

గ్రహణీ కవాటరసము.

శ్లో॥ తుల్యంజాతిఫలంవిశోధితరసన్యోమామృతంగంధకం ।
 సంపిష్టంనహకారకోమలఫలద్రావై శ్చగుంజామితం ।
 నామ్నేదంగ్రహణీకవాటకమిదంశ్రీకామదేవోదితం ।
 సర్వాంశ్చగ్రహణీగదాబహువిధానర్యాంసిన్యహోనాశయేత్ ॥

తా॥ జాతికాయలు శుద్ధిచేసినరసము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు శుద్ధిచేసిన నాభి శుద్ధిచేసిన గంధకము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి మామిడిపిండల రసముచే మర్చించి గుంజామాత్రము పుచ్చుకొనిన సర్వగ్రహణులు సర్వాద్యస్సులు వీటిని నశింపజేయు. (దీనిని కామదేవునిచే జెప్పబడిన గ్రహణీక వాటరసమని వచించెదరు.)

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ రసేనగంధాతివిమాభయాభ్రాందశత్రయంమోచరసోవసంచ ।
 జయూచబంబీరరసేనపిష్ట్యాపిండితకంస్యాద్గ్రహణీకవాటం ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము అతివస కరకాయ అభ్రాకభస్మము యివి ప్రత్యేకముగ 10 భాగములు మోచరసము బంగిఅకు యివి ప్రత్యేకము 3 సి భాగములు వీటినిన్నీటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మసండ్లరసముచే మర్చించి మాత్రలుజేసి నేవించిన గ్రహణీ నివర్తించు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ రసాభ్రాగంధంనక్షర యవక్షారంజయూవచా । సమభాగాని
 సంగ్రాహ్య భృంగరాజేనమదయేత్ । విజయాదంతిజమ్బీ
 రైః ప్రత్యహంమర్దయేత్పునః । కృత్వాథగోళకంతచ్చగుంజా
 మాత్రప్రమాణతః । దధిజీరకసంయుక్తం గ్రహణీనాశనంపరం ।
 అతిసారనిహంత్యాశు కవాటమితకధ్యతే ॥

తా॥ రసము అభ్రాకము గంధకము సద్యక్షారము యవక్షారము కరక్కాయ వస వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి గుంటగలగరఅకురసముచే మర్చించి పిదప గంజాయిఅకురసము దంతివేళ్ళకషాయము నిమ్మసండ్లరసము వీటిచే ప్రత్యేకము 3 దినములు మర్చించి గురిగింజలంత మాత్రలుజేసి పెరుగు జీలకర్ర యీ అనుపానము లచే పుచ్చుకొనిన గ్రహణీ అతిసారము యివి నశించు.

వజ్రకవాట రసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రాకంగంధం యవక్షారంసటంకణాంవచాజయూ
 నమంసర్వం జయంతీభృంగజైర్ద్రవైః । సజంబీరైస్సమం
 మర్ద్యం శోషయిత్వాథగోళకం । మందవహ్నాశనే స్వేద్యం
 యామాద్ధంలోహాపాత్రకే । రసంసమప్రతివిషం దేయోమోచ
 రసస్తథా । మర్దయేద్విజయాద్రావై శ్చోన్మ్యంపేవ్యంచసప్తథా ।
 రసోవజ్రకవాటోయం నిష్కార్ధంమధునాలిహేత్ । వహ్ని
 శుంఠీవిమాబిల్వంలవణంచూణయేత్సమం । పిబేదుష్ణాంబునా
 చాను వాతజాంగ్రహణీంజయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రాకభస్మము గంధకము యవక్షారము జెలిగారము వస కరక్కాయ వీటిని సమముగ ఖల్వమునందునిచి తక్కెడాకు రసము గుంటగలగరాకు రసము నిమ్మసండ్లరసము వీటిచే మర్చించి ముద్దజేసి యెండించి లోహపాత్రయం దునిచి 4 ఘడియలు మందాగ్నిచేపండి సాంగశీతలమునదీసి జ్వేషధమును మరల అతి వసరసము బూరుగపట్టరసము గంజాయిఅకురసము వీటిచే 7 మార్లు మర్చించి అర్ధ నిష్కప్రమాణము గుళికలుజేసి. నీడనుయెండించి తేనెతో పుచ్చుకొనిన పిదప చిత్ర మాలము శొంఠి అతివస మారేడుపండు సైంధవలవణము వీటిని సమముగ చూడించి ఆ చూణమును పుష్టోధకముచే పుచ్చుకొనిన వాతజగ్రహణీరోగము మానును.

గ్రహణీకి కామదవారణ సింహారసము.

శ్లో॥ సురభిపారధిహింగుళచిత్రికాగగనభ్రామృతంకణజాతికా
 కనకబీజమధోతివిషాకలుత్రయహారితకీభస్మసువీప్యకా
 గర భవిల్వకళింగకపిఠ్ఠకా నళదమోచకదాడిమధాతకీ । జలద
 శాల్యలిపిచ్ఛయుతాస్సమాస్కనకసామ్యమఫేసమిదంద్యుధం
 కనకపత్రరసైఃపరిమర్దయేన్మరిచమానవటీమధుసంయుతా ।
 వినిహారేద్ద్రాహణీగడముత్కటం జ్వరయుతామసతీంచవిషూ
 చికాం । అగ్నిమాంద్యమథశూలవిబంధం గుల్మశూలమథ
 సాండుమమందం । సరుధిరామయతీవసముత్కటంగ్రహణీకా
 ముదవారణసింహాః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము యింగిలీకము చిత్రమాలము అభ్రాకభస్మము పేల్చిన జెలిగారము జాపత్రి పుష్పైత్తవిత్తుల అతివస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరకపిండలు

మూలకొంగిణివత్తులు వోమము నాభి బిల్వఫలము కొడిశపాల వెలగ నట్టివేరు బూరుగ బంక దాడిమఫలము ఆరెపువ్వు తుంగముస్తలు బూరుగపూలు యివియన్నియు నమము గను వుమ్మెత్తవిత్తులు నమముగ ఆఫేనము వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి వుమ్మెత్త ఆకురసముచే మదిఁచి మిరియాలంత పటుకములుజేసి తేనెచేర్చి వుచ్చుకొనిన వుత్కటముగు గ్రహణిరోగము జ్వరసహితముగు విషూచిక అగ్నిమాంద్యము శూల నానావిధములగు గుల్మశూలలు పొండువు రక్తస్రావము అమము వీటిని నశింపజేయు.

గ్రహణిగజ కేసరీరసము.

శ్లో॥ గంధంపారదమభ్రాకంచ దరదంఱోహంచజాతీఫలం । బిల్వం మోచరసంవిషం ప్రతివిషంవోవ్యమంతథాధాతకీ । భ్రాష్ట్రామప్య భయాంకపితృజలదాదీవ్యానలౌదాడిమం । టంకంభస్మకలింగ కంకనకజంబీదంచయజ్జేక్షణం । ఏతత్తుర్యమఫేనమేతదఖలం సమర్ద్యనంచూణాయే । ధృత్తూరచ్చదజై రసై స్సమతి మూన్ముర్యాన్మరీచాకృతిం । దత్తానాగ్రహణిగదంస రుధిరం సామంసశూలంచిరా । తీసారంవినిహంతిజూర్తి సహితాంతీ వ్రాంవిషూచీమపి । సాధ్యాసాధ్యమపిన్వయంపరిహరేదుక్తాను పానై రపి । నామ్నా తుగ్రహణిమతంగజమదధ్యంస్యేషకంఠీరవః॥

తా॥ గంధకము పాదరసము ఆభ్రాకభస్మము యింగిలీకము లోహభస్మము జాజికాయ బిల్వఫలము మోచరసము నాభి అతివస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఆరె పువ్వు వేయించిన కరక్కాయవలువు వెలగపండు తుంగముస్తలు వోమము చిత్ర మూలము దాడింబ పేల్చినవెలిగారము కొడిశపాలచూర్ణము శుద్ధిజేసిన వుమ్మెత్తవిత్తులు గెచ్చకాయ వీటినిన్నిటిని నమముగచూర్చించి చూణమునకు 4 వ భాగము అభిని చేర్చి చూణించి వుమ్మెత్త ఆకురసముచేనూరి మిరిపిగంజలంత మాత్రలుజేసి నేవించిన గ్రహణి అతి సారము రక్తాతిసారము బహుకాలమునుండి శూలతోగూడిన అమాతి సారము జ్వరముతోయుక్తమైన తీవ్రమగువిషూచి వీటినిన్నిటిని నివర్తించుపజేయు. పురియు అమపానవిశేషముచే నేవించిన సాధ్యసాధ్యములగు రోగములన్నియు నివలఁచు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం టంకణంఱోహభస్మకం । జాతీఫలం ధాతకీచ మరాళంచిత్రమూలకం । జీరకంనాగరంసింధుః చూత

బీజంస పిప్పలిం । మోచసారం బిల్వమజ్జా ముస్తాశాతి విషా పృథక్ । నప్తభాగ మఫేనంచ సర్వతుల్యం మృతాభ్రాకం । ధృత్తూరత్వ క్షమాయేణ మర్దయే ద్యామమాత్రకం । బదతీ బీజతుల్యంచ ఖాదే ద్వహ్నికరంపరం । అనుపాన విశేషేణ గ్రహణీంచ చిరంతనాం । సర్వాజీర్ణం ప్రశమయే దనుపానం సమాక్షికం । గజకేసరికొనామ గ్రహణిగదనాశకః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము నాభి గంధకము వెలిగారము లోహభస్మము జాజికాయ ఆరెపువ్వు మరాటి మొగ్గలు చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ శొంఠి సైంధవలవణము మామిడి పిందెలు పిప్పళ్ళు బూరుగబంక మారేడుగిజరు తుంగముస్తలు అతివస వీటినిన్నియు చేర్చి దానికి 7 భాగములు అభినిచేర్చి యిన్నిటికి నమముగ ఆభ్రాకభస్మమునుచేర్చి ఖల్వమునందునిచి వుమ్మెత్తకషాయముచే 1 యామము మర్చించి రేగుగింజలంతమాత్రలు చేసి అమపానవిశేషముచే నిచ్చిన చిరకాలముగనుండు గ్రహణిరోగము తేనె అమ పానమున నిచ్చిన సర్వాజీర్ణములు వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగజేయు.

సువర్ణరసవర్షటీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంపలమితం తుర్యాంశంస్వర్ణసంయుతం । మర్దయేన్నింబునీరేణ యావదేకత్వమాపున్నయాత్ । ప్రక్షాళ్యోష్ణాం బునాపశ్చా త్పలమాత్రే సుగంధకే । ద్రుతేహోహ మయే పాత్రే బాదరా నలయోగతః । ప్రక్షిప్య చాలయేల్లాహ్య మందంమందంవిలోడ్యచ । తతఃపాకంవిదిత్వాతు రంభాపత్రే వినిఃక్షిపేత్ । గోమయస్థేతమపరి రంభాపత్రేణయంత్రయేత్ । శీతంతమ్నాచ్ఛ్లితంగుంజా క్రమవృధ్యానిషేవయేత్ । మాష మాత్రం భవద్యావ త్తతోమాత్రాంస వర్ణయేత్ । సక్షౌద్రే ణోషనేనై వ లేహయేద్భిషగు త్తమః । గ్రహణీంహంతిశోషంచ సువర్ణరసవర్షటీ । సద్యో బలకరీశుక్ర వర్ధనీ వపిన్నదీపనీ । క్షయకాసశ్వాసమేహ శూలాతీసారపాండునుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము 1 పలము సువర్ణభస్మము 1/4 పలము వీటిని ఖల్వము నందునిచి వేపపట్టరసముచే 2 నేకముగ కలియువరకు మర్చించి వుష్ణాదకముచే కడిగి

1 పలము గంధకమును లోహపాత్రయందునిచి రేగుకట్టల నిప్పుయందుబెట్టి అందు
 వై జెప్పిన కల్పమునువైచి లోహదండముచే మెల్లగ కలియబెట్టుతూ వండి పక్వమైన
 పిదప గోమయమువై అరటియాకువైచి అందువై ఔషధముననిచి దానివై అరటిఆకు
 వైచి మూసి చల్లారిన పిదప చూర్ణించి గుంజామాత్రము మొదలు క్రమముగ 5 గుంజ
 ములవరకు శోఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణము తేనెకలిపి యీ అనుపానముతో సేవిం
 చిన గ్రహణి శోష త్షయ కాన వుబ్బసము మేహము కూల ఆతిసారము పాండువు
 వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక బలము అగ్నిదీప్తి కుక్రవృద్ధి వీటిని గలుగంజేయు.

అగ్నిసూను రసము.

శ్లో॥ భాగోద్గతకపర్దకస్యచ తథాశంఖస్యభాగద్వయం | భాగోగంధక
 సూతయోర్మిలితయోఃస్త్వామరీచస్యచ | భాగానాంత్రితయం
 నియోజ్య సకలంనింబేర సేచూర్ణితం | నామ్నావహ్ని సుతో
 రసోయమచిరా న్మాండ్యంజయేద్దారుణం | ఘృతేనఖండై
 న్సహభక్షితోపా షీణాన్న రానాశునమీకారోతి | సమాగధి
 చూర్ణఘృతేనలీడో నరఃప్రముంచేద్ద్రహణీవికారాణ్ | శోష
 జ్వరారోచకశూలగుల్మౌపాండూద రాగ్యోగ్రహణీవికారాణ్ |
 తక్రానుపానో జయతి ప్రమేహాన్ యుక్త్యా ప్రయుక్తోగ్ని
 సుతోరసేంద్రః॥

తా॥ గవ్వలభస్మము 1 భాగము శంఖభస్మము 2 భాగములు గంధకము పాద
 రసము 2 చేర్చి 1 భాగము మిరియాలు 3 భాగములు వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి
 వేపపట్టరసముచేయారిన సిద్ధమగు. దీనిని నెయ్యి ఖండచక్కెర యీ అనుపానముతో
 పుచ్చుకొనిన చిరకాలముగనుండు అగ్నిమాండ్యము షీణత వీటిని నశింపంజేయు.
 మరియు పిప్పలిచూర్ణము నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన గ్రహణీవికారములు మజ్జిగ అను
 పానముతో పుచ్చుకొనిన త్షయ జ్వరము ఆరుచి కూల గుల్మము పాండువు వుదరము
 అర్చస్సు గ్రహణి వికారములు మేహము వీటిని నివర్తింపంజేయు. ఇదియ అగ్ని సూను
 రస మనంబడు.

సూతరాజ రసము.

శ్లో॥ రసగంధాభ్యాకాణాంచ భాగానేకట్టికాప్తకాణ్ |
 సంచూర్ణ్యంసర్వతోగేషు యుంజ్యగ్వల్ల చతుష్టయం |

గ్రహణీక్షయగుల్మార్యో మేహఘాతుగతజ్వరాణ్ |
 నిహన్తిసూత రాజోయం మండలస్యచ సేవనాత్ ॥

తా॥ రసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు అభ్యికభస్మము 8 భాగ
 ములు వీటిని చూర్ణించి 4 పలముల ప్రమాణము 40 దినములు పుచ్చుకొనిన సర్వ
 రోగములు గ్రహణి త్షయ గుల్మము అర్చస్సు మేహము ఘాతుగతజ్వరము వీటిని
 నివర్తింపంజేయు.

పూర్ణ చంద్ర రసేంద్ర రసము.

శ్లో॥ సూతంగంధంచాశ్వగంధాగుహూచీ యస్తీతాపై ర్మర్దయేదేక
 ఘనం | త్సుద్రంశంఖంమా క్షికంలోహకీట్టంభస్మీభూతంసూత
 తుల్యంతుదద్యాత్ | భూకూశ్మాండ్లై స్తావతాసం విమర్ద్య
 గోళంకృత్వా భూధరేతంపుశుచ్చ | చూర్ణంకృత్వానాగవల్లి
 రసేనదద్యా దేతంమర్దయైత్వై కయామం | మధ్యాజ్యాభ్యాం
 పూర్ణ చంద్రోరసేంద్రః పుష్టింవీర్యం దీపనంచై వకుర్యాత్ |
 ప్రాయోయోజ్యఃపి త్తరోగేగ్రహణ్యా మర్యోరోగేపి త్తజేగోళ
 యుక్తం | స్త్రీణాంతావేశాల్రలీనీరయుక్తంయోజ్యంచాజ్యం
 వాశతాహంవిపక్యమ్ ॥

తా॥ రసము గంధకము వీటిని పెన్నెరుగడ్డ తిప్పతీగ యస్తీమధుకము వీటి
 క హయముచే 1 దినము మర్దించి పిదప గవ్వభస్మము మాక్షికభస్మము మందూరము
 వీటిని ప్రత్యేకము పాదరసమునకు సమముగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి భూకూశ్మాండ
 రసముచే 1 దినము మర్దించి గోళములుచేసి భూధరయంత్రమునందు వండి సాంగీతల
 మున దీని చూర్ణించి తమలపాకురసముచే 1 యామము మర్దించి మాత్రలుచేసి కరా
 టమునందునిచి తేనె నెయ్యి వీటితో సేవించిన పుష్టి వీర్యము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగం
 జేయు. మరియు దీనిని మజ్జిగతోపుచ్చుకొనిన పిత్తరోగము పిత్తసంగ్రహణి పిత్తజ
 మూలవ్యాధి బూరుగపట్టరసముచే పుచ్చుకొనిన స్త్రీలయొక్కసంతాపము యివి నశించు.
 ఈ వ్యాధులయందు శతాహ్వస్మతమునైనను లేక శతావరీఘ్నతమునైనను పుచ్చు
 కొనవలయు.

చిత్రాంబర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంమృతంచాభ్రం గంధకంమర్దయేత్సమం । లోహా
పాత్రే ఘృతాభ్యక్తే క్షణం మృద్వగ్నినాపచేత్ । చాలయే
ద్లోహదండేన హ్యవతార్యవిభావయేత్ । త్రిదినంజీరకాక్వాశ్చ
ర్మాషైకంభక్షయేత్సదా । గ్రహణీ శాన్తిమాయాతి సర్వోప
ద్రవసంయుతా । రస శ్చిత్రాంబరోనామ గ్రహణీ గ్రహ
హృన్మతః । శమయేదనుపానేన హ్యేమశూలంప్రవాహికమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసము అభ్రకభస్మము గంధకము వీటిని సమముగ మర్చించి లోహపాత్రయందునిచి నెయ్యివైచి మృద్వగ్నిచే యినపకట్టతో కలియబెడుతూ పండి సాంగశీతలమున దించి పినప 3 దినములు జీలకఱ్ఱ కషాయముచే భావనచేసి మాష మాత్రము భక్షించిన సర్వోపద్రవములతోగూడిన గ్రహణి అనుపానయు క్తముగ భక్షించిన ఆమశూల ప్రవాహిక వీటిని నివర్తించుచుండును.

అగస్తీసూతరాజ రసము.

శ్లో॥ రసబలినమభాగం తుల్యహింగూలయుక్తం ద్విగుణకనకబీజం
నాగఫేనేనతుల్యం । నకలవిహితమార్ణవం భావయే ద్భ్రృంగ
నీరై ర్ద్రిహాణిజలధిశోషే సూతరాజోహ్యగస్తః । త్రికటుక
మధుయుక్త స్సర్వవాన్తిచశూలం కఫవనవికారం వహ్ని
మాండ్యంచసిద్రాం । ఘృతమరిచయుతోయం గుంజమాత్రః
ప్రనాహం హరతిషడతిసారా జీరజాజీఫలేన ॥

తా॥ పాపరసము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము యింగిలీకము 1 భాగము వీటిని సమభాగములుగ చేర్చి పుష్కొత్తవిత్తులు అహిఫేనము యిచి ప్రత్యేకము రండేసి భాగములు వీటిని చూర్ణించి గుంటగలగరాకు రసముచే భావనజేసిన సిద్ధమగు. దీనిని శోఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమున పుచ్చు కొనిన వాంతి శూల కఫము వాతవికారము అగ్నిమాండ్యము మయకము వీటిని నివర్తించుచుండును. మరియు మిరియాలచూర్ణమున నెయ్యిచేర్చి యీ అనుపానమునందు 1 గుంజాప్రమాణము పుచ్చుకొనిన ప్రవాహికను నివర్తించుచుండును. మరియు జీలకఱ్ఱ జాజీఫలము వీటిని చూర్ణించి యీ అనుపానమున 1 గుంజాప్రమాణము పుచ్చుకొనిన

షడ్విధాతి సారములను నశింపజేయు. ఇదియు గ్రహణీయను సముద్రమును శోషించు జేయుటయందు అగస్త్యమహామునీశ్వరునిబోలు.

కనకసుందర రసము.

శ్లో॥ హింగుళం మరిచంగంధం పిప్పలీ లుంకణంవిషం । కనకస్యచ
బీజాని సమాంశంవిజయూద్రవైః । మర్దయేద్బ్యామమాత్రంతు
చణమాత్రావటీకృతా । భక్షణా ద్ద్రిహాణీంహన్తి రసః కనక
సుందరః । అగ్నిమాండ్యంజ్వరంతీవ్ర మతిసారంచనాశయేత్ ।
దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యం తథాతక్రోదనంచరేత్ ॥

తా॥ ఇంగిలీకము మిరియాలు గంధకము పిప్పళ్ళు వెలిగారము నాభి వీటిని సమముగజేర్చి వీటికన్నిటికి సమముగ పుష్కొత్తవిత్తులుచేర్చి గంజాయిఅకు కషాయమున 1 యామము మదిఱించి శనగలంతమాత్రలుజేసి భక్షించిన గ్రహణి అగ్ని మాండ్యము జ్వరము తీవ్రమగు అతిసారము వీటిని నశింపజేయు. పథ్యము పెరుగన్నము మజ్జిగన్నము నివ్వవలయు.

తూర తామ్రరసము.

శ్లో॥ శంఖతూరార్కభూతించ వరాళంలోహభస్మకం । అయో
మలయవతూరం లుంకణతూరమేవచ । త్రికటుసై స్సంధవం
తుల్యం భృంగతోయేనమర్దయేత్ । ఆటరూపరసైర్మర్ద్యక
స్వరసేనచ । చణమాత్రాంవటీకృత్వా రసోయంతూరతా
మ్రుకః । శ్వాసేకాసేప్రతిస్యాయేపురాణజ్వరపీడితే । మందాగ్న
గ్రహణీదోషే త్వనుపానంయథోచితం । సేవయేత్సప్తరాత్రేణ
నాశయేన్నాత్రనంశయః । చిరకాలానుబంధేనసేవయేన్మండ
లావధి । తత్తద్వ్యాధిహితంపథ్యం నియమేనసమాచరేత్ ॥

తా॥ శంఖభస్మము వర్ణతూరము తామ్రభస్మము గవ్వలభస్మము లోహభస్మము మందూరము యవతూరము వెలిగారము శోఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము వీటినిన్నిటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి గుంటగలగరాకురసము అడ్డసరపాకు రసము అల్లపురసము వీటిచే ప్రత్యేకముగ మదిఱించి శనగలంతమాత్రలుజేసి కరాటమునందునిచి యథోచితానుపానయుక్తముగ 7 దినములు భక్షించిన శ్యావ కాసపీనస పురాణజ్వరము అగ్నిమాండ్యము గ్రహణీదోషము వీటిని నశింపజేయు. చిరకాలము

నుంచునుండినయడల 40 దినములు భక్షించవలయు. ఆయా రోగమునకు తగుపాటి పథ్యమిడవలయు.

—|| సంగ్రహణులకు నాగరాదిచూణాణము. ||—

శ్లో|| నాగరాతివిషాముస్తా ధాతకీసరసాంజనంవత్సకత్వకృష్ణలంబిల్యం
పాఠాతిక్తకరోహిణి | పిబేత్సమాంశకంచూణాణం సక్షౌద్రం
తండులాంబునా| పితృజేగ్రహణీదోషేరక్తంయచ్చోవవేశ్యతే |
అర్యాంసిహ్యద్దుహ్యశూలంజయేచ్చైవప్రవాహికాం | నాగ
రాద్యమిదంచూణాణం కృష్ణాఽత్రేయేణభాషితం ||

తా|| శోఠి అతివస తుంగముస్తలు ఆరెపువ్వు రసాంజనము కొడిశపాలపట్టు
కొడిశపాలవిత్తులు మారేడు ఆగశుశోఠి సీమసేలవేము కటుకరోహిణి వీటినన్నియు
తమభాగములుగ చూణించి బియ్యపు కుడితిలోవైచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్త
వంగ్రహణీ రక్తసంగ్రహణి అర్యస్సు హృద్రోగము గుహ్యరోగము శూలము ప్రవాహిక
యివియన్నియు నశించు. ఇదియ (కృష్ణాఽత్రేయులచే వచింపబడిన నాగరాదిచూణ
మనంబడు.)

పిత్తవంగ్రహణికి యవన్యాదిచూణాణము.

శ్లో|| యవానీపిప్పలీమూల చాతుర్జాతకనాగరం | ధాతకీతింత్రిణి
కృష్ణావాలుకంశైచుకభాగకంసితాషడ్భాగసంయుక్తంసర్వం
చూణాప్రకల్పయేత్ | కర్షై కంభక్షయేన్నిత్యమజాతురంపిబే
దమ|నాశయేద్ద్రోహణీరోగం పిత్తోత్థంసప్రవాహికం ||

తా ఓమము మోడి లవంగపట్టు లవంగపత్రి నాగకేసరములు యేలకులు శోఠి
ఆరెపువ్వు చింత పిప్పళ్ళు పట్టివేరు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి
చూర్ణించి 6 భాగములు శర్కరచేర్చి నిత్యము 1 కర్షమువంతున పుచ్చుకొని మేక
పాలు పానముచేసిన పిత్తవంగ్రహణి ప్రవాహిక యివియన్నియు నశించు.

రసాంజనాది చూణాణము.

శ్లో|| రసాంజనప్రతివిషా వత్సకస్యఫలత్వచా |
నాగరంధాతకీచైతత్సక్షౌద్రంతండులాంబునా
పిత్తగ్రహణీదోషారోగ్య రక్తపిత్తాతిసారనుత్ ||

తా|| రసాంజనము అతివస కొడశపాలవిత్తులు కొడశపాలపట్టు శోఠి ఆరె
పువ్వు వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ చూణించి బియ్యపు కడుగులోచేర్చి తేనె
వైచి పుచ్చుకొనిన పిత్తవంగ్రహణి అర్యస్సు రక్తపిత్తము పిత్తాతిసారము యివి
యన్నియు నశించు.

శ్లేష్మగ్రహణికి సత్యాది చూణాణము.

శ్లో|| సతీవ్యోషాభయాక్షౌరాగ్రంధికంబీజపూరకం |
లవణామ్లాంబునాపేయం శ్లేష్మిక్వేగ్రహణీగదే ||

తా|| కచ్చూరములు శోఠి పిప్పలి మిరియాలు కరకపిండెలు యవక్షారము సజ్జ
రము మోడి మాదీఫలము వీటినిచూణించి నిమ్మపండ్లరసములోవైచి సైంధవలనణము
చేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మగ్రహణి నివర్తించు.

రాస్నాది చూణాణము.

శ్లో|| రాస్నాపథ్యోసతీవ్యోషం ద్వాక్షౌరాాలవణానిచ |
గ్రంధికంమాతులుంగంచ సమమేకత్రచూణాయేత్ |
పిబేదుష్ణేనతోయేనశ్లేష్మిక్వేగ్రహణీగదే ||

తా|| సన్నరాస్న కరక కచ్చూరములు శోఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు యవక్షా
రము సజ్జక్షారము సైంధవలనణము నూరత్తునల్లపువ్వు బిడాలవణము మోడి మాదీఫలము
వీటినన్నియు సమముగ చూణించి వేడిసిళ్ళతో నేవించిన కఫసంగ్రహణి నశించు.

శ్లేష్మవాతగ్రహణికి కచోరాదిచూర్ణము.

శ్లో|| కచూరోలవణంపంచ రాస్నాత్రాగ్నిష్ఠంహారీతకీ |
సర్జక్షారంయవక్షారం మాతులుంగంసమంసమం |
చూర్ణముష్టాంబునాపేయం బలవల్లాగ్నివర్ధనం |
శ్లేష్మిక్వంగ్రహణీదోషం సనాతంచవినాశయేత్ ||

తా|| కచ్చూరములు పంచలవణములు సన్నరాస్న శోఠి పిప్పలి మిరియాలు
కరక సర్జక్షారము యవక్షారము మాదీఫలము వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి
వేడిసిళ్ళతో పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మవాతసంగ్రహణిని నశింపజేసి బలము వణాణము అగ్ని
దీప్తి వీటిని గలుగజేయు.

భూనింబాది చూణాము.

శ్లో॥ భూనింబాకౌటకట్రుక ము స్తతిక్తాఃకర్ణాంశకాశ్చశిఖిమూల
ముపిద్వయంచ । తస్యకౌటజీంపలచతుష్కమితాంగుడాంభః
వీతంస్యణామిహాహారేద్ద్రహాణీవికారాణ్ ॥

తా॥ సీమనేలవేము కొడికపాలవిత్తులు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు తుంగ
ముస్తలు కట్రుకోహిణి యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులముయెత్తు చిత్రమూలము
2 తులములు కొడికపాలపట్ట 18 తులములు వీటినిన్నియు మార్జించి * గుడోదకము
తోనేవించిన సంగ్రహణీజనిత వికారములు నశించు.

వోమోది చూణాము.

శ్లో॥ వోమోదిప్యాజమోదాకృమిరిపుదహసంరామతంశాశ్వగంధా ।
సింధూశ్శంజీరకౌద్వారుచకబదరికా ధాన్యకంతుల్యభాగం ।
భంగీచూణాంలవంగంఘృతమధుసహితంశాణమాత్రంచదద్యా
దీప్తింపుష్పించకాంతింబలమపికురుతేనాశయేత్సంగ్రహాఖ్యం ॥

తా॥ శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వోమము అజామోదము వాయువిడంగములు
చిత్రమూలము యింగువ పెన్నెరుగడ్డ సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ నూరతు నల్ల
పుష్ప రేగుపట్ట ధనియాలు బంగిఆకుచూణాము అవంగములు వీటినిన్నియు సముగు
చూణించి 1/4 తులముయెత్తు నెయ్యి తేనెచేర్చి నేవించిన అగ్నిదీప్తి పుష్టి కాంతి
బలము వీటిని కలుగంజేసి సంగ్రహణిని నిశింపంజేయు.

తాళీసాది చూణాము.

శ్లో॥ తాళీసోగ్రనిశాషమాషణినిశావిల్వాజమోదానశీ । చాతుర్జా
తలవంగధాతుకివిషాజాతీఫలందీప్యకం । పాఠామోచరసాష్లు
పంచలవణజాజీద్వయంచేల్లకం । వృక్షాష్లుాష్లువరావలా శత
రుజంమూంస్యర్బదంచాలకం । ఐంద్రీబ్రహ్మసువర్చికాదృఢప
దాకుష్మంసమ సైస్సమా । బలానర్వసమాజయాఖిలసమామ
త్స్యండికా వాసితా । చూర్ణోయం గ్రహాణీక్షయాది కసన
శాస్వసారుచి వీహాహృద్ద్రామాతి సృతిజ్వరా ర్తివవన ఫ్ఫాల్య

* గుడోదకము - తెల్లపుసీళ్ళు.

ప్రమేహప్రణుత్ । తీవ్రాపస్మృతి పాండుగుల్మజతర క్షేషోష్ణ
పిత్తోద్భవో । న్మాదాధ్మాన విషూచిహంతినకలం మాసార్ధ
సంసేవనాత్ । ఏవంతాలిన యుక్తమేవ విహితం చూర్ణంసు
సిద్ధంభువి । బాలానాంచ విశేషతోహితకరం సంస్పష్ట వాణీ
ప్రదం । మాంద్యధ్వంస విధాయకం విజయతే సర్వామయ
ధ్వంసకం । పుష్ట్యాయుర్బల కాంతిధీ స్మృతిమహా మేధా
విలాసప్రదమ్ ॥

తా॥ తాళిసపత్రి వస చసపు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు మోడి చిత్రమూలము
చవ్యము కస్తూరివసపు మారేడుఫలము అజామోదము కచ్చారములు చాతుర్జాతము
లవంగములు ఆరెపువ్వు ఆతివస జాజికాయ వోమము అగ్గుశొంఠి బూరుగబంక
మామిడిపప్పు పంచలవణము జీలకఱ్ఱ వాయువిడంగములు అమ్మచేతసము చింత త్రిఫల
ములు మోదుగకాయ జటామాంసి తంగేడు వట్టివేరు యేలకలు బ్రాహ్మీ సజ్జితరము
నేలపుశిరిక కోష్ఠము యివియన్నియు సమభాగములు వీటికన్నిటికినముము చిట్టాముట్టి
వీటికన్నిటికి సమము కరక వీటినిన్నియు చూణించి చూణామునకు సమము ఖండ
శర్కరచేర్చి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణీ క్షయ దగ్ధ పుబ్బసము ఆరుచి స్తీహ మూల
వ్యాధి ఆతిసారము జ్వరము వాయువు స్థూలత ప్రమేహము అపస్మారము పాండువు
గుల్మము పుదరము కఫజవ్యాధి పితృజవ్యాధి పుస్మాదము కడుపుపుబ్బుట విషూచి
పీటిని నశింపంజేయు. ఈ తాళీసాదిచూణాము యీ ప్రదేశములకు ప్రశస్తమైనది.
మరియు బాలులకు మిగుల నుపయోగముగను వాక్కుయిచ్చునదిగను సుండలయే
గాక అగ్నిమాంద్యాది సంపూణాశోగములను నశింపంజేసి పుష్టి ఆయువ్యము బలము
కాంతి బుద్ధి స్మృతి ధారణ వీటిని గలుగంజేయు.

లాహ్రిచూణాము.

శ్లో॥ కర్షగంధకమర్ధపారదముభేకుర్యాచ్చుభాంకజ్జలి ।
మక్షుత్రూయాషణకంచపంచలవణం సార్ధంచకర్షంపృథక్ ।
భ్రౌష్టంహింగుశజీరకద్వయయుతం సర్వార్ధంభంగాయుతం ।
ఖాదేట్టంకమితంప్రవృత్తిగదవాణ్ తక్రస్యబిలేవినచ ॥

తా॥ గంధకము 1 కర్షము పాదరసము 1/2 కర్షము వీటిని కజ్జలిజేసి శొంఠి మిరి
యాలు పిప్పళ్ళు యివి ప్రత్యేకము 1 తులము పంచలవణములు ప్రత్యేకముగ 1 1/2 తులము

పేల్చినయింగువ జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ యివి ప్రత్యేకము 1 తులము వీటికన్నిటికి 1/2 భాగము బంగిఅకు వీటినిన్నియు చూణిణించి 1 తులము చూణాణమును 4 తులముల మజ్జిగతో నేవించిన సంగ్రహణి మానును.

సన్నిపాలిసంగ్రహణికి ముస్తాదిచూణాణము.

శ్లో|| ముస్తకాతివిపాబిల్వ కుటజంసూక్ష్మచూణిణతం | మధునాచనమాలీఢం గ్రహణీంసర్వజాంహారేత్ ||

తా|| తుంగముస్తలు అతివస చూరేడుఫలము కొడికపాలవిత్తులు వీటిని సూక్ష్మముగచూణిణించి తేనెతోనేవించిన సన్నిపాలసంగ్రహణి నశించు.

లవంగాది చూణాణము.

శ్లో|| లవంగకంకోలముశీరచంగనం నతానసీలోత్పలకృష్ణజీరకం | ఏలాసకృష్ణాగరుభృంగ కేసరంకణాసవిశ్వానలదంసహంబునా | కర్పూరజాతీ ఫలవంశరోచనా సిద్ధార్థభాగా స్సహసూక్ష్మచూర్ణితం | సురోచనంతర్పణమగ్నిదీపనం బలప్రదంవృష్యతమంత్రిదోషనుః | అర్యోవిబంధంతమకంగలగ్రహం సకానహిక్కారుచుయక్షుపీనసం | గ్రహణ్యతీసార మథాన్యజాక్షయం ప్రమేహగుల్మాంశ్చైవిహంతిసత్వరమ్ ||

తా|| లవంగములు తక్కిలములు వట్టివేరు చందనము తగరము నల్లకలువ నల్లజీలకఱ్ఱ యేలకలు కృష్ణాగరు గుంటగలిజేరు నాగకేసరము పిప్పళ్ళు శొంఠి జటామాంసి కురువేరు పచ్చకర్పూరము జాజికాయ వెదురుపప్పు పెసలు వీటినిన్నియు సమభాగములుగ చూణిణించి నేవించిన రోచనము తృప్తి అగ్నిదీప్తి బలము వీర్యపుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు త్రిదోషము ఆర్యస్సు మలబద్ధము తమకము గళగ్రహము దగ్ధ యెక్కిళ్ళు అరుచి క్షయ పడికము సంగ్రహణి అతిసారము రక్తక్షయ ప్రమేహము గుల్మము వీటినిన్నిటిని నశింపజేయు.

పాఠాది చూణాణము.

శ్లో|| పాఠావిపాకుటజత్వక్ఫలమబ్దతిక్తా మదారసాంజనసనాగరబిల్వచూర్ణం | సక్షోద్ర తంశులజలం గ్రహణీ ప్రవాహెనారక్తప్రవాహ గుదరుగుదజేషుదద్యాత్ ||

తా|| అగళుశొంఠి అతివస కొడికపాలవిత్తులు కొడికపాలపట్టు తుంగముస్తలు కటుకరోహిణి ఆరపువువు రసాంజనము శొంఠి బిల్వఫలము వీటినిన్నియు చూణిణించి బియ్యపుకుడితియందువైచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి ప్రవాహిక రక్తాతిసారము గుదరోగము మూలవ్యాధి యివియన్నియు నశించు.

శుంఠి ఘృతము.

శ్లో|| ఘృతంనాగరకల్పేన సిద్ధంవతానులోమనం | గ్రహణీపాండురోగఘ్నం స్తీహకాసజ్వరాపహమ్ ||

తా|| శొంఠి కల్కమునందు నెయ్యివైచి అగ్నియందునిచి పక్వముగ కాచి వాతానులోమనక్రియచేసిన గ్రహణి పాండురోగము స్తీహ కాస జ్వరము యివి యన్నియు నశించు.

పంచమూల ఘృతము.

శ్లో|| పంచమూలభయవోష్య పిప్పలీమూలసైంధవైః | రాస్నాక్షౌర ద్వయంజాజీ విడంగ సభిర్ఘృతం | కల్కంచ మాతులుంగన్య న్వరసే నార్ద్రకన్యచ | శుష్కమూలక కోలాంబుచుక్రికాదాడిమన్యచ | తక్రమస్తురామండ సావీరకతుషోదకైః | కాంజికేనచతత్పక్వా వీతమగ్నికరంపరం | శూలగుల్మోదరానాహ కార్యాన్విలగదాపహమ్ ||

తా|| పంచమూలములు వట్టివేరు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము సైంధవలవణము నన్నరాన్న సజ్జతారము యవతారము జీలకఱ్ఱ వాయువిడంగము కచోరములు వీటినిన్నియువైచి కల్కముచేసి ఘృతము సిద్ధపరచి మాదీఫలరసము అల్లపురసము యెండినముల్లంగియొక్క కషాయము యెండిన రేగుకుండు కషాయము చుక్కూరరసము దాళింబపండురసము మజ్జిగ పెరుగుమిది తేట నుర యవలపేయము తుషకషాయము కాంజికము వీటిని ప్రత్యేకముగచేర్చి కాచి సిద్ధపరచి నేవించిన శూలగుల్మము వుదరము ఆనాహము కృశత వాతరోగము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిపుష్టిని సగా గలుగంజేయు.

పిత్తగ్రహణికి చందనాది ఘృతము.

శ్లో|| చందనం పద్మకోశీర పాఠామూర్వా కటుత్రయం | వడ్డ్రంథా శారీబాస్ఫోటా నస్తపణ్ణి సహూషకం | పటోలో దుంబరాశ్వత్థ

వటప్లక్షకబిల్వకం | కటుకారోహిణీముస్త నిబంచద్వివలాం
శకం | ద్రోణేంధసి షీ వేత్పాద శోషేప్రస్థం ఘృతంపచేత్ |
కిరాత తిక్తేంద్రయవ. వీరా మాగధికోత్పలైః | కల్కైరక్ష
సమైఃపేయం తత్ప్విత్రగ్రహణీగదే ||

తా|| శ్రీగంధము తామరతూండ్లు వట్టివేరు వివబాద్ది చాగ శొంఠి పిప్పలి మిరి
యాలు నల్లవన గూడపాల విష్ణుక్రాంతము యేడాకులఅరటిగడ్డ చిట్టిత చేతిపొట్ట
మేడిచెక్క రావిచక్క మట్టి జువ్వి మారేడుపండు కటుకరోహిణి కరకపిండలు
తుంగముస్తలు వేప యివి ప్రత్యేకముగ 2 పలములు ద్రోణప్రమాణము నీళ్ళయందునిచి
4 వ పాలు మిగులునటుల కాచి అందు 1 ప్రస్థము నెయ్యివైచి అందు నేలవేము
కొడికపాల పెద్దపిల్లపీచర పిప్పలి కలువ వీటిని ప్రత్యేకముగ 1 తులముచేర్చి కల్కము
జేసిచేర్చి ఘృతపక్వముగ కాచి పుచ్చుకొనిన పిత్తగ్రహణి మానును.

బిల్వ్యాగ్ని ఘృతము.

శ్లో|| బిల్వ్యాగ్నిచవ్యార్ద్రకశృంగబేరక్వాథేనకల్కేనచసిద్ధమాజ్యం |
సచ్ఛాగదుగ్ధంగ్రహణీగదోత్థంశోషాగ్నిసాదారుచినుత్పరంతత్ ||

తా|| బిల్వవేరు చిత్రమూలము చవ్యము అల్లము శొంఠి వీటినిన్నియు నమభాగ
ములుగవైచి కషాయము కాచి వీటిని నమముగ కల్కముజేసి నెయ్యి మేకపాలు వీటి
నన్నియు నేకముగచేర్చి ఘృతపక్వముగ వండి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి శోఫ అగ్ని
మాంధ్యము ఆరుచి వీటిని నశింపంజేయు.

చాంగేరీ ఘృతము.

శ్లో|| పాఠాగోక్షురకంశుంఠి పిప్పలీచూణా యేత్సమం | సర్వేషాం
షోడశగుణై స్తోయైఃక్వాథంప్రకారయేత్ | పాదశోపంవస్త్ర
పూత మాదాయై తత్సమంఘృతం | ఘృతాంశం చాంగే
రీద్రావం త్రయాణాం త్రిగుణందధి | గండారీ పిప్పలీమూలం
త్రూయషణంచవ్యచిత్రకం | ప్రత్యేకంద్విపలంచూర్ణం షీష్టావ్
సర్వంవిచూణాయేత్ | మృద్వ్యాగ్నినా ఘృతంయావ తత్తప్త
మవతారయేత్ | యోజయే ద్యోజనేపానే గ్రహణ్యా మతి
సారకే | అగ్నిసందిఫనంరుచ్యం చాంగేరీఘృతము త్తమమ్ ||

తా|| విషబాద్ది బల్లెరు శొంఠి పిప్పలి వీటిని సమభాగములుగ చూణిణించి
చూణామునకు 16 భాగముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయము
కాచి వడియగట్టి కషాయమునకు సమముగ ఆపునెయ్యి నెయ్యికి సమము పులిచింత
రసము యీమాటికి చూడింతలు పెరుగు తీగగరిక పిప్పలిమూలము శొంఠి పిప్పలి
మిరియాలు చవ్యము చిత్రమూలము వీటినిన్నిటిని ప్రత్యేకము 2 పలములవంతున
చూణిణించి వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపక్వముగకాచి నేవిం
చుటయేగాక అన్నముతోచేర్చి భుజించిన గ్రహణి అతిసారము వీటిని నశింపంజేసి
అగ్నిదీప్తి రుచి వీటిని గలుగంజేయు.

మరీచ్యాది ఘృతము.

శ్లో|| మరీచంపిప్పలీమూలంనాగరంపిప్పలీతథా| భల్లూతకంయవాసీచ
విడంగంహన్తిపిప్పలీ| హింగూసావర్చలంచై వబిడ్డాసైంధవకం
తథా| సాముద్రంచయవక్షారంచిత్రమూలంచవాతథా | ఏతై
రర్ధవలై ర్భావ్యంసమభాగంవిపాచయేత్ | దశమూలరసేసిద్ధం
పయసాఢ్యోదకంతథా | గ్రహణీదోషవిధ్వంసం గర్భాజీర్ణవి
నాశనం | విష్కంభమామదౌర్బల్యంష్టిచకనాహణాప్రక్షత్తి ||

తా|| మిరియాలు మోడి శొంఠి పిప్పలి జీడిగింజలు వోమము వాయువిడంగ
ములు గజపిప్పలి యింగువ సావర్చలవణము బిడాలవణము సైంధవలవణము సాముద్ర
లవణము యవక్షారము చిత్రమూలము వన వీటిని ప్రత్యేకము 1/2 పలముచొప్పన
చూర్ణించి నెయ్యి 1 ప్రస్థము పాలు 2 ప్రస్థములు దశమూలరసము 1 ప్రస్థము వీటి
నన్నియుజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి నేవించిన గ్రహణీ గర్భాజీర్ణము శరీరస్తంభనము
అమము దుర్బలత్వము స్థివాము కడుపుబ్బరము యివియన్నియు నశింపు.

శొంఠి ఘృతము.

శ్లో|| శుంఠితుద్వాదశవలం జలద్రోణీవిపాచయేత్ | చతుర్భాగావ
శేషంతు కషాయమవతారయేత్ | సర్విషఃప్రస్థమాత్రంచ
ద్విప్రస్థంక్షీరసంయుతం | శనై ర్మృద్వ్యాగ్నినాసమ్యక్ మృదు
పాకంభిషక్వరైః | గహణిదీపనంచై వ కుక్షిరోగోవినశ్యతి |
శుంఠిఘృతమిదంనామ్నా శ్రేష్ఠంకాశ్యపనిర్మితం ||

తా|| పైబెరుడుచివ్విస శొంఠి 12 పలములు ద్రోణోదకమునందువైచి 4 వ
భాగము మిగులునటుల కషాయముకాచి అంధు ఆపునెయ్యి 1 ప్రస్థము ఆవుపాలు 2

ప్రస్థములువైచి ఘృతపక్వముగకాచి నేవించిన గ్రహణీరోగము కుక్షీరోగము వీటిని వశించుజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయు. ఇదియ (కాశ్యపమహామునిచే నిర్మింపబడిన కుంఠీఘృతమనబడు.)

గ్రహణులకు తాళీసాది వటుకములు.

శ్లో॥ తాళీసపత్రచవికామరిచానాంపలంపలం । కృష్ణాతన్మూలయో ద్వేద్యద్యేవలేశుంఠీపలత్రయం । చాతుర్జాతముశీరంచకర్ణాంశం సూక్ష్మచూర్ణితంచూర్ణస్వత్రిగుణేనైవగుడేనవటికాకృతా । భక్షయేత్తుపలార్థంచ వాతశ్లేష్మోత్థితేగదే । ఉత్కటాంగ్రహణీంచ్చర్ధికాసశ్వాసంజ్వరాదుచీ । శోభగుల్మోదరంపాండుం తాళీసాద్యేననాశయేత్ ॥

తా॥ తాళిసపత్ర చవ్యము మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము పిప్పలి పిప్పలిమూలము యివి ప్రత్యేకము 2 పలములు శొంఠి 3 పలములు చాతుర్జాతములు వట్టివేరు యివి ప్రత్యేకము 1 రూపాయియెత్తు వీటినిన్నియుచూర్ణించి చూర్ణమునకు మూడింతలబెల్లముతోచేర్చి 1/2 పల ప్రమాణము వటుకములుజేసి నేవించిన వాతశ్లేష్మజ రోగములు మిక్కుటమగు గ్రహణి వాంతులు కాస శ్వాస జ్వరము ఆరుచి శోభ గుల్మము ఉదరవ్యాధి పాండువు వీటినిన్నిటిని నశించుజేయు.

గ్రహణులకు పారదాదివటుకములు.

శ్లో॥ పారదంగంధకంతాల మమ్మతంచానుశుల్భకం । త్రిఫలాత్రిసుగంధీచ చిత్రకోశీరరేణుకాః । రజనీద్వయసగయుక్తం సంపేవ్యవటకీకృతం । గ్రహణ్యప్టవిధంశూలం శోథాతీసారనాశనం ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము పెండిభస్మము వత్సనాభి తామ్రభస్మము త్రిఫలములు త్రిసుగంధములు చిత్రమూలము వట్టివేరు రేణుకలు పసుపు మానివనపు వీటి నన్నియు చూర్ణించి మంచినీళ్ళతోనూరి వుంటలుచేసి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి 8 విధములగు శూలలు వాపు అతిసారము వీటిని నశించుజేయు.

గ్రహణులకు శంఖవటుకములు.

శ్లో॥ చించాక్షారవలంపుట్రయపలంనింబూరనేకల్పితం । తస్మిన్ శంఖపలంప్రతప్తమసకృన్ని రావ్యవ్యశీర్ణావధీ ।

హింగువ్యోవపలంరసామృతబలీన్నిక్షిప్యనిష్కాంశకాకా । బధ్వాశంఖవటీక్షయేగ్రహణికారుక్ష్యక్ష్మిశూలాదిషు ॥

తా॥ చింతాక్షరము 4 రూపాయిలయెత్తు సైంధవలవణము బిడాలవణము నూరత్తునల్లపుప్పు యివి ప్రత్యేకము 4 రూపాయిలయెత్తు వీటినిన్నియు నిమ్మపండ్ల రసముచేనూరి కల్కముచేసి అందు 4 రూపాయిలయెత్తు శంఖమును కార్చికార్చి శంఖము పొడియయ్యేవరకు చల్లార్చి పిదప యిలగున శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పాదరసము నాభి గంధకము యివి ప్రత్యేకము నిష్కప్రమాణమువై చినూరి వుంటలు చేసి పుచ్చుకొనిన క్షయ సంగ్రహణి పక్షిశూల వీటిని నశించుజేయు.

గ్రహణులకు సూతాదిఘుటికలు.

శ్లో॥ సూతకంగంధకంఠోహం విషచిత్రకషత్రకం । విదంగంరేణుకా ముస్తమేలాగ్రంధికకేసరం । ఫలత్రికంత్రికటుకం శుల్బభస్మ తక్షవచప్రతానినమభాగాని దీయతేద్విగుణోగుడః । కాసే శ్వాసేక్షయేగుల్మే ప్రమేహేవిషమజ్వరే । లూతాయాంగ్రహణీమాంద్యే శూలేపార్శ్వావమయేతథాహస్తపాదాదిరోగేషు ఘుటికేయంప్రశస్యతే ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము లోహభస్మము వసనాభి చిత్రమూలము లవంగ పత్రి వాయువిడంగములు రేణుకలు తుంగముస్తలు యెలకులు మోడి నాగకేసరములు త్రిఫలములు త్రికటుకములు తామ్రభస్మము వీటినిన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి చూణామునకు 2 తలు బెల్లమువైచి నూరి వుంటలుచేసి పుచ్చుకొనిన దగ్గ పుబ్బసము క్షయ గుల్మము ప్రమేహము విషమజ్వరము లూత సంగ్రహణి అగ్నిమాంద్యము కూల పార్శ్వశూల యివియన్నియు నశించుటయేగాక కాశ్యుచేతులయందు నొప్పలు సగా మనును.

గ్రహణులకు చిత్రకాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ చిత్రకంపిప్పలీమూలం ద్వాక్షాకాలవణానిచ । వ్యోవంహింగ్వజమోదంచ చవ్యమేకత్రచూర్ణయేత్ । ఘుటికామాతులుంగస్య ధాడిమస్యరసేనవా । కృతావిపాచయత్యామం దీపయత్యాశుచానలం ॥

తా॥ చిత్రమూలము మోడి నజ్జతారము యవతారము సముద్రలవణము నైంధవ
 లవణము సూరతునల్లపుష్ప శోంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు యింగువ వోమము చవ్యము
 వీటినిన్నియు సమభాగములుగనైచి చూర్ణించి మాదిఫలరసమునందుగాని లేక దాళింబ
 పండ్లరసమునందుగాని నూరి వుంటలుజేసి శక్త్యానుసారముగ నేవించిన ఆమమును
 భవనచేసి అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయు.

గ్రహణులకు కాంకాయన ఘుటికలు.

శ్లో॥ పథ్యాపంచ పలాన్యేక మజాజ్ఞా మరిచస్యచ । పిప్పలీపిప్పలీ
 మూలం చవ్యచిత్రకనాగరైః । పలాభివృద్ధైః క్రమశో యవ
 తూరంపలద్వయం । భల్లాతకపలాన్యష్టై సూరణోద్విగుణో
 మతః । ద్విగుణేనగుడేనై పావటికాచాక్షుసమ్మితా । ఏకై కాం
 భక్షయేత్ప్రాత స్తక్రమమ్ముం పిబేదను । వస్తాం సందీపయ
 త్యాశు గ్రహణీపాండురోగజిత్ । కాంకాయనేనశిష్యేభ్యః
 శస్త్రోక్తారాగ్ని భిర్వినా । కథితా ఘుటికాచై పా గుదజానాం
 వినాశికా ॥

తా॥ కరకపలుపు 20 రూపాయలయెత్తు జీలకఱ్ఱ 1 పలము మిరియాలు 2 పల
 ములు పిప్పళ్ళు 3 పలములు మోడి 4 పలములు చవ్యము 5 పలములు చిత్రమూలము
 6 పలములు శోంఠి 7 పలములు యవతారము 2 పలములు జీడిగింజలు 32 రూపాయల
 యెత్తు కంద 64 రూపాయలయెత్తు వీటినిన్నియు చూణింఁచి చూణమునకు రెండిం
 తలు బెల్లమువైచి వోక్కొక్కరూపాయయెత్తువంతున వుంటలుజేసి ప్రాతఃకాలము
 నందు 1 మాత్ర వోష్పన పుచ్చుకొని పీదప పుల్లనిముజ్జిగ పానముజేసిన సంగ్రహణి
 పాండురోగము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగంజేయు.
 మరియు శస్త్రక్షారాగ్ని కర్మలేకనే గుదరోగములను నశింపంజేయు.

వార్తాక ఘుటిక.

శ్లో॥ చతుఃపలంసుధాకాండం త్రిఫలంలవణత్రయం ।
 వార్తాకాఃకుండవంచార్క మూలంబిల్వేత్రధానలః ।
 దగ్ధాద్ద్రవేణవార్తాకై ర్గుటికాభోజనోత్తరం ।
 భుక్తాభు క్తంపచ్చాశు నాశయేద్ధ్రహణీగదం ।
 కాసంశ్యాసంతథార్యాంసి విఘ్నాచీంచహృదామయమ్ ॥

తా॥ జెముడుతీగలు 16 తులములు నైంధవలవణము బిడాలవణము కాచలవ
 ణము యివియన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములు వంకాయలు 16 తులములు జిల్లేడువేరు
 8 తులములు బిల్వవేరు 8 తులములు చిత్రమూలము 8 తులములు వీటినిన్నియుజేర్చి
 చూణింఁచి వంకాయలరసముతో మర్దించి వుంటలుజేసి భోజనోత్తరము పుచ్చు
 కొనిన భుజించిన అన్నము త్వరితముగ పచనమగుటయేగాక సంగ్రహణి దగ్ధ పుబ్బ
 సము మూలవ్యాధి హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయు.

గ్రహణులకు మధుపక్వ హారితకీ.

శ్లో॥ హారితకీనాంచశతం డోలాయంత్రే శనైఃపచేత్ । సుస్విన్నం
 గోమయేనీరే సంస్పృష్టంవాపున స్తతః । పశ్చాష్ట్యుద్రశలాకాభి
 శ్చిద్రితంతత్సమంతతః । శతంపలానాంమధునో వస్త్రీపూతం
 వినిక్షి పేత్ । స్నిగ్ధభాండేవినిక్షిప్య డ్రందేయంతథాతథా ।
 యథాయథాహి మధునో జలత్సం యాతినిశ్చితం । పుర
 ద్దేయం మధుతథా యావన్నాయాతి విక్రియాం । తిష్ఠత్యేవం
 తథాపథ్యా కషాయ గుణవర్జితా । పిప్పలీ మరిచంశుంఠీ
 లవంగం వంశలోచనం । ప్రత్యేకంకర్షమాత్రంహి చూర్ణితం
 తత్రనిక్షిపేత్ । మధుపక్వా భిధాపథ్యా బలవర్ణాగ్ని దీపనీ ।
 ఏకై కాంభక్షయేత్ప్రాత స్సర్వరోగనివారిణీం । దుష్టవాలం
 సంగ్రహంచ తథామందుష్టశోణితం । జీర్ణజ్వరంప్రతిశ్యాయం
 ప్రణం విస్ఫోటకంతథా । వాతశూలం సంగ్రహణీం సరుజాం
 నాశయత్యపి ॥

తా॥ కరక్కాయలు 100 ఆవుపేడనీళ్ళతో డోడాయంత్రమునందు మృదువు
 అయ్యేవరకు పచనజేసి పీదప నా కరక్కాయలను ముల్లుతో ఛిద్రములుజేసి నేతితో
 మాగిన కుండయందునిచి 400 తులములయెత్తు తేనెవైచి తేనె జలభావమును పొందు
 నపుడెల్ల మరల తేనెను వైచుమనుండి జలభావము నివతింఁచునపుడు తేనెను నిలిపిన
 దానియందుండు వగరు నివర్తించు. పీదప త్రిఫలములు లవంగములు వెదురుష్ప వీటిని
 ప్రత్యేకముగ 1 తులముయెత్తు చూణింఁచివైచిన (మధుపక్వహారితకీ యనంబడు)
 దానిని ప్రాతఃకాలమునందు నేవించిన దుష్టవాలము సంగ్రహణి ఆమము దుష్టరక్తము
 జీర్ణజ్వరము పడికము విస్ఫోటము వాతశూల శూల సంగ్రహణి మొదలగు సర్వరోగ
 ములను నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి బలము వర్ధము వీటిని గలుగంజేయు.

మహాకల్యాణ గుణము.

శ్లో॥ విప్పలీవిప్పలీమూలం చిత్రకంగజవిప్పలి । ధాన్యాకంచ విడం గాని యవానీ మరిచానిచ । త్రిఫలా చాజమోదాచ నళినీ జీరకస్తథా । సైంధవంరోమకంచాపి సాముద్రంరుచకంవిడం । ఆరగ్విధశ్చత్వక్ష్మిత్రం సూక్ష్మైలాచోపకుంచికా । శుంఠీశక్రయవాచైవ ప్రత్యేకం కర్షసమ్మితం । మృద్వికాయాః పలాన్యత్ర చత్వారికధితానిహి । త్రివృతాయాఃపలాన్యష్టా గుడస్యాగ్ధతులాంతథా । తిలతైలంపలాన్యష్టా చామలక్యారసస్యతు । ప్రస్థత్రయ మినంసర్వం శనై ర్మృద్విగ్నినాపచేత్ । ఉదుంబరంచామలకం బాదరంవాయథాపలం । తావన్మాత్రమిదంఖాదే ద్భక్షయేద్వాయథాబలం । నిఖిలాన్వహణీరోగాన్ప్రమేహం శైకవింశతిమ్ । ఉరోఘాతం ప్రతిశ్శాయం దార్శ్యల్యంవస్థిసంక్షయం । జ్వరానపిహారేత్సర్వాన్కుర్యాత్కాంతిమతింస్వరం । యథాబలంవర్ధితాసా రక్తపిత్తంచ విద్ధోహం । ధాతుక్షీణవయఃక్షీణస్త్రీషుక్షీణఃక్షయీచయః । తేభ్యోహితశ్చనంధ్యాయై మహాకల్యాణకో గుడః ॥

తా॥ విప్పలి మోడి చిత్రమాలము గజవిప్పలి ధనియాలు వాయువిడంగములు వోమము మిరియాలు త్రిఫలములు అజామోదము తామరగడ్డ జీరకట్టి సైంధవలవణము సాంబరువుళ్ళు సాముద్రలవణము బిడాలవణము నూరతునల్లివుళ్ళు రేగిజరు లవంగ పత్రి సన్నయేలకులు పెద్దయేలకులు శొంఠి కొడిశపాలవిత్తులు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము నల్లద్రాక్ష 16 తులములు తెగడ 32 తులములు బెల్లము 200 తులములు నువ్వులనూనె 32 తులములు వుళిరికాయలరసము 64 తులములు వీటినిన్నియు చేర్చి మండ్రాగ్ని చేవండి అందు అత్తిపండు లేక వుళిరికాయ లేక రేగుపండు వీటి ప్రమాణపుంట్లలుజేసి శక్త్యవ సారముగ పుచ్చుకొనిన సంపూర్ణగ్రహణీ యేకవింశతి మేహములు గుడరోగములు పీనస దుర్బలత్వము అగ్నిమాంద్యము సంపూర్ణజ్వరము వీటిని నశింపజేయు. మరియు క్రమముగ అధికముగ భక్షించిన రక్తపిత్తము విడ్బంధము ధాతుక్షీణము ఖితుక్షీణము క్షయ వీట్లకు హితకరముగనుండుటయేగాక కాంతి బుద్ధి సుస్వరము వీటిని గలుగజేయు. మరియు (గొద్రాలు సగా పుత్రవతియగు).

ద్రాక్షాసవము.

శ్లో॥ మృద్వికాయాః పలశతం చతుర్ద్విణాం భసాపచేత్ । ద్రోణ శేషేతు శీతేచ పూతేతస్మి స్పృదాపయేత్ । ద్విశతం ఊద్రఖండానాం ధాతక్యాః ప్రస్థమేవచ । కంకోలంచ లవంగంచ ఫలంజాత్యా స్తథైవచ । పలాంశకానిమరిచం త్వగేలాపద్మకేసరం । విప్పలీచిత్రకంచవ్యం విప్పలీమూలరేణుకం । ఘృతభాంధ స్థితమిదం చందనాగరు ధూపితం । కర్పూర వాసితో హేయ గ్రహణీ దీపనఃపరః । అర్చసాం నాశనశ్రేష్ఠ ఉదావర్తానగుల్మనుత్ । జశరం కృమికుప్పాని ప్రణాంశ్చ వివిధాంస్తథా । అక్షిరోగశిరోరోగ గళరోగవినాశనః । జ్వరమామమహావ్యాధింపాండురోగంసకామలం । నామ్నాద్రాక్షాసవో హేయ బృంహణోబలవర్ణకృత్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష 400 తులములు అందు 4 ద్రోణములు వుడకమువైచి చతుర్ధాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందు తేనె 100 తులములు ఖండ శర్కర 100 తులములు ఆరెపువ్వు 60 తులములు తక్కోలములు లవంగములు జాజికాయ మిరియాలు లవంగపట్ట యేలకులు లవంగపత్రి పిప్పలి చవ్యము చిత్రమాలము మోడి రేణుకలు వీటిని ప్రత్యేకము 4 తులములుచేర్చి నేతితోమాగినకుండకు చందనము అగరు వీట్లచేధూపమిడి అందు పచ్చకర్పూరమువైచి వైజిప్తిన కషాయమును జేర్చిన సిద్ధముగు. దానిని పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణీ అగ్నస్సు వుదావర్తము గుల్మము వుదరరోగము క్రిమి కుష్టువు ప్రణము నేత్రరోగము శిరోరోగము గళరోగము జ్వరము ఆమము మహావ్యాధి పాండురోగము కామిల వీటినిన్నిటిని నశింపజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయు.

సంగ్రహణీ పథ్యములు.

శ్లో॥ విద్రాచ్ఛర్షణ నలంఘనంచిరభవా యశ్శాలయఃషష్టికా । మండోలాజకృతో మనూరతువరీ ముద్గప్రభూతారసాః । నిశ్చేపంహృతసారమేవదధిజం గోక్షీరజాతంగవాం । చ్ఛాగంవానవనీతమేవవిమలం తద్వత్ప్రయస్సంభవం । ఛాగల్యాజపయోదధీనితిలజం త్రైలంసురామాక్షికం ।

శాలాకంఠకుచంచదాడిమయుగం సవ్యానిభవ్యానిచ |
 రంభాయూఃకుసుమంఘలంచతరుణం బిల్వంచశృంగాటకం |
 చాంగేరీవిలయాకపిఠ్ఠ కుటజాజాతీకసేయాణిచ |

స్యగ్రోధస్యఘలంచతక్రమమలం జాతీఘలంజాంబవం |
 ధాన్యాకానిచతిందుకానిచమహః నింబోరుణాఫేపవత్ |
 క్రవ్యాలాంబుశ్శైణతిత్తిర రసాఃక్షుద్రార్ఘ్యమాసర్వశో |
 డిండిశోమధురాలికాచఖలిపా సర్వకమాయోరసః ||

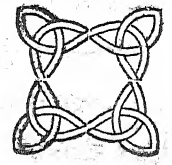
తా|| నిద్ర వమనమునకు పుచ్చకొనుట లంఘనము 60 దినములపంటగల పాత బియ్యము పరిపేలాలచే జేయంబడిన మండము మనూరుధాన్యము కందులు పెసలు వీటిరసములు నిశ్శేషముగ వెన్నతీసినమజ్జిగ ఆపు మేక గొట్టె వీనిపాలు పెరుగు వెన్న నువ్వులనూనె మద్యము తేనె తామరగడ్డ పసపు తీపు పులుసుగల దాడిమఘలము ఆరటిపూలు ఆరటిపిండెలు మారేడు శింగాడికాయలు చుక్కూర బంగిఆకు వెలగ కొడికపాల జీలకఱ్ఱ కచోరములు మజ్జికాయలు మంచిమజ్జిగ జాజికాయ నేరేడుపండు ధనియాలు తుమికి విషమస్త్రీ వేప ఆతివన ఆభినిమందు బూడిదగుమ్మడికాయ కుండెలు జింక తిత్తిరిపక్షి వీటిరసములు సన్నజాతిగల మత్స్యములు కోకిలపక్షులు బిలములలో నుండు వాటిమాంసము సంపూర్ణవగుగల పదార్థములు యివి సంగ్రహణీరోగమునకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో|| రక్తస్పృతింజాగరమంబుషాసంస్నానం స్త్రియంవేగవినిగ్రహంచ |
 సన్యాంజనంసేవదనధూమపాసంశ్రమంవిరుద్ధాన్నమతాతపంచ |
 గోధూమనిష్పావకలాయమాషయవారకచచ్చత్రకరాజమాషాః |
 ఉపోదకీవాస్తుకకాకమాచీకూమ్మాండతుంబీమధుశిగృకన్దాః |
 తాంబూలమిత్తుంబదరంరసాలఉద్వారకంపూగఘలంరసానాం |
 ధాన్యమ్లసావీరతుషోదకానిదుగ్ధంగుడంమస్తుచనారీకేలం |
 పునర్నవాచార్హతబైల్వకానిసర్వాణిశాకానిచపత్రఘతి |
 దుష్టాంగగోవారికురంగనాభీతూరంసమస్తానిసరాణిచాపి |
 ద్రాక్షామథామ్లంలపణంరసఃచగుర్వన్నపాసంసకలంచపూగం |
 వైద్యచ్చిక్ష్ణేద్ద్రాహణీవికారంవివర్ణయేత్సంతతమప్రమత్తః ||

తా|| రక్తస్రావము జాగరణము వుదకపానము స్నానము స్త్రీసంభోగము వేగధారణము నస్యము అంజనము చమటతీయుట ధూమపాపము విరుద్ధాన్నము యెండ గోధుమలు అనుములు పటాణి వుద్దులు యవలు అలసందులు చకోతపుకూర వక్రవర్తి కూర కాచి గుమ్మడికాయ సారక్కాయ మునగ కంద తాంబూలము చెరుకు రేగు మామిడి దోసకాయ పక్కలు ధాన్యామ్లము సావీరమును గంజివిశేషము హిమోదకము పాలు బెల్లము పెరుగుమిది తేట పెంకాయ గల్లేరు ములక బిల్వఘలము ఆకుకూరలు రోగముగల ఆవుపాలు కస్తూరి కౌరములు సారకద్రవ్యములు ద్రాక్ష పులుసు తీపు వీటిరసములు జడాన్నపానములు పోకలు యీపదార్థములన్నియు గ్రహణీరోగకి అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
 సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
 విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
 వల్లభాచార్యవీరచిత్ర వైద్యచింతామణౌ
 పాండు కామిల శోభ అతి సార
 సంగ్రహణీ ప్రకరణన్నామ
 సంపమోవిలాసః.

శ్రీ రస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

|| వాత ప్రకరణము. ||

శ్లో|| వాతాశనైర్భూషితాంగం వందిత్వాహంభిషగ్వరం |
వాతరోగనిదానాదీకృత్యమిచయథామతి ||

వాతవ్యాధి కర్మవిపాకము.

శ్లో|| దేవానాంబ్రాహ్మణానాంవాధనాపహరణాత్తథా |
స్వామిద్రోహాద్వాతరోగీ భవేదస్యాపినిష్కృతిః ||

తా|| పూర్వజన్మమందు దేవతలు లేక బ్రాహ్మణులు వీర్లయొక్క ధనమును అపహరించినను లేక స్వామిద్రోహమును చేసినను వాతరోగము జనించు. ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయు.

వాతరోగ శాంతి.

శ్లో|| గురువ్రత్యర్థితాయాతో వాతరోగీభవేన్నరః |
నామమంత్రేణకుర్వీత జపంఘోమంచశాంతయే ||

తా|| ఏమనుజుడు గురుదేవముచేయునో అట్టిమనుజుడు వాతరోగియగు గాన వాతరోగశాంత్యర్థము అచ్యుత అనంత గోవింద అనుమొదలగు నామమంత్రములచే జపఘోమములు జేయవలయు.

ధనుర్వాత శాంతి.

శ్లో|| అనిచ్ఛదక్షతాయస్తు హ్యుపభుంక్తేపరస్త్రియం | బలాదా
క్రమ్యుననరస్సర్వసందిషువేదనాం | తీవ్రామాప్నోత్యరుచిమా
స్థనుర్వాతయుతో భవేత్ | జ్వరీతదుపశాంత్యర్థం మహిషీ
దానమాచరేత్ | కృచ్ఛాతికృచ్ఛాతికుర్వీత చాంద్రాయణ

మధాపరం | సూర్యనామజపంచైవ శక్త్యాబ్రాహ్మణత్వర్పణం |
నామత్రయంజపేస్మర్త్యో రోగశాంత్యర్థమాత్మనః | సహస్ర
నామకంచాపిస్తోత్రంసమ్యగ్విధానతః | అచ్యుతాసంతగోవిందే
త్యేతన్నామత్రయంద్విజః | ఆయుతత్రితయావృత్యా జపే
ద్రోగస్యశాంతయే ||

తా|| ఇచ్చలేని ప్రాధగానిస్త్రీని బలాత్కారముగ భోగించిన మనుజునికి సర్వసంఘలయందు తీవ్రమగువేదన అరుచి జ్వరము వీటితోయుక్తమగు ధనుర్వాతము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై మహిషీదానము కృచ్ఛము అతికృచ్ఛము చాంద్రాయణము యీ ప్రాయశ్చిత్తములు సూర్యమంత్రజపము యథాశక్తిగ బ్రాహ్మణభోజనము అచ్యుత అనంత గోవింత యనునామత్రయం జపము 30000 సహస్రనామ స్తోత్రమును యథావిధిగ పారాయణము వీటిని నాచరించవలయు.

పక్షి వాత శాంతి.

శ్లో|| సభాయాంపక్షపాతీచ జాయతేపక్షఘాతవాక్ |
నిష్కృత్రయమితంహేమ సపద్యాచ్ఛద్విజాతయే |
శ్రార్థంచవైష్ణవంకుర్యా దాత్మనోహితమిచ్ఛతా |
సప్తధాన్యానిదద్యాచ్ఛ గోదానంతత్రకారయేత్ ||

తా|| సభయందు పక్షపాతముగ మాటలాడువానికి పక్షఘాతవాయువు జనించు. ఇది నివర్తించుటకై శి నిష్కముల వ్రమాణము బంగారు బ్రాహ్మణునికి దానంబొసంగి వైష్ణవశ్రాధము సప్తధాన్యదానము గోదానము వీటిని సగా జేయవలయు.

రక్త వాత శాంతి.

శ్లో|| రక్తవస్త్రీప్రవాళానాం హాలీస్యాద్రక్తవతవాక్ |
సవస్త్రాంమహిషీందద్వా త్పద్మరాగసమన్వితాం ||

తా|| ఎఱ్ఱనివస్త్రములు పగడములు వీటిని దొంగిలించినవానికి రక్తవాతరోగము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై పద్మరాగము యెఱ్ఱనివస్త్రము వీటితోయుక్తమగు యెనుమును బ్రాహ్మణునకు దానంబొసంగవలయు.

వాతరక్తవాత పిత్తహరశాంతి.

శ్లో|| సువర్ణాగమనేవాత రక్తవాఙ్జాయతేనరః | సువర్ణాగమనేవాత
పిత్తవాసవిజాయతే | లక్ష్మీనారాయణంరూపం సువర్ణేనప్రక

ల్పయేత్ | పలేనవాతదధేన తదధేనాథవాపునః | లక్ష్మీనారాయణంరూపం సర్వదాసర్వకామికం ||

తా|| సువణాపరస్రీసంభోగముజేయువానికి వాతరక్తరోగము లేక వాతపిత్తరోగము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై 1 పలముగాని లేక 1/2 పలముగాని లేక 1/4 పలముగాని సువణాముతో సమస్తకోరికలనిచ్చు లక్ష్మీనారాయణ ప్రతిమను జేయించి దానంబడవలయు.

వాతపిత్తహార శాంతి.

శ్లో|| లశునంగృంజనంతాల ఫలంవాశ్నాతియోద్ధివ్యజః | సవాతపిత్తరోగీచ భవేచ్ఛాండ్రాయణంచరేత్ ||

తా|| వెల్లులి గంజాయి తాటిఫలము వీటిని భుజించిన బ్రాహ్మణునికి వాతపిత్తరోగములు జనించు. ఇవి నివర్తించుటకై శాండ్రాయనవ్రతం బాచరించవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయముచే వాతవ్యాధినిదానము.

శ్లో|| అతిమారుతవేగార్తో పరస్వహారీవిలోలమతిచేష్టః | కర్కటసంసేభానాస్వ పుత్రదృష్టేపుమాన్విశునః ||

తా|| జననకాలమునందు కర్కటకరాశియందు సూర్యుడుండి శనిచేత జూడబడిన అట్టిమనుజుడు వాతరోగపీడితుడును దొంగగను చవలచిత్తుడుగను కొండెము జెప్పవాడుగనుండు.

శ్లో|| వాతశిత్తోద్భవాపీడా హీనజై రుగ్రవిగ్రహః | విదేశగమనంచాపి ఘోరిమధ్యేయదాశిఖి ||

తా|| మనుజునికి జననకాలమున శనిమధ్యమునందు కేతుయుండిన వాతపిత్తరోగము హీనజాతితోకలమాను దేశాంతరగమనము యివి సంభవించు.

వాతవ్యాధి నిదానము.

శ్లో|| వాయురాయుర్బలంవాయు ర్వాయుర్ధాతాశరీరిణాం | వాయుర్విశ్వమిదంసర్వ ప్రభుర్వాయుఃప్రకీర్తితః | అశీతిర్వాతజారోగా జాయంతేతత్ప్రకాశతః | సామాన్యంభేషజంతేషాం స్నేహానంస్వేదనంతథా | విశేషేణతియద్ధృష్ట ముచ్యతేత్రసమాసతః ||

తా|| ఆయుస్సు బలము ఆధారము పోషకము సమస్తసంచస్వరూపము యివి యన్నియు వాతమువు స్వరూపముగనుండుగాన అట్టివాయువు ప్రకాశించిన అశీతి వాతములు జనించు. ఇందు శరీరమునకు తైలలేపనము చమటదీయుట యివి సామాన్య చికిత్సలని యెరుంగవలయు.

శ్లో|| ఋతుశీతాల్పలఘున్న వ్యాయామాతిప్రజాగరైః | విషమాదుపచారాచ్చ దోషాస్యక్వాప్రణాదపి | లంఘనప్లవనాత్వ్యద్వ్యవ్యాయామాతివిచేష్టనైః | ధాతునాంసంక్షయాచ్చింతా శోకరోగాతికర్షణాత్ | వేగసంధారణాదామా భిఘ్నాతాదభోజనాత్ | మర్మబాధాద్దజోష్ట్రాశ్శ శీఘ్రియానాదిసేవనాత్ దేహేస్తోతాంసిరిక్తాని పూరయిత్వానిలోబరీ | క్రోతివివిధాన్వ్యాధి స్సర్వాంగై కాంగసంశ్రయాన్ ||

తా|| రూతుముగను శీతలముగను అల్పముగను లఘువుగనుండు అన్నమును భుజించుట మిగులపైధునము మిగులజాగరణ విషమోషచారములు కఘము పిత్తము మలము మూత్రము రక్తము వీటిని వెడలించజేయుట పల్లము మొదలగువాటిపైదాటుట నీటియందీడుట అధికముగ మార్గమునడుచుట మిగుల వసులచే శ్రమబడుట రసాది ధాతుక్షయము చింత శోకము దీర్ఘరోగమువలన కృశత్వము మలమూత్రముల నిరోధము రసధాతువు దుష్టంబై వాయుమాంసము నడ్డగించుట కఱ్ఱలు మొదలగువాటిచే దెబ్బలు పడుట పుషవాసముజేయుట మర్మస్థానములయందు దెబ్బలుతగులుట యేనుగ వొంటె గుఱ్ఱము వీటియందు శీఘ్రిగమనము యిట్టికారణములచే వాయువు శరీరమందు రక్తమై యుండు నాడీమాంసముపూరించి తానుబలిష్టమై యేకాంగమునందుగాని లేక సర్వాంగములయందుగాని నానావిధములగు వాతరోగములను గలుగజేయు.

వాతవ్యాధికి పూర్వరూపము.

శ్లో|| అవ్యక్తంలక్షణం తేషాంపూర్వరూపమితిస్మృతం ||

తా|| ఆ వాతవ్యాధియొక్క అవ్యక్తలక్షణములచే బూర్వరూపముని యెరుంగవలయు.

వాతవ్యాధికి స్వరూపము.

శ్లో|| ఆత్మరూపంతుతద్వ్యక్త మపాయోలఘుతాపునః | సంకోచః పర్వణాంస్తంభో భంగోస్థానం పర్వణామపి | లోమహర్షః ప్రలాపశ్చపార్శ్వవృష్టవంశిరోగ్రహః | ఖాంజ్యపంగుత్వకుబ్జత్వం

శోభోంగానామనిద్రతా ! గర్భశుక్రజోనాశ స్పందనంగాత్ర
 సుప్తతా | శిరోనాసాక్షిజత్రాణాంగ్రీవాయాశ్చాపిహుండనం |
 భేదస్తోదార్తిరాక్షేపో మోహశ్చాయాసపవచ | ఏవంవిధాని
 రూపాని కరోతి కుపితోనిలః | హేతుస్థాన విశేషాచ్చి భవే
 ద్రోగ విశేషకృత్ ||

తా|| వాయువు కుపితమై అంగనాశము శరీరలఘుత్వము కీళ్ళయందు సంకో
 చము యెముకలు కీళ్ళు విటి స్తంభనము పీడ గగుర్పాటు తరుచుమాటలాడుట చేతులు
 వీపు తల వీటియందు యీడ్చు గూని కుంటి పొట్టితనము నిద్రానాశము గర్భము శుక్రము
 రజస్సు యివి నశించుట శరీరము వణుకుట శరీరమందు గిల్లినను తెలియకయుండుట
 తల ముక్కు కన్నులు గొంతు యివి లోపలికి యీడ్చుట లేక వంకరపోవుట శూల
 ముతో పొడిచినటులనుండుట వగలగొట్టినటులనుండుట ఆక్షేపకవాతము మోహము
 అయాసము యివి గలుగుట మెడయీడ్చుట శ్వాస సర్వాంగములయందు నీడ యిట్టి
 లక్షణములను గలుగంజేయు. మరియు హేతువిశేషము స్థానవిశేషము యీ కారణము
 వలన నను స్తరోగములను జనింపజేయు.

కోష్ఠగతవాత లక్షణము.

శ్లో|| వాతేకోష్ఠాశ్రితేదుష్టే నిగ్రహేనామూత్రవర్షసోః |
 వర్ధహృద్రోగగుల్మార్యః పార్శ్వశూలంచజాయతే ||

తా|| వాతము కోష్ఠాశ్రితమై దుష్టమైనయెడల మూత్రము మలము వీటిని బంధిం
 చుట అండవృద్ధి హృద్రోగము గుల్మము అర్చస్సు పార్శ్వశూల వీటిని గలుగంజేయు.

కోష్ఠలక్షణము.

శ్లో|| స్థానాన్యూహుగ్నిపక్వానాం మూత్రస్యరుధిరస్యచ |
 హృదుందుకఃపుష్పసశ్చ కోష్ఠత్వభిధీయతే ||

తా|| ఆమాశయము పక్వాశయము అగ్నాశ్రితము మూత్రాశయము రుధిరా
 శయము హృదయము వుండుకము పుష్పసము యిటుల కోష్ఠములు 8 విధములుగనుండు.

ఆమాశయగతవాత లక్షణము.

శ్లో|| హృత్ప్యాస్యోదరనాభిరుక్ తృష్ణోద్ధారవిమూచికాః |
 కాసఃకంఠస్థశోషశ్చ శ్వాసశ్చామాశయేనితే ||

తా|| హృదయము పార్శ్వభాగము వుదరము బొడ్డు వీటియందు పోట్లు దప్పి
 వోకిరింత విరేచనము దగ్గు కంఠముయెండుట వుబ్బనము యిట్టి లక్షణములుగలిది ఆమా
 శయగతవాతమని యెరుంగవలయు.

ఆమాశయ లక్షణము.

శ్లో|| నాభిస్తనాంతరంజన్తో రాహురామాశయంబుధాః ||

తా|| ప్రాణులకు బొడ్డు స్తనములు వీటియొక్క మధ్యప్రదేశము ఆమాశయ
 మని యెరుంగవలయు.

పక్వాశయస్థవాత లక్షణము.

శ్లో|| పక్వాశయస్థోత్రకూజం శూలాలాటోపాకరోతిచ |
 మూత్రకృచ్ఛోపురీషత్వ మానాహంత్రికవేదనామ్ ||

తా|| వాతము పక్వాశయగతమైనయెడల పేగులు ఆరచుట పోట్లు గుడ్గుడ
 ధ్వని మూత్రకృచ్ఛము పురీషబంధము కడుపువుబ్బుట ముడ్డిపూసనొచ్చుట యిట్టి
 లక్షణములు గలిగియుండు.

సర్వాంగవాత లక్షణము.

శ్లో|| సర్వాంగపవనేక్రుద్యే గాత్రస్ఫురణభంజనం |
 వేదనాభిఃపరీతస్యాత్ స్ఫుటస్తీవాస్యసంధయః ||

తా|| సర్వావయవములయందు వాయువు ప్రకోపించినయెడల శరీరము ఆడు
 రుట వగులుట నొప్పి సంధులువదిలినటులనుండుట యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

గుదస్థితవాత లక్షణము.

శ్లో|| గ్రహణోవిణ్ముత్రవాతానాం శూలాలాధ్మానాశ్మశర్కరాః |
 జంఘోరుత్రికహృత్ప్రృష్ఠ రోగశ్శోభోగుదేస్థితే ||

తా|| గుదస్థితవాతము ప్రకోపించిన మలము మూత్రము ఆపానవాయువు వీటిని
 నిరోధించుట శూల కడుపువుబ్బుట రాతిసలెగట్టిగపెంటికలువడుట పిక్కలు తొడలు
 ముడ్డిపూస స్పృదయము వీపు వీటియందునొప్పి వాపు యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

శ్రోత్రాదిగతవాత లక్షణము.

శ్లో|| శ్రోత్రాదిస్వింద్రియవధం కుర్యాత్కుగ్ధసమీరణః ||

తా|| శ్రోత్రాదిగతవాయువు ప్రకోపించిన యింద్రియనాశమునుంజేయు.

జృంభవత లక్షణము.

శ్లో॥ పీతై వ్యకంశ్వాసమలినః పునస్త్వజతివేగవాన్ |
అలస్యనిద్రాయుక్తశ్చ సజృంభఘటికధ్యతే ||

తా॥ ఉదకము మొదలగువాటిని పూపిరివట్టి వకటేసారిగపుచ్చుకొనిన శ్వాస గలిగి తోడుతోనే గ్రహ్మట అలస్యము నిద్ర ఆవలింత యిట్టి లక్షణములుగలది జృంభ వాతమని యెరుంగవలయు.

ప్రలాపక వాతము.

శ్లో॥ స్వహేతుమపితాద్వాతా దసంబద్ధంనిరర్థకం |
పచనంయన్నరోబ్రూతే సప్రలాపఃప్రకీర్తితః ||

తా॥ తన కారణమువలన కుపితమయినవాతముచే ఆసంగతముగను నిరర్థకము గను మాటలాడుటయే ప్రలాపక వాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

రసాజ్ఞాన నిదానము.

శ్లో॥ భుంజానస్యసరస్యాన్నం మధురప్రభృతీకరసాన్ |
రసనాయన్నజానాతి రసాజ్ఞానంతమపచ్యతే ||

తా॥ మధురాద్యాహారములు భుజించువానినాలుకకు యివి మధురము యిది చేదు అని తెలియకపోవుటయే రసాజ్ఞాన వాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

త్వేకూన్యతా వాత నిదానము.

శ్లో॥ స్పృశ్యమానత్వేచాయాతు శీతోష్ణంమృదుశర్కరం |
సజానాతిబుధై స్త్వేక్వా శూన్యేతిపరికీర్త్యతే ||

తా॥ చర్మమునందు శీత పుష్ట మృదు కఠినపదార్థములను స్పృశింపజేసిన వాటి గుణములు తెలియకబోవుటయే త్వేకూన్యతా వాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

త్వగ్గత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ త్వగ్మాక్షాస్ఫుటితాసుప్తా కృశాకృష్ణాచతుద్యతే |
అతస్యతేసరాగాచ మర్మరుక్ త్వగ్గతేనిలే ||

తా॥ త్వగ్గతమగు వాయువు ప్రకోపించినయెడల చర్మము రూక్షముగను పగిలియు మొద్దుబారియు కృశించియు నల్లగను యెఱ్ఱగను చర్మమునందు పోట్లు నొప్పి యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు. ఇది త్వగ్గత వాత మనంబుడు.

రక్తగత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ రుజస్తీవ్రాస్ససంతాపా వై వర్ణ్యంకృతారుచిః |
గాత్రేచారూంషిభుక్తస్య స్తంభశ్చాస్పృగ్దతేనిలే ||

తా॥ వాతము రక్తగతమగునపుడు శరీరపీడ సంతాపము వివణాత కృశత్వము ఆరుచి శరీరమందు ప్రణములు భుక్తానంతరమందు శరీర స్తంభము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

మాంసగత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ గుర్వంగంతుద్యతే స్తబ్ధం దండముస్త్రిహతంయథా |
సరుక్తిమితమత్యర్థం వాతేమాంససమాశ్రితే ||

తా॥ వాతము మాంసగతమగునపుడు శరీరము బరువుగనుండుట పోట్లు స్తబ్ధ త్వము కఱ్ఱలు మొదలగువాటిచే కొట్టబడినటులనుండుట నిశ్చలత్వముగనుండుట యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

మేదోగత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ తథామేదశ్శ్రితఃపూర్వ్యా ద్ద్రింధీస్మందరుజోవణాన్ |

తా॥ వాతము మేదోగతమగునపుడు గ్రంధులు తిన్నని నొప్పితో గూడిన ప్రణ ములు యివిగలుగు.

అస్థిగత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ భేదోస్థిపర్వణాంసంధౌ శరాలంమాంసబలతయః |
అస్వప్నస్సంతతారుక్ష్ణ వాతేదుష్టేసిన్పశ్రితే ||

తా॥ వాతము అస్థిగతమై ప్రకోపించియుండిన యెముకల సంఘటయందు విరగగొట్టినటులనుండుట కీళ్ళయందునొప్పి మాంసము బలము క్షీణించుట నిద్రలేక పోవుట యెల్లప్పుడు శరీరమంతయునొప్పి యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

మజ్జాగత వాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతేమజ్జాగతేపీడా నకదాచిత్ప్రశామ్యతి |

తా॥ వాతము మజ్జాగతమైనను దేహమునందు పర్వదాపీడి కలిగియుండునని యెరుంగవలయు.

శుక్రగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షీప్రముంచతిబద్ధాతి శుక్రంగర్భమధాపివా ।

వికృతింజనయేచ్ఛాపి శుక్రస్థఃకుపితోనిలః ॥

తా॥ వాతము శుక్రగతమై దుష్టమగునపుడు లేతస్సు శిశువుముగ స్థలనమగుట లేక బంధించుట లేక గర్భముకాకపోవుట వికారము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

స్నాయుగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శూలమాజ్ఞేపకఃకంపః స్తంభస్నాయ్యనిలోభవేత్ ॥

తా॥ వాతము స్నాయుగతమగునపుడు శూల ఆజ్ఞేపకవాతరోగము వణుకు స్తంభము యివి గలిగియుండు.

శ్లో॥ సర్వాంగై కాంగరోగాంశ్చ కుర్యాస్నాయుగతోనిలః ॥

తా॥ వాతము స్నాయుగతమగునపుడు శరీరమునంతయు గాని నొక అవయవమునందుగాని నొప్పులు జనించునని యెరుంగవలయు.

సంధిగతవాత నిదానము.

శ్లో॥ హస్తినన్ధిగతిస్సంధీ న్యూలశోభాకరోతిచ ॥

తా॥ వాతము సంధిగతమగునపుడు సంధినాశము శూల వాపు వీటిని గలుగఁ జేయు.

పిత్తకఫాశ్రిత ప్రాణవాయు నిదానము.

శ్లో॥ ప్రాణేపిత్తావృతేచ్ఛర్ది ర్దాహజై చ్చోపచాయతే ।

దౌర్బల్యంనదనంతంద్రా వైరస్యంకఫకావృతే ॥

తా॥ ప్రాణవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండుగా వాంతి దాహము ఇవి గలుగు. కఫాశ్రితమైయుండిన దుర్బలత్వము కృశత్వము తంద్ర వైరస్యము యివి గలుగు.

పిత్తకఫాశ్రిత ఉదానవాయునిదానము.

శ్లో॥ ఉదానేపిత్తయుక్తేతు దాహేలూమూర్ఛాభ్రముఃక్లమః ।

అన్వేదహర్షామందాగ్ని శ్శీతతాచకఫావృతే ।

తా॥ ఉదానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము మూర్ఛ భ్రమ శ్రమ యివి గలుగు. కఫాశ్రితమైయుండిన చనుట లేకయుండుట రోమాంతము అగ్ని మాంద్యము శైత్యము యివి గలుగునని యెరుంగవలయు.

పిత్తకఫాశ్రిత సమానవాయునిదానము.

శ్లో॥ న్వేదదాహశ్శాష్ట్ర్యమూర్ఛా స్యుస్సమానేపిత్తనంయుతే ॥

కఫేనసంగేవిన్మూత్రే గాత్రహర్షశ్శ్చజాయతే ॥

తా॥ సమానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన చనుట దాహము వుష్ణము మూర్ఛ యివి గలుగు. కఫాశ్రితమైయుండిన మలమూత్రనిరోధము శరీరము గగుర్పొడుచుట యిట్టిలక్షణములు కలిగియుండు.

పిత్తకఫాశ్రిత అపానవాయునిదానము.

శ్లో॥ అపానేపిత్తయుక్తేతు దాహశ్శాష్ట్ర్యంరక్తమూత్రతా ।

అధఃకాయేగురుత్వంచ శీతతాచకఫావృతే ॥

తా॥ అపానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము వుష్ణము రక్త మూత్రము కఫాశ్రితమైయుండిన కిందిశరీరము బరువుగనుండుట శీతలము యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

పిత్తకఫాశ్రిత వ్యానవాయునిదానము.

శ్లో॥ వ్యానేపిత్తావృతేదాహేలూ గాత్రవిక్షేపణంక్లమః ।

స్తంభనోదండకశ్చాపి శోధశూలాకవావృతే ॥

తా॥ వ్యానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము వొడలువిరుచుట శ్రమ కఫాశ్రితమైయుండిన శరీరము స్తంభించుట వాపు శూల యిట్టిలక్షణములుగలిగియుండు.

ఆజ్ఞేపకవాయు సామాన్యలక్షణము.

శ్లో॥ యదాతుధమసీస్సర్వాః పితోభ్యేతిమూరుతః ।

తదాక్షీపత్యాశుముహు ర్ముహుర్దేహంముహుశ్చరః ।

ముహుర్ముహుస్తదాజ్ఞేపా దాజ్ఞేపకఇతిస్మృతః ॥

తా॥ వాయువు శరీరమునందుండు సమస్తశిరలయందెప్పుడు వ్యాపించి ప్రకోపించునో అప్పుడు మాటిమాటికి శిశువుముగ శరీరమునందు సంచరించుచు శరీర మంతయు చలింపఁజేయు. ఇదియ (ఆజ్ఞేపకవాతమనంబడు.)

ఆక్షేపకవాయు చారభేదము.

శ్లో॥ పితృశ్లేష్మాచిత్తోవాయు ర్వాయురేవచకేవలః |
కుర్యాదాక్షేపకంచాన్యశ్చ తుష్కస్తవ్విభూతజః ||

తా॥ పితృజమనియు శ్లేష్మజమనియు కేవలవాతజమనియు అభిఘాతజమనియు యిటుల ఆక్షేపకవాయువు 4 విధములుగనుండు.

అపతంత్రకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్రుద్ధసైన్యోకోవనైర్వాయుస్థానాదూర్ధ్వంప్రవర్తతే |
వీడయన్ హృదయంగత్వా శిరశ్శంఖాచవీడయేత్ |
ధనుర్వన్నామయేద్ధాత్రాణ్యాక్షిపేన్మోహయేత్తథా |
సకృచ్చాదుఛ్వసేచ్చాపి స్తబ్ధాక్షోధనిమీలకః |
కపోలశ్చవకూజేచ్చ నిస్సంజ్ఞస్సోస్పతంత్రకః ||

తా॥ వాయువు కారణవిశేషములచే ప్రకోపించి స్వస్థానమునువదలి పూర్వముగ వ్యాపించి హృదయమునుజేరి శరీరమునువీడ శిరస్సు కణతలు వీటియందునొప్పి ధనుస్సువలె శరీరమునువంచుట మోహమునుజెందుట కష్టముగనిట్టూర్పువిడుచుట నిలువు కన్నులుబడుట కన్నులుమూయుట కపోతమువలె ధ్వనిజేయుట సంజ్ఞ లేకయుండుట యిట్టిలక్షణములను గలుగజేయునది (అపతంత్రకవాతమనంబడు.)

దండాపతానకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కఫాన్వితోయదావాయు ర్ధమనీష్యేవతిష్ఠతి |
సదండవత్సంభయతి కృచ్ఛోదండాపతానకః ||

తా॥ వాయువు కఫాన్వితమై నాడులయందుండి శరీరమును కర్రవలె స్తంభింపజేసినదానిని దండాపతానకమనియెదరు. (ఇదియ కష్టసాధ్యము.)

అపతానక లక్షణము.

శ్లో॥ దృష్టింసంస్తభ్యసంజ్ఞాంచ హత్వాకంఠేనకూజతి |
హృదిముక్తేనరఃస్వాస్థ్యం యాతిమేహంవృతేవునః |
వాయునాదారుణంప్రాపం రేకేతమపతానకం ||

తా॥ ఆక్షేపకవాతము హృదయమునందుజేరిన దృష్టిని స్తంభింపజేసి సంజ్ఞానాశమునుజేసి కంఠమునందు ధ్వనిని గలుగజేయు. మరియు హృదయస్థానమును వదలినపుడు స్వస్థతను గలుగజేయు. మరల హృదయస్థానమునుజెందిన దారుణముగు మోహమును గలుగజేయు. (ఇదియ అపతానకవాతమనంబడు.)

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ గర్భసాతనిమిత్తశ్చ శోణితాత్రిప్రవాచ్చయః |
అభిఘాతనిమిత్తశ్చ ససిధ్యత్యవతానకః ||

తా॥ గర్భసాతనము మిగుల రక్తస్రావము అభిఘాతము యీ కారణములచే జనించిన అపతానకవాత మసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

ధనుస్తమ్భవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ధనుస్తమ్భోనమేద్యస్తు సధనుస్తమ్భసంజ్ఞితః |
వివర్ణబద్ధవదన స్సృష్టాంగోనష్టచేతనః |
ప్రస్విద్యింశ్చధనుస్తమ్భి దశరారత్రంసజీవతి ||

తా॥ ముఖవైవర్ణ్యము పండ్లుకిట్టుకొనుట అపయవములు వదలినటులుండుట సంజ్ఞ లేకయుండుట స్వేదము యిట్టిలక్షణములుగలిగి శరీరము ధనుస్సువలె వంచుకొనుటయే ధనుస్తమ్భలక్షణమని యెరుంగవలయు. (ఈ లోగి 10 రాత్రులకన్న అధికముగ జీవించడు.)

శ్లో॥ కంఠావరోధో ధనురాకృతిస్త్వాన్ దృదివ్యధాదంత నిబంధనంచ |
ముఖస్యశోషశ్శిశిరస్యకాంతో యస్మిన్ ధనుర్వాయు రుదాహృతస్యః ||

తా॥ గొంతు బట్టుకొనుట హృదయమును శూల పండ్లుకిట్టుకొనుట నోరు యెండుట చల్లనిపదార్థములయందిచ్చు ఇట్టిలక్షణములుగలిగి శరీరము ధనుస్సువలె వంచుకొనుటయే ధనుస్తంభవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

కుబ్జవాత లక్షణము.

శ్లో॥ హృదయంయదివాప్యప్త మున్నతంక్రమశస్సురుక్ |
క్రుద్ధోవాయుర్యదాకుర్యా త్తదాతంకుబ్జమాదిశేత్ ||

తా॥ వాయువు ప్రకోపించుటవలన హృదయము వీపు వీటియందు వేదనగలిగి శరీరము కృంగుటయే కుబ్జవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

అంతరాయము వాతలక్షణము.

శ్లో॥ అంగుళీగుల్ఫజఠర హృద్వత్కోగళనంశ్రితః | స్నాయువత్రాస
మలినో యదాక్షిపతివేగవాణ్ | విష్టభౌక్షస్తభహను ర్భగ్న
పార్శ్వః కఘంవమణ్ | అభ్యంతరం ధనురివ యదాస మతి
మానవః | తదాసోభ్యంతరాయామం కురుతేమూరుతో బలీ ||

తా॥ శరీరమధ్యమునందుండు వాయువు ప్రకోపించి వేళ్లు గుల్ఫప్రదేశము జఠరము హృదయము వక్షస్థలము గళము వీటిని ఆశ్రయించి అతివేగముగలదై నరముల యందు వ్యాపించుటచే నిలువుకన్నులుబడుట దపడలు బట్టుకొనుట పార్శ్వముల యందు నొప్పి కఘమును గ్రమ్ముట మధ్యప్రదేశము ధనుస్సువలె పంగుట ఇట్టిలక్షణములతోగూడి జనించునది అంతరాయమవాయువని తెలియవలయు.

బాహ్యాయామ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ మహాహేతుర్బలీవాయు స్సిరాస్నాయుకండరాః |
మన్యాప్యప్రాశ్రితాబాహ్యః సంశోష్యానామయేద్భహిః |
యత్రతంబహిరాయామం ప్రవదన్తివిగ్వరాః |
తమసాధ్యంబుధాఃప్రాహు ర్వక్షఃకట్యూరుభంజనమ్ ||

తా॥ వాతము ప్రకోపించి పెడతల వీపు వీటిని ఆశ్రయించియుండు బాహ్య శరీరము మొదలగువాటిని శోషింపజేసి వెలుపలికి వంచి రొమ్ము మోకాలు లొడలు వీటియందు నొప్పిని గలుగజేసిన దానిని బాహ్యాయామమని వచించెదరు. (ఇది అసాధ్యము.)

పక్షవధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ గృహీత్వార్ధంతనోర్వాయు స్సిరాస్నాయూర్వీకోష్యచ |
పక్షమన్యతరంహన్తి సంధిబంధాన్విమోక్షయణ్ |
కృతోన్నర్ధకాయస్తన్యస్యా దకర్మణ్యోవిచేతనః |
ఏకాంగరోగంతంకేచి దన్యేపక్షవధంవిదుః ||

తా॥ వాయువు ప్రకోపించి శరీరముయొక్క అర్ధభాగమును వ్యాపించి నీరలు నరములు వీటిని శోషింపజేసి ఆపక్షమునుచంపి సంధిబంధములను వదలివేసిన ఆర్ధ శరీరము యేపనిచేయుట కుపయోగములేక చేతనారహితమై యుండునటులజేసిన దానిని కొందరు ఏకాంగరోగమనియు మరికొందరు పక్షవధమనియును వచించెదరు.

సర్వాంగరోగ లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగరోగంతంకేచిత్ సర్వకాయస్థితేనిలె |

తా॥ సర్వావయవములయందుండు వాయువు ప్రకోపించుటచే నీరలు నరములు వీటిని శోషింపజేసి శరీరము వుపయోగరహితముగ జేయుటయే సర్వాంగవాతరోగ లక్షణమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ దాహసంతాపమూర్ఛాస్పృశ్యర్వాయాపి త్తనమన్వితే | శైత్య
శోధగురుత్వాని తస్మిన్నేవకఘాన్వితే | శుద్ధవాతహతంపక్షం
కృచ్ఛ్రీసాధ్యతమంవిదుః | సాధ్యమన్యేనసంసృష్ట మసాధ్యం
క్షయహేతుకం | గర్భిణీ సూతికాబాల వృద్ధక్షీణే వ్యస్మక్
స్మృతో | పక్షాఘాతంపరిహారే ద్వేదనారహితోయది ||

తా॥ వాయువు పిత్తయుక్తమైయుండిన దాహము సంతాపము మూర్ఛ ఇవి గలుగు. కఘయుక్తమైయుండిన శైత్యము వాపు గురుత్వము ఇవిగలుగు. శేవల వాయువు ప్రకోపించిన పక్షవధవాతము జనించు. ఇది కష్టసాధ్యము. మరియొకదోషముతో గూడిన సాధ్యమనియు క్షయను గలుగజేసిన అసాధ్యమనియు మరియు గర్భిణి సూతిక బాలులు వృద్ధులు క్షీణించువారలు రక్తమోక్షణముగలవారలు వీరలకు పక్షాఘాతము జనించి బాధలేకయుండినను దానిని నైద్యుడు విడువవలయు.

అర్దితవాత నిదానము.

శ్లో॥ ఉచ్చైర్వాప్యీ హరతోత్యర్థం ఖాదతః కఠినానిచ | హసతో
జృంభతోభారా ద్విషమాచ్ఛయనాసనాత్ | కిరోనాస్యా
చిబుక లలాటేక్షణసంధిగః | అర్దయత్యనిలోపక్తౌ మర్దితం
జనయే త్తతః | వక్రీ భవదివక్త్రార్థం గ్రీవాచాప్యప్రవర్తతే |
శిరశ్చలతివాక్ క్షంగో నేత్రాదీనాంచనై కృతం | గ్రీవాచిబుక
దంతానాం తస్మిన్ పాశ్చ్యేచవేదనా | తమర్దిత మితిప్రాహు
ర్వాతవ్యాధి విశారదాః | వాతాత్పితృత్కఘాచ్ఛస్యా త్త్రివి
ధంతం సమానతః ||

తా॥ ఘట్టిగ మాటలాడుట గట్టిగనుండు వస్తువులను కొరుకుట మిగులనవ్వుట శరీరము విరుచుకొనుట మిగుల బరువు మోయుట మిట్టిపల్లములయందు శయనించుట

లేక కూర్చుండుట వీటివలన వాయువు ప్రకోపించి శిరస్సు ముక్కు పెదవి దవడలు నోసలు కన్నులు సంఘలు ముఖము వీటియందు వ్యాపించి వీటిను గలుగజేసి ముఖము యొక్క అర్థభాగమును కంఠమును వక్రముగజేసి శిరఃకంఠము మాటలాడుటకు రాక యుండుట సేత్రాదులకు వైకల్యము కంఠము దవడలు దంతములు వీటియందు వక్ర పార్శ్వమున వేదనకలిగియుండుట యిట్టిలక్షణములను గలుగజేయునది అర్ధిత వాత మనంబడు. ఇది (వాత పిత్త కఫములచే మూడువిధములుగనుండు.)

వాతార్ధితవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ లాలాస్రావోవ్యధాకంపః స్ఫురణంహనువాగ్రహః ।
 ఓష్ణయోశ్శ్యాయధుస్థూల శ్చార్ది తేవాతజేభవేత్ ॥

తా॥ చొంకారుట వేదన వణుకు శరీరము అదురుట మాటలడ్డవడుట చంపలు బిగబట్టుట పెదవులు మిక్కిలివాచుట ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతార్ధితమని యెరుంగవలయు.

పిత్తాశ్రిత కఫాశ్రితార్ధిత వాయులక్షణము.

శ్లో॥ వీతామాస్యంజ్వరస్తప్తస్థా పిత్తజేమోహధూపనే ।
 గండేశిరసిమన్వాయాం శోథస్తంభఃకఫాత్మకే ॥

తా॥ ముఖము పచ్చగనుండుట జ్వరము దప్పి మోహము తాపము యివిగలది పిత్తాదికాతమనియు గండస్థలము శిరస్సు పెడతల పెద్దనరము వీటియందు వాపుశరీరము స్తంభించుట ఇట్టిలక్షణములుగలది కఫాదికాతవాతమని యెరుంగవలయు.

అర్ధిత సాధ్యాసాధ్యములు.

శ్లో॥ ఊణస్యానిమిషాక్షస్య ప్రసక్తావ్యక్తభాషిణః ।
 నసిధ్యత్సర్ది తంగాఢం త్రివర్షంవేపనస్యచ ॥

తా॥ బలహీనత రెప్పపాటు లేకయుండుట ఆస్యక్తముగ మాటలాడుట (అనగా కొళిరుట) వణుకుట ఇట్టిలక్షణములుగల అర్ధితవాతరోగి కి సంవత్సరములకు పై జీవించడు.

హనుగ్రహ నిదానము.

శ్లో॥ జిహ్వోనిర్లేఖనాచ్ఛుష్క భక్షణాదభిఘాతతః ।
 కుపితోహనుమూలస్థః సంసయిత్వానిలోహనుం ।

కరోతివివృతాస్యత్వ మథవాసంవృతాస్యతామ్ ।
 హనుగ్రహస్పతేనస్యాత్ కృచ్ఛాచ్ఛర్వణభాషణమ్ ॥

తా॥ నాలుకను మిక్కుటముగగీచుట ద్రవములేక ఘట్టిగనుండు చదార్థములను కొరుకుట అభిఘాతము వీటివలన వాయువుకుపితమై దవడలక్రిందుభాగము నాశ్రయించి ప్రేలాడునటులజేసి నోరు తెరిచిన మూయనియ్యకను లేక మూసిన తెరువనీయకను జేయుట మిగుల కష్టముచే భుజించుట కష్టముచే మాటలాడుట ఇట్టిలక్షణములను గలుగజేసిన దానిని హనుగ్రహవాతమని యెరుంగవలయు.

మన్వాస్తమ్భవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ దివాస్వన్నాశనన్నాన వికృతోర్ధ్వనిర్ముఖైః ।
 మన్వాస్తమ్భంప్రకురుతే నవవల్లేష్య గ్మాణాయుతః ॥

తా॥ పగలు నిద్రపోవుట విరుద్ధాన్నభక్షణము విరుద్ధోదకన్నానము వికృతముగ ఊర్ధ్వనిర్ముఖము వీటిచే వాయువు ప్రకోపించి వల్లెప్పముతోగూడినదై పెడతల పెద్దనరమును స్తంభించజేసిన దానిని మన్వాస్తంభమని జెప్పెదరు.

జిహ్వోస్తంభవాయు నిదానము.

శ్లో॥ వాగ్వాహినీసిరాసంస్థో జిహ్వోస్తమ్భయతేనిలః ।
 జిహ్వోస్తమ్భస్పతేనాన్న పానవాక్యేష్యనీశతా ॥

తా॥ నోటియండుండు సిరల నాశ్రయించిన వాయువు ప్రకోపించి నాలుకను స్తంభించజేసి ఆన్నభక్షణము వుడకపానము సంభాషణము వీటియందు శక్తితక యుండునటులజేయు. దానిని జిహ్వోస్తంభవాయువని వచించెదరు.

శిరోగ్రహవాయు నిదానము.

శ్లో॥ రక్తమాశ్రిత్యపవనః కుర్యాన్మూర్ఛధరాస్పిరాః ।
 రూక్షాస్సవేదనాఃకృష్ణా సోసాధ్యస్యాచ్ఛిరోగ్రహః ॥

తా॥ వాయువు కారణవిశేషమువలన ప్రకోపించి రక్తము నాశ్రయించి శిరమున కాధారముగనుండు సిరలను రూక్ష వేదన నలుపు యిట్టిగుణములను గలుగజేయు. దానిని శిరోగ్రహవాతమనియెదరు (ఇది యసాధ్యము.)

గృధ్రాసీ లక్షణము.

శ్లో॥ స్థిక్ పాయూరుకటివృష్ణ జానుజంఘాపదంక్రమాత్ ।
 గృధ్రాసీస్తంభరుక్తోదైః గృష్ణాత్తిస్పందతేముహుః ।
 వాతాద్వాతకఘాభ్యాంసా విజ్ఞేయాద్వివిధాపునః॥

తా॥ పిరుదులు గుదము తొడలు కటిప్రదేశము వీపు మోకాళ్ళు పిక్కలు పాదములు వీట్లయందు క్రమముగ స్తంభనము నొప్పి పోట్లు పలుమారుచలనము వీటిని గలుగంజేయునది గృధ్రాసీవాతమని యెరుంగవలయు.

వాతజగృధ్రాసీ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ వాతజాయాంభవేత్తోదో దేహస్యాతీవక్రతా ।
 జానుజంఘోరుసంధీనాం స్ఫురణంస్తబ్ధతాభృశం ॥

తా॥ శరీరమునందు పోట్లు దేహము మిక్కిలి వంకరగనుండుట మోకాళ్ళు పిక్కలు తొడలు వీటిసంఘలయందు అదురుట స్థింబియుండుట యిట్టిలక్షణములు గలది వాతజగృధ్రాసీవాతమని యెరుంగవలయు.

వాతశ్లేష్మజగృధ్రాసీవాత నిదానము.

శ్లో॥ వాతశ్లేష్మోద్భవాయాంతు గౌరవంవహ్నిమూర్ధవం ।
 తంద్రాముఖప్రసేకశ్చ భక్తద్వేషస్తథా వచ ॥

తా॥ వాతశ్లేష్మమువలనగలిగిన గృధ్రాసీవాతమునందు శరీరజడత్వము అగ్ని మాంద్యము తగ్గద చొంగకాదుట అన్న ద్వేషము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

విశ్వాచీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ తలంప్రత్యంగులీనాయాః కండరాబాహువృష్ణతః ।
 బాహువాఃకర్మక్షయకరీ విశ్వాచీతీహాసోచ్యతే ॥

తా॥ భుజవృష్ణము మొదలు అరిచేతులనరియంతమునండు అంగులీనీరలను చెరిచి చేతులను యేపనియుచేయుట కనకాముగచేయునది విశ్వాచీవాతమనియెదరు.

క్రోష్ఠుశీషక లక్షణము.

శ్లో॥ వాతశోణితజశ్శోభో జానుమధ్యేమహారుజః ।
 జ్ఞేయఃక్రోష్ఠుకశీషకస్తు స్థూలఃక్రోష్ఠుకశీషకవత్ ॥

తా॥ మోకాళ్ళమందు వాతమువలన రక్తముకట్టి వేదనావహితముగ వాచుట క్రోష్ఠుశీషక వాతమనబడు.

ఖంజ పంగు వీటిలక్షణము.

శ్లో॥ వాయుఃకట్యూశ్రితస్సక్ష్మః కండరామాక్షిషేద్యదా ।
 ఖంజస్తదాభవేజ్జనుః పంగుస్సగ్ధోద్భవోయోర్వధాత్ ॥

తా॥ కటిప్రదేశమును అశ్రయించిన వాయువు ప్రకుపితమై 1 తొడయందు శిరలనుచెరిచి కుంటిగజేసిన దానిని ఖంజవాతమనియు 2 తొడలయందుండు శిరలనుచెరిచి కుంటిగజేసిన పంగువాతమతయును వచించెదరు.

కలాయఖంజ లక్షణము.

శ్లో॥ కంపతేగమనారంభే ఖంజంన్నివచలత్కృతే ।
 కలాయఖంజంతవిద్యా న్ముక్తసంధిప్రబంధనం ॥

తా॥ గమనారంభకాలమునందు కాళ్ళువణుకుట కుంటుట సంధులు పడుటలు యిట్టిలక్షణములుగలది కలాయఖంజ వాతమని యెరుంగవలయు.

వాతకంటక నిదానము.

శ్లో॥ రుక్మాదేవిషమేన్యస్తే శ్రీమాద్వాజాయతేయదా ।
 వాతేనగుల్ఫమాశ్రిత్య తమాహుర్వాతకంటకం ॥

తా॥ మిట్టవల్లములయందు అడుగుపెట్టుటవనగాని శేక శ్రమమువలనగాని క్షుపితమగువాయువు గుల్ఫప్రదేశము నాశ్రయించి నొప్పి గలుగంజేసిన దానిని వాత కంటకమని వచించెదరు.

పాదదాహ లక్షణము.

శ్లో॥ పాదయోఃకురుతేదాహం పితృస్మృకహితోనిలః ।
 విశేషతఃశ్చంక్రమతః పాదదాహంతమాదిశేత్ ॥

తా॥ పితృక్తముతోగూడిన వాయువు కుపితమై విశేషముగ సంఘరించు కాలమునందు పాదములయందు మంటనుగలుగంజేయు. దానిని పాదదాహవాత మనియెదరు.

పాదహర్ష లక్షణము.

శ్లో॥ హృష్యేతేచరణౌయస్య భవతశ్చప్రసవ్తకా ।
 పాదహర్షస్సవిజ్ఞేయః కఫవాతప్రకోపజః ॥

తా॥ మిగులకాలము కూర్చుండి తేచినడుచుటకు ఆడుగుబెట్టిన కూలముతో బొడుమనటులను గిల్లిన తెలియకపోవుటయు యిట్టిలక్షణములుగలది కఫవాత ప్రకోపమువలన జనించిన పాదహావనవాతమని యెరుంగవలయు.

బాహుశోష నిదానము.

శ్లో॥ అంశదేశస్థితోవాయు శోషయేదంశబంధనం |
అంశబంధనశోషస్సాస్య ద్బాహుశోషస్సవేదనః ||

తా॥ భుజశిరస్సులయందు వాయువు ప్రకోపించుటచే వాటియందు శోషించుట బంధనము నొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది బాహుశోషవాతమని యెరుంగవలయు.

అవబాహుక లక్షణము.

శ్లో॥ సిరాస్సంకోచ్యబాహుస్థః సకుర్యాదవబాహుకః |

తా॥ భుజములను ఆశ్రయించియుండు సిరలను సంకోచింపచేయునది ఆవబాహుకవాతమని యెరుంగవలయు.

మూక మిమ్మిణ గద్గద వీటిలక్షణములు.

శ్లో॥ అవృత్యవాయుస్సకఘో ధమనీశ్వబ్దవాహినీః |
సరాన్కరోత్యవచనా న్మూకమిమ్మిణగద్గదాన్ ||

తా॥ వాయువు కఫముతో గూడి శబ్దవాహినులగు శిరలను అడ్డగించి మనుజులను మూకత్వము ముక్కుతో మాటలాడుట అస్పష్టాక్షరముగ మాటలాడుట యిట్టిలక్షణములనుగలవారుగజేయు గాన క్రమముగ వాటిని మూక మిమ్మిణ గద్గదవాతములని వచించెదరు.

ఆధ్మానవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ సాలోపమత్యుగ్రరుజ మాధ్మాతముదరంభృశం |
ఆధ్మానమితిజానీయా ధ్లోరంవాతనిరోధజం ||

తా॥ కడుపుయందు గుడగుడశబ్దము మిగులనొప్పి కడుపుబ్బరము యిట్టి లక్షణములుగలది ఆధ్మానవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇదియ వాతనిరోధమువలన జనించు.)

ప్రత్యాధ్మాన నిదానము.

శ్లో॥ విముక్తస్కృష్ణావృద్ధయం తదేవామాశయోత్థితం |
ప్రత్యాధ్మానంవిజానీయా త్కఫవ్యాకులితానిలం ||

తా॥ ఆధ్మానవాతము కఫముతో గూడి ప్రకోపించి అమాశయమునువదిలి పూర్వముఖంబై పక్కలు రొమ్ము వీటియందు నొప్పినిగలుగజేయు. దానిని ప్రత్యాధ్మాన వాతమని వచించెదరు.

వాతస్త్వీలా నిదానము.

శ్లో॥ నాభేరధస్తాత్సంజాత స్సంచారీయదివాచలః |
అస్త్వీలావద్ధనగ్రంధి చూర్ధ్వమాయతమున్నతః |
వాతాయస్త్వీలాంవిజానీ యాద్భహిర్మార్గావరోధినీం ||

తా॥ నాభికి క్రిందుభాగమునందు పొడవుగను వెడల్పుగను గుండురాయివలెను సంచరించుచునయినను సంచరించకనయినను మలమూత్రమార్గము నరోధించుచునుండు గ్రంధిని వాతాస్త్వీలయని యెరుంగవలయు.

ప్రత్యస్త్వీలా నిదానము.

శ్లో॥ ఏతామేవరుజోయుక్తాం వాతవిణ్మాత్రరోధినీం |
ప్రత్యస్త్వీలామితివదే జ్వరరేతిర్యగుత్థితాం ||

తా॥ వైజెన్మంబడిన వాతాస్త్వీలయే కడుపుయందు అడ్డముగబుట్టి నొప్పితో గూడి మలమూత్రాపాన వాతములను నిరోధించిన దానిని ప్రత్యస్త్వీలయని తెలిసికొనవలయు.

ఖల్లీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఖల్లీతుపాదజంఘోరు కరమూలావమోటనీ |

తా॥ పాదములు పిక్కలు తొడలు మణికట్టు వీటియందుండు శిరలను నిరోధించునది ఖల్లీవాతమని యెరుంగవలయు.

అశీతివాతనిదానము.

ధూమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ విషూచికావాంతివిదాహకాశ్చ జ్వరోతిత్వస్థాప్యతిసారకకృ |
పిత్తంచమూర్ఛాభ్రమణంవికారోధూమంచవాతంతువదంతి
తద్జ్ఞః ||

తా॥ విఘ్నాచి వాంతి శరీరమునందు విదాహము మిగులజ్వరము దప్పి అతిసారము పిత్తము ప్రబలముగుట మూర్ఛజెందుట భ్రమిగులుగుట వికారముగనుండుట యిట్టి లక్షణములచే ధూమవాతమని యెరుంగవలయు.

విధూమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరేతువిదాహశ్చ జ్వరస్యోత్కటసంభవః |
శిరశ్శూలంరక్తనేత్రం విధూమంవాతకంవినుః ||

తా॥ శరీరమునందు విదాహము మిమ్కటమగుజ్వరము శిశోవ్యధ నేత్రములు రక్తవణాముగనుండుట యిట్టిలక్షణములచే విధూమవాతమని యెరుంగవలయు.

ఏకాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతాధికంజ్వరవిదాహవికారకం వందేహతి దుఃఖగతిపీడిత
వాంతిదోషం | శుష్కాంగకంచశిరశ్శోభ్రముణంతుతంచనిష్ఠ్వి
వనంమలనిరోధనకుక్షిదాహం ||

తా॥ వాతము ప్రబలముగుట జ్వరముజనించుట శరీరమునందు విదాహముగ నుండుట వికారముగనుండుట వణుకుగులుగుట నొప్పిగులుగుట నడుచుటకు శక్తిలేక యుండుట వాంతియగుట అవయవములు శుష్కించుట తలదిరుగుట తుమ్ములువచ్చుట కారివుమియుట మలము వెడలకయుండుట కడుపుయందు మంటగులుగుట యిట్టిలక్షణములచే యేకాంగవాతమని యెరుంగవలయు.

కఫవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వేహశోభోజ్వరఃకార్య్యం కాసశ్చవ్యావృత్తాపి తా |
దేహస్థూలంచవహతి కఫవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ శరీరమునందువాపు జ్వరము శరీరము చిక్కిపోవుట దగ్గుగులుగుట హీన స్వరముగ మాటలాడుట శరీరము ధూలించుట యిట్టిలక్షణములుగలది కఫవాతమని యెరుంగవలయు.

జిహ్వోంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వోంగబంధనందోషో జ్వరఃత్వష్టాపరిభ్రమః |
మూకబౌధిర్యతాపంచ జిహ్వోంగవాతలక్షణం ||

తా॥ నాలుక లోపలికిఘ్నకొనుట దోషజ్వరము దప్పి భ్రమి మూకత్వము చెవుడు తాపము యిట్టిలక్షణములుగలది జిహ్వోంగ వాతమని యెరుంగవలయు.

స్కంధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ సంతాపందృష్టిహీనాంగం శిరోభ్రముణకంపనం |
సజ్వరంశూలికంతశ్చ స్కంధవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ శరీరమునందు వేడి నేత్రములు తెలియకయుండుట తలత్రిప్పట వణుకు బుట్టుట జ్వరము మెడనొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది స్కంధవాతమని యెరుంగవలయు.

కంధరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దాహశుష్కాంగశోభంచ తంద్రానిద్రామతిభ్రమః |
జ్వరఃస్తృష్ణావికారశ్చ వాతకందరలక్షణం ||

తా॥ తాపము శరీరముకృశించుట వాపు తంద్ర నిద్రగులుగుట మతిభ్రమ (తబ్బిబ్బులాడుట) జ్వరము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది కంధరవాతమని యెరుంగ వలయు.

పాదవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మోహానంఘాతతంద్రంచ జ్వరశ్శూలంచకంపనం |
అక్షిశూలంకర్ణశూలం శిరశ్శూలంచగుహ్యకం |
కటిశూలంపాదశూలం పాదవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ మోహము శరీరమునందుపోట్లు తంద్ర జ్వరము కడుపుయందు శూల శరీరమువణుకుట నేత్రములు చెవులు శిరము గుహ్యము కటిప్రదేశము పాదములు వీటియందు శూల యిట్టిలక్షణములుగలది పాదవాతమని యెరుంగవలయు.

మధునాత లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరఃపాండుశ్చహిక్మాచ నాసికాకేసుమంతథా |
దేహకంఠూశ్శిరఃకంఠూః కఫస్యాన్యధువాతకే ||

తా॥ శరీరమునందు జ్వరము పాండువణాము యెక్కిళ్లు ముక్కులయందు నెత్తురుగారుట శరీరము శిరస్సు వీటియందు దురద దగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలిగి యుండిన మధునాతమని యెరుంగవలయు.

వస్త్రీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ సజ్వరంచాగ్నిమాంద్యంచ నిద్రాభంగవిదాహకృత్ |
మహావరోధనందుఃఖం శిరోభంగఃపరిభ్రమః |
అతిమూర్ఛాతిశీతంచ వస్త్రీవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ జ్వరము అగ్నిమాంద్యము నిదురలేకయుండుట విదాహము శరీరము మిగులజన్ధగించుట శరీరమునందు మిగుల నొప్పలుగలుగుట తలవ్రేలుట తలదిరుగుట మిగులమూర్ఛగలుగుట శరీరము మిగులచల్లగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది వస్త్రీవాత మని యెరుంగవలయు.

క్షుతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షుతఘాతశ్చ దౌర్బల్య మన్న ద్వేషోవికారితా ।
అగ్నిమాంద్యంజ్వరః స్త్రష్టా క్షుతవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ తుమ్మలు దౌర్బల్యము అన్న ద్వేషము శరీరమునందు వికారము అగ్ని మాంద్యము జ్వరము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది క్షుతవాతమని యెరుంగవలయు.

శృంఖలవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహపాండుశ్చశుష్కశ్చ నిద్రానాశశ్శిరోవ్యధా ।
వాంత్సిర్విక్లాచవిస్ఫోట శృంఖలవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువణముగనుండుట కృశించుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట వాంతి యెక్కిళ్ళుగలుగుట బొబ్బలుగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది శృంఖలవాతమని యెరుంగవలయు.

విస్ఫోటవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యభ్రమణంచైవ హిక్మాతీవశిరోభ్రమః ।
నేత్రశూలంమహారోగ్ఘో విస్ఫోటవాతలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము త్రిప్పుట యెక్కిళ్ళు తలదిరుగుట కన్నులయందు నొప్పి శరీరము నందు పీడ యిట్టిలక్షణములుగలిగి బొబ్బలు గలుగుటయే విస్ఫోటవాతమని యెరుంగవలయు.

స్నాయువాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యస్ఫుటితంపుంసా మంగవై కల్యపీడనం ।
దేహశోఫోనేత్రశూలం స్నాయువాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము చగులుపారుట అంగవైకల్యము పీడ శోఫ కన్నులయందునొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది స్నాయువాతమని యెరుంగవలయు.

గృధ్రీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ స్థలనంవాతశోఘాచ కరపాదవిదాహకృత్ ।
స్వేదోమూర్ఛాభ్రమస్త్రష్టా గృధ్రీవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ పాదములు తడబడుట శరీరమునందు వాతప్రకోపముగుట శరీరమునందు వాపుగలుగుట చేతులు కాళ్ళుమండుట చమటబట్టుట మూర్ఛగలుగుట భ్రమమాట లాడుట దప్పిగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది గృధ్రీవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

పాంశువాత లక్షణము.

శ్లో॥ స్థలనంపాయుమేధ్రీచ కరపాదవిదాహకృత్ ।
స్వేదోమూర్ఛాభ్రమస్త్రష్టా పాంశువాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ గుడము మేధ్రీయు పీట్టయందు వీర్యము ప్రవిండుట చేతులు కాళ్ళు వీటి యందు మంటలుబట్టుట చమటబట్టుట మూర్ఛగలుగుట భ్రమమాటలాడుట దప్పి గలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది పాంశువాతమని యెరుంగవలయు.

స్థలనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వనితానంగమేకాలే రేతఃపతనకారణాత్ ।
భవేచ్ఛీతంస్వేదమూర్ఛా పాదశూలంచకంపనం ।

అక్షోనత్యవిషీనత్వం తీవ్రశ్వాసోద్భవస్తథా ।
దేహతాపశ్చవిజ్ఞేయ స్థలనవాత స్తవ్యయంబుజ్ఞైః ॥

తా॥ స్త్రీసంభోగాంత్యమునందును రేతఃపతనానంతరమునందును శరీరము చల్లగ నుండుట చమట మూర్ఛ పాదశూలయందు నొప్పి శరీరము నణుకుట కన్నులుసోలుట తీవ్రమగుశ్వాస శరీరతాపము యిట్టి లక్షణములుగలది స్థలనవాతమని యెరుంగవలయు.

శుక్లవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఇంద్రియంపుంస్తవ్యవర్ణ్యంచ విదాహంచవికారితా ।
అంతర్వాయఃప్రకుర్వీత శుక్లవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ రేతస్సు శరీరమునందే యిసుకుట శిరమునందునుంట వికారము అంతర్ వాయువు ప్రకోపించుట యిట్టి లక్షణములుగలది శుక్లవాతమని యెరుంగవలయు.

సూతికావత లక్షణము.

శ్లో॥ అంగమర్దోజ్వరఃకంపో విపాసాగురుగాత్రతా ।
శోకశ్శోభోతిశేలంచ సూతికావతలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమంతయు నొచ్చుట జ్వరమువచ్చుట శరీరమువణుకుట దప్పిగలుగుట శరీరము బరువుగనుండుట కన్నులయందు నీరుకారుట శరీరమునందువాపుగలుగుట శరీరము చల్లగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సూతికావతమని యెరుంగవలయు.

త్వగ్వాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్ఫోటనసర్వాంగ పాదమూలవిదారణం ।
కరపాదవిదాహాశ్చ త్వగ్వాతస్యచలక్షణమ్ ॥

తా॥ సర్వాంగములు పాదమూలముల పగులుబారుట చేతులుకాళ్ళునుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది త్వగ్వాతమని యెరుంగవలయు. ఈ వాతమునకు రషకర్పూరముగాని బోడతరపుఆకురసముతో వాతాధిరసమునుగాని 40 దినములు సేవించిన నివర్తింతు.

భోగవత లక్షణము.

శ్లో॥ విధూమంచవిదాహాశ్చ హ్యోన్ముఃకంపశ్చదేహీనాం ।
విస్పష్టంవాయుకోపశ్చ హ్యోంగవై కల్యకారితా ।
నేత్రశూలంశిరశ్శూలం భోగవతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ తేనువులువచ్చుట శరీరమునందునుంట్ల శరీరమునందలి పులుసు కంపు కేఫుట శరీరమువణుకుట వాయువు ప్రకోపించుట అంగములన్నియు నొచ్చుట నేత్రములు శిరము వీటియందుకూల యిట్టి లక్షణములుగలది భోగవతమని యెరుంగవలయు.

కిక్కునవత లక్షణము.

శ్లో॥ కటిప్రదేశశూలంచ మహాశూలాలవరోధనం ।
పాదేపీడాశిరోఘ్రాణే కిక్కునవతలక్షణమ్ ॥

తా॥ నడుము చుట్టుకూల శరీరమంతయు పట్టుపట్టుట పాదములనొచ్చుట క్షేలయందు శూలబుట్టుట ముక్కునొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది కిక్కునవతమని తెలిసికొనవలయు.

కటివాత లక్షణము.

శ్లో॥ కటిభంగోవికారశ్చ మహాశూలంచక్రోధకృత్ ।
అపస్మారీచదుర్భాషీ కటివాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ మొలచుట్టు పగలకొట్టినటుల నొచ్చుట వికారము మిగుల కోపము అపస్మారము పుట్టుట దుర్భాషలుగ మాటలాడుట యిట్టి లక్షణములుగలది కటివాతమని తెలిసికొనవలయు.

మలబద్ధ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ వక్షస్యూరావగ్ని తాపో మూత్రబంధయిత్స్మృతః ।
ఆనాహశ్చశిరఃకంపో మలబద్ధస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ రొమ్ము తొడలు యివినుండుట మూత్రమువెడలకయుండుట కడుపుబ్బరముగనుండుట తలనణుకుట యిట్టి లక్షణములుగలది మలబద్ధవాతమని యెరుంగవలయు.

మూత్రబద్ధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అసీహతామూత్రవిదాహికాచ కంఠావరోధోగుదకీలకంచ ।
ఆధ్మానముక్తం హృదయావరోధో మూత్రంవిబద్ధం త్వితీ
వాతవిద్భిః ॥

తా॥ శరీరము వెలవెలబారుట మూత్రద్వారమునందు నుండుట మెడ పట్టుకొనుట మూలవ్యాధిగల్గుట కడుపుబ్బట రొమ్మయందునొప్పిగలుగుట యిట్టి లక్షణములచే మూత్రబద్ధవాతమని తెలిసికొనవలయు.

ఊరు స్తంభ వాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఊరు స్తంభశ్చమేధోచ గుదేపాదేచశూలకం ।
రక్తవాంతిర్నఖేశూల మూరువాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ తొడలు స్తంభమువలె కదలకయుండుట శిశ్నము గుదము పాదములు కూలించుట నోట రక్తముగ్రక్కుట గోళ్ళునొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పూరు స్తంభవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది అసాధ్యము.

ఊరువాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంచస్నాంశురంమూత్రం దేహనేత్రేచకంపనం ।
శరీరేచవికారోయ మూరువాతఃప్రవక్తీర్త్యతే ॥

తా॥ శరీరము తెలుపువర్ణముగనుండుట మాత్రము పాండువర్ణముగలిగి నురుగుతోవెడలుట శరీరమువణుకుట కన్నులదిరుగుట శరీరము వికారముగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది వూరువాతమని యెరుంగవలయు.

తిమిరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహాంతిమిరయుక్తంచ గజదేహోపమంభవేత్ |
దేహాతాపశ్చాంగశోషో తిమిరవాతలక్షణమ్ |

తా॥ శరీరము యేనుగుచర్మమువలెనుండి త్రాకిన తెలియకపోవుట శరీరము మంటలుగనుండుట శరీరాంగములు శోషించుట యిట్టి లక్షణములుగలది తిమిరవాతమని యెరుంగవలయు. ఇందుకు పగువాతమునకు చెప్పబడిన ప్రభావతీతుకములను నల్లకాచిఅకురవమునగాని లేక వున్నాదమునకు జెప్పబడిన గంధకపిష్టము గాని 6 మాసంబులు సేవించిన తిమిరవాతము హరించు.

కంపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కరపాదతలేకంపో దేహాభ్రమణదుఃఖితే |
నిద్రాభ్రాంగోమతిక్షీణా కంపవాతస్యలక్షణమ్ |

తా॥ చేతులు కాళ్ళు యివి వణుకుట శరీరమువణుకుట మిగుల దుఃఖముగనుండుట నిదురబట్టకయుండుట యేమియుతోచకయుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది కంపవాతమని యెరుంగవలయు.

బాహుకంపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఏకబాహుప్రకంపశ్చ వికారశ్చాపిదేహీనాం |
మహాదుఃఖందివరాత్రౌ బాహుకంపస్యలక్షణమ్ |

తా॥ ఒకచెయ్యి వణుకుట దేహమునందు వికారముగలిగియుండుట ఆహారాత్రములయందు మిగుల దుఃఖముగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది బాహుకంపవాతమని యెరుంగవలయు.

శీతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేతిశీతలంమూర్ఛా నేత్రభ్రమణమేవచ |
కంఠశూలంశిరశ్శూలం శీతవాతస్యలక్షణమ్ |

తా॥ శరీరము చల్లగనుండుట మూర్ఛగలుగుట నేత్రములు తిరుగుట కంఠము శిరస్సు వీటియందు శూల యిట్టి లక్షణములుగలది శీతవాతమని యెరుంగవలయు.

సిరావాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగంచసిరాదుఃఖం శరీరంచచరాచరం |
దేహాఃపాండుశ్చపీతశ్చ శిరావాతస్యలక్షణమ్ |

తా॥ సర్వావయవములు శూలించుట శరీరము దౌర్బల్యముగనుండుట శరీరము పాండువర్ణముగగాని పసుపువర్ణముగగానినుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సిరావాతమని యెరుంగవలయు.

నయనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ నయనేకంపరోగశ్చ శిరోభ్రమణమారుతం |
ఉష్ణాశ్రుసహితంనేత్రం నయనవాతలక్షణమ్ |

తా॥ నేత్రములు అదురుట తలదిరుగుట శరీరము వాతప్రకోపముగనుండుట నేత్రములుమండుట నీరుకారుట యిట్టి లక్షణములుగలది నయనవాతమని యెరుంగవలయు. మరియు పరంగిచెక్కను ప్రతిదినము 2 కాలములయందు సేవించినను లేక రసకర్పూరమును సేవింపుచు పులుసు వర్జితముగ మధురపదార్థములు భుజించినను నయనవాతము నివర్తించు.

నాసావాత లక్షణము.

శ్లో॥ పూరితంకుసుమంఘ్రాజే నిర్వేదనమహాభయం |
శిరోభ్రమణపిత్తంచ నాసావాయశ్చాప్రకీర్తితమ్ |

తా॥ శరీరము దుర్బలముగనుండుట మిగుల భయముగలుగుట తలవణుకుట శరీరము పిత్తాధిక్యముగనుండుట యిట్టి లక్షణములతోగూడి నాసికయందు రక్తము పూరించి కారుటయే నాసావాతమని యెరుంగవలయు. (ఇందుకు మణ్ణిపూజల నస్యముచేసిన నివర్తించు.)

ముఖవాత లక్షణము.

శ్లో॥ నిష్ఠీవనంకృత్యశత్యంచ ముఖనాసాత్కఠస్యచ |
దేహాకంఠాశ్చశ్వాసశ్చ ముఖవాతప్రకీర్తితః |

తా॥ శరీరము కృశించుట శరీరమునందు దుర్బలముగలుగుట పుబ్బనము ముక్కునోరు వీటియందు తెమడకారుట యిట్టి లక్షణములుగలది ముఖవాతమని యెరుంగవలయు.

ఉదరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఉదరంశూలబద్ధంచ బాహుకంపశ్చిరోవ్యధా ।
నిద్రానాశోతిపీడాచ ఉదరవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ కడుపుయందు శూలించి బద్ధగించుట భుజములవణుకుట తలనొచ్చుట నిదురబట్టకయుండుట శరీరమున పీడగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది వుదరవాతమని యెరుంగవలయు.

కుక్షివాత లక్షణము.

శ్లో॥ కుక్షిశూలంశోఫసాండు శిరోభ్రామణకంతథా ।
నేత్రభ్రామోనాభిశూలం కుక్షివాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ కడుపుయందు శూల శరీరమునందు వాపు శరీరమునందు పాండువర్ణము తల కన్నులు యివి తిగురుట బొడ్డుయందు శూలగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది కుక్షివాతమని యెరుంగవలయు.

అజీర్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మలస్యబంధోవయవేచదుఃఖం జంఘాదిపాదేశిరశూలశోషం ।
మందాగ్నియోగోహ్యారుచిక్లమంచ హ్యజీర్ణివాతంవ్రవదన్తి
తద్దాః ॥

తా॥ మలము బద్ధగించుట అవయవములు నొచ్చుట పిక్కలు మొదలు పాదముల వరకు శూలించుట తలనొచ్చుట శరీరము శుష్కించుట అగ్నిమాంద్యము ఆరుచి బడలిక భుజించిన అన్నము జీర్ణించకయుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది అజీర్ణవాతమని యెరుంగవలయు.

అష్టువాత లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిశ్చాష్టువాతశ్చ మందాగ్నిర్నాభిశూలనం ।
గురూకరత్విపీడాచ హ్యష్టువాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ అరుచిబిట్టుట పులితేపులుపచ్చుట అన్నము ఆరగకయుండుట నాభి యందు శూలించుట శరీరము బరువుగనుండుట నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది అష్టువాతమని యెరుంగవలయు.

అనులోమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శిరఃకంఠాశ్చదేహాశ్చ పాండురశ్చర్దనంభ్రామః ।
నేద్రామూర్ఛాభయంచైవ ధాతుశోషోవికారకృత్ ।
హాస్యంనిద్రాతిశ్వాసశ్చ హ్యనులోమస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శిరస్సుయందు దురదగలుగుట శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట వాంతి భ్రామి చుట మూర్ఛ భయము యివి గలుగుట ధాతువులు శోషించుట శరీరము వికారముగనుండుట హాస్యము మిగులనిద్ర మిగులశ్వాస యిట్టి లక్షణములుగలది అనులోమవాతమని యెరుంగవలయు.

విలోమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అతితంద్రాప్యతిశ్వాసః పాండుతానేత్రశూలకృత్ ।
నేద్రోహిక్కాతివాంతిశ్చ విలోమవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమునందు మిగుల తంద్ర మిగుల శ్వాస యివి గలుగుట శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట నేత్రములు శూలించుట చుట యెక్కిళ్ళు వాంతి యిట్టి లక్షణములుగలది విలోమవాతమని యెరుంగవలయు.

ధనుర్వాత లక్షణము.

శ్లో॥ ధనుర్వత్కంపనంమూర్ఛా హ్యగ్నిమాంద్యప్రలాపనం ।
మృత్యుత్తుల్యానిచిహ్నిని ధనుర్వాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము విల్లువలెపగుట వణుకు మూర్ఛ అగ్నిమాంద్యము వదురుట మృతిజెందినవానివలె నగుపడుట యిట్టి లక్షణములుగలది ధనుర్వాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యసాధ్యము).

పక్షిఘాతవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ శిరసఃపాదపర్యంత మద్ధాంగేపార్శ్వశూలకృత్ ।
మహాశూలందివారాత్రౌ పక్షిఘాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శిరము మొదలు పాదపర్యంతము యొకపార్శ్వము మాత్రము శూలించుట రేయింబగలు శరీరము మిగుల నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పక్షిఘాతవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము).

అర్ధాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అర్ధాంగంబాహుకంపశ్చ నిద్రానాశనమేవచ ।

హృదయాగ్నిర్మలంబద్ధ మర్ధాంగవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ అర్ధశరీరము యీడ్చుకొనుట నిదురబట్టకయుండుట కడుపులోమండుట మలము బంధించుట యిట్టి లక్షణములుగలది అర్ధాంగవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము).

పార్శ్వవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యశీతలంపార్శ్వే పున్యాదశ్చశిరోభ్రమః ।

కర్ణనేత్రేచవిస్ఫోటః పార్శ్వవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమునందు అర్ధ పార్శ్వము చల్లగనుండుట పున్యాదముగలుగుట తల దిరుగుట చెవులు నేత్రములు యివి నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పార్శ్వవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము).

ఆతపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పాండుశ్చదృష్టి ర్భ్రమణంవికారః ప్రాణస్యహాని ర్భయతాప సంభవః । దుఃఖాతిపీడాకుటిలంవ్యధాచ శరీరశ్చత్యాతపవాత లక్షణమ్ ॥

తా॥ నేత్రములు పాండువర్ణముగనుండుట శరీరము తిరుగుట శరీరము వికార ముగనుండుట ప్రాణహానిగలుగునటులనుండుట తాపము దుఃఖము మిగుల సంకటములు నానావిధ ప్రకడ్రపములు యిట్టి లక్షణములుగలది ఆతపవాతమని యెరుంగవలయు.

అగ్నివాత లక్షణము.

శ్లో॥ అగ్నౌ దేహావికారయంతిమనుజా మూర్ఛావిదాహశ్శిరో । భంగస్యాచ్చతథాశరీరమలినా శ్మష్కాంగతానోపితా । ఆయుర్వర్ధనదోబలక్షయకరః కాంతింవినామానుషా । న్యాగ్నింవాతమిమంవదంతిమునయో ధాత్రీచరంమారుతమ్ ॥

తా॥ శరీరము అగ్నిచే దహించబడినటులనుండుట శరీరమునందు, వికారము మూర్ఛ విదాహము తలనొప్పి శరీరమాలిన్యము కృశత్వము కోపము చంపకబాధించుట

దౌర్బల్యము శరీరమునందు కాంతివిహీనత యిట్టి లక్షణములుగలది అగ్నివాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము.)

అధ్యవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వర్షా శ్శివత రేదాహ శ్శిరోనేత్రేభ్యమస్తథా । పాదశూలంకర్ణశూల మాధ్యవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శిరస్సు నేత్రములు యివి త్రిప్పట పాదములు కణములు వీటియందు శూల శరీరమునందు కణుతులుకట్టుట యిట్టి లక్షణములుగలది అధ్యవాతమని యెరుంగ వలయు.

శుష్కవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహశ్చపాండుశ్చ మనూరుతౌచ మూర్ఛాతి కంపభ్రమ తాపయుక్తః । నేదశ్చత్పస్థాబధిరత్వయోగశుష్కంచవాతం ప్రవదన్తితద్దాః ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట శ్రమ వాతోపద్రవములు మూర్ఛ వణుకు భ్రమ తాపము చంపుట దప్పి చెవుడు శరీరము శుష్కించుట యిట్టి లక్షణములు గలది శుష్కవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇందుకు అధ్యవాతచికిత్సనయినను లేక వాతజాంతుశమునయినను సేవించవలయు.)

సుప్తవాత లక్షణము.

శ్లో॥ భయంబీభత్సతాకాద్రం శోషకర్ణాంతరుగ్మవేత్ । మూర్ఛాకంపభ్రమస్వేదా స్సుప్తవాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ భయపడుట చిత్తవికారము కోపము శరీరముకుష్కించుట చెవికోవల యందునొప్పి మూర్ఛ వణుకు భ్రమ చెమట స్పర్శజ్ఞానము లేకయుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సుప్తవాతమని యెరుంగవలయు.

సంధివాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరగంధలిప్తంచ శూలంవాయుప్రకోపతః । దేహేచవికృతిశ్చైచ్చవ రోమహర్షోవిలాపనం । అంగసంధిషుపీడాచ సంధివాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరమునందు గంధముచే పూయబడినటులనుండుట వాతప్రకోపముచే శూల శరీరమునందు గాఢలుగట్టుట గగుర్పాటులుగుట ప్రలాపించుట అంగసంఘట యందు నొప్పలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సంధివాతమని యెరుంగవలయు.

సాధ్యవాత లక్షణము.

శ్లో॥ రోమహర్షణకంచైవ శిరోభ్రమణశూలకం ।
కర్ణభాధిర్యమజ్ఞానం సాధ్యవాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ గగుర్పాటుచుట తలదిరుగుట శరీరముకూలించుట చెవుడుగులుగుట అజ్ఞానముగులుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సాధ్యవాతమని యెరుంగవలయు. దీనికి సంధివాతచికిత్సనే జేయవలయు.

శిరోవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శిరోవాతేచహృచ్చూలం రోమహర్షోవిశేషణం ।
దాహస్వర్వాంగనేత్రేచ శిరోవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ తలనొచ్చుట రొమ్మనొచ్చుట రోమములు గగుర్పాటుచుట శరీరము యెండుట స్వర్వాంగములు నేత్రములు యివి మండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శిరోవాత మని యెరుంగవలయు. (దీనికి రసకర్పూరమునుగాని లేక కాలాగ్నిరుద్రరసమునుగాని నేవించవలయు.)

స్వరహీనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఆతపోదేహశుష్కత్వం స్వరహీనిశ్చకంపనం ।
పరిభ్రమింకర్ణశూలం స్వరహీనంనిర్దిక్షయేత్ ॥

తా॥ శరీరమువుడుకుట శుష్కించుట స్వరహీనమగుట పలుకుట తబ్బిబ్బులా డుట చెవులయందు శూలబుట్టుట యిట్టి లక్షణములుగలది స్వరహీనవాతమని యెరుంగ వలయు.

రక్తవాత లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తవాంతిశ్చహిక్మాచ మూర్ఛాదాహశ్చకంపనం ।
దేహకాంతిహరస్సేవో రక్తవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ రక్తవాంతి యెక్కిళ్ళు మూర్ఛ దాహము శరీరమునందుపలుకు కాంతి విహీనము చుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది రక్తవాతమని యెరుంగవలయు.

క్షీణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షీణేచవాతేశిరసోవ్యధాచ నాశానభేదుఃఖతమంగశూలం ।
దివాచరాత్రోచవిసర్వనిద్రః కపాలనేత్రేచవివృద్ధశూలం ॥

తా॥ శరీరముకృశించుట తలనొప్పి ముక్కు గోష్ఠి యివికూలించుట అంగములు నొచ్చుట యెల్లపుడు నిదురబట్టకయుండుట కపాలము కన్నులు ముగులనొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది క్షీణవాతమని యెరుంగవలయు.

ఖంజావాత లక్షణము.

శ్లో॥ జాగరశ్చదివానిద్రాహ్య జీర్ణిశ్చాగ్నిమాండ్యకం ।
అంగవైకల్యనిశ్చేష్టం ఖండావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ రాత్రులయందు నిదురబట్టకయుండుట పగటియందునిద్రించుట అన్నము తీర్ణముగాకయుండుట ఆగిమాండ్యము లేక కడుపుయందు మంట అంగములు నొచ్చుట శరీరమునందు ప్రజ్ఞలేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఖంజావాతమని యెరుంగవలయు.

కళావాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరంపాంశురంచాస్యే వైవర్ణ్యంరక్తనేత్రతా ।
కృష్ణజిహ్వోచశూలంచ కళావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట ముఖము వివర్ణమైయుండుట నేత్రములు రక్తవర్ణముగనుండుట నాలుక కృష్ణవర్ణముగనుండుట శరీరమునందు శూల యిట్టిలక్షణములుగలది కళావాతమని యెరుంగవలయు.

సయవాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అవయవాంగేవాతశూలం దేహేచాగ్నివిదాహకం ।
మలమూత్రవినాశశ్చ నిద్రానాశశ్శిరోవ్యధా ॥

తా॥ శరీరమంతయునొచ్చుట మండుట మలమూత్రములు వెడలకయుండుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది ఆవయవాంగవాతమని యెరుంగవలయు.

స్థానవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మహావాతంభవేద్దేహే దివారాత్రోచశూలనం ।
సదానిరశనంస్వేద స్థానవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ వాతము మిగులప్రకోపించుట రాత్రొంబగలు మిగుల అంగములు కూలిం చుట యెల్లప్పుడు ఆకలిలేకయుండుట చెమటబట్టుట యిట్టిలక్షణములుగలది స్త్రావ్యనవాత మని యెరుంగవలయు.

గుల్బవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరంపాండువర్ణంచ కటిదేశేచతాపనం |
శిరశ్శూలంనేత్రశూలం గుల్బశూలంవిదాహికా |
తన్నిద్రానాశయేద్రాత్రౌ గుల్బవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ శరీరమునందు పాండువణము మొలచుట్టుమంట శిరస్సు నేత్రములు వీటియందుశూల శరీరమునందువిదాహము రాత్రులయందు నిద్రాభంగము యిట్టిలక్షణ ములుగలది గుల్బవాతమని యెరుంగవలయు.

అంగుళీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేతావశ్చాంగుళీనాం దాహశ్చకరపాదయోః |
అంగుళ్యఃకుబ్జరూపేణ హ్యంగుళీవాతలక్షణం ||

తా॥ శరీరమునందుమంట చేతివ్రేళ్ళు కాలివ్రేళ్ళు వీటియందుమంట వ్రేళ్ళు ముడుచుకొనుట యిట్టిలక్షణములుగలది అంగుళీ వాతమని యెరుంగవలయు.

జానువాత లక్షణము.

శ్లో॥ జానుశుష్కత్వకంపాచ వాంతిర్మూర్ఛాపరిభ్రామః |
హృద్దాహోజానుశూలంచ జానువాతంవినిర్దిశేత్ ||

తా॥ మోకాళ్లు శుష్కించుట నొచ్చుట శరీరమువణుకుట వాంతులు మూర్ఛ యివిగలుగుట తబ్బిబ్బుమాటలాడుట రొమ్మయందుమండుట యిట్టిలక్షణములుగలది జానువాతమని యెరుంగవలయు.

జంఘావాత లక్షణము.

శ్లో॥ భీతంభీతంచాతిశూలం గోమహ్నోనిరీక్షణం |
భ్రామధ్యేశూలనంమూర్ఛా జంఘావాతస్యలక్షణం ||

తా॥ మిక్కిలిభీతినొందుట శరీరమునందు కూలింతుట శరీరముగర్వొడుచుట రెప్పవేయకచూచుట కనుబొమలనడుమకూలింతుట మూర్ఛగలుగుట యిట్టిలక్షణములు గలది జంఘా వాతమని యెరుంగవలయు.

అస్థినాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యకంపనంమూర్ఛా స్వేదదాహాగ్నిమాంద్యకం |
శ్రోత్రేతిబధిరత్వంచ హ్యస్థినాతస్యలక్షణం ||

తా॥ శరీరమువణుకుట మూర్ఛజెంతుట చమటవట్టుట తాపముగలుగుట అగ్ని మాంద్యము చెవుడుకలుగుట అస్థులయందు మిక్కుటముగనొచ్చుట యిట్టిలక్షణములు గలది అస్థినాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది హరించుటకు గంధకకల్పమునుగాని వాత గజాంకుశ రసమునుగాని నేవింపవలయు.)

కాకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ హస్తేపాదేచకంపశ్చ శిరోభ్రామణకంతథా |
నేత్రభ్రామణకంచైవ కాకవాతస్యలక్షణం ||

తా॥ చేతులుకాళ్ళువణుకుట తలదిరుగుట నేత్రములుతిరుగుట యిట్టిలక్షణములు గలది కాకవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది హరించుటకు గంధకకల్పమునుగాని లేక సిందూరమును కెంకాయనీళ్ళయందుకలిపిగాని లేక కానుగవిత్తులచూణాము పిప్పలి చూణాము వీటిని 6 మాసలు నేవించిన నివర్తకయగు.

భ్రామణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ భ్రామణేమారుతేశీఘ్రం మూర్ఛాత్పస్థావికారకృత్ |
అంగశోఘోదరంగుల్మం దేహశోషశ్చలక్షణం ||

తా॥ శరీరముత్రిప్వట మూర్ఛజెంతుట దప్పికలుగుట శరీరము వికారముగ నుండుట అంగములయందు వాపుగలుగుట వుదరరోగము గుల్మరోగములుగలుగుట శరీ రముశుష్కించుట యిట్టిలక్షణములుగలది భ్రామణవాతమని యెరుంగవలయు.

పంగువాత లక్షణము.

శ్లో॥ గృహీతోరుధ్వయఃపంగౌ గతిభంగశ్చవాతకే ||

తా॥ 2 తొడలు యిరుకుబడి నడుచుటకు శక్తిలేకయుండుటయే పంగు వాత మని తెలియవలయు. దీనినే చచ్చు వాతమనియును వచించెదరు. (దీనికి గంధక కల్పమును 6 మాసములు నేవింపవలయు.)

దండవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దండవత్ స్తంభతేయస్మి మందాగ్నిశ్చాతిశీతతా |

అపస్మారశ్చతంద్రాచ కఘఃపాండుశ్చస్వాపితా ।
ఉదరంగంధలేపేన శూలవాయుశ్చదండకః ॥

తా॥ శరీరము దండమువలె స్తంభించుట అగ్నిమాంద్యము మిగుల శైత్యము అపస్మారము తంద్ర యివిగలుగుట దగ్ధపుట్టుట శరీరము పాండువణకముగనుండుట నిదురవచ్చుట వుదరమునందు గంధము లేవననుచేసికొనినటుల వాసనబుట్టుట శూల యిట్టిలక్షణములుగలది దండవాతమని యెరుంగవలయు.

మందవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పాండుశ్చభ్రమోమూర్ఛా స్వేదఃకంఠేపరిభ్రమః ।
వాంతిదోషవికారశ్చ మందవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువణకముగనుండుట తబ్బిబ్బుముటలాడుట మూర్ఛగలుగుట మెడయందు చురుగులుగుట శరీరము త్రిప్పవండుట వాంతిగలుగుట వోకిరింతలు యిట్టిలక్షణములుగలది మందవాతమని యెరుంగవలయు.

కోష్ఠవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహక్షయోహారిద్రాచ స్వేదోహింసమలస్తథా ।
అగ్నిమాంద్యంవికారశ్చ కోష్ఠవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము కృశించుట శరీరము చనువువణకము గలిగియుండుట చురుగులుగుట స్వల్పముగ మలమువెడలుట అగ్నిమాంద్యము కుక్షీయందు వికారము యిట్టి లక్షణములుగలది కోష్ఠవాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ సతతంచాగ్నిమాంద్యంచ శోభాతీసారసంభవః ।
దేహంచపాండురంమూత్రం కోష్ఠవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ నిరంతరము అగ్నిమాంద్యము శరీరమునందు వాపు అతిసారము శరీరము నందు పాండువణకము మూత్రము పాండువణకముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కోష్ఠవాతమని యెరుంగవలయు.

గుల్మవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అజీర్ణోబనేభంగో కుక్షీశూలంశిరోవ్యధా ।
ధాతుశోషావికారశ్చ గుల్మవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ అన్నము ఆరగకయుండుట భోజనమునందివ్వములేకయుండుట కడుపు యందు శూలగలుగుట తలనొప్పిగలుగుట ధాతువులు శోషించుట శరీరము వికారముగ నుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది గుల్మవాతమని యెరుంగవలయు.

మజ్జావాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగశోభఃకంపశ్చ హిక్మానై ఛర్దనంతథా ।
తీవ్రభ్రమణశూలంచ మజ్జావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ సర్వాంగములయందు వాపు శరీరమునందు వణకు యెక్కిళ్ళు వాంతి శరీరము త్రిప్పట శూలబుట్టుట యెముకలయందుండు క్రొవ్వు శోషించుట యిట్టి లక్షణములుగలది మజ్జావాతమని యెరుంగవలయు. (దీనికి వాతారిరసమునుగాని లేక వాతగజాంకుశమునుగాని నేవించవలయు.

క్షతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఆనాస్నానామూత్రకృచ్ఛంచ హ్యంగదాహశ్చకంపనం ।
నాభిశూలంకుక్షీశూలం క్షతవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ కడుపుపుబ్బుట మూత్రము బొట్టుబొట్టుగవెడలట అవయవములయందు నుండుట శరీరమువణకుట నాభి కుక్షీ వీటియందుశూల యిట్టిలక్షణములుగలది క్షత వాతమని యెరుంగవలయు.

వసావాత లక్షణము.

శ్లో॥ గాత్రేశోఫశ్చనేత్రేచ విద్రాభంగశ్శిరోవ్యధా ।
నానాశూలంశిరశ్శూలం వసావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము వాచుట నేత్రములయందు పుబ్బుగలుగుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట ముక్కు తల యివి శూలియచుట మాంసముయందుండు క్రొవ్వుశోషించుట యిట్టిలక్షణములుగలది వసావాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది హరించుటకు వాతారి రసమునుగాని లేక వాతగజాంకుశమునుగాని నేవించిన నివర్తయగును.)

అణువాత లక్షణము.

శ్లో॥ అణువాతేకుబ్జరూప మంగేఘుపరివేషణం ।
గాత్రభేదోగతేష్ఠంగో హ్యణువాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము స్వల్పముగుట (పరుచనగుట) అవయవములయందు వేదన శరీరము నందు విరుపు నడుచుటకశక్తత నడుములోపలికి వంగదీసుకొనుట యిట్టిలక్షణములు గలది అణువాతమని యెరుంగవలయు. (ఇదియ యాప్యము.) ఇందుకై వాతగజాంకుశ మను నేవించి వివతిండుకత్తెలమును లేపనముజేయవలయు.

దధివాత లక్షణము.

శ్లో॥ అక్షిశూలంకర్ణశూలం నాసాశూలంశిరోభ్రమః ।

హిక్కాతిసారకంచైవ దధివాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ కన్నులు చెవులు ముక్కు యివి శూలించుట తలత్రిప్పట యెక్కిళ్ళు అతి సారము యిట్టిలక్షణములుగలది దధివాతమని యెరుంగవలయు.

కర్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కర్ణవతేచబాధిర్యం మహాశూలేనపీడనం ।

అహ్వారాత్రంచదుఃఖింస్యార్ద్రేహశోషఃప్రకీర్తితః ॥

తా॥ కణములునొమ్ముట చెవులువివడకయుండుట రాత్రింబగలు దుఃఖిం చుట శరీరముచిక్కుట యిట్టిలక్షణములుగలది కణవాతమని యెరుంగవలయు.

బధిరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతేనబధిరోజాతః తథాశ్రోత్రధ్వనిర్భవేత్ ।

కర్ణవాతహర్షులం ప్రయోక్తవ్యంప్రలాయతే ॥

తా॥ వాయువువనన చెముడు చెవులయందు ధ్వని యిట్టిలక్షణములుగలది బధిరవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది హరించుటకు కణవాతహర్షముగు తైలములను ప్రయోగించవలయు.

ఉన్మాదవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రలాపకృత్తధాకోపీ భూతావేశవికారకృత్ ।

దిగంబరఃస్మృతిభ్రాంశ ఉన్మాదస్యాచ్చమారుతః ॥

తా॥ ప్రలాపించుట కోపగించుట భూతావేశముగలవానివలెనుండుట దిగంబ రముగనుండుట స్మృతిదస్పియుండుట వున్మాదముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది వున్మాదవాతమని యెరుంగవలయు.

ఉర్ధ్వవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఉపరోధోమలంబద్ధ ముచ్ఛ్వాసశ్చాస్కాసకా ।

అన్నంక్షీణంచమందాగ్ని రూర్ధ్వవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము బద్ధగించుట మలము బిగించుట వుచ్ఛ్వాసము శ్వాస కాస యివి గలుగుట అన్నముయందిచ్చలేకయుండుట అగ్నిమాంద్యము యిట్టి లక్షణములుగలది రూర్ధ్వవాతమని యెరుంగవలయు.

ఆమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంచపాండురంమూత్రం తృష్ణాచ్ఛర్దిశ్చనేత్రకం ।

వీతవర్ణంభవేదుష్ట మామవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము మూత్రము యివి పాండురవర్ణముగనుండుట నొప్పిగలుగుట వాంతిగలుగుట నేత్రములు పసుపువర్ణముగనుండుట శరీరము వుష్ణముగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది ఆమవాతమని యెరుంగవలయు.

కోష్ఠగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ విశేషతస్తుకోష్ఠస్య వాతేక్షీరంపిబేన్నరః । వ్యోష సావర్చలా

జాజీ పత్థ్యా లవణవంచకం । శారిబాబృహతీపాతా కలింగాగ్ని

యవాగ్రజం । మూర్ఛీకృతం దధిసూరా తన్మండోష్టాంబు

కాంజికైః । పిబేదగ్ని వివృధ్యర్థం కోష్ఠవాత హరంపరమ్ ॥

తా॥ కోష్ఠగతవాతమునకు పాలుపుచ్చుకొనవలయు. లేక కొంతి మిరియాలు పిప్పళ్ళు నూరణునల్లవుప్పు జీలకఱ్ఱ కరకపిందెలు వుప్పు వెలిగారము సైంధవలణము బిడాలవణము సుగంధపాల ములక అగళుకొంతి కొడిశపాలనిత్తులు చిత్రమూలము వీటిని చూణించి పెరుగు మద్యము మజ్జిగమిదితేట వేడినీళ్ళు పుల్లనీళ్ళు యీ అను పానములతో దేనిలోనయినను పుచ్చుకొనిన కోష్ఠగతవాతమును నశింపజేసి అగ్ని దీప్తిని గలుగజేయు.

శ్లో॥ పాచనీయైరసై ర్యుక్తై రవ్యైర్వాపాచయేన్మలాన్ ।

విశేషతఃపిబేష్మీరం నరఃకోష్ఠగతేనిలే ॥

తా॥ పచనముచేయునట్టి రసములచేతగాని లేక యితరములైన ఔషధములచేత గాని మలమూత్రములను వెడల్పింపజేసి క్షీరపానముజేసిన కోష్ఠగతవాతము నినర్తింను.

ఆమాశయవాతగత చికిత్స.

శ్లో॥ ఆమాశయస్థేత్వనిలేప్రశస్తం ప్రాగ్భోజనందివసపాచనంచ ।

ప్రచ్ఛర్దనంతీక్ష్ణవిరేచనంచముద్గాయవాశ్శాలియుతాఃపురాణాః॥

తా॥ ఆమాశయవాయువు నివతింతుటకై భోజనాత్సూర్యము దీపన పాచన ఔషధములనుగాని లేక వాంతి విరేచనమునకు ఔషధమునుగాని యిచ్చి పెసలు యవలు పాతబియ్యపుఅన్నము పధ్యంబిడవలయు.

పక్వాశయవాత చికిత్స.

శ్లో॥ వహ్నిస్సంవర్ధనంకార్యం కర్మాదావర్తికంతథా ।

దేహస్నేహవిరేకశ్చ పక్వాశయగతేనిలే ॥

తా॥ పక్వాశయగతవాయువు నివతింతుటకై అగ్నిదీప్తిగలుగునట్టి చికిత్స నైనను లేక వుదావర్తమునందు జెప్పియుండు వుపచారమునైనను జేయవలయు. లేక ఆముదముచే విరేచనమునకైనను యివ్వందగు.

శ్లో॥ వాతేజతరగేదద్యా త్కారచూర్ణాదిదీపనం ।

శుంఠీకుటబజబీజాగ్ని చూర్ణంకోష్ఠాంబుకుక్షిగే ॥

తా॥ ఉదరమునందుండు వాయువు నివర్తించుటకై దీపనకరములగు త్కారములు చూర్ణములు వీటిని నేవించవలయు. కుక్షిగతవాయువు నివర్తించుటకై శొంఠి కొడిశ పాలవిత్తలు చిత్రమాలము వీటిచూణమును వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనవలయు.

శ్లో॥ పక్వాశయగతేవాతే హితంస్నేహైర్విరేచనం ।

వస్తయశ్శోధనీయాశ్చ ప్రాశ్యాశ్చలవణోత్తరాః ॥

తా॥ పక్వాశయగతవాయువు నివతింతుటకై విరేచనమునకు ఆముదమును పుచ్చుకొనవలయు. మరియు పస్తీశోధన లవణాదిచూణానసహితముగ అన్నమును భుజించవలయు.

సర్వాంగవాత చికిత్స.

శ్లో॥ సర్వాంగగతమేకాంగ గతంవాస్యసమీరణం ।

త్రైలావగాహనంహంతి తోయవేగమివాచలః ॥

తా॥ సర్వాంగవాతము లేక యేకాంగవాతము యివి నివతింతుటకై ఆము దముచే అభ్యంజనముజేసికొని వుష్ణోదకముతో స్నానముజేసిన “ పర్యతములు వుదక వేగమును అడ్డగించుచందంబున ” నివతింపజేయు.

గుదస్థితవాత చికిత్స.

శ్లో॥ వాతేగుదాశ్రితేదుష్టే కర్మాదావర్తికంహితమ్ ॥

తా॥ గుదాశ్రితవాతదోషము నివతింతుటకై వుదావర్తమునందు జెప్పంబడిన చికిత్సోపచారములం జేయందగు.

శ్లో॥ దశమూలీకమాయేణ మాతులుంగరసేనవా ।

పిబేదైరంఙతైలంవా బస్తికుక్షిగుదేశ్రితే ॥

తా॥ వస్తి కుక్షి గుదము వీటియందు కుపితముగు వాయువు నివతింతుటకై దశమూలకషాయముతోనైనను లేక మాదీఫలరసముతోనైనను ఆముదమునుజేర్చి పుచ్చుకొనవలయు.

శ్రోత్రాదిగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ శ్రోత్రాద్విషిన్వినిలేదుష్టే కార్యోవాతహరఃక్రమః ।

స్నేహోభ్యంగోపనాహోశ్చ మర్దనాలేపనానిచ ॥

తా॥ కణాది యింద్రియస్థానములయందు కుపితముగువాయువు నివతింతు టకై వాతహాశక వుపచారములుజేసి నూనెపూయుట అభ్యంజనము వుపనాహాక్రియ మర్దన స్నేహ లేపనము మొదలగునవి జేయవలయు.

జృంభవాత చికిత్స.

శ్లో॥ శుంఠిపిప్పల్యాషణం దీప్యకశ్చ సింధూద్భూతంచేతి సర్వం

పుధగావ్ । తద్రూపంవా సూక్ష్మచూర్ణీకృతంవా జృంభా

భంగస్తత్క్రూతన్యాత్తధైవచ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వోమము నైంధపలపణము వీటినన్నియుగాని లేక ప్రత్యేకముగగాని చూణింపచి నేకముగజేర్చి నేవించిన తత్కాలమునందే జృంభవాతము నశించు.

ప్రలాపకవాత చికిత్స.

శ్లో॥ సతగరవరతిక్తారేవతాంభోదతిక్తానలదతురగగంధాభారతీహర

హూరాః । మలయజదశమూలాలాశంఖపుష్పస్సువక్వాఃప్రల

పనమతిహన్యుఃపానతోనాతిదూరాత్ ॥

తా॥ గ్రంథితగరము సర్పాటకము రేల తుంగము స్తలు కటుకరోహిణి వట్టి పేరు పెన్నేరుగడ్డ తులసి నల్లద్రాక్ష చందనము దశమాలములు శంఖపుష్పి వీటిని కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన ప్రలాపకవాతము శిఘ్రిముగ నశించు.

రసాజ్ఞాన చికిత్స.

శ్లో॥ ఘృతేజ్జిహ్వంజడాంసింధు త్యూప్రిషణై స్నాన్లువేతస్సైః | ఆన్లు వేతసకాభావే చుక్రందాతవ్యమిారితం | కిరాతతి క్తకఃకట్వీ కుటజస్యఫలంత్వచా | బ్రాహ్మీఫలంచ పాలాశం రాజికాం కృష్ణజీరకం | సిప్పలీసిప్పలీమూలం చిత్రంనాగరమూషణం | యేషాంకల్లై క్కర్మహర్షురే జ్జిహ్వీకామార్ద్రీకారస్సైః | తేన సమ్యగ్విజానాతి రసనాసకలాఽరసాక్ ||

తా॥ నాలుక జడముగనుండిన సైంధవలవణము శొంఠి మిరియాలు పిచ్చళ్ళు ఫాలసావిత్తులు వీటిని చూర్ణించి నాలుకయందు రుద్దినను లేక ఆన్లువేతసము దొరకని యెడల చుక్కూర పుచ్చుకొనినను లేక సీమనలవేము కటురోహిణి కొడికపాల విత్తులు కొడికపాలపట్టు బ్రాహ్మీ మోదుగవిత్తులు ఆవాల వల్లజీలకఱ్ఱ పిచ్చళ్ళు మోడి చిత్రమూలము శొంఠి మిరియాలు వీటిని చూణించి అల్లపురసముతో కల్పముజేసి మాటిమాటికి నాలుకయందు రుద్దిన నాలుక చులకనై రసాజ్ఞానమును నివర్తింపజేయు.

త్వక్కున్యత చికిత్స.

శ్లో॥ సుప్రవాతేత్వస్మజ్జ్మీక్షం కారయేద్భవలశోభిషక్ | దిహ్వోచ్చులవణాగార ధూమైస్సైలసమన్వితైః ||

తా॥ సుప్రవాతము నివర్తించుటకై మాటిమాటికి రక్తమునుదీసి సైంధవ లవణము కరుధూపము వీటిని తైలముతోచేర్చి లేపనముజేయవలయు. దీనినే త్వక్కున్య వాతమని జెప్పెదరు.

నప్తధాతుగతవాయు చికిత్స.

శ్లో॥ వాయుకాత్వగాత్రితేస్వీహో భృంగస్సేవగశ్చకారయేత్ | రక్తస్థితలాన్లేపా నివ్రేకంరక్తమోక్షణమ్ ||

తా॥ త్వక్కుతవాతదోషము నివర్తించుటకై స్నేహపానము ఆభ్యంజనము చమట తీయుట యిట్టి క్రియలం జేయవలయు. మరియు రక్తగతవాతదోషము నివర్తించుటకై శితమగు లేపనము విరేచనము రక్తముతీయుట యిట్టి క్రియలం జేయవలయు.

స్నాయుగత చికిత్స.

శ్లో॥ స్వేదోపనాహాగ్నికర్మ బంధనోన్మర్దనానిచ | శ్రుధేస్నాయుగతేవాతే కారయేత్కుశలోభిషక్ ||

తా॥ స్నాయువాతదోషము నివర్తించుటకై చమటదీయుట పుసనాహక్రియ వాతవేయుట కట్టుకట్టుట మర్దనజేయుట యిట్టి క్రియలం జేయవలయు.

సంధిగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణికామూలం మాగధీగుడనంయుతం | భక్షయేత్కర్షమాత్రం తత్సంధివాతంవ్యపోహతి ||

తా॥ వెట్టిపుచ్చపేరు పిప్పళ్లు వీటినిచూణించి బెల్లముచేర్చి 1 తులము పుచ్చుకొనిన సంధివాతము నశించు.

పిత్తకఫాశ్రిత ప్రాణాదివాతచికిత్స.

శ్లో॥ వాతేనపిత్రేకుర్వీత వాతపిత్తహారీంక్రియాం | నకఫేతత్రకుర్వీత వాతశ్లేష్మహారీంక్రియాం ||

తా॥ పిత్తయుక్తమగు వాయువు నివర్తించుటకై వాతపిత్తహారక్రియను చేయ వలయు. అదేవాయువు కఫముమిశ్రితమైనను వాతశ్లేష్మహారక్రియను జేయవలయు.

ఆక్షేపకవాయు చికిత్స.

శ్లో॥ బలామూలకషాయస్యదశమూలీశతవ్యసా యవకోలకుళుత్థా నాంక్యాభస్యపయసప్తథా | అష్టావష్టాస్మృతాభాగా సైలా దేకస్తదేకతః | పచేదావాప్యమధురగణంసైంధనసంయుతం | తథాగురుంస్త్వరసం సరళంచేవదారుచ | మంజిష్ఠాంపద్మకం కుష్ఠ మేలాంకాలాంచసారివాం | మాంసీంశైలేయకంపత్రం తగరంసారివాంచాం | శతావరీమశ్వగంధాం శతపుష్పాం పునర్నవాం | తత్సాధుసిద్ధంసౌవర్ణే రాజతేమృన్మయేపివా | ప్రక్షిప్యకలశేశమ్యక్ స్వనుగుప్తనిధాపయేత్ | ఏతన్మహా బలాతైలం ప్రయుక్తమవిలంబితం | సర్వానాక్షేపకాదీంస్తు వాతవ్యాధీన్వ్యవృప్తోహతి | హిక్మాంశ్వాసమధీమంధంగుల్మం

కానంనుదుస్తరం । పక్షాసాదుపయుక్తం త దం త్రవృద్ధిం చ శ
 నాశయేత్ । యథాబలబలంమాత్రాం సూతికాయైవ ప్రదా
 పయేత్ । యాచగర్భాధిసీనారీ క్షీణశుక్రశ్చయఃపుమాన్ ।
 వాతక్షీణేమర్మహతే మధితేభిహతేతథా । భగ్నేశ్రమాభి
 పన్నే చనర్వధై తత్ప్రయిజ్యతే ఏతద్ధిరాజ్ఞాక ర్తవ్యం క ర్తవ్యం
 రాజపూజితైః । సుఖభిస్సుకుమారైశ్చ ధనిభిర్మానవై స్పదా ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు దశమాలి యవలు రేగు వులవలు వీటికషాయము పాలు
 యివి ప్రత్యేకము 8 భాగములు నూనె 1 భాగము మధురగణము వైంధవలవణము అగరు
 గుగ్గులము సరళ దేవదారు దేవదారు మంజిష్ఠ తామరదుంప కోష్ఠము యాలకలు నల్లజీల
 కర్ర నుగంధపాలవేరు జటామాంసి శిలాజిత్తు లవంగపత్రి గ్రంధితగరము నన్నుగుంధ
 పాల వన చల్లగడ్డ పెన్నెరుగడ్డ సోపు తెల్లగలిజేరు యివియున్నయు ప్రత్యేకము
 1 తులము యిటులచేర్చి కషాయము బెట్టి వైకషాయముతోచేర్చి తెలముకాచి బంగారు
 లేక వెండి లేక మట్టిపాత్రయందునిచి నేవించిన త్వరలో అక్షేపకవాయువులు వాత
 వ్యాధి వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక యెక్కిళ్ళు శ్వాస అధిమంధము గుల్మము దగ్గు
 వీటిని నశింపంజేయు. మరియు 6 మాసములు లేవనముజేసిన అండవృద్ధి నశించు.
 మరియు బాలింతయొక్క బలమును కాలమునుయెరిగియిచ్చిన బాలింతరోగమునును.
 మరియు గర్భచ్ఛయండు స్త్రీలకు యిచ్చిన గర్భము ధరించు. క్షీణదాతువుగల
 పురుషులకిచ్చిన ధాతువృద్ధిగలుగు. వాయువుచే క్షీణమైన పురుషునికి మర్కటానము
 నందు దెబ్బబడినవానికి శ్రమజెందినమనుజునికి అభిఘాతముజెందినవానికి యెముకలు
 మొదలగునవి విరిగినవార్లకు నోసంగందగు. మరియు రాజపూజితులు సుఖులు సుకు
 మార్లు పిర్లునగా నేవించిన సుఖమునుజెందెదరు.

—॥ మహారాన్నాది కషాయము. ॥—

శ్లో॥ రాస్నై 2 రండామృతో గ్రాసహచ రచవికారామనేనాబ్దభాగ్నే ।
 దీప్యానంతాయవాసీప్యకీముర కృమిచ్ఛృంగిశుంఠీబలాభిః ।
 మూర్వాతక్తాసమంగాద్వివిష శఠీసరాపీప్పలీయానశూకై ।
 రక్తశ్రీఖండకాంగ్వధకటు కఫలై ర్వతనృశ్చిక్య కైః ।
 సర్వైశ్చేతైర్దశాంఘ్రిప్రయుత సమలవైః సాధితోష్టావశేషః ।
 క్వాఘోరాన్నాదిరాదౌమహదుపపదవాన్కాశికోఠ్ఠోనిహంతి ।
 సర్వాంగై కాంగవతాశ్శ్వసనకసహృత్సేవదై త్యాతితంద్రా

శూలంతునీం ప్రతూనీంగళగ దనిఖలాంగవ్యధాకంపఖల్లిః ।
 విశ్వాచీశ్లేపదామానిలనిఖల మహాసూతికారోగనుస్తీ ।
 జిహ్వీసంధావతానంస్ఫుటనవి మధనఃక్లి బతాక్షేపకాజ్ఞం ।
 శోభాటోపాపతంత్రార్ది తఖుడనహనుగృధ్రీశీవాపశూలం ।
 వాయుం శ్లేష్మోత్తరోగానపిగిరితనయావల్లభేనోపదిప్యః ॥

తా॥ రాస్నై ఆముదపువేరు తిప్పతీగ వన చచ్చగోరింట తీటకసివింద పర్వా
 టకము తుంగము స్తలు భారంగి వోమము ఖురాసానివోమము అగశుశోఠి దేవదారు
 వాయువింశ గాలు కర్కాటకశృంగి. శోఠి చిట్టాముట్టివేరు చాగ కటుకరోహిణి
 మంజిష్ఠ నలుపు తెలుపు అతివన కచోరములు కరక తాండ్ర వుశిరికలు పిప్పళ్లు యవ
 ఊరము రక్తచందనము రేలగిజరు కాయఫలము కొడికపాలపట్ట తేలుగొండివేరు దశ
 మూలములు వీటినిన్నియు సమభాగములుగ కషాయము బెట్టి అష్టమాంశముగ కాచి
 పుచ్చుకొనిన యేకాంగవాతము సర్వాంగవాతము శ్వాస కాన చమట లైత్యము అతి
 తంద్ర శూల తూని ప్రతూని గళరోగము సర్వాంగములయందు పోట్లు కంపవాతము
 ఖల్లివాతము విశ్వాచీ శ్లేపదము ఆమవాతము బాలింతరోగములు సుస్తీవాతము జిహ్వ
 స్తంభము అపతానకము పోట్లు నోస్ఫులు క్లిబవాతము అక్షేపకవాతము కుబ్జవాతము
 వాపు అటోపవాతము అపతంత్రవాతము అర్దితవాతము ఖుడవాతము హనుగ్రహవాతము
 గృధ్రీనీవాతము పాదశూల వాతశ్లేష్మవ్యాధులు యివియున్నయు నశించు.

మహాబిల్వాది కషాయము.

శ్లో॥ మహాబలామూల మహశాషధాభ్యాంకావ్యధం పిబేన్మిశ్రితపిప్ప
 లీకం । శీతంనకంవంపరిదాహాయుక్తం వినాశయేత్ ద్విత్రిది
 ప్రయుక్తః ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు శోఠి వీటికషాయమునందు సిప్పలీమాణామువైచి
 2-3 దినములు పుచ్చుకొనిన శీతవాతము కంపవాతము దాహము యివియున్నయు
 నశించు.

సర్వాంగవాతమునకు మాషాదికషాయము.

శ్లో॥ మాషాత్మగుప్తావతారీ వాట్యాలకజలశ్రితం ।
 హింగుస్సైంధవసంయుక్తం పక్షాఘాతంవినాశయేత్ ।
 మాషకేహింగుసింధూణ్ణే జరణాద్యాస్తుశాణికాః ॥

తా॥ ఉద్దులు దురదగొండి ఆముదపువేరు చిట్టాముట్టివేరు వీటికషాయము నందు పేల్చిన యింగువ మాషమెత్తు సైంధవలవణము మాషమెత్తు జీరకాదులు కాణ మెత్తువైచి పుచ్చుకొనిన పక్షాఘాతవాతమును నశింపజేయు.

కపికచ్చాద్విది కషాయము.

శ్లో॥ కపికచ్చాబలై రండ మాషనాగరసాధితం ।
నసైంధవంపిబేత్కావ్యథం నాపారంధ్రేణమాసవః ॥
పక్షాఘాతనిహంత్యాశు శిరోరోగంహనుగ్రహం ।
అర్దితంసద్ధివాతంచ మన్యాస్తంభంసుధారుణం ॥

తా॥ దురదగొండివిత్తులు చిట్టాముట్టివేరు ఆముదపువేరు వుద్దులు శొంఠి వీటిని కషాయము బెట్టి అందు సైంధవలవణమువేసి ముక్కులో నస్యముచేసిన పక్షాఘాతము శిరోరోగము హనుగ్రహము అర్దితవాతము సంధివాతము మన్యాస్తంభము వీటిని నశింపజేయు.

గృధ్రానీవాతమునకు రాస్నాదికషాయము.

శ్లో॥ రాస్నామృతాగ్వధదేవదారుత్రికంటకై రండపునర్జువానాం ।
కావ్యథంపిబేన్నాగరచూణామిశ్రంజంఘోరువృష్టత్రికపార్శ్వ
శూలీ ॥

తా॥ రాస్నా తిప్పతీగ కేల దేవదారు నన్నవల్లెరు ఆముదపువేరు తెల్లగలి జేరు వీటిని కషాయము బెట్టి అందు శొంఠిచూర్ణమువైచి పుచ్చుకొనిన తొడలు పిక్కలు వీవు వన్నెముక క్రోమభాగమునకు పక్కలు వీటియంబుండు శూల యివియన్నియు నశించు.

స్వచ్ఛందభైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధశూతంమృతంలోహం తాప్యంగంధకతాళకం । పథ్యాగ్ని
మంధనిర్గుండీ త్యూక్రిషణంటంకణంవిషం । తుల్యాంశంమర్ద
యేత్థలే దిననిర్గుండికాద్రవైః । ముండీద్రావైర్ద్వివై కంతు
ద్విగుంజంవటకీకృతం । భక్షయేద్వాతరోగారో నామ్నాస్వ
చ్ఛందభైరవః । రాస్నామృతాదేవదారు శుంఠీవాతారిజం
స్మతం । నగుగులుంపిబేత్కోష్ణా మసుపాసంసుఖావహం ॥

తా॥ శుద్ధపాదరసము లోహభస్మము స్వర్ణమాక్షికభస్మము శుద్ధగంధకము తాళకము కరకపిండెలు ఆముదపువీత్తులు నావిలి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు పేల్చిన వెలిగారము శుద్ధిచేసినవననాభి యీ 18 ఋత్తు నమభాగములుగ గ్రహించి వావిలూకు రసముతో ఖల్వమునందు 1 దినముముడించు పిదప బోడతరపురసముతో 1 దినము మడించు 2 గురిగింజలప్రమాణము రాస్నా తిప్పతీగ దేవదారు శొంఠి ఆముదపువేరు వీటికషాయమునందు గుగ్గలమువైచి యీ అనుపానముతో పుచ్చుకొనిన వాతరోగము లన్నియు నశించు.

సమీరపన్నగ రసము.

శ్లో॥ అభ్రీగంధవిషవోష్య రసటంకాన్ సమాంశకాన్ ।
భావయేత్సప్తథాభృంగ రనేనస్యాత్సమీరహః ।
ఆర్ద్రద్రవేణవల్లోవా ఖండవోష్యేణయోజితః ।
మహావాతాజయత్యాశు నాసాధ్మాతంసుసంజ్ఞకృత్ ॥

తా॥ అభ్రీకభస్మము గంధకము వత్సనాభి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పాద రసము వెలిగారము వీటినిన్నియు నమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి గుంటగలగ రాకురసముతో 7 మార్లు నూరి యొడించిన సమీరపన్నగరసమునంబడు. దీనిని అల్లపు రసముతో గాని లేక ఖండశర్కర లేక త్రికటుకమాణము యీ అనుపానములతో 3 గురిగింజలయెత్తు రసమును సేవించిన ప్రబలమగు వాతము తక్షణమందు నివనింతుటయేగాక తెలివిన సగా గలగంజేయు.

వాతరాక్షస రసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంతథాగంధం కాంతంచాభ్రీకమేవచ । తామ్ర
భస్మకృతంసమ్య జ్జుద్ధౌత్యాసమాంశకం । పునర్జువాగుడూ
చ్యగ్నిసురసాత్యూక్రిషణంతథా । ఏతేషాంస్వరసేనై వభావయే
త్రిదినంపృథక్ । దత్వాలఘుపుటంసమ్యక్ స్వాంగశీతంసము
ద్ధరేత్ । వాతరాక్షసనామాయం వాతరోగేప్రయోజయేత్ ।
తత్తద్రోగాను పానేనా ద్విగుంజా మాత్రసేవనాత్ । ఊరు
స్తంభంవాతరక్తం గాత్రభంగంతక్షైవచ । అమవాతం ధను
ర్వాతం వేదనా వాతమేవచ । పక్షాఘాతంకంపవాతం సర్వ
సంధిగతంతథా । సుప్తవాలం వాతశూల మున్మాదంచ వినా
శయేత్ । తత్తద్రోగానుపానేన వాతశీతినినాశనః ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము కాంతభస్మము అభ్యోకభస్మము తామ్రభస్మము వీటినిన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి తెల్లగలిజేరు తిప్పతీగ చిత్రమూలము తులసి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటిస్వరసమునందు ప్రత్యేకముగా మూడేసినములు నూరి భావనజేసి పిదప లఘుపుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసిన వాతరాక్షసరసమునంబడు. ఈ రసమును 2 గురిగింజలప్రమాణము అనుపానభేదములచే నేవించిన పూరుస్తంభము వాతరక్తము గాత్రభంగము అమవాతము ధనుర్వాతము వేదనావాతము వక్షాఘాత వాతము కంపవాతము సర్వసంధిగతవాతము సుప్రవాతము వాతకూల వున్నాదము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అనుపానభేదములచే నేవించిన 80 వాతములను సగా నశింపజేయు.

వాతారి రసము.

శ్లో॥ రసోగంధో వరావహ్ని గుగ్గులుః క్రమవర్ధితః | తత్త్రైకభాగ మ్నూతన్యా ద్గంధకోద్విగుణస్తతః | త్రిభాగాత్రిఫలాయోజ్యా చతుర్భాగస్తుచిత్రకః | గుగ్గులుః పంచభాగోరు బుకతై లేన మర్ద్ధితః | క్షిప్త్యాత్త్రోదితంచూర్ణం తేనతై లేనమర్ద్ధయేత్ | గుటికాంకర్షమాత్రాంతు భక్షయేత్ప్వితశేవహి | నాగరై రండ మూలానాం కషాయం ప్రపిజేదను | అభ్యంజై రండ తై లేన స్వేదయే త్పుష్పదేశకం | విరేక పరిణామేను స్నిగ్ధ ముష్ణంచభోజయేత్ | వాతారిసంజ్ఞో హ్యేష రసోనిర్వాత సేవితః | మాసేనమరుతో రోగా స్వ రేత్సురతవర్ధితః ||

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు త్రిఫలములు 3 భాగములు చిత్రమూలము 4 భాగములు గుగ్గులము 5 భాగములు యిటుల క్రమముగచేర్చి చూర్ణించి ఆ చూర్ణమును ఆముదముతోనూరి కర్ష మెత్తు ఔషధమును ప్రాతఃకాలము వందు పుచ్చుకొని పిదప శొంఠి ఆముదపువేరు వీటికషాయము పుచ్చుకొని వీవుకు ఆముదముపూసి పిసికి నివ్వలచేకాచిన భేదలగు. చాలుననితోచిన స్నిగ్ధము పుష్పముగల ఔజసముజేసి గాలిలేనిప్రదేశమునందు వసించుచు మైథునవర్జితముగ 1 మాసము నేవించిన ఫర్వవాతములు నివతింతు.

సమీరగజకేసరి రసము.

శ్లో॥ సవాహి ఘ్నేనం కుచిలం సవాని మరిచానిచ | సమభాగాని సర్వాణి రక్తకాప్రమితానిచ | దేయాత్సమీరేచై తాని పునః

స్తాంబూలచర్వణం | కుబ్జేచఖంజవాతేచ సర్వజ్యేష్ఠ్యధిసీగ్రహే | అవబాహకాప్రయోక్తవ్య శ్లోఘ్నేకంషేప్రతాసకే | విషూచ్యా మరుచౌదేయ మపస్మారేవిశేషతః ||

తా॥ నూతనముగు అభిని ముష్టివిత్తులు కొత్తమిరియాలు వీటినిన్నియు సమముగమాణింకంచి గుంజమెత్తుమాణమును నేవించి తాంబూలమునుజేసిన కుబ్జవాతము ఖంజవాతము సర్వజవాతము గృధ్రసీవాతము అవబాహకము వాపు కంపము ప్రతానకవాతము విషూచి అరుచి అపస్మారము వీటిని నశింపజేయు.

మృతసంజీవనీ రసము.

శ్లో॥ మ్లేచ్ఛస్యభాగాశ్చత్వార స్తదర్ధంవిషనంయుతం | టంకణం దంతిబీజంచ ఆర్ద్రకస్య రసేనవై | ఏతత్సర్వం క్షిప్త్యేష్ఠ్యే మర్ద్ధ్యంయూమద్వయంభిషక్ | భానుదుగ్ధై ర్మూహూదర్యా ద్విగుంజం భక్షయేత్సదా | వాతవ్యాధిమురుస్తంభ మామ వాతంవిశేషతః | గ్రహణ్యరో వికారేషు జ్వరమప్త విధం తథా | నిహన్తి తత్తణాదేవ తమస్సూర్యోదయే యథా | మృతసంజీవనీనామ ప్రఖ్యాతోరససాగరమ్ ||

తా॥ ఇంగిలీకము 4 భాగములు నాభి 2 భాగములు వెలిగారము నేపాళము యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము వీటినిన్నియు అల్లపురసమునందు 2 యామములు మర్దించి పిదప జిల్లేడుపాలు శతావరిరసము వీటితో భావనజేసి 2 గుంజములయెత్తు నేవించిన వాతరోగము పూరుస్తంభము అమవాతము సంగ్రహణి అర్చస్సు మిరియా 8 విధములగు జ్వరములు యివియన్నియు నశించు. ఇది (మృతసంజీవినీ లేక రస సాగరమనంబడు.)

వాతగజాంకుశ రసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంలోహం గంధతాశకమాక్షికం | పత్థ్యా శృంగీవిషంత్రూప్య మగ్నిమంథంచటంకణం | తుల్యంఖలేవ్ దినంఘర్ద్ధ్యం ముండినిర్గుండిజైర్ద్రివైః | ద్విగుంజాంవటికాం ఖాదే త్సర్వవాతప్రళాంతయే | సాధ్యాసాధ్యంనిహంత్యాశు రసోవాతగజాంకుశః ||

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము గంధకము తాళకము స్వణమాక్షికభస్మము కరక కర్పూటకశృంగి వత్సనాభి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కూరనెల్లి వెలిగారము వీటినన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి బోడతరపురసము నిర్గుండీరసము వీటియందు ప్రత్యేకముగ వొక్కొక్కదిసము నూరి 2 గుంజములయెత్తు పుచ్చుకొనిన సమస్త వాతములు సాధ్యాసాధ్యరోగములన్నిటిని నశింపజేయు.

వ్యాధిగజకేసరి రసము.

శ్లో॥ పారదం గంధకంతాలం విషం త్రూషణకంసమం । త్రిఫలా టంకణతూరం ప్రత్యేకం శాణమాత్రకం । దంతిబీజంచటంకై కం సూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్ । భృంగరాజరసేనై వ మర్దయే ద్దినసప్తకం । కాకమాచీరసేనై వ నిర్గుండీరసకేనచ । మరిచా భావటీకార్యా దోషమావేక్ష్యదాపయేత్ । క్షీరేణ సహదా తవ్యాచాప్తజ్వరనివృత్తయే । అశీతిం వాతజాహాన్తి నిర్గుండీ ముస్తకేనవా । గుడేనసహదా తవ్యాచత్వారింశశ్శవై త్తికాణ । అనుపానేనసంయు క్త స్తత్తద్రోగహరఃస్మృతః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము తాళకము వత్సనాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుళిరికలు వెలిగారము యివి ప్రత్యేకము 1/2 తులము నేపాళము 1 తులము వీటినన్నియు సూక్ష్మముగ చూర్ణించి గుంటగలగర కాచి వావిలి వీటి రసములతో ప్రత్యేకము 7 భావనలుజేసి మిరపగింజలంత మాత్రలుజేసి దోషములనెరిగి క్షీరానుపానముతో నేవించిన 8 విధములగు జ్వరము వావిలాకు తుంగముస్తలు వీటికషాయమున నేవించిన అశీతివాతములు బెల్లముతో నేవించిన 40 విధములగు పిత్తములు యివి నశించుటయేగాక అనుపానవిశేషములచే నేవించిన వర్షరోగములు నివర్తింప.

సూర్యప్రభావ ఘటక.

శ్లో॥ చిత్రకత్రిఫలానింబవటోలమధుయష్టికాః । వరాంగీకేసరంచై వ యవానీచాప్లువేతనం । భూనింబకంచదార్యే లాముస్తాపర్పట కంతథా । తుఫ్ఫకంకటుకాభార్జీ చవ్యపద్మకదీప్యకం । పిప్పలీ మురించందంతీవశీశుంఠీసపుష్కరం । విడంగంపిప్పలీమూలంజీర కందేవదారుచ । పత్రకంకుటజంరాన్నా దురాలంభామృతా త్రివృత్ । అతామృత్తూరితాళీసంవృతౌ మ్గులవణత్రయం । ధాన్య

కరిచాజమోదాచ కారవీధాతుమాక్షికం । జాతీఫలంతుగా క్షీరీ వాజిగంధానదాడిమం । కంఠోలకముశీరంచ ద్విక్షారం మురిచంతథా । ఏతానిపలమాత్రాణి సూక్ష్మచూర్ణానికార యేత్ । గిరిజన్యపలాన్యస్తా ద్యేవలేచై వగుగ్గలోః । ప్రసమేకం సితాయాశ్చ ఘృతన్యకుడవంతథా । గిరిజన్య సమంలోహం ప్రస్థార్థయాక్షికన్యచ । సర్వమేకత్రసంమిశ్ర్యస్నిగ్ధభాండేనిధావ యేత్ । వాతవ్యాధిమూరు స్తంభమద్దితంగృభ్రీశీతథా । విద్రధి శ్లేపదంగుల్మం పాండురోగం హలీమకం । కాసంపంచ విధం ఘోటం మూత్రకృచ్ఛ్రంగళగ్రహం । ఆనాహమశ్మరీవర్ధీ గ్రహణీమపబాహుకం । ఆరోచకంపార్శ్వశూల ముదరంస భగంధరం । హృద్రోగంశూలముత్సంపవిషమజ్వరనాశనం । ఉరఃక్షతేచయేదోషాముఖరోగేచదారుణే । ప్రాశయేద్గుటికా చాపిచూర్ణంపాణితలోన్మితం । విధధాన్నానిమంజీతయధేష్టం చయథానుఖం । ఘుటికాభాస్కరీనామ్నాస్సప్తా దేవేనశంభునా । ప్రమేహంకృత్పిత్తంచపాండురోగంసకామలం । అగ్నిసందీపనం హృద్యంద్విగ్ధాయఃపుష్టిదోభవేత్ । యేవాతప్రభవారోగా యేచపిత్తసముద్భవాః । కఫరోగాశ్చయేకేచిత్ ద్వంద్వజా సన్నిపాతికాః । తేనర్వేప్రశమంయాంతి భాస్కరేణతమో యథా । రోగవిద్రావిణీకార్య గుటికాసూర్యవత్ప్రీభా ॥

తా॥ చిత్రమూలము కరక తాడి పుళిరికలు వేప చేదుపొట్ల అతిమధురము కపపు నాగకేసరములు వోమము అమ్మవేతనము సీమసేలవేము మానిశసపు యేలకులు తుంగముస్తలు పర్పటకము రసాంజనము కటుకరోహిణి భారంగి చవ్యము పద్మ కాష్టము ఖురసానివోమము పిప్పళ్ళు మిరియాలు నేపాళము కచ్చూరము శొంఠి పుష్కరమూలము వాయువిశంగములు మోడి జీలకఱ్ఱ దేవదారు లవంగపత్రి కొడిశ చట్ట రాన్న (తీటకసింద) తిప్పతీగ తెగడ కలువవిత్తులు తాళినపత్రి వృక్షామ్లము సైంధవలవణము బిడాలవణము గాజాపుష్ప ధనియాలు అజామోదము సోపు స్వణక మాక్షికము జాజికామీ చెదురున్న పెన్నెరుగడ్డ దాడింబతోలు తక్కిలము వట్టివేరు యువక్షారము నజ్జక్షారము మిరియాలు వీటినప్రత్యేకము 4 తులములవంతున చూర్ణించి

శిలాజితుభస్మము 32 తులములు గుగ్గులము 8 తులములు లోహభస్మము 3 తులములు మాక్షికభస్మము 8 తులములు వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి నేతితో మగిన మండయందునిచి చక్కెర 1 ప్రస్థము నెయ్యి $\frac{1}{2}$ ప్రస్థముచేర్చి కలిపి రోగియొక్క బలము నెరింగి 1 తులముయెత్తువరకు నేవింపజేసిన వాతవ్యాధి వూరుస్తంభము ఆర్దితవాతము గృభ్రోపీవాతము విద్రధి క్లిషదము గుల్మము పాండురోగము హాలీమకము 5 విభములగు కాసలు మూత్రకృచ్ఛము గళరోగము ఆనాహము ఆశ్మరీ అండవృద్ధి సంగ్రహణి ఆవ బాహుక అరుచి పాప్యకూల వుదరరోగము భగందరము హృద్రోగము శూల వూర్ధ్వ కంపములు విషమజ్వరము పురక్షుత ముఖరోగము ప్రమేహము రక్తపిత్తము పాండు రోగములు కామిల వాతజరోగములు పిత్తజరోగములు కఫజరోగములు నన్ని పాతజ రోగములుపీటినన్నిటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి మనోల్లాసము ఆయుర్వృద్ధి పుష్టి వీటిననగా గలుగజేయు. (ఇదియ సాంబమూర్తిచే నిర్మింపబడినసూర్యవ్రభావ ఘటికయనంబడు.)

లఘువాతవిధ్వంసమాత్ర రసము.

శ్లో॥ చారుదంటంకణంగంధపాషాణభిద్వత్సనాగోవరాట స్తథాతాలకం |
త్రూషణం హేమనీ రోగతన్మయేద్ర క్షీకాభావటీవాతవిధ్వంసికా
నన్ని పాత కేమారు తేక శ్శేతమాంద్య కేవ్వాసనంభవే |
సంగ్రహాభిభ్రూలగ దేకాసనంస్మత్రోయోజయేత్సదా ||

తా॥ పాదరసము వెలిగారము గంధకము పాషాణభేది వత్సనాభి గవ్వలభస్మము తాళకభస్మము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు వీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి వుమ్మె త్త్రఆకు రసమునందు నూరి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి నేవించిన నన్ని పాతము కఫము వాయువు శీతము అగ్నిమాంద్యము శ్వాస కూల సంగ్రహణి దగ్గు యిచి యున్నియునశించు. ఇదియ (లఘువాతవిధ్వంసియనంబడు.)

నన్ని కుమారము.

శ్లో॥ టంకణంపారవోగంధశంఖాకపర్ద స్సమోపత్సనాభస్త్రిభాగ
స్తథా | వల్లిజంహ్యష్టభాగంతథావహ్ని పూర్వోకుమారఃస్మృ
తో భృంగసీ రేణంమర్దితః | వాతరోగేషున ర్వేషుశ్వననేవన్న్యా
మాంద్యకే | కఫామయేష్టి హకాసే శూలేత్వగ్ని కుమారకః ||

తా॥ పేల్చినవెలిగారము పాదరసము గంధకము శంఖభస్మము గవ్వలభస్మము యిచి సమభాగములు వత్సనాభి 3 భాగములు మిరియాలు 8 భాగములు వీటినన్నియు

గుంటగలిజేరురసమున మర్దించి నేవించిన సహస్రములగు వాతరోగములు శ్వాస కఫము అగ్నిమాంద్యము స్తీహా దగ్గు కూల యిచియన్నియు నశించు. (ఇదియ వహ్ని కుమార మనంబడు.)

వాతవిధ్వంస రసము.

శ్లో॥ రసగంధంవిషంచైవ తామ్రలోహంసమాక్షీకం | ఏతత్సర్వం
సమయోజ్యంవిషంచద్విగుణంభవేత్ | నేపాలంతాళకంచైవ
రనేనసహయోజయేత్ | తూ్య్రుషణంచసమయోజ్యంసర్వ
మేకత్రకారయేత్ | నిర్గుండీసూరణద్రావై ర్భానోశ్చపయసప్త
థాతత్కారీభృంగరాజశ్చతతోన్మత్తరసస్యచ | భావనాఖ
లుదాతవ్యాసస్తసప్తక్రమాదితః | ద్విగుంజంభక్షయేత్ప్రీత
ర్మరిచై శ్చసమన్వితం | జానుజంఘాకటిస్థూణ నాదగంస్థాప్త
శీర్షకం|మన్యాస్తంభంహనుస్తంభం త్రికస్తంభంచశుష్కం|
జిహ్వస్తంభంబాహుభవం త్రికస్తంభంచపాదజం | అధో
భాగేచయేవతా స్పర్వాంగేవిచరంతియే | సర్వాన్వాతాన్
జయేదాశుదైవ్యం నారాయణోయథా ||

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము వత్సనాభి 2 భాగములు తామ్రభస్మము 1 భాగము లోహభస్మము 1 భాగము మాక్షికభస్మము 1 భాగము నేపాళము 1 భాగము తాళకము 1 భాగము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు యిచి 3 న్ను 1 భాగము వీటినన్నియుచేర్చి వాచిలి కంద జిల్లేడుపాలు తక్కిండు గుంటగలిజేరు వుమ్మెత్త వీటిరసముతో ప్రత్యేకముగ 7 సే వూర్లు నూరి 2 గుంజములప్రమాణము మిరి యాలు చూణకముతో పుమ్మకొనిన మోకాళ్లు పిక్కలు మొల లోడలు చెన్ను పాద ములు చీలమండలు పెదవి తల వీటియందునొప్పి పెడతల పెద్దనరము దవడలు చెన్నుకు క్రిందిభాగము వీటియందు స్తంభము శుష్కవాతము జిహ్వస్తంభము బాహుస్తంభము పాదస్తంభము అధోభాగమందు జనించు వాయువులు సర్వవాయువులు వీటినన్నిటిని “ నారాయణమూర్తి దారిద్ర్యమును నశింపజేయుభంగి ” నశింపజేయు.

సమీరపన్నగ రసము.

శ్లో॥ సూతంతాలకమాక్షీకాయ సరజోగంధంసమాంశంకృతం |
వత్స్యాతూ్య్రుషణంస్థా మంధుసరసాశ్చంగీవిషంటంకణం |

క్షిప్తా వ్యఖిల్వతి లేచవారిసురసాముండీరనేమర్దితం ।
మాత్రావల్లమితాససైంధవయుతాశుంఠీతథాచిత్రకై ॥

తా॥ పాదరసము తాళకము స్వణమాక్షికభస్మము లోహభస్మము గంధకము కరక శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కూరనెల్లి రాన్న తులసివేరు కర్కటకశృంగి వత్స నాభి పేల్చినవెలిగారము వీటిసన్నియు సమభాగములుగగ్రహించి తులసి బోడతరము వీటిరసమునందు మదికంచి 2 గురిగింజలంతమాత్రముజేసి సైంధవలసణము శొంఠి చిత్ర మూలము వీటిరసములతో సేవించిన వాతములు మానును.

రసేంద్ర చింతామణి.

శ్లో॥ సూతాత్పంచార్కతలైచ్చకం కృత్వాపిష్టంసగంధకం ।
సూతాంశంనాగవల్యాశ్చద్రవైఃపిష్టాప్రలేపయేత్ ।
తామ్రపుష్పేప్రతిపైతాంరుద్ధావగజపులేపచేత్ ।
ద్విగుంజంతూర్వపణేనార్థ పపుర్వాతంసకంపకం ।
నిహన్తిదాహానంతాప మూర్చ్ఛాపిత్తసమన్వితం ॥

తా॥ పాదరసము 5 భాగములు తామ్రభస్మము 1 భాగము గంధకము 5 భాగములు వీటినికజ్జలిచేసి తమలపాకులరసముతో మదికంచి తామ్రరేకులకు లేపనము జేసి యెండించి మాకుటియందునిచి చీలజేసి గజపుటంబిది సాంగశీతలమునదీసి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలుచూణామతో సేవించిన దాహము సంతాపము మూర్ఛ పిత్తము వీటితో గూడిన అర్ధాంగవాతము కంపవాతము యివియన్నియు నశించు.

కాలకంబ రసము.

శ్లో॥ వజ్రసూతాభ్రహేమార్కదక్షిమండంక్రమోత్తరంమారితం
మర్ధయేదప్లవర్ణేణదివసత్రయం । త్రితౌరంపంచలవణంమర్ది
తస్యసమంసమందత్వానిర్గుండికాద్రావై న్మర్ధయేద్దివసత్రయం
శుక్లమేతద్విచూర్ణ్యాథ విషంచాస్యాష్టమాంశతః । టంక
ణంవిషతుల్యాంశందత్వాజంబీరజైద్రవైః । భావయేద్దివమేకం
తురసోయంకాలకంబకః । దాతవ్యస్సర్వరోగేషు సన్నిపాతే
విశేషతః । ద్విగుంజమూర్ధ్వికద్రావైర్మృతైర్వావాతరోగిణాం ।
నిర్గుండీమూలమూర్ణంతుమాహిమాఖ్యంచగుగ్గులుం । సమాం

శంమర్ధయేదాజ్యేతద్వటికర్షనమితా । అనుయోజ్యాస్మృతై
ర్నిత్యం స్నిగ్ధముష్ణంచభోజనం । మండలాన్నాశయేత్సర్వా
న్వాతరోగాన్నసంశయః । సన్నిపాతేపిబేచ్ఛాను రవిమూల
కమాయకం ॥

తా॥ వజ్రము పాదరసము ఆభ్రకము బంగారు తామ్రము వుక్కు మండలో హము వీటిభస్మములు యేకోత్తరద్విగ్ధిగతీసుకొని ఆమ్లవర్ణములతో 3 దినములు మదికంచి పిదప త్రితౌరములు పంచలవణములు వీటిని దానికి సమభాగములుగజైచి నిర్గుండీరసమునందు 3 దినములుమదికంచి యెండించి చూణికంచి పిదప వత్సనాభి పేల్చినవెలిగారము వీటిని ప్రత్యేకముగ చూణామమునకు 8 వ భాగముచేర్చి నిమ్మ పండ్డరసమున 1 దినముమదికంచిన కాలకంబకరసమునబడు. దీనిని 2 గురిగింజలయెత్తు అల్లపురసముతో గాని లేక నేతితో గాని లేక నిర్గుండీమూలచూణామము మహిసాక్షి గుగ్గులము వీటిని సమభాగములుగచూణికంచి కషమాత్రము చూణామములో నెయ్యి చేర్చి సూరి దానితో గాని సేవించిన సర్వవాయువులనశించు. మరియు జల్లేడువేళ్ల కషాయముతో సేవించిన సన్నిపాతములునశించు. ఇందుకుపథ్యము స్నిగ్ధముగను వుష్ణ ముగనుపండు అన్నము.

త్రిగుణాఖ్య రసము.

శ్లో॥ గంధకాష్టగుణంసూతం శుద్ధంకృత్వద్వగ్నినాక్షణం । పక్తావ
తార్వసంచూర్ణ్య చూర్ణతుల్యభయాయుతం । సప్తగుంజ
మిదంఖ్యాదే ద్వర్ధయేచ్ఛనినేదిసే । గుంజైకైకంక్రమేజైవ
యావత్స్వాదేకవింశతిః । తీరాజ్యశర్కరామిశ్రం శాల్యన్నం
పత్యమాచరేత్ । కఫవాతప్రశాంత్యర్థం సీర్వాతేనవసేత్సదా ।
త్రిగుణాఖ్యోరసోనామ త్రిపక్షాత్కఫవాతనుత్ ॥

తా॥ గంధకము 8 భాగములు మందాగ్నిచేపచనజేసి అందు పాదరసము 1 భాగముచేర్చి త్తణమాత్రముఅగ్నిపైనునిచి దానికిసమము కరకచూణామముచేర్చి ప్రథమదివసమునందు 7 గురిగింజలయెత్తు 2 వ దినమందు 8 గురిగింజలయెత్తు యిటుల దినము వొక్కొక్కగురిగింజలయెత్తువంతున హెచ్చించుచు 21 గురిగింజలయెత్తు అయ్యే సరకు సేవించి పాలు నెయ్యి శర్కర అన్నముభుజించి గాలిలేనిస్థళమందు సంచరించిన 3 వక్షములలో కఫవాతమును నశింపజేయు. ఇదియ (త్రిగుణాఖ్యరసమనబడు.)

విధూమవాతమునకు వాతారి రసము.

శ్లో॥ అష్టభాగారసస్యాపివిషతింవోస్తథైవచఃగంధకస్యతథైవాష్ట్రా
 కటుత్రయఫలత్రయం | వస్త్విపత్రకముస్తానాం సచాశ్వగంధ
 యోరపి రేణుకావిషకుష్మానాంపిప్పలీమూలకస్యచివ్రైకై కంతు
 భవేద్బాగా మింద్రదాఠోస్తథైవచ | చతుర్వింశద్గుణైశ్చాత్ర
 వటుకాచణకాకృతిః | వాతారిరసనామాయం విధూమవాత
 నాశకం ||

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 8 పలములు కుడితియందు 3 దినములు బాగుగ
 శానబెట్టి యెండించిన ముప్పిగింజలు 8 పలములు గంధకము 8 పలములు శొంఠి పిప్పలి
 మిరియాలు కరక్కాయపలుపు తానికాయపలుపు పుసిరికపప్పు చిత్రమూలము ఆకు
 పత్ర తుంగము స్థల వస పెన్నెరుగడ్డ రేణుకలు శుద్ధిచేసిన నాభి చెంగల్లకోళ్ళు
 పిప్పలిమూలము పాపటవేరు వీటిని చూడించి ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున
 గ్రహించి అందు 24 పలములు బెల్లమువైచి బాగుగమదింపి శనగలంతమాత్రముజేసి
 అవునెయ్యి మిరియాలమాణము యీ అనుపానమునందు వొక్కొక్కమాత్రచోప్పున
 నేవించిన విధూమవాతము హరించు. ఇదియ (వాతారిరసమనంబడు.)

ఏకాంగ వాతమునకు స్పర్శారిరసము.

శ్లో॥ రసభాగోభవేదోగంధకోద్విగుణోమతః | ద్వాదశబ్రహ్మబీజా
 నాంవిషతింవోస్తథైవచ | త్రిదినంకాంజకేషీప్తాశోధయేద్విష
 తిందుకాః | ఏకీకృత్యతతశ్చార్ణంమధునాలోడయేత్తతః |
 ప్నిగ్ధంభండేనిధాయాథ ధాన్యరాశోవినిషీవేత్ | మాసా
 నూర్ధ్వంతతః స్తస్య ఖాదయేద్దుళికాద్వయం | ఏకాంగవాత
 మత్యర్థంఖంచకంచవివర్ణయేత్ || షణ్మాసేవతుసేవేతరసంస్పర్శా
 రికాహ్యయం ||

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధిచేసినగంధకము 2 భాగములు మోడుగ
 వితులు 12 భాగములు కలియందు 3 దినములు శానబెట్టిన ముప్పిగింజలు 12 భాగములు
 వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి చూడముజేసి తేనెనైచికలిపి నేతితోమాగిన కుండ
 యందువైచి 1 మాసము ధాన్యరాశియందునిచి పదప 2 గుళికలచోప్పువ తి మాసములు
 నేవించిన యేకాంగవాతము ఖంజవాతము యివి హరించు.

కఫవాతారి రసము.

శ్లో॥ మృతశూతంతీక్ష్ణకాంతం తాళంమాక్షికగంధకంతుల్యాంశం
 మర్దయేత్థల్వే వాతాశేర్దార్ద్రోద్భవైః | భృంగజైఃకాక
 మాచ్యుష్ణైః గిరికన్యాద్రవైర్దినం | మర్దితంభాండగంధుభాస్
 పచేన్మందాగ్నినాదినం | వ్యోషాగ్నిగంధకవిషం సూరణా
 భయటంకణం | సమాంశంచూర్ణితంమిశ్రంతుల్యాంశంపూర్వ
 పాచితం | త్రిదినంమర్దయేద్రావై ర్ముండేనిర్గుండిభృంగజైః |
 అష్టగుంజామితంఖాదే త్కఫవాతనికృంతనం ||

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము కాంతభస్మము శుద్ధిచేసిన తాళకముహేమ
 మాక్షికభస్మము శుద్ధిచేసినగంధకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి ఆము
 దపువేరు అల్లము గుంటగలిజేరు కాచాకు తెల్లగంపెన వీటిరసలులతో ప్రత్యేకము
 వొక్కొక్కదినము మదింపి ఘటికలజేసి కుండయందునిచి చీలమన్నుజేసి క్రమముగ
 మందాగ్నిచే 1 దినమువదిసి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందువైచి చూడించి దానికి
 సమముగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము శుద్ధగంధకము శుద్ధనాభి కండగడ్డ
 కరక్కాయలు పేల్చినవెలి గారము వీటిచూడములనుకలిపి బోడతరము వావిలి గుంట
 గలిజేరు వీటిరసమున్ను 3 దినములు మదింపి 8 గుంజములప్రమాణము మాత్రముజేసి
 పూటకొకమాత్రచోప్పున అనుపానవిషములతో నేవించిన కఫవాతము నివరించు.

జిహ్వోంగ వాతాంకుశ రసము.

శ్లో॥ సూతంపంచపలంప్రోక్తం పలంస్యాత్తామ్రభస్మకం |
 జంబీరాణాండ్రవైః పిష్టంసూతతుల్యంచగంధకం |
 నాగవల్లీరసైః పిష్టం కాచేపిష్టంప్రకల్పయేత్ |
 రుధ్రావలఘుపుటేపాచ్యంత్రావ్యవణేనసుమిశ్రితం |
 జిహ్వోంగకంపవాత్రో భక్షయేత్తద్విగుంజకం ||

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 5 పలములు తామ్రభస్మము 1 పలము శుద్ధగంధ
 కము 5 పలములు వీటినిన్నియు నిమ్మపండ్లరసము తమలపాకులరసము వీటిచే ప్రత్యేక
 ముగ మదింపి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి లఘుపుటంబిడి సాంగశీతల
 మునదీసి ఖల్వమునందువైచి మరలమదింపి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిచూడము
 మును సమముగచేర్చి 2 గురిగింజలయెత్తువంతున నేవించిన జిహ్వోంగవాతము కంప
 వాతము యివిహరించు.

స్కంధవాతమునకు వాతముద్గరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం టంకణంచమనశ్శీలా ।
 ధూర్జబీజసముఖలేవ హంసపాదిరసేనచ ।
 మర్దితంకజ్జలీంకృత్వా శరావేసంపుటేపచేత్ ।
 స్నుహిక్షీరేణసంమర్ద్య మత్స్యపిత్తేనభావయేత్ ।
 గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం స్కంధవాతంవినశ్యతి ॥

తా॥ పాదరసము నాభి గంధకము పేల్చినచెలిగారము మణిశిల వుమ్మెతవిత్తులు వీటినిన్నియు శుద్ధిచేసిన సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిఆకు రసముచే మదికొంచి వుంటజేసి శరావమునందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున 4 రూములు వండి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి జెముడుపాలువైచి మదికొంచి పిదప మత్స్యపిత్తముతో భావనజేసి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి అనుపానవిశేషముచే నేవించిన స్కంధవాతము కంధరవాతము యివి నివర్తింతు.

పాదవాతమునకు స్వచ్ఛందనాయక రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతంలోహం గంధకంతాళమాషికం ।
 వఘ్నాశ్యంగీవిషంత్రావ్యవ మగ్నిమంధంచట కణం ।
 తుల్యంఖలేవ్దిసంమర్ద్యం ముండినిర్గుండిజద్రవైః ।
 ద్విగుంజనటికాంఘాదే త్వాదవాతంవినశ్యతి ॥

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము శుద్ధగంధకము శుద్ధితాళకము హేమమాషిక భస్మము కరక్కాయనలుపు కర్కటకశ్యంగి శుద్ధిచేసిన నాభి శొంఠి పిప్పలి మిఠి యాలు కూరనెల్లి పేల్చినచెలిగారము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి బోడ తరము వావిలి వీటిరసములచే 1 దినముమదికొంచి 2 గురిగింజలంత ప్రమాణము మాత్రలు చేసి అనుపానవిశేషములతో నేవించిన పాదవాతము నివర్తింతు.

వస్త్రీవాతమునకు స్వచ్ఛందబైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం హింగుళంబలితాళకం ।
 తుల్యంతుల్యంఖల్వమధ్యే షీపేన్మర్ద్యం దినత్రయం ।
 హంసపాదికషాయేణ కుక్కుటేపుటపాచితం ।
 చూణకంకృత్వాతతోదేయం మత్స్యకూర్మవరాహకే ।

పిత్తేదినత్రయంభావ్యం మాషమాద్ద్రానుపానతః ।
 వస్త్రీవాతంనిహంత్యాశు చాత్యుగ్రంనాశయేధ్యువం ॥

తా॥ రసము శుద్ధవసనాభి అభ్రకభస్మము శుద్ధఇంగిలీకము శుద్ధిచేసినగంధకము శుద్ధిచేసిన తాళకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకు కషాయముతో 3 దినములుమదికొంచి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందు వైచి చూణకముజేసి చేప తాచీలు ఆడవివంది వీటిపిత్తములతో ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదినము భావనజేసి మినపగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతో నేవించుచుండిన మిగుల వుగ్రమైన వస్త్రీవాతము నివర్తింతు.

శృంఖలవాతమునకు త్రిగుణాఖ్యరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంచాభ్రకంచాష్లువేతనం । ద్విదినంభావ
 యేత్థలేవహంసపాదిరసైస్తథాకాచకుప్యాన్నివేశ్యాభ కుక్కుటి
 పుటపాచితం । భావితంమత్స్యపిత్తేన ద్విగుంజంభక్షయే
 త్వదాఅనుపానవిశేషేణ శృంఖలవాతనాశనం । పథ్యంక్షీరో
 దనందేయం నారికేళజలస్తుతం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిననాభి శుద్ధిచేసినగంధకము అభ్రకభస్మము అష్లువేతనము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకు రసముచే 2 దినములు మదికొంచి గాజుకుప్పెయందునిచి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వములోవైచి చేపపిత్తమున భావనజేసి 2 గురిగింజలంత మాత్రలుజేసి వొక్కొక్క మాత్రచొప్పన వనకషాయమునగాని లేక వొరగామ్మచెక్క రసము మిఠియాలు వీటితో గాని నేవించిన శృంఖలవాతము హరించు. ఇందుకుపథ్యము పాలన్నము లేక పెంకాయపాలునహితముగ అన్నము భుజించవలయు.

శుక్లవాతమునకు ఫణివేతిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం చాభ్రకంలోహభస్మకం ।
 తామ్రభస్మసమంమర్ద్యం జంబనీరేణసంయుతం ।
 ద్విదినంగుళికాకార్య కాచకుప్యాంవినిక్షిపేత్ ।
 విలేవ్యమృత్తికావస్త్రం వాలుకాయంత్రకేవచేత్ ।
 షడ్వామంతేనముద్ధృత్య గుంజామాత్రంప్రదాపయేత్ ।
 అనుపానవిశేషేణ శుక్లవాతంనిహంతిచ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము శుద్ధిచేసిన గంధకము అభ్యక్తభస్మము లోహ భస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 2 దినములు మదిఱించి వుంటచేసి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలచేసి యెండించి వాలుకాయంత్రమున 6 రూములుపండి సాంగశీతలమునదీసి గురిగింజయెత్తు ఔషధమును తీటకోవిలవేళ్ళచూణాముతోగాని లేక మిరియాలచూణాములో నెయ్యిచేర్చి గాని నేవించిన కుక్లవాతము హరించు.

నష్టేంద్రియమునకు వాతాంతకరసము.

శ్లో॥ హేమార్క కాంతలోహాభ్యం సూతభస్మచ గంధకమ్ ।
 వైక్రాంతం విద్రుమంచైవ తారంతాళ సమన్వితం । సుము
 హూరైఖల్వమధ్యేచిత్రమూలస్యచద్రవైః । చతుర్యమంచ
 సంమర్ద్యంఛాయాశుష్కంచకారయేత్ । కుక్కుటీపుటపాకేన
 సాంగశీతలముద్దరేత్ । ఇదంచమూర్జితంశ్లక్ష్యం తదర్థసూత
 భస్మకం । సూతతుల్యంమృతంతాళంసర్వంఖలేవ్విమర్దయేత్ ।
 చిత్రకార్ధిక నీరేణ నిర్దుండి వారుణీద్రవైః । వాసాజంబక
 నీరేణ సప్తభావ్యం స్పృశకస్పృశక్ । గుంజామాత్రం ప్రయో
 గేణ కణా మధ్యజ్యనంయుతం । సుప్తవాలం వాతశూలం
 వేదనా వాతమేవచ । స్నాయుకంపంగాత్రభంగం పక్షుఘాతం
 హనుగ్రహం । వాయోర్మూర్ఛాచ్ఛాచ తిమిరం వాతాశీతించ
 నాశయేత్ । వంధ్యాచలభ తేగర్భం సప్తవీర్యం ప్రశస్యతే ।
 వాతాంతకరసోనామ్నా సర్వరోగనివారకః । లోకోపకరణా
 ధాయ హ్యశ్విసీదేవనిర్మితః ॥

తా॥ సుపణాభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము అభక్త భస్మము రసభస్మము శుద్ధిచేసిన గంధకము వైక్రాంతభస్మము ప్రవాళభస్మము రజిత భస్మము తాళకభస్మము వీటిని సమభాగములుగ సుముహూరమున ఖల్వమునందువైచి 4 రూములు చిత్రమూలరసముచే మర్దించి బిళ్ళజేసి నీడను యెండించి కుక్కుటపుటం బిడి సాంగశీతలమున దీసి సూక్ష్మముగచూర్చించి చూణామునకు సమము రసభస్మము తాళకభస్మము కలిపి చిత్రమూలము అల్లము వావిలి చాగ అడ్డసరము నిమ్మకాయ వీటిరసములతో ప్రతిదానిచే యేజేసిమార్డు మర్దించి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి

పిదప పిప్పలిచూణామునందు లేనెగాని లేక నెయ్యిగాని చేర్చి పూటకొకమాత్ర చొప్పున నేవించిన సుప్తవాలము వాతశూల వేదనాయుక్తమగు వాతము స్నాయు వాతము కంపవాతము గాత్రభంగవాతము పక్షుఘాతవాతము హనుగ్రహవాతము మూర్ఛావాతము తిమిరవాతము మొదలగు 80 వాతములు సమస్తరోగములు నశించు టయేగాక గొండ్రాలుగనుండు స్త్రీ గర్భమును ధరించు. నప్తవీర్యము సగా వృద్ధినిజెందు. ఇది (అశ్విసీదేవతలచే నిర్మించబడిన వాతాంతకరసమని బరంగు.)

సూతికావాతమునకు బడబాణలరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంచైకభాగం తామ్రభస్మంచతత్సమం । ద్విభాగం
 గంధకంచైవత్రిభాగంచకటుత్రయం । వహ్నినామాచైకభాగం
 కోష్ఠభాగంచతత్సమం । జ్వాలాముఖీర సైర్మర్ద్యం బదరాఫ్తి
 ప్రమాణకం । బడబాణలనామాయం సూతికావాతనాశనః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము 1 భాగము తామ్రభస్మము 1 భాగము శుద్ధిచేసిన గంధకము 2 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు చిత్రమూలము 1 భాగము చంగల్వకోష్ఠ 1 భాగము యిటుల వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి నెమలిచెక్కరసమున 1 దినము మర్దించి రేగుగింజలంతపటుకములుజేసి మినుపకట్టు వెల్లుల్లిరసముతో పూట కొకమాత్రచొప్పున నేవించినను లేక తీటకనిండవేళ్ళరసమునగాని లేక ములువెలగ పట్టరసము మిరియాలచూణాముతోగాని నేవించిన ప్రసూతికావాతము హరించు.

సూతికావాతమునకు వాతవిధ్వంసీరసము.

శ్లో॥ రసంగంధకం నాగవంగంచలోహం తథాతామ్రజం వ్యోమని
 శ్చంద్రకంచ । కణాటంకణం చోషణంనాగరంవై పృథగ్భాగ
 మేకంక్షి పేత్థల్వమధ్యే । తతోవత్సనాభంచతుష్కాఢంభాగం
 దృఢంమర్దయేద్యోషజై శ్చత్రివారం । పఠాచిత్రకై త్కార్క
 కుష్టైస్త్రీవారంపృథగ్భావయేత్సింధువారార్ధ్రీవాపైః । తథా
 మోహినీజంబనీరైః పృథగైవ మహావాతవిధ్వంసకోయం
 రసశ్చ । సమీరేచశూలేతథాల్లేష్మరోగే గ్రహణ్యాంతథా
 సన్నిపాతేచనూకే । అపస్మారమాండ్యేచ శీతేచపిత్రేచ స
 స్త్రీపాచారేకుష్ఠ రోగేచదద్యాత్ । స్త్రీయసూతికావాత
 రోగేత్తైవ ద్విగుంజంప్రదద్యాదిమంసూతరాజమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధగంధకము సీసభస్మము తగరభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము శుద్ధమగు అభ్రకభస్మము పిప్పళ్ళు పేల్చినవెలిగారము మిరియాలూ శొంఠి యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము శుద్ధిచేసిన వననాభి 4 1/2 భాగము వీటినిన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలూ వీటికషాయము నేలతాడిగడ్డలరసము చిత్రమూలపురసము గుంటగలగ రాకురసము చెంగల్యకోష్ఠకషాయము వీనిలో ప్రత్యేకము 3 సి మార్లు వావిలిఆకు అల్లము అడ్డనరము గంజాయిఆకు నిమ్మపండ్లు వీటిరసములతో ప్రత్యేకముగ వొక్కొకసారిమర్చించి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకు 2 మాత్రలుచొప్పన అనుమానవి శేషములతో నేవింపుచుండిన వాతరోగము శూల శ్లేష్మ రోగము గ్రహణి సన్నిపాతము మూకవాతము అపస్మాదము అగ్నిమాంద్యము శీత పిత్రము స్త్రీహోదరము కృష్ణపు యివి హరించి. మరియు నక్కపీటాకురసములో పిప్పలిచూణాముగలిపి నేవించిన ప్రసూతివాతములు హరించు. ఇదియ వాతవిధ్వంసకరసమనంబడు.

కటివాతమునకు వాతకేసరీరసము.

శ్లో॥ హేంగుళంవత్సనాభంచ చక్రాంగీంత్రికటుంవచాం ।
చిత్రమూలకషాయేణ సమభాగంవిమర్దయేత్ ।
డోలాయంత్రేవచేద్యామం కటివాతంనిహంతిచ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము శుద్ధిజేసినవననాభి కటుకరోహిణి త్రికటుకములు వన వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలపుకషాయముచే మడించి ముద్దజేసి డోలాయంత్రమున 1 యామమునండి నేవించిన కటివాతము హరించు.

ఊరు స్తంభవాతమునకు వాతగజాంకుశ రసము.

శ్లో॥ అష్టభాగారసన్యాసి విషతిందోస్తథైవచ ।
గంధకస్యత్రిభాగంచ కటుత్రయఫలత్రయం ।
గుంజామాత్రంవటీంభాదే దశితీవాతనాశనం ।
వాతగజాంకుశోనామ్నా హ్యూరు స్తంభంనిహన్తిచ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము 8 భాగములు 3 దినములు కలియందు నానబెట్టిన ముప్పిపిట్టలు 8 భాగములు శుద్ధిజేసినగంధకము 8 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు త్రిఫలములు 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్చించి గురిగింజలంతప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకు 3 మాత్రలుచొప్పన నెయ్యి

మిరియాలచూణాము యీఅనుపానముతో నేవించిన పూరు స్తంభవాతము నివర్తించు టయేగాక అశీతివాతములనగా నివర్తించు.

కంపవాతమునకు విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతసూశంమృతంతామ్రం మర్ద్యంగోకంటకద్రవైః ।
ఏకవింశతివారంచ శోష్యంపేష్యంపునఃపునః ।
చణమాత్రవటీంకుర్యా త్కంపవాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి పల్లెరువేళ్ళరసముతోనూరి యెండించి యిటుల 21 దినములుజేసి శనగగింజలంత మాత్రలు జేసి నీడనుయెండించి దుంపరాన్నతోగాని లేక నెయ్యి మిరియాలచూర్ణముతో గాని 8 మాసములునేవించిన కంపవాతము హరించు.

శీతవాతమునకు అగ్నికుమార రసము.

శ్లో॥ సూతభస్మైకభాగంచశుల్బభస్మతఙ్నైవచ । విషంచతత్సమం
గ్రాహ్యంగంధకంద్యిగుణీకృతమ్ । త్రికటుత్రిఫలూచై వసర్వమేక
త్రమర్దయేత్ నిర్గుండిధావనీవహ్ని వ్యాఘ్రీ)పాతాశకంతథా ।
కరోటీకాకమాచీచఇంద్రవారుణికాతథా । ఏతేహంస్వరసం
గ్రాహ్యంభావయేదేకవింశతి రసోహ్యగ్ని కుమారాఖ్యఃప్రత్య
క్షంపరమేశ్వరీ । సన్నిపాతేత్రిదోషేచ శీతాంగేవాతబంధనే ।
యమాలయస్యకర్తవ్యం సూచికాగ్రప్రమాణకం । సన్నిపాత
హారంచైవ శీతజ్వరనివర్తకం ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసినవననాభి యివిప్రత్యేకము 1 భాగము శుద్ధిజేసినగంధకము 2 భాగములు త్రికటుకములు 1 భాగము త్రిఫలములు 1 భాగము వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి వావిలికా నేలములుకవేళ్ళు చిత్రమూలము యేఱుఅము దపువేళ్ళు దూసరితీగ గొడ్డుకాకర నల్లకాచి పాపటవేళ్ళు వీనిరసములతో 21 మార్లు మర్చించి భావనజేసి మినుపగింజలంతమాత్రలుజేసి అల్లపురసముతోనేవించిన సన్నిపాతము శీతాంగవాతము వాతపట్లు యివి హరించు. మరియు సన్నిపాతశీతజ్వరము వలన యమాలయమున కేగుట సిద్ధముగనుండువానియొక్క నడినెత్తియందు వెంట్రుకలు తీసి యీ అగ్నికుమారమునందు సూచ్యగ్రప్రమాణమును పునిచి రక్తముతోగలియవరకు వ్రేలితోబాగుగ మర్చించిన వాడు జీవించు. (ఈ అగ్నికుమారరసము సరమేశ్వరనిచే పార్వతికి జెప్పబడియె).

ముఖవాతమునకు చతుర్ముఖ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రకంతుంథం రాజావర్తంశిలాజితు ।
గుగ్గులుశ్చశిలాచైవం సమాంశంమధుమిశ్రితం ।
భక్షయేన్నామమేకంతు ముఖవాతప్రశాంతయే ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మ శుద్ధిచేసినములుతుళ్ళము కలుపురాయి శుద్ధి చేసినశిలాత్తు శుద్ధిచేసినగుగ్గులము శుద్ధిచేసినమణిశిల వీటిని సమభాగములుగ తేనెతో మదింపిన మినపగింజలంతమాత్రముజేసి నేవించిన ముఖవాతము శమించు.

అశీతివాతిములకు కాలాగ్నిరుద్ర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మజామోదంఫలత్రయం । సర్జితౌరం
యవతౌరం వహ్నిసైధవజీరకం । సౌవర్చలంవిళంగాని టంక
ణంచకటుత్రయం । విషముష్టిస్సర్వసమో జంబీరైర్మర్దయే
ద్దినం । మరీచమాత్రవటికా హ్యగ్నిమాండ్యంప్రణాశయేత్ ।
అశీతివాతజ్వరోగాః గుల్మంచగ్రహణీగదాః । రసఃకాలాగ్ని
రుద్రోయం పూజ్యపాదేననిర్మితః ॥

తా॥ రసము వసనాభి గంధకము వీటినిశుద్ధిచేసి అజామోదము త్రిఫలములు సజ్జితౌరము యవతౌరము చిత్రమాలము సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ సౌవర్చలవణము వాయువిశంగములు పేల్చినవెలిగారము త్రికటుకములు వీటినిన్నియు సమభాగము లుగచేర్చి చూణాముజేసి యిందుకు సమముగ శుద్ధిచేసిన విషముష్టిగింజలచూణామును జేర్చి ఖల్వమునందువైచి నిమ్మచండ్రరసముచే 1 దినము మర్చించి మిరపగింజప్రమాణము మాత్రముజేసి నెయ్యి మిరియాలచూర్ణము యీ ఆనుపానముతోనేవించిన అగ్నిమాం ద్యము కుషీ వాతము మొదలగు 80 వాతములు గుల్మము గ్రహణీ యివి నశించు.

విలోమవాతమునకు వాతసమ్మోహన రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం న్యోషంగంధకటంకణం । సైంధవం
ధూర్తబీజంచతుల్యంతుల్యంవిచూర్ణయేత్ । త్రిదినంమర్దయే
త్తల్లే కారవల్లీరసేనచ । వజ్రమూషాంతరేక్షిప్త్వాకాచకుప్యా
మథాపివా । వాలుకాయంత్రకేవక్త్యా ద్వీయామాంతేసముద్ధ
రేత్ । ఏతత్సర్వంసమాదాయ మత్స్యపిత్తేనభావయేత్ ।
మాషమాత్రంనిషేవేత హ్యనులోమంనిహన్తిచ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిననాభి అభ్రకభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరి యాలు శుద్ధిచేసినగంధకము పేల్చినవెలిగారము సైంధవలవణము శుద్ధిచేసిన పుష్పొత్త విత్తులు వీటినిన్నియు సమభాగములుగఖల్వమునందునిచి కాకరాకురసముచే 2 దినములు మర్చించి వజ్రమూషాయందుగాని లేక గాజుకుప్పెయందుగానివైచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి చేపపిత్తముతో భావనచేసి మినుపగింజలంత మాత్రముజేసి పూటకొకమాత్రమోష్ణన తీటకసివిందశ్శరసముతో గాని వావిలిఆకురసముతో గానిజేర్చి నేవించిన అనులోమవాతము నిసర్తించు.

విలోమవాతమునకు సింహనాద రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం సమంమణిశిలారసం ।
దంతిబీజంసమంఖల్వే మదకయోద్దినవద్వయం ।
కారవల్లీరపైస్సమ్యక్ స్ఫుటపాకేచయోజయేత్ ।
ఉద్భృత్యచూణాద్యేష్టల్వే ద్వీయామాంచానుపానతః ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం విలోమవాతనాశనం ॥

తా॥ పాదరసము వసనాభి గంధకము మనుశిల కఫరి వీటినిన్నియు శుద్ధిచేసి సమభాగములుగ గ్రహించి వీటికిసమముగ నేలదంతివత్తులచూర్ణమునుజేర్చి ఖల్వమునం దునిచి కాకరాకురసముచే 2 దినములుమర్చించి పిదప 2 యామములు వాలుకాయంత్ర మున వండి సాంగశీతలమునదీసి చూర్చించి గుంజామాత్రము వాలిలారురసముతో గాని తీటకసివిందరసముతో గాని నేవించిన విలోమవాతము హరించు.

పక్షుఘాతమునకు కాలకంఠ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మరీచంఠంకణంకణా । ధూతకబీజంచ
త్రిఫలాసమభాగంచఖల్వకే । తిందుకోబృహతీఫల్గుసోమవల్లీక
పితృకః । ఆర్ద్రకంభృంగరాజంచద్రవై ర్భావ్యందినత్రయమ్ ।
కాచకుప్యాంవిలేప్యాధవాలుకాయంత్రకేవచేత్ । యామద్వ
యంచమందాగ్నోసాంగశీతలముగ్ధరేత్ । వారాహాఛాగపిత్తేచ
భావయేచ్ఛదినద్వయం । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంపక్షుఘా
తంవినాశయేత్ । త్రికటుత్రిఫలాక్వాథమునుపానంపిబేత్సదా ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసినవసనాభి శుద్ధిచేసినగంధకము మిరియాలు పేల్చినవెలిగారము పిప్పళ్ళు శుద్ధిచేసిన పుష్పొత్తవిత్తులు త్రిఫలములు వీటిని సమభాగ

ములుగ చూడఁజొచ్చి ఖల్వమునందువైచి నల్లతుమికి పెద్దములుక బ్రహ్మమేడి బావంచి విత్తులు వెలగ అల్లము గుంటగలగర వీటిరసములతో 3 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పె యందునిచి చీలజేసి యెండించి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు ముండాగ్నితో వండి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి అడివిపంది మేక వీటిచేదులతో 2 దినములు భావనజేసి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన త్రికటుకములు త్రిఫలములు వీటికషాయముతో నేవించిన పక్షాఘాతము నశించు.

అతవవాతమునకు వాతశార్దూలరసము.

శ్లో॥ విషంసూతాభ్రీకంగంధ వచాహింగుళసైంధవం ।
 లవంగంపిప్పలీమూలం తుల్యంతుల్యంవిమర్దయేత్ ।
 దినంహంసపదీద్రావైః కుక్కుటపుటపాచితం ।
 మూర్ఛకృతంతతోదేయ మనుపానవిశేషతః ।
 ఆతవనాతనిర్ముక్తి స్తమస్ఫూర్వోదయేయథా ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినరసము అభ్రకభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము అతిపన శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము సైంధవపలణము మోడి వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి వాంసపాదిఅకురసముచే 1 దినము మర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి మూర్ఛించి గుంజమెత్తు నెయ్యి మిరియాలచూర్ణముతో నేవించిన “ సూర్యుడు పుడయించుటచే అంధకారము యెటుల తొలుగునో ” అటుల ఆతవనాతము నశించు.

అగ్నివాతమునకు వీరభద్రరసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంతామ్రం మర్దయేత్కంటకీద్రవైః ।
 ఏకవింశతివారంవై శోష్యంవేష్యంపునఃపునః ।
 చణమాత్రాంవటింభాదే త్వర్వాంగేచాగ్ని వాతకే ।
 స్వర్ణక్షీరీవిషావహ్నికా వారిణావేషయేత్సమం ।
 ఈషన్మాత్రఘృతేపాచ్యం లేపాద్వాతోవిసశ్యతి ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని ఖల్వమునందునిచి పల్లెరువేళ్ళకషాయముచే 21 మాఝునూరినూరియెండించి మాత్రలుజేసి నేవించుటయేగాక శిష్డినానబాలు అతిపన చిత్రమూలము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి పుడకముచేనూరి అంధకారముఘృతమునుకలిపివండి శరీరమునకు లేపనముజేసిన అగ్నివాతమునశించు.

సుప్తవాతమునకు కనకసుందరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధంచపాదరంశుల్బం గంధకంటకణంకణా ।
 కాకజంఘాకషాయేణ దినమేకంతుమర్దయేత్ ।
 డోలాయంత్రేపచేద్యామం సమ్యక్తీవాగ్ని వాతతః ।
 ఆర్ద్రకస్యానుపానేన మాషమాత్రంపిపేదను ।
 సుప్తవాతంనిహంత్యాశు సర్వవాతనికృంతనః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము పేల్చినవెలిగారము పిప్పళ్ళు వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి వెలుసుపంధి వేళ్ళకషాయముతో 1 దినము మర్దించి ఘుటికలుజేసి డోలాయంత్రమునందు 1 రూము గాఢాగ్నిచేవండి మాషమాత్రము అల్లపురసముతో నేవించిన సుప్తవాతము హరించుటయేగాక సర్వవాతములును నశించు.

రక్తవాతమునకు రక్తవాతాంతకరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రీం విషంత్రికటుకంసమం ।
 చిత్రమూలకషాయేణ దినంమర్ద్యంచవాసయా ।
 అర్కమూలకషాయేణ దినంజంబీరనీరకైః ।
 డోలాయంత్రేయామమాత్రం మాషమాత్రంచభక్షయేత్ ।
 క్షీణవాతంనిహంత్యాశు రక్తవాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసము శుద్ధిజేసిననాభి అభ్రకభస్మము అతిపన త్రికటుకములు వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయము అడ్డపరపాకురసము జిల్లేడువేళ్ళకషాయము నిమ్మపండ్లపులసు వీటిచే నొక్కొకదినము మర్దించి ఘుటికలు జేసి డోలాయంత్రమునందు 1 యామము పువనజేసి మినుగుంబలంతమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్ర చొప్పన నీరుగొలిమిడికషాయముతో నేవించిన రక్తవాతమును నెయ్యి మిరియాలచూరణముతో నేవించిన క్షీణవాతమును నశించునశేయు.

ఖంజావాతమునకు వాతవద్రరసము.

శ్లో॥ అభ్రీకంగంధకంసూతం విషవ్యోషకసైంధవమ్ ।
 హింగుళంచవిళంగంచ విప్పలీమూలచిత్రకమ్ ।
 దినంహంసపదీద్రావైః కుక్కుటపుటపాచితమ్ ॥

మాణాంకృత్వాత్తోదేయం హ్యనుపానవిశేషతః ।
మాషమాత్రంచనేవేత. ఖంజావాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ ఆభృకభస్మము శుద్ధిచేసిన గంధకము శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిన వసనాభి శ్లోంఠి పిప్పలి మిరియాలు వైంధవలవణము శుద్ధిచేసిన యింగిలీకము వాయువిడంగములు మోడి చిత్రమాలము వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిరస రసముచే 1 దినము మర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసి చూణింఠి చూషమాణము నెయ్యి మిరియాలచూర్ణము వీటితోనేవించిన లేక దుంపరాన్న చూణాణముతో నేవించినను ఖంజావాతము నివర్తింఠు. మరియు కళావాతమునకు దీనినే నేవించవలయు.

స్త్రావనవాతమునకు వాతోన్మూలరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం ధూర్జబీజంత్రిభిస్సమమ్ । పంచకోల కషాయేణ మర్దయే ద్దినసద్వయం । మూషయో ర్భూధరే సాచ్యం సాంగశీతంవిచూర్ణయేత్ । మత్స్యపిత్తేభావయేచ్చ మర్దయేద్దినసద్వయం । పంచకోలకషాయేణ గుంజామాత్రం ప్రదాపయేత్ । స్త్రావనవాతంహరేచ్ఛీఘ్రంసర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ పాదరసము నాభి గంధకము వీటిని శుద్ధిచేసి వీటికి సమము శుద్ధిచేసిన పుమ్మొత్తచూర్ణముజేర్చి ఖల్వమునందువైచి పంచకోలములకషాయముచే 2 దినములు మర్దించి మూషయందునిచి మాతవైచి వీలజేసి యెండించి భూధరయంత్రమునందు పుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసి చూణింఠి చేపచేదుతో 2 దినములు భావనచేసి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పంచకోలకషాయముతో నేవించిన స్త్రావనవాతము హరించుటయే గాక సర్వవాతములు సగానిఘ్రముగ నివర్తింఠు.

గుల్బవాతమునకు ప్రాణవల్లభరసము.

శ్లో॥ రసంవిషంచాభ్రం గంధకంచమనశ్శిలా । మర్దితంసర్పటద్రావై ర్వజ్రమూషాంతరేషీపేత్ । భూదరేపుటపాకంచ సాంగశీతలమర్దయేత్ । ఖల్వమధ్యేవినిషీప్య మత్స్యావశిఖుపిత్తకైః । భావితంయూషమాత్రంక్షు గుంజామాత్రంప్రదాపయేత్ । గుల్బవాతంనిహంత్యాశు సర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము వసనాభి ఆతివస ఆభృకభస్మము గంధకము మణిశిల వీటినిన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి ఖల్వమునందువైచి పర్పటకకషాయముతో 2 దినములు మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి భూధరపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చేప మేక నెమిలి వీటిపిత్తములతో 1 యామముమర్దించి గురిగింజలం లేనిమాత్రలుజేసి ఆల్లపు స్వరసముతో నేవించిన గుల్బవాతము హరించుటయే గాక సర్వవాతములు సగానివర్తింఠు.

జంఘావాతమునకు లక్ష్మీవిలాసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం నేపాళంజరదంసమం । చిత్రమూలకషాయేణ డోలాయంత్రేదినంపచేత్ । మత్స్యపిత్తేనసంశోధ్య ద్వియామంచవిమర్తయేత్ । స్నుహిక్షీరేదినంమర్ద్యం ద్విగుంజంభక్షయేత్పదా । జంఘావాతంనిహంత్యాశు హ్యనుపానవిశేషతః ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము నేపాళములు యింగిలీకము వీటిని సమభాగము లుగ శుద్ధిచేసి ఖల్వమునందువైచి చిత్రమూలకషాయముతో 1 దినము మర్దించి డోలాయంత్రమునందు 1 దినము పచనచేసి సాంగశీతలమునదీసి చేపచేదుచే 2 యామములు బ్రహ్మజెముడుపాలతో 1 దినము మర్దించి 2 గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి 6 నెలలు బోడ తరపాకురసములో మిరియాలచూర్ణమువైచి నేవించిన జంఘావాతము నివర్తింఠు.

భ్రీమణవాతమునకు విష్ణుపరాక్రమరసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదగంధంచటంకణంవిషమంసమం । త్రిక్షారంసైంధవం తుల్యంసర్వందుత్తారజైర్ద్రివైః । మర్దితంగోళకీకృత్యకుక్కుటే పుటపాచితం । ఖల్వమధ్యేవినిషీప్యమత్స్యవారాహపిత్తకే । భావితంయూషమాత్రంచ దేయంశీతోదకంతప్వను । సన్నిపాతే జ్వరేశ్వాసే దోషేవిషమశీతకే । అపస్మారేధనూర్వాతే కంప వాతేచమూర్ఛకే । తక్షణేన నిహంత్యాశు న్వేచ్ఛాపధ్యం ప్రదాపయేత్ । మనుష్యాణాం హితార్థాయ సర్వరోగ భయాపహః । విష్ణునాకధితఃపూర్వం రసోవిష్ణుపరాక్రమః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము శుద్ధిచేసిన గంధకము కేల్పినవెలిగారము శుద్ధిచేసిన వసనాభి సగ్గజౌరము యవజౌరము టంకణజౌరము వైంధవలవణము వీటిని సమభాగము లుగ ఖల్వమునందువైచి పుమ్మొత్తాకురసముచే మర్దించి ఘుటికలుజేసి కుక్కుటపుటంబిడి

సాంగశీతలమునదీని మరల చూడఁబడినచే అడవివంది వీటిపిత్తిములచే భావనజేసి మినుగుంజలంత మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పనన శీతోదకముతోగాని లేక రేల వేరుగంధముచేగాని లేక శ్రీగంధముతోగాని నేవించిన సన్నిపాతము జ్వరము క్వాస విషమశీతదోషములు ఆపసూరము ధనుర్వాతము కంపవాతము భ్రమణవాతము యివి యన్నియు హరించు. దీనికి యచ్చుపథ్యంబిడిన సర్వరోగములను హరించు. మానవులకు హితముకలుగుటకై విష్ణుపరాక్రమమనురసము పూర్వము విష్ణువుచే నిర్మింపబడియె.

దండవాతమునకు విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మరీచంనాగరంసమంత్రితౌరంపంచ
లవణం పేషయేవార్ద్రాకద్రవైఃకాచకుప్యంతరేక్షీప్త్యా శనై
ర్బృద్ధ్యగ్నినాపచేత్ । సాంగశీతంసముద్ధృత్య దశమాంశం
విషంక్షీపేత్ । నూక్షుమాణాంకృతంఖల్వే గుంజామాత్రం
ప్రదాపయేత్ । ఆర్ద్రాకద్రవసంయుక్తం దండవాతవిनाశయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినగంధకము మిరియాల కొంతి నజ్జ్వాలము యనజ్జ్వరము టంకణజ్వరము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము కాచలవణము సముద్రలవణము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి అల్లపు రసముతో 1 దినముమర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి యొడించి 3 యామములు మృద్వగ్నితో పచనచేసి సాంగశీతలమునదీని దానికి పదింటినొకభాగము శుద్ధి జేసిన నాభిజేర్చి బాగుగనూరి గుంజాప్రమాణము అల్లపుస్వరసముతో నేవించిన దండ వాతము నివర్తించు.

మందవాతమునకు కాలకంటక రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంమృతంగంధం చాభ్రాకంక్షీప్తతామ్రకం ।
హంసపాదిరసైర్మర్ద్యం కాచకుప్యానివేశయేత్ ।
వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం షడ్వ్యామాంతేసముద్ధరేత్ ।
మాషమాత్రప్రయోగేణ మందవాతోవివశ్యతి ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసినగంధకము అభ్రాకభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిఆకు రసముచే 1 దినముమర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున 6 యామములువండి సాంగ శీతలమునదీని మినుగుంజల మినుపకట్టు వెలుగ్గిరసము వీటితో నేవించిన మందవాతము నశించు.

కోష్ఠవాతమునకు స్వచ్ఛందభైరవరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం నేపాశవిషచిత్రకం ।
అర్కమూలకషాయేణ మర్దయేద్వ్యామమాత్రకం ।
డోలాయంత్రేపచేద్వ్యామం గుంజామాత్రప్రదాపయేత్ ।
కోష్ఠవాతవిनाశస్సాస్య త్సర్వవాతవికారినుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినగంధకము శుద్ధిజేసిన నేపాశములు ఆతివస చిత్రమూలము వీటినన్నియు సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందువైచి జిల్లేడు వేళ్లకషాయముతో 1 యామముమర్దించి డోలాయంత్రమునందొక యామము వండి గుంజాప్రమాణమునేవించిన కోష్ఠగతవాతము నివర్తించుటయేగాక సర్వవాతములు నశింపచు.

గుల్మవాతమునకు త్రివిక్రమరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతామృతంతామ్రం శిలాతాశంచగంధకం ।
కృష్ణంమహాబలాపథ్యా శిఖకంఠవిదారికా ।
ఏరండతైలసంయోజ్య దినమేకంతుమర్దయేత్ ।
పునర్నవాద్రవేణైవ హ్యనుపానేనవై తథా ।
గుంజామాత్రాంవటీంఖాదే గుల్మవాతనిబర్హణమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిననాభి తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసిన మనుశీల శుద్ధి జేసినతాళకము శుద్ధిజేసినగంధకము చెంగల్లకోష్ఠ ముత్తపపులగవేరు కరక్కాయలు శుద్ధిజేసినమయిలతుళ్లము నేలగుమ్మడుగడ్డ వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునం దునిచి ఆముదమువైచి 1 దినముమర్దించి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్ర చొప్పన గలిజేరురసముతో నేవించినగుల్మవాతము హరించు.

దధివాతారి రసము.

శ్లో॥ రసగంధకనేపాశం సమంఖల్వేవిమర్దయేత్ ।
చిత్రమూలకషాయేణ డోలాయంత్రేణపాచయేత్ ।
గుంజామాత్రంపాయయోత్తు దధివాతంవివశ్యతి ॥

తా॥ రసము గంధకము నేపాశములు వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి చిత్రమూలకషాయముచే 1 దినముమర్దించి డోలాయంత్రమున వండి గురిగింజయొత్తునేవించిన దధివాతము నివర్తించు.

ఉర్ధ్వవాతమునకు వాతారిరసము.

శ్లో॥ క్రమోత్తరగుణంశుద్ధం రసంగంధం ఫలత్రయమ్ | చిత్రకం
 గుగ్గులుంమర్ద్యం పంచైరండకతైలకైః | పున్నాగంబృహతీ
 యుగ్మం దేవదారుసుచూణకం | ఏతత్సూక్ష్మోషధ సమం
 మర్దయేద్యమమాత్రకం | కర్షంఖాదేత్పిబేత్కాష్ఠం నాగరై
 రండమూలజం | అభ్యజ్యై రండ తైలేన పృష్ఠే స్వేదంచ
 కారయేత్ | విరేచనం భవేత్తేన స్నిగ్ధముష్ణంచభోజయేత్ |
 రసోవాతారినామాయ మూర్ధ్వవాతంచనాశయేత్ ||

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంకము 2 భాగములు కరక్కాయ
 3 భాగములు తానికాయ 4 భాగములు పుశిరికపప్పు 5 భాగములు చిత్రమూలము
 6 భాగములు శుద్ధిజేసిన గుగ్గిలము 7 భాగములు వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి
 5 భాగములు అముదముబోసి మడించి పిదప దానికి సమముగ సురపొన్న నేలములుక
 పాకుడు దేవదారు వీటిచూణకమునుకలిపి 1 యామముమడించి కషణప్రమాణము
 లుగ పటుకములుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున అముదపువేళ్ళక పామునునందునేవించి
 అముదముతో అభ్యంజనమును స్వేదప్రసావమగునటుల మర్దనమునుజేయించిన పూర్ధ్వ
 వాతము నివర్తించు.

శుంతి చూణకము.

శ్లో॥ లఘుశుంతికృతంచూర్ణం పలసప్తమితంబుధైః |
 తత్సమంగోఘృతందత్వా భర్జయిత్వాతతోబుధః |
 శుంతినమంరసోనంచ పిష్టావృత్రవినిక్షిపేత్ |
 పక్షాఘాతంహనుస్తంభం కటిభంగంతక్షావచ |
 బాహుపీడంజయేత్ప్రీవాం వాతరోగంచనాశయేత్ ||

తా॥ శొంతిచూణకము 28 తులములు నేతితోవేయించి వెల్లుల్లి 28 తులములు
 నూరి కలిపి అగ్నిపుష్టి నెరిగి నేవించిన పక్షాఘాతము హనుస్తంభము కటిభంగము
 బాహుపీడ వాతరోగము వీటినిన్నిటిని నశింపజేయు.

నారాచ చూణకము.

శ్లో॥ కర్షమాత్రాభవేత్కృష్ణా త్రివృతాస్యాత్పలోన్మితా |
 ఖండాదపివలంగ్రాహ్యం చూర్ణమేకత్రకారయేత్ |
 మధునాక్షమితంలిహ్య చూర్ణమాధ్మాననాశనమ్ ||

తా॥ పిప్పళ్లు 1 తులము తెగడ 4 తులములు వీటినిచూర్ణించి 4 తులములు ఖంఠ
 శర్కరజేర్చి 1/4 తులము చూర్ణమువంతున తేనెతోనేవించిన ఆధ్మానవాయువు నశించు
 హింగాద్ది చూణకము.

శ్లో॥ హింగాగ్రంధికధాన్యజీరకవచా చవ్యాగ్నిసాతాశతీ |
 వృక్షామ్లంలవణత్రయంత్రికటుకం త్షౌరద్వయందాడిమం |
 పథ్యాపౌష్కరవేతసామ్లహపుమా జాజ్యస్తదేభిఃకృతం |
 చూర్ణంభావితమేతదార్ద్రకరసై స్సాన్యద్భిజపూరద్రవైః ||

తా॥ ఇంగువ మోడి ధనియాలు జీలకఱ్ఱ వస చవ్యము చిత్రమూలము ఆగళు
 శొంతి కచోరములు చింతబెరడు సైంధవలవణము బిడాలవణము పుకన్న శొంతి మిరి
 యాలు పిప్పళ్ళు యనత్తారము వెలిగారము దాడిమిఫలము కరక్కాయ పుష్కర
 మూలము అమ్మవేతనము బోడతరము జీలకఱ్ఱ వీటినిన్నియు సమముగచూడించి
 అల్లపురసము మాడిఫలరసము వీటిచే భావనజేసి యోగ్యమగు అనుపానముతో నేవించిన
 వాతరోగములు నశించు.

రాస్నాది చూణకము.

శ్లో॥ రాస్నాశతావరీ దారు కంకోలం లాంగులీకణా | రక్తచందన
 మంజిష్ఠా వృద్ధి సైంధవపద్మకమ్ | అశ్వినంగా వృతాసాతా
 ముస్తైలా శాలిపర్ణికా | శతపుష్పాబ మోదాచ శుంతికుష్ఠ
 సమాంశతః | సంఘృష్టం చూర్ణమేతేషాం భక్షితం తప్త
 వారిణా | త్వగస్థిస్నాయుసంభూతం మారుతంహంతివేగతః ||

తా॥ రాస్న శతావరీ దేవదారు తక్కోలములు వీటిపిప్పళ్ళు పిప్పళ్ళు రక్త
 చందనము వృద్ధియనెడు ఓషధి సైంధవలవణము తామరతూండ్లు పెన్నెరుగడ తిప్పటిగ
 ఆగళుశొంతి తుంగములైలు యేలకులు ముయ్యకుపొన్న సదాప ఆజామోదము శొంతి
 కోష్ఠము వీటినిన్నియు సమముగచూడించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన త్వగ్గతవాతము
 అస్థిగతవాతము స్నాయువాతము యివియన్నియు నశించు.

శిగ్మూలాది చూణాము.

శ్లో॥ శిగ్మూలకణారాన్నా శుంఠిగోక్షురస్సైంధవమ్ |
 వన్దిశ్చైచ్రండమూలంచ హ్యమీషాంచూర్ణసంభవామ్ |
 గుటికాంప్రత్యహంతాసా మేకై కాంభక్షయేధ్యవమ్ |
 సర్వాంగకుపితో వాయుః శమ్యంత్యాత్మతివేగతః ||

తా॥ మునగవేరు పిప్పళ్ళు రాన్నా శొంఠి పల్లెరు సైంధవలవణము చిత్రమూలము ఆముదపువేరు వీటినియుచూణించి ఘటికచేసి నేవించిన సర్వాంగముల యందు కుపితమగువాయువు ఆతివేగముగ శమించు.

అజామోదాది చూణాము.

శ్లో॥ అజామోదాకణారాన్నా గుడూచీవిశ్వభేషజం |
 శతపుష్పాశ్వగంధాచ శతమూలీసమాంశతః |
 సుశ్లేష్ణంచూర్ణమేతేషాం భక్షితంసర్పిషాసహం |
 హృత్కుక్షీకోష్ఠకంఠస్థం మారుతంహంతివేగతః ||

తా॥ ఓమము పిప్పళ్ళు రాన్నా తిప్పటిగ శొంఠి సోపు పెన్నేరుగడ్డ చల్లగడ్డ వీటిని సమభాగములుగ చూణించి నేతితోనేవించిన హృత్ కుక్షీగత కోష్ఠగత కంఠ గతవాతములు ఆతివేగముగ నశించు.

కుష్మాది చూణాము.

శ్లో॥ కుష్మంకేంద్రయవాసాతా పావకోతీవిషానిశా |
 ఏతేషాంచూర్ణముష్ణాంబు వీతంహంత్యనిలాన్బహూణా ||
 తా॥ కోష్ఠము కోడిశపాలవీతులు అగరుశొంఠి చిత్రమూలము ఆతివస వనపు వీటినిన్నీటిని సమముగచూణించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన సమస్తవాతవికారము అను నశింపజేయు.

ధూమవాతమునకు త్రిఫలాదిచూణాము.

శ్లో॥ ఏరండతైలంత్రిఫలా గోమూత్రంచిత్రకంధిషమ్ |
 ఏకమానంఘృతైఃపానం ధూమవాతంవినాశయేత్ ||
 తా॥ కరక్కాయలు తానికాయలు పుసీరికపర్ప చిత్రమూలము ఆతివస వీటిని సమభాగములుగజేర్చి చూణించి ఆముదము గోమూత్రము నెయ్యి యీఆనుపానము నందు 1 మాసము నేవించిన ధూమవాతము నివర్తించు.

స్నాయువాతమునకు భృంగరాజచూణాము.

శ్లో॥ తాపసద్యమమూలస్య త్వక్చోష్ణ్యాదిచూర్ణితాపునః |
 క్రమూత్తతర్థంమరిచం తడర్థంచలవంగకమ్ |
 సర్వోసమాంశకంచూర్ణం శర్కరానహితంభజేత్ |
 ఉష్ణోదకేనసమ్మిశ్రం మధవాఘృతసంయుతమ్ |
 సవాతపిటకాహాంతి వివిధావాతసంభవాణ్ |
 నాశయేన్నాత్రసందేహాలా ముక్తకంచూరగాభవ ||

తా॥ గారచెట్టువేళ్ళచూర్ణము 1 భాగము మిరియాలచూర్ణము 1/2 భాగము లవంగపుచూణాము 1/4 భాగము వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి ఇందుకుసమము చక్కెరవైచి పూట వొకటికి 1 1/2 తులము చొప్పున వేడినీళ్ళతోగాని లేక ఆవునేతితోగాని నేవించిన వాతమువలన జనించిన పిటకములుమాని శరీరము కూసము విడిచిన పామువలె నగు.

భోగవాతమునకు ఏరండమూలచూణాము.

శ్లో॥ స్థూలై రండకమూలస్య కర్షంఘృష్టావృజలైఃపిబేత్ |
 భోగవాతవికారంచ సర్వవాతంచనాశయేత్ ||

తా॥ పెద్ద ఆముదపువేళ్ళను చూణించి కర్షశ్రమాణము పాచినీళ్ళలోకలిపి 40 దినములు నేవించిన భోగవాతము సర్వవాతములు హరించు.

మలబద్ధవాతమునకు వాకుచ్యాదిచూణాము.

శ్లో॥ శతశోభావితంమూత్రం భావయే త్తేనవాకుచిమ్ |
 పలద్వయంశారిబాచ తథాకృష్ణతిలాన్వితమ్ |
 కైడర్యంశంఖపుష్పీచ సమభాగంవిచూర్ణయేత్ |
 ఉష్ణోదకేపిచూర్ణం మలబద్ధంవినాశయేత్ ||

తా॥ భావంచీవీతులు 2 పలములు గూడపాలవేరు నల్లనువ్వులు పెద్దమాను చెక్క కట్లచెక్క వీటినిన్నియు సమభాగముగచూణించి బాగుగ వడియకట్టిన మేక పంచితమున భావనచేసి పుష్టోదకలోవైచి నేవించిన మలబద్ధవాతము నివరించు.

ముఖవాతమునకు విశంగాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ విశంగాహింగ్వసామార్ణ బీజనక్తాహ్వసర్షపైః |
 అగ్నింపురస్తాన్నిక్షిప్య ముఖవాతేచధూపయేత్ ||

తా॥ వాయువిశంగములు యింగువ వుత్తరేణువిత్తులు కానుగవిత్తులు ఆవాలు వీటినిన్నియు చూడెంచి పొగవేసిన ముఖవాతము నివతింతు.

— పథ్యాది గుగ్గులు. —

శ్లో॥ పథ్యావిభీతా మలకీఫలానాం శతంక్రమేణద్విగుణాభివృద్ధమ్ | ప్రస్తేనయుక్తంచపలంకమాణాం ద్రోణేజలేసంస్థితమేకాత్త్రం | అర్థావశేషంకన్యధితంకమాయం భాండేపచేత్తత్తుసరేవతాహే | అమూనివస్తేరవతార్యదద్యాద్ద్రవాణీసంచూర్ణ్యపలార్థ కానీ | విడంగదంతీ త్రిఫలాగుడూచీ కృష్ణాత్రివృన్నాగర కోషణాని | యధేష్టచేష్టస్య వరస్యశీఘ్రం హిమాంపానానిచ భోజనాని | నిషేవ్యమాణోతి నిహంతిరోగాన్ సగృధ్రాసీంచూతన ఖంజ తాంచ | ప్లిహానముగ్రంజరరాణివంగు పాండుత్వకంఠూవమి వాతరక్తం | పథ్యాదికోగుగ్గులు రేషనామ్నా ఖ్యాతఃక్షీతావ ప్రతిమప్రభావః | బలేననాగేంద్రసమంమనుష్యం జవేనకుర్యా త్తురగేనతుల్యం | ఆయుఃప్రకర్షం విదదాతిచక్షు ర్బలంతథా పుష్టి కరోవిషఘ్నః | క్షతస్యసంధాన కరోవిశేషా ద్రోగేషు శస్త్ర సృకలేషుతద్దైః ||

తా॥ కరక్కాయలు 100 తాండ్రకాయలు 200 వుశిరికకాయలు 400 కణ గుగ్గులు 64 తులములు వీటినిన్నియు 1024 తులములు వుదకములో రాత్రి నానబెట్టి వుదయమున పొయిమిదబెట్టి 1/8 భాగము మిగులునటులకాచి అందుండువుదకమున వడియగట్టి యినవబాణలియందువైచి బాగుగకాచి దించి అందు వాయువిశంగములు దంతిమాలము కరక తాండ్ర వుశిరికలు తిప్పతీగ పిప్పళ్లు తెగడ శొంఠి మిరియాలు యివి శ్రుత్యేకముగ 2 తులములయెత్తు చూణామునువైచిన సిద్ధముగు. దీనినిసేవించి యధేష్టభోజనము శీతోదకపానము యధేష్టాచరణము జేసినను గృధ్రాసి నూతనఖంజ త్వము పినా జ్వరము పంగుత్వము పాండు దురద వాంతి వాతరక్తము వీటినిన్నిటిని నశింపంజేయుటయే గాక యేనుగవంటిబలము గుష్టుమువంటివేగము ఆయుర్వృద్ధి నేత్ర పాటవము శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నరుకుడుదెబ్బలను మాన్పుటయే గాక విషదోషములు ననుస్తరోగములు వీటిని నిశింపంజేయు. (ఇదియ మహాప్రభా రముగల పథ్యాదిగుగ్గులని జరతిగు.)

ద్వాత్రింశక గుగ్గులు.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలాముస్తం విడంగం చవ్యచిత్రకా | వచైలాపిప్పలీ మూలం హపుషాసురదారుచ | తుంబరుం పౌష్కరంకుమ్భం విషాచ రజసిద్వయమ్ | బాష్పీకాజీరకంశుంఠీ శతప్రతాదురా లభా | సౌవర్చలం విడంగంచ ఊరా ద్విరదపిప్పలీ | సైంధ వంచ సమానానీ తుల్యం దత్వాచగుగ్గులుం | సాధయిత్వా విధానేన కోలమాత్రాం వటీంచరేత్ | ఘృతేన మధునాలాపి భక్షయేత్తామహర్ముఖే | ఆమంహన్యా ద్ధుదావర్త మంత్ర వృద్ధింగుదకృమ్మాన్ | మహాజ్వరోపస్యప్తానాంభూతోపహత చేతసామ్ | అనాహోన్మాద కుప్తాని పార్శ్వశూల హృదా మయాన్ | గృధ్రాసీంచహనుస్తంభంపక్షాఘాతాపతానకాన్ | శోఫస్లిహా సమతుల్యగ్రం కామలా మపచీంతథా | నామ్నా ద్వాత్రింశకోహ్యేష గుగ్గులుః కథితోమహాన్ | ధన్వంతరి కృతోయోగః సర్వరోగ నికృంతనః ||

తా॥ శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు కరక తాండ్ర వుశిరికలు తుంగముస్తలు వాయువిశంగములు చవ్యము చిత్రమాలము వస యేలకులు మోడి బోడతరము దేవ దారు తుంబరుయనెడుగ్రంధ్యము పుష్కరమూలము కోష్ఠము అతివన కనపు మాని కనపు మెట్టతోటకూరవేరు జీలకఱ్ఱ శొంఠి శతపత్రి తీటకసిందవేరు నూరుతునల్లపువ్వు వాయువిశంగములు యవక్షారము నజ్జక్షారము గజపిప్పలీ సైంధవలనణము యివి యన్నియు నొక్కొక్కభాగము వీటికిన్నిటికి సమంగుగ్గులువైచి సంప్రదాయప్రకార ముగ ఔషధముసిద్ధపరచి రేగుచండంత గుటికలుజేసి తేనె లేక నెయ్యి అనుపానముతో ప్రాతఃకాలమునసేవించిన ఆమము వుదావతకము అండవృద్ధి గుదకృమి మహాజ్వరము భూతభాధ ఆనాహము పూన్మాదము కుష్ఠము పార్శ్వశూల హృద్రోగము గృధ్రాసీ హనుస్తంభము పక్షాఘాతము అపతానకము శోష స్లిహా కామిల అపచి యివియన్నియు నశించు. దీనిని ద్వాత్రింశగుగ్గులయని జెప్పెదరు. సర్వరోగములు నివతింతుటనై ధన్వంతరిచే నిర్మించుబడియె.

షడశీతి గుగ్గులు.

శ్లో॥ సైర్యయానవిషాధారు వ్యాఘ్రీయుక్ప్రవికాంస్యపః | కృష్ణా జ్యోగ్రాఘనాభీరు వాట్యాలామిశివల్లరీ | పఞ్శ్యాంశుంఠీచ్చిన్న

రుహః శత్యార గ్వధగోక్షురం । విశాఖా మోదకీతి క్త గ్రంధి
 భార్జీవిదారికా । అలంబుమాహ స్తికణ్ణీ వస్తగంధావిహణికా ।
 శివాక్షం ముసలీకాంతీ కాశోలీ దీప్యయుగ్మకమ్ । త్రివృద్ధంతీ
 శిఖశృంగీ శోకిలాక్షో దురాలభా । పంచమూలం మహాద్వీర
 తరుః కుష్మంచజోంగకమ్ । జాతీపత్రీఫలై లంచ కేసరం త్వక్కి
 రాతకమ్ । కుంకుమం దేవకుసుమం విశాలా నిశిసైంధవమ్ ।
 మందారమూలం కృమిజ ద్వేమదుగ్ధా రవిప్రియా । గజపిప్పల్య
 పామార్గా వాసరీ న క్తమూలకమ్ । ఏతై స్సమా రసాచాభా
 ద్విగుణాతైః పురస్సమః । సూతగంధక హింగాలం టంకణం
 లోహమభ్రకమ్ । శుల్బంవంగం సూతభస్మ నాగంతాప్య
 మయోరజః । మిలితం పురపాదంచ సర్వమేకత్రకారయేత్ ।
 పచే చ్చతుర్గుణేక్వాభే పురం షట్ కటుజేపురా । తుర్యాంశ
 శోషితేక్వాభేపూతేచాత్రవినిషీ పేత్ । చూర్ణానిపురముఖ్యాని
 పాచయే స్మృదువన్వినా । యావద్ధన తరంతావ ద్వటికాః
 కారయే త్తతః । స్వర్ణప్రమాణా నీవ్యాస్తా మధుసర్పి స్సమ
 న్వితాః । నవ్తధాతుగతాన్వాతాన్ సారాన్న యస్థిసంధిగాన్ ।
 శామాన్ని రామా స్సంస్పృష్టాన్ శ్లేష్మజ్జాన్ హంతి కేవలాన్ ।
 యత్కృణ మగ్నిమాంద్యంచ జ్వరంధాతు గతంతథా । గుల్మ
 జానూరుకట్యూరూ దరప్యత్కుటీకక్షగాన్ । అంశమన్యా
 హనుశ్రోత్ర భూలలాటాక్షీ శంఖగాన్ । ప్రమేహం మూత్ర
 కృచ్ఛించ శూలమధ్మానమశ్మరీం । కింపున ర్భేదకాన్వాత్
 స్ప్రింత్యంగస్థాజయత్యలం । గుగ్గులుష్షడశీతిరై వ్నామ్నా
 భోజేనకీ ర్తితః । క్షీయమాణేనశిష్యేణ స్రార్థి తేనఃపునఃపునః ।
 సపషరాజయోగోయం నదేయోయస్యకస్యచిత్ । వత్సరేణా
 న్యయో గేన వండోపి ప్రమదాప్రియః । వాజీకరణ మన్యచ్ఛ
 పరంసామ్నా ద్విశేషతః । గుణోస్య సేవనాన్ని త్యం యోస్యా
 తోస్సస్యా ద్భ్రీవిమితిమ్ ॥

తా॥ తెల్లగోరింట తీటకసింద దేవదార ములుక చవ్యము అడ్డనరము పిప్పళ్లు
 తుంగము స్తలు వన ధనియాలు చల్లగడ్డ చుట్టాముట్టి పెద్దసోపు కరక శొంఠి తిప్పతీగ
 కచ్చూరములు శేలగజరు పల్లెరు గలిజేరు మోదకీ కటుకగోహిణి మోడి గంటుభారంగి
 నేలగుమ్మడు ముండి ఆముదపువేరు అజామోదము కర్కాటకశృంగి పుశిరికవలపు
 నేలతాడిగడ్డ రేణుకవిత్తులు కాశోలీ వోమము ఖురాసానివోమము తెగడ దంతి చిత్ర
 మూలము కర్కాటకశృంగి నీరుగుబ్బివిత్తులు యెఱతీటకసిందవేరు బృహత్పంచమూలము
 ఆనగా (బిల్వవేరు మారనెల్లి రుండెలము లేక మహిసాక్షి నేలగుమ్మడు కలిగొట్టు)
 వెణుతురు కుష్మము కృష్ణాఅగరు జాపత్రి జాజికాయ యేలకలు నాగకేసరములు లవంగ
 పట్ట నీమనేలవేము వేప కుంకుమపువ్వు లవంగములు పెద్దపాపరవేరు వసపు సైంధ
 వలవణము మందారపువేరు వాయువిశంగములు మోడి జిల్లేడు గజపిప్పలి పుత్తరేణివేరు
 తీటకసిందవిత్తులు కానుగవేరు పీటికన్నిటికి నమము సన్న రాన్న పీటికన్నిటికి 2 డెంతలు
 గుగ్గిలము పాదరసము గంధకము యింగిలీకము వెలిగారము లోహభస్మము ఆభ్రకభస్మ
 తామ్రభస్మము వంగభస్మము రసభస్మము నాగభస్మము స్వర్ణమాక్షికభస్మము మండూ
 రము పీటినన్నియు గుగ్గిలములకు నాలవపాలుచేర్చి షట్కటుకషాయమునందు గుగ్గిల
 మును శోధనజేసి ఆకషాయము చతుర్ధాంశమునిలిపి వడియగట్టి అందుపైజెప్పిన
 చూణములన్నియుచేర్చి మందాగ్నిలో వాసధము గట్టిపడువరకు వచనజేసి గుటికలు
 చేసి శక్త్యానుసారముగ తేనె లేక నెయ్యి యీతనుపానముతో నేవించిన నవ్తధాతు
 గతవాయువులు శిర స్నాయు అస్థి సంధులు వీటియందుండు వాయువు సామవాలము
 నిరామవాలము సన్నిపాతకవాలము శేవలశ్లేష్మవాలము క్షయ అగ్నిమాంద్యము ధాతు
 గతజ్వరము చీలమండలు మోకాళ్లు తొడలు మెలలొమ్మ పక్కలు చంకలు మెడ
 గొంతు చెవులు భ్రూమిధ్యమాలలాటము నేత్రములు నేత్రములోనుండు గుడ్డు వీటి
 యందుండువాయువు ప్రమేహము మూత్రకృచ్ఛము శూల ఆధ్మానము అశ్మరీ వీటిని
 నశింపజేయుటయే గాక యితర ఆమయతోజేరిన వాయువులన్నియు నశించు.
 మరియు నీవోషధమును సంవత్సరము నేవించిన నపుంసకుడు పుంస్త్యముగలవాడగు.
 (ఇదియ వాజీకరణక్రియకన్నను శ్రేష్ఠముగనుండు.)

భృమివాతమునకు విశాద్యగుగ్గులు.

శ్లో॥ విశై వ్రండశిసాశుంఠీ దారుకుప్తనసైంధవమ్ ।
 రాన్నామృతోద్భవంచూర్ణం గుగ్గులుద్విగుణా స్తథా ।
 ఏకై శోఘటికాతస్య ప్రత్యిహంభక్షితాసతీ ।
 పథ్యాశినోతివేగేన హింతివిభృమిమూరుతిమ్ ॥

తా॥ చల్లగడ్డ ఆముదపువేరు జటామాంసి శొంఠి మానివనపు కోష్ఠము సైంధవ లవణము రాస్న తిప్పతీగ వీటినిన్నియు చూణికాంచి చూణాణమునకు 2 డింతలు గుగ్గిలముచేర్చి ఘృతికలుజేసి బలానుసారముగ నేవించి పశ్యముగ భజించిన భృమ వాతము నివర్తింను.

శ్లో॥ శుంఠికణాకణామూలం విడంగందారు సైంధవం ।
 రాస్నావస్తిర్వవాసీచ మరిచోగ్రాభయానమం ।
 ద్విగుణంగుగ్గులోచూర్ణ మాజ్యయు క్తంనిహంతితా ।
 వాతంవిహూచికాంగుల్మం శూలంకంపంచగృధ్రసీమ్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి పిప్పలిమూలము వాయువిశంగములు దేవదారు సైంధవలవణము రాస్న చిత్రమూలము వోమము మిరియాలు నల్లవన కరక్కాయలు వీటినిన్నియు నమముగచూణికాంచి చూణాణమునకు 2 డింతలు గుగ్గిలముచేర్చి నేతితోనేవించిన వాయువు భేదులు గుల్మము శూల కంపము గృధ్రసీవాతము వీటిని నశింపజేయు.

అస్థిమజ్జాగతజ్వరమునకు కేళికాదితైలము.

శ్లో॥ కేళికనాగబలాతిబలానాం యద్బహుశేనరసేనవిపక్వం ।
 తైలమనల్పతుష్టోదకసిద్ధం మూరుతమస్థిగతంవినిహంతి ॥

తా॥ మొగిలి చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి వీటిరసమునందు తుషోదకము మంచి నూనె వీటినిచేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన అస్థిగతవాతమును నశింపజేయు.

బాహ్యాయామవాతమునకు సర్జతైలము.

శ్లో॥ ధనుర్వాయుశ్యమంయాతి సర్జతైలస్యమర్దనాత్ ।
 దశమూలీకషాయోవా వానేనస్యేచశస్యతే ॥

తా॥ ధనుర్వాతమునకు సర్జతైలముచే మదానజేసినను దశమూలీకషాయము పానము లేక నస్యముజేసినను ధనుర్వాయువు నశించు.

పక్షిఘాతవాతమునకు గ్రంధికాదితైలము.

శ్లో॥ గ్రంధికాగ్నికణాశుంఠీ రాస్నా సైంధవకల్మితం ।
 మాషక్యాభాశితం తైలం పక్షిఘాతంవ్యపోహతి ॥

తా॥ మొడిచిత్రమూలము పిప్పళ్లు శొంఠి రాస్నా సైంధవలవణము వీటిని కల్మముచేసి పుద్దులకషాయము తిలతైలము వీటినిన్నిటినిచేర్చి పక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన పక్షిఘాతవాతము నశించు.

పక్షిఘాతమునకు మాషాదితైలము.

శ్లో॥ మాషాత్మగుప్తాతి విషాముబూక , రాస్నా శతాహ్వ లవణై
 స్సుప్తిష్టైః । చతుర్గుణేమాషబలాకషాయే తైలంశృతంహంతి
 హంతిహిపక్షిఘాతమ్ ॥

తా॥ ఉద్దులు తీటకసింద అతివన ఆముదపువేరు రాస్నా చల్లగడ్డ సైంధవలవణము వీటిని చూణికాంచి పుద్దులు చిట్టాముట్టి వీటిని కషాయముబెట్టి కషాయమునకు 4 వపాలు నూనెవైచి వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన పక్షిఘాతవాతమును హరించు.

సర్జతైలము.

శ్లో॥ సముద్ధరేత్సర్జతైలం యం తేచనలికాభిధే ।
 విమర్దనంతేనతనౌ పక్షిఘాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ గుగ్గిలముచూణికాంచి నలికాయంత్రముచే తైలముదీసి శరీరమునకు లేపనముజేసిన పక్షిఘాతవాతమును హరించు.

సమస్తవాతములకు లఘువిషగర్భతైలము.

శ్లో॥ తైలాధకంసమతుషాంబుహయారిహేమ నిర్గుండీభాస్కరశిషా
 మృతయాతుసిద్ధమ్ । ధుత్కూరకుష్ఠ ఫలిని విషహేమదుగ్ధా
 రాస్నా హయారి కటభీ మరిచోపచిత్రా । మాంసీవచాదహన
 సర్జప దేవదారు దార్యవిశాము బుజతు త్రిఫలానమంగా ।
 పిష్టాప్యక్షి పేత్పలమితావిషగర్భమేత తైలంసమస్తవనామయ
 నాశనంస్యాత్ ॥

తా॥ నూనె 258 తులములు నూనెకుసము తుషోదకము గన్నేరు పుష్కొత్త వాచిలి జిల్లేడువేరు జటామాంసి తిప్పతీగ వీటిని కషాయముబెట్టి పిదప పుష్కొత్త విత్తులు కోష్ఠము ప్రసేకణము వననాభి అత్తి రాస్న గన్నేరు మాలోకోణివిత్తులు మిరియాలు బృహద్దంతి జటామాంసి వన చిత్రమూలము తైలలవాలు దేవదారు మానివనపు

మనస్సు ఆముదపువేరు లక్క కరక తాండ్ర వుశిరికలు మంజిష యివి ప్రత్యేకము 4 తులములవంతున చూణికాంచి వీటినిన్నియు నేకముగ చేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీర మనకు లేపనముజేసిన వాతకోగములన్నియు నశించు.

మహావిషగర్భ తైలము.

శ్లో॥ కనకంతుచ నిర్దుండీ తుంబిసీచ పునర్నవా । వాతారి శ్వాశ్వ గంధాచ ప్రపున్నాటం సచిత్రకమ్ । సాభాంజనం కాకమాచీ కలికారీచ నింబకమ్ । మహాబంబేశ్వరీచై న దశమూలంశతా వరీ । కాఠవల్లి శారిభాచి శ్రావణీచ విదారికా । వజ్ర్యర్కౌ మేపశ్యంగీచ కరవీర ద్వయంపచా । కాకజంఘా త్వపామూర్ణ బలాచాతిబలాద్వయం । వ్యాఘ్రీమహాబలావాసా సోమవల్లి ప్రసారిణీ । పలోన్మితాని చై తాని ద్రోణేంభసి వినిషీపేత్ । పచేత్పాదాన శేషేస్మి న్కల్కస్య రుడవంఠీ వేత్ । త్రికటుం విషతిరీదుంచ రాన్నా కుమ్మంవిషంఘనం । దేవదారుర్వత్సనాభో ద్వాత్కారా లవణానిచ । త్సుక్ష్మకం కల్బులంపాతా భార్జీచ నవ సాగరమ్ । త్రాయంతీ ధన్వయాసంచ జీరకం చేంద్రవారుణీ । తైలప్రస్థం సమాదాయ పాచయే స్మృదువస్విना । విషగర్భ మిదంనామ్నా సర్వాన్వ్యాతా స్వ్యపోహతి । వక్షోరు కటి జంఘానాం సంధానం శ్రేష్ఠమేవచ । గృధ్రసీంచమహావాతా స్సర్వాంగగ్రహణంతేఘా । దండాపతానకంచై న కర్ణనాదంచ శూన్యతాం । వనమధ్యే యథాసింహా త్వలాయంతే త్వరా స్మృగాః । తథాశ్వగజభగ్నానాం నరాణాంచచతుష్పదాం । న్నాశి యేన్నాత్రసందేహా విషగర్భప్రలేపనాత్ ॥

తా॥ ఉమ్మెత్త వాచిలి సార గలిజీరు ఆముదపువేరు పెన్నెరుగడ్డ తగిరి స చిత్రమూలము మునగపట్ట కాచి తాండ్ర వేసు తురకవేప యాశ్వరితీగ దశమూల ములు వల్లగడ్డ కాకర తైలముగంధపాల బోడతరం నేలగుమ్మడు జముడుపాలు తల్లెడ్డు మట్టి యొరువు తైలము గన్నెరు నవ వెలుసుసంధి పుత్తరణి చిట్టాముట్టి పేరా ముట్టి ములక పెద్దవరగొగు అక్షరము సోమతీగ గొంఠెము గొమురుచెట్టు వీటినిన్నియు

ప్రత్యేకము 4 తులములయొత్తు చూణికాంచి 1024 తులముల పుదకములోవైచి కషాయముకాచి చతుర్థాంశముగదించి అందు శోఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు విషముప్పిత్తులు రాన్నా కుమ్మము అతివస తుంగముస్తలు దేవదారు వత్సనాభి యవక్షరము వెలిగారము సైంధవలవణము బిడాలవణము నూరతునల్లపుప్పపు పువ్వు మైలతుత్తము కామఫలము అగళుశోఠి గంటుభారంగి నవా సాగరము గోరింట తీటకసిందనేరు జీలకఱ్ఱ పెద్దనదాప వీటిని సమభాగములుగచూణికాంచి యీచూణికము 16 తులములు 64 తులములు నూనె వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి మందాన్ని చేతైలముపక్వముగకాచి సిద్ధపరచిన విష గర్భతైలమనంబడు. ఈతైలమును శరీరమునకు లేపనముజేసిన వాతములన్నియు నశించుటయేగాక రొమ్ము తొడలు నడుము మోకాళ్లు పిక్కలు కీళ్ళు వీటియందుండు వాతములు అధ్యవాతము గృధ్రీవాతము మహావాతము సర్వాంగవాతము దండాపతానకము కర్ణనాదము తిమరువాతము యివియన్నియు అరణ్యమునందు సింహమునలన మృగములు పరుగులిడు చందంబున తొలగు. మరియు గుఱ్ఱము యేసుగ వీటిపైనుంచి పడి భగ్నమైన వరునికిగలిగిన నొప్పులు పశువులకుగలిగిన నొప్పులు నగా నశించు.

ప్రసారిణీ తైలము.

శ్లో॥ సమూలపత్రాం పుష్పాఞ్శ్యాం జాతసారాం ప్రసారిణీమ్ । కుట్ట యిత్యా పలశతం కటాహే సమధిశ్రయేత్ । దద్దుస్తత్రాఢకం దద్యాత్ ద్విగుణంచాఘ్లుకాంజికమ్ । ప్రసారిణీ చతుర్దాంశం తిలతైలంచనిషీత్ । భేషజా నిరువేష్యాణి తత్రేమాని సమా వపేత్ । శుంఠీపలాని పంచైవ రాన్నాయాశ్చ పలద్వయం । ప్రసారిణీ సలేద్వేచ ద్వేపలే మధుకస్యచ । ఏతత్సర్వం సమా లోడ్య శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । ఏతత్ప్రీ భంజనేశ్రేష్ఠం నస్యకర్మణీశస్యతే । ఏకాంగగ్రహణంవాపి సర్వాంగగ్రహణం తథా । అపస్మారం తథోన్మాదం విద్రధిం మందవహ్నితాం । త్వగ్వాతాశ్చాపియేవాతా స్పిరాసంధిగతాశ్చయే । అఘ్నిసంధి గతాయేచ యేచశుక్రా ర్తవేష్ఠితాః । సర్వాన్వ్యాతా మయా న్నూనం నాశయ త్యేననర్వధా । హాయంసరంగజంవాపి వాత జర్ఘ్రితంభృశం । సద్యః ప్రశమయేతైల మేతన్నాత్ర విచారణా । ఇంద్రియస్య ప్రదననం వంధ్యానాంచ ప్రజాకరం ।

వృద్ధానాం బాలకానాంచ స్త్రీణాం రాజ్ఞాం హితం పరమ్ ।
పంగుర్వాపీకసర్పిర్వా పీత్రైవై తత్సంప్రధావతీ ॥

తా॥ గొంతెమగొమరుచెట్టును నమూలముదంచి 400 తులముల రసమును దీసి బానయిండువైచి వుడికించి అందు 256 తులములు పెరుగు 512 తులములు పుల్లనీళ్ళు 100 తులములు నూనెచేర్చి శొంఠి 20 తులములు రాన్న 8 తులములు గొంతెమ గొమరు 8 తులములు అతిమధురము 8 తులములు వీటినిన్నియు చూణింంచి అందుచేర్చి మందాగ్నిచే పక్వముగవండి నేవించినను లేక నస్యముజేసినను యేకాంగవాతము సర్వాంగవాతము అపస్మారము పుస్మాదము విదధి అగ్నిమాంద్యము చర్మరోగము నరములు అఘలు వీటిసంఘటయిండుండు వాయువులు శుక్రగతవాయువు రజోగత వాయువు సమస్తవాయువులు వీటిని నిశ్చయముగ నశింపజేయు. మరియు గుఱ్ఱము యేనుగ మనుజులు వీర్లకు జర్జరతయున్నయడల వార్లకు తత్కాలమునందే ఆరోగ్యము నిచుటయేగాక పురుషునికి వీర్యవృద్ధి పంధ్యస్త్రీలకు గర్భమును గలుగజేయు. మరియు మొదలగు వారు యీ తైలమును పుచ్చుకొనిన పరుగెత్తుటకు సమర్థులగుదురు.

శతావరీ తైలము.

శ్లో॥ శతావరీ బలాయుగ్మం పశ్చ్యా గంధర్వహస్తకః । అశ్వే గంధాశ్వ దంష్ట్రాచ బిల్వోకాశః కురుంటకః । ఏతాన్ సార్ధవలాన్ ధాన్యా గాన్ కల్పయేచ్ఛవిపాచయేత్ । చతుర్థజేసనీ రేణ పాదశేషం శృతం నయేత్ । నియోజ్యతైలప్రస్థేచ క్షీరప్రస్థం వినిషీపేత్ । శతావరీ రసప్రస్థం జలప్రస్థంచ యోజయేత్ । శతావరీ దేవదారు మాంసీ తగరచందనం । శతపుష్పా బలాకుష్ఠ మేలాశైలేయ ముత్పలం । ఋద్ధిర్మేదాచ మధుకం కాంకోలీ జీవకస్తథా । ఏషాంకర్ష సమైకలక్ష్మై సైలం గోమయవహ్నినా । పచేత్తేనై తైలేన స్త్రీషునిత్యం వృషాయతే । నారీచ లభతేవుత్రం యోనిశూలంచ సశ్యతి । అంగశూలం శిరశ్శూలం కామిలాం పాండుతాంగరం । గృధ్రానీ స్లిహాశోమాంశ్చ మేహదండావతా నకం । సదాహం వాతరక్తంచ వాతపిత్త గదార్దితం । అస్మ

ద్ధరం తథాధ్మానం రక్తపిత్తంచ సశ్యతి । శతావరీ తైలమిదం కృష్ణాత్రేయేణ భాషితమ్ ॥

తా॥ చల్లపిల్లిగడ్డలు చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి కొలపొన్న నేలపొన్న అనుదవు వేరు పెన్నేరుగడ్డ పల్లెరు నూరేడు రెట్ల గోరింట వీటిని ప్రత్యేకము 1 1/2 పలమునం తునచేర్చినూరి కల్కముచేసి దానికి 4 గింతలు పుదకమువైచి కషాయముకాచి చాతుర్భాగావశేషముగదించి పడియగట్టి అందు 1 ప్రస్థమునూనె 1 ప్రస్థము ఆవు పాలు 1 ప్రస్థము చల్లపిల్లిగడ్డరసము 1 ప్రస్థము పుదకమువైచి పిదప చల్లపిల్లిగడ్డలు దేవదారు జటామాంసి గ్రంధితగరము శ్రీగంధము పెద్దసోపు చిట్టాముట్టి చెంగల్య కోళ్ళు యేలకులు రాతిపువ్వు నల్లకలువ ఋద్ధియనెడు గ్రంధ్యము లేక నేలతాడి మేద యప్తిమధుకము యిప్పపట్ట (కాకోళి) లేక పెన్నేరుగడ్డ (జీవకము) లేక గుమ్మడు గడ్డ వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము కషకాప్రమాణముచేర్చినూరి కల్కముజేసిచేర్చి ఆవు పేడతోజేయబడిన పిడకలచే తైలముకాచి పడియగట్టి పురుషులు శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన కామాద్రేకముగలిగి ప్రతిదినమును స్త్రీలతో రమించెదరు. స్త్రీలు శరీర మునకు లేపనముజేసికొనిన యోనిశూలాలనశించి పుత్రులుం గనియెదరు. మరియు అంగ శూలలు శిరశ్శూలలు కామిల పాండు విషబాధ గృధ్రానీ వాతము స్లిహము శోష మేహ ములు దండావతానకము తాపముతో గూడిన వాతరక్తము పిత్తములచే జనించిన స్త్రీల ప్రదరరోగములు కడుపుబ్బము రక్తపిత్తము యివియన్నియు నశింపు. (ఇదియ కృష్ణాత్రేయలచే వచియింపబడిన శతావరీ తైలమనంబడు.

మాషతైలము.

శ్లో॥ మాషప్రస్థం సమావాప్య పచేత్సమ్యగ్లూఢకే । పాదశేషే రసే తస్మిన్ క్షీరందద్యాచ్ఛతుర్గుణం । ప్రస్థంచ తిలతైలస్య కల్కం దత్వాపిత్త సంమితం । జీవనీయా నియాన్యస్తా శతపుష్పాస సైంధవం । రాన్నాత్మగుప్తామధుకం బలావ్యోషం త్రికంటకం । పక్షుఘాతార్దితే వాతే కర్ణశూలేచ దాశి । మందశ్రుతౌచ శ్రవణే తిమిరేచవిదోషజే । హస్తకంపే శిరఃకంపే బాహుశోషే నబాహుకే । శస్తంకలాయ ఖంజేచ పానా భ్యంజనసన్నిధిః । మాషతైలమిదం శ్రేష్ఠ మూర్ధన్వజత్వగదాపహమ్ ॥

తా|| ఉద్దులు 64 తులములు 256 తులములు వుడకమునందువైచి కషాయము కాచి 4 వపాలు మిగులునటుల దించుకొని అందు కషాయమునకు 4 గింతలుపాలు నూనె 64 తులములు జీవనీయగణమునందుజెప్పిన 8 అవుషధములు పెద్దసోపు సైంధవలపణము రాన్న తీటకసింద అతిసుధురము చిట్టాముట్టి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు పల్లెరు యిది ప్రత్యేకము 1 తులమునకున కల్కముజేసివైచి. తైలపక్వముగ కాచి పానము అభ్యంజనము వస్త్రీకర్మ వీటినిచేసిన షడ్భూతము ఆదితవాయవు కణకూల చెవుడు తిమిరరోగము సన్నిపాతజరోగము హస్తకంపము శిరఃకంపము బాహుశోష ఆపబాహుకము కలామఖంజము మెడకొంకులయందుండురోగము ఇది యన్నియు నశించు.

శతావరీనాయయణ తైలము.

శ్లో|| శతావరీచాంశుమతీపృశ్నిపర్ణిసఠీబలా | ఏరండస్యచమూలాలాని బృహత్సైపుఠికస్యచ | గవేధుకస్యమూలాలాని తథాసహచరస్యచ | ఏతాన్దశవలాన్భాగ్జలద్రోణేవచేద్భుధః | పాదావశేషే పూతేచ గర్భేచైతాస్సమావవేత్ | పుసర్షువా వచాదాతు శతాహ్వంచందనాగరూ | శైవేయంతగరంకుష్ఠం తృటీమాంసీస్థిరాబలా | అశ్వాహ్వస్సైంధవంరాన్నా మంజిష్ఠాఘనచోరకం | కాంతీప్రియంగుస్థాణేయంపల్కార్థంకల్పయేత్పృథక్ | గవాజవయసోఃప్రస్థా ద్వౌద్వావత్రప్రయోజయేత్ | శతావరీరసప్రస్థం తైలప్రస్థంభివక్పచేత్ | లవంగనఖకంఠోల వేల్లకం జీరకంభివక్ | త్వక్కటూకంచకర్పూరంతురుష్కశ్రీనివాసకం | స్పృక్కాకుంకుమకస్తూరీ దద్యాదత్రావతారితే | అస్యతైలస్య సిద్ధస్య శ్రుణువీర్యమతఃపరం | అశ్వానాంవాతరుగ్గాణాం కుంజరాణాంతథాస్యణాం | తైలమేత త్ప్రియోక్తవ్యం సత్వవాతవికారనుత్ | అయుష్మాంశ్చసరఃపీత్యానిశ్చయేనద్యఢోభవేత్ | గర్భమశ్వతరీవిందేత్కింపుర్యానుషీతథా హృచ్చూలం పార్శ్వశూలంచతై వాధావభేదకం | అపచింగండమూలాలంచ వాతరక్తం నానుగ్రహం | కామలా మశ్మరీంపాండు మున్నా

దరించనియచ్చతి | నారాయణేనగదితం తైలమేతత్కృపాళునా | నారాయణమితిఖ్యాతంనామ్నా తస్మాదిదంభువి ||

తా|| శతావరీ మయ్యుక్తపాన్న కోలపాన్న కచోరములు చిట్టాముట్టి ఆము దపువేరు ములక వాకుడు గొమ్మనగొత్తపిండిచెట్టు కానుగ వచ్చుములుగోరింట వీటి నన్నియు ప్రత్యేకము 40 తులములుచేర్చి 5024 తులములు వుడకమునందువైచి కషాయముకాచి చతుర్థాంశముగదించి వడియగట్టి అందు తైలగలిజేరు వస మానివసపు శతావరీ చందనము కృష్ణాగరు శీలాజతు గ్రంధితగరము కుష్ఠము రాతిపువ్వు సన్నయేలకులు జటామాంసి తులసి చిట్టాముట్టి పెన్నేరుగడ్డ సైంధవలపణము రాన్న మంజిష్ఠ తుంగముసైలు కచోరములు రేణుకచిత్తులు ప్రేంఖణము గ్రంధిపణిభేదము వీటినిన్నియు ప్రత్యేకముగ 8 తులములుచేర్చి కల్కముజేసి అవుపాలు మేకపాలు యిదిప్రత్యేకముగ 2 శేర్లు పిల్లపీచరసము 1 శేరు నూనె 1 శేరు వీటినిన్నియుజేర్చి తైలపక్వముగకాచి దించుకొని లవంగములు నఖమునగ్రంధ్యము తక్కిలములు వాయువిశంగములు జీలకఱ్ర లవంగపట్టి కట్టుకరోహిణి పచ్చకర్పూరము తురష్కమును గ్రంధ్యము శ్రీనివాసకం స్పృక్కాకనెడి గ్రంధ్యము కుంకుమపువ్వు కస్తూరి వీటినిన్నియు మాణిక్యం చి తైలమునందువైచిన సిద్ధముగు. దానిని వాయువువలన పీడింపబడ్డ గుత్తుములకు యేనుగులకు మనుజులకు లేపనముజేసినసర్వవాతములు నశించు. నరులు పానముజేసిన దీర్ఘాయువు బలము నిశ్చయముగ గలుగు. గుర్రమునకు నేవింపజేసిన గర్భము ధరించు. మరియు హృదయకూల పార్శ్వకూల వొంటితలనొప్పి ఆరుచి గండపాల వాతరక్తము నానుగ్రహము కాఘిల ఆశ్మరీ పాండు వున్నాదము వీటిని నశింపజేయు. ఇది (కృపాళువైక నారాయణానిచే జెప్పబడిన శతావరీ నారాయణతైలమునంబడు.)

ప్రసారిణీతైలము రెండవప్రకారము.

శ్లో|| సమూలదశశాఖాయాః ప్రసారిణ్యాశ్చ త్రేతయం | శతమేకంశతావత్యా అశ్వగంధాశతంతథా | కేళికీనాంశతంచైకందశములం శతంశతం | వాట్యాలకస్యాస్మితం శతంసహచరస్యచ | జలద్రోణశతందత్వా శతథాగావశేషతః | తతస్తేనకషాయేణ కషాయాద్విగుణీంచనుస్యశ్చేనారనాశేన దధిమండాఢకేనతు | క్షీరశుక్లేక్షునిర్యాన చ్చాగమాంసరసాఢకైః | తైలద్రోణ సమాయుక్తం దృఢేపాత్రేసీధావయేత్ | గ్రవ్యాణీయానిక్షేప్యాణీతానివక్ష్యామతఃపరం | భల్లూతకంసతంశుంఠి పిప్పలీచిత్ర

కంసతీ । వచాస్పృక్వా ప్రసారిణ్యా పిప్పలీమూలమేవచ దేవ ।
 దామశతాహ్వచనూతై స్మలాత్వచవాలుకం । కుంకుమం మద
 మంజిష్ఠారుష్కరం నఖికాగురు । కర్పూరం కుండరునిశాలవంగం
 ధ్యామచందనం । కంకోలం నలికాముస్తా కాలియోత్పలపత్రకం ।
 సతీహరేణుశైలేయం శ్రీవాసంచనకేతకం । త్రిఫలాకచ్చురా
 భీరు సరళంపద్మకేసరం । ప్రియంగూశీరబలదంజీవకాద్యంపుస
 ర్ణవా । దశమూలాని గంధంచ నాగపుష్పం వసాంజనం । కటుకా
 జాతిపున్నాగః ఫలానినల్లకీసం । బాగాస్త్రిఫలికాన్దత్వా
 శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । విస్తీర్ణేసుద్వధేవత్రేపాచై వ్యమాతు
 ప్రసారిణీ । ప్రయోగః పడివిధశ్చాత్ర రోగార్తానాం ప్రశస్యతే ।
 అభ్యంగాత్త్వైతంహంతీపానాతోక్ష్మగతంతథా । భోజనా
 త్సూక్ష్మానాడిస్థాన్నస్సాధూర్ధ్వగతాంస్తథా । పక్షాశ్రయగతే
 వస్తీర్ణరూహస్సాస్వకాయీకే । ఏతద్ధివటుకార్తానాం కిశోరా
 ణానియథామృతం । ఏతదేషమనుష్యాణాం కుంజరాణాం గవా
 ముపి । అనేనైవచతై లేనశుప్యమాణామహాధృమాః । సిక్తాః
 పునఃప్రరోహంతి భవంతిఫలశాలినః । వృద్ధోప్యనేనతై లేనపున
 శ్చతరుణాయతే । నప్రసూయేశయానారీపాయితాచాప్రసూ
 యతే । అప్రజః పురుషోయస్తు పీత్యాశులభతేసుతం । అశీతం
 వాతజాణరోగోక్ష్మాస్త్రికాణ్డేష్టికానపి । సన్నిపాతసము
 త్థాంశ్చనాశయేష్టిప్రశమీవచ । ఏతానాంధకవృష్టీనాం కృతం
 పుంసవనం మహత్ । క్షృత్యావిష్ణోర్బలించాపితైలమేతత్ప్ర
 యోజయేత్ ।

తా॥ గొం తెమగొమరుచెట్టువమూలము 300 తులములు చల్లగడ్డ 400 తులములు
 వెన్నెయగడ్డ 400 తులము. మొగిలిచండ్లు 400 తులములు దశమూలములు ప్రత్యేకము
 400 తులములు చిట్టాముట్టి 400 తులములు గోరింట 400 తులములు పుడకము 100
 ద్రోణములు వీటిక హయముకాచి శతాంశముగ అనగా 1024 తులములు కషాయము
 మిగులువటులకాచి అందు కషాయమునకు 2 డింతలు కూటిసిట్లు పెరుగుమిడితేట పాలు
 తేల్లచెరుపురకము మేకమంధరసము యివి ప్రత్యేకము 1024 తులము నువ్వులనూనె

1024 తులములు వీటిసన్నియు నేకముగచేర్చి పిదప జీడి గ్రంధికగరము శొంఠి చిత్త
 మూలము పిప్పళ్ళు కచోరములు వసస్పృక్కుయనెడి గ్రంధిగొంతెమగొమరు మోడి
 దేవదారు శతాపరి యేలకులు లవంగపట్ట వట్టివేరు కుంకుమపువ్వు కస్తూరి మంజిష్ఠ నల్ల
 జీడి నఖమును గ్రంధ్యము అగరు పచ్చకర్పూరము కుండరు అను గ్రంధ్యము వసత్తు
 లవంగములు కామంచిగడ్డి చందనము తక్కోలములు పుత్తరేణి తుంగములైలు మానిప
 సపు చంగల్వకోష్ఠము తమాలపత్రము కచ్చూరములు రేణుకవిత్తులు శిలారసము కృష్ణా
 గరు మొగలి కరక తాండ్ర వుశిరికలు కర్పూరకచోరములు చల్లగడ్డ సరళదేవదారు
 తామరకేసరములు ప్రేంఖణము వట్టివేరు నీరుచిత్రి ఋసుభకము మేద మహామేద
 కాకోళి క్షీరకాకోళి అడవిపెసలు అడివిపుడ్లు తెల్లశతాపరి నేలతాడి గలిజేరు దశ
 మూలములు బోళము రత్నబోళము నాగకేసరములు రసాంజనము కటుకరోహిణి బాజి
 పాన్నకాయలు అందుగవిత్తులు వీటిని ప్రత్యేకముగ 12 తులములయొత్తు నంటునచేర్చి
 కల్కముజేసివైచి మందాగ్నిచే తైలవక్యముగ కాచి అభ్యంజనముచేసిన చర్మరోగము
 పానమువలన కోష్ఠగతవాతము భోజనముతోచేర్చి భుజించిన సూక్ష్మానాడిగతవాయువు
 నవ్యముజేసిన పూర్ణ్యగతవాయువు వస్త్రీకృతచేసిన పక్షాశ్రితవాయువు నిరూపాక్రియ
 చేసిన సర్వాంగ వాతములు సర్వశరీరమునందుండు వాయువు యివియన్నియు నశించు.
 మరియు పిల్లకాయలు శిశువులు వీర్లకు అమృతమువంటిదైయుండు. మరియు యేనుగు
 గుర్రము ఆవు వీటివ్యాధులను నివతికాంపంచేయు. మరియు యెండిపోవుచుండెడి
 వృక్షమునకు చిలికించిన మరల చిగిరించి ఫలిండు. మరియు నృద్ధులు సేవించిన దారు
 ణ్యము గలుగు. గొండ్రాలు పానముజేసిన పుత్రవతియగు పురుషులు పానముజేసిన సంతా
 నము గలుగు. మరియు వాతపిత్త కఫ సన్నిపాత సంబంధములగు వ్యాధులన్నియు
 శిశువుముగ నశించు. మరియు నీతైలముచే అంభక వృష్టి మొదలగు యాదవులకు పుత్రో
 త్పత్తి గలిగె. మరియు నీతైలమును విష్ణుబలిచేసి సేవించవలయు.

విషగర్భతైలము.

శ్లో॥ నిర్గుండికారసప్రస్థం ప్రస్థం మార్కవజోరసః । రసోద్ధుత్తూరజః
 ప్రస్థోగోమూత్రం ప్రస్థసమ్మితం । వచాకుష్ఠం హేమబీజం తేజో
 హ్వోకట్టులంతిథా । పలార్థాంశానిసరై స్వస్తువత్సనాగస్సమో
 మతః । తైలప్రస్థం సచేమక్త్యా వాతరోగేషుశస్యతే । హేమం
 తేహారిణాంక్షీణాం గాఢమూలింగసంతథా ॥

తా॥ వాచిలిగుంటగలిజేరు పుప్పెత్త వీటిరసములు గోమూత్రము యివి ప్రత్యే
 కము 104 తులములు వస కోష్ఠము పుప్పెత్తవిత్తులు (తేజోహ్వో) కాయఫలము యివి

యన్నియు ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటివన్నియు కల్కముచేసి చేర్చి కల్కద్రవ్యములకు సక్రమము వత్సనాభి మపులనూ నె 64 తులములువైచి తైలపక్వముగ కాచి అభ్యంజనము చేసిన వాతవ్యాధున్నియు నశించు.

వ్యాధీతైలము.

శ్లో॥ వ్యాధుశ్చిరస్సమాదాయ కుట్టయి త్వాజలేబహు | కావ్యత్థవ్య సాదాన శేషంతు రసంసీత్వాసుగాలితంతైలమధ్యజలందత్వా చ్చాగ్రగవ్యపయోన్వితం | మదిరామస్తుధాన్యాస్తుతైలమానేనదాపయేత్ | దత్వాకటాహేనుదృఢేపచేత్వాకవిధానతః | ద్రవ్యాణ్యేతానిమతిమాణాపాదనూనేనదాపయేత్ | దేవదారు నచాకుష్మంతగరంచందనంఘనం | మంజిష్ఠాఫేష్కరంరాన్నాచాతుర్ణాతంచసైంధవం | విప్పలీమరిచంశుంఠీ మాంసీసహచరంజలం | అశ్వగంధాత్మగుస్తాచచిత్రకంషంశజంవరీ | శ్వనంష్ట్రాశేతీకీమూర్వా యష్టీమధుగీరేర్మృదా | జాతీఫలంచసుమనః పత్రకంకటురోహిణీ | గ్రంథికంశుక్లకందాచ శతపుష్పాపునర్న వాజీవనీయోగణశైచ | సరాలంబోలంసకేసరమ్ | సఖంచ క్షిప్తసారంచ వత్సనాగంసుచూణికేతం | అస్యతైలస్యపక్వస్య శ్రుణువీర్యమతఃపరం | అశీతింవాతజాకారోగా స్థాన్యాదాశు జరామపిఅశ్వనాంవాతభగ్నానాం గజానాంశువ్యతామపి | వృష్యంతుష్టిప్రదంపుష్టి మేఘాఅగ్నిలవర్ధనం | శ్రుతిభంశేఖం జనాతేన్ద్రోష్టాశ్చేకటిగ్రహే | మన్యాస్తంభేహనుస్తంభేవాతే మేదస్తథాంతరే | వంధ్యానాంపుత్రజననం షండానాంకామ వర్ధనం | అశ్వీభ్యాంనిర్మితంచైత త్ప్రజానాంహితకామ్యయా | అనేనై వవిధానేనమృతార్షంవిపచేద్భిషక్ ||

తా॥ పులితలను నీళ్లుచిలకరించి దంచి రసమును కషాయముకాచి వడియగట్టి అందుకు దగమునూ నె మేక అవు వీటిపాలు మధ్యము పెరుగుమిడితేలు కూటినీళ్లు వీటివన్నియు తైలమువకు ననుముగజేర్చి పాత్రయందువైచి అందు దేవదారు వనకోష్ఠము గ్రంథితగరము చందనము తుంగమునైలు మంజిష్ఠ పుష్కరమూలము రాన్న లింగగవట్టలవంగవత్రి యేలకులు నాగ కేసరములు స్తంభవలసణము విప్పళ్లు మిరియాలూ కోణి జటామూసే గోరింట వట్టివేరు చెన్నేరుగడ్డ దురదగండి చిత్రమూలము విజ్జ

ధవ్య శతావరీ చల్లర మొగిలి చాగ అతిమధురము కావిథాయి జాజికాయ జాచిత్ర లవణములు కటుకరోహిణి మోడి ఆతివస సోపు గలిజేరు జీవనీయగణములందు జెప్పిన వౌషధములు గుగ్గిలము బోళము నాగ కేసరములు సఖమను గ్రంథ్యము కృష్ణా గరు వత్సనాభి వీటినియాణికాంచి కల్కముజేసి నూనెకు నాలసపాలుచేర్చి మందా గ్నిచేతైలపక్వముగ కాచి అభ్యంజనముచేసిన 80 వాతములు ముదిమి వీటిని నశించం జేయు. మరియు వాయువుచే పీడింపబడిన గుర్రము యేనుగు వీటికి సేవింపజేసిన వాతములు నివతింతు. మరియు మనుజులు సేవించిన వీర్యపుష్టి సంతోషము శరీరపుష్టి బలము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు చెవుడు ఖంజనాతము కోష్ఠశివకాక వాతము కటిగ్రనావతము మన్యాస్తంభవాతము హనుస్తంభవాతము మేదోవాతము అంత్రవాతము యివియన్నియు నశించు. మరియు వంధ్యాస్త్రీలు సేవించిన పుత్రోత్పత్తి గలుగు. సపుంసకుడు సేవించిన పుంస్త్యము గలుగు. (ఇదియ లోకహితార్థమై అశ్వినీ దేవతలచే నిర్మించబడియె.)

మహాబలాదితైలము.

శ్లో॥ బలామూలకషాయస్య దశమూలీశ్రుతస్యచ | యవకోలకుభు త్థానాం కావ్యధస్యపయస్తథా | అష్టావష్టాశుభాన్భాగాక తైలాదన్యంతదేకతః | పచేదానాప్యమధురం గణంసైంధవ సంయుతంతభాగరుంసర్జర సంసరళం దేవదారుచ | మంజిష్ఠా చందనంకోష్ఠ మేలాకోలాంజనంవరా | మాంసీశైలేయకం పత్రంతగరంసారివావచా | శతావరీమశ్వగంధంశతపుష్పాపునర్న వాతతాన్ధుసిద్ధంసౌవల్ల శేరాజతేవాథమృన్మయే | ప్రక్షిప్య నకలంసమ్యక్ సుగుప్తానయేద్బుధః | బలాతైలమిదంఖ్యాతం సర్వవాతవికారనుత్ | యథాబలంభిషజ్జాతాంసూతికాయై ప్రదాపయేత్ | యాచగర్భార్థినీనారీక్షీణశుక్రశ్చయఃపుమాణా | క్షీణనాతేమర్మహతేమధితేవీడితేతథా | భగ్నేస్థిన్యభివన్నేచ సర్వజ్ఞైవప్రయోజయేత్ | సర్వానాజేపకాదీంశ్చవౌషధీ వ్యవోహతి | ప్రత్యుగ్రధాతుపురుషోభవేచ్ఛస్థిరయశావనః | రాజ్ఞామేతద్వికర్తవ్యంరాజమానై స్తస్తథానరైః ||

తా॥ చిట్టాముట్టితరు దశమూలములు యవలూ రేగు పులవలు వీటికషాయము ప్రణామయివియన్నియు ప్రత్యేకము 8 భాగములు నూనె 1 భాగము మధురగణము

సైంధవలవణము వీనివన్నియు చేర్చి పిదప ఆగరు గుగ్గలము సరళదేవదారు దేవదారు ఘంజిస్తు చందనము కోష్ఠము యెలకులు లేగు నల్లమునగ కరక తాడి పులిరికలు జటా మాంసి శిలారసము లవంగపత్రి గ్రంథితగరము సుగంధపాల వన చల్లగడ్డ పెన్నెరుగడ్డ పెద్దసదాప గలిజేరు వీటిని కల్కముజేసిచేర్చి వైకసాయమునందువైచి తైలవక్రముగ క్షాచి బంగారుపాత్రయందైనను లేక నెండిపాత్రయందైనను లేక మృగ్మయపాత్రయందైనను వుంచి నేవించిన సర్వవాతములు నశించు. బాలింతకు బలానుసారముగనిచ్చిన బాలింతకోగము నివతిండు. పంధ్యాస్త్రీనేవించిన పుత్రవతియగు పురుషుడునేవించిన ధాతుస్థస్థియగు. మరియు యథాబలముగ నేవించిన క్షీణవాతము మర్దఘాతము దండా ఘాతము పీడ అస్తిభంగము ఆక్షేపకాదివాతములు యివియన్నియు నశించు. వృద్ధు జేవించిన స్థిరయావనముగలవాడగు. (ఈతైలము. రాజపూజితంబుగనండు.)

శతావరితైలము రెండవప్రకారము.

శ్లో॥ శతావరితాతరసం గృహ్నియాద్యంత్రపీడితం | ప్రభూతంతద్రసం లీధ్యావైలస్యాధకమేవచ | దధిక్షీ ర్శేణవివచేత్ ద్రవ్యాణ్యైతా నిదాపయేత్ | శతపుష్పానచాకుష్ఠ మాంసీశైలేయచందనైః | ప్రియంగుపద్మకంముస్తం ప్రీబేరోశీరకల్పలం | సైంధవంమధు కంఠోధం | నజేయకకుచందనం | చండాయేలామురాస్పృక్ష్మా నాలికంపద్మకేసరం | శ్రీవేష్టకంసర్జరసం జీవకర్ణభకౌసతీ | పతంగ రేణుకాదాద్వీకచూర్ణం శారిబాతథా | మంజిష్ఠామధు కంచైక్షద్రవైశ్రేతైః పలోన్మితైః | మధ్యపాదంవిజానీయత్తత్ర తదవతారయేత్ | పథ్యేసానేతథాభ్యంగేనస్యభోజ్యేచదాప యేత్ | పీడ్యమానేతథావాయకాపతూఘాతాధిమంధకే | అర్ధితే కర్ణశూలేచ హల్యురుస్తంభే కటిగ్రహే | పవనేచశిరఃకంపే సూతికాయాంసదాపయేత్ | మన్యాస్తంభేధనుకంపేహ్యం స్థిభంగేచదారుణే | తథాసర్వాంగదేవాయకా శువ్యమాణిషు ధాతుషు | అనార్తిక్షీణరేతస్సు సంధ్యాయాంగర్భిణీసుచ | వృష్యంపుంసరం బల్యమారోగ్యదంమహత్ | శతావరి తైలవిందంసర్వవాతవికారనుత్ ||

తా॥ శతావరితేర్జరసమును పుష్కలముగ యంత్రములోతీసి అందు 256 కుల ములనూనె పెరుగు పాల్కు పెద్దపదాప వన కోష్ఠము జటామాంసి శిలాజితు చందనము

నల్లఅవాలు తామరతూండ్లు తురిగముస్తలు వట్టివేరు కురువేరు కాయఫలము సైంధవ లవణము అతిమధురము లొద్దుగచెక్క ప్రణేయకము రక్తచందనము యెలికచెవిల్లఅకు యేలకలు మురయనెడు వోవిధి అత్తిపాత్తిఅకు తామరతూండ్లు తామరకేసరములు శ్రీవేష్టకం గుగ్గిలము జీవకముగ్రంధ్యము లేక వేగినచెయ్ బునుభకము కచోరములు పతంగము లేణుకవిత్తులు మానివనపు కచోరములు సుగంధపాల మంజిష్ఠ అతిమధు రము వీటివన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములవంతునచేర్చి కల్కముజేసి వైకసాయము నందువైచి మధ్యపాకముతో తైలముస్థివగచి పథ్యముతోపానము అభ్యంజనము నస్యము అన్నసహితముగ నేవనజేసిన వాయుపీడ పక్షపాతము అధిమంధము అర్ధిత వాతము కర్ణశూల పూరుస్తంభము కటిగ్రహము శిరఃకంపవాతము సూతికావాతము మన్యాస్తంభము ధనుర్వాతము కంపవాతము అస్తిభంగము సర్వాంగవాతము సప్త ధాతుక్షయము రోగములేకనే శుక్లక్షయము యివియన్నియు నశించుటయేగాక పంధ్యయు పుత్రవతియగు. మరియు మైధునపటుత్వము వయస్థావకము బలము ఆరోగ్యము గర్భిణీస్త్రీలకు హితము. వీటిని గలుగంజేయు.

చందనాదితైలము.

శ్లో॥ చందనంపద్మకంకుష్ఠ ముశీరందేవదారుచ | నాగకేసరపత్తై లాత్వజ్ఞాంసీతగరంజలం | జాతీపలంఘోటఫలం కుంకుమం జాతిపత్రికా | సఖంకుందరుకస్తూరిచండాశై లేయమార్ద్రాకం | పతంగంపుష్కరంముస్తా రక్తచందనశారిబాః | సతీకర్పూర మంజిష్ఠాలాతూయస్త్రిప్రియంగవః | శతపుష్పావరిమూర్వాహ శ్వగంఠామహాషధం | పద్మకేసరశ్రీవేష్టరసాగరుహారేణవః | స్పృక్కాలవంగకంకోలం ద్రవైశ్రేభిర్వికార్షితైః | నశ మూలకమాయస్య షడ్భాగాఃపయసఃస్తథా | యవకోలకుళు ఞ్ఞానాం బలామూలస్యచైకతః | నికావధ్యక్వాఘోభాగాచ్చా తైలస్యచచతుర్దశ | తతఃపక్వంవిజానీయాత్క్షీప్రంతదవతారయేత్ | శుభేచాత్రేవినిశీప్య హశ్యావృక్షైస్ససుగంధిభిః | ప్రతి వాసంతతఃకార్య మేషాంసంయోజనేవిధిః | ప్రాయోయంసుకు మారాణా మిశ్వరాణాంసుఖాత్మనాం | స్త్రీణాంస్త్రీజ్వంద గర్భాణామలక్షీ కలిసాశసం | అశీతివాతజాన్రోగా న్వాత

రక్తంవిశేషతః | సూతికాబాలమర్కాస్థి హతక్షీణేషుపూజితం |
 జ్వరజ్వరంసదాహంవా శీతంవావిషమజ్వరం | శోషాపస్మా
 రకుష్మత్తుం వంధ్యాయాంచసుఖంప్రదం | వ్యాధితానాం
 హితాథాయయేతుకంఢూడివీడితాః | విశేషాద్రూక్ష దేహానాం
 శ్వేత్రిణాంచవిశేషతః | సర్వకాలప్రయోగేణ కాంతలావణ్య
 వుష్టిదం | వినిర్మితమిదంతైలమూత్రేయేణమహర్షిణా | సచా
 స్మాత్సహసారోగో ప్రభవత్యూర్ధ్వజత్యజః | అస్యపయోగా
 తైలస్యజరానలభ తేనరంచందనాద్యమిదంతైలం లోకానాం
 చహితంమతం ||

తా|| చందనము తామరతూండ్లు కుష్మము వట్టివేరు దేవదారు నాగకేసరములు
 లవంగపత్రి యేలకులు లవంగపట్ట జటామాంసి గ్రంధితగరము వట్టివేరు జాజికాయ
 గొట్టికాయలు కుంకుమపువ్వు జాపత్రి నఖమనుగ్రంధ్యము గుగ్గిలము కస్తూరి వోమము
 చాతీపువ్వు అలపురసము పతంగము పుష్కరమూలము తుంగముపైలు రక్తచందనము
 సుగంధపాల కచోరములు పచ్చకర్పూరము మంజిష్ఠ లక్క అతిమధురము కటుక
 రోహిణి పెద్దసోపు చల్లగడ్డ చాగ పెన్నెరుగడ్డ శొంఠి తామరకేసరములు శ్రీవేపము
 అగరుశొంఠి కృష్ణాగరు రేణుకవిత్తులు అత్తపొత్తాకు లవంగములు తకోలములు వీటిని
 ప్రత్యేకముగ 2 తులములవంతున గ్రహించి కషాయముబెట్టి దశమూలములకషాయము
 రి భాగములు పాలు రి భాగములు యవలు రేగు పులవలు చిట్టాముట్టి వీటికషాయము
 ప్రత్యేకము వొక్కొక్కభాగము వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి కషాయములో 14 వ
 భాగము నూనెచైచి తైలచక్రముగకాచి వ్రుత్తమభాండమునకు ధూపాధివాసనలుయిచ్చి
 అందులో తైలముపునిచి అభ్యంజనముజేసిన ఆశీతివాతములు వాతరక్తము బాలింత
 రోగము బాలరోగము మర్కాఘాతము అస్తిభంగము క్షీణవాతము తాపయుక్తమగు
 జ్వరము శీతజ్వరము విషమజ్వరము శోష అపస్మారము కుష్మము దురద అత్యుష్ణము
 శ్వేతకుష్మము యివినశించుటయే గాక వంధ్యాస్త్రీలకు పుత్రోత్పత్తిగలుగు. మరియు
 దీనిని సర్వకాలమునందు సేవించిన తేజస్సు పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు
 నీతైలమును సేవించిన గొంతు కుడిభాగమునందుండు రోగములు నుదిమి యివి
 యెప్పుడునుగలుగుడు. ఇదియ సుకుమారులు రాజులు స్త్రీలు గర్భిణీస్త్రీలు వీర్లకు సుఖా
 వహముగనుండుటయే గాక అలక్షి పాపము యివి యన్నియుదొలుగు. (ఇదియ
 వర్షలోకసీతానామక అత్రేయమహామనిచే నిర్మింపబడిన చందనాది తైలము.)

రాష్ట్ర పూతికతైలము.

శ్లో|| దశమూలబలాదారు హ్యశ్వగంధాశతావరీ | వరుణైరండ
 నిర్దుండీ తర్కారీశిగృమోరటం | సహచరంచిత్రమూలం కరం
 బాంకోలమూలకం | పునర్నవంచభూషీలు హ్యర్కపుంభ
 దురాలభా | జీవంతీవిషతిందుశ్చ వాతాశీహింప్రశిగృకం |
 అలర్కయవకోలంచ కులిణ్ణానాంకషాయకం | ఏతేషాంచ
 సమంరాష్ట్రా పూతికంచతయోస్సమం || అప్యభాగావశేషంతు
 కషాయమవతారయేత్ | తత్సారంతిలత్ లంచ హ్యజాక్షీరంచ
 తత్సమం | గుగ్గులుంతగరంమాంసీ త్రికటుత్రిఫలానిచ | చాతు
 ర్జాతంకచోరంచ విడంగామరదారుచ | హింగారాష్ట్రావచా
 తిక్తా పాతాయష్టికచిత్రకం | ప్రియంగుపిప్పలీమూలంచందనం
 చవ్యదీప్యకం | వరాళంచంపకంకుప్తమంజిష్ఠామిశిర్షపాః | జాతీ
 ఫలంసుగంధంచ పాఠోశీరంసమాంశకం | ఏతత్ లన్యషష్ఠాం
 శం కల్కద్రవ్యాణిదాపయేత్ | సుముహూర్తేసునక్షత్రేనవ
 వస్త్రేణవీడయేత్ | వానలేపనవస్యాజ్వై శ్శిరోవస్తిషుయో
 జితం | ధనుర్వాతేతరాయామేగృధ్రీస్యానవబౌహుకే | ఆక్షే
 పకేనణాయామే విశ్వాచ్ఛ్వామ పతంత్రకే | ఆఢ్యవాతే
 మానుస్తంభేశిరావాతేపతానకే | భ్రూశంఖకర్ణనాసాస్త్రిజహ్వో
 స్తంభేచదారుకే | ఖిలాయఖంజతాపంగు సర్వాంగై కాంగ
 మారుతే | అద్దితేపాదహక్షేచపతాఘాతేప్రశస్యతే | ఊరు
 స్తంభంసుస్తతాతం నాశయేన్నాత్రసంశయః | రాష్ట్రపూతి
 కనామైతతైలమూత్రేయనిర్మితం ||

తా|| దశమూలము చిట్టాముట్టి మానిపసపు పెన్నెరుగడ్డ చల్లగడ్డ పులిమిడి ఆము
 వపువేరు వావిలి తక్కెడుమునగ చెరుకువేళ్ళు పచ్చగోరింట చిత్రమూలము కానుగ
 అంకోలములు ముల్లంగి గలిజేరు నేలగోగు ఆర్కపుంభి తీటకసింద తిప్పతీగ ముష్టి
 విత్తులు యెర్రఆముదపువేరు జటామాంసి సునగ యెర్రపత్తి యవలు రేగు పులవలు వీటి
 కన్నిటికి సమం రాష్ట్ర వీటికన్నిటికి సమము కానుగపట్ట వీటినిన్నిటియు కషాయము
 కాచి అప్యభాగావశముగదింకుని కషాయమునకు చతుర్గాంశము నూనె సూసేరు సమము

మేకపాలు గుడ్లలము గ్రంథితగరము జటామాంసి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు కరక తాండ్ర వులిరికలు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలక్కాయలు నాగకేసరములు కచోరములు వాయువిశంగములు దేవదారు ఇంగువ రాన్న పప కటుకరోహిణి ఆగళుశొంఠి ఆతిమధురము చిత్రమాలము ప్రేంకణము మోడి చందనము చవ్యము వోమము లవంగములు సంపంగి మొగ్గులు కుష్మము మంజిష్ఠ పెద్దసోపు తెల్లఅవాల జాజికాయ సుగంధంపు కసుపు అగలుశొంఠి పట్టివేరు వీటినిన్నియు చూడెంచి నూనెకు ఆరవభాగము చేర్చి మాందాగ్నిచే తెల్లపక్వముగకాచి సుదినంబునదించి పానము లేపన శిరోవస్తి వీట్లునుజేసిన ధనుర్వాతము అంతరాయామవాతము గృభ్రాసీవాతము అవభాహుక వాతము ఆక్షేపకవాతము ప్రణాయామవాతము విశ్వాచీవాతము అపతంత్రకవాతము అధ్యవాతము హనుస్తంభవాతము శిరావాతము అపతానకవాతము భూమివాతము శంఖివాతము కర్ణవాతము నాసావాతము అక్షివాతము జిహ్వస్తంభము కలాయఖంజ వాతము పంగువాతము సర్వాంగవాతము యేకాంగవాతము అర్ధివాతము పాదహర్ష వాతము పక్షాఘాతవాతము పూరుస్తంభవాతము సుప్తవాతము వీటినిన్నిటిని సశంపం జేయు. (యదియ ఆత్రేయ మహామునిచే నిర్మింపబడిన రాన్నాపూతికత్రైలము.)

బలాత్రైలము.

శ్లో॥ బలామూలకషాయేణ దశమూలశృతేనచ | కులిత్థయవశోలా నాంక్వాఢేనపయనస్తథా | అష్టాష్టభాగయు క్షేనభాగమేకం చత్రైలకం | గణేనజీవనీయేన శతావశ్యేంద్రదారుణా | మంజిష్టాకుష్మశైలేయతగరాగరుసైంధవైః | వచాపునర్ణ వామాంసీసారివాహయపత్రకైః | శతపుష్పాశ్వగంధాభ్యామేలయాచ విపాచయేత్ | గర్భాస్థినాంసారీణాంపుంసాంచక్షీణరేతసాం | వ్యాయామక్షీణగాత్రాణాం సూతికానాంచయుజ్యతే | రాజయోగ్యమిదంత్రైలం సుఖనాంచవిశేషతః | బలాత్రైలమితి ఖ్యాతంసర్వవాతామయాపహం ||

తా॥ చిట్టాముట్టి 8 భాగములు దశమూలము 8 భాగములు పులవలు యవలు రేగువిత్తులోని పప్పు యివిప్రత్యేకము 8 భాగములు వీటిని ప్రత్యేకముగ తిరి భాగముల నీళ్ళయొడిచి వైచి ప్రత్యేకముగ చతుర్భాగావశేషముగ కషాయముకాచి వడియ గట్టి 8 భాగములు పాలు 1 భాగము నువ్వులనూనె వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి అందు జీవనీయగణమునందు జెప్పబడిన ఔషధములు చల్లగడ్డ మరంజిష్ఠ శొంఠము దేవదారు

రాతిపువ్వు గ్రంథితగరము అగరు వైంధవలపణము వస తెల్లగలిజేరు జటామాంసి తెల్ల సుగంధపాల నల్లసుగంధపాల లవంగపత్రి పెద్దసోపు పెన్నేరుగడ్డ యేలకులు వీటినిన్నియు నూనెకు చతుర్థాంశమువైచి కల్కముజేసి చేర్చి తెల్లపక్వముగకాచి వడియగట్టి నేవించిన సమస్తవాతములను నివర్తించు. మరియు వంధ్యాస్త్రీలు పానముజేసిన పుత్రులుంగనియెదరు. ధాతుక్షీణముగల పురుషులు నేవించిన ధాతుస్పృద్ధిగలుగు. మిగుల మార్ద్రాయాసముజెందిన మనుజులు నేవించిన శ్రమ నివర్తయగు. బాలింతలు నేవించిన బాలింతరోగము నితించు. మరియు నిది రాజయోగ్యముగనుండు.

గ్రీనస్తంభాది వాతమునకు మాషాదిత్రైలము.

శ్లో॥ మాషాయవాతసీక్షుద్రా మర్కటీచకురంటకః | గోకంటటంఠుకలైచ్చషాం కుర్యాత్సప్తపలంపుథక్ | చతుర్గుణాంబునా పక్త్వాసాదశేషంశృతంనయేత్ | కార్వాసాస్థినిబదరంశణబీజం కులిత్థకం | పుథక్ చతుర్దశపలంచతుర్గుణజలేపచేత్ | చతుర్థాంశావశిష్టంచగృష్ణీయాత్కాక్షిణముత్తమం | స్రస్థైకంఛాగమాంసస్యచతుష్షష్టివలేజలే | నిక్షిప్యపాచయేద్ధిమాన్వాదశేషంరసే సయేత్ | త్రైలప్రస్థంతతఃక్వాఢా స్సర్వానేతాన్వినిక్షిపేత్ | కల్కరేభిశ్చవివచే దమృతాకుష్మానాగతైః | రాన్నాపునర్ణవైరంఢైఃపిప్పల్యాశతపుష్పయా | బలాప్రసారిణీభ్యాంచమాంసీకటుకయాతథా | పుథగగపలై రేతై స్సాధయేస్మృదుష్పి నా | హన్యాత్త్రైలమిదంశీఘ్రింగ్రీవాస్తంభాపబాహుకౌ | అర్థాంగశోషమూక్షేపమూసుస్తంభాపతానకౌ | శాఖాకంపంశిరఃకంపంవిశ్వాచీమదితంతథా | మాషాదికమిదంత్రైలం సర్వవాతవిహారనుత్ ||

తా॥ మినుములు యవలు అగళివిత్తులు ములుక దురదగొండివిత్తులు గోరింటు పల్లెరుటుంటుక యివియన్నియు ప్రత్యేకము 7 పలములు వీటిని 224 పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ప్రత్తిగింజలలోనిపప్పు రేగువిత్తులలోని పప్పు గోగువిత్తులు పులవలు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకముగ 14 పలములవంతున 224పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ఛాగమాంసము 1 ప్రస్థము 84 పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయము కాచి వడి

యోగి పిదప 1 ప్రస్థము నూనె పీటినన్నియు నేకముగజేర్చి అందు తిప్పితీగ కుప్పము కొంత రాన్న తెల్లగలిజేరు ఆముదపువేరు పిప్పళ్లు పెద్దసోపు చిట్టాముట్టివేరు ప్రసారిజి జటాజమాంసి కటుకరోహిణి పీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ 1/4 పలముచే రిప్పకల్పముచేసి చైచి మృద్వగ్నిచే తైలవక్యముగ కాచి నేవించిన గ్రీవాస్తంభవాతము అపబాహుక వాతము అర్ధాంగవాతము అక్షేపకవాతము పూరుస్తంభవాతము అపతానకవాతము హస్తపాదాదిశాఖాకంపము శిరఃకంపము విశ్వాచీవాయువు అదితవాయువు యివి యన్నియు నశించుటయేగాక సర్వవాతములు నశించు.

బాహుకంపవాతమునకు మాషతైలము.

శ్లో॥ మాషప్రస్థేహ్యపామప్టోపాకేస్మిన్పాదశేషితే ।
జీవనీయమిసీవ్యోష రాన్నాయప్త్యాహ్వసైంధవైః ।
అత్యగుప్తాయుతంతైలం ప్రస్థక్షీరంచతుర్గణం ।
వస్తికంచాపబాహుంచ బాహుకంపవినాశయేత్ ॥

తా॥ మినుములు 4 శేర్లు భాండమునందువైచి దానికెనిమిదితలు నీళ్లుబోసి చాతుర్భాగవశేషముగకాచి అందు పాలకూర పిన్నసదాప త్రికటుకములు దుంప రాన్న యష్టిమధుకము సైంధవలవణము దూలగొండివిత్తులు పీటినచూణింబి ప్రత్యేకము పావు శేరుచేర్చి మంచినూనె 4 శేర్లు పాలు 16 శేర్లు పీటినన్నియు నేకముగ కలిపి తైలవక్యముగకాచి శరీరమునకు లేపనము జేయుచుండిన వస్తివాతము ఆప బాహుకవాతము బాహుకంపవాతము యివి హరించు.

అన్పూదివాతములకు విషతుండుకతైలము.

శ్లో॥ విషతుండుకవృక్షస్యఫలసారస్యప్రస్థకం । ద్వ్యోశకేనారనాశే
నసంమిశ్రాలోడ్యయత్పతః । ఒంబీరనీరందిప్రస్థంప్రస్థంతద్వీజ
చూణకాకం । స్రస్థమేరండతైలంచద్విప్రస్థంతిలతైలకం । తావ
త్కషాయంతతైలంనవస్త్రీణాడోలితం ॥ సర్వాంగసంధ్యస్థి
గతాప్లునాయుకషాయయేచానిలఘోశశూలే । విలోమవా
యావనులోమవాయాస్తంభేధనుర్వాతఇతిప్రశస్తం ॥

తా॥ విషముప్పివిత్తులు 4 శేర్లు అందు జొన్నకలి 32 శేర్లువైచి 12 శేర్లు మిగు లునటుల కషాయముకాచి నూతనవస్త్రీమున వడియగట్టి అందు నిమ్మపండ్లరసము 8 శేర్లు ముప్పివిత్తులచూణము 4 శేర్లు మంచినూనె 8 శేర్లు పీటినన్నియు నేకముగకలిపి తైలవక్యముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేయుచుండిన సర్వాంగవాతము సంధివాతము

అస్థివాతము ఆఘవాతము కఫవాతము ఘోరముగు వాతకూలలు విలోమవాతము అను లోమవాతము పూరుస్తంభవాతము ధనుర్వాతము యివియన్నియు నశించు.

స్వరహీనవాతమునకు వాతకులాంతకతైలము.

శ్లో॥ రసగంధశిలాతాశచూర్ణంమృద్వ్యంచకాంజికైః ।
లిప్తావపస్త్రీకృతాంవర్తింతైలాక్రాంజ్యాలయేన్సుఖాత్ ।
సావయేద్ద్రాహయేతైల మధఃపాత్రేఘృతైస్సహ ।
తతైలంలేపయేత్పత్రేనాగవల్యాస్తుభక్షయేత్ ।
స్వరహీనవికారఘ్నం సర్వవ్రణహారంబరమ్ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము కర్పూరశిలాజతు తాళకము పీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ కుద్దిజేసి సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందువైచి కలితోమర్దించి వస్త్రీమునకు పూసి యెండించి వర్తిజేసి నూనెయందుతడిపి దీపము ముట్టించి దానిక్రిందుగ నొక పాత్రయనుచిన అందునూనె వడియను. ఆనూనెయందు ఆవునెయ్యి కలిపి తమల చూకుకు లేపనముజేసి నేవించిన స్వరహీనవాతము శరీరమునకు లేపనముజేసిన వర్వ వ్రణములు నశించు.

కణవాతమునకు దశమూలాదితైలము.

శ్లో॥ క్వాథశ్చదశమూలానాం ఛాగక్షీరంచతత్సమ్ ।
తిలతైలంద్వయోస్తుల్యం పాచ్యంతైలావశేషితమ్ ।
తతైలంసోఽయి - శ్లే బాధిర్యంనాశయేద్ధృవమ్ ॥

తా॥ మారేడు గుమ్మడు తక్కలి కలిగొట్టు దుండలము కోలపొన్న నేలపొన్న పెద్దములుక నేలములుక పల్లెరు పీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి కషాయముజేటి కషాయమునకుసమం మేకపాలునుజేర్చి యీరెంటికిసము మంచినూనెవైచి తైలపాక ముగనండి కణములయందువైచిన బధిరత్వము ధ్వని ఇవి శీఘ్రముగ నివేతితయగు.

సర్వవాతములకు అర్కాదితైలము.

శ్లో॥ అర్కక్షీరమజాక్షీరం నిర్గుండీతింత్రిణీరసః ।
తిలతైలసమాయుక్తం వాతాశీలివినాశనమ్ ॥

తా॥ జిల్లేకుపాలు మేకపాలు వావిలియాకురసము చింతాకురసము నూనె పీటిన సమభాగములుగ భాండమునందువైచి తైలవక్యముగకాచి శరీరమునకు లేపనము జేసిన 80 వాతములుహరించు.

ఏరండపుటపాకము.

శ్లో॥ నిస్తుషంబీజమేరండంపయస్యష్టగుణేపచేత్ | తస్మిన్పయసిసం
 శోష్యతద్బీజంపరివేషయేత్ | పశ్చాద్ధృతేనసంయుక్తంసంప
 చేన్మృదునహ్నినా | కటుత్రికంలనంగంచవలూత్పక్వత్రకేసరం |
 అశ్వగంధాశిఫారాన్నా షడ్గంధారేణుకానరీ | లోహంపువ
 ర్నవాశ్యామాహవ్యశీరంజాతిపత్రకం | జాతీఫలంత్యభ్రీకంచ
 సూక్ష్మచూర్ణంతుకారయేత్ | శీతభూతేనలేహోయంతస్మిన్
 ఖండనమోదయమ్ | నాతారిపాకనామాయంప్రాతరుత్థాయ
 భక్షయేత్ | అశీతిశాతరోగాంశ్చచత్వారింశచ్ఛపైత్తికాన్ ||
 ఉనరాశితథాచాప్తా స్వయంరోగాన్నిహంతిచ | విశంతింమే
 హూర్ణారోగాన్వప్తినాడీవ్రణానిచ | హంత్యష్టాదశకుష్మాని
 క్షయరోగాంశ్చసప్తచ | పంచైవపాంశురోగాంశ్చపంచశ్వా
 సాన్ప్రణాశయేత్ | చతురోగ్రహణీరోగాన్దృష్టిరోగంగళ
 గ్రహమ్ | అనేకవాతరోగాంశ్చతాన్సర్వాంశ్చవివాశయేత్ |
 శుక్లపాకమిదంభ్యాతంసర్వరోగనివారకమ్ ||

తా॥ ఆముదపుగింజలలోని పన్నుతీసి యొనిమ్మిక్కి వాలువైచి పచనముజేసి
 చున్నవయొండించి మెత్తగనూతి నేతిలోవైచి మందాన్నితో పచనముజేసి చర్ఠారిన
 పిదప కొంతి మిరియాలు పిప్పళ్ళు అపంగములు ఏలకలులవంగపట్ట లవంగపత్రి వాగకే
 వరములు పెన్నేరుగడ్డ జటామాంసి రాన్న నల్లవస రేణుకవిత్తులు చల్లగడ్డ లోహ
 భిష్యము గలిజేరు కరక్కాయ వట్టివేరు బాజికాయ జాపత్రి అభ్రీకభస్మము వీటిని
 సమభాగములుగ చూణించి వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి వీటికిసమము చక్కెర
 పాకముబట్టి అందువైచి బాగుగ కలియబెట్టిన సిద్ధముగు. దానిని పువయమునందు
 పుచ్చుకొనిన అశీతివాతము 40 విధములగు పిత్తరోగములు 8 విధములగు పుదరరోగ
 ములు వింశతిమేహములు 60 విధములగు నాడీవ్రణములు అష్టాదశకుష్మపులు 7 విధము
 లగు క్షయలు 5 విధములగు పాండువులు 5 విధములగు శ్వాసలు 4 విధములగు సంగ్ర
 హణి దృష్టిరోగములు గతగ్రహము సమస్తవాతరోగములు ఇవియన్నియు నశించు
 టయేగాక సర్వరోగములు నశించు.

రసోన పాకము.

శ్లో॥ తేమూగ్రగంధనాశాయరాత్రౌతక్రేవినిక్షిపేత్ | ప్రాతగ్నిష్కా
 స్యతత్పిష్టాప్తతేమధ్గేవిసాచయేత్ | విస్తుషంలశునంప్రస్థంక్షీర
 ప్రస్థచతుష్టయమ్ | విసాచ్యసాంద్రీభూతేస్మిన్సర్విషఃకుడవం
 క్షిపేత్ | రాన్నావటీవృషాచ్ఛాన్నాసఠీవిశ్వాసురద్రుమమ్ |
 వృద్ధదారుకదీప్యాగ్నిశతాహ్వోఃపుసర్లవా | ఫలత్రయంపిప్ప
 లీచకృమిష్ణుఃకషణసంమితమ్ | విమూర్ణ్యశీతేమధునఃకుడవం
 తత్రయోజయేత్ | సితయాభక్షయేన్నాత్రా మాధ్యవాతే
 హనుగ్రహే | ఆక్షేపకాదిభగ్నేచకట్యూరుస్తంభహృద్గ్రహే
 సర్వాంగేనంధిభంగేచ వాతజాశీతిరోగిణః | షడ్వీలశునపా
 కోయంవర్ణాయఃపుష్టికారకః ||

తా॥ వెల్లులి పొట్టుతీసినది 64 తులములు మజ్జిగలోనానబెట్టి మరుదినమునూకి
 246 తులములపాలలోవైచి ఘట్టిపడేటట్లు పచనచేసి ఆయ 16 తులములనెయ్యి రాన్న
 చల్లగడ్డ అడ్డసరము తిప్పతీగ కచోరములు కొంతి దేవదారు వృద్ధదారు వోమము చిత్ర
 మూలము పెద్దసోపు గలిజేరు కరక తాడి పుశికిలు పిప్పళ్ళు వాయువిశంగములు
 వీటిని ప్రత్యేకముగ చూణించిప్రత్యేకము 1 తులమువైచి చల్లారినపిదప 16 తుల
 ములు తేనెచేర్చిన సిద్ధముగు. దానిని శర్కరానుపానముతో పుచ్చుకొనిన ఆధ్య
 వాతము హనుగ్రహవాతము ఆక్షేపకవాతము భగ్నవాతము కటివాతము పూరుస్తంభ
 వాతము హృద్గ్రహము గ్రాహ్యంగవాతము సంధిభంగవాతము అశీతివాతములు యివి
 యన్నియు నశించుటయేగాక శరీరకాంతి ఆయుర్వృద్ధి పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు.

కుబేర పాకము.

శ్లో॥ కుబేరంప్రస్థనీరేచ కుప్త్యారాత్రౌచతుర్గుణం | క్షీరేప్రాతఃపచేత్స
 మ్యగ్ధృతేనమృదువన్నినా | శీతంకృత్యాసునిష్పన్నం మధ్యే
 మధునియోజయేత్ | చాతుర్జాతంత్రికటుకంజాతిపత్రఫలం
 తథా | దేవపుష్పంవిడంగంచమిశ్రిజీరంఘనంబలానిశిశాద్వయం
 తథాలోహంశుల్పంవంగంపల్లాకమ్ | ప్రత్యేకంచూణితం
 క్షీప్త్వా భక్షయేచ్ఛపలంబుధః | సర్వాన్వాతమయాన్ష్ఠంతి
 న్యాగ్నిమాండ్యంబలక్షయమ్ | ప్రమేహంమూత్రకృచ్ఛించ

వ్యాసగృహులూసాండునుత్ | వీనసంగ్రహణిదోషమతీసారమరో
 చకమ్ | మధుపక్వకుబేరోయం భక్షయేన్నితరాంబుధః |
 కామవృద్ధికరస్తస్య ధాతువృద్ధిశ్చజాయతే | కాంతిపుష్టికరో
 బల్య కుబేరాఘోరసోత్తమః ||

తా|| గచ్చకాయలను ప్రస్థపరిమితజలమునందు రాత్రినానబెట్టి పుడయమున దానిపచ్చతీసి నూరి దానికి 4 గింతలపాలు నెయ్యివైచి మృద్వగ్నితో పచనముజేసి చల్లారినపిదప తేనెవైచి అందు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు నాగకేసరము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు జాజికాయ జాపత్రి లవంగములు వాయువిశంగములు పెద్దసోపు తేలకర్ర తుంగముస్తలు చిట్టాముట్టివేరు పసపు మానిపసపు వీటి చూణాము ప్రత్యేకము 2 తులములు లోహభస్మము తామ్రభస్మము పంగభస్మము ఇవియన్నియు ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చికలిపి దేహబలాబలమెరిగి నేవించిన సంపూర్ణవాయువు అగ్నిమాండ్యము బలక్షయము ప్రమేహము మాశ్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరీ గుల్మము పాండురోగము వీనస సంగ్రహణి అతిసారము ఆరుచి వీటిని వశించివేయుటయేగాక కామవృద్ధి ధాతువృద్ధి కాంతి పుష్టి బలము వీటిని గలుగంజేయు.

లశున పాకము.

శ్లో|| నిస్తుపంలశునప్రస్థంక్షీరకుంభేపచేత్సుధిః | ఘృతంపలం చతు
 మ్కంచపచేచ్ఛమృదువహ్నినా | సునిష్పన్నేమధునిభేఖండం
 ప్రస్థద్వయంక్షిపేత్ | త్రూషణంచచత్తరాతం గ్రధికంచవ్య
 చిత్రకం విడంగంరజనీయగ్మంహవుషాగ్నితో పుకం పామ్క
 రందీవ్యపుష్పంచసురదారుపువర్ణవో శ్వదంష్ట్రానింబరాన్నా
 చశతపుష్పావరీశతీ | అశ్వగంధాత్మగుస్తాచద్రవ్యాణిపిచుమా
 త్రయా శుక్రేయథాబలంసేవ్యంరసోనాఖ్యంరసాయనంసర్వా
 న్వాతామయాన్మూల మపస్మారమురఃక్షతం | గులోద్దరవమి
 క్షీహావర్ష వృద్ధిక్రమిన్జయేత్ | విబంధానాహశోఫాంశ్చవన్వి
 మాండ్యంబలక్షయం | హిక్కాంశ్వాసంచకాసాంశ్చ వ్యవ
 తంత్రకమేవచ | ధనుర్వాతంతథాయామం పక్షుఘాతాపతాన
 కం అర్థితాక్షేపకంకుబ్జం హనుగ్రహణిరోగ్రహం | విశ్వాచీ
 గృధ్రీశ్శిఖిల్లిపంగువాతంచసంధిజం | బాధిర్యంసర్వశూలంచ

నాశయేదతివేగతః | పాతవ్యాధిగజేంద్రస్య కేసరివశ్యతశ్చుభః |
 కఫవ్యాధిప్రశమనోబలపుష్టికరఃస్మృతః ||

తా|| 1024 తులములపాలలో బాగుగవొలిచిన నెల్లల్లి 84 తులములువైచి వ్రుషీ కించి పిదప 16 తులములు నెయ్యివైచి చక్కెరమధుపక్వముగ పచనజేసి 128 తులములు శర్కర శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు నాగ కేసరములు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము వాయువిశంగములు పసపు మానిపపు బోడతరము వృద్ధదారు పుష్కరమూలము వోషుము లవంగములు దేవదారు గలిజేరు పల్లెరు వేప రాన్న సోపు శతావరీ కచోరములు పెన్నేరుగడ్డ తీటకసిందవిత్తులు వీటి నన్నియు ప్రత్యేకముగమాణికంచి ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునవైచి బాగాకలిపి బలాబలమును యెరిగి నేవించిన సర్వవాతరోగములు కూల అపస్మారము ఉరక్షత గుల్మము పుదరము వాంతి ప్లిహ అండవృద్ధి క్రీమి మలబంధము ఆనాహవాతము వాపు అగ్నిమాండ్యము బలక్షయము యెక్కిళ్ళు పుబ్బసము దగ్గు ఆపతంత్రకవాతము ధనుర్వాతము అంతరాయామవాతము పక్షుఘాతము అపతానక వాయువు అర్ధితవాతము అక్షేపకవాతము కుబ్జవాతము హనుగ్రహవాతము శిరోగ్రహవాతము విశ్వాచీవాతము గృధ్రీసీవాతము శిఖిల్లివాతము పంగువాతము సంధివాతము బధిరత్వము సమస్తకూలలు కఫము వీటిని శీఘ్రముగ నశించివేయు. మరియు యీలశునపాకము వాతవ్యాధి యను (యేనుగకు సింహమువలెనుండుటయేగాక బలము పుష్టి వీటినిగలుగంజేయు.)

→ స్కందవాతమునకు ఇంద్రవారుణి ఘుటికలు. ←

శ్లో|| ఇంద్రవారుణికామూలం మాగధిగుడసంయుతం |
 భక్షయేత్కర్షమాత్రంతు స్కంధవాతంహారంభవేత్ ||

తా|| పాపరవేళ్ళు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్చించి బెల్లమువైచిమర్దించి కర్ష మాత్రము నేవించిన స్కంధవాతము నివరించు.

మధువాతమునకు పిప్పల్యాదిఘుటికలు.

శ్లో|| పిప్పలీపిప్పలీమూలం హింగుళంచశిలాజితే |
 గుగ్గులుంపథమానంవా మాక్షి కేసగుడనవా |
 సథ్యాశుంథ్యమృతాక్వాథ పిప్పలీచూర్ణమిశ్రితం |
 భక్షయేన్నిష్కమాత్రంతు మధువాతవినాశయేత్ ||

తా|| పిప్పళ్ళు మోడి కుర్చిజేసిన యింగిలీకము శిలాజతు గుగ్గులము వీటినిన్నియు ననుభాగములుగ శుభ్రమునందునిచి తేనెవైచిగాని లేక బెల్లమువైచిగాని నూరి నివర్ణ

ప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన కరక శొంఠి తిప్పతీగ వీటిని కషాయము బెట్టి పిప్పలిచూర్ణమునుజేర్చి యీ అనుపానముతోనేవించిన మధువాతము నూరించు.

గృధ్రీవాతమునకు ద్రాక్షాదిఘటికలు.

శ్లో॥ ద్రాక్షాయష్టికఖజూర మేలాత్వక్పత్రకేసరం ।

మధుకులీచందనంచ ముసలీకందమేవచ ।

స్రియాళుమజ్జాసంతుల్యం సర్వాంశంజాతికాఫలం

సిందూరమప్తభాగంచ నవనీతేనమిశ్రితం ।

మహావీర్యకరోవృద్ధిం వనితాశతసంగమం ॥

తా॥ ద్రాక్ష అతిమధురము ఖర్జూరము యేలకులు లవంగపుచక్క పత్రికలు నాగకేసరములు తంగెడువిత్తులు శ్రీగంధము సేలతాడిగడ్డలు మెరలిబంక యివి యన్నియు సమభాగములు వీటికిసమము జాజికాయలు వీటికన్నిటికి 8 వ పాలు సిందూరము వీటిసన్నియు ఖల్వమనందువైచి మదిఁంచి చిన్నచిన్నమాత్రలుజేసి నేవించిన నవనీర్యదోషమునుమాన్చి వీర్యవృద్ధి దండవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయుటయే గాక 100 గురు స్త్రీలను రమించుటకు శక్తినిగలుగంజేయు. యిందుకుపథ్యము మధుర పదార్థములను నేవించవలయు.

అధ్యవాతమునకు ప్రభావతివటుకములు.

శ్లో॥ భాగమేకంతుకర్పూరం తదర్థంశుద్ధగంధకం । తత్సమానవిడం

గాని జాతీపత్రలవంగకంఠజాజీఫలంతథాచైలా న్యోపంచాపి

సమంసమం । శ్లష్ణమాణామిదంసర్వం మర్తయేద్యామ

మాత్రకం । గుడేనమాషమాత్రంతు వటికాంకారయేద్బుధః ।

ఋయంప్రభావతీనామ్నా హాధ్యవాతవినాశకృత్ ॥

తా॥ రసకర్పూరము 1 భాగము గంధకము 1/2 భాగము వాయువిడంగములు 1/2 భాగము లవంగములు 1 భాగము జాపత్రి 1 భాగము జాజికాయ 1 భాగము యేల కులు 1 భాగము శొంఠి 1 భాగము పిప్పలి 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము వీటి సన్నియు చూడిఁంచి అందు తెల్లమువైచికలిపి 1 యామును మదిఁంచి మినువగింజ లంత మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన నేవించిన అధ్యవాతము నివఱింపు.

పంగునాతమునకు ప్రభావతివటుకములు.

శ్లో॥ హృద్రానింబపత్రాణి పిప్పలీమరిచానిచవిడంగంభద్రముస్తాచ జీరకంవిశ్యేభేషజం । చిత్రకంసైంధవంకుప్తం విషంపాశాహారీ తకీ । ఏతానిసమభాగాని హ్యజామూత్రేణపేషయేత్ । చణ ప్రమాణవటికా శ్చాయాశుష్కాశ్చ కారయేత్ । ఏకా హ్యుష్ణోదక్షైఃపీతా విషూచీంచవ్యపోహతి । లూతవిస్ఫోట భేదేచ గోమూత్రేణవిలేపయేత్ । ఉషామూలేనపీతాచే త్సర్పదప్తవిషంహరేత్ । మేహేరక్తప్రవాహేచ శ్రీగంధేన సమంపిబేత్ । అర్కక్షీరేణసంలిప్తావృశ్చికస్యవిషంహరేత్ । హంతిపుష్పంచపటలం రంభాకంధరసాన్వితా । కాకమాచీ రసైఃపీతా తిమిరాణివినాశయేత్ । నీలికాయా రసైరంక్తా రక్తాక్షీత్వంవినాశయేత్ । గుడేనభక్షితాచైవ వాతరోగం వినాశయేత్ ॥ భృంగరాజరసైః పీతాశిరోదాహంహరేద్బృ శంఠండులోదకసంయుక్తాకాసంకృచ్చంవినాశయేత్ । గోమూ త్రేణయతాపీతాస్లహిరోగంవినాశయేత్ । ఛాగక్షీరసమాయు క్తా వటికానాశ్యగంధికాపీతామండలపర్యంతం రాజయక్షు డ్రి వినాశిసి ॥

తా॥ పసపు నేపాకు పిప్పళ్ళు మిరియాలు వాయువిశంగములు తుంగముస్తలు జీలకఱ్ఱ శొంఠి చిత్రమాలము సైంధవలవణము చెంగల్వకోష్ఠ అతిసవ చిరుబొద్ది కర క్కాయువోలుపు వీటిసన్నియు సమభాగములుగ చూడిఁంచి ఖల్వమనందునిచి మేక మూక్రముతో 4 యామునులుమదిఁంచి శనగలంతమాత్రలుజేసి యెండించి పూట కొకమాత్రచొప్పన నేవీశ్యతోనేవించిన విషూచి గోమూత్రముతోనూరి శరీరమునకు లేపనముజేసిన లూత విస్ఫోటక ప్రణములు నాగురుజేయొక్క చందనముతో నేవించిన సర్పవిషములు శ్రీగంధముతోనేవించిన ప్రమేహములు కుసుమరోగములు జిల్లే డుపాలచేనూరి లేపనముజేసిన తేలువిషము అరటిదుంపరసముచే నూరి నేత్రములకు వైచిన కంటిలోపడియుండు పూలు పటలములు నల్లకామంచి అకురసముతోనేవించిన కన్నులయందుబుట్టు తిమిరరోగములు నీలిఆకుపసరుతోచాది నేత్రములకు అంజనం విడిస రక్తోద్రేకము నేత్రరోగములు బెల్లముతోనేవించిన వాతరోగంబులును గుంట గలిజేరాకు పసురుతోనేవించిన శిరోవాతము శిరస్సునజనించు తాపము బియ్యపు

కడుగుతోసేవించిన కాస మూత్రకృత్తులు గోమూత్రముతోసేవించిన స్టీవోగ్ ములు మేకపాలు వెన్నెరుగడ్డ మాణాముతోసేవించిన పర్వత్యలు యిటుల సేవించిన యివియన్నియు నశించు.

న్నాయువాతమునకు పంచానన కల్పము.

శ్లో॥ మృతంసూతంతథాగంధం కాంతంచాభ్రీకమేవచ | తామ్ర భస్మమృతంసమ్యక్ నిష్కార్ధంశిఖతుత్థకం | సింఘవారస్య భృంగస్య పత్రచూణాంపలత్రయం | ఖాదిరంద్విపలంచైవ సర్వంసంచూణానిషీవేత్ | స్నిగ్ధభాండేవినిషీప్య ద్వికాలం భక్షయేతుస్థిః | నిష్కార్ధమాత్రంసేవేత పథ్యంతక్రోధనం హితం | లవణతౌరకామ్లాని వర్జయిత్వానిషేవయేత్ | చిర కాలసముద్యూతం వాతంన్నాయుకసంక్షీతం | నాశయేన్నాత్ర సందేహో ముక్తకంచూరగాఙ్గవ ||

తా॥ రసభస్మము గంధకము కాంతభస్మము ఆభ్రీకభస్మము తామ్రీభస్మము ఇవి ప్రత్యేకముగ 4 తుల్యములు శుద్ధిజేసిన మయిలుతుళ్ళను అర్ధనిష్కమువాలి గుంట గలగర చండ్ర వీటిమాణాములు ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటిసన్నియు నేకముగ జేర్చి బాగుగ చూడించి నేతిలోమాగిన భాండమునందునిచి అర్ధనిష్కప్రమాణము 2 కాలములందు వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన చిరకాలముగ బాధింపుచుండేడి స్నాయువాతము నశించి శరీరము శుద్ధమగు. ఇందుకు పథ్యము వున్న కారము పులుసు మైథునము తెుదలగువాటిని నజికాంతి మజ్జిగ అన్నమును భుజింపవలయు.

పక్షు అర్ధిత వాతములకు భృంగాదినస్యము.

శ్లో॥ భృంగైరండకనిర్గుండో మత్సాక్షీచార్కపత్రకం | సతైలమరిచంసస్యం పక్షుఘాతాదితేషుచ ||

తా॥ గుంటగలగర అనుద్రపుచిగురు వావిలిచిగురు పొన్నగంటిఆకు జిల్లేడు చిగుళ్ళు వీటిసన్నియు పమభాగములుగనూరి కల్కముజేసి కల్కమునందు మిరియాల మార్లమువైచి నస్యముచేయించిన పక్షుఘాతవాతములు అదికాతవాతము యివినశించు.

మూర్ఛావాతమునకు మధూకాదినస్యము.

శ్లో॥ మధూకపిష్టంసితయాచయుక్తం స్తన్యేనసస్యంవినిహన్తిమూర్ఛాన్యాన్ | స్తన్యేనహిక్షుస్వరసేనసస్యం సుచందనంచై వనిహన్తి మూర్ఛాన్యాన్

తా॥ ఇప్పటిండి కలకండి వీటిని చనుబాలచేసూరి నస్యముచేసినను లేక చను బాలు చెరుకురసము శ్రీగంధము వీటిని నేకముగజేసి నస్యముచేసినను మూర్ఛావాతము హరించు.

అదికాతాదివాతములకు కాశ్మర్యాదినస్యము.

శ్లో॥ కాశ్మరీచవ్యకుష్టంచ లవంగందారుసైంధవం | పిప్పలీనస్యకంహన్తి హ్యదికాతంచహనుగ్రహం ||

తా॥ గుమ్మడుకొనలు చవ్యము చెంగలవ్వికోళ్ళు లవంగములు దేవదారు సైంధవ లవణము పిప్పలి వీటిసన్నియు సమభాగములుగ నూరి నస్యముచేసిన అదికాతవాతము హనుగ్రహవాతము యివి నివర్తించు.

మూర్ఛాదులకు కుంకుమాదినస్యము.

శ్లో॥ కుంకుమంఘృతసంయుక్తం మూర్ఛాపిత్తవికారనుత్ | శిరోభ్రీమహారంశ్రేష్ఠ నస్యంవై నాత్రసంశయః ||

తా॥ కుంకుమపువ్వు నేతియందువైచి నస్యముచేసినను మూర్ఛ పైత్తవికారము తలద్రెప్పట యివియన్నియు మానును.

సర్వవాతములకు త్రికటుకాదినస్యము.

శ్లో॥ త్రూప్యషణంచిత్రకంచైవ లాంగలీచేంద్రవారుణీ | వాచా మధుకబీజాని తత్రపాతానదీఫలం | తాళకంవత్సనాభంచ అంకోలతౌరయుగ్మకం | ఏవంపంచదళైతాని సమభాగాని కారయేత్ | సూక్ష్మచూణీకృతంచైవ నిర్గుండీతింత్రిణీరసైః | ఆర్ద్రీకస్యరసైర్మర్ద్యం త్రివిధైశ్చవిచక్షణః | ఏవంసస్యం ప్రదాతవ్య మర్కమూలరసేనచ | అపస్మారంచహృద్రోగం వాతసంకులమేవచ | ధనుర్వాతంభ్రీమంహాంతి హ్యున్మాదం సన్నిపాతకం | పూజ్యపాదకృతోయోగో నరాణాంహిత కామ్యయా ||

తా॥ కొంత పిప్పలి మిరియాల చిత్రమాలము చన్నచర్లగడ్డ పాపరజేళ్ళు వన యిప్పలిత్తులు చిరుబొద్దిజేరు సముద్రపాలవిత్తులు శుద్ధతాళకము శుద్ధవనసాభి వ్రాడుగొనలు సర్వతౌరము యవతౌరము వీటిసన్నియు సమభాగములుగ నూక్షుముగ

చూడెడిచి వానిలాకు చింతాకు అల్లము పీటిరసములతో 1 దినము మర్చించి శనగ లంతమాత్రలుజేసి యెండించి పూటకొకమాత్రచూపున జిల్లేడువేశ్యరసముతోచాది నస్యముజేసిన అపస్తామియు హృద్రోగము వాతరోగముచే ప్రజ్ఞతెలియకపడుట ధను ర్వాతము భ్రమణవాతము వున్నాదము నన్నిపాతము యివియన్నియు నశించు.

వాతసాధ్య సాధ్యములు.

శ్లో॥ సార్వస్థానవి శేషాచ్చ భవేద్రోగవి శేషకృత్ । ధనురాదిరసా ధ్యస్తు ద్వంద్వలక్షణక స్తథా । స్థాననామానురూపేణ లింగ బేదాద్వినిదిశేత్ । శుద్ధవాతహతంపక్షం కృచ్ఛ్చసాధ్యతమం విదుః । హనుస్తంభాదితాక్షేప పక్షఘాతాపతానకాః । కాలేనమహతాసాధ్య హ్యసాధ్యశ్చచిరంగతాః ॥

తా॥ సార్వస్థాన విశేషమువలన రోగవిషములు జనించు. అందు ద్వంద్వ లక్షణములుగల ధనుర్వాతము మొదలగునవి అసాధ్యములు. ఇవి స్థాననామాను రూపముగా చిస్తుములు భేదమువలన దెలిసికొనవలయు. (శుద్ధవాతజనితము) అనగా శేషలవాతజనితమైన పక్షవాతము కష్టసాధ్యము. హనుస్తంభ అర్దిత ఆక్షేపక పక్షా ఘాత అపతానకవాతములు కాలక్రమమున సాధ్యములు. చాలాకాలము గడచిన యడల అవియు అసాధ్యములని దెలిసికొనవలయు.

వాతరోగ పథ్యములు.

శ్లో॥ అభ్యంగోమదనంవస్తిః స్నేహంస్వేదోపగాహనం । సంవా హనంసంశమన ప్రవృత్తిర్వాతవర్జనం । అగ్నికర్మోపనాహశ్చ భూశయ్యాన్నాచనూనసం । తైలద్రోణీశిరోవస్తి శ్శమనంనస్య మాతేపః । సంతర్పణంబృంహణంచ కీలాటదధికూర్చికాః । నర్మిస్తైలంపనామజ్జా స్వాద్వస్థులవణారసాః । వవీనాస్త్రులిగో ధూమ మామాస్సంవత్సరోషితాః । శాలయఃషష్టికాశ్వాపి కులిత్థానాంరసాఃపురః । గ్రామ్యానూపఖరోష్ట్రాశ్చ రాస భచ్చాగలాదయః । ఆరూపాఃకోలమహిష న్యంకుఖడ్గీగజా దయః । ఔదకాహంసకాదంబ చక్రమర్దబకాదయః । బిలే శేయాజేకగోదా నకులశ్చద్విజాదయః । చటకఃకుక్కుటోబర్హి

స్త్రీత్తిరశ్చేతిజాంగలాః । శిలీంధ్రపర్వతోనశ్రో గర్గరఃకవయీ లిశఃపరండచులకీకర్మశిశుమార స్తిమింగిలః । రోహితో మద్ధురః శృంగీ వర్మిచఖుడిశోరుషః । పటోలంశిగృవార్తాకం లశునం దాడిమద్వయంపక్వంతాలంరసాలంచ లలదంబుపరూషకం । జంబీరంబదరంద్రాక్షా నాగరంగోమధూకజమ్ । ప్రసారిణీ గోక్షురక శ్యుక్లాక్షీపారిభద్రకః । పయాంసిచవయఃపేటీ రుబు తైలంగవాంజలం । మత్స్యస్థండికాచతాంబూలంధాన్యాస్తుం తిత్తిడిఫలంస్నిగ్ధోష్ణానిచభోజ్యాని స్నిగ్ధోష్ణంచామలేపనమ్ । విశేషాత్పవనార్తానామామాశయముపాగతే । పక్వాశయస్థే మాంసస్థే తథాస్నిగ్ధంపిరేచనం । ప్రత్యాధ్మానాధ్మానయో ర్వావర్తిలంఘనదీపనం । అష్టిలాభ్యేమూత్రవిధిశ్యుక్రస్థేక్షయ భిత్తియా । త్వజ్జాంసాస్పృక్ సిరాప్రాప్తే హితంశోణితమో షణంయథాశ్రమంయథావస్థం యథాచరణమేవహి । వాత వ్యాధానముత్పన్నే పథ్యమేతన్న ప్రకాంభవేత్ ॥

తా॥ ఆభ్యంజనము మర్దనము నస్తికర్మ స్నేహము చమటదీయుట స్నానము ఆంగమర్దన వాతసామక క్రియలు విరేచనము గాలిలేని స్థలమునందువసించుట వాత వేయుట కట్టుకట్టుట భూమిచైత్యనించుట స్నానము ఆసనము నూనెపాత్రయందు కూర్చుండుట శిరోవస్తికర్మ శమనక్రియ నస్యము వొత్తడమువేయుట సంతర్పణక్రియ బృంహణక్రియలుజేయుట మజ్జికలేట నెయ్యి నూనె వస మజ్జ తీపు పులుసు పుష్ప యీరసములు కొత్తనువ్వులు గోధుమలు పాతవుడ్లు 60 దినములకు 12 ధాన్యముల యొక్క పాతవియ్యము పులనలు గుగ్గులము గ్రామ్య అనూపహంసము మరియు గాడిద వొంటె పొట్టేలు పంది యెనుబోతు ఖడ్గమ్మగము యెనుగ దుప్పి వీటిమాంసము మరియు హంస కలహంస చక్రవాక కొంగ వీటిమాంసము కప్ప వుడుము ముంగిస యండ్రకాయలు వీటిమాంసము పూరపిచ్చికలు కోడి నెమలి తిత్తిరి వీటిమాంసము జాంగలమాంసము కుక్కగొడుగు ముసలి మరియు గగ్గర కంబ యిరీష గంఠూష యేరండ చులకీ కర్మ శిశుమార తిమింగిల రోహిత మద్ధుర శృంగి వర్మి ఖుడిశయను మత్స్యములు మరియు పొట్లకాయ మునగకాయ వంకాయ పుల్లి తియ్యదాడింబ పుల్ల దాడింబ తాటిపండు మామిడిపండు పారుచుండెడినిర చిట్టికపండ్లు నిమ్మపండ్లు రేగు పండ్లు ద్రాక్షపండ్లు కిచ్చిలిపండ్లు యిప్పపూలు అత్తిపొత్తిఅకు పల్లెరుఅకు శుక్లాక్షి

కూర వేప పాలు పయిపేటి ఆముదము గోమూత్రము ఖండశర్కర తాంబూలము కూటిసీస్య చింతపండు మరియు స్నిగ్ధముగను పుష్టముగను భుజించుట అనులేపనము మిగుల వాతముచేపీడితులు అమాశ్రితవాతరోగులు పక్వాశయస్థితివాతరోగులు మాంస గతరోగులు వీర్లకు స్నిగ్ధముగుభోజనము విరేచనము ప్రత్యాధానవాయువుగలవారు లకు గుదవస్తి లంఘనము దీపనాపదములు అప్పిలావాతరోగులకు మాత్రవిరేచనము కృత్ర గతవాతరోగులకు క్షయనాశక ఔషధములు మరియు చర్మము మాంసము రక్తము శిరలు పీటియందుండు వాతవికారములకు రక్తముతీయలు యిటుల ఆయారోగుల యొక్క శ్రమ అపస్థలను అనుసరించి ఆచరించవలయు. ఇవి వాతరోగములకు పథ్యంబు లని చెలిసికొనవలయు.

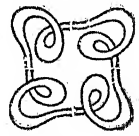
అపథ్యములు.

శ్లో॥ చిత్రావ్రజాగరణవేగవిధానధారణా నిచ్చర్దిశ్రమోనశనతాచ
 ణకాఃకలాయాః | నీవారకంగుళరవై ణవకోరదూషశ్యామా
 కచూణాఃకురువిందముఖానియాని | ధాన్యానితాలత్పణజా
 తిచరాజమాషాముద్గాగుడాంగతదినీసలిలంకరీరం | జంబూక
 సేరునలకం క్రముకంమృణాలంలిఱ్ఱోర బీజమపితాలఫలాస్థి
 మజ్జా|ఇలూకత్తిందూకకటీల్లకాదీఁరసాలశింబీచవేత్రవరశార
 ముద్గరంచ | శితాంబురాసభవయోపి విరుద్ధమన్నంఱ్ఱోరోపి
 శుష్కపలలంక్షతజస్మతిశ్చ | ఱ్ఱోద్రంకషాయకటుతిక్తరసావ్య
 వాయోహస్త్యశ్వయానమపిచంక్రమణంచఖట్వా | ఆధ్మాని
 నోదినవతోపివునర్నవిశేషాత్ స్నానంప్రదుష్టసలిలోద్విజఘ్న
 ణంచ| నిశ్చేషతంత్రపరీక్షితాతపవగ్నోన్మణానంమిారణగ దేషు
 ముదంచదక్షే॥

తా॥ ఎల్లపుడుచింత మిగులనిద్రమేలుకొనుట మలమూత్రవిరోధము వమనము నకు ఔషధముపుచ్చుకొనుట మిక్కిలిశ్రమజెందుట పుపవాసముసేయుట శనగలు బోడకవగలు నీవారధాన్యము కొఱ్ఱలు పెరుగుమిడిమిగడ వెదురుబియ్యము శ్యామా ధాన్యము పిండి కారుబియ్యము మొదలగునవి తాటిపండు మొదలగునవి త్యణధాన్య ములు అలసందులు పెసలు బెల్లముతోజేర్చిన పదార్థములు యేటిసీరు వెదురు మొలకలు నేరేడుపండు జానువల్లితులు పోకలు తామరతూండ్లు లిఱ్ఱారబీజములు తాటివిత్తులోని మజ్జ జాటికాయ తుమికిపండ్లు కాకర మామిడిపండ్లు కాయలు కందిపప్పు పేనుపండ్లు

చేపలు పచ్చపెసలు బల్లసీస్య గాడితెపాలు బితుద్ధాన్నములు ఱ్ఱోరములు యెండిన మాంసములు నెత్తురుదీయుట లావుకమాంసము వగరుపదార్థములు మిగులకూరము చేడు పదార్థము మైధునము యేనుగలు గుఱ్ఱములు వీటిమిడియొక్కిపోవుట మిగులతిడిగుట మంచముమీద శయనించుట కడుపుబ్బరముగనుండునపుడు భుజించుట భోజనముజేసి మరల భోజనముజేయుట దుష్టోదకస్నానము దంతముల సందులయందు పొడుచుట యివియన్నియు సమస్తవైద్యశాస్త్రములయందును వాతరోగముల కపథ్యంబులని జెప్పబడియె.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధాన్వవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
 సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ శైవజ్య
 విద్యాపారీణ సకలసాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
 పల్లభాచార్యవिरచిత వైద్యచింతామణి
 వాత ప్రకరణన్నామ
 పఠ్యోవిలాసః.

శ్రీ రస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

పితృ ప్రకరణము.

రక్తపిత్త కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ మద్యపాన రక్తపిత్తస్యా త్సదద్యాత్సర్పిషోఘటమ్ ।
మధునోర్ధఘటంచైవ సహిరణ్యంవిశుద్ధయే॥

తా॥ పూర్వజన్మమందు మద్యపానముజేసినవాడు రక్తపిత్తరోగముగలవాడగు అట్టిరోగి పూర్ణాఘృతకుంభమును అర్ధఘటము తేనెను సువణానహితముగ దానంబిడిన రక్తపిత్తము నివర్తింతు.

రక్తపిత్తమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ చంద్రక్షేత్రేయదాభామో జాయతేమనజస్తథా ।
రక్తపిత్తీచదుర్నామ నానావ్యాధినమాకులః ॥

తా॥ చంద్రక్షేత్రమునందు ఆంగారకుడుండగ జనించిన మనుజుడు రక్తపిత్తము దుర్నామరోగము నానావ్యాధులు వీటిచే పీడింపబడు.

శ్లో॥ రక్తపిత్తంజ్వరందాహ మగ్ని వాయోరుషద్రవం ।
లభతేనాత్రసందేహ శ్చంద్రమధ్యేయదాకుజః ।
భామమంత్రజపఃకార్యో హేలూమఃఖాదిరజైస్తిలైః ।
ఘృతేనచసమాయుక్తం దానంరక్తవృషస్యచ ॥

తా॥ మనుజునిజన్మసమయమునందు ఆంగారకుడు చంద్రమధ్యగుడాయుసేని అనుజునికీ రక్తపిత్తము జ్వరము దాహము అగ్నివాయువు వీటివలన పుష్కద్రవము యివి సంభవించుగాన ఆంగారకమంత్రమును జపించి చంద్రసమిధలు తిలులు వీటిచే చామముజేసి ఘృతచహితముగ రక్తవణముగల వృషభమును దానంబిడిన పైజెప్పంబడిన వ్యాధులు నివర్తింతు.

శ్లో॥ బిల్వచందనబలాశణపుష్పై ర్హింశులీకఫలిసేవకుశైశ్చ ।
న్నానమద్భిరిహమగ్నియుతాభి త్సామదోషవినివారణమాశు ॥

తా॥ మారేడు చందనము చిట్టాముట్టి గిలకపూలు నేలములకాకు ప్రేంబణపు ఆకు పకుశఫలము వీటినిన్నియువైచి వుడకముకాచి రోగికి ప్నానముజేయించిన చంద్ర స్థానస్థితాంగారక దోషము నివర్తింతు.

రక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ ఘృతవ్యాయామశోకాధ్వ వ్యవాయైరతిసేవితైః । తీక్ష్ణోష్ణ
తూరలవణై ర్మైఃకటుభిరేవచ । పిత్తంవిదగ్ధంస్వగుణై ర్విద
హత్యాశుశోణితమ్ । తతఃప్రవర్తతేరక్త మూర్ధ్వంచాఘో
ద్విధాపివా । ఊర్ధ్వంనాసాక్షికణ్ణాస్యై మేఘోయోనిగుడై
రధఃకపిలంరోమకూపైశ్చ సమస్తైస్తప్తైవ ర్తతే ॥

తా॥ చముట వ్యాయామము శోకము మిగులదూరమునడుచుట మైధునము తీక్ష్ణము పుష్టము యవతూరాదితూరములు పుష్ప పులుసు కారము వీటిని మిక్కిలి సేవించిన పిత్తము కుపితమై తనదాహాదికగుణములచే రక్తమును త్వరితముగ ప్రకోపింపం జేయు. పిదప యారక్తము పూర్ణముఖముగగాని ఆఘోముఖముగగాని లేక పూర్ణాఘోముఖముగగాని చెడలు పూర్ణమునగా ముక్కు కన్ను చెవులు నోరు అధః ఆనగా శిశ్నము యోని గుదము మరియు రోగప్రాబల్యమున అతికుపితమైనయడల సర్వరోమ కూపమువలన సగా చెడలు.

రక్తపిత్తమునకు పూర్వరూపము.

శ్లో॥ సదనంశీతకామిత్వం కంఠధూమాయనంవమిః ।
లోహగంధశ్చనిశ్శావ్సో భవత్యస్మిన్నభవిష్యతి ॥

తా॥ శరీరము కృశించుట శీతపదార్థములయందు ప్రీతిగలుగుట కంఠమునం దుండి పొగచెడలుట వాంతి నిట్టూర్పువిడిచిన యిసుము వానసగలుగుట యిట్టిలక్షణములు రక్తపిత్తమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

రక్తపిత్తాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ మాంసంప్రతౌషనాభంక్వధితమి వచయత్కర్ద్రమాంభోనిభంచ ।
మేడఃపూయాన్రకల్పంయకృదివ యదివాపకవ్వజంబూఘలాభం ।

యత్కృష్ణంయచ్చసీలంభృశమతి కుణపంయత్రచోక్తావీకారా ।
స్తద్వర్జ్యంరక్తపిత్తంనురవతి ధనుషాయచ్చతుల్యంవిభాతి ॥

తా॥ రక్తపిత్తము మాంసమునుకడిగిన నీరువలెగాని కషాయమువలెగాని బురద నీళ్ళవలెగాని మెదడు చీము రక్తము మలము వీటివలెగాని పండిన నేరేడుపండువలె గాని నల్లగాని నీలవణముగాని పీనుగకంపుగలదిగాని యింద్రధనుస్సువలె నానా వణములుగలదిగానియుండిన అట్టిచోగిని వైద్యుడు విడువవలయు.

వాతరక్త పిత్తనిదానము.

శ్లో॥ శ్యావారుణంసఫేసంచ తనురూక్షంచవాతికం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము నల్లగను యెఱ్ఱగను నురుగుతోగలిసియు నూక్షుముగను కూక్షుముగను యుండిన యది వాతజన్యమని యెరుంగవలయు.

పైత్తికరక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ రక్తపిత్తంకషాయాభం కృష్ణంగోమూత్రసన్నిభం ।

మేచకాంగారధూమాభ మంజనాభంచపైత్తికం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము కషాయమువలెగాని నల్లగాని గోమూత్రమువలెగాని కుష్ట క్షేణమువలెగాని బొగవలెగాని కాటుకవలెగానియుండిన పిత్తజమని యెరుంగ వలయు.

కఫజరక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ సాంద్రంసపాంశునన్నహం షిచ్ఛీలంచకఫాత్మకం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము గట్టిగను యింతుక తెల్లగను జిడ్డుగను చిక్కగనుండిన కఫ జన్యమని యెరుంగవలయును.

కఫనాయుసంబంధమువలన రక్తపిత్తప్రవర్తన.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వగంకఫసంస్పృష్ట మధోగంమారుతానుగం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము ఊర్ధ్వముఖముగవెడలిన కఫజమనియు ఆధోముఖముగ వెడలిన వాతజమని యెరుంగవలయు. ఇదియసాధ్యము.

ద్వంద్వజనన్ని వాత రక్తపిత్తనిదానము.

శ్లో॥ సంస్పృష్టలింగంసంసర్గా త్రిలింగంసాన్ని సాతికమ్ ॥

తా॥ రక్తపిత్తము ద్విదోషలక్షణయు క్తముగనుండిన ద్వంద్వజమనియు త్రిదో షలక్షణయు క్తమైన సాన్ని సాతికమనియును నెరుంగవలయు.

అసాధ్యరక్తపిత్త లక్షణము.

శ్లో॥ ద్విమార్గంకఫనాతాభ్యా ముభాభ్యామనువతేతే ।

ఊర్ధ్వంసాధ్యమధోయాప్య మసాధ్యంయుగవద్గతం ।

ఏకమార్గంబలవతో నాతివేగంసవోత్థితం ।

రక్తపిత్తంసుఖేకాలే సాధ్యంస్యాన్నిరుషద్రవం ।

ఏకదామానుగంసాధ్యం ద్విదోషంయాప్యముచ్యతే ।

యత్రిదోషమసాధ్యత న్నందాగ్నేర్నాతివేగవత్ ।

వ్యాధిభిఃక్షీణదేహస్య వృద్ధస్యానశ్చ తశ్చయత్ ॥

తా॥ కఫము వాతము యీరెంటివలన జనించిన రక్తపిత్తము ఊర్ధ్వార్ధోమార్గ ముగవెడలు అందు వూర్ధ్వముఖముగవెడలిన సాధ్యము. ఆధోముఖముగవెడలిన కష్ట సాధ్యము పుభయమార్గములుగవెడలిన యసాధ్యమనియు నెరుంగందగు. మరియు బలవంతునికి నూతనముగజనించి అతివేగములేక యేకమార్గంబువెడలినను లేక హేమం తళశిరాదియుతువులయందు పుత్పన్నమైనను అది సుఖసాధ్యమని యెరుంగవలయు. మరియు వొకదోషమువలన జనించిన సుఖసాధ్యమనియు ద్విదోషమువలన జనించిన కష్టసాధ్యమనియు త్రిదోషమువలన బనించిన రక్తపిత్తము అగ్నిమాంద్యముగలదిగను వేగరహితముగనుండుగాన అసాధ్యమని యెరుంగవలయు. మరియు వ్యాధివలన క్షీణించినవానికి వృద్ధునికి అన్న ద్వేషముగలవానికి జనించిన రక్తపిత్తము అసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

రక్తపిత్తోప్రద్రవ లక్షణము.

శ్లో॥ దౌర్బల్యంశ్వాసకాసజ్వరవమధుమదాఃపాంశుతాదాహమూర్ఛా

భుక్తేర్లోరోవిదాహస్తవిదృతిరపినదాహృద్యతుల్యాచపీడా ।

తృష్ణాకోష్ఠస్యభేదశ్శిరసిచతపనంప్రాతినిష్ఠీననత్వం ।

భ్రష్టద్వేషావిచాకౌవికృతిరపిభవేద్రక్తపిత్తోషసర్గాః ॥

తా॥ దుర్బలత్వము శ్వాస కాస జ్వరము వాంతి మత్తత శరీరము తెల్లగనుం డుట తాపము మూర్ఛ మిగులఅన్నము భుజించుట మిగుల దాహము అధైర్యము నశ్య కాలములయందు హృదయమున నహించతగనిపీడ దప్పి మలమువెడలనపుడు శోష

స్థానమునందు నొప్పి కిరస్సంతాపము పుమిశినయెంగిలి దుర్గంధముగనుండుట అన్న ద్వేషము ఆజీణాము యిట్టివికారములు రక్తపిత్తోపద్రవములని యెరుంగవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ యేనచోపమాతంర క్తం రక్తపిత్తేనమానవః |
పశ్యేద్భ్రష్టంపియచ్చాపి తచ్చాసాధ్యమసంశయం |
లోహితంఛర్దయేద్యస్తు బహుశోలోహితేక్షణః |
లోహితోద్ధారదర్శీచ మ్రియతేరక్తపై త్తికః ||

తా॥ మనుజునికి రక్తపిత్తమువలన రక్తముచెడియుండినను ఆకసముపడునటుల నుండినను ఆట్టిమనుజుడు జీవించడు. మరియు రక్తముగ్రక్మినను కన్నులు మిక్కిలి యెర్రగనుండినను రక్తయుక్తముగ తేనుపువచ్చినను సమస్తపదార్థకములు రక్తవణాముగ గనిపించినను ఆట్టిమనుజుడు జీవించడు.

రక్తపిత్తోపచారములు.

శ్లో॥ అతిప్రవృద్ధనోపస్య పూర్వంలోహితపిత్తినః | అక్షీణబలమాం
సాక్షోక ర్తవ్యమపితర్పణం | ఊర్ధ్వగేరేచనంశ స్తమధోగేవ
మనంహితంపిత్తాన్రంశమయేన్నాదాప్రవృత్తంబలినస్సృతం |
హృత్సాక్షిగ్రహణీహోగ ప్లిహగుల్మోదరాదికృత్ | క్షీణమాం
సబలంబాలంవృద్ధశోషానుబంధినం | అవామ్యమవిరేచ్యంచ
శమనీయైరుపాచరేత్ | శాలిషణ్ణ్యాదినాసిద్ధః పేయోయాష
స్తవ్విధోగతే | రక్తాతిసారహస్తాచ యోజ్యోవిధిర కేవతః | ప
యాంసీశీతానిరసాశ్చజాంగలా స్సతీనయామాశ్చన శాలిషిష్ట
కాః | హితానిచై తానిరస క్తపి త్తేచాన్యాన్యపిన్యః కిలపి త్తహాని ||
మసూరముద్దచణకాస్సమకుష్ఠాఢకఫలాః | ప్రశస్తాసూపయా
మార్ధేకల్పితార క్తవిత్తినాం ||

తా॥ రక్తపిత్తము జనించిన మనుజునికి వాతపిత్తశ్లేష్మములు మిక్కిలి వృద్ధి చెందినను బలమాంసములు క్షీణించకయుండేనేని ముందుగ పుపచారము చేయవలయు. మరియు రక్తపిత్తము పూర్ణముఖముగ వెడలిన విరేచనమును ఆఘోముఖముగ వెడలిన దివ్యమను జేయవలయు. మరియు బలవంతుడగు మనుజుడు ఆదియందే రక్తపిత్తమునకు చికిత్సజేయవలెనని వృద్ధోగము హృత్సాక్షి గ్రహణీ ప్లిహ గుల్మము పుడరము

యవి మొదలు రోగములను గలుగజేయు. మరియు మాంసము బలము యివి క్షీణించిన మనుజునికి బాలులకు వృద్ధులకు శోషించినవారలకు రక్తపిత్తరోగమునందు పమనవిరేచనములకు యివ్వంజనదు. పుపచారములు మాత్రము జేయండగు. మరియు రక్తపిత్తము ఆఘోముఖముగ వెడలువానికి శాలిషణ్ణ్యాదికషాయము గంజి వీటినినొసంగి రక్తాతిసారనివర్తికములగు సర్వోపచారములంజేయవలయు. అవియెవ్వియనిన చల్లారినపాలు జాంగలాదిమాంసరసములు గంజి బియ్యపుపిండి రొట్టెలు పిత్తహారములగు పదార్థకములు చిరిశనగలు పెసలు శనగలు పిల్లపీసర కందులు వీటియూషము మొదలగువానిని యివ్వండగు.

రక్తపిత్త కషాయములు.

రక్తపిత్తమునకు త్రిఫలాదికషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాకృతమాలభవంకృషణం సితయామధునామిళితంహారతి |
ననుశోణితపిత్తరుజంవివిధాంఘనదాహకయుష్పిత్తసూలహరం ||

తా॥ కరక తాడి వుకిరికలు రేలవేరు వీటిని కాషాయముబెట్టి చక్కెర తేనె చేర్చియిచ్చిన నానావిధములగు రక్తపిత్తము మిక్కిలి దాహముతో కూడుకొనిన పిత్తకూల వీటిని నితంపంజేయు.

హీరబేరాది కషాయము.

శ్లో॥ హీరబేరముత్పలంధాన్యంచందనంయస్తి కామృతా |
ఉశీరంచవృషశై చ్చపాంకాఫస్సమధుశర్కరః |
పాయయే త్తేననద్యాహిం రక్తపిత్తంప్రణస్యతి |
రక్తపిత్తంజయత్కృగ్రంత్మస్థాదాహజ్వరంతథా ||

తా॥ మరువేరు కలవకాడలు ధనియాలు శ్రీచందనము యస్తిమధుకము తిప్ప తీగ వట్టివేరు అడ్డసరము వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి చక్కెర తేనెచేర్చి యిచ్చిన పుగ్రగుగురక్తపిత్తము దప్పి తాపము జ్వరము వీటిని నశింపజేయు.

ఇత్యౌదికషాయము.

శ్లో॥ ఇత్యూణాంమధ్యకాండాని సకందంసీలముత్పలం |
కేసరంపుండరీకస్య మోచంమధుకపద్మకే |
వటప్రరోహశృంగాశ్చ ద్రాక్షౌఖజ్జాకరమేవచ |
ఏతానిసమభాగాని కషాయముపకల్పయేత్ |

ద్యుషితంసుధుసంయుక్తం. కషాయంశర్కరాన్వితం ।

సప్రమేహంరక్తపిత్తం ఊస్రమేతన్నియచ్ఛతి ॥

తా॥ గణువులుతీసిన చెరుకుఖండములు నల్లకలువనమూలము శ్వేతకమల కేసరములు మోచరసము ఆతిమధురము పద్మకాఢ్యము మఱ్ఱిపూడకొనలు దాక్షిణ్య ఖజూరము వీటిని సమభాగములుగ కషాయబెట్టి అందు తేనెచక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన ప్రమేహముతో గూడిన రక్తపిత్తము మానును.

చందనాది కషాయము.

శ్లో॥ చందనేంద్రయవాపాతా కటుకానుదురాలభా ।

గుడూచీవాలుకంఠోధ్రం పిప్పలీక్షోద్రసంయుతం ।

కఫాన్వితంజయేంద్రక్తం తృష్ణాకాసజ్వరాపహం ॥

తా॥ చందనము కొడిశపాల విషబొద్ది కటుకకోహిణి దూలగొండి తిప్పతీగ కురువేరు లొద్దుగ వీటిని కషాయముబెట్టి పిప్పలి చూణాముశేర్చి తేనెకలిపి నేవించిన కఫముతో గూడుకొనిన రక్తపిత్తము దప్పి కాస జ్వరము వీటిని నశింపజేయు.

ఉశీరాది కషాయము.

శ్లో॥ ఉశీరంచందనంపాతా ద్రాక్షామధుకపిప్పలీ ।

సక్షోద్రంపాయయేత్కావ్యధం రక్తపిత్తహరంధ్రవం ॥

తా॥ పట్టివేరు చందనము అగళుశోంఠి ద్రాక్ష యష్టిమధుకము వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పిప్పలిచూణాము తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము నారించు.

అమృతాది కషాయము.

శ్లో॥ అమృతామధుకంచైవ ఖజూరంగజపిప్పలీ ।

కావ్యధఃక్షోద్రయతోవ్యోష రక్తపిత్తవికారనూత్ ॥

తా॥ తిప్పతీగ యష్టిమధుకము ఖజూరము గజపిప్పలి వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము మానును.

ముద్గాది కషాయము.

శ్లో॥ ముద్గాస్ఫలజాస్సయవాస్సకృష్ణా సోశీరముస్తాసహచందనేన ।

బలాజలై పర్యుషితఃకషాయస్య రక్తపిత్తంశమయతుద్విగమ్ ॥

తా॥ పెసలు పరిపేలలు యవలు పిప్పళ్ళు పట్టివేరు తుంగము స్తలు చందనము చిట్టాముట్టి వీటిని సమముగచేర్చి నలియగొట్టి పూర్వదివసమునందు నీళ్ళుపోకియించి మరునాడు కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన పుత్కటముగు రక్తపిత్తము మానును.

యష్ట్యాది కషాయము.

శ్లో॥ యష్టిమధుసమాయుక్తం ఊరంసంక్వాఢ్యశీతలం ।

శర్కరామధుసంమిశ్రం రక్తపిత్తహరంపిబేత్ ॥

తా॥ యష్టిమధుకమును పాలయించువైచి కాచి చక్కెర చక్కెర తేనెచేర్చి నేవించిన రక్తపిత్తము నివర్తించు.

ఆటరూపాది కషాయము.

శ్లో॥ ఆటరూపకనిర్యూహః ప్రియంగూమృత్తికాంబనే ।

విసీయలోధ్రంసక్షోద్రం రక్తపిత్తహరంపిబేత్ ॥

తా॥ అడ్డపరపురసము కొఱ్ఱలు పటిక రసాంజనము లొద్దుగచెక్క వీటిని కషాయముకాచి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము మానును.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాకషాయోత్పలమత్ప్రియంగు లోధ్రాంజనాంభోరుహ

కేసరాణి । వీత్వాసితాక్షోద్రయతానిజహ్య త్పితాస్పృజోవేగ

ముదీణామాశు ॥

తా॥ అడ్డపరము నల్లకలువకాడలు కొఱ్ఱలు లొద్దుగచెక్క రసాంజనము కమల కేసరములు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వేగముగ నుండు రక్తపిత్తము మానును.

—|| రక్తపిత్తకుఠార రసము. ||—

శ్లో॥ శుద్ధపారదబలిప్రవాళకం హేమమాక్షికభుజంగరంగకం ।

మారితంసకలమేతదుత్తమం భావయేశ్శుచితతంద్రనైస్త్రిశః ।

చందనస్యకమలస్యమూలతీ కోరకస్యవృషపల్లవస్యచ ।

ధాన్యవారణకణాశతావరీ శాల్యలీవటబటామృతస్యచ ।

రక్తపిత్తకులఖండనాభిధో జాయతేరసవరోస్రసిత్తినాం ।

ప్రాణదోమధున్మషద్రనైరయం నేవితస్తువసుక్ష్మమ్మమోమతః ।

నాస్త్యనేనసమమత్రభూతతే భేషజంఘినుపిరక్తపిత్తినాం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము గంధకము పగడభస్మము సువణమాక్షికభస్మము నాగభస్మము కడిలభస్మము వీటిని సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి శ్రీగంధము కమలములు జాజిమొగ్గలు అడ్డపరపుఅకులు ధనియాలు గజపిప్పలి పిల్లిగడ్డలు బూరుగ ఆకు మణ్డివూడలు తిప్పతిగ వీటిరసములచే ప్రత్యేకము 3 భావనలుజేసి కరాటము నందునుకొని దీనిని 8 గురిగింజల ప్రమాణము అడ్డపరపుఅకురసము తేనెచేర్చి పుచ్చు కొనిన రక్తపిత్తము నివారించు. రక్తపిత్తముగలవారలకు దీనితో సమమగు ఔషధము లేదని యెరుంగవలయు.

సుధానిధి రసము.

శ్లో॥ గంధంసూతం మాక్షికలోహచూర్ణం సర్వంఘృష్టంత్రైఫలే నోదకేనలోహేనాత్రేగోలికాసాచ కార్యారాత్రోదద్యాద్రక్త పితృప్రశాన్త్యైః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన గంధకము రసము స్వణమాక్షికభస్మము లోహభస్మము వీటి నన్నియు సమమగు త్రిఫలకషాయముచే మడించి లోహపాత్రయందునిచి మాత్రలు జేసి రాత్రయందు నేవించిన రక్తపిత్తము మానును.

రక్తపిత్తమునకు ఖజూరాది రసాయనము.

శ్లో॥ ఖజూరప్రస్థయుగ్మంచ తత్సమంశర్కరాంషీపేత్ | గోక్షీరం ప్రస్థయుగ్మంచ శారీబాద్యయమేవచ | వ్యోషంత్రిజాతకంమాం సీత్రిఫలాధాన్యకంమిశీకచూర్ణం రేణుకాముస్తాచందనద్వయ భార్జికం | తక్కోలమింద్రయవకంవరాళంకృష్ణజీరకం | ఉశీరం వాలుకాకుష్ఠం కపిత్థద్రాక్షకుంకుమం | కార్పాసబీజసారంచ ఫలంజాత్యాంస్సవత్రకం | ఏకైకంపలయుగ్మంచ సూక్ష్మ చూర్ణంతుకారయేత్ | భ్రమిరంప్రస్థయుగ్మంచ గోఘృతం ప్రస్థమేవచ | లేహ్యాపాకవిశేషేణ సాచయేదేతదుత్తమం | సేవయోద్భుద్ధిమాంశై చ్చవమాసంమానత్రయంతువా | రక్త వైత్యం చాప్లుపైత్యం శిరోభ్రమణపైత్యకం | పిటకం స్ఫటికంపైత్యం ద్వివిధంపైత్యముల్బణం | వింశతింపైత్య భావోక్తాజ్వరంనానావిధంతథా | ఊయాంశ్చవింశతించై వ హ్యన్మాదంచాగ్నిమాంద్యకం | ఉన్మాద శూలసంతాప

ముజ్జీర్ణారుచిదాహాకం | పిసాసాంకంఠశోషంచనాశయేన్నాత్ర సంశయః | సర్వధూతహితంగోప్యం ఖజూరాదిరసాయనం ॥

తా॥ ఖర్జూరపు పండ్లరసము 2 ప్రస్థములు తూమెడు సీశ్యయందునిచి కషాయముకాచి అందు 2 ప్రస్థముల చక్కెరచేర్చి ఆవుపాలు 2 ప్రస్థములువైచి పక్వముగ వండి అందు 1 ప్రస్థము ఆవునెయ్యిజేర్చి అందు సుగంధపాలవేళ్ళు గూడపాలవేళ్ళు త్రికటుకములు త్రిజాతకములు జటామాంసి త్రిఫలములు ధనియాలు సదాపాకు కచ్చూరములు రేణుకలు తుంగముస్తలు మంచిగంధము కృష్ణాగరు భారంగి తక్కోలములు కొడికపాల లవంగములు నల్లజీలకఱ్ఱ పట్టివేరు కురువేరు కోఠు వెలగపండు ద్రాక్ష కుంకుమపువ్వు ప్రత్తిగింజలపప్పు జాజికాయ జాపత్రి వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలముచొప్పవచేర్చిచూర్ణించి అందునిచి 2 ప్రస్థముల తేనెకలిపి లేహ్యాపాకముగ వండి ధాన్యపుటమిడి 1 మాసముగాని లేక 3 మాసములుగాని నేవించిన రక్తపైత్యము అప్లుపైత్యము శిరోభ్రమణపైత్యము పిటకపైత్యము స్ఫటికపైత్యము ద్వివిధపైత్యములు వింశతిపైత్యకోగములు వానావిధజ్వరములు వింశతిక్షయలు పున్మాదము అగ్ని మాంద్యము పున్మాదశూల సంతాపము అజీణము అరుచి దాహము దప్పి కంఠశోష వీటిని నశింపజేయు.

—|| రక్తపిత్తమునకు ఉశీరాదిచూర్ణము. ||—

శ్లో॥ ఉశీరకాళీయకలోధ్రీసద్మకం ప్రియంగుకాకట్ఫులశంఖగైరికం | వృభక్ష్పృథక్చందనతుల్యభాగకంస శర్కరంతండులధావనాప్లుతం | సరక్తపిత్తంతమకంపిసాసాం దాహంచవీతంశమయేద్దిసద్యః ॥

తా॥ పట్టివేళ్ళు మానిపసపు లొద్దుగచెక్క పద్మకాష్ఠము ప్రేంకణము కాయ ఫలము శంఖము గైరికము చరదనము వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము సమభాగములుగ చూడించి చక్కెరచేర్చి కడుగుసీశ్యలో పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము తమకము దప్పి తాపము వీటిని నశింపజేయు.

మృద్వికాచి చూర్ణము.

శ్లో॥ మృద్వికాంచందనంలోధ్రీం ప్రియంగుంచవిచూర్ణయేత్ | చూర్ణమేతత్ప్రిబేక్షేద్ర వాసారససమన్వితం | నాసికాముఖా యుభ్యో యోనిమేథాచ్చవేగతః | రక్తపిత్తంప్రస్థస్థస్థిస్థయేన ప్రయోగరాత్ | యచ్చశస్త్రక్షతేనై వరక్తంప్రవతివేగతః |

తదవ్యసేనచూర్ణేణ తిష్ఠత్యేవాపచూణికాతం । మేఘోతో
తిప్రవృత్తేనీవ స్తిరుత్తమభివృత్తే ॥

తా॥ ద్రాక్ష చందనము లొద్దుగ ప్రేంకణము వీటినిసముముగ చూణాముచేసి
తేనె ఆడ్డసరపాకురసము వీటిలోకలిపి నేవించిన ముక్కు ముఖము గుదము యోని
శిశ్నుము వీటివలన వేగముగ ప్రవించు రక్తపిత్త మానును. మరియు శస్త్రక్షతమువలన
ప్రవించు రక్తమునకు లేపనముజేసిన నివతికాంచు. మరియు శిశ్నుమువలన రక్తము
మిగుల ప్రవించుచున్న యడల ఔషధాస్తమునందు వస్త్రీకర్మను జేయవలయు.

చందనాది చూణాము.

శ్లో॥ చందనంనలదంలోధ్ర) ముశీరంపద్మకేసరం । నాగపుష్పంచ
బిల్వంచ భద్రముస్తంశర్కరం । ప్రిబేరంచైవపాతాచు
కుటజోత్పలమేనచ । శృంగబేరంసాతివిషాధాతకీసరసాంజనా॥
అమ్రాస్థిజంబుసారాస్థి తథాపాచరసోపిచ । నీలోత్పలంసమం
శాచసూత్రై స్థూదాడిమీత్వచః । చతుర్వింశతిమేతానిసము
భాగానికారయేత్ । తంశులోదకనంయుక్తం మధునాసహ
యోజయేత్ । అతిసారంతథాఛదికం స్త్రీణాంచాపిరజో
గ్రహంపవ్యతానాంచగర్భాణాం స్థాపనంవరమివ్యతే అశ్వీ
నోస్సమ్మతోయోగోరక్తపిత్తనిబహుకాణః ॥

తా॥ చందనము జటామాంసి లొద్దుగ వట్టివేరు తామరకింజల్కములు నాగ
కేసరములు బిల్వఫలము భద్రముస్తైలు శర్కర మరువేరు వివబొద్ది కొడికపాలవిత్తులు
కలువకాడలు శొంఠి అతివన ఆరెపువ్వు రసాంజనము మామిడివిత్తులలోనివపన్న నేలేడు
విత్తులలోనివపన్న పాదరసము నల్లకలువకాడలు మంజిష్ఠి యేలకులు దాడిమిపండు
స్తైలోలు యీ 24 వస్తువులను సముభాగములుగ చూణికాంచి బియ్యపుకడుగు తేనె
వీటితోపుచ్చుకొనిన అనిసారము వాంతి స్త్రీలకు రజస్రాపము గర్భస్రాపము రక్త
పిత్తము వీటిని నివతికాంచు. ఇది (అశ్వినీజేవతలచే నిర్మించబడిన చందనాది
చూణాముని తెలియవలయు.)

పత్రకాది చూణాము.

శ్లో॥ పత్రత్వోకేలానతచందనావాం శ్యామాకశుంఠీ మధుకోత్పలా
నాం । స్వాద్ధాత్రివాసాద్విగుణో త్రరాణాంచూణాంసితాక్షా

సమన్వితానాం । ఖాదేజ్జ్వరేలోహితరక్తవిత్తే కాసేక్షయే
లోహితముాత్రకృచ్చే । రక్తేతినిస్తీవతిగాత్రసాదేదాహేచ
సద్యస్సృతివిభ్ర)మేచ । దేహస్థితేపూర్ణవ్యవసేవనాతేశ్యాసే
చహిక్కాసహృదామయేషు । మనోభితాపేసతతాంగతాపే
యోన్యామయేసప్రదరేచరోగే । రక్తేతిమాత్రంపతితే ముఖా
భ్యాంగుదేధనాసాముఖమేఘోయోనౌ । రక్తస్యపిత్తస్యవినా
శనార్థంనూక్తంచశిష్టేనమహాగదఘ్నం ॥

తా॥ తమలపత్రి 2 భాగములు దాల్చిన్ని 4 భాగములు యేలకులు 6 భాగ
ములు గ్రంథితగరము 8 భాగములు చందనము 10 భాగములు నల్లతెగడ 12 భాగ
ములు శొంఠి 14 భాగములు యస్తిమధుకము 16 భాగములు కలువకాడు 18 భాగ
ములు పుశిరికెవలుపు 20 భాగములు ఆడ్డసరము 22 భాగములు వీటినిన్నియు చూ
ణికాంచి చక్కర తేనెచేర్చి నేవించిన జ్వరము రక్తపిత్తము కాస క్షయ రక్తమాత్ర
కృచ్చిము రక్తవాని శరీరకృశత్వము తాపము స్మృతి భ్ర)మ దేహస్థితవాతము పూర్ణ
వాతము పుబ్బసము యెక్కిళ్ళు హృద్రోగము మనస్సంతాపము శరీరతాపము యోని
రోగము ప్రదరరోగము ఊర్ధ్వాఘోముఖముగ ప్రవించు రక్తము గుదము ముక్కు శిశ్నుము
యోని వీటివలన మిగుల రక్తమును ప్రవించజేయు రక్తపిత్తము వీటిని నశించుజేయు.

కర్పూరాది చూణాము.

శ్లో॥ కర్పూరకంచకంకోలం జాజీఫలదళంసమం ।
లవంగంస్యాత్సమరిచం కృష్ణాశుంఠీవివృద్ధితం ।
చూణాంసమసితంహృద్యం దీపనంవహ్నికారకం ।
రక్తపిత్తప్రతిశ్యాయం శ్వాసంకాసమరోచకం ।
హృద్రోగంచజయేచ్ఛిఘ్న) మింద్రారిమశనిర్యథా ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము 1 భాగము కంకోలములు 2 భాగములు జాజికాయలు
3 భాగములు జాపత్రి 4 భాగములు లవంగములు 5 భాగములు మిరియాలు 6 భాగ
ములు పిప్పళ్ళు 7 భాగములు శొంఠి 8 భాగములు వీటినిన్నియుచూర్ణించి యీచూ
ణామునకుసహము చక్కరచేర్చి కలిపి నేవించిన రక్తపిత్తము పీనన శ్వాస దగ్ధ అరుది
హృద్రోగము వీటిని నశించుజేయుటయే గాక అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయు.

కూశ్మాండాది లేహ్యము.

శ్లో॥ పురాణంపీనమానీయకూశ్మాండస్య ఫలందృఢం । తద్భిజాధా
 రభీత్కేశిరాశూస్యంచకారయేత్ । తతస్తస్యచఖండానిపచే
 జ్జలతులాద్వయే । తస్మిన్నీరాశ్యేషేతు యత్నతశ్చీతలీకృతే ।
 తానికూశ్మాండఖండానివీడయేద్ధృఢవాసనా । యత్నతస్తజ్జలం
 నీత్యాపునఃపాకాయధారయేత్ । కూశ్మాండంశోషయేద్ధృ
 శ్మేతామృపాత్రేతతఃషీపేత్ । షీప్తావతస్తఘృతప్రస్థంకూ
 శ్మాండంతేనభజయేత్ । మధునర్ణంతదాలోక్యతజ్జలంతత్ర
 నిఃషీపేత్ । సితాయాశ్చతులాంతత్రషీప్తావత్రేహవత్పచేత్ ।
 నుపక్షేపిపవ్రీశుంతీజీరణదేవసలేవృథక్ । పృథక్పలార్థంధాన్యక
 పత్రైలామరిచత్వచం । చూణామేషాంషీపేత్త్రఘృతా
 ర్థ్యంక్షౌద్రమాహరేత్ । క్షౌద్రాధికావితాకేచిత్క్షౌద్రాత్కేచి
 త్పితృధకం । ద్రాక్షాధానిలవంగానికర్షంకర్పూరకంషీపేత్ ।
 తద్యథాగ్నిబలంఖాదేద్రక్తపిత్తక్షుతక్షయీ । కాసశ్వాసీతత
 శ్చర్దితృష్ణాజ్వరనివీడితః । నృప్యంపునర్నవకరంబలవర్ణప్రసా
 ధనం । ఉరస్సంధానకరణంబృహణంసర్వబోధనంఅశ్వీభ్యాం
 నిర్మితంశ్రేష్ఠంకూశ్మాండకరసాయనం ॥

తా॥ పండి నెద్దదిగనుండు బూడిదగుమ్మడికాయనుకెచ్చి దానియందుండు
 విత్తులు గుణ్ణు బెరడు మెదలగుహాచీనితీసివైచి ఖండములకరలిగి 200 పలముల సీశ్య
 యందువైచి సగము మిగులువటులకాచి చల్లార్చి ఆకూష్మాండఖండములను గట్టివస్త
 ముచేపిండి ఆకషాయమునువుంచి ఆఖండములను తామృపాత్రయందునిచి యెండించి
 18 పలముల నెయ్యిచేర్చి తేనెనణాముగులుగువరకువేయించి ఆకషాయమును దాని
 యందునిచి 100 పలముల చక్కెరచేర్చి పాకముగవండి దానియందు పిప్పళ్ళు
 వొంతిడిలకట్టి వీటిని ప్రత్యేకము 2 పలములు చూణిణించిచేర్చి మరియు ధనియాలు
 తమలకట్టి మిరియాలు తాల్పిన్ని వీటిని ప్రత్యేకము 1/2 పలము చూణిణించి చేర్చి
 తేనె 8 పలములు చక్కెర తేనెకు అధికముగగాని తేనెలో సగముగాని ద్రాక్ష
 4 పలములు లవంగములు 2 పలములు పచ్చకర్పూరము 1 కషణము వీటినిన్నియు
 చేర్చిన సిద్ధముగు. యితేహ్యమును అగ్నిబలానుసారముగ నేవించిన రక్తపిత్తము

క్షుతక్షయ కాస శ్వాస ఛర్ది తృష్ణా జ్వరము వీటిని సశింపంజేయుటయేగాక పీర్యవృద్ధి
 దారుణ్యము బలము వణాము రొమ్మపుష్టి స్వరవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయు. (ఇదియ
 ఆశ్వినీ దేవతలచే రచియింపబడిన కూశ్మాండాది లేహ్యమని యెరుంగవలయు.)

ఖండకూశ్మాండ లేహ్యము.

శ్లో॥ కూశ్మాండకస్యస్వరస పలానాంశతమాత్రకం ।
 రసతుల్యంగవాంక్షీరం ధాత్రీచూణాణంపలాష్టకం ।
 మృద్వగ్నినాపచేత్తావ ద్యావద్భవతిపిండవత్ ।
 ధాత్రీతుల్యాసితా యోజ్యా పలార్థంలేహయేదను ।
 ఖండకూశ్మాండకంహ్యేత ద్దుక్తమభ్యాసతోహరేత్ ।
 రక్తపిత్తంహక్యన్లుపిత్తం దాహంతృష్ణాంచకామిలామ్ ॥

తా॥ కూశ్మాండరసము 100 పలములు అవుపాలు 100 పలములు పుశిరిక
 వలుపు చూణాము 8 పలములు వీటినిన్నియుజేర్చి మందాగ్నిచే ముద్దయగువరకు వండి
 చక్కెర 8 పలములుచేర్చి కలిపి 1/2 పలమువంతున భక్షించిన రక్తపిత్తము అన్లు
 పిత్తము దాహము దప్పి కామిల యివిమానును.

వాసాఖండాది లేహ్యము.

శ్లో॥ తులామాదాయవాసాయాః పచేదష్టగుణేజలే । తేనపాదావ
 శేషేణపాచయేదాధకంభిషక్ । చూణాణామభయానాం
 తుఖండంశతపలంతథా । శీతీభూతేతన్నిదధ్యాత్ క్షౌద్రస్యా
 స్థాపలానిచ । వంశోద్భవాచచత్వారిపిప్పలీద్విపలంతథా । చా
 తుర్ద్ధాతంపలంత్వేకంచూణితంతత్రదాపయేత్ । రక్తపిత్తం
 నిహంత్యాశు కాసంశ్వాసంక్షుతక్షయం । విద్రధింజాతరంగు
 ల్యంతృష్ణాహృద్రోగవీనసాణ్ । పలార్థభక్షణంచాస్యయథే
 స్తంత్రభోజనం ॥

తా॥ అడ్డనరము 100 పలములు 800 పలముల సీశ్యయండవైచి 4 వ భాగము
 మిగులువటులకాచి 256 పలముల కరకచూణాము కలకండ 100 పలములుచేర్చి
 లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 8 పలములు తపక్షీరి 4 పలములు పిప్పలి
 చూణాము 2 పలములు చాతుర్ద్ధాతకచూణాము 1 పలము వీటినిన్నియుచేర్చి కలిపి
 1/2 పలమువంతున నేవించిన రక్తపిత్తము కాస శ్వాస క్షుతక్షయ విద్రధి జాతరగోగము
 గుల్మము తృష్ణ హృద్రోగము వీనస యివి వశించు. యిందుకిచ్చాపధ్యంబిడవలయు.

ఖండకావ లేహ్యము.

శ్లో॥ శతావరీముండితకాబలామృతాపలంత్వచఃపుష్కరమూలభా
 ర్జీ । వృషోబృహత్యైఖదిరస్యమూలంపుథకృథకృంపవలప్ర
 మాణం । పక్వంజలేద్రోణమితేష్టమాంశంయావద్భవేచ్ఛేషము
 త్తైవపూతం । విమూర్చితస్యాపినిధాయధీమాన్వలానిచద్వా
 దశమాక్షికస్య । తథాసువణాస్యచలోహజస్యవిద్యాద్ధితం
 ఖండఘృతస్యతుల్యం । దేయంపలంషోడశకంవిధిజ్ఞోవిసాచయే
 ల్లోహమయేకటాహే । గుడేనతుల్యంచయదాభవేత్తదాతు
 గావిడంగంమగధాచశుంఠీ । ద్వౌజీరకాకర్కటకంఫలత్రికం
 ధాన్యంమరీచంసకణాసకేసరం । పలేనమాత్రావిదధీతతత్ప్రృథ
 క్కుఘట్టితంచూణామిదంఘృతేన । స్నిగ్ధేకటాహేప్రణిధాయ
 యుంజ్యాత్కషాప్రమాణంవిదధీతచూణాం । ప్రభాతకాలే
 చనదుగ్ధానంగురూణిచాన్నానిచభోజనాని । రక్తంసపిత్తంస
 హాసానిహస్తీరక్తప్రవాహంచసరక్తశూలం । రక్తాతిసారందుధిర
 ప్రమేహంతత్తైవ వస్తావిహితంనరాణాంభగన్ద్రాశ్వశ్వయథుం
 నిహిన్తితథాఘ్నిపిత్తంకిలరాజరోగం । విశేషతఃకువ్యయుజశ్చ
 గుల్మ్యాబలప్రదంవృష్యతమంప్రదిప్తం । వాతరక్తంప్రమే
 హంచశీతపిత్తంవమిక్మమీకాశ్వయథుంపాండురోగంచకుష్ఠం
 స్త్రీహూదరంతథా । ఆనాహంమూత్రసంస్థానమఘ్నిపిత్తం
 నిహంతిచ । చక్షుష్యంబృహణంవృష్యంమాంగల్యంప్రీతివర్ధ
 నమ్ । ఆరోగ్యంపుత్రదంశ్రేష్ఠంకామాగ్నిబలవర్ధనం । శ్రీక
 రంలాఘవకరంఖండకాద్యంవ్రకీతికేతం । ఛాగపారావతంమాం
 సం తైత్తిరంకృకలాసకం । కురంగాఃకృష్ణసారాశ్చ మాంస
 మేహంవ్రయోజయేత్ । నారికేళపయఃపానంసునిషణ్ణకవా
 స్తుకం । శుష్కమూలకబీజాఖ్యం పటోలంబృహతీఫలం ।
 ఫలంవార్తాకపక్వామృంఖజూరంస్వాదుదాడిమం । కకార
 పూర్వకంపంచ మాంసంచానూపసంభవం । నర్జనీయంవిశే
 షేణఖండకాద్యంసమృన్నతా ॥

తా॥ పిల్లపీచరగడ్డలు బోడతరము చిట్టాముట్టి తిప్పతీగ యివి ప్రత్యేకము
 1 పలము దాల్చిన్ని పుష్కరమూలము భారంగి అడ్డసరము వాకుడు ములక శుంధ్ర
 వేళ్ళు వీటిని ప్రత్యేకము 5 పలములవంతునచేర్చి ద్రోణప్రమాణోదకమునందునిచి
 8 వ భాగము మిగులునటులకాచి వడియగట్టి అందు స్వణామాక్షికభస్మము 12 పల
 ములు సువణాభస్మము 12 పలములు లోహభస్మము 12 పలములు కలకండ 16 పల
 ములు నెయ్యి 16 పలములు వీటినిన్నియు చేర్చి కలిపి లోహపాత్రయందు లేహ
 పాకముగ వండి పిదప తపక్షీరి వాయువిశంగములు పిప్పలి శొంఠి నల్లజీలకఱ్ఱ తెల్ల
 జీలకఱ్ఱ కర్కాటకశృంగి కరక తాడి పుళిరికెలు ధనియాలు మిరియాలు పిప్పలి
 నాగ కేసరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతునచేర్చి చూణింబి వైచెప్పం
 బడిన లేహ్యమునందుచేర్చి కలిపి నేతిలోమాగిన కుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి
 ప్రాతఃకాలమున కషాప్రమాణము పుచ్చుకొని పాలుతాగిని గుర్వన్నములను భక్షించిన
 రక్తపిత్తము రక్తప్రవాహికము రక్తశూల రక్తాతిసారము రక్తప్రమేహము భగం
 దరము మూలవ్యాధి వాపు ఆఘ్నిపిత్తము పిత్తము క్షయ కుష్ఠపు గుల్మము వాతరక్తము
 ప్రమేహము శీతపిత్తము వాంతి కృమి పాండురోగము స్తీహా వుద్రము ఆనాహము
 మూత్రకృచ్ఛిము వీటినిన్నిటిని నశింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకుహితము పుష్టి
 మాంగల్యము సంతోషము ఆరోగ్యము పుత్రోత్పత్తి కామము అగ్నిబలము సంపత్తు
 లఘుత్వము వీటినిగలుగంజేయు. మరియు మేకమాంసము పారావతమాంసము తిత్తిర
 మాంసము తొండమాంసము లేడి జింక వీటిమాంసముల నియ్యండగు. నారికేళోదక
 పానము చెంచలికూర వరుగుకూరలు ముల్లంగి జీవంతి పొట్లకాయ ములకకాయలు
 వంకాయలు మామిడిపండ్లు కకార పూర్వకములగు శాఖములు అనూపజంతుమాంస
 ములు యివియన్నియు వర్జ్యములని యెరుంగవలయు.

—|| కామ దేవ ఘృతము. ||—

శ్లో॥ అశ్వగంధాతులై కాస్యాత్తదగ్ధోగోక్షురఃస్మృతః । బలామృ
 తాశాలిపణేవిదారీచశతావరీ । పురర్నవాశ్వత్థశుంఠీ కాశ్మ
 ర్శ్యాస్తుపలాస్యపి । పగ్మబీజంమావబీజందద్వాద్దశపలంపుథక్ ।
 చతుద్ధోణాంభసావక్త్యాపాదశేషంశృతంసయేత్ । జీవనీయ
 గణఃకుష్ఠంపద్మకంరక్తచందనం । పత్రకంపిప్పలీద్రాక్షాకపిక
 మ్చాఫలంతథా । నీలోత్పలంనాగపుష్పంశారిబేద్యేబలేతథా ।
 సృగకృష్ణకృష్ణమాభాగాశర్కయాఃపలన్వయం । రసశ్చసౌం

ఉక్తేక్షూణా మాధకై కంసమాహారేత్ | ఘృతస్యచాధకంద
 త్వాపాచయేమృదునాగ్నినాఘృతమేతన్నిహంత్యాశురక్తపి
 త్తమురఃక్షుతం | హాలీమకంపాండురోగంవణాభేదంస్వరక్షయ
 మ్ | వాతరక్తంమూత్రకృచ్ఛంపార్శ్వశూలంచకామిలామ్ |
 శుక్రక్షయమురోదాహంకార్యమోజఃక్షయంతథా | స్త్రీణాం
 చైవాప్రజానాంచగర్భదంశుక్రదంస్మణామ్ | కామదేవఘృతం
 నామ్నాహృద్యంబల్యంరసాయనం ||

తా|| పెన్నేరుగడ్డ 1 తులము పల్లెరు 1/2 తులము చిట్టాముట్టివేరు తిప్పతీగ
 ముయ్యకుపాన్నవేళ్ళు తెల్లనేలగుమ్మడువేళ్ళు పిల్లిపీచరవేళ్ళు తెల్లగలిజేరు రావి
 వేళ్ళు శొంఠి గుమ్మడుపండ్లు పద్మబీజములు మినుములు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము
 10 పలములుజేర్చి 4 ద్రోణముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి
 అందు జీవనీయ్యగణము చంగల్వకోఘృ తామరకాడలు రక్తచందనము తమాలపత్రి
 పిప్పలి ద్రాక్ష దూలగొండివిత్తులు నల్లకలువ నాగకేసరాలు సుగంధపాల గూడపాల
 పెద్దముత్తపవులగ చిన్నముత్తపవులగ వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము కవఃప్రమాణము
 కల్పముజేసివైచి చక్కెర 2 పలములు చెరుకురసము అధకము నెయ్యి అధకముచేర్చి
 మృద్ద్యుగ్నిచే ఘృతపక్వముగవండిన సిద్ధముగు. దీనినిసేవించిన రక్తపిత్తము వురఃక్షుతము
 హాలీమకము పాండురోగము వర్ణభేదము స్వరక్షయము వాతరక్తము మూత్రకృచ్ఛము
 పార్శ్వశూల కామిల శుక్రక్షయము రొమ్మయందుమంట కృశత్వము వోజఃక్షయము
 వీటినిసకింపంజేయుటయే గాక స్త్రీలకుగర్భము పురుషులకు కుక్రవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయు.

దూర్వాఘృతము.

శ్లో|| దూర్వాముత్పలకింజల్క మంజిష్ఠాశై ఛవవాలుకం | శివాలో
 ధ్రముశీరంచ ముస్తాచందనపద్మకం | వివచేత్కార్షికై కలై
 ఘృతప్రస్థంసుఖాగ్నినా | తండులాంబుహ్యజాక్షీరం దత్వా
 చైవచతుర్ధణం | తత్త్వానాజ్వమతో రక్తం నావనాన్నాసికా
 గతం | కర్ణాభ్యాంయస్యగచ్ఛేచ్చ తస్యకణ్ఠేప్రపూరయేత్ |
 చక్షుస్రావిణిరక్తేచ పూరయేత్తే నచక్షుషీ | మేఘ్రీపాయుప్రవృ
 త్తేషువస్తికర్మప్రకారయేత్ | రోమకూపేప్రవృత్తేచ తదభ్యంగే
 ప్రయోజయేత్ | సర్వేషురక్తపిత్తేషు తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠమిదం
 ఘృతం ||

తా|| గరికవేళ్ళు తామరకింజల్కములు మంజిష్ఠ తురువేరు కరకపిండలు
 లొద్దుగవేళ్ళు వట్టివేళ్ళు తుంగముస్తలు చందనము తామరకాడలు వీటిని ప్రత్యేకము
 1 తులముచూణికాంచి కల్పముజేసి 16 పలముల నేతియందువైచి తండులోదకము
 మేకపాలు వీటిని నెయ్యికి 4 గింతలు అధికముగజేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపక్వముగ
 వండి సేవించిన రక్తవాంతి నవర్తించు. మరియు నస్యముజేసిన నాసారక్తము నివ
 ర్తించు. చెవులయందువైచిన కర్ణస్రావిరక్తము నివర్తించు. నేత్రములయందువైచిన
 నేత్రస్రావిరక్తము నివర్తించు. వస్తికర్మజేసిన మేఘ్రీము గుదము వీటివలన న్రవించు
 రక్తము నివర్తించు. అభ్యంజనముజేసిన రోమకూపములవలన నగ్నివింతురక్తము నివ
 ర్తించు. ఇటుల దీనినిసేవించిన సర్వరక్తపిత్తములు మానును.

దూర్వాత్తైలము.

శ్లో|| దూర్వాముధుకమంజిష్ఠా ద్రాక్షేక్షురసచందనైః |
 శారిబాఘనసక్తాహ్వై స్తైలప్రస్థంవిపాచయేత్ |
 క్షీరంచతుర్ధణందత్వా సిద్ధముభ్యంజనేహితం |
 రక్తపిత్తంహరత్యేత ద్బల్యంవాతహారంతథా |
 దూర్వాత్తైలమితిఖ్యాతం సువణాకరణంమహత్ ||

తా|| గరికవేళ్ళు యష్టిమధుకము మంజిష్ఠ ద్రాక్ష చెరుకురసము క్షీగంధము
 సుగంధపాల తుంగముస్తలు మానిపసపు యివియన్నియు సమభాగములు తైలము
 1 ప్రస్థము తైలమునకు 4 గింతలధికముగ పాలు వీటినిన్నిటినిచేర్చి తైలపాకముగకాచి
 అభ్యంజనముచేసికొనిన రక్తపిత్తము వాతము వీటిని నకింపంజేయుటయే గాక బలమును
 కాంతిని గలుగంజేయు.

వృషాదిస్వరసము.

శ్లో|| వృషాప్రత్రాణినిష్పిడ్య రసంసమధుశర్కరం |
 అనేసప్రశమయూతి రక్తపిత్తంసుదారుణం ||

తా|| అడ్డసరపాకురసమున తేనె చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన దారుణముగ
 రక్తపిత్తము నివారించు.

వాసాదిస్వరసము.

శ్లో|| వాసాయాంవిద్యమానాయా మాశాయాంజీవితస్యచ |
 రక్తపిత్తక్షయీకాసీ కింమర్థమననీదతి ||

తా॥ భూమియందు రక్తపిత్తముగలవాడు క్షయరోగముగలవాడు కాస
రోగముగలవాడు వీర్లకు జీవితమందు ఆశయుండినయెడల అడ్డసరపాకురసమును బుచ్చు
కొనవలయును.

→ మధ్వాదిపేయము. ←

శ్లో॥ మధ్వాటరూషకరసాయదితుల్యభాగౌ కృత్వానరఃపిబతిపుణ్య
తరఃప్రభాతే । తద్రక్తపిత్తమతిదారుణమస్యవశ్యమాశుప్రళా
మ్యుతిబలై రివవహ్నివుండః ॥

తా॥ తేన అడ్డసరపాకురసము సమభాగములుగజేర్చి ప్రాతఃకాలమునందు
పుచ్చుకొనిన అతిదారుణమగు రక్తపిత్తము “ ఉదకముచే అగ్నినశించుభంగి ” శీఘ్ర)
ముగ నశించు.

శతావర్యాదిపేయము.

శ్లో॥ శతావరీబలారాన్నా కాశ్మర్యంసపరూషకం ।
సాయయేద్రక్తపిత్తస్త్వం సద్యశ్శూలహారంపరం ॥

తా॥ పిల్లపీచర చిట్టాముట్టి సన్నరాన్న గుమ్ముడు యీత పీటినికషాయము
బెట్టి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము శూల యివినశించు.

→ హారితక్యాదినస్యము. ←

శ్లో॥ అభయాదాడిమీవుష్పం లాంగలీపివ్యమంభసా ।
సస్యతోహన్తినాసాయూ రక్తస్రావమతిస్రూతం ।
త్రిదినంశర్కరాక్షీర ప్లుతం గోధూమచూణాకం ।
నాసార క్తంవారయతి వేగతో వహూమానకం ॥

తా॥ కరక్కాయవలుపు దాడిమిపుష్పములు నీటిపిప్పలి వీటిని నీళ్ళచే నూరి
సస్యముజేసినను మరియు చక్కెర పాలు వీటిచే గోధూమచూణామును మిళితముచేసి
సస్యముజేసినను నాసార క్తము నివర్తింతు.

దాడిమీవుష్పాదినస్యము.

శ్లో॥ సస్యందాడిమిపుష్పాభ్యో రసోదూర్వాభవోధవా ।
నాసాస్రూతంశోణితోఘం నివారయతిశీఘ్రితః ।
ఆమ్రాష్ణశ్శపలాండోర్వా నాసికాస్రావిరక్తజిత్ ।
నాసాప్రవృత్తేరుధిరే జలనస్యంప్రశస్యతే ॥

తా॥ దాడిమిపుష్పరసము లేక గరికెరసము లేక మామిడివిత్తుయందలిపచ్చు
రసము లేక పుల్లిగడ్డలరసము లేక నీళ్ళు వీటిని సస్యముచేసిన నాసికమువలన స్రవించు
రక్తము నివర్తింతు.

అర్ద్రాకాదినస్యము.

శ్లో॥ శృంగగై రికయోఃకల్కం ధాతక్యామధుకస్యచ ।
ఘ్రాణస్రుతేస్సృజిప్రోక్తం యోషిత్ షీ రేణానావనం ॥

తా॥ అల్లము కావిరాయి ఆరెళువ్వు యష్టిమధుకము వీటినిచూడించి చను
బాలలోకలిపి సస్యముజేసిన నాసార క్తము నివర్తింతు.

రక్తపిత్తహరవముసములు.

శ్లో॥ ముస్తేంద్రయవయష్ట్యాహ్వా మదనాహ్వంపయోమధు ।
శిశిరంవమనంయోజ్యం రక్తపిత్తహారంపరం ॥

తా॥ తుంగము స్తలు కొడికపాల యష్టిమధుకము మదనాహ్వాము పాలు తేనె
వీటినినూరి పుచ్చుకొనిన వమనమగు రక్తపిత్తమును హరించు.

శ్లో॥ యష్టిమధుకసంయుక్తం సక్షోద్రవమనంహితం ॥

తా॥ యష్టిమధుకమునుచూర్చించి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన హితమగువమనంబగు.

ఆరగ్వధాదిరేచనము.

శ్లో॥ ఆరగ్వధేనధాత్ర్యావా త్రివృతాపథ్యయాధనా ।
విరేచనంప్రయోక్తవ్యం శిర్కరామాక్షీకోత్తరం ॥

తా॥ రక్తపిత్తమునకు విరేచనమునకిచ్చునెడల రేలగిజరు పుళికికెండుపు తెగడ
కరకపిండలు వీటిలో దేనినైన కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చు
కొనవలయు.

శ్లో॥ ద్రాక్షామధుకకాశ్మర్య స్పితాయుక్తంవిరేచనం ॥

తా॥ ద్రాక్ష యష్టిమధుకము గుమ్ముడు వీటినిచూడించి చక్కెరజేర్చి
పుచ్చుకొనిన విరేచనమగు.

రక్తపిత్తమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ అఘోగ తేఘ్రధనమూర్ధన్విర్గమేవిరేచనం స్యాదుభయత్రలంఘ
నమ్ । పురాతనాఃపష్టికళాలికోద్భవాః ప్రియంగునీవారయ

వాఃప్రసాదకాః । ముద్గామసూరాశ్చణకాస్తువరోమకుష్ఠ
 కాశ్చాగడువర్జిమత్స్యాః । శస్త్రకపోతోహరిణై ఇలావశశౌ
 రిసారావతపాతికశ్చ । బకాడదరభౌశ్చసకాలపుచ్చాకపిం
 జలాశ్చాపికషాయవర్గాః । గవామజాయాశ్చపయోఘృతంచ
 ఘృతంచహిష్యాఃవనసంప్రియాఃః । రంభాఫలంకంచనతండులీ
 యపటోలవేత్రాగ్రమహాద్రకాణి । పురాణకూష్మాండఫలంచ
 పథ్యంతాలానితద్బిజజలానివాసా । స్వాదూనిచిల్లానిచదాడి
 మానిఖజూరధాత్రీమిశినారికేళం । కసేరుశృంగాటకపాష్క
 రాణికపిత్థాశాలాకపరూషకాణి । భూనింబశాకం పిచుమంద
 పత్రంతుంబీకళింగానిచలాజసత్తు । దాత్రాసితామాషికమిక్ష
 వశ్చశీతోదకంచోద్బిదవారిచాపి । సేకావగాహాశ్శతధాత
 సర్పిరభ్యంగయోగఃశిశిరప్రదేశః । హిమానిలశ్చందనమిందు
 పాదాఃకథావిచీద్రాశ్చమనోనుకూలాః । ధారాగ్రహంభూమి
 గృహంసుశీతంవై చూర్యముక్తామణిధారణంచ । రక్తోత్పలాం
 భోరుహపత్రశ్యూత్రామాంబరంచోపవనంసుశీతం । ప్రయే
 ణవై చందనరూపితానాం మాలింగితంచాపివరాంగనానాం ।
 పద్మాకరాణాంసరితోద్గతానాంచంద్రోదయానాంహిమశీకరా
 ణామ్ । సుశీతలానాంగిరిన్ద్విరాణాం అతిపశ్రస్థానిచకీర్తితాని ।
 ప్రతీరసీరంహిమవాలుకాని మిత్రంనృణాంశోణితపిత్తరోగే ॥

తా॥ రక్తపిత్తము ఆధోముఖముగ వెడలువానికి వనునమునకును పూర్థ్యముఖ
 ముగ వెడలువానికి రేచనమునకును యివ్వయలయు. మరియు పుభయమాగముల
 వెడలువానికి లంఘనము 60 దినములపంటగల పాతబియ్యము కొఱ్ఱలు నీవారధాన్యము
 యవలు పెసలు చిరుకనగలు కందులు అడవిపెసలు గండపత్త్యములు కొండేటిమాం
 సము గువ్వపిట్టమాంసము లేడిమాంసము జింకమాంసము లావుకమాంసము అడవి నెడు
 పిట్టమాంసము పావురపిట్టమాంసము వాతికపక్షిమాంసము కొంగమాంసము గొట్టె
 మాంసము రాబులుగుమాంసము కపింజలమాంసములు కషాయవర్ణములు ఆవు మేక వీటి
 పాలు నెయ్యి బట్టెనెయ్యి పనపపండు సారెపప్పు ఆరటిపండు కాంచనపుకూర
 చిత్తికూర పొట్లకాయ వెదురుమొలకలు ఆల్లము బూడిదెగుమ్మడికాయ తాటిపండు
 తాటిమంగులనీరు అడ్డవర్ణము చిల్లకాకము దాడిమఫలము ఖజూరఫలము పుళిరిక

పండ్లు సదాప తైంకాయ తుంగమునైలు పరికెగడ్డ (కింగాడి) పుష్కరమూలము
 వెలగపండు జాజికాయ ఫాలసాపండు నేలవేము వేపపూత తుంబీఫలము కొడిశపాల
 పేలపిండి ద్రాక్ష చక్కెర తేనె చెరుకు శీతోదకము పూటనీరు నీటియందు ముణు
 గుట 100 మార్లుకడిగిన నేతితోన్నానము చల్లనిప్రదేశమునందు సంచరించుట చల్లని
 గాలి చందనము వెన్నెల చిత్రకఫలనువినుట ధారాగృహము చల్లనిగృహము వైదూ
 ర్యము ముత్యము మొదలగుముణులధరించుట యెఱ్ఱకలపలు కమలములు వీటి ఆకుల
 మీద శయనించుట తెల్లనివస్త్రములు చల్లగనుండు యుద్యానవనము చందనమలదిన
 స్త్రీలనాలింగనము సరస్సు నదులు చంద్రోదయము మంచు బిందువులు చల్లగనుండు
 శలయేర్లు వీటియందు విహరించుట దరులవెంబడినిలిచిననీరు పచ్చకర్పూరము యివి
 రక్తపిత్తముగలవారలకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అ ప థ్య ము లు.

శ్లో॥ వ్యాయామాధ్వనిషేవణం రవికరాస్తీత్యానికర్మాణిచ ।
 శ్రోతోవేగవిదారణంచ పలతాహస్త్యస్తానానిచ ।
 స్వేదాంబుప్రతిధూమపాన సురత్రోధఃఖలుస్వాద్దుడో ।
 వార్తాకీలమాషనషణ పదధిక్షీరాణికౌపంపయః ।
 తాంబూలంలలదంబుమద్య లశునంశింబీవిరుద్ధాశనం ।
 కటన్వస్తుంలవణంవిదాహిచ గనస్త్యాజోన్రపిశ్చేన్మణామ్ ॥

తా॥ సంచరించుట మాగమునడచుట సూర్యకిరణములు పుగ్రకర్మలు మల
 నూత్రాదివేగనిరోధము చాచల్యము గుణ్ణములు యేనుగులు వీటినివాసములనుగూర్చి
 పోవుట చమట ధూమపానము మైధునము క్రోధము బెల్లము వంకాయలు నువ్వులు
 మినుములు ఆవలు పెరుగు సాలు బావినీళ్ళు తాంబూలము పూటనీరు మద్యము
 నల్లగడ్డలు శింభిధాన్యము విరుద్ధాన్నము కారము పులును పుష్ప విదాహపదార్థములు
 యివియన్నియు రక్తపిత్తరోగములకు ఆపథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

చతుర్వింశతి పై త్యనిదానము.

శ్లో॥ ఆవర్ణంచవినర్ణంచ సూర్యావతేంచకామిలా ।
 ఆన్లుంరక్తంచస్వేదశ్చ హ్యుస్మత్తంపౌండ్రసర్పికం ।
 కరసాదంచశీతంచ మూర్ఛామధురకుసుమకం ।
 క్రోధోభ్రంశశ్శిక్షణశ్చ త్పిష్టాదుర్భావచగృణీ ।

దుర్గంధంమదనంపిత్రం చతుర్వింశతిపైత్యకం ।
పూర్వాచారైర్విదంప్రోక్తం శాస్త్రమార్గవిచారణాత్ ॥

తా॥ ఆవణశైత్యము వివణశైత్యము సూర్యావతణశైత్యము కామిలా
శైత్యము అష్టశైత్యము రక్షశైత్యము స్వేదశైత్యము పునాదశైత్యము పుండరీకశై
త్యము వినర్పిశైత్యము కరపాదశైత్యము శీతశైత్యము మూర్ఖశైత్యము మధురశైత్యము
కుసుమశైత్యము క్రోధశైత్యము భ్రమశైత్యము శిరశైత్యము క్షుధాశైత్యము తృష్ణా
శైత్యము దుర్భాషాశైత్యము చగ్రుశైత్యము దుర్గంధశైత్యము మదనశైత్యములన
శైత్య
రోగములు 24 విధంబులుగనుండు.

ఆవర్ణశైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ దేహనేత్రాదిభ్రామణం మూర్ఖాస్వేదోతిత్పష్టతా ।
మలమూత్రంపునర్ముక్త మావర్ణశైత్యలక్షణం ॥

తా॥ దేహము కన్నులు మొదలగునవి తిరుగుట మూర్ఖ చమట దప్పి మల
మూత్రములు మాటిమాటికివెడలుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఆవర్ణశైత్యమని యెరుంగ
వలయు.

పివర్ణశైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ స్వేదఃకాంతిహరస్తష్టాదుర్గంధోమలిసాంగతా ।
రోమనాశశ్శిరోభ్రాంశో వివర్ణేలక్షణంమతం ॥

తా॥ చమటబట్టుట దేహము కాంతిలేకయుండుట దప్పిగలుగుట దేహము
దుర్గంధముగను మలినముగనుండుట రోమములునశించుట తలత్రిప్పట యిట్టిలక్షణ
ములుగలది పివర్ణశైత్యమని యెరుంగవలయు.

సూర్యావతణశైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ సూర్యంధృష్ట్యాభ్రామేన్నేత్రం మూర్ఖాత్ప్రసవిదాహకం ।
సూర్యావతణశైత్యస్య లక్షణంశాస్త్రసమ్మతం ॥

తా॥ సూర్యనిజాచిన కన్నులుదిరుగుట మూర్ఖజెందుట తీవ్రముగు దాహము
గలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సూర్యావర్ణశైత్యమని యెరుంగవలయు.

కామిలాశైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ముఖంసఖంమలంమూత్రం వీతవణశ్శిలంపరం ।
తృష్ణామాద్యంక్షుధామాద్యం కామిలాశైత్యలక్షణం ॥

తా॥ ముఖము గోళ్ళు మలము మూత్రము ఇవి శుభ్రముగనుండుట దప్పి ఆకలి
లేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కామిలాశైత్యమని యెరుంగవలయు.

అష్టశైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ఆష్టాద్గారశ్చతృష్ణాచ హ్యారుచిఃకాన్తిహీనతా ।
జిహ్వోత్పగ్విలసత్స్వంచ హ్యోమ్లపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ పులిశేనుపువచ్చుట పులుసుగ వాంతివచ్చుట దప్పి అరుచి కాంతి
హీనత నాలుక చగ్రము యివి అదురుట యిట్టిలక్షణములుగలది అష్టశైత్యమని యెరుంగ
వలయు.

శ్లో॥ అవిపాకక్లమోక్షే శ్శక్తిక్తాష్టాద్గారగౌరవైః ।
లరుచిఃకంతత్పద్దాహ మోహమూర్ఖాఃక్వచిద్రమః ।
తిక్తామ్లకటుకోద్ధార శ్వాసహృల్లాసతాపత్వత్ ।
ప్రలాపఃకుక్షిరోధశ్చ హ్యోమ్లపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ అష్టశైత్యమునందు అజీణము ఆయాసము శరీరమునందు పగులుబారుట
చేదుగను పులుసుగను తేపులువచ్చుట శరీరము భారముగనుండుట అరుచి కంతమునందు
తడిలేకయుండుట తాపము మోహము మూర్ఖ వోకానోకకాలమునందు భ్రమ చేదు
గను పులుసుగను వగరుగను వాంతిజేయుట వుబ్బసము వోకిరింత ప్రలాపము కడుపు
యందునొప్పి యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ ఆమ్లాత్పితృచ్ఛిరోతిజ్వరీతతనువపుఃకోష్ఠహృత్కంఠదాహా ।
స్వేదోమూర్ఖాపిపాసాకఫసహితసమిశ్చామ్లశేషోరసస్య ।
వాచాఘ్రాణేనతస్మిన్కషతరముపగ తేచామ్లశేషస్యవాంతి ।
స్తిక్తాష్టాద్గారకంఠూబహువిధపిటకామండలాన్యామ్లపిత్తే ॥

తా॥ అమ్లపిత్తమునందు తలనొప్పి జ్వరము శరీరకృశత్వము కడుపు రొమ్ము
వీటియందు తాపము చమట మూర్ఖ దప్పి కఫసహితముగను పుల్లగను వాంతియగుట
కుక్షియందు వ్యాపించిన అమ్లపిత్తమువలన నోరు ముక్కు వీటియందు పుల్లగ రసము
వెడలుట చేదుగను పులుసుగను తేనుపులు దురద నానాధపిటకములు దగ్గులు యిట్టి
లక్షణములు గలిగియుండునని యెరుంగవలయు.

ర క్తపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ ర క్తవాంతిర్మహాహిక్మా తాంబూలంచనకార యేత్ ।

దేహతాపోవికారశ్చ ర క్తపై తస్య లక్షణం ॥

తా॥ నెత్తురుగ్రమ్మట విశేషముగ యెక్కిళ్ళువచ్చుట తాంబూలము సరిపడక యుండుట దేహముమండుట వికారము యిట్టిలక్షణములుగలది ర క్తపైత్యమని యెరుంగవలయు.

స్వేదపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ అతిస్వేదోదుర్బలత్వం దేహంచజలపూరితం ।

లక్షణం స్వేదపై త్యస్య విజ్ఞేయంచచికిత్సకైః ॥

తా॥ మిక్కిలిచమట దౌర్బల్యము దేహము జలపూరితముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది స్వేదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

ఉన్మాదపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ విదాహశ్చవికారశ్చ వాంతిర్మూర్ఛాపరిభ్రామః ।

మలమూత్రంత్యజేచ్ఛీఘ్రిమున్న తస్యచదోషకృత్ ॥

తా॥ శరీరము విదాహించుట వికారము వాంతి మూర్ఛగలుగుట శరీరము తిరుగుట మలమూత్రములు శీఘ్రిముగవెడలుట పిచ్చివానివలె చూటలాడుట యిట్టి లక్షణములుగలది ఉన్మాదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

పుండరీకపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ దేహమాంతంపుండరీకం నోమహర్షశ్చకండుతా ।

ఉష్ణాతిశయనంత్యష్టా పుండరీకేచపై త్యకే ॥

తా॥ శరీరమునందు తెల్లదామరవంటి దద్దులుగలుగుట గగుర్పొడుమట దురద గలుగుట మిగుల వృష్ణముగనుండుట దప్పిగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది పుండరీకపైత్యమని యెరుంగవలయు.

భుజంగపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ భుజంగచర్మవద్దేహో వై వర్ణ్యంమూర్ధ్ని వాతకం ।

అరుచిఃకుష్ఠోగశ్చ హ్యంగేచై వవిదాహకం ।

భుజంగపై త్యంచాసాధ్యం లక్షణంచప్రకీర్తితం ॥

తా॥ దేహము సాముకుసుమువలెనుండుట వివణాత శిరోవాతము ఆరుచి కుష్టువువలెనుండుట విదాహముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది భుజంగపైత్యమనబడు. (యది యసాధ్యము.)

కరపాదపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ కరపాదేతీవ్రదాహ్నా హ్యంగేవాతాశ్చశోషణం ।

వేదనాకరపాదస్య లక్షణంపై త్యకస్యచ ॥

తా॥ చేతులు కాళ్ళు మండుట దేహము వాతమువలన శుష్కించుట వేదన యిట్టిలక్షణములుగలది కరపాదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

శీతపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ శీతపై త్యేరుచిశ్చైత్యం మందాగ్నిశ్చభ్రామస్తథా ।

మూర్ఛోపరిచస్వేదశ్చ జ్ఞేయంవై ద్యవిశారదైః ॥

తా॥ ఆరుచి చలన మందాగ్ని భ్రామ విశేషమూర్ఛగలిగి చమటబట్టుట యిట్టి లక్షణములుగలది శీతపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మూర్ఛాపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిర్మధురంపక్తిం ప్రసేకో భ్రామమూర్ధతా ।

ఛర్దిరోమాంచకశ్చై చ్చ మూర్ఛాపై త్యస్య లక్షణం ॥

తా॥ ఆరుచి నోరుతియ్యగనుండుట నోటనీరుకారుట తలదిరుగుట వాంతి గలగుట గగుర్పాటు యిట్టిలక్షణములుగలది మూర్ఛాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మధురపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిర్మధురోద్రేక ఉషఃకాలేచకోపితా ।

శిరోభ్రామణమూధుర్యం ఛర్దిరోమాంచహర్షణం ॥

తా॥ ఆరుచి ప్రాతఃకాలమున కోపము తలదిరుగుట నోరుతియ్యగనుండుట వాంతి రోమాంచము యిట్టిలక్షణములుగలది మధురపైత్యమని యెరుంగవలయు.

కుసుమపై త్య లక్షణము.

శ్లో॥ ర క్తప్రవాహ్నాతిత్పష్టా హ్యతపాసహనంతథా ।

నాసికాయార క్తస్పతిః కుసుమంపై త్యకంవిదుః ॥

తా॥ నోటరక్తముగ్రక్ముట లేక ముక్కునుండి రక్తమువ్రవింతుట మిక్కిలి దప్పి యెండసరిపడక పోవుట యిట్టిలక్షణములుగలది మనుషుపైత్యమని యెరుంగవలయు.

క్రోధపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తామసంచాపిదుర్భాషా గతిస్త్రీవాతిరోపనః ।
క్రోధనాఖ్యస్యపైత్యస్య లక్షణంపరికిరీతిః ॥

తా॥ తామసాచారము గలిగియుండుట దుర్భాషలాడుట తీవ్రగమనముగలుగుట విశేషక్రోధముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది క్రోధపైత్యమనియెరుంగవలయు.

భ్రంశపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అపభ్రంశోమతీస్తంభ స్పదాచింతానిరీక్షణం ।
సంభాషణమతిక్రోధా ద్భ్రంశపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ తబ్బిబ్బుమాటలాడుట యేమియుతోచకనుండుట యెల్లపుడు చింత రప్పపాటులేకమాచుట మిగులక్రోధముగ మాటలాడుట యిట్టిలక్షణములుగలది భ్రంశపైత్యమని యెరుంగవలయు.

శిరఃపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ సదామూర్ఛిభ్రంశైవ ప్రసేకారుచివాంతికం ।
అస్తుద్దేవశ్చసంతాప శ్శిరఃపైత్యస్యలక్షణం ॥

తా॥ సదా తలద్రిప్పట నోటనీరుకారుట అరుచి వాంతి పులుసుసరిపడక యుండుట శరీరసంతాపము యిట్టిలక్షణములుగలది శిరఃపైత్యమని తెలియవలయు.

క్షుధాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తీవ్రక్షుధాంగదామాశ్చ హ్యన్నంతీవ్రేణజీర్ణతే ।
నేత్రశూలంతథాహిక్మా క్షుదాపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ తీవ్రమగు ఆకలియుండుట శరీరమునందు విదాహము తీవ్రముగ అన్నము జీర్ణించుట నేత్రశూల యెక్కిళ్ళు యిట్టిలక్షణములుగలది క్షుధాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

తృష్ణాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రాతఃకాలేతితృష్ణాచ వక్షుస్థలగళేతపః ।
తృష్ణాపైత్యస్యవిజ్ఞేయం లక్షణంచభిషగ్వరైః ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమునందు మిక్కిలిదప్పిగలుగుట రొమ్ము కంఠము వీటియందు మంట యిట్టిలక్షణములుగలది తృష్ణాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

దుర్భాషాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరకార్యయ్యుక్తశ్చ సర్వసంగవివర్జితః ।
స్వస్నాలాపోవపుశ్శీర్ణం దుర్భాషాపైత్యకంవిదుః ॥

తా॥ శరీరకార్యము దేనియందిట్లము లేకయుండుట స్వస్నమునందు కలవరించుట శరీరము శిథిలముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలిగి దుర్భాషలాడుటయే దుర్భాషాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

చర్మపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వోగేచర్మశీర్ణత్వం కరసాదోష్ఠకాదికే ।
శీఘ్రంకండ్యబలంహిక్మా చర్మపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ నాలక శరీరము అరచేతులు కాళ్ళు పెదవులు మొదలగువానియందు చర్మమువూడుట శరీరమునందు మిగులదురద బలహీనత యెక్కిళ్ళు యిట్టిలక్షణములు గలది చర్మపిత్తమని యెరుంగవలయు.

దుర్గంధపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్దాహంబహిశ్శీతం దుర్గంధంప్రదికస్తథా ॥

తా॥ శరీరమునందు లోపలదాహము శరీరము వెలవల చల్లగనుండుట చముట శరీరదుర్గంధము యిట్టిలక్షణములుగలది దుర్గంధపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మదనపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తాంబూలచర్వణంనైవ మూచ్ఛామదనస్వేదనం ।
శిరోభ్రమణకంచైవ మదనంపిత్తలక్షణం ॥

తా॥ తాంబూలము సరిపడకయుండుట రతివిలాసముగలుగుట మూర్ఛగలుగుట చముటబట్టుట తలదిరుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది మదనపైత్యమని యెరుంగవలయు.

చతుర్వింశతిపిత్తములకు ఏలాదిచూణాము.

శ్లో॥ ఏలాలవంగంచఘనశ్చభద్రంచామాణభేదీచశిలాజితంచ । తక్ష్మా లకంచందనజీరకంచ దార్మీనయస్థావరినాకులీచ । ఏకైకవృద్ధి

హింభాగ్రమేణతచ్చూణామాత్రంచగుభూచిసారం । సర్వ
 స్యతుల్యాహిసితాచశుభ్రాభక్యంద్వికాలంననుకర్షమాత్రం
 ప్రమేహకంగ్రహణీంచాతిసారంతతోస్మిమరోగంహ్యాతిమూత్ర
 రక్తంపై త్యేషునర్వేషిదమేవశస్తంశుక్లస్యవృద్ధింజనయేత్సు
 తంచ।సంతానకరణంనామహ్యశ్విసీదేవనిమిత్తం ॥

తా॥ ఏలములు 1 తులము లవంగములు 2 తులములు తుంగముస్తలు 3 తుల
 ములు భద్రముస్తలు 4 తులములు కొండపిండివేళ్ళు 5 తులములు కర్పూరశిలాజతు
 6 తులములు తక్కినములు 7 తులములు మందిగంధపుచక్క 8 తులములు జీలకఱ్ఱ
 9 తులములు చనపు 10 తులములు వుశిరికపప్పు 11 తులములు పిల్లపీచరవేళ్ళు 12
 తులములు తంగేడువిత్తులు 13 తులములు వీటినిన్నియు చూణికంచి చూణామునకు
 నమము తిప్పనత్తుచేర్చి వీటికన్నిటికి నమము చక్కెరచేర్చి ప్రాతఃస్నానంకాలముల
 యందు కవచమాత్రముచొప్పన నేవించిన సర్వప్రమేహములు గ్రహణి ఆతి సారము
 సోమరోగము బహుమాత్రము రక్తసానము సర్వవయిత్యములు నశించుటయే గాక
 శుక్రవృద్ధి పుత్రోత్పత్తి వీటిని గలుగజేయు.

భృంశపిత్తమునకు భృంగరాజచూర్ణము.

శ్లో॥ భృంగరాజరసేప్రథసేసాధితేమరిచాంజతా ।
 అభయాపిప్పలీభాక్షేసైంధవంపుష్కరాహ్వాయం ।
 అక్షప్రమాణకంచూణాం మిశ్రయిత్వామధువుతం ।
 భక్షయేత్ప్రాతరుత్థాయభృంశపిత్తనియచ్ఛతి ॥

తా॥ మిరియాలను అంజలిప్రమాణముగ్రహించి అందు గుంటగలగరఆకురసము
 ప్రథమువైచి నూరి యెండించి చూణాముజేసి కరక్కాయ పిప్పళ్ళు గంటుభారంగి
 సైంధవలవణము పుష్కరమాలము లేక అముడపువేళ్ళు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకముగ
 చూణికంచి ప్రత్యేకము అక్షప్రమాణముకలిపి తేనెతోనేవించిన భృంశపిత్తము
 నివరించు.

ఆవర్ణపైత్త్యమునకు పైత్వాంతకరసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రముండార్క తీక్ష్ణంమాక్షికతాళకం । గంధకం
 మద్దయేత్తుల్యం యష్టిద్రాక్షామృతాద్రవైః । జలమంటపకః
 పాతాద్రవైః క్షీరవిదారికా । మదనయేచ్ఛదిసంఖలేష్వి సితా

క్షౌద్రయుతావటీనిమ్మమాత్రినిహంత్యాశు పిత్తంపిత్తజ్వరం
 క్షయం । దాహాత్మస్థాశమశ్శోషం హంతిపిత్తాంతిరోరసః ।
 సితాక్షీరంపిబేచ్ఛాను యష్టిగ్వాధంసితాన్వితం । పిబేద్వా
 పిత్తశ్యాంత్యర్థం శీతతోయేనవాలుకం ॥

తా॥ పాదరసభస్మము ఆభ్రకభస్మము ఆయోభస్మము తామ్రభస్మము పుష్క
 భస్మము మాక్షికభస్మము తాళకభస్మము గంధకభస్మము వీటినిన్నియు ఖల్వమునం
 దునిచి యష్టిమధుకము ద్రాక్ష తిప్పతీగ నీటిమీదపెరిగెడు కూరను (నీరుతూటు)
 విషబొద్ది నేలగుమ్మడుగడ్డ వీటిరసములతో 1 దినము నూరి నిమ్మపెత్తుమాత్రుజేసి
 పూటకొకమాత్రచొప్పన పంచదారతో గాని లేక తేనెతో గాని లేక పంచదార పాలు
 వీటితో గాని లేక యష్టిమధుక కషాయమునందు పంచదారవైచి అకషాయముతో గాని
 లేక కూతురుబుడమచూణామును చల్లనినీళ్ళయందుకలిపి ఆయనుపానముతో గాని
 పుచ్చుకొనిన ఆవణాపైత్త్యము వింశతి పిత్తములు పిత్తజ్వరము క్షయ దాహము దప్పి
 శోష యివియన్నియు హరించు.

వివర్ణపైత్త్యమునకు బడబొగ్గిరసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంచైవ భస్మలోహాష్టకంసమం ।
 కుమారీస్వరసేనైవ మర్దితంయామమాత్రకం ।
 గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం వివణాంపిత్తనాశనం ।
 నిహన్యాత్సర్వపిత్తాతిం యోగోయంబడబొగ్గికః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినపాదరసము శుద్ధగంధకము తీక్ష్ణభస్మము ఆయోభస్మము తగర
 భస్మము నాగభస్మము రజితభస్మము సువణాభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము
 వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి కలుబందరసముతో 1 యామము
 మదికంచి గుంజాప్రమాణము మాత్రుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన పిప్పలిచూణా
 ముతో నేవించిన సర్వపైత్త్యములు నివరించు.

సూర్యావర్ణపైత్త్యమునకు మృగజరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం టంకణంచమనశ్శీలా ।
 ఏలాతక్కిలజాజీచ సమభాగంచభల్వకే ।
 శతావరీకమా యేణ దివసంమర్షయేద్దృఢం ।
 శర్కరామధుసంయుక్తం సూర్యావర్ణంనిహంతిచ ॥

తా|| రసము గంధకము వెలిగారము మణిశిల యేలకులు తక్కోలము బాజి
కాయ వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి పిల్లపీచరవేళ్ళ కషాయముతో
1 దినము నూరి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన జీలకఱ్ఱ
చక్కర పీటితోగాని తేనె శర్కర పీటితోగాని నేవించిన నూర్యావర్తపైత్యము
నివతింతు.

కామిలాపైత్యమునకు కవర్దకరసము.

శ్లో|| రసభస్మసమంగంధ మేలావాలకటంకణం |
అమృతోశీరకుష్టాబ్దాన సమభాగంవిచూర్ణయేత్ |
ఆర్ధక్రీకస్యరసైఖిల్వే ద్వియామాంతంవిమర్దయేత్ |
జీరకస్యకషాయేణ ద్విగుంజంభక్షయేత్సదా |
కామిలాపిత్తనాశాయ దాహాశాంతిహారఃపరః ||

తా|| రసభస్మము శుద్ధగంధకము యేలకులు మాతురుబుడమ పేల్చినవెలిగారము
తిప్పవత్తు పట్టివేళ్ళు చంగల్వకోళ్ళు తుంగగడ్డలు వీటినిన్నియు సమభాగములుగ
చూడించి ఖల్వమునందువైచి అల్లపురసముతో 2 యామములు మర్దించి 2 గుంజముల
ప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన జీలకఱ్ఱకషాయముతో నేవించిన
కామిలాపైత్యమును నశింపజేసి దాహమును శాంతిని జెందించు.

ఆమ్లపైత్యమునకు సుధానిధిరసము.

శ్లో|| గంధకంపారదంచాభ్ర మేలాగ్రంధికకేసరం |
సమభాగయుతంఖిల్వే జీరకేణచమర్దితం |
కాచకుప్యానివేశ్యాధ ద్వియామాంతుశుషాన్నినా |
సాంగశీతలముద్ధృప్త్య ద్విగుంజంభక్షయేత్సదా |
శర్కరామధుసంయుక్తం మామ్లపిత్తవికారనుత్ ||

తా|| శుద్ధిజేసినగంధకము శుద్ధగసము అభ్రకభస్మము యేలకులు గ్రంధితగరము
నాగకేసరములు వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి జీలకఱ్ఱ కషాయ
ముతో 1 దినము మడించి గాజుకుప్పెయందునిచి తుషాన్నిచే పుటంబిడి సాంగ
శీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు తేనెతోగాని లేక చక్కరతోగాని నేవించిన ఆమ్ల
పైత్యము నశించు.

ఆమ్లపిత్తమునకు సంజీవరసము.

శ్లో|| రసగంధకతామ్రంచ కాంతభస్మసమాంశకం | ముసలీరససం
మర్ద్యంకాచకుప్యాంవినిక్షిపేత్ | పాచయేద్వాలుకాయంతే
ద్వియామాంతేసముద్ధరేత్ | సిందూరంత్రిఫలావ్యోషం ఘోరం
లవణపంచకం | హింగుగుగ్గులువహ్నిచకుబేరాక్షశ్చటంకణం |
దీవ్యత్రయంచజాతిశ్చ సూరణంవిశ్వవత్సకం | శిగ్రుద్యయం
తథాపుంఖివ్యాఘ్నీత్రయవహ్లోలకం | తాక్షసీనజ్రనల్లిచకటభీ
క్షురపీలుకం | సమభాగానిసంచూర్ణ్యఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ |
గృంజనార్ద్రకజుబీర రసైఃకుర్యాచ్చభావనాం | నిష్కార్ధం
మధునాలేవ్యాం యామేయామేచభక్షితం | ఆమ్లపిత్తనిహం
త్యాశు సర్వవ్యాధిహారంపరః | కుర్యాత్ప్రాణపరిత్రాణంసం
జీవరసడత్తమః ||

తా|| రసము గంధకము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము వీటినిన్నియు సమ
భాగములుగవైచి సేలతాడిగడ్డలరసముచే మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకా
యంత్రయన 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి బాగుగ
చూడించి పిదప శోఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు త్రిక్షారములు
పంచలవణములు యింగువ మహిసాక్షి గుగ్గులము చిత్రమాలము గచ్చుబప్ప వెలిగారము
ఖురాసాని వోమము వోమము అజామోదము బాజికాయలు అరణ్యకంద అరణ్య
అల్లము కొడికపాల మునగవేరు కారుమునగవేరు ములువెంపలివేరు సేలములుక పెద్ద
ములుక రామములుక వీటివేళ్ళు చేతిపాట్ల బలరక్కసిదుంప నల్లెరు వొరగొమ్మచెక్క
సేలగొలిమిడి గాడిదగడపవేళ్ళు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము రసమునకు సమ భాగ
ములుగవైచి బాగుగ మర్దించి వెల్లలి అల్లము నిమ్మపండ్లు వీరిరసములతో ప్రత్యేక
ముగ మూడేసి భావనలుజేసి ర్షూముకొక పర్యాయము 1/2 నిమ్మమునంతున తేనె
అనుపానముతోగాని లేక తమలపాకుల అనుపానముతోగాని నేవించిన వేడినీళ్ళు
పుచ్చుకొనిన ఆమ్లపైత్యము గ్రహణి అజీణము మొదలగు రోగములన్నియు నశించు.

ఆమ్లపిత్తమునకు పితృభంజనరసము.

శ్లో|| పారదంగంధకంతామ్రం ముసలీరసమర్దితం | కాచకుప్యాంవిని
క్షిప్యవాలకాయంత్రకేతథా | పచేద్బిసక్చసంచూర్ణ్యఖల్వ
మధ్యేవినిక్షిపేత్ | త్రిక్షారంపంచలవణం హింగుగుగ్గులు

కుష్ఠకం | కటుత్రయంచ త్రిఫలాగంధారీజాతికద్వయం | దీప్య
 త్రయంత్రిఫేసంచ ముసాంబ్రంవిషవత్సకం | ఏలాద్వయంచ సౌ
 భాగ్యం కుబేరావహ్ని మూలకంతిత్రిణీఫలగ్రంధీచ చూతం
 దాడిమకంఘలం | సమభాగానిసంచూర్ణ్య ఖల్వమధ్యేవినిషే
 పేత్ | భానయేత్సప్తవారంచశృంగబేరర సేసచ | నిస్కార్ధం
 మధునాశేహ్యం యామేయామేచభక్షయేత్ | ఆప్లుపిత్తంని
 హంత్యాశుగ్రహణీచవిసశ్యతి ||

తా|| పాదరసము గంధకము తామ్రభస్మము వీటినిన్నియు సమభాగములుగ
 ఖల్వమునందువైచి నేలతాటిగడ్డలనుచే మదికంచి ఘుటికలజేసి కాచెకుప్పెయం
 దునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి పిదప త్రిక్షార
 ములు పంచలవణములు పేల్చినయంగువ మహిసాక్షి గుగ్గులము చంగళ్యకోష్ఠము త్రిక
 టుకములు త్రిఫలములు గంజాయినిత్తులు జాజికాయ జాపత్రి వోమము ఖురాసాని
 వోమము అజామోదము పోస్తుకాయ గసగసా నల్లమందు మాసామ్రం ఆతివస
 కొడిశపాల ఏలకులు పెద్దయేలకులు వెలిగారము గచ్చపప్పు చిత్రమాలము చింతయా
 నెలు మయ్యాఫలము కాచు మోడి మామిడిపప్పు దాడింబవండు వీటినిన్నియు సమ
 భాగములుగ చూడకంచి అల్లపురసముతో 7 మార్లు భావనజేసి 1/2 నిష్కము తేనె
 అనుపానముతో రూముకొకపర్యాయము నేవించిన ఆప్లుపిత్తము నశించు.

లీలావిలాసరసము.

శ్లో|| శుద్ధనూతంతథాగంధంమృతతామ్రాభీరుచ్యకం | తుల్యం
 శంకర్దయేధ్యాయం రుధ్యాపాచ్యంలఘాపుటే | అక్షంధా
 త్రించపథ్యాంచక్రమన్వధ్యావిపాచయేత్ | జలేనాప్తగుణేనై
 వగ్రాహ్యయప్తావశేషితం | అనేసభావయే త్పుర్వం పక్వసూ
 తంపునఃపునః | పంచవింశతివారంచతావతాభృంగజైర్ద్రి
 వైః | సంశోష్యభక్షయేద్రావైః పంచగుంజంమధుప్లుతం |
 రసోలీలావిలాసోయమాప్లు పిత్తంనియచ్ఛతి ||

తా|| పాదరసము గంధకము తామ్రభస్మము అభ్రీకభస్మము సౌవర్ణవణము
 వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 1 యామము
 మదికంచి గాజుకుప్పెయందునిచి లఘుపుటంబిడి పిదప క్షీగచ్చపప్పు 1 భాగము పుసి
 3 కెవప్పు 2 భాగములు శరక్కాయలు 3 భాగములు వీటినిన్నియు నేకముగదంచు

వీటికి 3 దింతలు నీళ్ళుబోసి అష్టావశేషముగ కషాయముగాచి వడియగట్టి జొవధ
 మను ఖల్వమునందువైచి పైజెప్పిన కషాయముతో 25 మార్లు మదికంచి పిదప గుంట
 గలరాకురసముతో 25 మార్లు మదికంచి యెండించి చూణాముజేసి అందు 5 గురిగిం
 జలయెత్తు జొవధము గుంజమెత్తు సింధూరముచేర్చి తేనెతో నేవించిన ఆప్లుపిత్తము
 నివర్తియను.

స్వేదపైత్యమునకు అమృతేశ్వరరసము.

శ్లో|| రసగంధంవత్సనాభం వాసాత్రికటుకంవచా | జీరకంచిత్రకం
 శుంఠీత్రిఫలాచసమంసమం | తతస్తత్ఫలమధ్యస్థంత్రియామం
 మర్దయేద్భిషక్ | కాచకుప్యానివేశ్యాధత్రిదినంమందవహ్ని
 నా | సాంగశీతలముద్ధృత్యద్విగుంజంభక్షయేత్సదా | శర్కరా
 మధుసంయుక్తంస్వేదపైత్తవికారనుత్ ||

తా|| శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము శుద్ధనాభి అడ్డసరము త్రికటుకములు వస జీల
 కణ్ణ చిత్రమాలము శొంఠి త్రిఫలములు వీటినిన్నియు సమ భాగములుగ ఖల్వమునందు
 వైచి నిమ్మపండ్లరసముతో 3 యామములునూరి గాజుకుప్పెయందునిచి మందాగ్నిచే
 3 దినములువండి సాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు పంచదారతో నేవించినను
 లేక తేనెతో నేవించినను స్వేదపైత్యము నశించు.

ఉన్నాదపైత్యమునకు చండభైరవరసము.

శ్లో|| రసభస్మత్రయోభాగాహేమభస్మైకభాగకం | టంకణంరవి
 దుగ్ధేసనర్వతుల్యంచఖల్వకే ద్వీయామంమర్దయేత్సమ్యగుద్ధ
 త్యగోళకంతథా | కాచకుప్యానివేశ్యాధస్తవస్త్రీంమృదాలి
 పేత్ | వాలుకాయంత్రమధ్యస్థంద్వియామంమందవహ్నినా |
 సాంగశీతలముద్ధృత్యద్విగుంజంవలకీకృతం | శర్కరామధు
 సంయుక్తంమున్మత్తపైత్తనాశకృత్ ||

తా|| రసభస్మము 3 భాగములు సువణభస్మము 1 భాగము వెలిగారము
 4 భాగములు వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడుపాలతో 2 యామములునూరి
 ఘుటికలజేసి గాజుకుప్పెయందునిచి 7 గుడ్డలతో చీలజేసి వాలుకాయంత్రమునందు 2
 యామములు మందాగ్నిచే పంచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు పంచ
 దార లేక తేనెతో గాని పుచ్చుకొనిన పుస్తాదపైత్యము హరించు.

పుండరీకపై త్యమునకు విశ్వమూర్తిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతం సమంగథం తామ్రభస్మ మనశ్శిలా । చందనం
త్రిఫలావాసాకుమజీరకదీప్యకం । ఏతానిసమభాగానిహంసపాదీ
రసేనచ । తతస్సర్వంఖల్వమధ్యే త్రిదిసంమర్దయే ద్విషక్ ।
తతస్సుగోళకంకృత్వా వజ్రమూఘాంతిరేషీపేత్ । భూధరే
యంత్రికేపాచ్యంసాంగశీతలముద్ధరేత్ । ద్విగుంజంభక్షయే
న్నిత్యంపుండరీకపై త్తనాశనం ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము తామ్రభస్మము శుద్ధమనుశిల శ్రీగంధము
త్రిఫలములు అడ్డసరము చంగల్వకోఘ జీలకఱ్ఱి వోమము వీటిసన్నియు సమభాగ
ములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాది ఆకురసముచే 3 దినములు నూరి ముద్దజేసి వజ్ర
మాషయందునిచి భూధరయంత్రమునందు పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజముల
యెత్తు నేవించిన పుండరీక పైత్యము నివర్తించు.

సర్వపై త్యములకు పాణిబద్ధరసము.

శ్లో॥ గంధకంపారదంచైవ భూలోహప్రకంసముం । జీరకశ్యకషాయే
ణమర్దితంయూమమాత్రికం । కుప్పికాయాంవినిషీప్య వాలు
కాగ్నిప్రయోజితం । గాఢాగ్నోత్రిదినంచైవ సాంగశీతలముద్ధ
రేత్ । గుంజమాత్రంప్రదాతవ్యం పై త్తేపాదకరేస్మృతం ।
నిహన్యాత్సర్వపిత్తార్తియోగోయంపాణిబద్ధకః ॥

తా॥ శుద్ధగంధకము శుద్ధరసము తీక్ష్ణభస్మము తగరభస్మము రజితభస్మము
స్వణాభస్మము అయోభస్మము నాగభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము వీటి
సన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి జీలకఱ్ఱకషాయతో 1 యామము మర్దించి
గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 3 దినములు గాఢాగ్నిచే వండి సాంగశీ
తలమునదీసి గుంజమెత్తు తేనె పిప్పలిచూర్ణముతో గాని లేక పుశిరికెవలపు పంచదా
రతో గానినేవించిన కర్పాదపైత్యములు సర్వపైత్యములు హరించి.

శీతపై త్యమునకు పూర్ణాభిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధ మభిరసంచమనశ్శిలా । మర్దితంవరు
ణాద్రావై ర్మర్దయేద్ధినసద్యయం । కాచకుప్యాం నివేశ్యాథ
వాలుకాయంత్రికేపచేత్ । షడ్వ్యామాంతేసముద్ధృత్య సూక్ష్మ

చూర్ణాంతు కారయేత్ । ద్విగుంజం భక్షయేన్నిత్యం
శీతపై త్యనివారకం ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము ఆభిరసభస్మము శుద్ధమనుశిల వీటిసన్నియు
సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి వులిమిడిచక్కరసముతో 2 దినములు మదికాంచి
గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 3 యామములు పచనజేసి సాంగశీతల
మునదీసి మర్దించి 2 గురిగంజంయెత్తు తేనె పిప్పలిచూర్ణము లేక నెయ్యి మిరియాల
చూర్ణముతో నేవించిన శీతపైత్యము నివర్తించు.

మూర్ఛాపై త్యమునకు పై త్యాంకుశరసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదగంధంచ టంకణంచాభిభస్మకం । ఏతానిసమభా
గాని ఖల్వమధ్యేవినిషీపేత్ । భద్రముస్తకషాయేణ మర్దయే
త్రిదినంతథా । కాచకుప్యాంవినిషీప్య పుటమేకంతుంభూదరం ।
సాంగశీతల ముద్ధృత్య గుంజమాత్రం ప్రదాపయేత్
మూర్ఛాపిత్తవినిశాయ సర్వపై త్యనివారణం ॥

తా॥ శుద్ధజీవరిసము శుద్ధజీవరిగంధకము వెలిగారము ఆభిరసభస్మము వీటి
సన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి తుంగముస్తలకషాయముతో 3 దిన
ములు మదికాంచి గాజుకుప్పెయందునిచి భూధరయంత్రమునందు పుటంబిడి సాంగ
శీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి తుంగముస్తలకషాయముతో నూరి గుంజాద్రమా
ణము మాత్రలుజేసి పూటకోకమాత్రచోష్పన నారికడపుకాయ నీరుతో నేవించిన
మూర్ఛాపైత్యము నశించు.

మధురపై త్యమునకు పై త్యగజాంకుశరసము.

శ్లో॥ శుద్ధగంధకటంకంచ తాళకంచ మనశ్శిలా । సర్వంహంస పదీ
ద్రావై ర్ధినమేకం విమర్దయేత్ । వాలుకాయంత్రికేపాచ్యం
షడ్వ్యామాంతంనిరుధ్యచ । దేయాగుంజాసువాసేన మధుపిత్తం
వినిశయేత్ ॥

తా॥ గంధకము వెలిగారము తాళకము మనుశిల వీటిసన్నియు శుద్ధజీవరి సమ
భాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదియూకురసముతో 1 దినము మదికాంచి
గాజుకుప్పెయోళునిచి వాలుకాయంత్రమున 3 యామములు వండి గుంజమెత్తు ఆను
పానయుక్తముగ నేవించిన మధురపిత్తము మానును.

కుసుమపైత్యమునకు గజకేసరిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం గంధకంహింగుతాశకం । ఏతాని సమభాగాని ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ । మర్దయేన్బృం గనిరేణ కాచకుప్యాంతరేక్షిపేత్ । వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం దినై కంమందవహ్నినా । సాంగశీతల ముద్భృత్య చణమాత్రంచ భక్షయేత్ । సుమపిత్తవివాళాయ సర్వపిత్తవివాళకః ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధసనాభి అభృకభస్మము శుద్ధగంధకము శుద్ధయింగిలీకము శుద్ధతాశకము వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి గుంటగలగరసముచే 1 దినమునూరి గాజుకుప్పెయందునిచి 1 దినము వాలుకాయంత్రమున మాండాగ్నిచే పచనజేసి చల్లారినపద శనగింజంత తేనె లేక నెయ్యితోగాని నేవించిన కుసుమ పైత్యములు సర్వపైత్యములు నశించు.

క్రోధపైత్యమునకు నారాచరసము.

శ్లో॥ రసభస్మసమంగంధం విషగమరిచనాగరం । త్రిక్షౌరంపంచలవణం సమభాగంచఖల్వకే । జరికస్యకషాయేణ ద్వియూమాంతిం విమర్దయేత్ । కాచకుప్యాంతరేక్షిప్త్వా వాలుకాయంత్రకేపచేత్ । శనై ర్మృద్వగ్నినాపాచ్యం సాంగశీతలముద్ధరేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతస్య క్రోధపిత్తనిన్మత్తయే ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము నాభి మిరియాలు శొంఠి త్రిక్షౌరములు పంచలవణములు వీటినిన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునైచి జీలకఱ్ఱ కషాయముతో 2 యామములనూరి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమమ్మలూసి వాలుకాయంత్రమున 4 రూములు మృద్వగ్నితోపండి సాంగశీతలమునదీసి గురిగింజప్రమాణము తేనె లేక జీలకఱ్ఱ పంచదార ఈ అనుపానముతోగాని నేవించిన క్రోధపైత్యము మానును.

శిరఃపైత్యమునకు పైత్యకాలాంతకరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం నేపాశందరదంవిషం । ఖల్వమధ్యేవినిక్షిప్య విహ్నిములకషాయకే । మర్దితం తద్వియామగచ డోలాయంత్రే దినంపచేత్ । స్నుహిక్షీరే విమర్ద్యాథద్వి యామం ఖల్వమధ్యకే । గుంజామాత్రం ప్రదాతస్యం శిరఃపిత్తం నియచ్ఛతి ॥

తా॥ రసము గంధకము నేపాశములు యింగిలీకము నాభి వీటినిన్నియు శుద్ధి జేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయముతో 2 యామములు మదిఁచి చిత్రమూలకషాయముచేతనే డోలాయంత్రమునందు 1 దినము పచనజేసి బొంతజెముడుపాలతో 2 యామములు మదిఁచి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి పూటకొక మాత్రచొప్పన ఆవునెయ్యి లేక సున్నపుతేట వీటితో నేవించిన శిరఃపైత్యము మానును.

క్షుధాపైత్యమునకు పిత్తభంజనరసము.

శ్లో॥ రసగంధాభృకంతుల్యం దినమేకంవిమర్దయేత్ । భృగరా జరసేఖల్వే వజ్రమూషాంతరేక్షిపేత్ । కుక్కుటిపుటపాకేచ సాంగశీతలముద్ధరేత్ । ఆర్ద్ర్యకస్యానుపానేన గుంజామాత్రం పిబేత్తథా । క్షుధాపిత్తవివాళస్యా త్సర్వపిత్తవివాళకః ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము అభృకభస్మము వీటినిన్నియు సమభాగము లుగ ఖల్వమునందునైచి గుంటగలగరసముతో 1 దినము మదిఁచి వజ్రమూష యందుగాని లేక గాజుకుప్పెయందుగాని వునిచి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసి గురిగింజ ప్రమాణము అల్లపురసముతో నేవించిన క్షుధాపైత్యము సర్వపైత్యములు మానును.

తృష్ణాపైత్యమునకు పైత్యహింసకరసము.

శ్లో॥ విషంమణిశిలాసూతం గంధకంటంకణంకణా । ధూతకబీజం సమంఖల్వే దినంహంసపదిరసే । మదిఁతంకజ్జిలీకృత్వా శరా వసంపుటేపచేత్ । స్నుహిక్షీరేణసంమర్ద్యం గుంజామాత్రం పిబేదను । సర్వపైత్తవివాళస్యా త్తృష్ణాపిత్తంచనశ్యతి ॥

తా॥ నాభి మనుశిల రసము గంధకము వెలిగారము వుమ్మెత్తవిత్తులు యివి యన్నియు శుద్ధిజేసినది పిప్పళ్ళు వీటినిన్నిటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునైచి హంసపాదిఅకురసమున 1 దినము మదిఁచి మూకుటియందునిచి చీలజేసి పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి బొంతజెముడుపాలతో మదిఁచి గుంజా మాత్రము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పన కురువేరుకషాయముతోగాని లేక పుశిరిక రసముతోగాని నేవించిన తృష్ణాపైత్యము సర్వపైత్యములు నివర్తించు.

చర్మపైత్యమునకు పిత్తవిధ్వంసరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం త్రూప్యావణంగంధటంకణం । ధూర్త బీజంసైంధవంచ తుల్యంతుల్యంవిచూడితం । ఖల్వమధ్యే

వినిషీప్య కటిల్లద్రవమదితం | సజ్రమూషాగతంకృత్వా నా
లుకాయంత్రకేవచేత్ | ద్వియామాంతేనముద్ధృత్య మాషమే
నానుపానతః | భక్షయేచ్ఛర్మపై తేతు సర్వపై త్తనివారకః ||

తా|| శుద్ధరసము శుద్ధనాభి అభృక్భస్మము త్రికటుకములు శుద్ధగంధకము
వెలిగారము శుద్ధజీసిన పుష్పైత్తవిత్తులు వైంధవలవణము వీటిసన్నియు సమభాగములుగ
ఖల్వమునందువైచి కాకరాకురసముతో మడించి వాలుకాయంత్రమున 2 యామము
లుపండి సాంగశీతలమునడిసి మినపగింజంత పాంసపాదిఆకురసము $\frac{1}{4}$ శేరు (నాటాకు)
మేకనెయ్యి 1 తులము మిరియాలచూణాణు యీ అనుపానముతో గానిలేక బోడ
తరపాకురసముతో గాని లేక తేనె పంచదారతో గాని నేవించిన చక్కపైత్యము సర్వ
పైత్యములు నశించు.

మదనపైత్యమునకు రామబాణరసము.

శ్లో|| శుద్ధసూతంవిషంచాభృం దినంఖల్వేనిమద్దయేత్ |
కాకజంఘాకషాయోణ డోలాయంత్రేద్వియామకం |
ఆర్ద్రకస్యానుపాచేచ మదనపై త్తస్యనాశనం ||

తా|| శుద్ధజీసిన పాదరసము శుద్ధనాభి అభృక్భస్మము వీటిసన్నియు సమభాగ
ములుగ ఖల్వమునందునిచి వెలుమసంధికషాయమువైచి 1 దినము మడించి డోలా
యంత్రమునందు 2 యామములు పైజెప్పబడిన కషాయముతో పచనజేసి గుంజా
మాత్రము అల్లపురసముతో నేవించిన మదనపైత్యము నివృత్తించు.

⇨ సర్వపైత్యములకు మహాకుమారీతైలము. ⇩

శ్లో|| కుమారీస్వరసప్రస్థం మత్స్యక్షీచశతావరీ | ధాత్రీబింబరసం
చాపి కదళీకంద కేతకీ సహదేవీమేఘనాదనారికేళోదకంతథా |
చందనంకేతకీపుష్పం మధుకంసకుళంతథా | శారిబాళీరకేశా
మ్బుచోచంచోరకచంపకం | మృణాళంనృద్ధముస్తాచగిరివాలు
కమేపచ | పృథక్పృథక్ద్విపలికంజలద్రోణేవిపాచయేత్ | తత్ర
కల్మషప్రయుంజీత తైలస్రస్థంపయస్సమం | మంజిస్తావాలు
ణోశీరంశారిబాజీరకద్వయం | ఏలాలనంగపత్రంచ జటామాం
సీతపశ్యసీ | పౌష్కరంయష్టిమధుకంగిరివాలుకచంపకం | జాతీ
ఫలంచతక్కిలం చక్రాంగీనాగకేసరం | సుగంధబీజతగరం
మృగనాభిశ్శతావరీ | చోరచోరకము స్తంచ కస్తూరీలఘుచం

దనం | జాతీపుష్పంచకర్పూరంపుష్పనల్లీమృణాళకం | మధుక
పుష్పంమృద్వీకాసీలోత్పలసురద్రుమం | కుంకుమంత్రిఫలాచై వ
గభూచీగంధబీజకం | ఏతత్తైలంమహావీర్య మభ్యంగాత్సర్వ
పైత్యజిత | అంగదాహేళిరోదాహేనేత్రదాహేచశస్యతే |
ఊర్ధ్వజత్రుగతాణోగాన్నాశయేన్నాత్రిసంశయః | మహా
కుమారికంతైలం దేవదేవేనభాషితం | ప్రశస్తదిననక్షత్రేసు
ముహూర్తేపరిశ్రితం | పూజయేద్దేవతాశ్చైవ వైద్యంచ
పరిపూజయేత్ | స్వస్తివాచనపుణ్యాహం దేవతానాంచదర్శ
నం | ఏతద్భగవతాప్రోక్తంసర్వైర్ముఖిగణైస్తథా ||

తా|| కలుబందరసము 1 పడి పొన్నగంటిరసము చల్లగడ్డలరసము పుళిరికరసము
మొగిలిపూలరసము దొండాకురసము అగటిగడ్డరసము మొగిలిచండ్రరసము సహజేవి
రసము తుంగగడ్డలరసము యెళసీరు ఇవి ప్రత్యేకము $\frac{1}{4}$ పడి మంచిగంధము మొగిలి
పూలు అతిమధురము పొగడపూలు సుగంధపాలవేరు వట్టివేరు కురువేరు లవంగపట్ట
కచోరములు సంపంగిమొగ్గలు తామరతూండ్లు పెద్దతుంగగడ్డలు కొండకురువేరు వీటి
సన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములుచేర్చి ద్రోణపరిమాణజలమునందువైచి చాతుర్భా
శావ శేషముగ కషాయముకాచి అందు నువ్వులనూనె 1 పడి పాలు 1 పడివైచి అందు
మంజిష్ఠ కురువేరు వట్టివేరు సుగంధపాలవేరు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ యేలకులు లవంగపత్రి
జటామాంసీ తపసిపట్టపుష్కరమాలము అతిమధురము కొండకురువేరు సంపంగిమొగ్గలు
బాజికాయలు తక్కిలాలలు చిన్న కటుకరోహిణి నాగకేసరములు మంచిగంధము
తామరవిత్తులు గ్రంథితగరము కస్తూరి చల్లగడ్డలు లవంగపట్ట కచోరములు తుంగ
ముస్తలు కస్తూరీ కుచంచనము బాజిపూలు పచ్చకర్పూరము పుష్పనల్లీ తామరతీగలు
యిప్పపువ్వు ద్రాక్ష నల్లకలవగడ్డ దేవదారు కుంకుమపువ్వు కరక తాడి పుళిరికలు తిప్ప
తీగ గంధబీజకం వీటిసన్నియు ప్రత్యేకము మాడయెస్తు చూణించి తైలమునందు
వైచి కరపకముగకాచి దించుకొని అభ్యంజనముజేసిన సర్వపైత్యములు అంగదాహము
నేత్రదాహము యివి నశించు. మఱియు నస్యముజేసిన శిరోరోగములు ఊర్ధ్వపైత్య
ములు పూర్ణవాయువులు యివియన్నియు నశించు. ఈ తైలము యీశ్వరునిచే
పార్వతీదేవికి జెప్పబడియె.

మహాశతావరీ తైలము.

శ్లో|| శతావరీరసంప్రస్థం ధాత్రీఫలరసంతథా | మండూకపక్షిణము
త్స్యాక్షీ ప్రస్థంప్రస్థంపృథక్పృథక్ | ముద్గయూషారసంప్రస్థ

ముపోదక్యాస్తథైవచ బింబంకుమూరికాకంసంసీలోత్పలరసం
 తథా | ఉర్వాకరుకరసప్రస్థంబలేయస్వరసంతథా | నారంగం
 మాతులుంగకేచ జంబీరస్వరసంతథా | గౌళిరంభోదకంప్రస్థం
 కూశ్మాండస్వరసంతథా | అమృతాసహదేవీచ భూధాత్రీవా
 లుకంఘనః | నాగవల్లీదళంచై వఉదీచ్యంచాపిపద్మకం | ప్రత్యే
 కంస్వరసంప్రస్థం త్రైలప్రస్థంచతుర్ధణం | నారీకేళజలద్రోణే
 నారీక్షీరాధాభాగికం | గవ్యదుగ్ధసమంమస్తు ద్విగుణంచందనో
 దకం | కోష్ఠంత్రిజాతకంముస్తాకుంకుమంచాగకేసరం | పద్మకే
 సరకంచై వ మాంసీశ్కోలచందనం | పృథక్పలానిచై తాని
 సూక్ష్మమార్థానికారయేత్ | దినేముహూర్తేనక్షత్రే శుద్ధకా
 లేచదేహిసాం | త్రైలమభ్యంజనంశ్రేష్ఠం నానాపితృవికార
 జిత్ | అంగదాహంశిరోదాహ మంతర్దాహంచనాశయేత్ |
 కర్ణనాసాక్షీదాహంచసర్వధేవవినాశయేత్ | అంతర్గతహారం
 చై వ హ్యస్థిజ్వరహారంతిథా | ఏకాహికంద్వాప్యహికంచ
 త్రాప్యహికంచచతుర్ధకం | సర్వవాయుహారంచై వ పక్షకంమాస
 కంతథా | పణ్యవత్యక్షీరోగ్నోశ్చ ప్రమేహంచాపివింశతిం |
 క్షీరాబ్ధిమధనాత్పూర్వంశంక చేణోదితంపురా | శతావరీత్రైల
 మింశంభునానిర్మితంపురా ||

తా|| చల్లగడ్డలరసము 1 ప్రస్థము పుళిరికాయలరసము 1 ప్రస్థము మందూక
 వణిణ పొన్నగంటిఆకు వీటిస్వరసములు ప్రత్యేకము 1 పడి పెసలకషాయము 1 పడి
 బచ్చలిఆకురసము 1 పడి దొండాకురసము కలుబందరసము నల్లకలువరసము దోసాకు
 రసము నూగుదోసాకురసము నారదుంపపండ్లరసము మాదీఫలరసము నిమ్మపండ్లరసము
 అరటిగడ్డలరసము గొవులిపాత్రోదకము పెద్దగుమ్మడికాయరసము తిప్పతీగ సహజేవి
 నేలపుళిరికెలు కురివేరు తుంగము స్తలు తమలపాకులు వట్టివేరు తామరగడ్డలు వీటిరసము
 లన్నియు ప్రత్యేకము 1 పడి మంచినూనె 4 పళ్ళు యశనీరు ద్రోణప్రమాణము చను
 బాలు 1/2 ద్రోణము ఆవుపాలు 1/2 ద్రోణము పెరుగుమీదితేట 1/2 ద్రోణము గంధపు
 చక్కల కషాయము 1 ద్రోణము వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి అందు కోష్ఠము శొంఠి
 పిప్పలి మిరియాలు తుంగము స్తలు కుంకుమపువ్వు నాగకేసరములు తామరకేసరములు
 జటామాంసీ తక్కిలములక గంధపుచక్క వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 1 బలమువంతున

జేర్చి చూడికొంచివైచి సుదినంబున సుసుహూతకమునందు సునక్షత్రంబున మంచి
 రాశియందు త్రైలపక్వముగవండి దిందుకొని అభ్యంజనముజేసిన సర్వవైత్యములు శరీర
 ములోపలి దాహము శిరస్సుయందు మంట శరీరమంతయు మంట అరికాళ్ళు అరి
 చేతులు తల వీటియందు మంట చెవులయందు మంట కన్నులయందు మంట ముక్కు
 యందు మంట అంతర్గతరూక్ష ఆస్థిజ్వరములు ఏకాహికము ద్వాప్యహికము త్రాప్యహి
 కము చాతుర్ధికము సమస్తవాయువులు పక్షాహికము మాసాహికము 98 నేత్రకోగ
 ములు 20 మేహములు యివియన్నియు మానును. (ఇదియ శ్రీమహావిష్ణ్వారులకు
 సాంబమాతీకచే జెప్పబడిన మహాశతావరీత్రైలము.)

ఆమలక త్రైలము.

శ్లో|| ఆమలక్యారసద్రోణం ద్విప్రస్థం త్రైలమేవచ | క్షీరంతృణైవసం
 యోజ్య కల్కద్రవ్యాణివేషయేత్ | ఏలాత్వజ్నాగకుసుమం
 కోష్ఠంయష్టిశ్చతావరీ | ఉశీరంచసమాంశంచ ప్రత్యేకంపల
 మాత్రకం | మర్దయేత్సూక్ష్మచూణకంతుత్రైలద్రవ్యేణయో
 జయేత్ | శిరస్సర్వాంగమభ్యంగోదేహదాహానివర్తయేత్ |
 వాదదాహంశిరోదాహం నేత్రదాహంశిరోభ్రమం | సర్వాంగ
 దాహశమనంత్రైలమామలకోత్తమం ||

రా|| ఉశిరికాయలరసము 2 తూములు అందు మంచినూనె 2 పళ్ళు ఆవుపాలు
 2 పళ్ళు వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి యాలకులు లవంగపట్ల నాగకేసరములు చెంగల్వ
 కోష్ఠ ఆతిమధురము చల్లగడ్డలు వట్టివేళ్ళు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము వొక్కొక్క
 పలమువంతునచేర్చి చూడికొంచి వస్త్రిఘాలితముజేసి త్రైలమునందు కలిపి చిక్కణ
 పక్వముగకాచి స్నానముజేసిన శరీరతాపము పాదదాహము శిరోదాహము నేత్ర
 దాహము శిరోభ్రమ సర్వాంగదాహము యివియన్నియు శమించు.

కేతకీత్రైలము.

శ్లో|| కేతకీమూలసారేతు త్రైలంక్షీరంసమాంశకం | చందనంమధు
 కంకుష్ఠమశ్వగంధాసురద్రుమః | ఉశీరముత్పలంమాంసీ పత్రా
 గరుసతాబలా | క్షీరబేరంగాగ్రుష్పంచ స్పృక్కామంజిష్ఠ
 శారిబా|అగరుమృగనాభిశ్చశతపుష్పాహరేణుకం|సూత్రై
 లాత్వగ్విచాచోచం సమభాగైశ్చకల్కితైః | త్రైలాభ్యంజ
 నమూత్రేణ వాతికోణితినాశంసం | పితృశోణితినాశంచ క్లేష్మ

శోణితనాశనం | అంగదాహంశిరోదాహమంతర్దాహంవినాశ
యేత్ | జ్వరంచవిషమంశీతం పురాశ్విభ్యాంవినిర్మితం ||

తా|| మొగలిచండ్రకసము అవుపాలు మంచినూనె యీమాటిని సమభాగము లుగజేర్చి శ్రీగంధము అతిమధురము చంగల్వకోస్తు పెన్నెరుగడ్డ దేవదారు సరళదేవ దారు వట్టివేళ్ళు వల్లకలువగడ్డలు జటామాంసి సముద్రాపచ్చ కృష్ణాగరు గ్రంధితగరము చిట్టాముట్టివేరు కురువేరు సన్ననాగకేసరములు నీలివేరు చక్కవేరు మంజిష్ఠ సుగంధ పాలవేరు అగరు కస్తూరి సదాపవిత్రులు రేణుకలు ఏలకలు లవంగపట్ట వస కచూర ములు వీటినన్నియు సమభాగములుగనూరి కల్కముజేసి తైలమునందు కలిపి పక్వముగ కాచి అభ్యంజనముజేసిన వాతశోణితవాయువులు పిత్తశోణితవాయువులు శ్లేష్మ శోణితవాయువులు శరీరమునందు మంటలు అంతర్దాహము జ్వరము విషమ శీతజ్వరము యివియన్నియు మానును. (ఇదియ అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన కేతికీతైలమనంబడు.)

భృంగామలక తైలము.

శ్లో|| భృంగంచామలకంప్రస్థం తైలంప్రస్థంచపాదశః | రోహిణీమధు
కంకుష్ఠ ముశీరంచందనోత్పలం | ముస్తాజీరఃకుమాశ్యేకంక్షౌ
శితంమస్తునోద్వయం | తైలంపక్వంకృతంసమ్యక్ సాంగశీతంస
ముద్ధరేత్ | శిరోభ్యంజననస్యాభాంశిరోరోగనివారణం | అక్షి
రోగమపస్మారం కర్ణశూలం నివారయేత్ | ఉన్మాదకఫరోగ
ఘ్నం సర్వరోగనివారణం | కేశానాంభృంగసాదృశ్యం దేహా
కాంతివివర్ధనం | సర్వరోగవినిర్మూక్త్యై నిత్యనాధేవభాషితం ||

తా|| గుంబగలగరాకురసము 1 ప్రస్థము నెల్లికాయఅరసము 1 ప్రస్థము నూనె 1 ప్రస్థము వీటిని నేకముగజేర్చి కటుకరోహిణి అతిమధురము చెంగల్వకోస్తు వట్టి వేరు శ్రీగంధము కలువదుంపలు తుంగము స్థలు జీలకఱ్ఱ యివిప్రత్యేకముగ 1/4 ప్రస్థము కలుబందరసము 1 ప్రస్థము పెరుగుమిదితేట శి ప్రస్థములు వైశిష్ట్యములను వైతేటయందు నూరి వీటినన్నియు నేకముగకలిపి సన్నపుమంటచే తైలమును పక్వముగకాచి అభ్యంజనముజేసినను నస్యముజేసినను శిరోరోగములు అక్షిరోగములు అపస్మారరోగములు కర్ణశూలలు వున్మాదరోగములు శ్లేష్మరోగములు యివియన్నియు మానుటయే గాక తైలనివేంట్లుకలు నల్లనగుట శరీరకాంతి వీటిని గలుగంజేయు. మఱియు నిదియ సర్వరోగములు నివర్తించుటకై నిత్యసాధునిచే వచింపబడియె.

మహాచించాది లేహ్యము.

శ్లో|| చించాపత్రంశతపలం హ్యయసంచతద్దశకం | తదర్థంచిత్ర
ములంస్యా తదర్థంకిట్టమాద్రకం | నిర్దుండిపాలలీబిల్వా
వాశాదారుపునర్ణవాః | వరుణాబృహతీచై స కంటకారి స్తథై
వచ | వర్ణపుష్పీవిదారీచ శాపవల్లీచవాలుకం | అపామార్గ
శృఖదిరో హ్యగ్నిమంఢాశ్వగంధికా | వారాహీసాలవల్లిచ
వాసంతీసురసాద్రువం | వామాణభేదీములంచ సౌభాగ్యంగో
క్షురంతథా | కాకజంఘావిమాణికా శార్జీసహచరాశమీ |
సోనాకవీరవృక్షౌచ శరపుంఠహ్యశర్కరకం భృంగంచామల
కీదంతీ నీలపుష్పహపుష్పకౌ | ఆరగ్వీణామృతావల్లీ గార
వల్లీఫలంతథా | త్రికటుత్రిఫలాచై వ చవ్యగ్రంధికరాన్నికా |
దీప్యంవిశంకంమధుకం జీరకోశీంపత్రకం | శ్రీగంధదారుమం
జిష్టాత్వక్పస్యాబ్దకమేవచ | ప్రత్యేకంవనములంచ పలంశ
తకమాచరేత్ | వ్యక్తుగ్రంధ్యప్తకఫలం భాండగ శ్చేవినిషీ
పేత్ | దావదశాఢకతోయంచ కావ్యథమస్తావకేషకం | పురా
ణస్యగుడస్యాపి పలానాంశతమిత్రితం వస్త్రీపూతించతత్కా
ధంమాధీఫలరసంతథా | భృంగరాజార్ద్రకరసం సూక్షుపత్ర
రసంతథా | ప్రత్యేకంప్రస్థమిత్రంచ తచ్చమందాన్నినాపచేత్ |
వోష్ఠతాలీసపత్రాణి చాతుర్జాతవిశంగకం | గడకృష్ణానలం
చై వ గ్రంధికంవత్సకంతథా | త్వక్షీరీధాన్యకంజాజీ దీప్యయు
గ్మకరేణుకం | జాతీఫలంచతత్పత్ర లవంగమాంసికంమధు |
భార్జీశీతమరీచంస్యా త్రిఫలాకృష్ణజీరకమ్ | రాన్నాబ్దోశీర
దావరీచ కుంకుమంత్రిపుటంశశీ | తకోలంటంకణంశృంగీ
కోష్ఠుకంబాహ రేద్భిషక్ | మంజిష్ఠాదేవదారుశ్చ ప్రత్యేకంద్వి
పలంతథా | పటఘాలితతచ్ఛాణం పక్ష్యేనమ్మిత్రితంభవేత్ |
క్షౌద్రంశతపలంచై వ నిషీ పేగ్లోహకాంతకం | మంజూరంచ
తథైవస్యా త్రప్త్యేకంపలయుగ్మకం | లేహ్యంసాచ్యంసుప
క్వంచ స్నిగ్ధభాండేవినిషీ పేత్ | ధాన్యారాశౌవినిషీ ప్య

ధన్వంతరిగణాధిపౌ | అష్టదిక్పాలకాదీంశ్చ పూజయేచ్ఛన్
 యత్నతః | భిషజస్తుమనస్తుష్టిం వైద్యభాగంప్రకల్పయేత్ |
 ఏకంధన్వంతరేభాగం ద్రవ్యభాగంయథాక్రమం | ధర్మ
 భాగంమిత్రభాగం ద్వికాలం శేవయేన్నరః | అక్షప్రమాణ
 లేహస్య భక్షణంమాసమాచరేత్ | శోభకామిలపాండుంశ్చ
 గుంభకళ్యాసకాసకాః | ద్వాదశక్షయరోగాంశ్చ క్రిమిశ్లేష్మ
 జ్వరంహరేత్ | పురాణశూలమత్యుగ్రం మలబద్ధంచమూ
 త్రకం | మేహపిత్తింశోఫరోగ మగ్నిమాంద్యమరోచకం |
 అక్షిశూలోదరంచైవ రక్తవైత్యంచఛర్దికం | నేత్రేరక్తవిహీ
 నేతు మేహవింశతినాశనం | సర్వరోగహితార్థాయ జనానాం
 హితకారణాత్ | మహాచించాదినామేదమశ్వినీదేవనిర్మితం ||

తా|| ముదిరినచింతాకు 100 పలములు యినుము 50 పలములు చిత్రమూలము
 25 పలములు పాతకట్టము 12½ పలము అల్లము వావిలివేరు పాదిరివేరు బిల్వవేరు
 అడ్డసరపువేరు దేవదారువేరు తెల్లగలివేరువేరు మొకలింగచెక్క ములకవేరు వాకుడు
 వేరు సహజేవివేరు నేలగుమ్మడువేరు సుగంధపాలవేరు నూగుదోసవేరు ఉత్తరేణివేరు
 చండ్రవేరు తక్కెలివేరు పెన్నేరుగడ్డ నేలతాడిగడ్డలు కొలపొన్నవేరు నోబిలివేరు
 కృష్ణతులసివేరు కొండపిండివేరు కారుమునగగడ్డ పల్లెవేరు చీకెలగవేరు బొద్దివేరు
 వేపవేరు ములుగోరింబవేరు జమ్మివేరు దుందిలపువేరు వెణుతురువేరు ములువెంపలివేరు
 ముళ్లనుపైలవేరు గుంటగలగరవేరు నేలపుశిరికవేరు దంతివేరు విష్ణుక్రాంతవేరు బోడ
 తరం రేలవేరు తిప్పటిగ చిటిగారవేరు నెల్లివేరు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి
 పుశిరికలు చెవ్యము మోడి దుంపరాన్న వోమము వాయువిడంగములు అతిమధురము
 నల్లజీలకఱ్ఱ వట్టివేరు ఆకుపత్రి మంచిగంధపుచక్క మంజిష్ఠ లవంగపుచక్క తుంగ
 గడ్డలు యివిచుప్రత్యేకము 100 పలములచొప్పునను గ్రంధిదినుములు ప్రత్యేకము 8 పల
 ములచొప్పునను కుండలోవైచి వన్నిద్దుము నీళ్ళుబోసి కపాయముకాచి అష్టభాగావ
 శేషముగ దించుకొని అందు పాతబెల్లము 100 పలములువైచి వడియగట్టి పొయిమిది
 బెట్టి అందు మాదీఫలరసము 1 ప్రస్థము గంటగలగరరసము 1 ప్రస్థము అల్లపురసము
 1 ప్రస్థము పులిచెంచలిఆకురసము 1 ప్రస్థము వీటివన్నియువైచి వండిన లేవ్యాపాక
 ముగవచ్చునపుడు త్రికటుకములు తాళిసపత్రి లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి యాలకులు
 నాగ కేసరములు వాయువిశేంగములు గజపిచ్చలి చిత్రమూలము గ్రంధిదగరము కొడిక
 పాల తపక్షిరి కొలిమిబద్ధ జీలకఱ్ఱ వోమము కుశాసానివోమము రేణుకలు జాజికాయ

జాపత్రి లవంగాలు జటామాంసి యిప్పపువ్వు భారంగి చలవమిరియాలు కరక్కాయలు
 తాడికాయలు పుశిరిక పచ్చ నల్లజీలకఱ్ఱ దుంపరాన్న తుంగము స్తలు వట్టివేరు మానివసపు
 కుంకుమపువ్వు త్రివృత నల్లఅతివస తక్కెలములు వెలిగారము కర్కాటకశృంగి
 కోప్పు మంజిష్ఠ దేవదారు వీటివన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములచొప్పున చూణికంచి
 వస్త్రాఘ్రాలితమొనర్చివైచి బాగుగ కలియబెట్టి దించుకొని అందు 100 పలములు
 తేనె లోహభస్మము 2 పలములు అయస్కాంతసిందూరము 2 పలములు మందూరము
 2 పలములుచేర్చి నేతితోమాగిన కుండయందువైచి ధాన్యరాశియందునిచి ధన్వంతరి
 గణపతి అష్టదిక్పాలకులు వీర్లను పూజించి వైద్యుని సంతోషపరిచి వైద్యభాగంబిచ్చి
 పిదప ధన్వంతరిభాగము 1 ద్రవ్యభాగము ధర్మభాగము మిత్రభాగము యివిచొప్పున
 పిదప పూటకు అక్షప్రమాణమువంతున 2 కాలములు 1 మాసము సేవించిన శోభ
 కామిల పాండు గుంభకళ్యాస కాస ద్వాదశక్షయములు క్రిమిలు శ్లేష్మ జ్వరము పురా
 ణశూల మిగులమలబద్ధము మూత్రము మేహము పిత్తము శోఫ అగ్నిమాంద్యము అరో
 చకము అక్షిశూల వుదరరోగము రక్తవైత్యము ఛర్ది వింశతిమేహములు యివియన్ని
 నశించు. మరియు నేత్రములకు రక్తమునుగలుగంజేసి సర్వరోగములను నశింపజేయు.
 (ఇదియ సర్వలోక హితార్థముగ అశ్వినీదేవతలచేత నిర్మింపబడిన మహాచించాది లేవ్యా
 మనంబడు.)

మహాబిల్వాది లేవ్యాము.

శ్లో|| బిల్వమూలంశతపలంతదర్ధంచవిదారికా| తదర్ధంశారిభామూ
 లంతులసీద్వయవాలుకం | కుండలీద్వయవారాహీ బలాద్వ
 యదురాలభాః| పాటలీముద్గపర్ణిచ బృహతీద్వయవాలుకం|
 వాసాగుమాచీత్రిఫలా దార్ద్రీకేరళరాన్నకం | శరవుంఘీచము
 త్స్యాక్షీవర్షాభూచవ్యవర్షులం | మృణాళపద్మకందంచలాజా
 పాషాణభేదికం | జయాగ్నిశ్చోత్పలంముస్తా దేవదారుకపిత
 కం | చందనంచాశ్వగంధాచగ్రంధిదూర్వాశతావరీ | తండు
 లీయకజీవంతీపీతముద్గాచపూతికా| తలపోటకభూధాత్రికుస్తుం
 బురువటాంకురం | పృథగ్వింశతపలంతుణ్ణంసమాం శేవనినిక్షి
 పేత్ | దశ్రోణజలేవక్యమష్టభాగావ శేషేతం| పురాణగుడసం
 మిశ్రంతులామాత్రప్రమాణతః | ఆర్ద్రకస్వరంసంచైవమాతు
 లుంగరసంతథా | ధాత్రీఫలరసంచైవ త్పిక్షుసారంచదాడిమం|
 జంబీరస్వరసంచైవ కపిత్థఫలసారకం | ప్రత్యేకంస్వరసంప్రస్థం

మాక్షికంచతులార్ధకం | తదర్ధంగోఘృతంచైవ తేహ్యపాకేన శుద్ధ్యతే | చాతుర్జాతకతాలీసంమిశ్రాన్యకముస్తకం | మాంసీ చందనతక్కిలంజీరకద్వయకుష్ఠకం | రాన్నావిశం గం మంజిషా వరాళంపద్మకేసరం | జాతీఫలంచతత్ప్రతం వహ్నిసైంధవనా గరంఉశీరంచోత్పలంయష్టిగోకలాగ్రంధిశిలాజతు | మధున్ను హిదీప్యకంచభార్జిస్త్రీబేరటంకణం | మృద్వికాచన్యఖర్జూరం వంశలోచన రేణుకాః | పృథక్పలద్వయంచైవ సూక్ష్మాచూర్ణాని కారయేత్ | మరిచంచూర్ణితంప్రస్థంలోహంకుడువసంయుతం | కృష్ణచూణాణంచకుడువం మండూరంచచతుష్పలం | కుంకు మంరోచనంచైవ ప్రత్యేకంకషమాత్రకం | కర్పూర్ధంమ్మగనా భిశ్చహేతైశ్చ సహమిశ్రితం | సుపకవంచభిషకుర్యాద్ధన్వంత రినుపూజనం | ధన్వంతరిమితంభాగంధర్మభాగంచదాపయేత్ | ద్వికాలంసేవయేన్నిత్యంనిష్కృత్యప్రమాణకం | ఆప్లుచైత్య మజీణాంచహ్యదావర్తంచశోషణం | ఏకవింశతిమేహంశ్చ హ్యాష్టగుల్మన్నిహంతిచ | ఆభ్యాసమ్మృతుశూలంచవ్యాశీతివా తనాశనం | అంగదాహంలింగదాహంనేత్రదాహంవివాశయేత్ కరదాహంపాదదాహంశిరోభ్రీమణనాశనం | వీర్యవృద్ధికరంచైవ సర్వధాతువివర్ధనమ్ | మహాబిల్వాదికంలేహ్యం ధన్వంత రివినిర్మితమ్ ||

తా|| వైద్యరతుతీసిన మారేడువేరు 100 పలములు నేలగుచ్చుడుగడ్డలు 50 పలములు గూడపాలవేరు 25 పలములు తులసి కూతురుబుడమ భూతులసి తెల్లపుప్పి నల్లపుప్పి నేలతాడిగడ్డలు చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి దురదగండి కలిగిట్టు పిల్లపీచర ములక వాకుడు అడ్డసరము వట్టివేరు తిప్పతీగె త్రిఫలములు మానిపసపు పెంకాయ బోశము దుంపరాన్న ములువెంచలి పొన్నగంటి తెల్లగలిజీరు చవ్యము పర్వాటకము తాచురగడ్డలు పేలాలు కొండపిండివేరు తక్కిండు చిత్రమూలము కలువగడ్డ తుంగ ముస్తలు దేవదారు వెలగవేరు మంచిగంధపుచక్క పెన్నెరుగడ్డ మోడి గరిక పిల్లి గడ్డలు చిట్టివేరు మనుబాలవేరు పచ్చపెసరవేరు గొమ్మనగొట్టెపిండివేరు తపిశిచక్క నేలవుశిరిక ధనియాలు మఱ్ఱియగుట్ల వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 20 పలములవంతున దంచి 10 ద్రోణముల నీళ్ళయందువైచి అప్తభాగావశేషముగ కషాయముకాచి అందు

పాతబెల్లము 100 పలములుకలిపి అల్లపురసము మాదీఫలరసము వుశిరికపండ్లరసము చెరుకురసము దాడింబజపండ్లరసము మంచినిమ్మపండ్లరసము వెలగపండ్లరసము యిది యన్నియు ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థము తేనె 50 పలములు నెయ్యి 25 పలములువైచి లేహ్య పాకముగ వచ్చునపుడు అందు యేలకులు లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు తాలిసపత్రి సహజీర ధనియాలు తుంగముస్తలు జటామాంసీ మంచిగంధపుచక్క తక్కిలములు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ కోస్తు దుంపరాన్న వాయులవంగాలు మంజిష్ఠ లవంగాలు పద్మకేసరములు జాజికాయ జాపత్రి చిత్రమూలము సైంధవలవణము శొంఠి వట్టివేరు కలువగడ్డ అతిమధురము మోడి కర్పూరశిలాజిత్తు విప్పపువ్వు వోమము భారంగి చంగల్వకోస్తు వెలిగారము ద్రాక్ష చవ్యము ఖజూకారపుపండ్లు వెదురుప్ప రేణుకులు వీటినిన్నియు చూడికొంచి ప్రత్యేకము 2 పలములు మిరియాలచూణాణము 1 ప్రస్థము పిప్పలిచూణాణము కుడువప్రమాణము లోహభస్మము కుడువప్రమాణము మండూరము 4 పలములు కుంకుమపువ్వు 1 తులము గోరోచనము 1 తులము కస్తూరి $\frac{1}{2}$ తులము వీటినిన్నియు చూడికొంచిచేర్చి బాగుగ కలియబెట్టి దించి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి శాస్త్రోక్తవిధానముగ ధన్వంతరిని పూజించి ధన్వంతరిభాగము ధర్మ భాగము వీటినినొసంగి పిదప 2 కాలములయందు నిష్కృత్యప్రమాణము నేవించిన ఆప్లుపిత్తము అజీణము వుదావర్తము శోష యేకవింశతిమేహములు అప్తగుల్మములు ఆధ్మానవాయువు ఋతుశూల ఆశీతివాతములు అంగదాహము లింగదాహము నేత్ర దాహము కరదాహము పాదదాహము శిరోభ్రీమణము యివియన్నియు నశించుటయే గాక వీర్యవృద్ధి సర్వధాతువులకుపుష్టి వీటినిగలుగజేయు. (ఇదియ ధన్వంతరిచే నిర్మించుబడిన మహాబిల్వాదిలేహ్యము.)

శతావరీ రసాయనము.

శ్లో|| శతావరీవిదారీక్షు కూశ్మాండ కరసోజటా | వారాహీమో చముద్దాత్మగుప్తాధాత్రిరనస్తథా | నారికేళోదకంక్షీరంసితారం భాఫలంతథా | ప్రత్యేకంప్రస్థమాత్రంతతు ఘృతంవింశత్పలంభ వేత్ | ఆదాయసర్వమేకంతు లేహయేన్మృదునాగ్నినా | త్రి జాతకతుంగాద్రాక్షా వాజిగంధాకశేరుకం | శారిబామధుకం శృంగీ మధూకంజాతిషత్రకం | కోకలాక్షశ్శుజాజీచ వర్గాష్టక మధూళికా | ప్రియాళుమజ్జహ్నిబేరంద్వినిష్కార్ధంపుథక్పృ థక్ | కృష్ణాశుంఠీనలద్వేద్వే సర్వంసంచూర్ణ దేన్త్రిపేత్ || సితామధుపలాన్యప్తప్త్యాస్వాసంలేహయేత్తతః | ధాన్యరాశౌ

స్థితంపక్షంశుద్ధంకోష్టంయథాబలం । ఏకవారప్రయోగేణస్త్రీ
 శతంరమతేముదా । త్రివారంసేవనాద్గచ్ఛన్నారీనిత్యంసహ
 ప్రకం । వంధ్యాచలభ తేగభాంక్లీ బత్వాస్మృచ్యతేపుమాణ ।
 బ్రాలార్ణవకరంచై వరుచ్యమాయమ్కరంపరం । అస్సగ్ధరంరక్త
 పిత్రంఆస్తుపిత్రంచనాశయేత్ । కామిలాంపాండురోగంచరాజ
 యత్యౌదికారుఃః । సోమరోగంమూత్రకృచ్ఛ్రంశుక్లస్రావంచ
 నాశయేత్ । సర్వపిత్రభవారోగాణా వింశతిమేహనాశనం ।
 రసాయనమింద్రోష్ణనారాయణవినిర్మితమ్ ॥

తా॥ పిల్లిగడ్డలరసము నేలగుమ్మడు గడ్డలరసము చెరుకుపాలు బూడిదగుమ్మడి
 కాయరసము నేలపుశిరికరసము నేలతాడిగడ్డలరసము మునగపట్టరసము దూలగొండి
 రసము నల్లపెసరకట్టు పుశిరికపండ్లరసము పెంకాయపాలు ఆవుపాలు తులసిరసము
 అరటిపండ్లరసము వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థముచేర్చి అందుచక్కెర 4 శేర్లు
 ఆవునెయ్యి 20 పలములువైచి శేష్యాపాకముగవచ్చునపుడు యేలకులు లవంగపుచెక్క
 ఆకుపత్రి తపక్షిరి ద్రాక్ష పేన్నేరుగడ్డ ధనియాలు గూడపాలవేరు అతిమధురము
 యిప్పుపూలు కర్కాటకశృంగి జాపత్రి తీటకోవిలవిత్తులు సహజీర అప్తవర్ణములు
 చ్చాగద్రాక్ష తామరగడ్డ కురువేరు యివిప్రత్యేకము 1 తులముయెత్తు శొంఠి పిప్పళ్ళు
 ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటినిన్నియు చూణిణించివైచి బాగుగకలియబెట్టి దించి
 ఆరిన పిదప 8 పలముల తేనెవైచి 15 దినములు ధాన్యరాశియందుంచి పిదప బలాను
 సారముగ ప్రతిదినము యేకవారముసేవించిన 100 స్త్రీలతో రమించునటులను త్రి
 వారముసేవించిన నిత్యము 1000 స్త్రీలతో రమించునటులను పటుత్వమును గలుగం
 జేయు. మఱియు వంధ్యాస్త్రీసేవించిన గర్భమును నశుంసకుడు సేవించిన పుంస్త్ర
 మునుగలుగు. మఱియు అస్సగ్ధరసము రక్తపిత్రము ఆస్తుపిత్రము కామిల పాండు
 రోగము రాజయత్యౌదిరోగములు సోమరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము శుక్లస్రావము
 సమస్తపిత్రములు వింశతిమేహములు యివియన్నియు నశించుటయే గాక ఆధికముగ
 బలము రుచి ఆయుస్సు వీటిని గలుగంజేయు. ఇదియ నారాయణమూర్తిణచే నిర్మించు
 బడిన శతాపరీరసాయనము.

పైత్యరోగములయందు పథ్యములు.

శ్లో॥ పురాణశాలిగోధూమ పటోలంతంశులీయకం ।
 ధాత్రీవయస్థార్ఘురసీ ద్రాక్షాదాడిమచందనం ।
 చతుర్వింశతిపైత్రేతు సేవితంచహితంసదా ॥

తా॥ పాతపక్షియ్యము గోధుమలు పొట్లకాయ చిట్టికూర పుశిరికపప్పు
 పాన్నగంటికూర చేరరాసికూర ద్రాక్ష దాడిమపండ్లు చందనము యివి చతుర్వింశతి
 పైత్యరోగములయందు పథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

పైత్యరోగములయందు అపథ్యములు.

శ్లో॥ దధిక్షీరగుడంసర్పి రాక్షసిష్యావసపహం ।
 విదాహిగురువస్త్రాని వ్యాయామక్రోధఆతపః ।
 చతుర్వింశతిపైత్రేచ హ్యపథ్యంసముదాహృతం ॥

తా॥ పెరుగు పాలు బెల్లము నెయ్యి మినుములు ఆవాలు విదాహకరద్రవ్య
 ములు గురుపదార్థములు సంభారము కోపము వుష్ణము యెండయందు సంచరించుట
 యివి చతుర్వింశతి పైత్యరోగములయందు అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధాగ్ధవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
 సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ శ్రైవజ్య
 విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
 వల్లభాచార్యవరచిత వైద్యచింతామణో
 పితృప్రకరణన్నామ
 సస్తుమావిలాసః.

శ్రీ రస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

అ రు చి ప్ర క రణ ము.

అరుచిరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ శ్రద్ధాహీనోధనీఆదాతాదానరతిర్వాతామనగుణాన్వితోయః |
పోరుచిమాణశూలీవాజాయతేతస్య ప్రాయశ్చిత్తంవిధావ్యం ||
శ్రృఘ్నిమతికృఘ్నించాంద్రాయణంవ్యస్తంసమస్తంవావ్యాధి
తారతమ్యేనకుర్యాత్ | అత్రాశక్తాధనీచనిత్యంపంచాశద్రా
హ్మణభోజనంప్రతిదినంమిష్టాన్నేనకారయేత్ || తత్రావ్యశ
క్తాః || జపంపాలామంత్రఘాతీర్థన్నానంవాపినమాచరేత్ | తీవ్ర
వైరాగ్యసంయుక్తఃకుర్యాద్బ్రాహ్మణభోజనం ||

తా॥ ధనవంతుడుగనుండి శ్రద్ధాహీనుడై దానముచేయకనుండినను లేక తామన
దానముచేసినను అట్టిమనుజునికి అరుచిరోగముగాని లేక శూలరోగముగాని గలుగు.
అది నివారించుటకై కృఘ్ని అతికృఘ్ని చాంద్రాయణములను వ్యాధి తారతమ్యము
లను తెలిసికొని అన్నిటినిగాని లేక ఒక్కొక్కటినిగాని ఆచరించవలయు. మరియు
నీప్రాయశ్చిత్తముచేయుట కశక్తుడైనవాడు ధనికుడుగనుండినవాడువ్యాధి నివర్తించు
వరకు ప్రతిదినము 50, బ్రాహ్మణులకు మష్టాన్నంబిడవలయు. ధనము లేనివాడుగ
నుండిన జప హోమ తీర్థస్నానములంజేసి తీవ్రవైరాగ్యసంపన్నుడై శక్త్యను
సారముగ బ్రాహ్మణులకు భోజనంబిడిన అరుచిరోగము నివర్తించు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ అతిపరిభూతక్షువణస్సహజయతో మానవోభవతి | జీవేమం
దాగ్నివిజితోదుశ్చిత్తకోపాపకర్మాచ | దుశ్చిక్తిత్యన్యస్థానస్థిత
గురోఃప్రాగుప్తజపంపాలామన్నానాదికంవిదధ్యాత్ ||

తా॥ మనుజునికి జననకాలమునందు సహజస్థానమున క్రూరగ్రహములుండినను
లేక గురువుసహజస్థానమునందు క్రూరగ్రహముతో గూడియుండినను అట్టి మనుజునికి
మందాగ్ని శక్తువులచే పరాజయము దుర్బుధి పాపకృత్యము యివి జనించు. ఇవి
నివర్తించుటకై జపహోమస్నానాదిక్రియలం జేయవలయు.

అరోచక నిదానము.

శ్లో॥ పరిక్ష్యసంముఖేచాన్నం జంతోర్నస్వాదతేముహుః | అరోచ
కస్సవిజ్ఞేయో భక్తద్వేషమథోశృణు | చింతయత్యథమనసా
దృష్టావదృష్టావృతుభోజనం | ద్వేషమాయాలియోజంతుర్భక్త
ద్వేషస్సృజుచ్యతే | యస్యాన్నేన భవేచ్ఛ్రీధా నభక్తచ్ఛంద
ఉచ్యతే | కుపితస్యభయూర్తస్య జ్వరితస్యవిరోధకః ||

తా॥ నోటియందు అన్నము మొదలగుపదార్థముల నునిచికొనిన రుచితెలియక
పోవుటయే అరుచిరోగలక్షణముని తెలిసికొనవలయు. మతియు భోజనముజేయుటకు
అన్నమునుజూచిన ద్వేషముగలిగినేని నది అన్నద్వేషమనంబడు. అన్నమును భుజిం
చుటకు శ్రద్ధలేకయుండుట భక్తచ్ఛందమనంబడు. ఇవి కోపయుక్తునికి భయముగల
వానికి జ్వరితునిగలిగిన యసాధ్యములని తెలిసికొనవలయు.

అరోచక కారణము.

శ్లో॥ వాతాదిభిశ్శోకభయాతిలోభక్రోధైర్మనోఘ్నాశనయాపగంక్షైః |
అరోచకాన్స్యఃపరిహృష్టదంతే కషాయవక్త్రశ్చనరోనిలేన ||

తా॥ వాతము పిత్తము క్లేమత్రయు సన్నిపాతము వీటి ప్రకాశమువలనను
శోకము భయము ఆతిలోభము వీటివలనను అప్రియమగు అన్నము రూషము గంధము
వీటివలన అరోచకరోగములు జన్మించును. అందు పుట్టుచున్న అరోచకములను
కోరపోవుట నోరువగరుగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలిగినేని వాతజ్వరోచకముని
యెఱుంగవలయు.

పిత్తజన్యఅరోచక నిదానము.

శ్లో॥ కటాన్విష్టుముష్ణంవిరసంచపూతి పిత్తేనవింద్యాల్లవణంచవక్త్రః |
తా॥ నోరుచేడుగను పులుసుగను పుష్పముగను విరసముగను దుర్గంధముగను
పుష్పగనుయుండిన పిత్తజన్యారోచకముని యెఱుంగవలయు.

కఫజన్యఅరోచక నిదానము.

శ్లో॥ మాధుర్యపై చ్చిల్వగురుత్వై త్య విబద్ధసంబద్ధయుతంకఘేన ॥

తా॥ నోటియందు మాధుర్యము జిగట గురుత్వము శీతలత్వము భక్షించుట కశక్తత తెనుడ యివిగలిగియుండిన కఫజారోచకమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ అరోచకేశోకభయాతిలోభ క్రోధాద్యపృథ్వ్యా శుచిగంధజేన్యాశ్ | స్వాభావికంచాస్యమధారుచిశ్చ త్రిదోషజేనై కరసంభవేత్తు | హృచ్చులపీడనయుతంపవనే నపి త్రత్పట్ దాహశోషబహుశంసక ఫప్రసేకం | శ్లేష్మాతకంబహురుజంబహుభిశ్చ విద్యాదై వ్యగుణ్యమోహజడతాభిరధాపరంచ ॥

తా॥ శోకము భయము అతిలోభము క్రోధము క్రియము లేనిఅన్నము రూపము గంధము వీటివలన జనించిన అరోచకరోగమునందు నోరు స్వభావముగల అరుచిగ నుండుటయే లక్షణమని యెరుంగవలయు. మఱియు హృదయమునందు పీడ కూల యివిగలది వాతజారోచకమనియు దప్పి తాపము శోష యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తజారోచకమనియు నోటియందు కఫస్రావముగలది శ్లేష్మజారోచకమనియు నానావిధముగ వేదనలు మోహము జడత్వము వైగుణ్యము యిట్టి లక్షణములుగలిగి నోరు నానారసములతో గూడియుండుటయే సన్నిపాతారోచకమని తెలిసికొనవలయు.

== తాలీసాది చూర్ణము. ==

శ్లో॥ తాలీసంమరిచంశుంఠీ పిప్పలీవంశరోచనా | ఏకద్విత్రిచతుఃపంచ కర్పై రాభగాస్ప్రికల్పయేత్ | ఏలాత్వచోస్తుకర్పాఞ్ఞం ప్రత్యేకం భాగమావహేత్ | మృతంపంగంమృతంతామ్రం సమభాగా వికారయేత్ | ద్వౌత్రింశత్కర్ష తులితా ప్రదేయాశర్కరా బుధైః | తాలీసాద్యమిదంచూర్ణం రోచనంపాచనంస్మృతం | కాసశ్శ్వాసజ్వరహర ఛర్ద్యతీసారనాశనం | శోషాధ్మానహర్షం స్తీహ గ్రహణీపాండురోగజితే ॥

తా॥ తాలిసపత్రి 1 తులము మిరియాలు 2 తులములు శొంఠి 3 తులములు పిప్పళ్ళు 4 తులములు తపశ్శీరి 5 తులములు యేలకులు లవంగపట్ట యివి ప్రత్యేకము 3 తులములు వీటినియు చూణికాంచి అందు వంగభస్మము తామ్రభస్మము యివి ధనుభాగములు చక్కెర 32 కపకములుజేర్చి పుచ్చుకొనిన అరుచి ఆజీణకము కాప

శ్వాస జ్వరము వాంతి అతిసారము శోష ఆధ్మానము స్తీహ గ్రహణి పాండురోగము వీటిని నశించుజేయు.

ఖాండన చూర్ణము.

శ్లో॥ తుల్యంతాలినచవ్యోవణలవణ గజాంద్విఃకణాగంధ్యజాజీ | వృక్షామ్లాగ్ని త్వచంత్రిన్ధనబద రధస్తే లాజమోదామ్లవిశ్వమ్ | సార్థశ్చేతోంఘ్రిసారోస్పృతికృ మినమీఖాండవోరుచ్యజీన్దే | గుల్మ్యాధ్మానానలాశ్శ్యోరగ లగుదహృస్మృదశ్వాసకాసే ॥

తా॥ తాలిసపత్రి 1 భాగము చవ్యము 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము సైంధవలవణము 1 భాగము నాగకేసరములు 2 భాగములు పిప్పళ్ళు 2 భాగములు పిప్పలిములము 2 భాగములు జీలకఱ్ఱ 2 భాగములు చింత 2 భాగములు చిత్రములము 2 భాగములు లవంగపట్ట 3 భాగములు తుంగముస్తలు 3 భాగములు రేగు 3 భాగములు ధనియాలు 3 భాగములు యేలకులు 3 భాగములు ఆజాయోదము 3 భాగములు ఆమ్ల వేతసము 3 భాగములు శొంఠి 3 భాగములు వీటినిచూర్ణించి అందు 4 1/2 కలము చక్కెర దాడిమపండ్లరసము 9 తులములుచేర్చి కలిపి అనుపానయుక్తముగ నేవించిన అతిసారము వాంతి అరుచి అజీర్ణము గుల్మము ఆధ్మానము అగ్నిమాంద్యము ముఖ రోగము వుదరరోగము గళరోగము గుదరోగము మృత్తికాజన్యరోగము శ్వాసకాస వీటిని నశించుజేయు.

యవానీఖాండన చూర్ణము.

శ్లో॥ యవానీదాడిమంశుంఠీతి త్రిడికామ్లవేతసా | బదరామ్లం చకురీవీత చతుశ్శ్యాణమితానిచ | సార్థ ద్విశాణంమరిచంపిప్పలీదశశాణికా | త్వక్పాసరర్చులధాన్యాకంజీరకంద్విద్విశాణకం | చతుష్షష్టిమితై శ్శ్యాణైః శర్కరామత్రయోజయేత్ | చూర్ణితంసర్వమేకత్రయ వానీఖాండవాభిధమ్ | చూర్ణంజయేత్పాండురోగం హృద్రో గంగ్రహణీజ్వరం | ఛర్దిశోషాతిసారాంశ్చ స్తీహానాహవిబంధ తామ్ | అరుచింశూలమందాగ్ని మరోచ్ఛిహాస్యగళామయాః ॥

తా॥ అజాయోదము దాడింబపండు బెరడు శొంఠి చింతబెరడు ఆమ్లవేతసము పుల్లరేగు వీటినియు ప్రత్యేకము 4 శాణములయెత్తు మిరియాలు 2 1/2 శాణమెత్తు పిప్పళ్ళు 10 శాణములయెత్తు లవంగపట్ట సౌవర్చలవణము ధనియాలు | జీలకఱ్ఱ యివి ప్రత్యేకము 2 శాణములు వీటినిచూర్ణించి 64 శాణములయెత్తు చక్కెరచేర్చి కలిపి

పుచ్చుకొనిన పాండురోగము హృద్రోగము గ్రహణి జ్వరము వాంతి క్షయ ఆతి సారము స్తీహ ఆనాహము మలబంధము అరుచి శూల మందాగ్ని అగ్నస్సు జిహ్వో రోగము గళరోగము వీటిని నివర్తించునట్లయ్యు.

ఆమలకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఆమలంచిత్రకఃపత్థ్యా సిప్పలీసైంధవంతథా ।
చూర్ణితోయంగణోజ్ఞేయ స్సర్వజ్వరవినాశనః ।
భేదీరుచికరణ్ణేష్మ జేతాదీపనపాచనః ॥

తా॥ ఉశిరికవలుపు 1 చిత్రమాలము 2 కరక 3 సిప్పలి 4 సైంధవలవణము 5 భాగములు వీటినిన్నిటిని చూర్ణించి నేవించిన సర్వజ్వరములు క్షేమములు వీటిని నశింపజేయుటయేగాక భేది రుచి దీపనము పాచనము వీటిని గలుగజేయు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూర చోరకంకోల జాతీఫలదళై స్సమైః । లవంగం నాగ మరీచం కృష్ణాశుంఠీవివర్ధితాః । చూర్ణంసితాసమంగ్రాహ్యం టోచనంక్షయకాసజిత్ । వై స్వర్యశ్వాసగుల్మార్శ ఛర్దికంఠా మయాపకమ్॥ప్రయుక్తంచాన్న పానేషుభిషజారోగిణాంహితం॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము లవంగపట్ట కంకోలములు జాజికాయ తమాలపత్రి యివి ప్రత్యేకము 1 తులము లవంగములు 2 తులములు నాగకేసరములు 3 తులములు మిరి యాలు 4 తులములు సిప్పళ్ళు 5 తులములు శొంఠి 6 తులములు వీటినిచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమము చక్కెరకలిపి పుచ్చుకొనిన అరుచి క్షయ కాస స్వరభేదము శ్వాస గుల్మము మూలవ్యాధి వాంతి కంఠరోగము వీటిని నశింపజేయు. (ఇందు స్వేచ్ఛావధ్యమిడవలయు.)

చవ్వాది చూర్ణము.

శ్లో॥ చవ్వాప్లువేతనకటుత్రయతిత్తిడిక తాళీసజీరకతుగాదమావై స్స మాంశైః । చూణాంగుండప్రముదితంత్రిసుగంధియః క్తం వై స్వర్యపీనసకఫారుచిషుప్రశస్తం ॥

తా॥ చవ్వము ఆప్లువేతనము శొంఠి మిరియాలు సిప్పళ్ళు తిత్తిడికము తాళిన పత్రి జీలకఱ్ఱ తపక్షిరి చిత్రమాలము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు వీటినిచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము పీనస కఫము అరుచి వీటిని నశింపజేయు.

దాడిమ చూణాము.

శ్లో॥ ద్వేషలేదాడిమంచాప్టే ఖండంవ్యోషంపలత్రయం ।
త్రిసుగంధిపలంచైకం చూణామేకత్రకారయేత్ ।
దీపనంరోచనంహృద్యం పీనసస్వాసకాసజిత్ ॥

తా॥ దాడిమబెరడు 2 పలములు చక్కెర 8 పలములు శొంఠి సిప్పలి మిరి యాలు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము లవంగపట్ట యేలకులు తమాలపత్రి 1 పలము వీటిని చూణించి నేవించిన దీపనము రుచి హృద్యము వీటిని గలుగజేయుటయేగాక పీనస శ్వాస వీటిని నివర్తించునట్లయ్యు.

సిప్పల్యాది చూణాము.

శ్లో॥ సిప్పలీసిప్పలీమూలం చవ్యచిత్రకనాగరం । మరిచందీప్యకం చైవ వృక్షాప్లుంసాప్లువేతసం । ఏలాలవంగళాలూక దాధిభ్రం చేతికార్షికం । ప్రదేయంచాతిశుద్ధాయాః శర్కరాయాశ్చతుః పలం । చూణామగ్నిప్రసాదస్సాస్య త్వరమందుచివర్ధనం । స్తీహకార్యమథారాస్వాసంశూలంజ్వరంవమిం నిహన్తి దీపయత్యగ్నింబలవర్ణ రుచిప్రదం । వాతానులోమనంహృద్యం జిహ్వోకంఠవిశోధనం ॥

తా॥ సిప్పలి సిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమాలము శొంఠి మిరియాలు వోమము వృక్షాప్లుము ఆప్లువేతసము యేలకులు లవంగములు జాజికాయ దాధిభ్రము వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి చూణించి తెల్లచక్కెర 4 పలములుజేర్చి కలిపి పుచ్చుకొనిన అగ్నిదీప్తి రుచి బలము వణాము వాతానులోమనము హృద్యము జిహ్వ కంఠము వీటిశోధనము వీటిని గలుగజేయుటయేగాక స్తీహ కార్యము ఆర్షస్సు శ్వాస శూల జ్వరము వాంతి వీటిని నశింపజేయు.

శుంఠ్యాది చూణాము.

శ్లో॥ తృటిత్వక్నేసరంపుష్పం వల్లిడంసకణౌషధం ।
సమఖండంభాగవృద్ధం చూణితంభక్షయేద్దదీ ।
శ్వాసకాసప్రసేకేషు హృత్పాస్పాస్వరుచిజేగదే ।
గళామదోప్రశస్తంచ ముఖపాకవిధాహితం ॥

తా|| ఏలకులు లవంగపట్ట నాగ కేసరములు లవంగములు మిరియాలు పిప్పళ్ళు శొంఠి వీటిని యేకోత్తరవృద్ధిగజేర్చి చూణిణించి సమముగ వక్కెరచేర్చి పుచ్చు కొనిన శ్వాస కాస జొంట్లు ప్వాద్రోగము పాచ్ఛ్యకూల ఆరుచి గళరోగము ముఖపాకము వీటిని నివణిణంపంజేయు.

ఖండార్ద్రకయోగము.

శ్లో|| ఆర్ద్రకస్యసితాయాశ్చద్విగుణాప్తపలానిచ | నిమ్మదావ్విదశోకం తీక్ష్ణ మప్టనిష్కాచమాగధీ | అష్టనిమ్మంచతన్మూలం పంచ నిమ్మంచనాగరం | జాతీఫలైలాదహన వంశాఖ్యాఃపంచ నిమ్మకాః | సర్వాణ్యేతానిశుష్కాణి చూణణంకృత్యాస్యశ క్షృణక్ | ఆర్ద్రకంఖండశఃకృత్యా గోఘృతేష్టపలేపచేత్ | శర్కరాపూణణ చూణణంచ హ్యర్ద్రకం సహమేలయేత్ | మండలంసేవయేన్నిత్యంమహాపి త్తవినాశసంప్రప్తపి త్తంసిహం త్యాశు సర్వపిత్త వికారజిత్ | సర్వారుచిం వాతరోగం మందాగ్నించనియచ్ఛతి ||

తా|| అల్లము 84 తులములు శర్కర 84 తులములు మిరియాలు 4 తులములు పిప్పళ్ళు 3 తులములు మోడి 3 తులములు శొంఠి 1 1/2 తులము జాజికాయలు యేలకులు చిత్రమాలము వెదురుపప్పు యివి ప్రత్యేకము 1 1/2 తులము వీటినిన్నియు యెండించి చూణిణించి అల్లము సన్నఖండములుగజేసి 32 తులముల నేతితో భర్జనజేసి అందు ప్రామాణ్యము శర్కరచేర్చి 1 మండలము నేవించిన నమహాపిత్తములు అష్టపిత్తము సర్వపిత్తవికారములు ఆరుచి వాతరోగములు మందాగ్ని యివియున్నియు నశించు.

ఆర్ద్రకమాతులుంగావ లేహ్యము.

శ్లో|| ఆర్ద్రకస్వరసంప్రథం తదర్ధాంశంగుడంక్షిపేత్ | కుడవంబీజ పూరాష్టం గాలయిత్వావిచక్షణః | సర్వంమందాగ్నినా పక్త్వా తత్రేమానివినిక్షిపేత్ | త్రిజాతకంత్రికటుకం త్రిఫలాయాసమేవచ | చిత్రకంగ్రంధికంధాన్యం జీరకద్యయమేవచ | కషాణంశంశ్లేష్ణచూణణంతు మేలయిత్వాతుభక్షయేత్ | అరోచకక్షయహర మగ్నిదీప్తికరంపరం | కామిలాపాండు శోఘ్నుం కాసశ్వాసహరంపరం | ఆఘానోదరగుల్మ్యాంశ్చే స్టీహంశూలంచనాశయేత్ ||

తా|| అల్లపురసము 84 తులములు బెల్లము 32 తులములు మాదీఫలరసము 16 తులములు వీటినిన్నియుచేర్చి మందాగ్నిచే పచనజేసి అందు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కరక తాండ్ర వుళిరికలు దురదగొండివేరు (ధమాసా) చిత్రమాలము మోడి ధనియాలు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము చూణిణించి అందువైచి కలిపి నేవించిన ఆరుచి క్షయ కామిల పాండురోగము వాపు దగ్గు శ్వాస ఆఘానము వుదరరోగము గుల్మము స్టీహా కూల వీటినిన్నిటిని నశింపంజేయుటయే గాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగంజేయు.

శృంగబేరాది లేహ్యము.

శ్లో|| శృంగబేరరసంవాపి మధునాసహయోజయేత్ | అరుచిశ్వాసకాసఘ్నుం ప్రతిశ్వాయకఘాపహం ||

తా|| అల్లపురసమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన ఆరుచి వుబ్బసము దగ్గు పడికము కఘము వీటిని నశింపంజేయు.

కారవ్యాధిఘ్నటిక.

శ్లో|| కారవ్యాజీమరిచం ద్రాక్షౌవృక్షౌష్ణుదాడిమం | సావర్చలంగుడఃక్షౌద్ర మేమాంకార్యావటీశుభా | బదరాస్థిమితాహస్యే ధార్యారోచకసాశిసి ||

తా|| పెద్దసోపు జీలకఱ్ఱ మిరియాలు ద్రాక్ష వృక్షౌష్ణుం దాడిమిఫలము నూరతు నల్లపుప్ప వీటినిన్నియు నేకముగచేర్చి చూణిణించి తేనె బెల్లమువైచి నూరి రేగు విత్తులంత ఘ్నటికలుచేసి నోటియందుంచుకొనిన ఆరుచిరోగము నశించు.

రాజికాది శిఖరిణీ.

శ్లో|| రాజికాజీరకఃకుప్తో భృష్టపింఘుచనాగరం | సైంధవందధిగోస్వరసం వస్త్రీపూతంప్రకల్పయేత్ | తానన్మానంక్షిపేత్తత్ర యథాన్యాయద్వచిరుత్తమా | తక్రమేతద్భవేత్సద్వో రోచనంపహ్నిదీపనం ||

తా|| పెసలు జీలకఱ్ఱ కోళ్ళము పేల్చినయింగువ శొంఠి సైంధవలవణము వీటినిన్నియు చూణిణించి యథాయోగ్యముగ అపుపెరుగుయందుజేర్చి దానిని సన్నము నందు రుద్దివడియగట్టి నేవించిన ఆరుచిరోగమును నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు

తామ్రశిఖరిణీ.

శ్లో॥ గవ్యమావతిః తందుగ్ధం నిబద్ధందధిమాహివం ।
 ఏకీకృత్యపటేఘృష్టం శుభ్రశిశ్కరయాశుభం ।
 ఏలాలవంగకర్పూర మరీచైశ్చసమన్వితా ।
 తామ్రాశిఖరిణీకుర్యా దృచింసకలవల్లభా ॥

తా॥ ఆవుపాలు యెనకపెరుగు వీటిని సమభాగములుగజేర్చి వస్త్రముపై చక్కెరవరిచి అందుపైజెప్పబడిన పాలు పెరుగునువైచి బాగుగమదిఁంచి వడియగట్టి పాత్రలోవుంచి అందు యేలములు లవంగాలు పచ్చకర్పూరము మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి యధాయోగ్యముగచేర్చి నేవించిన అరుచిని నశింపజేసి రుచినిగలుగజేయు.

అమృతప్రభావ వటుకములు.

శ్లో॥ మరిచంపిప్పలీమూలంలవంగంచహారీతకీ । యవనీతి త్రిడీకంచ
 దాడిమంలవణత్రయం । ఏతానిసలమాత్రాణి మాగధీతౌర
 చిత్రకం । ద్విజాజీనాగరంధావ్యం ఏలాధాత్రీఫలంసమం ।
 ఏతాన్ద్విపలికాన్భాగాణా భావయోద్భీజపూరకైః । భావనా
 త్రితయందత్వా గుటికాంకారయేద్భుధః । చ్చాయూశుష్కాం
 ప్రకుర్వీత హ్యజీణాన్యప్రళాంతయే । అగ్నించకురు తేఘ్నారం
 ఘటికాచామృతప్రభా ॥

తా॥ మిరియాలు పిప్పలీమూలము లవంగాలు కరక వోమను చింత దాడింబ పండు సైంధవలవణము బిడాలవణము కాచలవణము యివియన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములు పిప్పళ్ళు యవతౌరము చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ శొంఠి ధనియాలు యేలములు వుశిరికవలుపు యివి ప్రత్యేకము 8 తులములు వీటినిన్నియు చూణిఁంచి నూదీఫలరసమునందు 3 మార్లు భావనజేసి వటుకములుజేసి నీడనుయెండించి పుచ్చు కొనిన ఆజీణామును నశింపజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయు.

లవణార్ద్రకయోగము.

శ్లో॥ భోజనాదౌసదాపథ్యం లవణార్ద్రకభక్షణం ।
 రోచనందీపనంవహ్నే జిహ్వకంఠవిశోధనం ॥

తా॥ భోజనాత్పూర్వము లవణము ఆల్లముజేర్చి భుజించిన అరుచిని నశింపం జేసి కంఠము నాలుక వీటిని శుద్ధిజేసి అగ్నిదీపనమును గలుగజేయు.

జీరకాది ఘృతము.

శ్లో॥ విష్టాజాజీనధాన్యాకం ఘృతప్రస్థనిపాచయేత్ ।
 కఫపిత్తారుచిచారం మందానలవమింజయేత్ ॥

తా॥ 64 తులముల నేతియందు జీలకఱ్ఱ ధనియాలు నూరివైచి ఘృతపక్వముగ వండి నేవించిన కఫపిత్తమువలన జనించిన అరుచి మదాగ్ని వాంతులు యివియన్నియు నశించు.

అరుచికి పథ్యములు.

శ్లో॥ వస్త్రీర్విరేకో వమనంయథాబలం ధూమోపసేక కబళగ్రహ
 స్తథా । తిక్తానికాస్తానిచదంతఘ్నణేచిత్రాన్నపానానిహితైః
 కృతాన్యపి । గోధూమముద్గాఢకళా లిషష్టికామాంసంవరా
 హాలిశలైః సనంభవం । వేగోర్ఘ్రమాండంమధురా లికేళిశః
 ప్రోష్ఠీఖలేశఃకవచీచరోహితః । కర్ణారునేత్రాగ్రనవీనమూలకం
 వార్తాకసాభాంజనమోచదాడిమం । భవ్యంపటోలంరుచకం
 పయోఘృతంబాలానితా లానిరసోనసూరణం । ద్రాక్షౌర
 సాలంలలదంబుకాంజికం మద్వ్యంరసాలాండధితక్రమార్ద్రకం ।
 కంకోలఖర్జూరప్రియాలతిందుకం పక్వంకపిత్తబదరంవికంకంత ।
 తాలాదిమజ్జాహిమనూలుకాసితాపథ్యాయవాసీమరిచానిరా
 మశం । స్వాద్వష్ణుతిక్తానిచదే హమార్జనంవర్గోయముక్తోరుచి
 రోగిణాంహితః ॥

తా॥ రోగియొక్క బలాబలమునుయెరిగి వస్త్రీకర్మ శేచనము వమనము వీటిని చేయించవలయు. మఱియు ధూమపానము నోటియందు ఔషధకబళము వేపపుడకతో దంతధావనము నానావిధములగు హితకరఅన్నము పానము గోధుములు పెసలు కందులు 60 దినములపంటగల పాత్రసంబాదియ్యము; మఱియు పంది మందేలు జింక వీటిమాంసము చేపగుడ్డు మధురాలి కేళిశ ప్రోష్ఠి ఖలేశ కవచీ రోహిత యిట్టి మత్స్యములు గుమ్మడికాయ దోసకాయ లేతముల్లంగి వంకాయ మునగకాయ అరటిపిండెలు దాడిమ్మ పండ్లు నిమ్మపండ్లు సైంధవలవణము పాలు నెయ్యి లేతతాటిముంజలు బెల్లం కంద

ద్రాక్ష మామిడి పారెడునీరు కాంబి తేనె శిఖరిణి పెరుగు మజ్జిగ అల్లము ఖజూరము సారెపప్పు వెలగపండు లేగుపండు శర్కర కరక వోమము మిరియాలు యింగువ తీపు వులును చేదు ఈ రసములు స్నానము అభ్యంజనము యివి ఆరువి రోగములకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

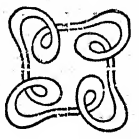
అరుచికి అపథ్యములు.

శ్లో॥ తృష్ణోద్ధారక్షుధానేత్ర వారివేగవిధారిణం ।

అహృద్వ్యాన్నమస్పృజ్జోక్షం క్రోధంలోభంభయంశుచం ।

దుర్గంధారూపసేవాంచ నకుర్యాదరుచౌనరః ॥

తా॥ దప్పి వోకిరింత ఆకలి కంటినీరు వీటివేగమును నిరోధించుట అనిష్టమగు అన్నము రక్తస్రావము క్రోధము లోభము శోకము దుర్గంధము వికారముగనుండు వాటినిచూచుట యివియన్నియు అరుచియందు అపథ్యములని తెలిసికొనవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

—ఛర్ది ప్రకరణము. —

ఛర్దిరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ యోబ్రాహ్మణాయ కేశకీటకాక సారమేయాద్యుపహతమన్నం ।
జానన్నే వప్రమాదాత్ప్రియచ్ఛ తిసఛర్దిమానన్యజన్మని ॥

తా॥ ఏమనుజుడు బ్రాహ్మణులకు వెంట్రుకలు పురుగులు వీటిచే దుష్టంబైనదియు కాకులు కుక్కలు వీటిచే స్పృశింపబడినదిగయుండు యన్నమును పుస్త్రుత్తుడై బుద్ధి పూర్వకముగ నొసంగునో అట్టిమనుజునికి జన్మాంతరమునందు ఛర్దిరోగముజనించు.

శ్లో॥ విశ్వాసఘాతకీఛర్దియుక్తో భవతితదుపశాంతయే ।
పంచాశద్భ్యాహ్మణ భోజనంకారయేత్ ।
అన్నదానంచయధాశక్త్యా ఆజ్యయుక్తంచకుర్యాత్ ॥
తేనోపశాంతిర్భవతి ॥

తా॥ విశ్వాసఘాతముజేయువానికి ఛర్దిరోగముజనించు. అది నివర్తించుటకై 50 బ్రాహ్మణులకు అన్నంబిడవలయు. లేక శక్త్యానుసారముగ ఘృతయుక్తముగ అన్నదానమును జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ రిపుస్థానేయదాస్యాతాం చంద్రశుక్రాతతోభవేత్ ।
ఛర్దిమాన్మనుజః స్తృష్టా యుక్తోవాప్యవలోకితే ।
క్షీణచంద్రావలోకితు మృష్ణస్థానస్థితోబుధః । (ధ్యాత్ ॥
శుక్రబాధోపశాంతయేబుధస్య పూర్వోక్తమేవసకలంజపాదివద్

తా॥ జననకాలమునందు 6 వ యింటిలో చంద్రుడు శుక్రుడు వీరలుండినను లేక వీరలదృష్టిగలిగియుండినను ఛర్దిరోగము లేక తృష్ణారోగముజనించు. మఱియు బుధుడు 6 వ స్థానమునందుండి ఊణచంద్రునిచూచెనేని ఛర్దిరోగము లేక తృష్ణారోగముగాని వుత్పన్నంబగు. శుక్ర బుధుల దోషము నివర్తించుటకై పూర్వోక్త జపాదులనన్నిటిని జేయవలయు.

ఛర్దినిదానము - సంప్రాప్తి - వీటిలక్షణము.

శ్లో॥ దుష్టైర్దోషైఃపుణక్సరై వ్విర్భితాస్సలోకనాదిభిః | ఛర్దయః పంచవజ్జేయా స్తాసాంలక్షణముచ్యతే | అతిద్రవై రతిస్నిగ్ధై రహృద్వైర్లగ్న వజ్జై రపి | అకాలే చాతిమాత్రైశ్చ తథా సాత్రైశ్చైశ్చభోజనైః | శ్రమాద్భయా తథోద్వేగా దజ్జిర్ణా త్కృమికోపతః | నార్యాశ్చాపన్ననత్వాయా స్తథాతిద్రుత మశ్చ తః | బీభత్సై నహేతునిశ్చాన్యై ర్ద్రుతిముత్కేశితో బలాత్ | ఛాదయన్నాననంవేగై ర్దయన్నంగభంజనైః | నిరుచ్యతేచ్ఛర్దితి దోషోవక్త్ర ప్రధావతి ||

తా॥ అతిద్రవము అతిస్నిగ్ధము అసహ్యపదార్థములు ఊరములు వీటిసేవన అకాలమునందు అధికముగ భోజనము శరీరభోజనకు యిమడని పదార్థములనుభవించుట శ్రమ భయము వుద్వేగము అజీర్ణము జంతువులవికృతి గర్భిణీస్త్రీలకు గర్భవీడ అతి త్వరితముగ భోజనముచేయుట వీటిచే వాత పిత్త క్షేష్టములు ప్రకోపించిన వాత ఛర్దియని పిత్తిఛర్దియని కఫఛర్దియని సన్నిపాతఛర్దియని భీభత్సపదార్థములనుచూచుటచే జనించెడి అగంతుకఛర్దియని యిటుల 5 విధంబులుగ ఛర్దిరోగములుజనించు. మరియు యితరకారణములవలన కోష్ఠగతదోషము బైటికివెడలునపుడు శరీరమునందు విరుపు పీడ వీటియుక్తముగ ముఖద్వారముచే భుజించిన ఆన్నాదులు బైటికివెడలునదియే ఛర్ది రోగమనంబడు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ హృల్లాసోద్ధారనంరోధాః ప్రనేకోలవణస్తనః | ద్వేషోన్న పాశేషభృంశం వమీనాంపూర్వలక్షణం ||

తా॥ ఓకిరింత తేనువులు మలమూత్రములు బద్ధగింనుట నోటియందు జొల్లు కారుట నోరుకొంచము వుప్పగనుండుట యిట్టిలక్షణములు ఛర్దిరోగమునకు పూర్వ రూపములని యెరుంగవలయు.

వాతచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ హృత్పార్శ్వవిహాముఖశోషశీర్షనాభ్యర్తికాసస్వరభేదతోదైః | ఉద్ధారశబ్దప్రబలంసఫేసంవిభిన్న కృష్ణంతనుకంకమాయం | కృచ్ఛ్రేణచాల్పంమహతాచవేగేనారోనిలాచ్ఛర్దియతీహాదుఃఖం

తా॥ వాతచ్ఛర్దియందు హృదయము పక్కలు కెరస్సు నాభి వీటియందు శూల నోరుయెండుట దగ్ధ స్వరభంగము నూడులతో పాడుచునటుల పీడ వీటితో గూడి మిగులవేగముగను మిగులకష్టముగను బలమగు వుద్ధారశబ్దముతో నలుపుగ తెలు పుగ వగరుగ వలచనగ కొంచముగను వాంతియగు.

పిత్తచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ మూర్ఛాపిపాసాముఖశోషమూర్ధ్వతాల్మక్షి సంతాపతమో భ్రమాగ్రః | వీతంభృశోష్ణంహరితంసతిక్తంధూమ్రంసపిత్తేన వమేత్పదాహం ||

తా॥ మూర్ఛ పప్పి యివిగలుగుట ముఖమువాడుట తల దవడలు కన్నులు యివి మండుట అజ్ఞానము భ్రమ యివిగలుగుట పచ్చగను మిగుల వుష్ణముగను ఆకుపసురు పణాముగను వగరుగను నలుపు యెరుపుగను దాహాయుక్తముగను వమనముగుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తఛర్దియని యెరుంగవలయు.

కఫచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ తంద్రాస్యమూధుర్యకఫప్రసేకసంతోషనిద్రారుచిగౌరవార్తః | స్నిగ్ధంఘంసాన్వాదుకఫాద్విశుద్ధంసలోమహ్నోల్పరుజంవమేత్తు ||

తా॥ కఫఛర్దియందు కన్నులుమబ్బు నోటియందు తీపు కఫప్రసేకతుంభ విషయముందు సంతోషము నిద్ర అరుచి జడశ్యము మఱియు బంకగను గట్టిగను తీపు గను తెల్లగను వాంతియగుట మఱియు రోగిశరీరము పై రోహంచము అల్పపీడ యివి గలుగు.

సన్నిపాతచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ శూలావిపాకారుచిదాహ తృష్ణాశ్వాసప్రమోహ ప్రబలాప్ర

సక్తం । ఛర్మస్త్రివోమాలవణాప్లునీలం సాంద్రోష్ణరక్తంవమ
తాన్వణాన్స్యాత్ ॥

తా॥ శూల అజీణము అరుచి దాహము తృష్ణ శ్వాస మోహము వీటియుక్తముగ అతివేగముగను వుప్పుగను పులునుగను నీలవణముగను గట్టిగను వేడిగను రక్తముగను సర్వదా వాంతియగుట త్రిదోషజ ఛర్మియని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్యచర్మి లక్షణము.

శ్లో॥ విత్సేద్యదమూత్రాంబువహానివాయుః ప్రోతాంసినంరుధ్యయ
దోర్ధ్వమేతి ఉత్పన్నదోషస్యసమాచితంతదోషంసముద్భూ
యనరస్యకోషాత్ । విణ్మాత్రయోస్తత్సమగంధవర్ణం తృప్త
శ్వాసకాసాతికాయుతంప్రసక్తం । ప్రచ్ఛగ్నేద్దుష్టమిహాతి
వేగాత్తయార్ధితశ్చాశువినాశమేతి ॥

తా॥ వాయువు మలము చమట మూత్రము పుదకము ఆనువానిని ప్రవహింప చేయుచుండు. ప్రోతోమాగముల నడ్డగించి ఉద్వేగముఖంబైనను మలమూత్రములతో సమానగంధవర్ణములుగలవై దప్పి శ్వాస దగ్ధ పీడ వీటితోగూడినవై మనుజునియొక్క కోష్ఠమునందుండివెడలి కఘముగాని లేక పిత్తమును గాని పలుమారు మిగులవేగముగ వమనముగు. యిట్టివమనముచే పీడింపబడు మనుజుడు మిగుల కీఘ్రిముగ నశించు.

ఆగంతుకచర్మి లక్షణము.

శ్లో॥ భీభత్సజాదౌహృదజా 2నుజాచఅసాత్స్యతోవా క్రిమిజాచ
యాహి । సాపంచమీతాశ్చవిభావయేత్తుదోషోచ్చయేక్షే
వయథోక్తిమాదా । శూలహృల్లానబహుళా కృమిజాచవిశే
షతః । కృమిహృద్రోగతుల్యేనలక్షణేనచలక్షితా ॥

తా॥ భీభత్సపదార్థములను చూచుటచేతను గర్భిణీస్త్రీకిగల వేవిశ్వచేతను అతిణాముచేతను యిసుడని పదార్థములను భుజించుటచేతను జంతువుల వుపద్రవముల చేతనుగలుగు ఛర్మి ఆగంతుకఛర్మియనంబడు. మఱియు క్రిమిజఛర్మియందు హృదయమునందు శూల వోకిరింత క్రిమిరోగము హృద్రోగము వీటియందుగల లక్షణములు యివియన్నియు గలిగియుండు.

శ్లో॥ క్షీణస్వయాచ్ఛర్మి రతిప్రసక్తాసోపద్రవాశోణితపూయయుక్తా ।
సచంద్రికాంతాంప్రవదేనసాధ్యాంసాధ్యాంచీక్నేననుపద్రవాంచ ॥

తా॥ క్షీణించినమనుజునికి మిగులబలముగను పుషద్రవసహితముగను రక్తము చీము వీటితోగూడినదియుగను చుక్కలతోగూడినదిగ ననుబడుచు వమనంబైన అట్టి ఛర్మి యసాధ్యమనంబడు. మఱియు కాస శ్వాసాదిపుషద్రవములు లేక యుండిన ఔషధములచే సాధ్యమని యెరుంగవలయు.

ఛర్మ్యుపద్రవములు.

శ్లో॥ కాసశ్వాసాజరోహికాత్పష్టావై చిత్స్యమేవచ ।
హృద్రోగస్తమకశ్చైవ జ్ఞేయాశ్చద్దేరుపద్రవాః ॥

తా॥ కాస శ్వాస జ్వరము యెక్కిళ్ళు తృష్ణా చింత హృద్రోగము తమకము యివియన్నియు ఛర్మిపుషద్రవములని యెరుంగవలయు.

పిత్తచర్మికి పర్పటాదికషాయము.

శ్లో॥ క్వాభఃపర్పటజఃపీత స్పృక్షోద్రశ్శిశిరీకృతః ।
పిత్తచర్మిశిరస్తావ చక్షుర్దాహానపోహతి ॥

తా॥ పర్పటకముకషాయము బెట్టి చల్లార్చి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తఛర్మి తలమంట కన్నులయందుమంట వీటిని నశింపజేయు.

గుడూచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ గుడూచీత్రిఫలారిష్ట పటోలైఃకన్యధితంజలం ।
క్షోద్రయక్తనిహంత్యాశు చ్ఛర్మింపిత్తసముద్భవాం ॥

తా॥ తిప్పతీగ కరక తాడి వుశిరికలు నేలవేము చేదుపొట్ల వీటికషాయము నందు తేనెచేర్చి నేవించిన పిత్తఛర్మినివర్తింను.

బిల్వది కషాయము.

శ్లో॥ బిల్వత్వవోగుడూచ్యావా క్వాభఃక్షోద్రేణసంయుతః ।
జయేత్రిదోషజాంఛర్మిం పర్పటఃపిత్తజాంతథా ॥

తా॥ మారేడుపట్టకషాయమునందుగాని లేక తిప్పతీగ కషాయమునందుగాని తేనెచేర్చి నేవించిన త్రిదోషఛర్మినివర్తింను. మఱియు పర్పటకకషాయము పిత్తఛర్మిని నశింపజేయు.

ముద్గ కషాయము.

శ్లో॥ కషాయోభిష్టముద్గానాం సలాజమధుశర్కరః ।
ఛర్మ్యతీసారదాహఘ్నో జ్వరఘ్నఃసంప్రకాశితః ॥

తా॥ పెసలనువేయించి కషాయముకాచి పరిపేలాలు తేనె శర్కరయు క్షముగ నేవించిన వాంతి అతిసారము దాహము జ్వరము వీటిని నశింపజేయు.

ఆమ్రాస్థి కషాయము.

శ్లో॥ ఆమ్రాస్థిబిల్వినిర్యూహః పీతస్సమధుశర్కరః |

నిహంతి ఛర్ద్యతీసారం వై శ్వాసరణివాహుతిం ||

తా॥ మామిడిబిత్తులోని పప్పు మా రేడుగిజరు వీటికషాయమునందు తేనె శర్కర చేర్చి పుచ్చుకొనిన ఛర్ది అతిసారము వీటిని “ అగ్ని ఆహుతిని నశింపజేయు చందంబున ” ఛర్ద్యతీసారములను నశింపజేయు.

జంబూపల్లవాది కషాయము.

శ్లో॥ జంబ్వమిపల్లవశతం ఊద్రందత్వాసుశీతలంతోయం |

లాజై రవచూణ్యపిచేచ్ఛర్ద్యతీసారేపరంసిద్ధం ||

తా॥ నేరేడి మామిడి యివి ప్రత్యేకము 50 చిగురుటాకులనుతీసి కషాయము కాచి అందు పరిపేలాచూర్ణము తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాంతులు అతిసారములు వీటిని నశింపజేయు.

—|| లాజాదియూషము. ||—

శ్లో॥ లాజామసూరయవముద్గకృతాయవాగూ చ్చర్ద్యాంహితా మధుయుతాబహుపిత్తజాయాం | యూషాస్సుగంధిమధుతిక్త రసాఃప్రయుక్తాముద్భవ్తోష్ణ భవమంబుహితంతృష్ణాయాం ||

తా॥ పరిపేలాలు మహారుధాన్యము యవలు పెసలు వీటిగంజియందు తేనె చేర్చి పుచ్చుకొనినను సుగంధమగు పదార్థము తీపుపదార్థము చేదుపదార్థము వీటి యుక్తమగు మందులనుపుచ్చుకొనిన మిగులపిత్తముచేజనించిన ఛర్దినివర్తింతు. మరియు మంటిగడ్డను నిర్మలయందు బాగుగకాచి నీళ్ళలోచల్లార్చి ఆయుడకమునుపానము జేయవలయు.

విడంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ విడంగత్రిఫలావోష్య చూర్ణం మధుయుతంలిహేత్ |

శామ్యత్యనేనకఫజా చ్చర్దిసోసద్రవాన్పణాం ||

తా॥ వాయునిడంగములు కరక తాడి పులికలు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పుష్కదవముతో గూడియుండు కఫఛర్ది శాంతినిజెందు.

ఏలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాలవంగగజకేసరకోలమజ్జాలాజాప్రియంగుఘనచందనపిప్ప లీనాం | చూర్ణంసితామధుయుతంమనుజోవిలిహ్య ఛర్దిం నిహంతికఫమారుతపిత్తజాతాం ||

తా॥ ఏలకలు లవంగపత్రి నాగకేసరములు రేగుపండ్లు పేలాలు ప్రేంకణము తుంగముస్తలు చందనము పిప్పళ్ళు వీటినిన్నియు సమభాగములుగదంచి బాగుగ చూర్ణించి తేనెతోనేవించిన కఫ వాత పిత్తములవలన జనించిన ఛర్దినివర్తింతు.

హారీతకీచూర్ణము.

శ్లో॥ హారీతకీనాంచూణాంతు లిహ్యవ్యాఘ్రీ కసంయుతం |

అథోభాగీకృతేదోషే చ్చర్దిస్తేననివార్యతే ||

తా॥ కరక్కాయలచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన దోషము అథో భాగమునుజెంది ఛర్దినివర్తింతు.

జాతీపత్రచూణాము.

శ్లో॥ జాతీపత్రసంకృష్టా మరిచంశర్కరాచితం |

ఏతానిమధుయుక్తాని ఘ్నుంతిచ్చర్దించిరోద్భవాం ||

తా॥ జాజిఅకరసమునందు పిప్పళ్ళు మిరియాలు వీటిని చూర్ణించిచేచి శర్కర తేనె చేర్చి పుచ్చుకొనిన చిరకాలముగనుండు ఛర్దిమానును.

పారదాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రసబలిఘనసారకోలమజ్జా మరకుసుమాంబుధర ప్రియంగులా

జాః మలయజమగధాత్వగేలవత్రందళితమిదంపరిభావ్యచంద నాద్భిః || మధుమరిచయుతం రజోన్యమాపం జయతివమిం ప్రబలాంవిలిహ్యమర్త్యః ||

తా॥ పాదరసము గంధకము పచ్చకర్పూరము రేగుబిత్తులోని పప్పు లవంగములు తుంగముస్తలు ప్రియంగు పరిపేలాలు అగరు పిప్పలి లవంగపట్ట యేలకలు లవంగపత్రి వీటిచూర్ణమును చందనకషాయములో భావనజేసి తేనె మిరియాలుపొడిచేర్చి మాష మెత్తు పుచ్చుకొనిన ప్రబలమగు ఛర్దులు నివర్తింతు.

— మూషికాశ కృదవలేహము. —

శ్లో॥ సితాచందనమధ్వాధ్యం విలిహేష్మకీకాశకృత్ ।
సోపద్రవాపి త్రభవా ఛర్మి రేతేనశామ్యతి ॥

తా॥ శర్కర చందనము తేనె యీగలములము వీటినిచేర్చి నేవించిన పువద్రవ సహితముగనుండు పిత్తఛర్మినివర్తింతు.

రోలాద్యవ లేహము.

శ్లో॥ రోలామలకమజ్జాచ మూషికావిత్ సితామధు ।
సకృష్ణాతండులోలేహ చ్చర్మిమాశువ్యపోహతి ॥

తా॥ రేగుపప్పు పుళిరికపప్పు పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణమునందు యీగలములము శర్కర తేనెచేర్చి బియ్యముకడిగిన కుడితితోకలిపిపుచ్చుకొనిన ఛర్మినివర్తింతు.

మయూరపక్ష భస్మావలేహము.

శ్లో॥ మయూరపక్షంనిర్దగ్ధ్వా తద్భస్మమధుమిశ్రితం ।
లిఢంనివారయత్యాశు ఛర్మింసోపద్రవామపి ॥

తా॥ నెమలియీకలనుకాల్చి భస్మముచేసి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన ఛర్మినివర్తింతు. దధిత్థరనాది లేహము.

శ్లో॥ దధిత్థరసంయుక్తం పిప్పలీమూషికంతథా ।
ముహూర్ముహూర్నరోలిహ్యో ఛర్మిభ్యఃప్రతిముచ్యతే ॥

తా॥ వెలగపండురసమునందు పిప్పలిచూర్ణము తేనెచేర్చి మాటిమాటికి పుచ్చుకొనిన ఛర్మినివర్తింతు.

బిల్వాదిలేహము.

శ్లో॥ త్రింశత్పలంబిల్వములం వాసీయంహ్యోఢకంక్రమాత్ । అష్ట
భాగావశేషంతు కషాయేతుపరిశ్రితే । గుడంత్రింశత్పలంచైవ
కించీత్ప్రకావవతారయేత్ । త్రిపలంచాథ సౌభాగ్యం మరీ
చాశ్చచతుష్పలాః । పిప్పల్యాః కుడుపార్థంచ చవ్యకాయాః
పలంతథాముష్టిస్తాళీసపత్రస్య ముష్ట్యర్థం కేసరస్యచ। ద్విపలం
పిప్పలీమూలం చిత్రకస్యపలంతథా । పృథక్ త్రిజాతకంకషణం
జీరికస్యచతుష్పలం । సంచూర్ణ్యతస్మైకవిపచే త్ప్రీఢంపుష్ప

రసంక్షిపేత్ । ఏతద్బిల్వాదికంలేహ్యా సర్వచ్ఛర్మినివారయేత్ ।
హృద్రోగ కామిలగుల్మ గ్రహణ్య రుచిపీనసాణ । హిక్కా
కాసక్రిమిశ్వాస స్తీహరోగ గళగ్రహణ । అర్పాంసిపాండు
రోగంచ తత్కాలేతునసంశయః ॥

తా॥ తాటితీసిన మారేడువేళ్ళు 30 పలములు యిట్లుముసీళ్ళయందువైచి అష్ట
భాగావశేషముగ కషాయముకాచి అందు 30 పలముల బెల్లమువైచి కలిపి వడియగట్టి
సువక్రముగవండి అందు శొంఠి 3 పలములు మిరియాలు 4 పలములు పిప్పళ్ళు 6 పల
ములు చవ్యము 1 పలము తాళిసపత్రి 1 పలము నాగకేసరములు 1/2 పలము మోడి
2 పలములు చిత్రమూలము 1 పలము ఆకుపత్రి 1 1/2 తులము లవంగపుచక్క 1 1/2
తులము యేలకులు 1 1/2 తులము జీలకఱ్ఱ 4 పలములు వీటినిన్నియు చూర్ణించి వస్త్ర
ఘాలితమొనర్చినైచి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 20 పలములువైచి
నేవించిన సర్వఛర్మలు హృద్రోగము కామిల గుల్మము అగృష్ణు పాండురోగములు
యివియన్నియు తత్కాలమునందే నశించు.

పద్మకాది ఘృతము.

శ్లో॥ పద్మకామృతనింబానాం ధాన్యచందనయోఃస్తథా ।
కల్కేకావధేచహవిషః ప్రస్థంచ్చర్మినివారణం ॥

తా॥ తామరకాడలు తిప్పతీగ వేప ధనియాలు చందనము వీటికషాయము
నందుగాని లేక కల్కమునందుగాని నెయ్యి 64 తులములుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి
పుచ్చుకొనిన ఛర్మినివర్తింతు.

పటోలాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ పటోలశుంఠ్యోకల్కాభ్యాం కేవలంకులకేనవా ।
ఘృతప్రస్థంవిపక్తన్యం కఫపిత్తవమింహరేత్ ॥

తా॥ చేడుపాట్ల శొంఠి వీటికల్కమునందుగాని లేక చేడుపాట్లకల్కమునందు
గాని నెయ్యి 64 తులములుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి పుచ్చుకొనిన కఫపిత్తముచే
జనించిన ఛర్మణాలు నివర్తింతు.

పంచఛర్మలకు పూర్ణచంద్రోదయ సిందూరము.

శ్లో॥ తుల్యంతుల్యంరసంగంధం ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ । కపిత్థమూల
సారేణ మర్దితంచదివత్రియం । వటికాంచాయయాశుష్కాం

భాండమధ్యేవినిషీపేత్ | కాచకుప్యాంవినిషీప్య వాలుకాభిః
 ప్రపూజయేత్ | దీపాగ్నీచదిష్వధ్యాయం సాంగశీతంసముద్ధ
 రేత్ | కపిత్థమూలసారేణ త్రిదిసంమర్దయేత్క్రిమాత్ | బిల్వ
 మూలకషాయేణ మద్యయే త్రిదిసఃపునః | చాతుర్జాతక
 కర్పూర లవంగకుసుమాన్వితం | సర్వీంరస సమంచైవ మేళ
 యిత్యాధచూర్ణకం | లాజచూర్ణ సితామిశ్రం మధునాసహ
 సేవయేత్ | వల్లద్వయమిదంసూతం వమనస్తంభనంతథా |
 కాసాదిపంచఛర్దీనాం హ్యారుచేర్నాశకస్తథా | హృద్రోగం
 స్వరభంగంచ మందాగ్నించ నివారయేత్ | పూర్ణచంద్రో
 దయోనామ నిర్మితశర్పాలపాణినా ||

తా|| శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధగంధకము వీటిని సమభాగములుగఁ జల్పియునునందునిచి
 వెలగవేళ్ళరసముతో 3 దినములు మర్దించి వటుకములుజేసి నీడనుయెండించి గాజా
 కుప్పెయందునిచి భాండమునందిసుకబోసి అందు కుప్పెనునిచి 12 యామములు
 దీపాగ్నిచే వచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మరల వెలగవేళ్ళరసముతో
 3 దినములు బిల్వవేరుకషాయముతో 3 దినములు మర్దించి సిందూరమునకుసమము
 యేలకలు లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు పచ్చకర్పూరము లవంగములు
 వీటినిన్నియుచూర్ణించి కలిపి 2 వల్లములప్రమాణమాషధమును పేలాలపిండి పంచదార
 తేనె వీటితోసేవించిన వమనము కాస శ్వాస 5 విధములగు ఛర్మలు ఆరుచి హృద్రోగము
 స్వరభంగము మందాగ్ని యివియున్నియు వారించు.

లాజాది కల్పము.

శ్లో|| లాజచూర్ణంసితాయుక్తం సిందూరంమధునాసహః |
 లిహ్యోత్సకలరోగేషు ఛర్మిస్తేనవిసశ్యతి ||
 తా|| పేలాలపిండి పంచదార సిందూరము వీటిని తేనెవైచి కలిపి సేవించిన
 సర్వపైత్యములు వాంతులు శమించు.

కృష్ణాదికల్పము.

శ్లో|| కృష్ణాలాజకపితౄష్ణు కోలమజ్జాత్రిజాతకైః |
 వాసాపుష్పోద్భవంవారి గుఢూచీకాండజంజలం |
 సక్షోద్రస్సాగ్నితోయోగ స్సర్వచ్ఛర్మినిబర్హణః ||

తా|| అష్టసరపుపువ్వుల రసమునందుగాని లేక తిప్పతీగ రసమునందుగాని లేక
 పిప్పలిచూర్ణము పేలాలపిండి వెలగపండుగిజరు రేగువత్తులలోనివచ్చు ఏలకులు లవం
 గపుచెక్క ఆకుపత్రి వీటిచూర్ణమును తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వఛర్మలు నివర్తించు.

కార్పాసాస్థి కల్పము.

శ్లో|| కార్పాసాస్థితృటికృష్ణాలాజచూణేశశర్కరాం |
 లిహ్యోచ్ఛర్మి వినాశాయరహస్యమిదము త్తమం ||
 తా|| ప్రత్తిగింజలలోపప్పు యేలకులు వేయించినపిప్పళ్ళు పేలాలపిండి వీటి
 నన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి శర్కరజేర్చి సేవించిన ఛర్మలు వారించు. (ఇది
 మిగుల రహస్యమగుక్రియ.)

ఛర్మలయం దనుపానములు.

శ్లో|| జాతీలవంగకంలాజమధుకంశర్కరామధు |
 పథ్యాగుళూచికాసత్వమేలావై కాంజికంతథా |
 మాతులుంగంకపిత్థంచబిల్వములంకరంజకం |
 ఏతానివాంతినాశాయరసరాగానుపానతః ||

తా|| జాజికాయ లవంగములు పేలాలు యష్టిమధుకము పంచదార తేనె కరక
 తిప్పసత్తు ఏలకులు కుడితి మాదీఫలము వెలగపండు మారేడు కానుగ వీటినిన్నియు;
 సిందూరము సేవించునపుడు ఛర్మిరోగములయం దనుపానములుగ జేర్చుకొనవలయు.

పిత్తఛర్మలకు వ్రుపచారములు.

శ్లో|| చందనంచాక్షుమాత్రంచనియోజ్యామలకేరసే |
 విబేన్మాక్షికసంయుక్తంపిత్తఛర్మినివాశనం ||
 తా|| ఉళిరికెరసమునందు అక్షుప్రమాణము చందనముచేర్చి తేనెవైచి కలిపి
 సేవించిన పిత్తఛర్మి వారించు.

వాతచ్ఛర్మలకు వ్రుపచారము.

శ్లో|| క్షీరోదకసమాపీతాచ్ఛర్మిర్వాతేనసంభవా |
 ససైంధవంపిబేత్సర్పిర్వాతచ్ఛర్మినివారణం ||
 తా|| పాలు నీళ్ళు పసుపు వీటివలె వాంతియైనను నది వాతచ్ఛర్మియనంబడు.
 అది నివర్తించుటకై నెయ్యి సైంధవలవణము కలిపి సేవించవలయు.

వమనామృత యోగము.

శ్లో॥ గంధకఃకమలాక్షశ్చ యస్త్రీయధుశిలాజతు | రుద్రాక్షప్తంకణ
త్రైవ సారంగస్యచశృంగకం | చందనంచతవక్షీరి గోరోచన
మిదంసమం | బిల్వమూలకపాయేణ మర్దయేద్యామమాత్ర
కం | మాత్రాంచైవప్రకుర్వీత వల్లస్యైవప్రమాణతః|నానా
విధానుపాసేనచ్ఛర్దిం హంతిత్రిదోషదాం | వమనామృతయో
గోయంకమలాకరభాషితః ||

గంధకము తామరవిత్తులు యష్టిమధుకము శిలాజిత్తుభిస్మము రుద్రాక్షములు
టంకణక్షారము శృంగిభిస్మము చందనము తవక్షీరి గోరోచనము వీటినిన్నియు సమ
భాగములగ భిల్వమునందువైచి బిల్వవేరుకపాయముచే వొక యామముమర్దించి వల్ల
ప్రమాణము మాత్రలక్షణీ అనుపానభేదములచే నేవించిన త్రిదోషచ్ఛర్ది నశించు.
(ఇదియవమనామృత యోగమనంబడు.)

ఛర్దిరోగములకు పథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనంఛర్దనలం ఘనానిస్నానంబహోలా జకృతశ్చమండః |
పురాతనాశ్శాలికపష్టి ముద్గాకలాయగోధూమ యవామ
ధూనీ | శశాహిభుక్తిత్తిరిలావ కాద్యామృగద్విజాజాంగల
సంజ్ఞ తాశ్చ | మనోజ్ఞనానారసగంధ రూపారసాశ్చయూషా
అపిఖాండవాశ్చ | గవాజలంకాంజలికా సురాచవేత్రాగ్రకు
స్తుంబరినారికేళం | జంబీరధాత్రీసహకారకోలద్రాక్షాకపిత్థాని
పచేలిమాని | హారీతకీ దాడిమిబీజపూరంజాతీ ఫలంవాలకనిం
బవాసాః | సితాశతాహ్వో కరికేసరాణిభక్ష్యామనః శ్రీతికరా
హితాశ్చ | భుక్తస్యవక్త్రేశిశిరాంబుసేకః కస్తూరికాచందన
మిండుపాదాః | మనోజ్ఞగంధాన్యను పాలేపనానిపానాని
పుష్పాణిఫలానిచాపి రూపాణిశబ్దాశ్చరసాశ్చగంధాః స్పర్శా
శ్చయోజ్యఃస్వేమనోనుకూలాః|దాహాశ్చనాభేస్త్రిక పార్శ్వ
పృష్ఠే శస్తంహిపథ్యం వమనాతురస్య ||

తా॥ విరేచనము వమనము లంఘనము స్నానము జపము పేలాలమండము

80 దినముల పాతబియ్యము పెసలు బటాణీలు గోధుమలు మద్యము మరియు కుంజేలు

నెమలి తిత్తిరి లావకపక్షి మొదలగునవి ఆడవియందుండు మృగములు చక్షులువీటి
మాంసములు మరియు మంచినరసములు నువాసనరసము యూషము ఖాండపము
గోమూత్రము అనగా (వేళ్ళు ఫలములు వీటియందు ద్రావకముదీసి అందు సమ
భాగముగ నుప్పుపువ్వులపులును వీటినిచేర్చినమద్యము) వెదురుమొలకలు ధనియాలు
తెంకాయ నిమ్మపండ్లు పుళిరిక మామిడి రేగు ద్రాక్ష వెలగ వుడ్డులు కరక దాడిమి
ఫలము మాదీఫలము జాజికాయ వట్టివేరు వేప ఆడనరము చక్కెర పెద్దసోపు నాగ
కేసరములు మరియు మనోల్లాసముగలుగునట్టి హితకరపదార్థములు భోజనోత్తరము
నోటియందు చల్లని నీరువుంచుకొని పుక్కిలించుట కస్తూరి చందనము వెన్నెల పుత్తము
మగు గంధము మనస్సుకు అనుకూలము చేయునట్టిపానము ఫలము పుష్పము మనస్సుకు
ప్రియకరమగు:—శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములను నేవించుట మరియు నాభి వెన్నె
ముకకు క్రిందిభాగము పక్కలు వీపు వీటియందు వాతవేయుట యివియన్నియు ఛర్ది
రోగమునందు పథ్యములని తెలియవలయు.

ఛర్దిరోగములకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ నస్యవస్తిస్వేదన స్నేహపానం రక్తస్రావం దంతకాష్టంద్ర
వాన్నం | వియత్యేక్షాంబీతిముద్వేగముష్ణం స్నిగ్ధాసాత్మ్యం
హృద్వ్యవైరోచకాన్నం | లంబాబింబీకోష్ఠవంత్యోమధూకం
చిత్రామలీనర్ష పాదేవదాళీ; వ్యాయామంవాసాత్మ్యదుష్టాన్న
పానం ఛర్ద్యాంసద్యోవర్ణయేదప్రమత్తః ||

తా॥ నస్యము వస్తికర్మము చమట స్నేహపానము రక్తస్రావము దంత
కాష్టము పలచటిఅన్నము ఆకాశ అవలోకనము భయము పుద్వేగము వేడిమి స్నిగ్ధము
అసాత్మ్యము అప్రియము అరుచి వీటినిగలుగండేయు. అన్నము సారకాష్ట
వీరకాయ ఆతిమధురము ముల్లంగికాయ తెల్లఆవాల దేవదాలి వ్యాయామము
దుష్టాన్నము యివియన్నియు ఛర్దిరోగమునందు అపథ్యములని తెలిసికొనవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతీలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదనురేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ శైవజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ

వల్లభాచార్యవिरचित వైద్యచింతామణి

అరుచి ఛర్ది ప్రకరణమ్నాను

అష్టమోవిలాసః.

శ్రీ రస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

కా స ప్ర క రణ ము.

కాసరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ ద్రవాణీచాల్పసారాణాం స్తేయంకృత్వాస్యవేషతః ।
చరేత్సాంతపవంకృచ్రామిత్యేవంమునురబ్రవీత్ ॥

తా॥ బీదలగువారిద్రవ్యమును మోసముజేసి దొంగిలించిన మనుజునికి కఫరోగము జనించు. అది నివర్తించుటకై కృచ్రామి సాంతపవంకృచ్రామి యిట్టి ప్రాయశ్చిత్తము లనుజేసిన నివర్తించునని మనువు వచించె.

రెండవ ప్రకారము.

శ్లో॥ త్రవుహారీచపురుషో జాయతేశ్లేష్మలస్సదా ।
వ్రపోష్యదివసంసోపి దద్యాత్పలశతంత్రపు ॥

తా॥ తగరమును దొంగిలించిన మనుజునికి కఫరోగము జనించు. అది నివర్తించుటకై 1 దినము వ్రపోష్యును జేసి మరుదినము 400 తులములతగరము దానంబిడవలయు.

మూడవ ప్రకారము.

శ్లో॥ నిత్యానుష్ఠానవిముఖః కఫరోగీభవేన్నరః । పరాభవంసచా
పోతీ త్యాహవై భగవాన్యమఃతచ్చాంతయేమాసమేకం
యావకం భక్షయేన్నరఃసహస్రనామసాతంచ హోమచాష్టో
త్త్రాయుతంనామమంత్రేణకుర్వీతచర్వాజ్యంచహవిర్భవేత్ ॥

తా॥ నిత్యకర్మాదులను వర్జించిన మనుజునికి కఫరోగము శత్రువులవలన పరాభవముగలుగునని యెఱుడువచించె. అది నివర్తించుటకై 1 మాసమువరకు యావకాన్నమును భుజించి విష్ణుసహస్రనామపఠనము నామమంత్రముతో చెర్వాజ్యద్రవ్యములను 10008 ఆసర్తులు హోమమును జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ నూర్వేకులీరజాతే బుధేనదృష్టేవిగతనేత్రః ।
కఫనూరుతరోగార్తః పరస్వహారీవిలోలమతిచేష్టః ॥

తా॥ ఏనుసుజునికి జననకాలమునందు కర్కాటకరాశియందు సూర్యుడుండి బుధునిచేత చూడంబడునో అట్టిమనుజునికి అంధత్వము కఫరోగము వాతరోగము జనించు. మఱియు దొంగతనము లేక చంచలబుద్ధి చంచలక్రియలుజేయుట యివి గలిగి యుండు.

కారణము - సంప్రాప్తి - నిరుక్తి.

శ్లో॥ ధూమోపమాతాప్రజసస్తజైవ వ్యాయామరూక్షాన్ననిషేవ
ణాచ్చ । విమార్గగత్వాదపిభోజనస్య వేగావరోధాత్తనధోస్త
జైవ । ప్రాణోహ్యుదానానుగతఃప్రదుప్తః సంభిన్నకాన్య
స్వనతుల్యఘోషః । నిరేతివక్త్రాత్సహసాసదోషో మనీషిభిః
కాసయితీప్రదిప్తః ॥

తా॥ నోరు ముక్కు పీటియందుపొగ లేక దుమ్ముప్రవేశించి శ్వాసము నడ్డగించుట మిక్కిటముగ సంచరించుట రూక్షాన్నభోజనముచేయుట మిగుల శీఘ్రముగ భుజించుటవలన ఆన్నము విరుద్ధవార్తములనుజెందుట మలము మాత్రము తుమ్ములు పీటినినిరోధించుట పీటివలన ప్రాణవాయువు మిక్కిలి దుష్టంబై వుదానవాయువుతో జేరి పగిలిన కంచుపాత్రధ్వనివంటిధ్వనితో నోటివలన కఫయుక్తంబై బయలువెడలు. దానిని కాసరోగమని వచించెడరు.

సంఖ్య - రూపము - సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ పంచకాసాస్మృతావాత పితృశ్లేష్మక్షుతక్షయైః ।
క్షుయాయోవేషీతాస్సర్వే బలినశ్చోత్తరోత్తరం ॥

తా॥ కాసరోగము వాతజ్ఞు పితృజము కఫజము పురక్షుతజము క్షయజములన 6 విధములుగనుండు. దీనిని ఏవిధంబుగనైనను వువేషించిన క్షయరోగముగలుగం జేయు. మఱియు నీ 6 సుక్రముగ వొకటికన్ననొకటి బల్లిష్ఠముగనుండు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ పూర్వరూపంభవేత్తేమాం శూకపూర్ణగళాస్యతా ।
కంఠేకంమాశ్చభోజ్యానా మవరోధశ్చజాయతే ॥

తా|| కంఠము నోరు వీటియందు ముల్లు గొంతుయందునన అన్నము మింగకూడక యుండుట ; యిట్టిలక్షణములు కాసరోగములకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతజకాస నిదానము.

శ్లో|| హృచ్చంఖమూర్ధోదరపార్శ్వవిహూలీతూమాననఃక్షీణబలఃస్వరాజాః | ప్రసక్తవేగస్తుసమీరణేన భిన్నస్వరకాస్యతిశుష్కమేవ ||

తా|| హృదయము కంఠము శిరస్సు వుదరము పార్శ్వము వీటియందుశూలముఖునాడుట బలము తేజస్సు స్వరము యివీక్షీణించుట యెల్లపుడుదగ్గ వేగముగ నుండుట స్వరభేదము పొడివగ్గ యిట్టిలక్షణములుగలది వాతజకాసమనంబడు.

పిత్తజకాస నిదానము.

శ్లో|| ఉరోవిదాహావ్యరవక్ర్రోమై రభ్యర్దిత స్తిక్తముఖస్త్రపార్తః | పిత్తేనపీతానివమేత్కటూని కాసేత్సాండుఃపరిదహ్యామానః ||

తా|| రొమ్మయందుమంట జ్వరము నోరుయెండుట నోరుచేదుగనుండుట మిగులదప్పి పసురుగను చేదుగను వాంతియగుట శరరము తెల్లగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తకాసయని యెరుంగవలయు.

కఫకాస నిదానము.

శ్లో|| ప్రలిప్యమానేనముఖేనసీదన్విరోరుజార్తఃకఫపూర్ణదేహః | అభక్తరుగ్గౌరవకండుయుక్తః కాసేద్భ్రృశంసాంద్రకఫఃకఘేనః ||

తా|| నోరుజిగటగనుండుట తలనొప్పి శరీరమంతయు కఫపూరితముగనుండుట అరుచి జడత్వము గొంతుయందునన దగ్గనపుడు కఫము వుంటుంటులుగవడుట యిట్టి లక్షణములుగలది కఫకాసయని తెలియవలయు.

క్షుతకాస నిదానము.

శ్లో|| అతివ్యవాయభారాధ్వ యుద్ధాశ్వగజనిగ్రహైః | రూక్షస్యోరఃక్షుతంవాయు గృహీత్వాకాసమావహేత్ ||

తా|| మిగుల మైధునము అతిబరువుమోయుట మిగులమార్దవమునడుచుట మల్లయుద్ధముజేయుట గుఱ్ఱము యేనుగు వీటివేగమునడ్డగించుట మొదలగు కారణములచే అలసినపురుషునికి కుపితవాయువు హృదయస్థానమునందు గొట్టి కాసను జనింపజేయు.

క్షుతకాస లక్షణము.

శ్లో|| సపూర్వంకాసతేశుష్కం తతస్త్వీవతిశోణితం | కంఠేనరుజతా త్యర్థం విభిన్నేనేవచోరసా | సూచీభిరివతీత్థాభి స్తుద్యమానే నశూలినా | దుఃఖస్పర్శేనశూలేన భేదపీడిభితాపినా | సర్వ భేదజ్వరశ్వాస తృష్ణావై వర్ణ్యవీడితః | సారావత ఇవాకూజా న్నాసవేగాత్త యోభవేత్ ||

తా|| మొదట పొడిదగ్గ పిదవ నోటివలన రక్తమిక్రితముగ కఫము వెడలుట కంఠమునందు వేదన దగ్గవలన హృదయము పగులునటులనుండుట మాదితో పొడిచి నటులనుండుట హృదయము స్పృశించిన పగలకొట్టినటులనొప్పి సంతాపము గణుపుల యందునొప్పి జ్వరము శ్వాస దప్పి విపర్ణత్వము గొంతులో పావురపిట్టధ్వనివంటిధ్వని యిట్టిలక్షణములుగలది క్షుతకాసయనంబడు.

క్షుయకాస నిదానము.

శ్లో|| విషమాసాత్స్మృభోజ్యాతి వ్యవాయాద్వేగనిగ్రహాత్ | ఘృణినాంశోచతాన్యూణాం వ్యాప్యం తేగ్నాత్రయోమలాః | చిపితాక్షుయజంకాసం కుర్మ్యురేహక్షుయప్రదం ||

తా|| విషమాన్నముభుజించుట యిమడనిపదాగ్ధములను భుజించుట అతిమైధునము మలమూత్రవేగమును నిరోధించుట మిగులదయచే శోకించుట యిట్టికారణముల వలన వాత పిత్త శ్లేష్మములు కుపితములై జఠరాగ్నియందు వ్యాపించి దేహమును క్షీణింపజేసి క్షుయకాసమును గలుగజేయు.

క్షుయకాస లక్షణము.

శ్లో|| సగాత్రీశూలజ్వరదాహమోహా త్రాణక్షుయంచోపలభేచ్ఛ కాసీ | శుష్కంవినిష్ఠీనతిదుర్బలస్తు ప్రక్షీణమాంసోరుధిరంస పూయం | తంసర్వలింగంభృశదు శ్చికిత్సన్యంచిత్సతజ్ఞాః క్షుయజంవదంతి | ఇత్యేషక్షుయజఃకాసో క్షీణానాం దేహనా శనః | సాధ్యోబలవతాంవాస్యా ద్యాప్యస్తేవనవోత్థితః ||

తా|| శరీరమంతయునొప్పి జ్వరము దాహము మోహము దగ్గనపుడు ప్రాణము పోవునటులనుండుట శ్రవములేక కఫమును వుమియుట దుర్బలత్వము సర్వమాంసములు క్షీణించుట చీమురక్తముగ్రమ్ముట యిట్టిలక్షణములుగలది త్రిదోషజన్యముగను

దుశ్చైకీత్యముగనుండునది త్షయకాసమని యెరుంగవలయు. మఱియు నీక్షయకాస ఙ్గీణించిన మనుజులకు జనించిన నశింపంజేయు. బలిష్ఠులకు నూతనముగ జనించిన సాధ్యమగు. చిరకాలముగనుండిన యాప్యమగు.

సాధ్యాసాధ్య విచారః.

శ్లో॥ నవోకదాచిత్యాస్థ్యేతా మపిపాదగుణాన్వితౌ । స్థవిరాణాంజ రాకాసస్సరోవ్యయాప్యఃప్రకీర్తితః । త్రీన్పూర్వాన్సాధయేత్సా ధ్యాన్పైశ్చైర్వ్యాప్యాన్స్తుయాపయేత్ ॥

తా॥ త్షయకాస నూతనముగజనించి శాస్త్రములలో జెప్పబడిన లక్షణము లలో పాతికపాలు లక్షణములుగలిగియుండిన వైద్యోపచారములచే కదాచితో సాధ్య ములగు. పృథ్వులకుజనించిన యాప్యములగు. వాతాదిజనిత త్రివిధములగు త్షయకాసలు జౌషధసేవనచే సాధ్యములగు. యాప్యకాస పథ్యములవలన పుపశమింపు.

సన్నిపాతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ సన్నిపాతభవోహ్యేషఃక్షయకాసస్సదారుణః । సన్నిపాతహితంతస్మా త్థార్యమత్రచికిత్సతం ॥

తా॥ సన్నిపాతమువలన జనించిన త్షయకాస మిగులదారుణముగనుండు గాన దానికి సన్నిపాతహితకరంబగు చికిత్సజేయందగు.

వింశతి శ్లేష్మరోగములు.

శ్లో॥ పూర్వకాసఃక్షయఃకాసో రక్తకాసశ్చచిప్పికా । వాతకాసః పైత్తకాసః తుతకాసశ్చశుక్తికా । ఆమకాసఃపాండుకాసఃకృష్ణ కాసస్తథైవచ । శ్లేష్మకాసోదధిఃకాసః కాసశ్చశ్లేష్మజిహ్వకః । కంఠజిహ్వాప్రజిహ్వశ్చాచ హంతిజిహ్వకకాసకః । ఊర్ధ్వ కాసఃశ్లేష్మభంగః శ్లేష్మకుప్తకనంజ్ఞితః । ఇత్యేతేవింశతిః కాసాః వత్సోమినిధిసక్రమాత్ ॥

తా॥ పూర్వకాస త్షయకాస రక్తకాస చిప్పికాకాస వాతకాస పిత్తకాస తుతకాస శుక్తికాకాస ఆమకాస పాండుకాస కృష్ణకాస శ్లేష్మకాస దధికాస శ్లేష్మ జిహ్వకాస కంఠజిహ్వకాస పుపజిహ్వకాస (జిహ్వకాస యిది యసాధ్యము) ఊర్ధ్వకాస శ్లేష్మభంగకాస శ్లేష్మకుప్తకాస యిటుల వింశతిశ్లేష్మములని యెరుంగ వలయు.

పూర్వకాస లక్షణము.

శ్లో॥ జన్మస్రభృత్యవీర్యంచ సతతంకాసవీడనం ।

అనారోగ్యంప్రభాతేచ పూర్వకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ కాసపుట్టినదిమొదలు యింద్రియములకు బలములేకయుండుట యెల్లపుడు దగ్గు పుదయమునందు అనారోగ్యము యిట్టిలక్షణములుగలది పూర్వకాసమని యెరుంగ వలయు.

క్షయకాస లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంశుష్కంఛాంగకుష్ట మన్నంక్షీణంచపాశుతా ।

శిరోభ్రమశ్చహిక్మాచక్షయకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరముకుష్ఠింతుట శరీరమంతయు కృష్ణరోగము బట్టినటులనుండుట అన్నముయందిప్తములేకయుండుట శరీరమంతయు పాండువర్ణముగనుండుట తల ద్రివ్యట యెక్కిళ్లు దగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది క్షయకాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ దేహంశుష్కవ్యతిశూలరోగ సహితంకుక్షీవ్యధారోచకం ।

హిక్మాశుక్లవినాశగద్దద గళంకంపోగ్నిమాంద్యంజ్వరః ।

శ్లేష్మాగ్రంధినిభశ్చదుఃఖ విపులంమాంసస్యనిష్ఠీవనం ।

శ్వాసశ్చక్షయకాసలక్షణ మిదంవై వర్ణ్యత్యస్తాన్వితం ॥

తా॥ శరీరకృశత్వము శూల కుక్షీయండునీడ అరుచి యెక్కిళ్లు శుక్రక్షీణము దగ్గుత్తిక శరీరమునందువణుకు అగ్నిమాంద్యము జ్వరము పుంటలుంటలుగ కఫముబడుట మిగులపీడ పుమిశిన మాంసమువడుట శ్వాస వైవర్ణ్యము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది క్షయకాసయని యెరుంగవలయు.

రక్తకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శోణితశ్లేష్మయుక్త్యావః హృద్దాహఃకాంతిహీనతా ।

ఉష్ణాతిశయరూక్షంచ రక్తకాసేబలక్షయః ॥

తా॥ దగ్గినపుడు కఫముతోడనే రక్తమువెడలుట రొమ్ముయందుమంట శరీర మునందు కాంతివిహీనత శరీరము మిగుల ఉష్ణముగనుండుట దుర్బలత్వము యిట్టిలక్షణ ములుగలది రక్తకాసయని యెరుంగవలయు.

చిప్పికాకాస లక్షణము.

శ్లో॥ వక్త్రేదుర్గంధతాకాంతి రరుచిర్గురుగాత్రతా ।
దేహకాంతిహరఃకుష్ఠో మందాగ్నిశ్చిప్పికాసకే ॥

తా॥ నోటియందు దుర్గంధము శరీరము మినమినలాడుట అరుచి శరీరమునందు బరువు శరీరకాంతిహరమగు కుష్ఠపట్టినటులనుండుట అగ్నిమాంద్యము యిట్టిలక్షణములు గలది చిప్పికాకాసయని యెరుంగవలయు.

వాతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ హృచ్చంఖమూర్ధోదర పార్శ్వశూలీ ఘ్రామానసఃక్షీణబలస్వరా
ప్రసక్తవేగస్తునమీరణేన భిన్నస్వరః కాసతిశుష్కమేవ ॥ [జాః ।

తా॥ రొమ్ము కణత శిరస్సు కడుపు పాద్యము యివి కూలించుట నోరు యెండుట బలము స్వరము ధాతువులు వీటియొక్క తేజస్సు క్షీణించుట స్వరభేదము పలుమారు పొడిదగ్గ యిట్టిలక్షణములుగలది వాతకాసయని యెరుంగవలయు.

పిత్తకాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఉరోవిదాహజ్వరవక్త్రశోషై రభ్యర్దిత స్తిక్తముఖస్త్రాపార్తః ।
పిత్రేనవీతానివమేత్కటూని కాసేనపాంశుఃపరిదహ్యామానః ॥

తా॥ రొమ్ముయందునుంట జ్వరమువచ్చుట నోరుయెండుట నోరుచేదుగ నుండుట మిగులదప్పించుచుగఘ కారముగను వాంతియగుట దగ్గు శరీరము పాండువర్ణము గనుండుట శరీరతాపము యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తకాసయని యెరుంగవలయు.

క్షతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అతివ్యవాయభారాధ్య యుద్ధాశ్వ గజనిగ్రహైః । రూక్ష
స్యోరఃక్షతంవాయు ర్గృహిత్యాకాసమావహేత్ । సపూర్వం
కాసతేశుష్కం తతఃష్ఠీవేత్సశోణితం । కంఠేనరుజతాత్యర్థం
విభిన్నేనై వచోరసా । సూచీభిరి వతీష్ణాభి స్తుద్యమానేన
శూలినా । ధుఃఖస్స ర్శేనశూలేన భేదవీడాభితాపినా । సర్వ
భేదజ్వరశ్శ్వాస తృణావై స్వర్యవీడితః । పారావత్రణవాకూజ
న్కావవేగ్మోతోద్యవాత్ ॥

తా॥ అతిమైధునము మిగులభారముమోయుట మిగులహర్షమునడుచుట మల్ల యుద్ధముకేయుట గుఱ్ఱము యేనుగు మొదలగుజంతువులు పరుగిడునపుడు వాట్లనడ్డ గించుట వీటిచే రూక్షముగల మనుజునియొక్క రొమ్ముపగిలి దానియందు వాతము ప్రకోపించి కాసను గలుగజేయు. ఇది జనించుటకు పూర్వమున పొడిదగ్గుగలిగి రక్త యుక్తముగ కఫమువెడలుట కంఠము మిగులనొచ్చుట తొమ్ముపగిలినటులనుండుట రొమ్మయందు నూదులచే పొడుచునటులకూల శూలచే రొమ్మును స్పృశించకూడక నుండుట పక్కలయందు గొడ్డలితో కొట్టునటుల తాపయుక్తమగు శూలబుట్టుట సంఘటపగిలినటులనుండుట జ్వరము శ్వాస దప్పి స్వరభేదము పావురపిట్టవలె గుడగుడ శబ్దము యిట్టిలక్షణములుగలది క్షతకాసయని యెరుంగవలయు.

శుక్తికాకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్తికాసేచమందాగ్నిః కంఠేచశ్లేష్మస్మసంస్థితిః ।
అంగనాంచై వవై కల్యం శుక్తకాసంవిదుర్బుధః ॥

తా॥ అగ్నిమాంద్యము కంఠమునందు తెమడనిలుచుట అవయవశిథిలత్వము యిట్టిలక్షణములుగలది శుక్తికాసయని యెరుంగవలయు.

ఆమకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అతిశీతంచకాసశ్చ దధ్యాహారవివర్జితః ।
శిరో ర్షిఃక్షీణతాత్ప్యస్థా హ్యాయుకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ మిగులశీతము దగ్గు పెరుగన్నమునందిచ్చలేకయుండుట తలనొప్పి శరీర కృశత్వము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది ఆమకాసయని యెరుంగవలయు. ఇది (కష్ట సాధ్యము.)

పాండుకాస లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేచపాండురచ్ఛాయా రాత్రోశ్లేష్మస్మనముద్భవః ।
దివాశ్లేష్మస్మవినాశశ్చ పాండుకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరమునందు పాండువర్ణము రాత్రులయందు మిగులదగ్గు పగటియందు దగ్గులేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది పాండుకాసయని యెరుంగవలయు.

కృష్ణకాస లక్షణము.

శ్లో॥ రాత్రోశ్లేష్మప్రకోపశ్చ నిద్రాభోగవివర్జితః ।
రాత్రోదుఃఖంచకృష్ణత్వం కృష్ణకాసస్యలక్షణం ॥

తా|| రాత్రులయందు మిగులదగ్గు నిదురబట్టకయుండుట రాత్రులయందు పీడ శరీరము నలుపువారియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కృష్ణకాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష శ్రుకాస లక్షణము.

శ్లో|| శ్లేష ప్రకోపితఃకంఠ స్పతతంరోగవిగ్రహః |

దివారాత్రప్రకోపశ్చ శ్లేష శ్రుకాసవినిర్ది శేత్ |

తా|| కుఠికయందు తెనుడ శరీరమునందు యెప్పుడును శ్లేషమువ్యాపించి యుండుట రాత్రింబగలుదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేషకాసయని యెరుంగవలయు.

దధికాస లక్షణము.

శ్లో|| శ్లేషో మ్రదేకశ్చరోగేచ దధిభుక్తివినిర్జితః |

రాత్రోశ్లేషా మ్రిదివానిద్రా దధికాసస్యలక్షణం ||

తా|| దగ్గు పెరుగుయందిష్టములేకయుండుట రాత్రులయందు మిగులదగ్గు పగటి యందునిద్ర యిట్టిలక్షణములుగలది దధికాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష జిహ్వకాస లక్షణము.

శ్లో|| జిహ్వోచాపిసమండలా సపిటికాదేహేచకండూర్భవేత్ |

తిక్తశ్లేష మ్రివివర్ణ శీర్ణ తనుతాపీడాహ్వాసంభాషితా |

నిర్విద్రత్వమహర్షి శంచ చలతాకణ్ఠేచబాధిర్యకం |

ఏత శ్లేష మ్రజిహ్వకస్తు గదితశ్చై షహ్వాసాధ్యోభవేత్ ||

తా|| నాలుకయందుదద్దులు పక్కులు శరీరము పీటియందు దురద కఘము పగ రుగవెడలుట శరీరము వివర్ణముగను శిథిలముగను నుండుట మాటలాడుటకు శక్తిలేక యుండుట నిద్రావిహీనత రాత్రింబగలుదిరుగులాడుట చెవులు వినబడకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేషజిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

కంఠజిహ్వకాస లక్షణము.

శ్లో|| గఠశజిహ్వకాశ్లేషా వాంతిహూర్భావరిశ్రమః |

నిద్రాభంగోవిహారశ్చ కంఠజిహ్వకలక్షణం |

తా|| నాలుకవినుముతో సమానముగయుండుట దగ్గు వాంతి మూర్ఛ బడలిక నిద్రా విహీనత తిరుగుమండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కంఠజిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

ఉపజిహ్వకాస లక్షణము.

శ్లో|| జిహ్వోపరితథాజిహ్వో స్యన్నక్షీణస్తథైవచ |

రాత్రోశ్లేష మ్రప్రకోపశ్చా వ్యుసజిహ్వకలక్షణం ||

తా|| నాలుకపై నాలుక మొలిచినట్లుండుట అన్నము భుజించుటకు శక్తిలేక యుండుట రాత్రులయందు మిగులదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది ఉపజిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

జిహ్వకాస లక్షణము.

శ్లో|| శ్లేష మ్రలేపశ్చజిహ్వయాః క్షీణవాక్క్యశతాతథా |

నిద్రాహానిర్మిశ్శిశ్లేషా జిహ్వోకాసస్యలక్షణం ||

తా|| నాలుక కఘముచే లేపముచేయబడినటులనుండుట మాట్లాడుటకు శక్తి లేకయుండుట శరీరకృశత్వము నిద్రావిహీనత రాత్రులయందు దగ్గు యిట్టిలక్షణములు గలది జిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

ఊర్ధ్వకాస లక్షణము.

శ్లో|| ఆకర్షణంచతీవ్రేణ వాయునాశ్లేష మ్రణస్తథా |

మహామేఘాశ్చత్రవస్యూ ర్ధ్వశ్లేష ప్రవీడితే ||

తా|| తీవ్రమగు వాతముచే శ్లేషము ఆకర్షించబడుట అనగా పూర్ణవ్యాస మబ్బువేసియుండునపుడు మిగుల పుబ్బసము యిట్టిలక్షణములుగలది పూర్ణవ్యాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష భంగకాస లక్షణము.

శ్లో|| ఆవికః శ్లేష మ్రలఃకంఠా దంగేవీతంచనేత్రయోః |

భాదిర్యం శ్లేష మ్రణాప్రోక్తం భ్రమిమూర్ఛాశ్రమక్లమాః |

స్వాద్రూపం శ్లేష మ్రలాజిహ్వో శ్లేష మ్రభంగస్యలక్షణమ్ ||

తా|| కంఠమునుండి మేక నోటియందుకారెడు తెనుడవలె తెనుడవెడలుట శరీరము కన్నులు పచ్చగునుండుట శ్లేషప్రకోపమువలన చెవుడు తబ్బిబ్బుమాటలు మూర్ఛ శ్రమ ఆయాసము నాలుక శ్లేషముతో గూడియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష భంగకాసయని యెరుంగవలయు.

కుష్ఠకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అత్యుద్ధృతోవ్యనాకారో వ్యంగవై కల్యదుఃఖతా ।

కంఠాశ్చదేహాపాంశుశ్చ క్షేష్టకృష్ణస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ ఉలికిపడుట ఆకారముచెడుట అంగములయంధుపీడ శరీరమునందు దురద పొండువర్ణము యిట్టిలక్షణములుగలది కుష్ఠకాసయని యెరుంగవలయు.

— వాతకాసలకు దశమూలకషాయము. —

శ్లో॥ దశమూలీశృతావిశ్వా కాసహిక్కారుజాపహా ।

యవాగూదీపనీవృష్యా వాతరోగవినాశినీ ॥

తా॥ దశమూలములు శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస హిక్కు వీటిని నశింపజేయు.

పంచమూల కషాయము.

శ్లో॥ పంచమూలీకృతః క్వాఢః పిప్పలీచూర్ణ సంయుతః ।

రసాన్నమశ్నతోనిత్యం వాతకాసముదస్యతి ॥

తా॥ పంచమూలములు (ముయ్యకుపొన్న కొలపొన్న ములక-వాకుడు-పల్లెరు) వీటివేళ్ళను సమముగవైచి కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొని రసమన్నముభుజించిన వాతకాస నివర్తించు.

పిత్తకాసలకు సింహాస్యాదికషాయము.

శ్లో॥ సింహాస్యామృతసింహీనాం క్వాఢంమధుయుతంతథా ।

పిబేత్సపిత్తకఢజే కాసేశ్వాసేద్యరేక్షయే ॥

తా॥ అడ్డరసము తిప్పతిగ వాకుడు వీటిని కషాయముబెట్టి తేనెకేర్చి పుచ్చు కొనిన పిత్త కఢ జనిత కాస పుబ్బసము జ్వరము క్షయ వీటిని నశింపజేయు.

బలాది కషాయము.

శ్లో॥ బలాద్విబృహతీద్రాక్షౌ వాసాభిః క్వధితంజలం ।

పిత్తకాసాపహంపేయం శర్కరామధుయోజితం ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు వాకుడు ములక ద్రాక్ష అడ్డరసము వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి అందు చక్కర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

సత్యాది కషాయము.

శ్లో॥ సతీహ్రీబేరబృహతీ శర్కరావిశ్వభేషజం ।

పక్తావరసంపిబేత్పూతం సఘృతంపిత్తకాసనుత్ ॥

తా॥ కచ్చూరములు కురువేరు వాకుడు శొంఠి వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి అందు నెయ్యి చక్కర చేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

సత్యాదికషాయము మతాంతరము.

శ్లో॥ నతీద్విపంచమూలస్య పిప్పలీద్రాక్షయోస్తథా ।

కషాయేణశృతంక్షీరం పిబేత్సమధుశర్కరం ॥

తా॥ కచ్చూరములు దశమూలములు పిప్పలి ద్రాక్ష వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి అందుపాలు తేనె శర్కరవైచి పుచ్చుకొనిన కాసలు నివర్తించు.

కంటకార్యాది కషాయము.

శ్లో॥ కంటకారీయుగద్రాక్షౌ వాసాకచ్చూరవాలకైః ।

నాగరేణచపిప్పల్యా క్వధితంసలిలంపిబేత్ ॥

శర్కరామధుసంయుక్తం పిత్తకాసహరంపరం ॥

తా॥ వాకుడు ములక ద్రాక్ష అడ్డరసము కచ్చూరములు కురువేరు శొంఠి పిప్పళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు శర్కర తేనె చేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

పిప్పల్యాది కషాయము.

శ్లో॥ పిప్పలీకట్ఫలంశుంఠీ శృంగీభారీతథోషణం ।

కారకంకంటకారిశ్చ సింధువారోయవానికా ।

చిత్రకోవాసకశ్చైపాం కషాయంవిధివత్కృతం ।

కఢకాసవినాశాయపి బేత్కృష్ణారజోయుతం ॥

తా॥ పిప్పలి కాయఫలము శొంఠి అతిసన గంటుభారంగి మిరియాలు వోమము వాకుడు వావిలి అణామోదము చిత్రమూలము అడ్డరసము వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన కఢకాసము నివర్తించు.

భార్గ్యుది కషాయము.

శ్లో॥ భార్గ్యసనాగరాసింహీ కులిత్థంమూలకంతథా ।

విబేత్పిప్పలిచూర్ణేన కాసశ్వాసంవ్యపోహతి ॥

తా॥ గంటుభారంగి శొంఠి వాకుడు పులవచెట్టువేరు వీటిని కషాయము బెట్టి పిప్పలిచూర్ణము చేర్చిపుచ్చుకొనిన కాసశ్వాసలు మానును.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థంకంటకారీచ తథాబ్రాహ్మణయష్టికా ।

శుంఠీసురభీసంయుక్తః కాసశ్వాసజ్వరాపహః ॥

తా॥ పులవలు వాకుడు గంటుభారంగి శొంఠి ఆండుగ వీటిని సమముగవైచి కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస శ్వాసలు మానును.

పుష్కరాది కషాయము.

శ్లో॥ పౌష్కరంకట్ఫలంభార్గ్య విశ్వాపిప్పలిసాధితం ।

విబేత్స్వాధంకఘోద్రేకే కాసేశ్వాసేచహృద్దదే ॥

తా॥ పుష్కరమూలము కాయఫలము గంటుభారంగి శొంఠి పిప్పలి వీటిని కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన కఘోద్రీక్రమగు కాస శ్వాస హృద్రోగము యివి మానును.

గురుపంచమూలీ కషాయము.

శ్లో॥ అంతఃపఠంకోమలనాణి కాసశ్వాసప్రవతీకారముదీరయామి ।

నిహంతికాసంగురుపంచమూలీ కృతఃకషాయశ్చపలాసహాయః ॥

తా॥ కోమలముగు వాక్కుగల ఓచండకళా! యికమీదట కాసశ్వాసలు నివర్తించుటకై చికిత్సనుచేప్పెద. గురుపంచమూలీయొక్క కషాయము పిప్పలి చూర్ణ సహితముగ నేవించిన కాసశ్వాసలు నివర్తించు.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాహరిద్రాధనికాగుడూచీ భార్గ్యకణౌపౌష్కరరింగణీనాం ।

క్వాఢేనమారీచరజోన్వితేన కాసఃక్షయంయూతినకస్యపుంసః ॥

తా॥ అడ్డసరము మానివసపు ధనియాలు తిప్పతీగ గంటుభారంగి పిట్టళ్ళు పుష్కరమూలము వాకుడు వీటిని సమముగవైచి కషాయము బెట్టి మిరియాలచూర్ణము వైచి పుచ్చుకొనిన కాసనివర్తించు.

→ కాసలకు రుద్రపర్పటిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విభాగంధంసం మర్దైవ్యాంద్రవైఃపునః ।

రాద్ద్రీశంశృంగీ కాకమాచ్యాదికర్ణికా ।

దినై కంమర్దయేత్ఫల్యే సాచయేత్పర్పటింతథా ।

ద్వయోఃపాదం మృతంతామ్రం ట్టిస్తా వ్యమృద్వగ్నినాపచేత్ ।

రక్తవర్ణంభవేద్యావ త్తావత్పా చ్యంప్రచాలయేత్ ।

ప్రక్షిపేత్కడలీపత్రే స్థాప్యస్నిగ్ధ పుటే పునః ।

అచ్ఛాద్యతేనయోగేన హ్యధశోచ్ఛిగ్ధ వ్యంచగోమయం ।

గగ్ధంవిచూర్ణయేత్పచ్చా చూర్ణపాదంవిషంక్షిపేత్ ।

రుద్ర పర్పటికాప్యేషా దేయాగుంజాద్వయంద్వయం ।

చూర్ణితం కటునిర్గుండ్యా మూలనిష్కద్వయంపిబేత్ ।

భంగరాజరసేనై వలిహేద్వామధునాసహః ।

వాతకాసనిహంత్యాశు సర్వైశ్చై వనసంశయః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వ మునందునిచి ఆముదపువేరు అల్లము కర్కాటకశృంగి కాచి తక్కిలి వీటిరసములచే ప్రత్యేకముగ 1 దినము మర్దించి పిదప రసగంధకములకు చతుర్థాంశము తామ్రభస్మ ముచేర్చి మందాగ్నిచే ఉచనజేయునపుడు రక్తవర్ణముగ కనుబడినతోడనే శేడమీద ఆరటిఆకువరిచి అందుమీద ఔషధమునుబోసి నెరిపి దానిపై మరల ఆరటిఆకువరిచి అందుపై శేడమూని చల్లారినపిదప ఔషధమునుదీసి చూర్ణించి ఔషధమునకు చతుర్థాం శమును శుద్ధిచేసిననాభిచేర్చినూరి 2 గుంజనులయొత్తు అనుపానయుక్తముగ నేవించి పిదప కటునిర్గుండీమూలచూర్ణము 1/2 తులముగాని గుంటగలిజేరురసముగాని తేనెచేర్చి నేవించిన సర్వవాతకాసలు నివర్తించు.

భూతాంకుశ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతస్యభాగైకం ద్విభాగంశుద్ధగంధకం ।

భాగత్రయం మృతంతామ్రం మరీచం దశభాగికం ।

మృతాభ్రీస్య చతు ర్భాగం భాగమేకంవిషంక్షిపేత్ ।

భూతాంకుశస్యభాగైకం సర్వమాష్టేన మర్దయేత్ ।

రసోభూతాంకుశోనామ మాషై కోవాతకాసజిత్ ।

అనుపానంలిహేత్వైద్రం భిభీతకఫలత్వచః ॥

తా|| శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు తామ్రభస్మము 3 భాగములు మిరియాలు 10 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు నాభి 1 భాగము భూతాంకుశరసము 1 భాగము వీటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముచే ముద్దించి కరాటమునందునిచి 1 మావమాత్రమపుషధమును తాడికాయచూర్ణము తేనెయీ అను పానమునందు 1 మాసము సేవించిన వాతకాస నివర్తింను.

పిత్తకాస రసము.

శ్లో|| భస్మతామ్రాభ్రీత్థానాం కాసమర్దవరీరసైః |
మునిజై ర్వేతశామ్లైన దినంమర్దేతువీడితం ||
నిష్కార్థంపిత్తకాసారో భక్షయేన్నాత్రసంశయః ||

తా|| తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము కాంతభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి కనివిద పిల్లపీచర అగసి ఆమ్లవేతసము వీటిరసములు మద్యము వీటిచేప్రత్యేకము వొక్కొక్కదిసముమర్దించి అద్ధనిష్కమువంతున 2 మాసములు సేవించిన పిత్తకాస నిర్తింను.

తారేశ్వర రసము.

శ్లో|| రససాదంమృతంతారం శిలాతాప్యంచతుర్ధణం | వాసాచేక్షు
రసాభ్యాంచ మర్దయేత్ప్రహారద్వయం|ద్వీయామంవాలుకా
యంత్రే స్వేద్యమాదాయ చూర్ణయేత్ | గుంజాద్వయం
నిహంత్యాశు కాసంక్షతభవందృవం | రసస్తారేశ్వరోనామ
హనుపానంచకర్త్యతే|దాడిమంత్రిఫలావ్యోపంత్రియాణాంచ
సమంగుడంచూర్ణితంభక్షయేత్కర్ణంక్షతకాసాపనుత్తయే||

తా|| శుద్ధిచేసినపాదరసము 1 భాగము రజితభస్మము 1/4 భాగము మనుశిల 1/2 భాగము సువర్ణమాక్షికభస్మము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి అడ్డసరము చెరుకు వీటిరసములచే 2 యామములుమర్దించి పదప కాచకుప్పుయందునిచి వాలుకా యంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశితలమునదీసి మరలచూర్ణించి దాడింబ త్రిఫలములు త్రికటుకములు వీటిని సమముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమముగ బెల్లము ర్చించే 1 టులము చూర్ణమునందు 2 గురిగింజలెత్తు శౌవధమునుశేర్చి సేవించిన క్షత కాసము మానును.

సూర్య రసము.

శ్లో|| రసమేకం ద్విధాగంధం త్రితాప్యంపంచతాళకం | సర్వంశుద్ధం
విచూర్ణ్యాఫ చతుర్భాగమృతాభ్రీకం|వచాశుష్కహరిద్రాగ్ని
టంకణం సైంధవంవిషం | సపాతా లాంగలీవ్యోపం సర్వం
ప్రత్యేకకర్షకం | భావితంభృంగిసారేణ దినై కంతంచభక్ష
యేత్ |మాసస్సూర్యరసోనామ హిక్మావై స్వర్య కాసజితే |
అష్టగుంజా మితంభక్ష్యం విఖ్యాతా రసవర్పటీ | త్రికంట
మూలశుంఠీచ హ్యజాక్షీరసమోదకం|క్షీరావశిష్టంతంకావధం
సకణంపాయయేన్నిశి ||

తా|| శుద్ధిచేసిన పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు సువర్ణ మాక్షికము 3 భాగములు తాళకము 5 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు వస చెంగల్వకోష్ఠ మునిపసపు చిత్రమూలము పేల్చినవెలిగారము సైంధవలవణము వసనాభి అగభుశొంఠి నీటిపిచ్చలి శొంఠి పిచ్చలి మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చేర్చి చూర్ణించి వీటినిన్నియు భృంగరాజరసమున 1 దినము మర్దించి కరాటమునం దునిచి 1 మావప్రమాణము 1 మాసము సేవించిన యెక్కిళ్లు స్వరభంగకాస యివి నశించు. మరియు మేకపాలు పాలకుసము వుదకముశేర్చి అందు పల్లెరువేళ్లు శొంఠి వైచి పాలు మిగులనటులకాచి వడియగట్టి విచ్చలిచూర్ణముచేర్చి 8 గురిగింజలప్రమాణము రసవర్పటినిచేర్చి రాత్రియందుసేవించిన కాసలు నివర్తింను.

కాసవిధనానన రసము.

శ్లో|| రసభాగోభవేదోద్వా భాగాగంధకస్యచ |
యవతూరంత్రిభాగం స్యాద్భవకంచచతుర్ధణం |
మరీచంపంచభాగంస్యా చ్చుద్ధరసవిమర్దితం |
కాసంపంచవిధంహన్యా చ్ఛ్వాసంపంచవిధంహారేత్ ||

తా|| శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు యవతూరము 2 భాగములు పాదిరిలవణము 4 భాగములు మిరియాలు 5 భాగములు వీటినిశేర్చి అల్లత రసముతో మర్దించి పుచ్చుకొనిన పంచవిధకాసలు పంచవిధక్వాసలు మానును.

హేమగర్భపోటలీరసము.

శ్లో|| రసస్యభాగాశ్చత్వార స్తాపంతఃకనకస్యచ | తయోశ్చపిష్టి

కాంకృత్వా గంధోద్వాద శభాగికః | కుర్యాత్కృజ్జ లికాం
 తేషాం ముక్తాభాగాశ్చపోడశ | శతుర్వింశచ్చశంఖస్యభాగై
 కంటంకణస్యచ ఏకత్రమర్షయే | త్సర్వంపక్వనింబూకజై రసైః |
 కృత్వాతేషాం తతోగోలం మూషాసంపుట కేన్యసేత్ |
 ముద్రాందత్వాతతోహస్త మాత్రేగ్ ర్శేచగోమయైః | పుటే
 ద్దజపుటేనై వ స్వాంగశీతంసముద్ధరేత్ | పిష్ట్యాగుంజూచతో
 ర్మానం దద్యాద్గన్యాజ్యసంయుతం | ఏకోసత్రింశదున్నామ
 రిచై స్సహదీయతే | రాజతేమృస్మయేపాత్రే కాచజేవావలేహ
 యేత్ | లోకనాధ సమంసభ్యం కుర్యాచ్ఛుచి తమానసః |
 కాసేశ్వానేక్షయేవాతే కఫగ్రహణికాగదే అతిసారేప్రయో
 క్వ్యా పోటలీహేమగర్భికా ||

తా|| కుద్ధిజేసినరసము 4 భాగములు స్వల్లమార్లము 4 భాగములు యివి 2 ను
 భాగముర్పించి పాదరసమునకు 12 భాగములు గంధకముచేర్చినూరి కజ్జలిజేసి పిదప
 రసమునకు 18 భాగములు మత్స్యలు కంఖభస్మము 24 భాగములు వెలిగారము 1
 భాగము వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి నివృత్తవండ్లరసమున మర్పించి పుటజేసి మూష
 యందునిచి చీలజేసి ఆపుపేడపిడకలతో గజపుటంబిడి చల్లారిన పిదప దీని చూర్పించి
 4 గుంజముల ప్రమాణము 29 మిరియాలచూర్లముతోచేర్చి ఆపుసేలితో నేవించి లోక
 నాధరసమునందుజేప్పిన పథ్యమునుజేసిన కాస శ్వాస క్షయ వాతము కఫము సంగ్ర
 హణి అతిసారము యివియన్నియు నశించు.

పర్వటీరసము.

శ్లో|| భాగారసస్యద్వావేకోద్వావేకోలోహభస్మనః | ఏతద్వృతేద్ర
 వీభూతం మృద్వగ్నోకదళీదళే | పాతయేద్గోమయగతే తక్షా
 వోపరియోజయేత్ | తతఃపిష్ట్యాద్రవై శేభి ర్మర్షయేత్సప్తధా
 పృథక్ | భార్జిశుంఠీ మునివరా జయానిర్గుండి కాద్రీవైః |
 వ్యోషవాసకకన్కార్యైవై శ్శుష్కైఃపుటేల్లఘు | అగంధఖర్మ
 శోసామ్నా పర్వటీతిర సోభవేత్ | సర్వోగ హరఃపై వ్విస్వై
 రనుపాచైర్ద్వివనూషతః | తాంబూలమత్రసహితః కాసశ్వాస
 హారకపఠః | ఏకణస్సురసాత్వోధో ఒనుపానంవాసగోజలం ||

తా|| పాదరసము 12 భాగములులోహభస్మము 12 భాగములు వీటినిన్నిటిని
 మందాగ్నిలో పచనజేసి ద్రవించిన పిదప పేడపై ఆరటిఅకువరిచి దానిపై ఔషధ
 మునువైచి నెరిపి దానిపై ఆరిటాకువరిచి మరల దానిపై పేడమూసి చల్లారిన పిదప
 భారంగి శొంఠి పుండరీకము కరక వావిలి మిరియాలు పిప్పళ్ళు అడ్డపరము కలుబంద
 అల్లము వీటికషాయముతోమర్పించి యెండించి లఘుపుటంబిడిన దీనిని అగంధ ఖర్మ
 నామరసమనియును పర్వటీరసమనియును వచించెదరు. దానిని 2 మాషముల ప్రమా
 ణము అనుపానయు క్తముగ నేవించిన సర్వోగములు తమలపామలతో గాని లేక ఊలసి
 కషాయమునందు పిప్పలి చూర్లయు క్తముగగాని లేక గోమూత్రముతోగాని పుచ్చ
 కొనిన కాస శ్వాసలు యివియన్నియు నివర్తించు.

తామ్రపర్వటీరసము.

శ్లో|| మృతంతామ్రంత్రిభాగంచ రసంగంధంచతత్సమం | భాగమే
 కం వత్సనాభం కజ్జలీంఖల్వ మధ్యగాం | గోఘృతేన కృతం
 కల్కంలో హపాత్రేవి పాచయేత్ | ఘాలయేదర్కవత్కృష్ణ
 పర్వటీరససిద్ధయే | గుంజాద్వ యంత్రయంచై వ పిప్పలీమధు
 సంయుతంత్రిస్సప్తరాత్రయోగేన రోగరాజంచనాశయేత్ |
 అర్చికస్యరసేనై వ సన్నిపాతం నియచ్ఛతి | త్రిఫలాఖండనం
 యుక్తం సర్వపాండుంవినాశయేత్ | వాతారితై లనయుక్తం
 సర్వశూలనివారణం | కుమారీరసయోగేన వాతపిత్తోపశాం
 తయే | వాకుచీరససంయుక్తం సర్వద్రువినాశనం | త్రిఫలా
 మధుసంయుక్తం సర్వమేహనివారణం | ఖదిరక్వాఢపానేన
 కుష్మాస్తాదశనాశనం | మంధానభై రవేణో క్తాలోకానాంహిత
 కామ్యయా ||

తా|| తామ్రభస్మము పాదరసము గంధకము యివిప్రత్యేకము 3 భాగములు
 వత్సనాభి1 భాగము వీటినిన్నియు అపుసేలితోనూరి కజ్జలిజేసి పిదప మర్పించి యినకు
 పాత్రలోవైచి నివృణవిూదనునిచి పక్వముజేసి జిల్లేడుఆకులపైపోసిన పర్వటీరసమనం
 బడు. దానిని 2 గుంజములు మొదలు 3 గుంజములయెత్తువరకు పిప్పలిచూర్లము తేనె
 వీటితోకలిపి 21 దినమునేవించిన రాజయక్షు అల్లపురసముతోనేవించిన సన్నిపాతము
 త్రిఫలచూర్లము ఖండశర్కరతోనేవించిన సర్వపాండువులు ఆముదముతో నేవించిన
 శూలము కలుబందరసముతో నేవించిన వాతపిత్తము బాపంచరసముతోనేవించిన సర్వ

దక్షురోగములు త్రిఫలచూర్ణమునందు మధుయు క్తముగ నేవించిన సర్వమేహములుచండ్ర కషాయముతో నేవించిన అష్టాదశకఘ్నపులు యిటుల అనుపానభేదములచే నేవించిన యివియన్నియు నశించు. దీనిని (మంధానశైలపుడు లోకహితార్థముకొరకై పవించె.)

హేమగర్భపోటలీరసము - రెండవప్రకారము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంపలంచైకం పాదాంశం శుద్ధహేమకం|శుద్ధగంధస్య మాషైకం ప్రతికష్టేణయోజయేత్ |త్రయమేకత్రకుర్వీత శ్లత్త్వ చూర్ణంచకారయేత్ |నుద్యుధంబంధయేద్వస్త్రే బహిస్సూతం సమంబలింసస్త్రంగృహీత్వాగుటికాతదంతర్భంధయేత్పునః| శరావసంపుటేవ్యస్య ముఖేముద్రాంచ కారయేత్ | భూమి సంపుటగంకృత్వా భూధరాఖ్యేవచేత్పుటే | సాంగశీతంసము ద్ధృత్యత్యజేజీర్ణంచగంధకం|పునస్సంచూర్ణ్య గుటికాసుద్యుధం బంధయేద్భిషక్ | తయాబహిర్బలిందత్వా భూధరాఖ్యేపునః పచేత్ | ఏవందత్వామునిపుటంరసస్యాధేమగర్భకః | శ్వాస కాసేషుసర్వేషు శూలేషువిహితస్తథా |

తా॥ శుద్ధపాదరసము 4 తులములు శుద్ధబంసారుచూర్ణము 1 తులము శుద్ధ గంధకము 1 మాషము వీటినన్నియు చేర్చి చూర్ణించి ఘట్టిస్త్రమునందు మూటకట్టి పాదరసమునకు సముము గంధకమును వస్త్రముపరిచి అందుపైనునిచి మరల మూట కట్టి దానిపై నూలుచుట్టి పిదప శరావసంపుటమునందునిచి నోటికి ముద్రజేసి భూమి యందు వల్లముదీసి నావల్లమునందు శరావమునునిచి దానిపైకొంచము మన్నుతో మూసి దానిపై అగ్నియిచ్చి భూధరపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి కాలిన గంధకమునుతీసి పారచైచి మరల అందుండు ఔషధమునుసూరి పైజెప్పిన ప్రకారముగ 7 మార్లు పుటం బిడిన హేమగర్భపోటలీరసమునంబడు. దీనిని అనుపానయుక్తముగ నేవించిన దగ్గ పుబ్బసము శూల యివియన్నియునశించు.

కాసకేసరీ రసము.

శ్లో॥ దరదంమరిచంముస్తం టంకణంచవిషంసమం | జంబీరాద్భిశ్చసంమర్ద్య కుర్యాన్ముద్గనిభాంపటేం | ఆర్ద్రకస్యరసేనైవ కాసంవ్యవోహతి |

తా॥ ఇంగిలీకము మిరియాలు తుంగము స్తలు వెలిగారము నాభి వీటినన్నియు సమభాగములుగ నిమ్మపండ్లరసముతోనూరి పెసరగింజలంతమాత్రుజేసి అల్లపురస ముతోనేవించిన కాస శ్వాస యివినిశించు.

నీలకంఠ రసము.

శ్లో॥ సూతకంగంధకంబోహం విషంచిత్రకపత్రకం | సరాంగంరేణు కాముస్తా గ్రంధికంనాగ కేసరమ్ | ఫలత్రికంత్రికటుకం శుల్బం తుల్యంతద్దైవచప్రతానిసమభాగాని గుఱోద్వ్యగుణముచ్యతే | నంమద్ద్యంగుటికాంకృత్వా భక్షయేచ్ఛుణమాత్రకం | కాసే శ్వాసేతథాగుల్మే ప్రమేహే విషముజ్వరే | మూత్రకృచ్ఛే మూడగర్భే వాతరోగేచ దారుణే | నీలకంఠ రసోనామ్నా శంభునానిర్మతిస్స్వయం ||

తా॥ రసము గంధకము లోహాభిస్మము నాభి చిత్రమూలము లవంగములు లవంగ పత్ర రేణుకలు తుంగము స్తలు మోడి నాగ కేసరములు కరక తాడి వుశిరికలు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు తామ్రీభస్మము యివియన్నియు సమభాగము వీటికి రెండింతలు బెల్లముచేర్చి మర్దించి శనగింజలంత మాత్రుజేసి నేవించిన కాస శ్వాస గుల్మము ప్రమేహము విషమజ్వరము మూత్రకృచ్ఛము మూడగర్భము వాతరోగము యివి యన్నియు నశించు. (ఇదియ శంభునిచే జెప్పబడిన నీలకంఠరసమనంబడు.)

లోకనాధపోటలీ రసము.

శ్లో॥ కృత్వాజంభ రసేనగంధ రసయోస్త తుల్యతామ్రావృతం | గోలంలావణ యంత్రగర్భ నిహితం రుద్ధావచేత్తంశనైః | యీమానప్తకపర్దజేన సకలంతుల్యేన తద్భస్మనా | యుక్తం చిత్రకవారిణాలఘు తిరంపిష్ట్యావుటం దాపయేత్ | సంశుద్ధా మితిపోటలీంసహ విషంమారీచచూర్ణేనతాం | మృద్వీయాదితి లోకనాధ విధినాదౌర్బల్య కాసాదిషు | శోఫామానిలగుల్మ శూల కసనశ్వాసగ్రహణ్యర్శసీ | ప్రోథేయక్షుణిపాండురోగ సహితేసంతాపమాంద్యారుచౌ ||

తా॥ గంధకము పాదరసము వీటిని సమభాగములుగశేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి కజ్జలిజేసి కజ్జలికి సమమెత్తు తామ్రముతో డబ్బిచేసి అందుఔషధము

నునిచి మూతనైచి పిదప కుండయంద్ధాభాగము వుప్పుబోసి అందుపై డబ్బినునిచి మరల కుండనోటికిసముగు వుప్పుబోసి కుండకు మూతమూసి చీలమన్నుజేసి 8 యామములు అగ్నియందు పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి ఆడబ్బిలో ఔషధమును దానికిసముగు గవ్యలభస్మముజేర్చి చిత్రమాలగసముతోనూరి పుటంబిడి చల్లారినపిదపదీసి అందు నాభి మిరియాల చూర్ణముచేర్చి చూర్ణించి లోకనాధరసమువలెనే నేవించిన దుగ్బలత్వము కృశత్వము వాపు అమ్లవాతము గుల్మము శూల కాస వుబ్బసము సంగ్రహణి అదృస్సు ఊయ పాండు సంతాపము అగ్నిహండ్యము అరుచి వీటిని నశింపజేయు.

అమృతార్ణవ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంశుద్ధం మృతతోహంచటంకణం ।
 రాస్నావిడంగత్రిఫలా దేవదాగుకటుత్రయం ।
 అమృతాసద్మకంక్షౌద్రం విషంతుల్యాలశచూర్ణితం ।
 త్రిగుంజంసర్వకాసార్తో నేవయేదమృతార్ణవం ॥

తా॥ రసము గంధకము లోహభస్మము వెలిగారము రాస్న వాయువిశంగములు కరక తాండ్ర వుశిరికలు దేవదారు శొంఠి మిరియాల పిప్పళ్లు తిప్పటిగ తామరకాడలు నాభి వీటిన్నయు సమభాగములుగచేర్చి చూర్ణించి 8 గుంజములయెత్తు తేనెతో నేవించిన సర్వకాసలు మానును. దీనిని (అమృతార్ణవమనియెదరు.)

అగ్ని రసము.

శ్లో॥ రసగంధకపిప్పల్యో హారీతక్యాక్షవాసకః ।
 యష్టిస్సమంగుడంచూర్ణం బబ్బాలక్వాభభావితం ।
 ఏకవింశతివారేణ శ్రోషయిత్వావిచూర్ణయేత్ ।
 భక్షయేన్నృధునాహంతి కాసమగ్నిరసోహ్యయం ॥

తా॥ రసము గంధకము పిప్పలి కరక తాండ్ర అడ్డసరము అతిమధురము వీటి నన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి బెల్లమువైచినూరి నల్లతుమ్మపట్టకషాయముతో 21 భావనజేసి మాత్రలుజేసి యెండించి తేనెతోనేవించిన కాసనశింపు. దీనిని (అగ్ని రసమనియెదరు.)

రసయోగాగ్ని కుమారరసము.

శ్లో॥ సమానంగంధకరసం తదర్థంసత్సనాభకంఃరసతుల్యంతాంఘ్రం
 భస్మ ఖల్వేవిక్షిప్యమర్దయేత్ । హంసపాదిరసేనైవగుటికాం

కారయేత్తతః । కాచకుప్య్యాంవినిక్షిప్య వాలుకాయంత్రో
 కేపచేత్ । స్వాంగశీతలముధృత్య పునఃఖల్వేచమర్దయేత్ ।
 వహ్నిత్రికటుకీధూర్తః సమంచార్ద్రాకవారిణాః । గుంజామాత్రం
 పదాతవ్యః మందాగ్నోసన్నిపాతకే । అయమగ్నికుమారస్తు
 కాసశ్వాసక గుల్మనుత్ । ధనుర్వాతే త్వజ్జీర్ణేచ శూలేచ
 ఊయకాసకే ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిన గంధకము యివి సమము వీటిలోసగము వత్స నాభి రసమునకుసమంతామ్రభస్మము వీటిని ఖల్వమునందువైచి హంస పాదిరసముచె మర్దించి ఘుటికలుచేసి వాలుకాయంత్రమున 12, యామములువండి స్వాంగశీతలమున దీసి ఔషధమునకుసమం చిత్రమాలము త్రికటుకచూర్ణము నల్లపుమ్మెత్తివిత్తుల చూర్ణముచేర్చి మరల మర్దించి గుంజామాత్రము అల్లపు రసముతోనేవించిన మందాగ్ని సన్నిపాతములు కాస శ్వాస గుల్మము ధనుర్వాతము అజీర్ణము శూలము ఊయ కాస యివియన్నియు నశింపు.

స్వయమగ్ని రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంకుర్వాత్ఖల్వేచకజ్జలీం । తయోస్సమం
 తీక్షణచూర్ణం మర్దయేత్కన్యకాద్రవైః । ద్వియామాం తేకృ
 తంగోళం తామ్రపాత్రేవినిక్షిపేత్ । ఆచ్ఛాద్యై రిండపత్రేణ
 యామాం తేప్యష్ణతాంప్రజేత్ । ధాన్యరాశౌ న్యసేత్పశ్చా
 ద్వియామాం తేసముద్ధరేత్ । సంవేష్యగాలయేద్వస్త్రీసద్యో
 వారితరంభవేత్ । త్రికటుత్రిఫలావైవ జాతీఫల లవంగకం ।
 ఏతేషాంససభాగానాంసమంపూర్వోదితంభవేత్ । సంచూర్ణ్య
 లోడయెత్క్షాద్యై ర్భక్ష్యంనిమ్క ద్వయంతథా । స్వయమగ్ని
 రసోనామా ఊయకాసనికృంతకః । ఇంద్రవారుణికామూలం
 భృంగీకృష్ణా తిలై స్సహ । భక్షయేన్నైయ కాసార్తో నిమ్క
 మాత్రంప్రశాంతయే ॥

తా॥ శుద్ధిరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందు వైచి బాగుగమర్దించి దానికిసమం ఉక్కుభస్మముచేర్చి కలుబందరసముతో 2 యామములు మర్దించి ముద్దజేసి రాగిసంపుటములోనుంచి దానిపై ఆముదపాకులను

జాటి 1 యామమువరకునుచిన వుష్ణంబగు. పిదపదానిని ధాన్యరాశియందు 2 యామములుగాని లేక 2 దినములుగాని వునిచి పిదప దానిని దీసి ఖల్వమునందువైచి మెత్తగ చూర్ణించి వస్త్రఘాలితముజేసి వీటిపైవైచిన తేలినపిదప ఈ లోహచూర్ణమునకు సమము త్రికటుకములు త్రిఫలములు ఏలకులు జాజికాయ లవంగములు వీటినిన్నియు చూర్ణించి కలిపి తేనెచేర్చి 2 నిమ్మములచొప్పున నేవించినను లేక నిమ్మముయొత్తు వెట్టిపువ్వువేరు గుంటగలగర పిప్పళ్ళు నువ్వులు వీటియనుపానముతో నేవించినను క్షయకాసము హరించు.

నర్వాంగ సుందరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతం విషంగంధం శుద్ధతాళకమాక్షికం । ఏతానిసమ భాగాని ఖల్వమధ్యే వినిషీపేత్ । హంసపాదీ రసేనైవ ద్వియామంమర్దయేద్దృఢం । కాచకుప్యానివేశ్యాథ వాలు కాభిఃప్రపూరయేత్ । సాంగశీతలముద్భృత్యద్విగుంజంభక్షయే త్సదా । చిప్పికాసం నిహంత్యాశు సర్వకాసనియచ్ఛతి । నర్వాంగసుందరోహ్యేష రోగరాజనికృంతనః । దశభిర్మ ర్చైర్మృకాం పథ్యాంపిప్యాంభసాతథా । నాభిజానాతికా సంచ నిద్రాసుఖకరంపరం ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము తాళకము హేమమాక్షికము వీటినిన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిరసముతో 2 యామములు బాగుగమర్చించి గాజాకుప్పెలోనునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు మృద్ధ్య గ్నితోవండి సాంగశీతలమునదీసి 10 మిరియాలు 1 కరక్కాయ వీటిని వుడకముతో నూరి ఈ అనుపానముతో 2 గుంజములయొత్తు నేవించిన చిప్పికాకాసము సర్వకాసలు క్షయరోగము యివి నివర్తించు.

విజయశ్చైరవ రసము.

శ్లో॥ రసభాగాభవేదో గంధకోద్విగుణోమతః । త్రిభాగాపిప్పలీ గ్రాహ్యో చతుర్భాగాహారీతకీ । విభీతఃపంచభాగస్తు వాసాషడ్గుణికామతా । భార్జీసప్తగుణాగ్రాహ్యో త్వేతచ్ఛుర్ణంప్రకల్పయేత్ । బర్బరక్వాథమాదాయ భావయేదేశవింశతి । విభీతకీ

ప్రమాణేన మధునాగుళికాక్రియా । ఏకై కాంభక్షయేత్స్పృతః

కాసశ్వాసవిनाశసి । బ్రహ్మణానిర్మితో హ్యేవ్యపరసోవిజయశ్చై రవః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు పిప్పళ్ళు 3 భాగములు కరక్కాయలు 4 భాగములు తానికాయలబెరడు 5 భాగములు అడ్డసరపు యానెలు 6 భాగములు గంటుభారంగి 7 భాగములు వీటినిన్నియు చూర్ణించి నూరి వావింటివేరుక సాయముతో 21 మార్లు భావనజేసి తానికాయలంత మాత్రలుజేసి యెండించి యందొకమాత్రచొప్పున ప్రాతఃకాలమున తేనె అనుపానముతోనేవించిన సర్వ కాసశ్వాసలు హరించు.

త్రినేత్రక రసము.

శ్లో॥ భస్మతామ్రాభ్రీత్థ్వానాం కాసమర్దవరీరసైః । మునిజై ర్వేతసామై న దినంమర్ద్యంసుపిండితం । నిష్కార్దంపి త్తకాసారో సర్వకాసనియచ్ఛతి ॥

తా॥ తామ్రీభస్మము అభ్రీకభస్మము పుక్కుభస్మము వీటినిన్నియు సమ భాగములుగ ఖల్వమునందునిచి కసివింద పిల్లపీచరవేళ్ళు అగళిఆకు పుల్లప్రబ్బులి వీటి రసములతో ప్రత్యేకముగ వొక్కొకదినముమర్చించి 2 గురిగింజలంతగాని లేక అర్ధ నిష్కప్రమాణముగాని మాత్రలుజేసి యెండించి వొక్కొకమాత్రచొప్పున నేవించిన వైత్ర్యకాసలు సర్వకాసలు హరించు.

ఆమకాసమునకుచంద్రామృత రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతామృతంగంధం నేపాశంచసమాంశకం । అర్కమూలకషాయేణ మర్దితంచత్రియామకం । డోలాయంత్రే యామమాత్రం పాచితంచసముద్ధరేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్య మామకాసనియచ్ఛతి । అయంచంద్రామృతో నామ చంద్రనాధేననిర్మితః ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము నేపాశములు వీటినిన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడువేళ్ళు కషాయము 3 యామములు మర్చించి పిదప డోలాయంత్రమున నొకయామమువండి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి యెండించి యందొక్కొక్క మాత్రచొప్పున నేవించిన ఆమకాసము నివర్తించు.

పాంశుకాసకుకాససంహారభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంసమంచాభ్రం హింగుళంవిషతాళకం । తుల్యం తుల్యంఖల్వమధ్యే ఓనేన్ద్ర్యందినద్వయం । హంసపాదికపాయేణ కుక్కుటీ పుటపాచితం । మార్ణిక్పతం చతత్సమ్యక్ జ్ఞాపమాత్రంప్రదాపయేత్ । పాంశుకాసవినిాశస్సాస్య తస్యై కాసక్షయోభవేత్ । శ్రీమద్దహననాథేన కాససంహారభైరవః । రసోయంనిర్మితోయత్నాల్లోకరక్షణహేతవే ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రాభస్మము శుద్ధఇంగిళికము శుద్ధనాభి తాళకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదియాకుకపాయముతో 2 దినములు మర్చించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మినపగింజప్రమాణము పిప్పలి చూర్ణము తేనెచేర్చిసేవించిన పాండు కాస సర్వకాసలు నివర్తించు.

శ్లేష్మజిహ్వకాసమునకుశిలాతాళ రసము.

శ్లో॥ త్రికంటకరసైర్భాస్యం తాళకంచమనశ్శిలాదినంవాసారసైః శిష్ట్యా వాలుకాయంత్రపాచితం । ద్వియామాం తేసమద్భృత్య తత్తుల్యంచ కటుత్రయం । నిర్గుండీమూలచూర్ణంచ త్రూయస తుల్యంవిచూర్ణయేత్ । శిలాతాళ రసోనామ్నా మూషైకం శ్లేష్మజిహ్వకే । వైజయంతీజయాక్వాథ మాక్షి కేనైవకాస జిత్ । త్రిశూలీమూలజక్వాథ త్రికటుస్సాస్యచ్చకాసజిత్ ॥

తా॥ శుద్ధతాళకము శుద్ధమణిశిల వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి అడ్డసరపాకురసముతో 1 దినము మర్చించి పిదప పల్లెరుకపాయముతో 1 దినము భావనజేసి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములుపండి సాంగ శీతలమునదీసి చూర్ణించి చూర్ణమునకుసమం త్రికటుచూర్ణము త్రికటుచూర్ణమునకు సమం వావిలివేళ్ళపట్టచూర్ణముచేర్చి మర్చించి మాషప్రమాణము ఔషధమును తక్కెలి కరక వీటికపాయమునందుచేర్చి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనినను లేక పల్లెరుకపాయమునందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణములైచి ఈతనుపానముతోగాని సేవించిన శ్లేష్మ జిహ్వకాస హరించు.

చిత్రకాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ చిత్రకంపిప్పలీమూలం వోవ్యంముస్తా దురాలభాశశీపుష్కర మూలంచ శ్రేయసీసురసావచా । భాగ్యీభిన్నారుహారాస్నా

కర్కటాఖ్యాచకర్షికా । కల్కోగ్నిదగ్ధద్వితులం కషాయేపల వింశతిః । మత్స్యందికాయాదశవా సర్పిషః కుడవంపచేత్ । సిద్ధశీతే వృథక్ డ్రాద పిప్పలీ కుడవాన్వితం । చతుఃపలం తు గాక్షీర్యా శ్చూర్ణంతత్ర ప్రదాపయేత్ । లేహయేత్కాస హృద్రోగ శ్వాసగుల్మనివారణం ॥

తా॥ చిత్రమూలము మోడి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తుంగము స్తలు దురద గొండిమూలము కచోరములు పుష్కరమూలము కరక్కాయ తులసి వస గంటుభారంగి తిప్పతీగ సన్నూరాస్నుము కర్కాటకశృంగి వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చేర్చిమూరి కల్కముజేసి 200 పలములనీటియందుకలిపి 20 పలములు మిగులనటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు 10 పలముల బెల్లము కుడవమెత్తు నెయ్యిచేర్చి లేహపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 1 కుడవము పిప్పలిచూర్ణము 1 కుడవము చెదు రుప్పు చూర్ణము 4 పలములులైచి కలియబెట్టి సేవించిన కాసము అొమ్మనొప్పి శ్వాసము గుల్మము యివియన్నియు నివర్తించు.

క్షుద్రాన లేహము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీశతం స్యాదభయాశతంచ ద్రోణేజలస్య ప్రపచే త్కషాయం । తులాప్రమాణేన గుడేనయుక్తం పక్త్యాభయా భి స్సహతాభిరత్ర । శీతేషీ వేత్తణ్మధునః పలానిచత్రీణి కటు త్రయస్య । త్వక్వత్రకై లాగరుకేసరాణాం చూర్ణాత్పలంచేతి విదేహదుప్తః । క్షుద్రానలేహః కఫజాన్వికారాణ్ శ్వాస శోషానవిపంచకాసాణ్ । హిక్కామురోరోగ మపస్మృతించ హత్వావివృద్ధింకురుతేనలస్య ॥

తా॥ నేలములక 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటిని నలియ గొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందు చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు పాతబెల్లము 100 పలములుకలిపి పైకషాయములోని కరక్కాయలనందువైచి పక్వము జేసి చల్లారినపిదప తేనె 6 పలములు త్రికటుచూర్ణము 3 పలములు లవంగపట్ట అకు పత్రి యేలకులు అగరు నాగకేసరములు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకముచూర్ణించి ప్రత్యే కము వొక్కొక్కపలముచొప్పునచేర్చి లేహపక్వముగవండి సేవించిన శ్లేష్మరోగములు శోష పంచవిధకాసలు యెక్కిళ్ళు అొమ్మనొప్పి ఆపస్మారము వీటిని నశింపజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయు.

మహాక్షుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీ)మూలంతులాచై వ పంచకోలం తదర్థకం । తదర్థం గ్రంధికంచైవ భార్జీరాన్నా పృథక్పలం । హారీతక్యాశ్శతం చైవ ద్వికుంభంజలమేవచ । వాసాభృంగంచనిర్గుండి కురంట ట్సుద్రమేవచ । స్వరసంప్రసమేకై కంప్రస్థంగో ఛాగమూత్రయోః । పురాణగుడమాదాయ తులామేకాం నిధాపయేత్ । త్రికలు త్రిఫలాగ్రంధి చాతుర్జాతకసైంధవం । ద్విత్వారంపంచలవణం టంకణంరామతంపృథక్ । పలంపలం వినిక్షేప్యం కాసానాం వింశతింజయేత్ । మహాక్షుద్రాదికోనామ లేహ్యరాజోన సంశయః ॥

తా॥ నేలములకవేళ్ళు 100 పలములు పంచకోలములు 50 పలములు మోడి 25 పలములు గంటుభారంగి రాన్న యివి ప్రత్యేకము వొక్కొక్కపలము కరక్కాయ పలుపు 100 పలములు వీటినిన్నియు 2 కుంభముల పుడకమునందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి అందు అడ్డసరము గుంటగలగర వావిలి ములుగోరింట వీటి ఆకులు నేలములకవేళ్ళు వీటిరసము ప్రత్యేకము వొక్కొక్క ప్రస్థము ఆవుపంచితము 1 ప్రస్థము మేకపంచితము 1 ప్రస్థము ప్రాశబెల్లము 100 పలములువైచి పక్వంబగు నపుడందు త్రికటుకములు త్రిఫలములు మోడి చాతుర్జాతములు సైంధవలవణము యవ ఊరము సజ్జ్వారము పంచలవణములు పేల్చినవెలిగారము పేల్చినయింగువ వీటిని ప్రత్యేకము వొక్కొక్కపలముచొప్పనచేర్చి లేహ్యపక్వముగవండి సిద్ధపరిచి నేవించిన 20 కాసలు వారించు. ఇదియ (మహాక్షుద్రాది లేహ్యమనబడు.)

లఘుక్షుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ సమూలంకంటకారీచ చపలాచపలాజటా । అపామార్గస్యబీజాని జిర్ణంసాముద్రకంతథా । మధునాలేహయేత్సర్వం కాసశ్వాసహారంపరం । ఉరఃక్షతక్షయేతీవే కఫరక్తంవమోషుచ ॥

తా॥ వాకుడుసమూలము పిప్పలి మోడి ఉత్తరేణివిత్తులు జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము వీటిని సముగచూర్చించి తేనెచేర్చి నేవించిన కాస శ్వాస ఉరఃక్షతక్షయ తీవ్రమగు కఫరక్తవాంతులు వీటిని నశింపజేయు.

క్షతకాసలకు ఇత్వాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ ఇక్షిక్షువాలికాపద్మ మృణాళోత్పలచందనైః । మధుకంపిప్ప లీద్రాక్షా లాక్షాశృంగీశతావరీ । ద్విగుణాచతుగాక్షీరీ సితా సరైశ్చతుర్లుణా । లిహ్యోత్తంమధుసర్పిర్భ్యాం క్షతకాస నివృత్తయే ॥

తా॥ చెరుకురసమునందు మోడుగగడ్డి తామరపూలు తామరతూండ్లు పల్లకలు పలు చందనము యష్టిమధుకము పిప్పలి ద్రాక్ష లక్క కర్కాటకశృంగి పిల్లపీచర వీటిని సముభాగములుగచూర్చించి చూర్లమునకు 2 భాగములు తపక్షీరీచేర్చి వీటికన్ని టికి నాలుగోపాలు చక్కెరచేర్చి నెయ్యివైచి లేహ్యపాకముగవండి పిదప తేనెచేర్చి నేవించిన క్షతకాస నివర్తించు.

వాసాకూష్మాండ లేహ్యము.

శ్లో॥ పంచాశతపలంసన్నం కూష్మాండంప్రస్థమాజ్యతః । పక్వంపల శతంఖండం వాసాక్వాథాథ కేవచేత్ । శుభ్రాధాత్రీఘనోభార్జీ త్రిసుగంధిశ్చర్షకైః । ఏలాతివిషధాన్యాక మరిచై శ్చపలాం శకైః । పిప్పలీకుడుపంచైవ మధుమానంప్రదాపయేత్ । కాసంశ్వాసం క్షయంహిక్కాం రక్తపిత్త హలీమకాణ । హృద్రోగమప్లుపిత్తంచ పీనసంచవ్యవోహతి ॥

తా॥ సన్నగతిగిన పెద్దగుమ్మడికాయ ఖండములు 50 పలములు 16 పలముల నేతితో పక్వముగ వేయించి అందు కలకండ 100 పలములువైచి 64 పలముల అడ్డ సరపుకషాయమునందు పచనజేసి అందు తపక్షీరీ పులికెనలుపు తుంగముస్తలు భారంగి లవంగపట్ట ఏలకులు లవంగపత్రి యివి ప్రత్యేకము 1 కర్షము ఏలకులు ఆతివస ధని యాలు మిరియాలు యివిప్రత్యేకము 1 పలము పిప్పళ్ళు 4 పలములు వీటినిచూర్చించి అందువైచి 8 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి లేహపాకముగవండి నేవించిన కాస శ్వాస క్షయ హిక్క రక్తపిత్తము హలీమకము హృద్రోగము ఆప్లుపిత్తము పీనస వీటిని నశింపజేయు.

విప్పల్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ విప్పలీమధుకంపిష్టం కషాయంసనితోపలం । ప్రస్థైకంగవ్యమా జ్యంచ క్షీరమితురసస్తథా । యవగోదూమమృద్వీకచూర్ణ మామలకీరసం । త్రైలంచప్రసృతాంశాని తత్సర్వంమృధు

పహ్నినా | పచేల్లోహఘృతక్షౌద్ర యుక్తస్సశ్వాసకాసనుత్ |
క్షయహృద్రోగకాసఘ్నా హితోవృద్ధాల్పరేతసాం ||

తా|| పిప్పళ్ళు అతిమధురము వీటిని నలియగొట్టి వైచి కషాయముకాచి అందు చక్కెర ఆవుపాలు నెయ్యి చెరుకురసము యివి ప్రత్యేకము 18 పలములు యవలపిండి గోధుమపిండి ద్రాక్ష వుసిరికెరసము మంచినూనె వీటిని ప్రత్యేకము 2 పలములు చేర్చి మంచాగ్నిచే లేహ్యపక్వముగవండి పిదప నెయ్యి తేనెచేర్చి కలిపి నేవించిన శ్వాస కాస క్షయ హృద్రోగము వీటిని నశింపజేయు. ఇది వృద్ధులు క్షీణవీర్యముగల వారలు వీరికి హితముగనుండు.

కంటకార్యాది లేహ్యము.

శ్లో|| కంటకారీంతులాంసీరే ద్రోణేపక్వాకషాయకం | పాదశేషం గృహీత్వాచ తస్మిన్ మార్ణానిదావయేత్ |
ప్లవకృలాంశాన్యే తానీ గుమాచీచవ్యచిత్రకం | ముస్తాకర్ణటశృంగీచ త్రూషణం ధన్వయాసకం | భారీ రాన్నాసతీచైవ శర్కరాపలవింశతిః ||
ప్రత్యేకంచపలాశ్యష్టాప్రదద్వాద్భృతలోహయోః | పక్వాలేహత్విజాతేచ శీతేమధుసలాష్టకం |
చతుష్పలంతుగాక్షీరీ పిప్పలీనాం చతుష్పలం | క్షీప్తాన్వి దధ్యాత్సు దృఢేమృణ్మయే భాజనే శుభే |
లేహాయంహన్తికాసార్తిం హిక్మాశ్వాసానశేషతః ||

తా|| వాకుడు 100 పలములు ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి నాలప పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు తిప్పతీగ చవ్యము చిత్రమూలము తుంగముస్తలు కర్కాటకశృంగి శోఠి పిప్పలి మిరియాలు దూలగొండి భారంగి సన్నరాన్న కచోరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలచొప్పన చూర్ణించిచేర్చి చక్కెర 20 పలములు నెయ్యి లోహభస్మము యివి ప్రత్యేకము 8 పలములు చేర్చి పక్వముగవండి చల్లారిన పిదప 8 పలములు తేనె తపక్షీరి 4 పలములు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములు చేర్చి బాగుగకలిపి బృథమగు మృణ్మయ పాత్రయందునిచి ధాన్యపుటమిడి నేవించిన కాస ఎక్కిళ్ళు శ్వాస వీటిని నశింపజేయు.

అగస్త్యహారితక్యాది లేహ్యము.

శ్లో|| దశమూలీస్వయంగుస్తా శంఖపుష్పీశరీబలా | హస్తిపిప్పల్యపా మార్గపిప్పలీమూలచిత్రకాణ |
భారీ పుష్పరమూలంచ ద్వీప లాంశంయవాధకం | హారితకీశతంచైవ జలేపంచాధకేపచేత్ |

యవైఃస్వినైఃకషాదే చపూతంతచ్చాభయాశతం | పచేద్గు డతులాందత్వాకుడపంచపృథక్ఘృతంతై లంపిప్పలిచూర్ణంచ సిద్ధశీతేచమాక్షికం |
లిహ్యోద్ద్యేచాభదేన్నిత్యమతఃఖాదేద్ర సాయనం | వలించపలితంహన్యాద్వన్ణాయుర్బలవర్ధనం | పంచ కాసాణ్ క్షయూణ్ శ్వాసాణ్ హిక్మాంచ విషమజ్వరాణ్ |
హన్యాత్తథాగ్రహణ్యరో హృద్రోగారుచివీనసాణ్ | అగస్త్య విహితంధన్యమిదంశ్రేష్ఠంరసాయనం ||

తా|| దశమూలములు దూలగొండి శంఖపుష్పి కచోరములు చిట్టాముట్టి గజ పిప్పలి వుత్తరేణు మోడి చిత్రమూలము భారంగి పుష్పరమూలము యివి ప్రత్యేకము 2 పలములు యవలు 256 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటినిన్నయు 1280 పలముల నీళ్ళయందువైచి కషాయముకాచి యవలు వుడికినపిదప వడియగట్టి కషాయమునందుండు కరక్కాయలవిత్తులనుతీసి మరలచేర్చి బెల్లము 100 పలములు నెయ్యి 4 పలములు నూనె 4 పలములు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములు వీటినిన్నయు కలిపి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప 4 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి నేతికుండయం దునిచి ధాన్యపుటమిడి నిత్యము 2 కరక్కాయలు ఆందుండులేహ్యము భక్షించిన వలీ పలితము పంచవిధకాసలు క్షయ శ్వాస ఎక్కిళ్ళు విషమజ్వరము సంగ్రహణి మూల వ్యాధి ఆరుచి పడిశము వీటిని నశింపజేయుటయే గాక వగ్గము ఆయుష్యము బలము వీటిని గలుగజేయు. ఇదియ (అగస్త్యమహామునిచే జెప్పబడిన హారితక్యాది లేహ్య మనంబు.)

ఆర్ద్రాకాది లేహ్యము.

శ్లో|| ఆర్ద్రాస్యాద్దతులంగుడన్యచ తథార్ద్రాంభ్రీంచకుస్తుంబరీ |
దీప్యాయోజరణాత్రిజాత కటుకంచై తత్ప్రచేద్యక్తితః |
లేహ్యారత్నకలేతదైవ కధితఃప్రాణప్రియాయామయా |
కాసాశ్శోబ్యరషీనసశ్వయ ధుగుగ్గుల్మక్షయధ్వంసకః ||

తా|| అల్లము 50 పలములు బెల్లము 50 పలములు ధనియాలు వోహము లోహ భస్మము జీలకఱ్ఱ లనంగపట్ట ఆకుపత్రి యెలకులు కటుకరోహిణి వీటిని ప్రత్యేకము 1/2 పలముమంతున చూర్ణించిచేర్చి యుక్తిగలేహ్యపాకముగవండి నేవించిన కాస అశ్మస్సు జ్వరము పీనస వాపు గుల్మము క్షయ వీటిని నశింపజేయు.

న్యాయోహారితక్యాని లేహ్యము.

శ్లో॥ సమూలపుష్పచ్ఛదకంటకార్యా స్తులజలేద్రోణపరిప్లుతాచ |
 హారీతకీనాంచ శతనిదధ్యా దేతత్తుపక్త్యా చరణావశేషం |
 గుడస్యదత్వా శతమేతదగ్నో విపక్వముత్తార్య తతస్సుశీతే |
 కణుత్రికంచత్రిపలప్రమాణం పలానిషట్సుప్సరస్యచాపి | క్షీ పే
 చ్చతుష్టాతపలంయథాగ్ని ప్రయుజ్యమానో విధినానలేహః |
 నాతాత్మకంపి త్తకఘోద్భవంచ ద్విదోషకాసానపిసన్నిపాతాకా |
 క్షతోద్భవం కానక్షయంచ హన్యాత్సపీనన శ్వాసమురః
 క్షతంచ | యక్ష్మాణమేకాదశముగ్రభూయం భృగూపదిష్టంహి
 రసాయనంస్యాత్ ||

తా॥ వాకుడుసమూలము 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు 512
 పలములనీశ్యయందునిచి 4 పాలు మిగులనటుల కషాయముకాచి అందు బెల్లము 100
 పలములుకలిపి లేహ్యపాకముగవండి చల్లార్చిపీదప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగ
 పట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు యివిప్రత్యేకము 1 పలము చూర్ణము లేనే
 తి పలములుచేర్చి కలిపి బలానగుణ్యముగ సేవించిన పిత్తకఫ ద్విదోష సన్నిపాత
 కానలు క్షతకాన క్షయ పీనన శ్వాస పురఃక్షతము యేకాదశవిధక్షయలు వీటిని
 నశింపజేయు.

కాసఖండనావ లేహ్యము.

శ్లో॥ అజామూత్రం శతపలంమందాగ్నో గుడపాకవత్ | పక్త్యావి
 భీతకంచూర్ణం పలద్వయమితంక్షీ పేత్ | పలంసిప్పలిచూర్ణంచ
 పలమాత్రంమృతాయసం | కంటకారీఫలరజోనిఃక్షీ పేచ్ఛపల
 ద్వయం | తతోమాసద్వయంఖాదే ట్టంకకర్షమథాపివా | క్షోద్ర
 రంభాంబునావాపి సర్వకాసాత్ప్రీముచ్యతే | అసాధ్యభిషజా
 త్యక్తా శ్చిరజాఃపథ్యవర్జితాః | యేకాసాస్తేత్వనేనాకు ప్రణ
 శ్యంతినసంశయః | కాసఖండననామాయం యోగత్రయ
 భాషితః ||

తా॥ మేకవంచితము 100 పలములు 1 పాత్రయందునిచి మంచాగ్నిచే బెల్లపు
 పాకమువలె పచ్చనంతవరకుకాచి అందు తానికాయలచూర్ణము 2 పలములు పిప్పలి

చూర్ణము 1 పలము లోహాభస్మము 1 పలము వాకుడుకాయలచూర్ణము 2 పలములు
 వీడినన్నియుతేర్చి లేనే ఆరటిపండ్లరసమువైచి తులప్రమాణమువంతున 2 మాసములు
 సేవించిన సర్వకాసలు నశించు.

ఖండామలక లేహ్యము.

శ్లో॥ ధాత్రీఫలందశపలం జలంస్యాదాథకార్ణకం | దేయంపచేత్త్రి
 దివసం ఖండందశపలంక్షీ పేత్ | లేహ్యపాకేనవిపచే త్కల్క
 ద్రవ్యాణిదాపయేత్ | ఖర్జూరంద్విపలందత్వా గోస్తనీద్విపలం
 తతః | పలమాత్రంకణాశుంఠీ మరీచంచపలార్ణకం | జాత్రీఫలం
 చతత్ప్రతం విశంగంచనుదీప్యకం | ద్విజీరకంచతాళీసం ప్రత్యే
 కంచతులార్ణకం | సర్వమేకత్రసంచూర్ణ్య లేహ్యపాకేనిదాప
 యేత్ | తతఃపుష్పరసందత్వా దశముష్టీసమన్వితం | ప్రాత
 స్నాయేషుసేవేత సర్వకాసవినాశనం | మోహకా సార్తిశ్వా
 సంచసర్వపై త్యవినాశనం | ఖండామలకనామేదం లేహ్యంకాస
 కులాంతకం ||

తా॥ వుశిరికెపలుపు 1 1/2 కేరును యిరసనీశ్యయందునిచి 3 దినములు కషాయము
 కాచి వడియగట్టి అందు కలకండ 10 పలములుచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి అందు
 ఖర్జూరపుపండ్లు 2 పలములు ద్రాక్ష 2 పలములు శొంఠి 1 పలము పిప్పళ్ళు 1 పలము
 మిరియాలు 1 1/2 పలము జాజికాయ జాపత్రి వాయువిశంగములు వోమము జీలకఱ్ఱ
 నల్లజీలకఱ్ఱ తాళిసపత్రి యివిప్రత్యేకము 1 1/2 తులముచొప్పనచేర్చి చూర్ణించి లేహ్య
 మునందువైచి పక్వముగవండి అందు 10 పలములు లేనేకలిపి ప్రాతస్నాయంకాలముల
 యందు 40 దినములు సేవించిన సర్వకాసలు మేహకాస శ్వాస సర్వపైత్యములు వీటిని
 నశింపజేయు.

కాసలకు శుంత్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శుంఠీదురాలభైరండ మూలంకర్కటశృంగికా |
 చచుందరీదేవదారు చూర్ణ మేసాంసమాంశతః |
 ఉష్ణేనవారిణాకింవా తై లేనాలోఘ్యభక్షితం |
 వాతజంఘ్రేష్ణుజంకాసం నాశయత్యతివేగతః ||

తా॥ శొంఠి దూఱగొండి ఆముదపువేరు కర్కాటకశృంగి చదుందరము దేవ
తారు వీటిని సమముగచూర్చించి పుష్టాదకముతో సేవించినను లేక నూనెతో సేవించి
నను వాతజకాస క్లేష్ట్రజకాస వీటిని నివర్తించు.

భద్రముస్తాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భద్రముస్తాకణాచూర్ణం సమాంశం మధునాసహ ।
నిహన్తిభక్షితంశీఘ్రిం క్లేష్ట్రకాసంసంశయః ॥

తా॥ భద్రముస్తల పిప్పళ్ళు వీటిని సమాంశములుగ చూర్చించి తేనెతో సేవిం
చిన క్లేష్ట్రకాస నివర్తించు.

కటుత్రయాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కటుత్రయంపావక దేవదారురాన్నావిడంగ్రిఫలామృతానాం । చూ
ర్ణంసమాంశంసితయాశమేతం కాసంజయేద్విష్టగదేవదైత్యాణా ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము దేవదారు సన్న రాస్త వాయు
లవంగములు కరక తాడి వుళికికలు తిప్పనత్తు వీటిని సమముగచూర్చించి చూర్ణమునకు
సమము చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాస నివర్తించు.

భాజ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భారీశుంఠికణాచూర్ణం గుడేసశ్వాసకాసనుత్ ।
సంయుతో మధుసర్పిర్యాయం చూర్ణంత్రికటుసోభవం ।
నిహన్తితరసాకాసం శ్వాసానివగజాహారిః ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి పిప్పలి వీటిని సమముగచూర్చించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చు
కొనినను లేక శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్చించి అందు తేనె నెయ్యిచేర్చి
పుచ్చుకొనినను కాసశ్వాసలు నివర్తించు.

లవంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లవంగజాతీఫలపిప్పలీనాం భాగాశ్చకల్యాయితనమాసపూర్వాః ।
పలార్దమానుమరిచంప్రదేయం పలానిచత్వారిమహకాషధన్య ।
సితాసమస్తేనసమాప్యచూర్ణం రోగానిమానాశుబలాన్నిహన్తి ।
కాసజ్వరారోచకమేఘగుల్మశ్వాసాగ్నిమాంద్యగ్రహణీవికారాణా ॥

తా॥ లవంగములు జాడికాయలు పిప్పళ్ళు యివిప్రత్యేకము 1 తులము తాడి
కాయలు 3 తులములు మిరియాలు 2 తులములు శొంఠి 4 పలములు వీటినిన్నియు

చూర్చించి చూర్ణమునకుసమము చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాసజ్వరము అరుచిమేహము
గుల్మము శ్వాస అగ్నిమాంద్యము గ్రహణీవికారము వీటినిన్నిటిని నివర్తించు.

పిప్పల్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం శుంఠీచూర్ణంబిభీతకం ।
మధునాలేహయేచ్ఛాశు హారేత్కాసంత్రిదోషజం ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మోడి శొంఠి తాడికాయ వీటిని సమముగచూర్చించి తేనెతో
సేవించిన సన్ని వాతకాస నివర్తించు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూర వాలుకంకోల జాతీఫలదళంసమం ।
లవంగంనాగమరిచం కృష్ణాశుంఠివిపర్ణితా ।
చూర్ణంసితాసమంగ్రాహ్యం రోచనంక్షయకాసజిత్ ।
వై న్వర్యశ్వాసకాసఘ్నం ఛర్దిస్తప్తప్లాక్షయాపహం ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము వట్టివేరు కంకోలములు జాడికాయలు జాపత్రి వీటిని
సమముగగ్రహించి లవంగములు నాగకేసరములు మిరియాలు పిప్పళ్ళు శొంఠి వీటిని
క్రమవృద్ధిగ్రహించి వీటినిన్నియుచూర్చించి సమముగ చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన
క్షయ కాస స్వరభేదము శ్వాసకాస వాన్తి దప్పి క్షయ వీటిని నశించు.

త్రికటుకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కటుత్రికంచ్చిన్నలతాకృశాను ఫలత్రికంవేల్లభవంసరాన్నా ।
సశర్కరంచూర్ణమిదంతుసేవ్యం కాసాటవీదాహదవాసలాఖ్యం ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తిప్పతిగ చిత్రమూలము కరక తాడి వుళి
కలు మిరియాలు రాస్త వీటినిచూర్చించి చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి పుచ్చు
కొనిన కాస నివర్తించు.

ద్విత్వారాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్వైత్వారాపంచమూలాని పంచైవలవణానిచ ।
సతీనాగరకోదీచ్ఛ కల్కంవావస్త్రఘృలితం ।
పాయయేచ్ఛఘృతోన్మిత్రం సర్వకాసనీబర్హణం ॥

తా|| సర్వక్షయము యవక్షయము పంచమాలములు పంచలవణములు కమారములు శొంఠి కురుజేప వీటిని చూర్ణించి వస్త్రపూలితమొనర్చి నెయ్యికలిపి పుచ్చుకొనిన సర్వకాసలు నివర్తించు.

—|| ఘనాది గుటికలు. ||—

శ్లో|| ఘనవిశ్వశివాగుడజాగుటికా త్రిదినువదనాంబుజమధ్యధృతా | హరితిశ్వసనంకనసంలలనే లలనేపహిమంహృదయేనిహితా ||

తా|| తుంగముస్తలు శొంఠి కరక్కాయవలుపు వీటిని సంమాంశములుగ చూర్ణించి అందుబెల్లముకలిపి మాత్రలుచేసి 3 దినములు భక్షించిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

హారీతక్యాది ఘుటికలు.

శ్లో|| హారీతకీకణాశుంఠీ మరీచంగుడనంయుతం |

కాసఘ్నో మోదకఃప్రోక్తః పరంచానలదీపనః ||

తా|| కరక్కాయవలుపు పిప్పళ్ళు శొంఠి మిరియాలు వీటిని సమముగ చూర్ణించి అందు బెల్లముకలిపి మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన కాసము నివర్తించుటయే గాక అగ్నిదీపనము కలుగు.

త్రిజాతాది ఘుటికలు.

శ్లో|| త్రిజాతమర్ధ కర్ణంచ పిప్పల్యర్ధ పలంసితా | ద్రాక్షామధుక ఖర్జూరం పలాంశం శ్లక్ష్యకల్కితం | మధునా గుటికాఘ్నంతి తావృష్యాఃపిత్తశోణితే | కాసశ్వాసా రుచిచ్ఛర్ది మూర్ఛా హిఢ్మామదభ్రామాః | క్షుతక్షయస్వరభ్రాంశ స్త్రీహాశోమాఢ్య మారుతాః | రక్తనిష్ఠీవహృత్పార్శ్వ రుక్మీసానాజ్వరానపి ||

తా|| లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు యివిప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ తులము పిప్పళ్ళు 2 తులములు ఖండశర్కర ద్రాక్ష అతిమధురము ఖర్జూరములు వీటిని ప్రత్యేకము 4 తులములవంతునచేర్చి మెత్తగచూర్ణించి తేనెచేర్చి మాత్రలుజేసి నేవించిన బలముకలుగును మఱిన్ని పిత్తరక్తము దగ్గు పుబ్బసము ఆరుది వాని మూర్ఛ యొక్కళ్ళు మదము భ్రామ క్షుతక్షయ స్వరభ్రాంశము స్త్రీహాము క్షయ ఆఢ్య వాతము రక్తవాని హృద్రోగము పార్శ్వకూల దప్పి జ్వరము ఇవియున్నియు నశించు.

మరీచ్యాది ఘుటికలు.

శ్లో|| మరీచంకర్ణమాత్రంచ పిప్పలీకర్ణసంమితా|అర్ధకర్ణోయవక్షారో కర్ణయుగ్మంచదాడిమం| ఏతచ్ఛూర్ణీకృతంయుంజ్యా దప్తకర్ణ గుడేనహి | శాణప్రమాణగుటికా కృత్యావక్త్రేవిధారయన్| అస్యాఃప్రభావాత్సర్వే పికాసాయాన్త్యైవసంక్షయం ||

తా|| మిరియాలు 1 కర్ణము పిప్పళ్ళు 1 కర్ణము యవక్షారము $\frac{1}{2}$ కర్ణము దాడిమపండువలుపు 2 కర్ణములు వీటినిచూర్ణించి ఈ చూర్ణమునందు బెల్లము 8 కర్ణములుచేర్చి శాణప్రమాణము మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనిన సర్వకాసలు నివర్తించు.

లవంగాది ఘుటికలు.

శ్లో|| తుల్యాలవంగమరిచా క్షుఫలత్వచస్సస్సరై వస్సమోనిగదితః | ఖదిరస్యసారః | బబ్బాలవల్కల కషాయయుతావిభావ్యా త్కాశాన్నిహన్తిగుటికాఘుటికాష్టకాన్తే ||

తా|| లవంగములు మిరియాలు తాడికాయవలుపు వీటిని సమముగను వీటికి సమముగ చండ్రచాపచేర్చి వీటినిన్నిటిని నల్లతుమ్మచక్క కషాయముచేసూరి మాత్రలు జేసి పుచ్చుకొనిన నొకజాములోదల కాసము నివర్తించు.

ధనంజయ ఘుటికలు.

శ్లో|| ధనంజయత్రిజాతకం కణాజటాకటుత్రికం | రసార్ద్రైకేవభావితం జయేచ్ఛకాసమాతతం ||

తా|| మద్దిపట్ట లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు పిప్పలిమూలము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి అల్లపురసమును మర్దించి గుటికలుజేసి పుచ్చుకొనిన ప్రబలముగు కాసనశించు.

ఖదిరాది ఘుటికలు.

శ్లో|| ఖాదిరం పాష్కరంశృంగీ కల్కులం ద్విజయస్త్రికా | హారీతకీ లవంగంచ వ్యోషంచాతివిషంతథా | కారవీయాసమమృతా బృహతీద్వయమక్షకం| పృథక్కర్ణద్వయం గ్రాహ్యం సూక్ష్మ చూర్ణంతుకారయేత్ | సరై వస్సమంఖాదిరంచ మేళయిత్వా విభావయేత్ |దాడిమత్వక్త్రాక్షుద్రాఖదిరాంభోభిరార్ద్రైకైః|

బబ్బాలత్వ గ్నైః క్షాణో చాటరూషజలంతథా । నప్తథా
భానయేద్భధ్వ గుటికాఖాదిరాభిధాః । కాసశ్వాసా నిహ
న్త్రాశు దుస్తరౌచిరజావపి ॥

తా॥ చండచాప పుష్కరమూలము కర్కటకశృంగి కాయఫలము గంటు
భారంగిమూలము కరక్కాయవలపు లవంగములు శోఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు అతిపస
వోషుము దూలగొండి తిప్పతిగె వాకుడు నేలములక తాడికాయవలపు వీటిని ప్రత్యే
కము 2 తులములవంతున చేర్చి చక్కగచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ చండ
చక్క చూర్ణమును చేర్చి దాడింబపండుతోలు వాకుడువేళ్ళు చండపట్ట అల్లము వీటి
రసము నల్లతుమ్మపట్ట ఆకులు వీటిక పాయము అడ్డసరపాకురసము వీటిచే ప్రత్యేకము
7 భావనలుజేసి మాత్రలుజేసి నేవించిన కాసశ్వాసములు చిరకాలముగనుండిన దైనను
నివర్తించును.

వ్యోషాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ వ్యోషామ్లు వేతసంచస్యం తాలీసం చిత్రకంతథా । జీరకం
త్రిత్రిణీకంచ ప్రత్యేకంకర్ష భాగికం । త్రిసుగంధి త్రిశాణంస్యా
ద్గుడిస్యా త్కర్షవింశతిః । సర్వమేకత్రసంయోజ్య గుటికా
కర్షనంమితా । భక్షయేత్ప్రాతరుత్థాయ సర్వాన్కాసాన్వ్య
పోహతి । పీనసంశ్వాసమహుచిం స్వరభేదంవ్యపోహతి ॥

తా॥ శోఠి పిప్పలి మిరియాలు ఆమ్లవేతసము చవ్యము తాళిసపత్రి చిత్ర
మూలము జీలకఱ్ఱి చింతబెండు యివిప్రత్యేకము 1 కర్షము లవంగపట్ట యేలకులు
లవంగపత్రి యివిప్రత్యేకము 4 మాషములయెత్తు బెల్లము 20 తులములు వీటినిన్నియు
చేర్చి నూరి కర్షప్రమాణము వటుకములుజేసి ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చకొనిన సర్వ
కాసము పీనస పుబ్బసము అరుచి స్వరభేదములు వీటిని నశింపజేయు.

విప్పల్యాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ నపిప్పలీపుష్కరమూలప త్థ్యాశుంఠీముస్తకసూక్ష్రచూర్ణం ।
గుడేనయుక్తాగుటికాప్రయోజ్యా శ్వాసేషుకాసేషువివర్ధితేషు ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు పుష్కరమూలము కర్కకాయవలపు శోఠి కచ్చూరములు
తుంగము స్తలు వీటిని సమాంశములుగచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి మాత్రలుజేసి పుచ్చ
కొనిన పృథ్విశోధిన శ్వాసకాసములు నివర్తించును.

కఫాగ్ని వటుకములు.

శ్లో॥ కర్పూరమర్ధకర్షం మృగమదమపి దేవకుసుమయుగ్మంచ ।
మరించకణాక్షకులింజన మేకై కంశు క్తివరిమాణం ।

దాడిమఫలవల్కల పలమఖిలసమం ఖదిరసారమవచూర్ణ్య ।
వటికాముద్గసమానా కృతాధృతాస్యే కఫస్త్నిస్యాత్ ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము 1/2 కర్షము కస్తూరి 1/2 కర్షము లవంగములు 2 కర్షములు
మిరియాలు పిప్పళ్ళు తాడికాయవలపు కులింజనము యివిప్రత్యేకము 1/2 తులము
దాడింబపండుతోలు 1 పలము వీటికి సమము చండచాపచేర్చి చూర్ణించి పెసర
గింజలంత మాత్రలుజేసి భక్షించిన కాసముమానును.

దగ్గులకు దశమూలాలాది ఘృతము.

శ్లో॥ దశమూలీకషాయేణ భార్జీకల్పైర్ఘృతంపచేత్ ।
దశతి త్తిరనిరూప్యైస్తైస్తత్పరంవాతకాసనుత్ ॥

తా॥ దశమూలకషాయము భారంగికల్కము 10 తిత్తిరి పక్షుల మాంస
కషాయము వీటియందు నెయ్యిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి నేవించిన వాతకాసములు
నివర్తించును.

వ్యోషాది ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యోషాజమోదచిత్రక జీరకషడ్గ్రింధిచవ్యకల్మితంసర్పిః ।
కఫకాసశ్వాసవారం వాసకరససాధితంమధు ॥

తా॥ శోఠి పిప్పలి మిరియాలు అజామోదము చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱి వస
చవ్యము వీటిని సమభాగములుగజేర్చి కల్కముజేసి అడ్డసరపురసము తేనెచేర్చి
నెయ్యిబోసి ఘృతపక్వముగవండి నేవించిన కఫసంబంధమైన కాసశ్వాసములువారిం
చు.

విప్పల్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ విప్పలీగుడసంసిద్ధం ఛాగక్షీరయుతంఘృతం ।
ఏతదగ్నివివృత్యైర్ధ ముక్తంచక్షయకాసినామ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు బెల్లము మేకపాలు నెయ్యిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి నేవించిన
క్షయకాసము నివర్తించును.

నిర్గుండీ ఘృతము.

శ్లో॥ నిర్గుండీరసభాగైకం రసచాతుర్గుణంఘృతం | పాచ్యంఘృతావ శేషంచ చవ్యంపహ్ని విడంగకం | ఛాతుర్జాతం కటుకకుష్ఠం సమంచూర్ణ్య ఘృతేవచేత్ | అష్టమాంశ ఘృతంచూర్ణం నిర్గుండ్యాఖ్యం ఘృతంపిబేత్ | యవాగూః కృష్ణశాల్యాస్తు తండులైఃపరిమాచితైః | నిర్గుండీఘృతసంయు క్తం కాసశ్వాస హరంపిబేత్ ||

తా॥ వావిలిఆకురసము 1 భాగము రసమునకు 4 గింతలు నెయ్యిచేర్చి నెయ్యిమిగులువరకుకాచి అందు చవ్యము చిత్రమూలము వాయులవంగములు లవంగపట్ట యేలకులు ఆకుపత్ర నిాగకేసరములు కటుకకోపిణి చంగల్యకొప్పు వీటిని సమముగ చూర్ణించి యీచూర్ణము నెయ్యికి 8వ భాగముచేర్చి కాచిన నిర్గుండీ ఘృతమనంబుడు. దీనిని నల్లవడ్లతండులములు వేయించి గంజికాచి దానితోసేవించిన కాస శ్వాస నిర్తింను.

వ్యాఘ్రాది ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీస్వరసవిపక్వం రాస్నాకట్ఫలగోక్షురవోవ్యమైః || సర్పిన్సర్పరోపఘాతం నిహన్తికానంచపంచవిధమ్ ||

తా॥ వాకుడు రసమునందు రాస్న కాయఫలము పల్లెరు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరి యాలు నెయ్యి వీటినిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన పంచవిధకాసలు మానును.

గుడూచ్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ సర్పిర్గుడూచీవృషకంటకారీ క్వాఢేనకల్మీనచసిద్ధమేతత్ | వేయంపురాణజ్వరకాసశూల స్త్రీహాగ్నిమాంద్యగ్రహణీగదేషు ||

తా॥ తిప్పతీగ అడ్డసరము వాకుడు వీటికసాయముచేతగాని కల్మముచేతగాని సిద్ధముజేయబడిన ఘృతమునుసేవించిన పురాణజ్వరము కాసము శూల స్త్రీహము అగ్ని మాంద్యము గ్రహణీ వీటిని నవ ర్తింపంచేయు.

త్రూప్యకాది ఘృతము.

శ్లో॥ త్రూప్యకాదిఘృతాద్రూప్యకా శ్మర్యాటపరూపకం | ద్వేపాశే దేవదార్బభ్య నగుప్తం చిత్రకంసఠీ | వ్యాఘ్రీ తమాలకీమేదా కాకనానా శతావరీ | త్రికంటకంవిదారీచ విస్త్యాకర్షనమాకా

ఘృతాత్ | ప్రస్థంచతుర్గుణంక్షీరం సిద్ధంకాస హరంపిబేత్ | జ్వరగుల్మారుచిష్టిహ శిరోహృత్స్వార్షశూలనుత్ | కామి లారోగ్నిలాష్టీలా క్షతశోషక్షయాపహం | త్రూప్యకాణానామ విఖ్యాతం ఘృతమేతస్మహాలా త్తమం ||

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుళిరికలు ద్రాక్ష గుమ్మడు అడ్డసరము అగళుశొంఠి వివబాస్తి దేవదారు తుంగము స్తలు పగుప్తము చిత్రమూలము కవోరములు వాకుడు కాసుగ మేద కాచి పిల్లపీచర పల్లెరు నేలగుమ్మడు వీటినిన్నీ టిని 1 తులముచొప్పున నూరి 64 తులముల అవునేతిలోవేసి నెయ్యికి 4 గింతలు పాలుజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన కాస జ్వరము గుల్మము అరుచి స్త్రీహము శిరస్సు హృదయము పార్శ్వము వీటియందు శూల కామిల అగ్యస్సు వాయువు అష్టీల క్షతక్షయము క్షయ వీటిని సశింపంచేయు.

కంటకారీ ఘృతము.

శ్లో॥ సమూలఫలపత్రాయాః కంటకార్యారసాధకం | ఘృతప్రస్థం బలావ్యోష విడంగంశంఠిదాడిమం | సౌవర్చలం యవతౌరం విశ్వామలక పౌష్కరైః | వృశ్చినచ్చృహతిపథ్యా యవానీ చిత్రకాదిభిః | మృద్వీచచవ్యవర్షాభూ దురాలంభాన్లువేతసైః | శృంగీత మాలకీభాగ్ని రాస్నాగోక్షురకైఃపచేత్ | కత్కాస్తు సర్వకాసేషు శ్వాసహిధ్మా సుశస్యతే | కంటకారీఘృతంసిద్ధం పఠచకాసనిఘూదనం ||

తా॥ సమూలమును వాకుడురసము 1 ఆధకము నెయ్యి 1 ప్రస్థము చిట్టాముట్టి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయులవంగములు కచూరములు దాడిమపట్ట సౌవర్చ లవణము యవతౌరము శొంఠి వుళిరికెపలుపు పుష్కరములము యెఱ్ఱగలిజేరు వాకుడు కరక వోమము చిత్రమూలము ద్రాక్ష చవ్యము తెల్లగలిజేరు దూలగొండి ఆఘ్లవేతసము కర్కాటకశృంగి తమాలపత్ర భారంగి రాస్న పల్లెరు వీటికసాయము లేక కల్మము తీసి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన సర్వకాసలు శ్వాస యెక్కిళ్ళు పంచకాసలు యివి నివ ర్తింను.

కాసధూమములు.

శ్లో॥ దంతీమూలస్యధూమాద్వ నిర్గుండీధూమపానతః | క్షేష్ణుఃపలాయతీకాన ఇదంప్రాప్తంతుజంగమాత్ ||

తా॥ దంతివేళ్ళు మునుగాని వావిలి ఆకు మూళ్ళు మునుగాని పొగతాగిన క్లేవ్రత
కాసము నివర్తించు. ఈక్రియ నొక జంగమమును నివర్ణ లభించినది.

శ్లో॥ అపామార్గస్య పంచాంగం సంపిష్టం నళికారసైః ।

తల్లిప్రవస్త్రే చాలిప్య తాళకంచ మనశ్శిలా ।

తంక్షిస్తాగ్నాపి బేద్ధామం సప్తాహం శ్వాసకానజితే ।

తా॥ సమూలమగువు త్రరేణి నళికారసముచేనూరి గుడ్డకు పూసి దానితై
తాళకము మణిశిల యీరంటినినూరి లేపనముచేసి ఆగుడ్డనుచుట్టి పొగతాగిన శ్వాస
కాస 7 దినములలోపల నివర్తించు.

అర్కమూలాది ధూమము.

శ్లో॥ అర్కమూలశిలైస్తుల్యం తతోర్ధేనకటుత్రికం ।

చూర్ణితం వహ్నినిక్షిప్తం పిబేద్ధూమంతుయోగవితే ।

భక్షయేదథ తాంబూలం పిబేద్ధుగ్ధమథాపివా ।

కాసఃపంచవిధోయాతి శాంతిమాశునసంశయః ॥

తా॥ జల్లేడువేళ్ళు మనుశిల పీటికినమముగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలుచేర్చి
చూర్ణించి పొగతాగి పిదప తాంబూలమువేసుకొని పాలుతాగిన 5 విధములగు
కాసలు నశించు.

మనశ్శిలాది ధూమము.

శ్లో॥ మనశ్శిలాభిర్మృచ మాంసీముస్తేంగుదీయుతం ।

ధూమంతస్యానుపచయం సుఖోష్ణం సగుడంపివేత్ ।

ఏష కాసాస్పృశద్దగ్ధం ద్వే సన్నిపాతేనముద్భవాత్ ।

శ్లేతై రప్రిప్రయోగాణాం సాధయేదప్రసాధితాత్ ॥

తా॥ మణిశిల మిరియాలు జటాచూంసి తుంగము స్తలు యింగువ పీటినిచూర్ణించి
బెల్లముకలిపి సుఖోష్ణముగ ధూమపానమొనర్చిన ద్వంద్వసన్నిపాతజ కాసలు
నివర్తించు.

జాతీవత్రాది ధూమము.

శ్లో॥ జాతీవత్రంశిలారాలై ర్యోజయేద్గుగ్గులుంసమం ।

అజామూత్రేణపిష్టోయం ధూమః కాసహరఃపరః ॥

తా॥ జాజిపత్ర మణిశిల రేల గుగ్గిలము పీటినిసముగ మేకపంచితముతోనూరి
పొగతాగిన కాస నివర్తించు.

హరిద్రాధూమము.

శ్లో॥ రాత్రిద్వయశిలాధూమ పానత్కాసశ్రుతిః ।

జలపానాదపితథా యజేనక్షణదాయే ॥

తా॥ చసపు మానిచసపు మణిశిల పీటిని సముముగనూరి పొగతాగిన లేక ఉషః
కాలమున ఉదక పానముజేసినను కాసము నివర్తించు.

కాసకుపత్యములు.

శ్లో॥ శాలీపిష్టకగోధూమ మాషముద్గకుల్లితకాః ।

ఛాగ్యైఃపయో ఘృతంబింబీ వార్తాకంబాలమూలకం ।

కాసమర్దక జీవస్తీ వాస్తుకంబీజపూరకం ।

గోస్తనీలశునంలాజా వ్యోషముష్ణో దకంమధుపత్యమేతద్వధాదోష ముక్తంకాసగదాతురే ॥

తా॥ పరిపిండి గోధుమలు మినుములు పెసలు ఉలపలు మేకనెయ్యి పాలు
దొండపండు పంకాయ లేతముల్లంగి కసివిందఆకు పాలకూర చిట్టికూర మాదీఫలము
ద్రాక్ష వుల్లి పరిపేలాలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఉష్ణోదకము లేనె యివియన్నియు
కాసరోగమునకు పత్యములని యెఱుంగవలయు.

కాసలకు అపత్యములు.

శ్లో॥ మైధునంస్నిగ్ధమధురం దివాస్వాపంపయోదధి ।

పిష్టాన్న పాయసాదీని కాసీధూమంచవర్జయేత్ ॥

తా॥ మైధునము స్నిగ్ధపదార్థములు మధురపదార్థములు పగలునిద్రించుట
పాలు పెరుగు పిష్టాన్నము పాయసాదీని ధూమము యివియన్నియు కాసరోగమునకు
అపత్యములని యెఱుంగవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

శ్వాస ప్రకరణము.

శ్వాసరోగకర్మవిచారము.

శ్లో॥ కృతఘ్నోజాయతేమర్త్యః కఫవాణ్ శ్వాసకాసవాణ్ ।
 ఉష్ణజ్వరీచనిత్యంహి పిత్తరోగసమన్వితః ।
 చాంద్రాయణత్రయంకుర్యా త్పంచాశద్విప్రభోజనం ।
 విష్ణోర్నామజపంకుర్యా త్తథాచై వద్విజోత్తమాణ్ ।
 పూజయేద్భోజయేద్దద్యా త్తస్మనానాన్యమానసః ॥

తా॥ కృతఘ్నుడగుమనుజుడు కఫము శ్వాస కాస ఉష్ణజ్వరము పిత్తరోగము యివిగలవాడుగ జనించు. తన్నివృత్తికై మూడు చాంద్రాయణ కృచ్ఛిములు 50 బ్రాహ్మణులకు భోజనము నిష్ఠనామజపమునుంజేసి పిదప భక్తియుక్తుడై దేవ బ్రాహ్మణులకు పూజాదులంజేసిన శ్వాస నివృత్తియగు.

కర్మవిచారాన్ని.

శ్లో॥ కురుక్షేత్రాదిదేశేషు కాలేషుగ్రహణాదిషు । మహాదానాని
 గృహ్ణీయాన్నిషిద్ధాన్యధవాన్వయం । అపాత్ర భూతోదా
 తృభ్యో నిషిద్ధేభ్యశ్చమానవః । సపామాశ్వాసకాసైశ్చ కుక్షీ
 స్థకృమిభిస్తథా । కంఠూత్యాచై వపీడ్యేత తద్రోగస్యప్రశా
 న్తయే । మహిషీంయమదై వత్యాం దద్యాద్విత్తానుసారతః ।
 కామ్యంయద్దీయ్యతేదానం తత్సమగ్రంసుఖావహం । అసమ
 గ్రంతుదోషాయ భనతీహపరత్రచ । జపేన్నారాయణస్యాథ
 నామ్నాంచై వసహస్రకం । హిరణ్యంరక్తవాసాంసి పంచాశద్వి
 ప్రభోజనం । సహస్రకలశస్నానం ప్రకుర్యాద్రోగశాన్తయే ॥

తా॥ కురుక్షేత్రాది పుణ్యదేశములయందు గ్రహణాది పుణ్యకాలములలో మహాదానము నిషిద్ధదానము వీటిని గ్రహించినను తాను అపాత్రుడై సతితులవలన దానములగ్రహించినను గజ్జి శ్వాస కాస కుక్షీస్థకృమిరోగము కంఠూతి వీటిచేపీడితుడగు. తచ్ఛాంతికై యమదేవతాకమగు మహిషీదానమును విత్తానుసారముగజేసి కామ్యదానంబులసగా యథావిధిగజేసిన సుఖమునుజెందు. అసమగ్రముగజేసిన యిహ పునలోకములయందు ఫలముజనించదు. మతీయు విష్ణుసహస్రనామజపమునుంజేసి బ్రాహ్మణులకు హిరణ్యదానము రక్తవస్త్రదానము 50 బ్రాహ్మణులకు భోజనము సహస్రకలశ స్నానమునుజేసిన శ్వాసరోగము నివర్తించు.

అన్యచ్ఛు.

శ్లో॥ పిశునోనరకస్యాస్తే జాయతేశ్వాసకాసవాణ్ ।
 ఘృతం తేనప్రదాతవ్యం సహస్రవలసంఖ్యయా ॥

తా॥ పిశునుడై పూర్వోక్తదానాదులంజేయుని నరుడు నరకాంతమునందు శ్వాస కాసరోగముగలవాడుగ జనించు. తచ్ఛాంతికై సహస్రవలసంఖ్యగల ఘృతదానం బొసంగిన శ్వాసకాస నివర్తియగు.

శ్వాసభేదములు.

శ్లో॥ మహేశ్వార్థాన్చిన్నతమక త్సుద్రభేదై శ్చపంచథా ।
 భిన్నతేనమహావ్యాధి శ్వాసవకోవిశేషతః ॥

తా॥ శ్వాసరోగము మహాశ్వాస ఉష్ణశ్వాస చిన్నశ్వాస తమకశ్వాస త్సుద్రశ్వాస యిటుల 5 విధములుగలదిగనుండు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ యదాస్రోతాంసిసంరుధ్య మారుతఃకఫపూర్వకః ।
 విష్వగ్రజతిసంకృద్ధస్తదాశ్వాసంకరోతిచ ॥

తా॥ వాయువు కఫముతోచేరి ప్రకోపించినకై సర్వసిరలను అడ్డగించి అంతట సంపంచించుచు శ్వాసను గలుగంజేయు.

మహాశ్వాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఉద్దుమాయమానవాతోయ శ్శబ్దవాన్దుఃఖితోనరః । ఉచ్చైశ్శ్వస్
 సతిసంరుధ్య మత్తర్షభృణవానిశం । ప్రసప్తజ్ఞానవిజ్ఞానస్తభో

విభ్రాస్తలోచనః । వివృతా ఊస్వనోబద్ధ మూత్రవర్షాః
 విశీర్ణవాక్ దీర్ఘప్రశ్నసితంచాస్య దూరాద్విజ్ఞాయతేభృశం ।
 మహాశ్వాసోపస్పృష్టస్తు క్షీప్రమేవవిపద్యతే ॥

తా॥ వాతము ప్రకోపించి పైయికి యీడ్వబడుటవలన శబ్దము బంధించబడిన
 వ్యవభమువలె ఉచ్ఛ్వాసమువిడుచుట జ్ఞానవిజ్ఞానములు నశించుట స్తబ్ధముగనుండుట
 భ్రమించినటులచూచుట ముఖసేత్రములుదిరుగుట మలమూత్రములు బంధించుట
 వాక్యేధిల్యమునుజెందుట యిట్టిలక్షణములుగలది మహాశ్వాసయనియును నీ శ్వాసముగల
 మనుజుడు దీర్ఘముగ నిట్టూర్చువిడుచుచుండేనేని జీవించడనియును తెలిసికొనవలయు.

ఊర్ధ్వశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వశ్వాసతియోత్యర్ధం నచన్రత్యాహారత్యధః ।
 క్లేష్మావృతముఖస్రోతాః క్రుద్ధగంధవహార్ధితః ।
 ఊర్ధ్వశ్చృప్తిర్విసశ్యంశ్చ విభ్రాంతాక్షుణ్ణతస్తతః ।
 ప్రముహ్యన్వేదనార్తశ్చ శుష్మాస్వో౭రతివీడితః ॥

తా॥ వాతప్రకోపమువలన మిగుల ఊర్ధ్వశ్వాసముగలిగి అది అధోముఖముగ
 వెడలకయుండుట నోరు సేత్రములు నాసికారంధ్రములు కర్ణరంధ్రములు యివి
 కఫముచే నడ్డగింపబడియుండుట వాతప్రకోపమువలన పీడ ఊర్ధ్వదృష్టిగలుగుట
 చంచలదృష్టితో అంతట భ్రమసిచూచుట మూర్ఛ వేదనగలుగుట నోరుయెండుట
 దేవియందాన క్షీలేకయుండుట యిట్టి లక్షణములు గలది ఊర్ధ్వశ్వాసయని
 యెఱుంగవలయు.

ఊర్ధ్వశ్వాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వశ్వాసేప్రకపితే హ్యథశ్వాసోనిరుధ్యతే ।
 ముహ్యతస్తామ్యతశ్చోర్ధ్వం శ్వాసస్తస్యైవహస్త్యసూక్ ॥

తా ఊర్ధ్వశ్వాసము ప్రకోపించి అధఃశ్వాసమునడ్డగించి మోహము బడలిక
 పీడిని గలుగంజేసి ప్రాణములను నశింపంజేయు.

ఛిన్నశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ యస్తుశ్వాసతివిచ్ఛిన్నం సర్వప్రాణైర్నివీడితః । నవాశ్వాసతిదుః
 ఖారో మర్మభేద రుజార్దితః । ఆనాహ స్వేదమూర్ఛార్ఛో

దహ్యమానేనబస్తినా । విప్లుతాక్షఃపరిక్షేణః శ్వసకౌరకైక
 లోచనః । విచేతాఃపరిశుష్మాస్వో వివర్ణఃప్రలపన్నరః । ఛిన్న
 శ్వాసేనవిచ్ఛిన్న స్పశీఘ్రంవిబహత్యసూక్ ॥

తా॥ విచ్ఛిన్నముగునటుల శ్వాసమువెడలుట సర్వశరీరపీడ క్షేమతోనైనను
 శ్వాసము విడుచుటకు శక్తిలేకయుండుట సర్వసంఘలయందు పోట్లు కడుపుబ్బరము
 వెనుట మూర్ఛ పాతికడుపుయందునుంట్ల కన్నులుతిరుగుట బలహీనచే నిశ్వాసము
 విడుచుట కన్నులెఱ్ఱగనుండుట నోరుయెండుట చైతన్యము దప్పియుండుట
 కైవర్ణ్యము ప్రలాపము. ఇట్టిలక్షణములుగలది ఛిన్నశ్వాసమని యెఱుంగవలయు.
 ఈ రోగి శీఘ్రముగ మృతినజెందు.

తమకశ్వాస లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రతిలోమంయదానాయుః స్రోతాంసిప్రతిపద్యతే । గ్రీవాంశి
 రశ్చసంగృహ్య క్లేష్మాణం సముదీర్వచ । కరోతి పీనసంతేన
 రుద్ధోఘుర్భు రకంతథా । అతీనతీన వేగోఢ్ఢ శ్వాసాత్ప్రాణ
 ప్రవీడకంప్రతామ్యతినవేగేన త్రస్యతేనన్నిరుధ్యతే । ప్రమోహం
 కంపమానశ్చ సగచ్ఛ్రతిముహుర్ముహుః । క్లేష్మాణ్యంముచ్య
 మానేతు భృశంభవతి దుఃఖతం । తస్యైవచ విమోక్షాంతే
 ముహూర్తంలభ తేనుఖం । తథా౭స్వోర్ధ్వంసతేకంతః కృచ్ఛా
 చ్చకో౭తిభాషితుం । నచాపిలభ తేనిద్రాంశయానఃశ్వాసవీడితః ।
 పార్శ్వేతస్యావగృహ్ణోతి శయానస్యసమీరణః । ఆసీనోలభ
 తేసాఖ్య ముష్ణంచై వాభినందతి । ఉచ్ఛితాక్షోలలాటేన స్విద్య
 తాభృశమూర్తిమాక్ । విశుష్మాస్వో౭బహుశ్వాసో ముహు
 శ్చైవాపదమ్యతే । మేఘాంబుశీత ప్రాగావృతై శ్లేష్మలైశ్చ
 వివర్ణతేనయాప్యస్తమకశ్వాస సాస్థో౭వాస్యాన్నవోద్ధితః ॥

తా॥ వాయువు కఠము శిరస్సు పీడినాక్రయించి అధోముఖమాడి మార్గములం
 జెంది కఫమును ప్రకోపింపంజేసిన యాకఫముచే నడ్డగింపబడి పీనస ఘురకల్బము
 అతివేగయు క్తమై ప్రాణపీడాకరమగు శ్వాసముగలుగంజేసి దానవేగముచే నిరోధము
 మోహము వలెను పీడిని జనింపంజేసి పలుమారుదగ్గుటవలన మోహమును బుట్టించుట

కఫమువెడలకనుండిన మిగులపీడ కఫమువెడలినను మహూర్తకాలము సుఖము మరల కంఠమునందుదురద మిగులకష్టముచే మాట్లాడుట నిదురబోవుటను పరుండినను శ్వాస పీడవలన నిదురబట్టకయుండుట పరుండిన వాతముచే యిరుపార్శ్వముల నీడ్వబడుట కూర్చుండిన కొంచము ఆస్పాయమానయుగనుండుట వృష్టపదార్థ సేవనయందిష్టపడుట కన్నులుబుట్ట మడుటచమటబుట్టట నోరుయెండుట పలుమారుశ్వాసగలుగుట యేనుగు మీదగూర్చున్నవాని శరీరమువలె శరీరముపూగులాడుట మబ్బు వర్షము తూర్పుగాలి కఫకరపదార్థసేవన వీటివలన శ్వాసము వృద్ధిజెందుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన తమక శ్వాసయని యెరుంగవలయు.

ప్రతమక నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరమూర్ఛాపరీతస్య విద్యాత్ప్రేతమకంతుతం ।
ఉదావర్తరజోజ్జీర్ణ క్లిన్న కాయనిరోధజః ।
తమసావర్ధ తేత్యర్థం శీతై శ్చాశుప్రతామ్యతీ ।
మజ్జత స్తమసీవాస్య వింద్యాత్సృతమకంతుతం ॥

తా॥ ఉదావర్తము శరీరమునందు రజోవ్యాప్తి విదగ్ధాజీర్ణము శరీరము యెల్లప్పుడు తడిసినటులనుండుట మనంబు తమస్సుయెందు మణిగినటులనుండుట శిశుపదార్థసేవనచే కాంతిని జెందుట యిట్టిలక్షణములతోగూడిన వైజెన్వంబడిన ప్రతమకమేసంతమకమనంబడు. ఇది మలమూత్రవిరోధమువలన జనించు.

క్షుద్రశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ రూక్షాచూశోద్భవఃకాష్ఠే క్షుద్రోవాతముదీరయేత్ ।
క్షుద్రశ్వాసేనసోత్సర్ధం దుఃఖేనాంగప్రబాధకః ।
హీన స్తినసగాత్రాణి నచదుఃఖంయథేతరే ।
నచభోజనపానానాం నిరుణధ్యచి తాంగతిం ।
నేందియూణాంవ్యధాంనాపి కాంచదాపాదయేద్ద్రిజం ॥

తా॥ రూక్షపదార్థసేవ ఆయాసము వీట్లచే క్షుద్రశ్వాసజనించు. ఇది కోవ్యమునందు స్థిరముగనిలిచి వాతమును ప్రకోపింప జేయుచుండును. దీనియందు దుఃఖము అంగబాధ ప్రాణవియోగము యితరశ్వాసములయందుండునట్టి పుషద్రవములు అన్నపానాదులయొక్క నిరోధము యిందియవ్యధ యివి కలిగియుండు. ఇదియె బలిష్ఠమగు పురుషునికి జనించిన సాధ్యమగు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ సుసాధ్యక్షోబలిన స్సర్వేచావ్యక్తలక్షణాః ।
క్షుద్రసాధ్యమతస్తేషాం తమకఃకృచ్ఛోఉచ్యతే ।
త్రయఃశ్వాసానసిధ్యన్తి తమకోదుర్బలస్యచ ।
కామంప్రాణహారారోగా బహవోనతు తేతథా ।
యథాశ్వాసశ్చహిక్కాచ హారతఃప్రాణమాశుచ ॥

తా॥ క్షుద్రశ్వాస బలిష్ఠునికిజనించినను మహాశ్వాసాదులు అవ్యక్తలక్షణము లుగనుండినను సాధ్యములనియు తమకశ్వాసము కష్టసాధ్యమనియు దుర్బలునికిజనించిన తమకశ్వాసము మహదాది కి శ్వాసములును అసాధ్యములని నెరుంగవలయు. ప్రాణము లనుహరించునట్టి రోగములు అనేకములుండినను అవి కొన్నిసాధ్యంబులు; కొన్ని అసాధ్యంబులు; కొన్ని కష్టసాధ్యంబులుగనుండు. శ్వాస యెక్కిశ్శ్వాసాధి యివి తక్షణమునందే ప్రాణములనపహరించు.

దశమూలాది కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలస్యవాక్వాధః పౌష్కరేణానచూర్ణితః ।
శ్వాసకాసప్రశమనః పార్శ్వశూలవినాశనః ॥
తా॥ దశమూలములను కషాయముబెట్టి అందు ఆముదపువేళ్ళ మార్గమునుచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస పార్శ్వశూల యివిహరించు.

శుంఠ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ అయిప్రాణప్రియేజాతీ ఫలలోహితలోచనే ।
శుంఠిభార్జీకృతఃకావ్ధశ్శ్వాసప్రతాశాపాయయేత్ ॥
తా॥ శొంఠి భారంగి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాస హరించు. ద్రాక్షాది కషాయము.

శ్లో॥ ద్రాక్షామృతానాగరముష్ణతోయం కృష్ణావిపాకంబహురోగ నిఘ్నం ।
శ్వాసంచశూలం కసనంచమాంద్యంజీర్ణ జ్యరంచైవ జయేచ్ఛత్కృష్ణామ్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష తిప్పతీగ శొంఠి వీటినికషాయముబెట్టి అందు పిప్పలియాళ్ల మునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస శూల అగ్నిమాంద్యము జీర్ణజ్వరము దప్పి వీటిని నివారించునీయు.

కుభుత్వాది కషాయము.

శ్లో॥ కుభుత్థనాగరవాఘ్నీ వాసాభిక్వధితంజలం ।
పీతంపాష్కరసంయుక్తం శ్వాసకాసనివారణం ॥

తా॥ నల్లపులవలు శొంఠి మలకవేళ్ళు అడ్డసరము ఆముదపువేళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

దేవదార్యాది కషాయము.

శ్లో॥ దేవదారువచావ్యాఘ్నీ విశ్వాకట్టలపాష్కరైః ।
కృతఃక్వాఢోజ్వయత్యాశు శ్వాసకాసావశేషతః ॥

తా॥ దేవదారు వన వాకుడు శొంఠి కాయఫలము పుష్కరమూలము వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాసలు హరించు.

సింహాద్యది కషాయము.

శ్లో॥ సింహీనిశాసంహముఖగుహూచీ విశ్వోపకుల్యాభ్యగుజాఘనానాం ।
కృష్ణామరీచైర్మిళితఃకషాయ శ్వాసాటవీదాహవయోదవషః ॥

తా॥ వాకుడు వనపు అడ్డసరము తిప్పతీగ శొంఠి పిప్పలి భారంగి తుంగముస్తలు వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణము మిరియాలచూర్ణముచేర్చి కలిపిపుచ్చుకొనిన శ్వాస హరించు.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాహరిద్రామగధాగుహూచీ భార్జీఘనానాగరరింగిణీనాం ।
క్వాఢేనమారీచ్యకణాన్వితేన శ్వాసశ్శమయూతినకస్యవుంసః ॥

తా॥ అడ్డసరము వనపు పిప్పలి తిప్పతీగ భారంగి తుంగముస్తలు శొంఠి వాకుడు వీటిని సమముగ కషాయముకాచి అందు మిరియాలచూర్ణము పిప్పలి చూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

మరీచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ మరీచభృంగిమహశాపధికుండలీక ససహావృషవృశ్చికభార్జిభిః ।
క్వధితమంబుకణారజసాన్వితం శ్వాసనహృత్కాయతాసవినాశనం ॥

తా॥ మిరియాల గుంటగలగర శొంఠి నల్లపుప్పి కసివింద అడ్డసరము గలిజేరువేరు గంటుభారంగి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణము చేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస క్షయ కాసలు వి హరించు.

నూర్యావర్త రసము.

శ్లో॥ నూర్యాంబలిమేకయామ మభితఃకృత్యావరైర్మద్దయేత్తత్ ।
ద్వంద్వేనసమంతుశుల్బ జలదంలిప్త్యాఘ్నీఘ్నీయంత్రకే । పక్త్యా
కాహమథాహరేన్ని గదితోన్వల్లోన్మిత శ్వాసజత్సూర్యా
వర్తరసోధగంధ మరీచైస్సాజ్యఃకఫశ్వాసజిత్ ॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 1/8 భాగము వీటిని 1 యాషుము మర్దించి వీటికిసమము తామ్రభస్మముచేర్చి ఘ్నీకజేసి తుంగముస్తలనుమరి లేవనము జేసి ఘ్నీయంత్రమునందునిచి 1 దినమువండి సాంగశీతలమువదీసి కుష్ఠగంధకము మిరియాల వీటిని చూర్ణముచేర్చి నెయ్యిగలిపిపుచ్చుకొనిన కఫశ్వాసలు మానును.

అమృతార్ణవ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంశుద్ధం మృతంలోహంచటంకణం ।
రాస్నావిడంగత్రిఫలా దేవదారుకటుత్రయం ।
అమృతాపద్యకంక్షౌద్రం విషంతుల్యంసచూర్ణితం ।
త్రిగుండంశ్వాసకాసార్త సేనయేదమృతార్ణవమ్ ॥

తా॥ కుష్ఠిజేసినపాదరసము గంధకము లోహభస్మము పేల్చికవెలిగారము రాస్నా వాయులవంగములు కరక తాడి వుళిరికలు దేవదారు శొంఠి పిప్పలి మిరియాల తిప్పతీగ తామరకాడలు నాభి వీటినిన్నియు సమముగ చూర్ణించి కిగుంజ ములయెత్తు లేనతోనేవించిన కాస నివర్తించు.

శ్వాసహేమాద్రి రసము.

శ్లో॥ ఆచ్ఛాదితాంశిలాంతామ్రే ద్విగుణంవాలుకాహ్వయే ।
పక్త్యాస్సంచూర్ణ్య గంధేశౌ దినార్థంతాంపుసఃపచేత్ ।
శ్వాసహేమాద్రినామాయం మహాశ్వాసవినిాశనః ।
వర్ణవృద్ధిరోహ్యేష సౌవర్ణ్యశ్చససంశయః ॥

తా॥ తామ్రపాత్రయందు మణిశిలనునిచి వాలుకాయంత్రమువండి మరల గంధకము పాదరసము వీటిని ఖజ్జలిజేసి అందువైచి మరల 1/8 దినమువండి సాంగశీతల మువదీసి నేవించిన శ్వాస నివర్తించుటయే గాక శరీరకాంతి వర్ణము వృద్ధి వీటిని గలుగజేయు.

ఉదయభాస్కర రసము.

శ్లో॥ ధాన్యాభిసూతకంగంధం శ్వేతాపామార్గజద్రవైః ।
 తుల్యాలశమద్ద సోచ్ఛాయః పత్రేపాచనకేపచేత్ ।
 ఉర్ధ్వలగ్నంతతో గ్రాహ్యం రసోహ్యదయభాస్కరః ।
 శ్వాసంపంచవిధంసాన్తి గుంజాస్వయానుపానతః ।
 నిష్కేకంలేహదేచ్ఛాను ఊద్రేణకటురోహిణీ ॥

తా॥ ధాన్యాభిసూతకము రసము గంధకము యివి సమాంశములుగ తెల్లవుత్తరకణి వేళ్ళరసముచేయించి ప్రాతఃసాయంత్రమున 1 దినమువండీన పైకుండయందు లగ్న మైనరసమునుదీసి 2 గురిగింజలయెత్తు తేనె కటుకరోహిణి యీ అనుపానమున నేవించిన పంచవిధశ్వాసలు నివర్తించు.

శ్వాసకాలేశ్వర రసము.

శ్లో॥ మృతంవంగంమృతంలోహం మృతార్కం మృతమభ్రీకం ।
 శుద్ధసూతంతథాగంధం మాషీకంహింగుళంవిషంజాతీఫలం
 లవంగంచ త్వగేలానాగ కేసరంఉన్మ త్తకస్యబీజాని జైపాలం
 రాత్రిదుర్లభం । ఏతానిసమభాగాని మరిచంహరనేత్రయోః ।
 సర్వంతద్వా షీపేత్యే లోహదండేన మర్దయేత్ । తావ
 చ్చూర్ణీకృతందీమాణా యావత్సూతోనదృశ్యతేశక్రాసనస్య
 న్వీరస్తే రాభిననాపకవింశతిః । ద్విగుంజా ఉత్తమామాత్రా
 ఆర్ద్రీకస్యగస్తై ర్యతా । తదర్ధంబాలవృద్ధేషు పత్యందేయంత
 దుచ్యతే । పంచశ్వాసాక్షయంకాసం రాజయత్కృనివా
 రణంశ్వాసకాలేశ్వరోనామ లోకానామపిదుర్లభః ॥

తా॥ వంగభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము అభ్రీకభస్మము శుద్ధిచేసిన రసము శుద్ధిచేసినగంధకము సువర్ణమాషీకభస్మము పేల్చినయింగున పసనాభి జాజి కాయ లవంగములు లవంగపట్ట యేలకలు నాగ కేసరములు వు మ్రొత్త విత్తులు నేపాళములు పసపు కమ్మారములు యివి సమభాగములు మిరియాలు 3 భాగములు చేర్చి ఖల్వమునందునిచి లోహదండముచే రసముకనుపడక కలసిపోయ్యేవరకు మర్దించి కొడిశపాలరసముచే 21 భాషనలుజేసి దానిని 2 గురిగింజలంత అల్లపు ర స ము లో నేవించవలయు. బాలురు వృద్ధులు వీరలు 1 గురిగింజలంత ప్రమాణము వుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసలు క్షయ కాస రాజయత్కృ యివి నివర్తించు.

శ్వాసకుతార రసము.

శ్లో॥ రసోగంధోవిషంచాపి టంకణంచమనశ్శిలా ।
 ఏతానికర్షమాత్రాని మరిచంచాప్టుకర్షకం ।
 కటుత్రయంకర్షయుగ్మం పృథగత్రవినిఃక్షిపేత్ ।
 రసశ్వాస్వసకుతారోయం సర్వశ్వాసనివారణః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము వత్సనాభి వెలిగారము మణుశిల వీటిని ప్రత్యేక ముగ కర్ష ప్రమాణముగ్రహించి మిరియాలు 8 కర్షములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 2 కర్షములు వీటినిన్నిటిచేర్చి నేకముగ చూర్ణించిన శ్వాసకుతారరస మనంబడు. దీనిని నేవించిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

(అన్యచ్చ)

శ్లో॥ రసగంధవిషంచైవ టంకణంచమనశ్శిలా । ఏతానిటంకమా
 త్రాణి మరిచంచాప్టుటంకకం । ఏకైకమరిచందత్వా ఖల్వే
 సూక్ష్మంవిమర్దయేత్ । త్రికటుంటంకపట్కంచ దత్వాపశ్చా
 ద్విచూర్ణయేత్ । సర్వమేకత్ర సంయోజ్య కాచకుప్యాంవినిః
 క్షిపేత్ । శ్వాసేకాసేచమందాగ్నో వాతశ్లేష్మామయేషుచ ।
 గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం పర్ణఖండేనధీమతా । నన్నిపాతేచ
 మూర్ఛాయా మపస్మా రేతథాపునః । అతిమోహాత్వమాపన్నే
 నస్యందద్యాద్విచక్షణః । రసశ్వాస్వసకుతారోయం సర్వశ్వాస
 గదప్రణుత్ ॥

తా॥ రసము గంధకము వత్సనాభి వెలిగారము మణుశిల యివి ప్రత్యేకము 1 తులము మిరియాలు 8 తులములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి చూర్ణించి వస్త్రఘాతమునర్చి కాచకుప్పి యందునిచి ప్రాతఃసాయంకాలములయందు గుంజామాత్రము తమలపాకుతోనేవించిన శ్వాస కాస అగ్నిమాండ్యము వాతశ్లేష్మకోగము సన్నిపాతము మూర్ఛ అపస్మారము అతిమోహము యివి నశించు.

శ్వాసకుతార లేహ్యము.

శ్లో॥ ద్రోణప్రమాణంబృహతీ ఫలసారంప్రవీడయేత్ । భృంగీకురుం
 టకవాసా క్షుద్రాశర్కన్నుహీత్రయం । ప్రస్థంప్రస్థంప్రదాతవ్యం

ప్రతిపాకమితంపుః | భృంగీకటుత్రయంచవ్యం గ్రంధికంచీత్ర
 కంఠం | చాతుర్జాలంచ తాళీసం లవంగంసైంధవంచా |
 దీప్యంజీవకభార్జీచ ప్రత్యేకంతుపల్లత్రయంగుడన్యతు లయా
 యుక్తం లేహపాకేసకారయేత్ | శీతేతిస్మిన్నమాలోడ్యప్రస్థం
 పుష్పసస్యచ | నామ్నా శ్వాసారిలేహ్యంచ కాసశ్వాసక్షయ
 పహంఽఛర్దింహిక్మామయంహన్యా త్పాంహదరభగంధరం |
 పీనసానాహశమనం విశేషేణజ్వరంహరేత్ ||

తా|| మలకపండ్లరసము నల్లము గుంటగలగర దుస్తుపాకు అడ్డసరము వాకుడు
 ములుముస్తలు బ్రహ్మజెనుడు ఆకుజెనుడు సన్నజెముడు వీటిరసము ప్రత్యేకము
 కుంచడు వీనిని కుండముందువైచి 100 పలముల బెల్లముకలిపి లేహ్యపాకముగవండి
 అందు కర్కాటకశృంగి త్రికటుకములు చవ్యము మోడి చిత్రమాలము త్రిఫలములు
 యేలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు తాళిసపత్రి లవంగములు
 సైంధవలవణము వసవోమును జీలకఱ్ఱ గంటుభారంగి వీటిని ప్రత్యేకము 3 పలములు
 గ్రహించి చూర్ణించి అందువైచి తేనె కుంచెడుచేర్చి కలియబెట్టిదించిన లేహ్యము
 సిద్ధంబగు. దీనిని సేవించిన శ్వాసకాసక్షయ వాంతి యెక్కిళ్ళు పాండు ఉదరము
 భగందరము పీనస ఆనాహము జ్వరము వీటిని నశింపజేయు.

పంచపత్రసార లేహ్యము.

శ్లో|| వాసాభృంగీచనిర్దుండి గోరంటాక్షుద్రమేవచ |
 ఏతేషాంపత్రమాదాయ స్వరసంచప్రవీడయేత్ |
 పిప్పలీమధుసంయుక్తం తీనశ్వాసంవ్యపోహతి ||

తా|| అడ్డసరము గుంటగలగర వావిలి గోరింట బాకుడు వీటిఆకులరసమును
 ప్రత్యేకముగదీసి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి తేనెచేర్చి
 సేవించిన తీనశ్వాస నివర్తింను.

కళింగాది లేహ్యము.

శ్లో|| కళింగ ఫలసారంచ ప్రస్థంచ గుడసంయుతం | పలానిదశసం
 చూర్ణయ త్రికటుత్రిఫలానిచ | పృథక్కర్ణంమధుద్వేచ పలాం
 శంలేహయేత్తతఃప్రాతరుద్ధాయనిష్కేకం సేవయేచ్ఛాన్వన

కాసినంపాండుగుల్మోద్ధరాష్ట్రీల వాతాధ్మానాదిశూతకాణ |

జీర్ణ ద్వీరంచశోఘంచ కామిలాంత్రప్రవృద్ధితామ్ ||

తా|| కొడిశపాలపండ్లరసము 1 ప్రస్థమునందు 10 పలముల బెల్లముచేర్చి
 లేహ్యపాకముగవండి అందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుళిరికెలు వీటిని
 ప్రత్యేకము కర్ణప్రమాణము చూర్ణించివైచి 2 కర్ణములు తేనెచేర్చి కలియబెట్టిన
 లేహ్యముసిద్ధంబగు, దానిని ప్రాతఃకాలమునందు నిష్కప్రమాణము సేవించిన శ్వాస
 కాస పాండువు గుల్మము వుదరము అష్టలవాతము ఆధ్మానము కూల జీర్ణజ్వరము
 వాత కామిల అంత్రవృద్ధి యివి నశించు.

లఘువ్యాఘ్రాది లేహ్యము.

శ్లో|| ఝుద్రామూలతులూశతం చవిజయాక్షిప్తా స్వంబుకుంభేవచేత్ |
 తత్కావ్యభేదిజయాగుడన్య చతులాయష్టీచతుర్జాలకం |
 వ్యోమత్రీణిపలానిషణ్మధు పలాన్యావాప్యసిద్ధంజయేత్ |
 లేహ్యంశ్వాసమురోవిబంధ మరుచింకాసంశిరోహృద్గతం ||

తా|| వాకుడువేళ్ళు 100 పలములు 100 కరక్కాయలు 800 పలముల
 వుదరమునందువైచి కషాయముకాచి 4 వ భాగము మిగులునటులదించుకొని దానిని
 వడియగట్టి ఆకరక్కాయలనిత్తులుతీసి కషాయమునందువైచి 100 పలములు బెల్లము
 కలిపి లేహపాకముగవండి అందు యష్టిమధుకము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు
 నాగకేసరములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము 3 పలములవంతున
 చూర్ణించివైచి తేనె 6 పలములుచేర్చి కలియబెట్టిన సిద్ధమగు. దానిని సేవించిన శ్వాస
 తొమ్మునొప్పి అరుతి కాస శిరోరోగము హృదయరోగము యివి నశించు.

ఝుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో|| వ్యాఘ్రీశతంస్యాదభ యాశతంచ ద్రోణేజలస్యప్రపచేత్తషాయం |
 తులూప్రమాణేనగుడేనియుక్తం పక్వాభయూభిన్నహతాభిరత్ర |
 శీతేక్షి వేళ్ళణ్మధునఃపలాని పలానిచత్రిణికటుత్రయస్య |
 త్వక్ష్పత్రకై లాకరికేసరాణాంగూర్ణాత్పిలంచేతివిదేహదృప్తః |
 ఝుద్రావలేహఃకఫజాన్వికారాన్స శ్వాసశోమానపిపంచకాసాణ |
 హిక్మామురోరోగమపన్మృతించ హత్వావివృద్ధింకురుతేనలస్య ||

తా|| వాకుడు 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటిని ద్రోణప్ర
 మాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలుమిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు

100 పలముల బెల్లముచేర్చి అందుండు కరక్కాయలలోని విత్తులనుదీసి మరలకషాయమునందువైచి లేవ్యాపాకముగవండి చల్లారినపిదప 8 పలముల తేనెవైచి కటుత్రయము 3 పలములు లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పలము చూర్ణించి వైచికలిపిన సిద్ధముగు. దానినిసేవించిన కఫవికారములు శ్వాస శోష సంవకాసలు యెక్కిళ్ళు హృదయరోగము ఆపస్మారము యివి నశించుటయేగాక అగ్నిసగాగులుగు.

కంటకార్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ కంటకారీతులాంసీర ద్రోణేపక్త్యాకషాయకం । పాదశేషంగృహీత్యావ తస్మిన్నుచ్చర్ణానిదావయేత్ । పృథక్పలనిచై తాని గుమాచీచవ్యచిత్రకాః । ముస్తంకర్కటశృంగీచ త్రూషణం ధన్వయాసకః । భార్జీరాన్నాసఠీచై వ శర్కరాపలవింశతిప్రత్యేకంచపలాన్యస్తా ప్రదద్యాన్లుతతైలయోః । పక్తావలేహత్వమానీయ శీతేమధుపలావృకం । చతుఃపలంతు గాక్షీర్యాః పిప్పలీనాంచతుఃపలం । క్షీప్తావనిదధ్యాత్సుశృణ్ణే మృణ్మయేభాజనేశుభే । లేహాయంహాన్తిహిక్కార్తం శ్వాసకాసానశేషతః ॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు తిప్పతీగ చవ్యము చిత్రమాలము తుంగము స్తలు కర్కటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు దూలగొండి భారంగి రాన్న కచ్చూరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతునచూర్ణించివైచి శర్కర 20 పలములు నెయ్యి నూనె యివిప్రత్యేకము 8 పలములుచేర్చి లేవ్యాపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 8 పలములు తపక్షీరి 4 పలములు పిప్పలిహ్లాము 4 పలములు వీటినిన్నియు చేర్చికలిపి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి పిదప సేవించిన యెక్కిళ్ళు శ్వాస కాస యివి నివర్తించు.

నాసావ లేహ్యము.

శ్లో॥ నాసాతులా మష్టగుణేచనీరే విసాచ్యతాంపాద జలేనసాకం । క్షుణ్ణాథకంతద్విపచేచ్ఛివానాం ఖండాప్రయోజ్యాసకలన్యతుల్యా । తితిస్సముత్తార్థపలానిచాస్తా ఙ్గోద్రస్యచద్వేకిలవంశజాయాః ॥

క్షీపే త్రథామాగధికాపలాగ్ధం పలంచతుర్జాతభవంప్రయోజ్యం । యోజ్యంపలాగ్ధంశ్వసనేచకాసే క్షయోన్రవి త్రేక ఫపీనసేచ । హృద్రోగకార్యేకిలవిద్రధాచ ఉరఃక్షు తేశోణితవాన్తిశోపే ॥

తా॥ అష్టపరము 100 పలములు 800 పలముల నీళ్ళయందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి అంగు కరక్కాయచూర్ణము ఖండశర్కర వీటిని ప్రత్యేకము 1 అథకమువైచి లేవ్యాపకముగవండి చల్లారినపిదప తపక్షీరి 2 పలములు పిప్పలి $\frac{1}{2}$ పలము చాతుర్జాతము 1 పలము వీటినిచూర్ణించివైచి తేనె 8 పలములుచేర్చికలిపి ధాన్యపుటమిడి పిదప సేవించిన శ్వాస కాస క్షయ రక్తపిత్తము కఫము పీనస హృద్రోగము కృశత్వము విద్రధి పురఃక్షుతము రక్తవాన్తి వీటిని నశించజేయు.

ద్రాక్షాది లేహ్యము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాంహారీతకీముస్తాం కర్కటాఖ్యాందురాలభాం । సర్పిర్గుఢుభ్యాంవిలిహా శ్వాసాస్తన్తినుదారుణాణాం ॥

తా॥ ద్రాక్ష కరక్కాయ తుంగము స్తలు కర్కటకశృంగి దూలగొండి వీటిని చూర్ణించి నెయ్యి తేనెచేర్చి సేవించిన దారుణముగు శ్వాసలు మానును.

హరిద్రాద్యస లేహ్యము.

శ్లో॥ హరిద్రాంమరిచంద్రాక్షాం కణాంరాన్నాంశతీంగుడం । కటుతైలంలిర్హహన్యా చ్చాన్వీసాప్రాణహారానపి ॥

తా॥ కసపు మిరియాలు ద్రాక్ష పిప్పలి రాన్న శొంఠి వీటిని చూర్ణించి అందు బెల్లము కటుతైలము వీటినికలిపి సేవించిన ప్రాణహారములగు శ్వాసలు మానును.

భార్జ్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ ప్రలిహ్యన్మధుసర్పిర్భ్యాం భార్జీంమధుకసంయుతాం । పథ్యాంతికాకణావ్యోష యుక్తాంవాశ్వాసనాశినీం ॥

తా॥ భారంగి యప్తిమధుకము కరక్కాయ కటుకశోహిణి పిప్పళ్ళు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సముగుచూర్ణించి తేనె నెయ్యి కలిపిసేవించిన శ్వాస మానును.

గుడాద్యవ లేహ్యము.

శ్లో॥ గుడదాడిమమ్మద్వీకా పిప్పలీవిశ్వభేషజైః । మాతులింగరసంక్షౌద్రం లీఢంశ్వాసనిబర్హణమ్ ॥

తా॥ బిల్వము దాడింబబెండు ద్రాక్ష పిప్పలి శొంఠి వీటిని సమముగ మర్చించి మూడీఫలరసము తేనెచేర్చి కలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

శిలాజ్య లేహ్యము.

శ్లో॥ శిలావ్యోమాభయాహింగు మాణిమంధవిడంగకైః ॥

లేహస్సాజ్యమధుఃకాస హిక్కాశ్వాసేషుశస్యతే ॥

తా॥ మఱుశిల శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యింగువ నైంధవలణము వాయు విడంగములు వీటిని సమముగ చూర్ణించి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాస యెక్కిళ్ళు శ్వాస యివి మానును.

విభీతక లేహ్యము.

శ్లో॥ ప్రస్థంవిభీతకానామ స్థివి నాసాధయేదజామూత్రే ॥

అయమేవలేహాలీఢో మధుసహితశ్వాసకాసఫ్నుః ॥

తా॥ విత్తులుతీసిన తానికాయలు 1 ప్రస్థము అజామూత్రమునందువండి యెండించి చూర్ణముకేసి తేనెతోకలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస మానును.

శృంగ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శృంగీకటుత్రయఫలత్రయ కంటకారీ భార్జీచవుష్కరజటాలవ

ణానిపంచా చూర్ణంపిబేద శిశిశేణజలేనహిక్కాశ్వాసోర్ధ్వనా

తకసనారుచిషుప్రశస్తం ॥

తా॥ కర్కాటకశృంగీ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి ఉసికికెలు శాకుడు గంటుభారంగీ పుష్కరమూలము జటామాంసి నైంధవలణము సౌవర్ణవలణము బిడాలవణము కాచలవణము పాడిరిలవణము వీటిని సమముగ చూర్ణించి వ్రష్టోదకముతో పుచ్చుకొనిన యెక్కిళ్ళు శ్వాస వూర్ధ్వవాతము కాస అరుచి యివి నశించు.

శుంఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శుంఠికణామరిచ నాగదళంత్యగేలా చూర్ణీకృతంక్రమ వివర్ణిత

మూర్ధ్వకంత్యాత్ ఖాదేదిదంసమసితం గుదజాగ్నిమాంద్య

కాసారుచిశ్వసనకంఠహృదామయేషు ॥

తా॥ శొంఠి 8 భాగములు పిప్పళ్ళు 5 భాగములు మిరియాలు 4 భాగములు పొగడశము 3 భాగములు లవంగవట్ట 2 భాగములు యేలకులు 1 భాగము వీటిని

క్రమముగచూర్ణించి యాహూర్ణమునకు సమము చక్కెర చేర్చి పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి అగ్నిమాంద్యము కాస అరుచి శ్వాస కంఠరోగము హృదయరోగము యివి నివర్తించు.

మర్కటీ చూర్ణము.

శ్లో॥ మర్కటీనాంతుబీజానాం చూర్ణంమాఘీకసర్పిషా ॥

ప్రలిహ్యత్ప్రతుర్ణాయ శ్వాసార్తఃశ్వాస్థ్యమాపుయాత్ ॥

తా॥ దూలగొండివిత్తులచూర్ణమును తేనె నెయ్యి వీటితోచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

శత్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శతీభారీవచావోష పత్యాయుచకకట్టలం ॥

తేజోహ్యపాష్కరంశృంగీ నజౌద్రంశ్వాసకాసహృత్ ॥

తా॥ కచూరములు భారంగి వస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక్కాయపాసిరి లవణము కాయఫలము తేజోహ్య పుష్కరమూలము కర్కాటకశృంగి వీటిని సమాంశ ములుగచూర్ణించి తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాస మానును.

భార్జ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భార్జీనాగరయోశ్శూర్ణం లీడమార్ద్రకవారిణా ॥

శ్వాసంనిహన్తిదుర్దర్షం పంచాననభవద్విపం ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి వీటిని చూర్ణించి అల్లపురసముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

విడంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ విడంగంపిప్పలీచైలా త్వచంచప్రతిక్షర్ణకం ॥

ద్విక్షర్ణమరిచంచూర్ణం నాగరంచచతుఃపలం ॥

నరైవస్తుల్యాసితాయోజ్య కర్ణమాత్రంఛభక్షయేత్ ॥

శ్వాసకాసజ్వరస్థిహా పాండురోగజ్వరాపహం ॥

తా॥ వాతమువిడంగములు పిప్పళ్ళు యేలకులు లవంగవట్ట యివి ప్రత్యేకము 1 కర్ణము మిరియాలు 2 కర్ణములు శొంఠి 4 పలములు వీటినిచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము చక్కెరచేర్చి కర్ణమాత్రముభక్షించిన శ్వాస కాస జ్వరము స్థిహము పాండు యివి నశించు.

దాడిమాది చూర్ణము.

శ్లో॥ దాడిమంనాగరంహింగు కృష్ణాచలనణంసమం ।
అష్టువేతనసంయుక్తం శ్వాసప్యాద్రోగజద్భవేత్ ॥

తా॥ దాడింబజెరడు శొంఠి యింగున పిప్పళ్ళు సైంథవలనణము వీటిని చూర్ణించి అష్టువేతనరసముతో చేర్చిపుచ్చుకొనిన శ్వాస ప్యాద్రోగము మానును.

కూష్మాండశిఫా చూర్ణము.

శ్లో॥ కూష్మాండశిఫాచూర్ణం వీతెంకోష్టేనవారిణా ।
శీఘ్రంశమయతిశ్వాసం కాసంచాపినుదారుణమ్ ॥

తా॥ గుమ్మడివేళ్ళచూర్ణమును పుష్టోదకముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస యివి మానును.

→ పారదాది గుటికలు. ←

శ్లో॥ పారదంగంధకంనాగం తామ్రంవ్యోమానలై స్సమం । సర్జిరసేన
సంచూర్ణ్య ప్రదేయా భావనానశ । పునఃపత్ర రసేనమ్య
క్చార్చ్య కస్యరస్యైస్తథా । మిరివ్రమాణాక ఫజి త్కార్యానా
గుటికోత్తమా । మందాగ్నిక ఫరోగేషు శ్వాసకాసేవి శేషతః ।
అథానప్రతివన్నార్త ప్రదేయానుఖకారిణీ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము నాగభస్మము తామ్ర భస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమాలము సర్జరసము వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి తమలపాకు రసముచే 10 భావనలుజేసి అల్ల పురసముచే 10 భావనలుజేసి మిరియప్రమాణము మాత్రలుజేసి నేవించిన మందాగ్ని కఫరోగము శ్వాస కాస అధ్మానము యివినశించు.

లవంగాది గుటికలు.

శ్లో॥ లవంగమరిచేతువ్యే త్రిఫలారసభావితే ।
బబ్బూలద్యత్ప్రపఃకార్యా గుటీశ్వాసకఫాపహా ॥

తా॥ లవంగములు మిరియాలు త్రిఫలములు వీటినిచూర్ణించి తుమ్మచెక్క కషాయముచే భావనజేసి మాత్రలుజేసి నేవించిన శ్వాస కాస యివి నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ లవంగత్రికటూనాగ భృంగీక్షుద్రావిభీతకైః ।
కన్యారసేనగుటికా కార్యాశ్వాసనివారిణీ ॥

తా॥ లవంగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు నాగభస్మము గుంటగలగర వాకుడు తాడికాయ వీటిని సమముగ చూర్ణించి కలుబందరసముచే భావనచేసి మర్దించి మాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

త్రికలు నటుకములు.

శ్లో॥ త్రికలుటంకణంనాగ వ్రతేణాక్రియతేనటీ ।
మిరీవ్రమాణాక ఫజి న్నామ్నాత్రిపురభై రవీ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వెలిగారము వీటినిచూర్ణించి తమలపాకుల రసముచేనూరి మాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

ఫలత్రయ గుటికలు.

శ్లో॥ ఫలత్రయంనాగరదారుకృష్ణా విషాన్యపావేల్ల సువర్ణ బీజైః ।
దివత్రయంభృంగర సైర్విమర్ద్య కార్యాగుటీశ్వాసకఫాపహారిణీ ॥

తా॥ ఫలత్రయము శొంఠి దేవదారు పిప్పళ్ళు వత్సనాభి కురువేరు మిరియాలు పుష్కెత్తవిత్తులు వీటిని గుంటగలగరఅకరసముచే 3 దినములు మర్దించి మాత్రలుజేసి నేవించిన శ్వాస కఫము యివి మానును.

→ తాళీన ఘృతము. ←

శ్లో॥ తాళీనపత్రంత్రాయ స్తీ జీవ స్తీకృష్ణసైంధవం ।
కణాకరంజజీవ స్తీ పుష్కరంభీషణాగ్నిభిః ।
పత్యాయజ్యోతిష్మతీయైః సర్విర్జలచతుర్గుణం ।
హింగుపాదయుతంసిద్ధం సర్వశ్వాసహారంపరం ॥

తా॥ తాళీనపత్ర సేలతాడిదుంచ కలుగచ్చవేళ్ళు మనుబాలవేళ్ళు చంగల్వ కోష్ఠు సైంధవలనణము పిప్పళ్ళు కానుగవేళ్ళు తపసివేళ్ళు పుష్కరమాలము చిత్ర మూలము కరక్కాయ జ్యోతిష్మతీవిత్తులు యివి సహంశములు 1 పదార్థములో 4 గో పాలు యింగున వీటినిచూర్ణించి సేతికి 4 గో పాలు చూర్ణము సేతికిసమం పాలు సేతికి చతుర్గుణం నీళ్ళుబోసి ఘృతపక్వముగవండి నేవించిన శ్వాస నివర్తించు.

పంచనార ఘృతము.

శ్లో॥ నాసామృతాభృంగరాజ కాసమర్దనిద్ధికా ।
సాక్షుభ్యరస మాదాయ ద్విగుణేనర్పితస్తథా ।
భార్జీవిశంగత్రిఫలా రాస్నా

వ్యోమయవాహ్యయం । కర్కటక్యాంచమతిమాఞ్చూర్ణీ
కృత్వాతతోభిషక్ । శ్వాసంక్షయమస్పృశ్పిత్రం హృద్రోగం
విషమజ్వరం । పంచసారమిదంసర్పిః పంచకాసనివారణం ॥

తా॥ అష్టసరము తిప్పతీగ గుంట గల గ ర కనివింద వాడు వీటిరసము
2 భాగములు నెయ్యి 1 భాగము వీటికిసముగ పాలుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి
అందు భారంగి వాయులసంగములు త్రిఫలములు రాస్న త్రికటుకములు యవతౌరము
కర్కటకశృంగి వీటి చూర్ణమును నేటికి 9 వ పాలు కలిపి సేవించిన శ్వాసక్షయ
రక్తపిత్తము హృద్రోగము విషమజ్వరము పంచకాసలు యివి హరించు.

భారీ గుడ రసాయనము.

శ్లో॥ శతంసంగృహ్యభార్యాయస్తదశమూల్యస్తథాశతం । శతంహారీ
తకీనాంచ పచేత్తోయేచతుర్గుణే । పాదావశేషేతస్మింస్తు రసే
వస్త్రనిషీడతే । ఆలోధ్యచతులాంపూతాం గుడస్యాస్యభయాం
తతః । పునఃపచేత్తుమ్పద్యగ్నో యావల్లేహ త్వమేతితత్ । శీతేచ
మధువస్త్రత పల్పలానినిఃక్షిపేత్ । త్రికటు త్రిసుగంధంచ
పలమాత్రంప్రధకృఫకే । యవతౌరంకర్ష యుగ్మంసంచూర్ణ్య
ప్రక్షిపేత్తతః । భక్షయేదభయామేకాం లేహస్యార్థపలంతథా ।
శ్వాసంనుదారుణంహస్తా క్కాసంపంచవిధంతథా । అర్ఘాంస్య
రోచకంగుల్మం శకృద్భేదంక్షయంతథా ॥ స్వరవర్ణప్రదోష్యేషు
జరరాగ్నేః ప్రదీపనః । నామ్నాభారీ గుడఃఖ్యాతో భిషగ్ని
స్సకలైర్మతః ॥

తా॥ భారంగి దశమూలములు కర్కాయలు యివి ప్రత్యేకము 100 పలములు
400 పలముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కపాయముకాచి వడియగట్టి
అందు 100 పలములబెల్లము విత్తులనుతీసి కర్కాయలనువైచి మందాగ్నిచే లేహ
పాకముగవండి అందు కొంతి పిప్పలి మిరియాలు అవంగపట్ట అవంగపత్రి యేలకలు
యివి ప్రత్యేకము 1 పలము యవతౌరము 2 కర్ణములు వీటిచూర్ణము లేనె 6 పలములు
చేర్చి కలిపి పూటకు 1 కర్కాయ $\frac{1}{4}$ పలము లేహము భక్షించిన శ్వాస పంచవిధ
కాసలు ఆర్భస్సు అశోచకము గుల్మము విచ్ఛేదము క్షయము యివి నశించు. మఱియు
స్వరము వర్ణము జాతరాగ్ని దీప్తి వీటిని గలుగజేయు.

శ్వాసకు పథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనం స్వేదనంధూమ్రపాన ప్రచ్ఛర్దనానిస్వపనందివాచ ।
పురాతనాష్టస్త్వికర క్తశాలి కుశుత్థగోధూమయవాప్రశస్తాః ।
శశాహిభుకేతి త్తిరిలావఃక్షుః శుకాదయోధస్వృగూద్విజాశ్చ ।
పురాతనంసర్పిరజాప్రభూతిం పయోఘృతంవాపిసురామధూని ।
పటోలవార్తాకరసోనబ్రిబీ జంబీరతండులీయవాస్తుకంచ ।
ద్రాక్షాత్పటిఃపాష్ఠరముష్ణ వారికటుత్రయంగోజనితంచమూత్రమ్
అన్నానిపానానిచభేషజాని క్లేష్మానిలఘ్నానిచపథ్యవర్గః ॥

తా॥ విరేచనము స్వేదనము ధూమ్రపానము వాంతి దివానిద్ర 60 దినముల
పంటగల పాతయెఱ్ఱబిళ్ళము గోధుములు యవలు కుండేలు నెమలి తిత్తిరి లావుకపిట్ట
పాలవక్షి చిలక యివి మొదలగువాటిమాంసము భస్మముగము పత్తులు వీటిమాంసము
పాతనెయ్యి మేకనెయ్యి పాలు మద్యము లేనె పొట్లకాయ వంకాయ వెల్లుల్లి దొండ
కాయ జంబీరము చిట్టికూర వాస్తుకము ద్రాక్ష యేలకలు పుష్కరమూలము వుష్ణో
దకము త్రికటుకములు గోమూత్రము క్లేష్మవాత నివర్తకములగు అన్నములు పానములు
బౌషధములు యివి శ్వాసకు పథ్యములని తెలియవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ రక్తస్రావం పూర్వవాతాన్నపానం మేషీసర్పి ర్దుగ్ధమంభోపి
దుష్టం । మత్స్యకందాస్సర్షపాశ్చాన్నపానం రూక్షంశీతం
గుర్వశిశ్చాపవర్ణ్యం । మూత్రోద్ధారచ్ఛర్దిత్పటో శ్వాసరోధో
నస్యంబస్తిరంతికాష్టంశ్రమంచ ॥

తా॥ రక్తస్రావము తూర్పుగాలి వాతకరములగు అన్నపానములు గొట్టే
నెయ్యి పాలు దుష్టముగువుదకము మత్స్యము కందమూలములు అవాలు రూక్షము
శీతలము గురుకరము యిట్టి అన్నపానములు మాత్రము పుద్గారము ఛర్ది దప్పి శ్వాస వీటి
నిరోధము నస్యము వస్తికర్మ దంతకాఫ్యము శ్రమ వీటిని శ్వాసరోగి వర్జించవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

హిక్కా ప్రకరణము.

హిక్కారోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ అకృత్యాబ్రాహ్మణోభంజే స్నానశ్శాలామజపాదికం |
సహిక్కారోగసంయుక్తస్తత్పాపస్యాపనుత్తయే |
చాంద్రాయణత్రయంకుర్యాత్త్రీకృత్యఛాంశ్చసమాచరేత్ ||

తా॥ బ్రాహ్మణుడు స్నానము హోమము జపము వీటినిచేయకనే భోజనము చేసిన హిక్కారోగముగలవాడగు. అప్పాపము నివర్తించుటకై కి చాంద్రాయణములం జేసి కృత్యములంజేసిన హిక్కారోగము నివర్తించు.

హిక్కానిదానము.

శ్లో॥ విదాహిగురువిష్టంభి రూక్షాభివ్యందిభోజనైః |
శీతపానాశనస్నాన రజోధూమాతపానిలైః |
వ్యాయానుకర్మభారాధ్వ వేగఘాతాపతర్పణైః |
హిక్కాశ్వాసశ్చకాసశ్చ నృణాంసముపజాయతే ||

తా॥ విదాహకరములగు మద్యమరీచాదికములు గురుపదార్థములు విష్టంభకర పదార్థములు రూక్షపదార్థములు అభివ్యందిపదార్థములు వీటిని భోజనముజేయుట శీతపానము శీతాన్నభక్షణము శీతోదకస్నానము రజము ధూమము యెండ వాయువు వ్యాయామము భారపానము అతిమార్దవ మనము మూత్రఫలీమదివేగనిరోధము అపతర్పణక్రియ వీట్లచే యెక్కిళ్ళు శ్వాస కాస యివి జనించు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ ముహూర్ముహూర్వా యుగుదేతిసన్వినో యకృతస్త్రిహంత్రాణి
ముఖాదివాక్షీపత్ | సఘోషవానాశుహిన స్తియస్మాత్తతస్తు
హిక్కేత్కృత్యభిధీయతేఽఘ్నైః ||

తా॥ మృదయస్థమగువాయువు కంఠమునందుండువాయువు యివి యకృత స్త్రిహంత్ గులు వీటి నెగరవేయుచు పలుమారు విలక్షణమైనశబ్దయుక్తముగ నోటిపలన ప్రెటికిచెడలు. నీవాయువు త్వరితముగ ప్రాణమును నశింపజేయుగాన దీనిని హిక్కాయనియు యెక్కిళ్ళనియు పఠించెదరు.

హిక్కాభేదములు.

శ్లో॥ అన్నజాయమఖాంక్షుద్రాం గంభీరాంమహాతీంతథా |
వాయుఃకఫేనానుగతః పంచహిక్కాఃకరోతిచ ||

తా॥ వాతము కఫముతోగలసి అన్నజహిక్క యమశహిక్క యుద్రహిక్క గంభీరహిక్క మహాహిక్కలను 5 విధములైన హిక్కలను గలుగజేయు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ కంఠోరసోగురుత్వంచ వదనస్యకషాయతా |
హిక్కానాంపూర్వరూపాణి కుక్షేరాటోపవచ ||

తా॥ కంఠము తొమ్ము వీటియందు జడత్వము నోటియందువగరు కుక్షీయం దారాటము యివి హిక్కకు పూర్వరూపములని యెఱుంగవలయు.

అన్నజహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ పానాన్నైర్నరతిసంయుక్తై స్సహసావీడితోనిలః |
హిక్కయత్పూర్ధ్వగోభూత్వా విద్యాత్తామన్నజాంభివక్ ||

తా॥ అన్నపానములను మిక్కిటముగ నేవించుటవలన వాతము అకస్మాత్తుగ పీడింపబడినదై ఊర్ధ్వగతంబై యెక్కిళ్ళనుగలుగజేయునది అన్నజహిక్కయనంబడు.

యమఖాహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ చిరేణయమలై ర్వేగై ర్యాహిక్కాసంప్రవర్తతే |
కంపయన్తిశిరోగ్రీనం యమఖాంతాంవినిర్దిశేత్ ||

తా॥ చిరకాలముమీద యెక్కిళ్ళు జంటగగలసి మిగులతీవ్రముగ బయలు వెడలుట శరీరము కంఠము యివివణుకుట యట్టిలక్షణములుగలది యమఖహిక్కయని యెఱుంగవలయు.

క్షుద్రహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ ప్రకృష్టలై ర్యాజేగై ర్మందై స్సమభివర్తతే |
క్షుద్రికానామసాహిక్కా జత్రుమూలాత్ప్రధావతి ||

తా॥ చిరకాలముమీద ఎక్కిళ్ళు జన్మమూలమునుంచి మందముగ జనించిన ఊద్రహిక్మయని యెరుంగవలయు. జన్మమూలమున మెడకొంతులు.

గంభీరహిక్మా నిదానము.

శ్లో॥ నాభివ్రవృత్తాయాహిక్మా ఘోరాగంభీరనాదినీ ।

శుష్కాస్యకంఠజహ్వస్యా చ్ఛ్వాసకాసరుజాకరీ ।

అనేకోవద్రవవతీ గంభీరానామసాస్మృతా ॥

తా॥ ఎక్కిళ్ళు నాభివలనవెడలి గంభీరశబ్దము నోరు కంఠము నాలుక యివి యెండుట పుబ్బనము దగ్గు దప్పి జ్వరము మొదలగు పుష్కద్రవములతోగూడి భయంకర ముగ వెడలిన గంభీరహిక్మ యనబడు.

మహాహిక్మా నిదానము.

శ్లో॥ మర్మాణ్యుత్పీడయంతీవ సనతంయూప్రవర్తతే ।

మహాహిక్మేతిపాజ్ఞేయీ సర్వగాత్రప్రకంపనీ ॥

తా॥ మర్మాణ్యు నాభి పొట్టికడుపు మొదలగు మర్మస్థలములయందు పీడ ఎల్ల పుడు ఎక్కిళ్ళు సర్వాంగములయందు వణుకు యిట్టిలక్షణములుగలది మహాహిక్మ యని యెరుంగవలయు.

అసాధ్యహిక్మా నిదానము.

శ్లో॥ ఆయమ్యతేహిక్మాతోయస్య దేహాన్వష్టిశోష్యంతామ్య

తేయస్యనిశ్చయం । ఊణోన్నద్విత్ కౌతియశ్చాతి మాత్రంతో

శ్వాపాంత్యోవర్ణయేద్ధిక్మామానా । అతిసంచితదోషస్యభక్త

చ్ఛేదకృశస్యచ । వ్యాధిభిఃక్షీణదేహస్య వృద్ధస్యాతివ్యవా

యినః । ఆసాంయాసాసముత్పన్నా హిక్మాహంత్యాశుజీవితం ।

యాచకాసప్రలాపార్తి మోహత్పస్థాసమన్వితా ॥

తా॥ గంభీరహిక్మ మహాహిక్మలను యెక్కిళ్ళు జనించునపుడు శరీరము ఊర్ధ్వ ముగ యీడ్చబడుట ఊర్ధ్వదృష్టి గ్గాని శరీరకృశత్వము అన్న ద్వేషము మిక్కిటముగ తుమ్మలు యివిగలిగిన అట్టిరోగిని వైద్యుడు వర్జించవలయు. మరియు మిక్కిటముగ దోషసంచయము అన్న ద్వేషము కృశత్వము వ్యాధిచే దేహక్షయము యివిగల పురుషునికి వృద్ధునికిని అతి మైదునమునందు ప్రవర్తించినవానికిని ఎక్కిళ్ళతో నేదిజనించినను అట్టి మనుజుడు మృతినిజెందు. మరియు కాసము ప్రలాపము పీడ మోహము దప్పి పీడితో గూడి ఎక్కిళ్ళు జనించిన యదియు వసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థానాగరంవ్యాప్తీ వాసాభిఃకృష్ణితింజలం ।

వీతంపుష్కరసంయుక్తం హిక్మాశ్వాసనివారణమ్ ॥

తా॥ ఉలపలు శొంఠి వాకుడు అడ్డసరము పీటిని కషాయముబెట్టి అందు ఆము దపువేరు చూర్ణమునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన ఎక్కిళ్ళు శ్వాస యివి నశించు.

అభయాది కల్మము.

శ్లో॥ అభయానాగరకల్మంపౌష్కర యావశూకమరిచకల్మంవా ।

తోయేనోష్ణేనపిత శ్వాసహిక్మానియచ్ఛతి ॥

తా॥ కరక్కాయ శొంఠి పీటిని కల్మముజేసిగాని లేక పుష్కరమూలము యవ శూకములు మిరియాలు పీటిని కల్మముజేసిగాని పుష్కరముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాస ఎక్కిళ్ళు యివి నివర్తించు.

చంద్రసూర కషాయము.

శ్లో॥ చంద్రసూరసబీజాని క్షీపేదప్టుగుణేజలే ॥

యదామృదూనిగృహ్ణీయా త్రతోవాసనిగాలయేత్ ।

హిక్మాతివేగకలల స్తంజలంపలమాత్రయా ।

విబేత్పునఃపునశ్చాపి హిక్మాశీఘ్రింప్రణశ్యతి ॥

తా॥ తుంగము స్తవిత్తులు 1 భాగము 8 భాగముల పుదకమునందునైచి విత్తులు మెత్తనగువరకు కషాయముగాచి వడియగట్టి వొక్కొక్కపలముచొప్పన పలుమారు పానముచేసిన ఎక్కిళ్ళు నివర్తించు.

దశమూలీ కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలీజలయుతం హితంహిక్మానుయోజయేత్ ।

శ్వాసకాసహరస్సర్వో విధిరత్రాపియుజ్యతే ॥

తా॥ దశమూలములను కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన హిక్మారోగము నివర్తించు.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థయవకోలాంబు దశమూలబలాజలమ్ ।

పానార్థకల్పయేత్కాస హిక్మాశ్వాసప్రశాస్తయే ॥

తా॥ ఉలపలు యవలు లే గు వట్టివేరు దశమూలములు చిట్టా ముట్టి పీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస ఎక్కిళ్ళు శ్వాస యివి నివర్తించు.

ధాత్ర్యాది కమాయము.

శ్లో॥ ధాత్రీచనూగధీశుంఠీ క్వోభశ్చైషాంసితాయుతః ।
 హీనస్తిస్మాదయోద్యూతాం హిక్మాంప్రాణాపనోనినీమ్ ॥
 తా॥ ఉశిరికెపఃపు పి ప్పు శ్శు శొంఠి వీ టి ని కమాయము బెట్టి చక్కరచేర్చి
 పుచ్చుకొనిన ప్రాణమును పారించెడిదైవము హిక్మాతోగము నివర్తించు.
 దశమూలీ కమాయము.

శ్లో॥ దశమూలీకమాయేణ మధునాచపమన్వితం ।
 కాంతాయోభస్మహిక్మానాం పంచానాంపంచతాంనయేత్ ॥
 తా॥ దశమూలకమాయమునందు తేనె కాన్తయోభస్మము వీటినికలిపి పుచ్చు
 కొనిన పంచహిక్మలు నివర్తించు.

శంఖచూళ రసము.

శ్లో॥ రసాభ్రీహేమభస్మాని వైక్రాంతంసర్వతుల్యకం ।
 సర్వేపంచగుణంశంఖ చూర్ణంశుష్కంవిమర్దయేత్ ।
 లేహయేన్మధునామాష చతుష్కంసానుపానకం ।
 హిక్మాంపంచవిధాంహన్తి ముమ్మాన్వోరపితృశ్శాత్ ॥
 తా॥ పాదరసభస్మము అభ్రీకభస్మము మవర్ణభస్మము వీటిని సమభాగములుగ
 గ్రహించి వీటికి సమము వైక్రాన్తభస్మము వీటికి 5 దింఠలు శంఖభస్మమునుచేర్చి
 మర్దించి 4 మాషములయెత్తు తేనెతో నేవించిన పంచవిధహిక్మలు నివర్తించు.
 మేఘడంబర రసము.

శ్లో॥ తండులీయద్రవైఃపిష్టం సూతతుల్యంచగంధకం । వజ్రమూషా
 గతంచైవ భూధరేభస్మతాంప్రజేత్ । దశమూల కమాయేణ
 భావయేత్ప్రహరద్యయం । గుంజాద్వయంహారత్యేష హిక్మా
 శ్వాసంజ్వరంకిల । అనుపానేనదాతవ్యో రసోయంమేఘడంబరః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము శుద్ధిగంధకము సమములుగగ్రహించి చిట్టివేళ్ళ
 రసముచేసారి ముద్దలుజేసి వజ్రమూషయందునిచి భూధరపుటమిడి సాంగశీతలమున
 దీసి మరల నాభస్మమును దశమూలకమాయముచే 2 యామములు భావనజేసి 2 గురి
 గింజలయెత్తు అనుపానయుక్తముగ నేవించిన హిక్మ శ్వాస జ్వరము యివి నివర్తించు.

హరిద్రాది లేహము.

శ్లో॥ హరిద్రామరిచంద్రాక్షౌ గుడంరాన్నకణాశఠీ ।
 లివశ్యతై లేనవిలిహచ్చాస్వనంప్రాణహరముపి ।
 హిక్మాంశ్వాసంచహరతి ప్రబలామపితృశ్శాత్ ॥
 తా॥ పసపు మిరియాలు ద్రాక్ష బెల్లము రాన్న పిప్పళ్ళు కచ్చూరములు
 వీటిని చూర్ణించి తైలమునందుకలిపి పుచ్చుకొనిన ప్రాణహరంబులగు శ్వాస ఎక్కిళ్ళు
 యివి నివర్తించు.

శిఖి లేహ్యము.

శ్లో॥ శిఖిపింఛభస్మకృష్ణాచూర్ణం మధుమిశ్రితంముహుర్లీఢం ।
 హిక్మాంహరతిప్రబలాం శ్వాసంచైవనాతిదుస్తరాంఛర్దిమ్ ॥
 తా॥ నెమలిరక్కభస్మము పిప్పలిచూర్ణము వీటిని తేనెలోకలిపి మాటిమాటికి
 పుచ్చుకొనిన ప్రబలముగు ఎక్కిళ్ళు శ్వాస దుస్తరముగు వాన్తి యివి నివర్తించు.

పిప్పల్యాది లేహము.

శ్లో॥ శిప్పలీమూలమధుకం గుడగోశ్వశక్పద్రసాత్ ।
 హిక్మాభివ్యందకాసఘ్నాత్ లిహేన్మధుమృతాన్వితాత్ ॥
 తా॥ పిప్పలీమూలము యష్టిమధుకము బెల్లము గోమయము గుజ్జిపులద్ది వీటిని
 కమాయము బెట్టి వడియగట్టి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన ఎక్కిళ్ళు అభివ్యందము
 కాస యివి నివర్తించు.

కోలమజ్జాది లేహ్యము.

శ్లో॥ కోలమజ్జాంజనంలాజా స్తిక్తాకాంచసగై రికం ।
 కృష్ణాధాత్రీసితాశుంఠీ కాసీనందధినామచ ।
 పాటల్యాస్సఫలంపుష్పం కృష్ణాఖర్జురముస్తకం ।
 షడతేపాదికాలేహః హిక్మాఘ్నామధుసంయుతాః ॥

తా॥ రేగువండగిజరు సుర్పారాయి పేలపిండి కటుకరోహిణి నాగకేసర
 ములు కావిరాయి వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని పిప్పళ్ళు పుశిరికెపలుపు చక్కెర
 శొంఠి కాసీనము దధి వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని పాటలీఫలము పుష్పములు
 పిప్పలీ ఖర్జురము తుంగముస్తలు పాదికా వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని నేవించిన
 ఎక్కిళ్ళు మానును.

→ యప్త్యాది చూర్ణము. ←

శ్లో॥ యప్త్యాహ్వాయంవామాక్షీ కేణావలీధంకణాచూర్ణంశర్కరా
ధ్యంచకింవా సర్పిఃకోష్ణక్షీరముష్ణం రసోవాహన్యాదిక్షోః
పానతఃసంచహిక్కాః ॥

తా॥ యప్తిచుధుకచూర్ణమును తేనెలోకలిపి పుచ్చుకొనినను లేక పిప్పలి
చూర్ణమును శర్కరచేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక కొంచెము వుష్ణముగనుండు పాలు
నెయ్యి చెరుకురసము వీటిని పుచ్చుకొనినను చంచవిధహిక్కలు మానును.

విశ్వా చూర్ణము.

శ్లో॥ విశ్వాశినాకణాచూర్ణ సుసితస్సుమధుస్మృతః ।
గుమాచీనాగరంస్వయ హిక్కాధిక్కారకారకం ॥

తా॥ శొంఠి కరక్కాయ పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణమున చక్కెర తేనెజేర్చి పుచ్చు
కొనినను లేక తిప్పతీగ శొంఠి వీటినిచూర్ణించి నస్యముజేసినను హిక్కాకోగము
మానును.

కృష్ణా చూర్ణము.

శ్లో॥ కృష్ణాములకశుంఠీనాం చూర్ణంమధుసితాయుతం ।
ముహ్యుర్దుహ్యుప్రయోక్తవ్యం హిక్కాశ్వాసనివారణం ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు పుళిరికెసలుపు శొంఠి వీటినిచూర్ణించి తేనె చక్కెరచేర్చి
చలుమాదు పుచ్చుకొనిన హిక్కా శ్వాస యివి నివర్తిండు

శృంగ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శృంగీకటుత్రిక ఫలత్రయకంటకారీ భార్జీసపుష్కరజటాలపణా
నిచైపామ్ । చూర్ణంపిబేదశిశిరేణజలేనహిక్కాం శ్వాసోర్ధ్వ
వాతకసనారుచివీసనేషు ॥

తా॥ కఱ్ఱోటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుళిరికెలు వాకుడు
భారంగి పుష్కరమూలము జటూమాంసి వైంధవలవణము వీటిని చూర్ణించి పుష్టోద
కముతో నేవించిన హిక్కా శ్వాస ఊర్ధ్వవాతము కాస అరుచి పీనస యివినశించు.

భార్జ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ హిక్కాశ్వాసీపిబేద్భార్జీం సవిశ్వాముష్ణవారిణా ।
నాగతంవాసితాభార్జీ సావర్చలశమన్వితం ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి వీటినిచూర్ణించి పుష్టోదకముతో నేవించినను శొంఠి
భార్జి సావర్చలవణము వీటినిచూర్ణించి చక్కెరజేర్చి పుచ్చుకొనిన హిక్కా శ్వాసలు
మానును.

→ దశమూలాలాది యవాగు. ←

శ్లో॥ దశమూలీనశీరాన్నా పిప్పలీవిశ్వపాష్కరైః ।
శృంగీనామలకీభార్జీ గుడూచీనాగరాదిభిః ।
యవాగుంమధూనాసిద్ధాం కషాయంవాపిబేన్నరః ।
కాసహృద్గ్రహపార్శ్వావృత్తి హిక్కాశ్వాసప్రశాంతయే ॥

తా॥ దశమూలములు కచ్చురములు రాస్సు పిప్పలి శొంఠి పుష్కరమూలము
కర్కాటకశృంగి నేలపుళిరిక గంటుభారంగి తిప్పతీగ తుంగముస్తలు వీటి చే సిద్ధము
చేయబడిన యవాగునందు తేనెవైచిపుచ్చుకొనినను లేక పిటికషాయమును పుచ్చు
కొనినను కాస హృద్రోగము పార్శ్వశూల ఎక్కిళ్ళు వీటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ హింగుసావర్చలాజాజి బిడపుష్కరచిత్రకైః ।
సిద్ధాకర్కటశృంగ్యాష్ట యవాగుశ్శ్వాసహిక్కినాం ॥

తా॥ ఇంగువ సావర్చలము జీలకఱ్ఱ బిడాలవణము పుష్కరమూలము చిత్ర
మూలము కర్కాటకశృంగి వీటి చే సిద్ధముచేయబడిన యవాగును పానముజేసిన
ఎక్కిళ్ళు శ్వాస ఇవి నశించు.

→ పాటలీయోగము. ←

శ్లో॥ పాటల్యాఫలయోగేన క్షౌద్రేణచసమన్వితం ।
హేమభస్మనిహస్తేవ హిక్కాఃపంచాతిదుస్తరాః ॥

తా॥ పాటలీఫలరసమునందు తేనె స్వర్ణభస్మముచేర్చి నేవించిన ఎక్కిళ్ళు
నివర్తింకు.

ఛాగదుగ్ధయోగము.

శ్లో॥ హిక్కార్తస్యపయశ్చాగం హన్తినాగరసాధితం ।
ఆఘ్రవేతనసారంవా లాజచూర్ణై స్సస్యైంధవైః ॥

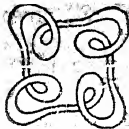
తా॥ మేకపాలమునందు శొంఠిచూర్ణమువైచి పక్వముచేసి నేవించినను ఆఘ్ర
వేతనరసమునందు లాజచూర్ణము వైంధవలవణముచేర్చి నేవించినను హిక్కా
కోగము మానును.

తా॥ కచ్చూరములు పుష్కరమూలము త్రికటుకములు మాదీఫలము
పుల్లప్రబ్బలి 60 దినములకు పండెడి వడ్లబియ్యము గోధుమలు యవలు పెసలు
పులపలు నిద్రయివి హిక్కా క్వాస కాస తృష్ణారోగము వీటియందు పశ్యములని
తెలియవలయు.

అపత్యములు.

శ్లో॥ విష్టంభీనివిదాహీని రూక్షాణి కఫదానిచ | నిష్పావ మాషపి
ణ్యాక వారిజాదూప మామిషం | అవిదగ్ధందస్తకాష్ఠం వస్తి
మత్స్యాంశ్చసర్షపాః | ఆప్లుతుంబీఫలంకందంతైలభవ్త్వము
పోతకిం | గురుశీతంచాన్నపానం హిక్కారోగీవివర్జయేత్ ||

తా॥ మలబద్ధకరద్రవ్యములు వెదురుమొలక మద్యము మరియాలు మొదలగు
విదాహకరద్రవ్యములు రూక్షకరద్రవ్యములు కఫకరద్రవ్యములు అనుములు మినుములు
గానిగెపిండి నీటిలోజనించిన ద్రవ్యములు పూటభూమిలో జనించిన జంతుమాంసములు
పశ్యముజేయబడిన ద్రవ్యములు దంతకాష్ఠము వస్తికర్మ మత్స్యములు ఆవాలు పులుసు
అనుగవుకాయ గడ్డలు నూనెతో నేయించబడిన ముట్టుబచ్చలికూర జడముగను కీతకర
ముగనండు అన్నశానములు వీటిని యెక్కి ఋగలవారలు వర్జించవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

స్వరభేద ప్రకరణము.

శ్లో॥ అత్యుచ్చభాషణవిషాధ్యయనాభి ఘాతసందూషణైః ప్రకుపి
తాఃపవనానయన్తు! ప్రోతస్సుతేస్వరవహేక్షుగతాః ప్రతిష్ఠాం
హన్యస్సస్వరంభవతిచాపిహిషడ్విధస్యః ||

తా॥ మిగులగట్టిగ మాటలాడుట విషసంపర్కము మిగులగట్టిగ అధ్యయనము
జేయుట అభిఘాతము అనగా కాష్ఠాదికములచే ప్రహరణము వీటిచే దుష్టంబులై
త్రోపించిన వాతాదులు స్వర వాహినులయందు జీరినవై స్వరభంగమును
గంగంజేయు. ఇది వాతము పిత్తము కఫము సన్నిపాతము క్షయము మేజస్సులన
విధంబులుగనండు.

వాతికస్వరభేద నిదానము.

వాతేనకృష్ణనయనాననమూత్ర వర్షాభిన్నంశనైర్వదతిగర్భ
భవత్స్వరంచ ||

తా॥ నేత్రములు ముఖము మూత్రము మలము యివి నల్లగనండుట గర్భభోస్వర
మువీటిస్వరము సాశకాశముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతికస్వరభేదమని
యెరుగవలయు.

పైత్తికస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ పిత్రేనశీతనయనాననమూత్రవర్షా బూరియాద్ధశేనసచదాహ
సమన్వితేన ||

తా॥ నేత్రములు ముఖము మూత్రములు మలము యివి పీతవర్ణముగనండుట
జులలాడునపుడు కంతము దాహాయుక్తముగనండుట యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తిక
స్వరభేదమని యెరుగవలయు.

కఫజస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ బ్రూయాత్స్వనేనసతతం కఫరుద్ధకంఠః స్వల్పంశనైర్వదతి
చాపిదివావిశేషాత్ ॥

తా॥ నిరంతరము కఫముచే కంఠనిరోధము తిన్నగ సావకాళముగ
మాటలాడుట కఫముచే పగటియందు మిగుల సంకటమునుజెందుట యిట్టిలక్షణములు
గలది కఫజ స్వరభేదమని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ సర్వాత్మకేభవతి సర్వవికారసంఘత్ తంచాప్యసాధ్యమృష
యస్స్వరభేదమాహుః ॥

తా॥ పూర్వోక్తస్వరలక్షణము క్తముగనండు. నది సన్నిపాతజస్వరభేదమని
యెరుంగవలయు. ఇది యసాధ్యము.

క్షయకృతస్వరభేదము - మేనజస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ ధూమ్యేతవాక్క్షయకృతేక్షయమాపున్నయాచ్ఛసర్వేషుచా
పిహతవాక్పరివర్జనీయః । అంతర్గతస్వరమలక్ష్యపదంచిరేణ
మేనఃక్షయాద్వనితిదిగ్గళస్తృషాళుః ॥

తా॥ మాటలాడునపుడు హిక్లయందు పొగవెడలుట శబ్దవిహీనముగనుడుట
ధాతుక్షయముగలుగుట యిట్టిలక్షణముగ లిగియుండిన క్షయకృతస్వరభేదమని యెరుంగ
వలయు. వాతాదిస్వరభేదములయందు రోగికి హతవాక్కుగనండిన వానిని ఋణ
వలయు. మరియు మేనజస్వరభేదమునందు మేదముచే లేక కఫముచే కంఠము రి
దానివలన పలుకుట యితరులకు తెలియకుండునటుల హీనస్వరముగ మాటలాడుట
రోగికంతము శుష్కించి తృప్త జనింపట ఇవి గలిగియుండు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ క్షీణస్వస్థృద్ధవృత్తశస్యచాపి చిరోత్థితోయస్సహజోవిజాతః
మేదస్వినస్సర్వసముద్భవశ్చ న్యరామయోనాపిహిసిద్ధిమేతి

తా॥ క్షీణించినవానికి వృద్ధునికి కృశించినవానికి మేదోరోగము గలవానికి
జనించిన స్వరభేదము చిరకాలముగజనించిన స్వరభేదము జననకాలము మొల
జనించిన స్వరభేదము పాన్నిపాతికస్వరభేదము యివి అసాధ్యములు.

యష్టిమధుక కషాయము.

శ్లో॥ అష్టియాచ్ఛననప్యిష్కం యష్టిమధుకషాయకం ॥

తా॥ యష్టిమధుక కషాయములో నెయ్యివైచి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదమునకించు.
కటుకాది కషాయము.

శ్లో॥ కటుకాతివిషాపాతాదారుము స్తకలింగకాః ।
గోమూత్రకన్యధితాఃపేయాః కంఠరోగవిచాళకాః ॥

తా॥ కటుకరోహిణి అతిపస వివబాద్ధి మానికపపు తుంగముస్తలు కొడికపాల
వీటిని గోమూత్రముతో కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.
బదరీ కల్కము.

శ్లో॥ బదరీపత్రకల్కంవాఘృత భృష్టంససైంధవం ।
స్వరోషఘాతేకాసేచలేహమేనంప్రయోజయేత్ ॥

తా॥ రేగుఆకుకల్లముగాని లేక నేతితోపేయించిన రేగాకుతో సైంధవవణ
మునుచేర్చిగాని సేవించిన స్వరభేదము కాస యివి నివర్తించు.
మరీచ ఘృతపానము.

శ్లో॥ సర్వోషఘాతేనిలజేభుస్తోవపరిఘృతంపిబేత్ ।
మరీచచూర్ణసహితం మరుత్సస్వరహతిప్రీణత్ ॥

తా॥ వాతజ స్వరభేదమునందు భోజనానంతరము మిరియాలమూర్ణము నేతిలో
కలిపి సేవించిన అది మానును.

శ్లో॥ అద్యేకోష్ణజలంపేయం జద్వాపిఘృతగుడౌదనం ।
వీతంఘృతంహస్త్యనిలసిద్ధంమూర్కవజేరసే ॥

తా॥ నెయ్యి బెల్లముతోచేరిన అన్నము వీటిని భక్షించి పుష్టోదకమును పానము
జేసినను లేక గుంటగలగరఆకురసముచే సిద్ధముచేయబడిన ఘృతమును పానముచేసినను
వాతజ స్వరభేదము నివర్తించు.

శ్లో॥ పైత్తికేతువిరేకస్నాన్యత్ప్రయశ్చమధురైశ్శృతం ।
లిహ్యన్మధురవస్తూనాం చూర్ణంమధుసమన్వితం ॥

తా॥ విరేచకమునకు పుచ్చుకొని పిదప మధురవదాగ్ధములతో చక్కమైనక్షీర
మునుగాని మధురవస్తువులను చూర్ణించి అందు లేనెజేర్చిగాని సేవించిన పిత్తజ
స్వరభేదము నివర్తించు.

పయఃపానము.

శ్లో॥ శర్కరామధుమిశ్రాణి శృతానిమధురైస్సహ ।
విభేత్పయాంసియాస్యోచ్చైర్వదతోపిహతస్సవరః ॥

తా॥ మధురపదార్థముతో పక్వముజేయబడిన ఊరమును శర్కరతేనతోచేర్చి
పుచ్చుకొనిన సర్వభేదము మానును.

పిప్పలీయోగము.

శ్లో॥ విప్పలీపిప్పలీమూలం మరిచంవిశ్వభేషజం ।
విభేన్మాత్రేణమతిమాన్కా ఫజేస్వరసంతుయే ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మోడి మిరియాలు శొంఠి వీటినిచూర్చించి గోమూత్రముతో
కలిపి పుచ్చుకొనిన కఫజస్వరభంగము మానును.

కాకజంఘాది ధార్యము.

శ్లో॥ కాకజంఘావచాకుష్ఠం పిప్పలీమధునంయుతం ।
సప్తరాత్రంముఖేధార్యం కింసరైస్సహగీయతే ॥

తా॥ వెలనుసంధి వస శోఢము పిప్పలి వీటిని చూర్చించి తేనెచేర్చి 7 రాత్రులు
నోటినుంచుకొని రసమును మింగుచుండిన స్వరభేదము నివర్తించి కిన్నరులతో
సమముగ గానముచేయు.

శ్లో॥ అభిలషతివిజేతుంయస్సవ్రస్య ప్రణాశంససిబతినహ దుగ్ధేనా
మలక్యాఃఫలంవా ॥

తా॥ పుళిరికపండును నూరి పాలలోకలిపి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

ఖదిరధార్యము.

శ్లో॥ త్రైలాక్తంస్వరభేదేవా ఖాదిరంధారయేన్ముఖే ।
పత్థ్యాపిప్పలియుక్తంవాసం యుక్తంనాగరేణవా ॥

తా॥ ఖదిరసారము పిప్పలి కరక్కాయ వీటినిచూర్చించి త్రైలముతోచేర్చిగాని
లేక శొంఠితోచేర్చిగాని నేవించిన స్వరభేదము మానును.

శతావరీ చూర్ణము.

శ్లో॥ శతావరీచూర్ణయోగం బలాచూర్ణమధాపివా ।
లాజాశతావరీచూర్ణం లిహ్యన్మధునీతాయుతం ॥

తా॥ పిల్లపీచరచూర్ణమునుగాని లేక చిట్టాచూర్ణమునుగాని లేక పిల్లపీచర
చూర్ణము లాజచూర్ణముగాని తేనె చిక్కరశేర్చి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

అష్టువేతన చూర్ణము.

శ్లో॥ చవ్యాష్టువేతసకటుత్రయతింతిడీకం తాలీనజీరికతుగాదహనై
స్సయాంశైః । చూర్ణంగుడప్రముదితం త్రిసుగంధి యుక్తం
వై నవ్వర్వపీచకఫారుచిషుప్రశస్తం ॥

తా॥ చవ్యము అష్టువేతసము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు తింతిడీకము తాలిన
పత్రి జీలకఱ్ఱ తపతీరి చిత్రమూలము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి ఏలకులు వీటిని సమాంశ
ములుగ చూర్చించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనిన వైస్వర్యము పీచకఫము అరుచి యిది
మానును.

అజామోదాది చూర్ణము.

శ్లో॥ అజామోదంనిశాంధాత్రీం ఘోరంవహ్నించూర్ణయేత్ ।
మధుసర్పిర్యుతంలీఘ్వా త్రిదోషస్వరభంగనుత్ ॥

తా॥ ఓమును వసపు పుళిరికెలుపు యవక్షారము చిత్రమూలము వీటిని
చూర్చించి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన త్రిదోషస్వరభంగము మానును.

ఫలత్రిక చూర్ణము.

శ్లో॥ ఫలత్రికత్రూప్యణ యావశూకచూర్ణా నిహన్యుస్సవ్రభంగ
మాశుఃకింవాకులిత్యంచవదనాం తరస్థంస్వరామయంహన్త్యథ
పౌష్కరంవా ॥

తా॥ కరక తాడి పుళిరికెలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యవక్షారము వీటిని
చూర్చించిగాని లేక పులవచూర్ణమునుగాని పుష్కరమూలచూర్ణమునుగాని పుచ్చుకొనిన
స్వరభేదము మానును.

బ్రాహ్మ్యోది చూర్ణము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీముండివచాశుంఠీ పిప్పలీమధునంయుతా ।
నేవితాసప్తనారేణ జాయతేకింకణధ్వనిః ॥

తా॥ భాగంగి బోడతరము వస శొంఠి పిప్పలి వీటిని చూర్చించి తేనెతో
7 రాత్రులు పుచ్చుకొనిన స్వరభంగము మానును.

పచాది చూర్ణము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీవచాభయావాసా పిప్పలీమధుసంయుతా ।
అస్యప్రయోగాత్సహసా కింసరై స్సహగీయతే ॥

తా॥ భారంగి వస కరక్కాయ ఆ డ్డ స ర ము పిప్పలి వీటినిచూర్ణించి తేనెతో
పుచ్చుకొనిన స్వరభంగము మానును.

నిదిగ్ధికాది లేహ్యము.

శ్లో॥ నిదిగ్ధికాతులాగ్రాహ్య తదర్థంగ్రంధికస్యతు । తదర్థంచిత్రక
స్యాపి దశమూలంచ తత్సమం । జలద్రోణ ద్వయోక్వాభ్యం
గృహ్ణీయాదాథకంతతః । పూతేషీ పేత్తదర్థంతు పురాణస్య
గుడస్యచ । సర్వమేకత్రకృత్వాతు లేహవత్సాధుసాధయేత్ ।
అష్టాపలానిపిప్పల్యా స్త్రిజాతక పలంతథా । మరిచస్యపలం
చైకం సర్వమేకత్రచూర్ణితం । మధుసఃకుచుపందత్వా తదస్మి
యాద్యథానలంనిదిగ్ధికావలే హ్నాయంభిష్యిర్భునిభిర్మతః ।
స్వరభేదహరోముఖ్యః ప్రతిశ్యాయహార స్తథా । కాసశ్వాసాగ్ని
మాంద్యాదీ స్థల్మమేహగళామయా ॥ ఆనాహం మూత్ర
కృచ్చాణి హన్యాద్ద గ్రింధ్యర్భుదానిచ ॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు పిప్పలిమూలము 50 పలములు చిత్రమూలము
25 పలములు దశమూలములు 25 పలములు ఇవియన్నియు 2 ద్రోణముల నీశ్యయం
దునిదికాది 1 ఆ డ్డ క ము గ గ్ర హించి అందు 32 పలములు పాతబెల్లముకలిపి
మందాగ్నిచే లేహ్యపాకముగవండి అందు 8 పలములు పిప్పలిచూర్ణము లవంగపట్ట
యాలకలు ఆకుపత్రి యివి 1 పలము మిరియాల 1 పలము యివి చూర్ణించి కలిపి
తేనె 1 కుడువము కలిపి ధాన్యపుటమిడి నేవించిన స్వరభేదము పీనస కాస శ్వాస
ఆగ్నిమాంద్యము గుత్తము మేహము గళగ్రహము ఆనాహము మూత్రకృచ్చిము గ్రంధి
అర్బుదము వీటిని వళింపంజేయు.

జాతీఫలాది లేహ్యము.

శ్లో॥ జాతీఫలై లామధునూతులుంకైఃవత్తైశ్చల్పాజై ర్యుతపిప్పలీకైః ।
కృణోవలేహఃకురు తేనరాణాంకం తేద్వనింకింసరనాదతుల్యం ॥

తా॥ బాజికాయ వీలకులు మాదీఫలము లవంగపత్రి కేలాలు పిప్పళ్ళు వీటిని
చూర్ణించి తేనెచేర్చి లేహ్యముగకలిపి పుచ్చుకొనిన కంఠధ్వని కిన్నరధ్వనితో
తుల్యముగనుండు.

జాతీదళాది లేహ్యము.

శ్లో॥ జాతీదళై లాపిప్పలిమజ్జక మధునూతులింగదళలేహః ।
సతతాభ్యాసాతుకురుతే కిన్నరమధురస్విరంరుచిరమ్ ॥

తా॥ బాపత్రి వీలకులు పిప్పళ్ళు వట్టివేళ్ళు మాదీఫలము లవంగపత్రి వీటిని
చూర్ణించి తేనెచేర్చి లేహ్యముగకలిపి నేవించిన కంఠమునందు కిన్నరమువలె మధుర
ధ్వనిగలుగు.

గుఢూచ్ఛ్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ గుఢూచ్ఛ్యాసామార్గవిషంగశంఖిని వచాతిథాశుంఠీశతావరీసమం ।
ఘృతేనలీఢంప్రకరోతిమానవం త్రిభిర్దినై శ్లోకసహస్రధారిణం ॥

తా॥ తిప్పతీగ వుత్తరేణు వాయువిషంగములు శంఖిని వస శోంఠి పిల్లపీచర
వీటిని చూర్ణించి నెయ్యితోకలిపి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన శ్లోకసహస్రమును
వచించువాడగు.

—|| కాసమర్ద ఘృతము. ||—

శ్లో॥ కాసమర్దరసందత్వా భాగీకల్కంశనై శ్శనైః ।
సిద్ధంసర్పిర్భుతంవీతం స్వరభేదంమరుద్భవం ॥

తా॥ కసివిందలకురసము భారీకల్కము వీటిచేసిద్ధముచేయంబడిన ఘృతమును
పానముజేసిన వాతజస్వరభేదము మానును.

వ్యాఘ్రీ ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీస్వరసవిపక్వం రాస్నావాల్యాలగోక్షురై సిద్ధం ।
సర్పిస్సవ్రోవఘాతం హన్యాత్కాసంచపంచవిధం ॥

తా॥ వాకుడురసము రాస్న చిల్తాముట్టి పల్లెరు వీటిచేసిద్ధము జేయబడిన
ఘృతమును పానముజేసిన స్వరభేదము పంచవిధకాసలు యివి నివర్తించు.

శుంఠీ ఘృతము.

శ్లో॥ శుంఠీత్వవోదుగ్ధవత్కాద్రుమాణాం సంపిప్యదుగ్ధేవిపచేత్తు తేన ।
కలేనయష్టిమధుకస్యసర్పిః సర్కరంపిత్తరుజామయఘ్నం ॥

తా॥ శొంఠి లవంగపట్ట వీటిచూళ్లము మఱి మొదలైన క్షీరపృక్షములయొక్క పాలచేపుడికించి చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనినను లేక యప్పిమధుకముచూర్చించి నెయ్యి చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తజస్వరభేదము మానును.

గోరక్ష వటుకములు.

శ్లో॥ రసభస్మార్కలోహస్య భావితస్యత్రినస్తథా ।
క్షుద్రాఫలరసైర్ముద్గ తుల్యకార్యావటీశుభా ।
ముఖస్థావారతేనర్వం స్వరభంగమసంశయం ।
గోరక్షనాదైర్గదితా స్వరామయిక్యపాళుభిః ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము లోహభస్మము వీటిని వాకుడుపండ్లరసముచే 21 మార్లు భావనజేసి పెసలతో సమముగు మాత్రలు జేసి ముఖమునందునుమకొని రసమును మ్రింగుచుండిన స్వరభంగము నివర్తింను.

గంధూషము.

శ్లో॥ ఆర్ద్ధికస్వరసోవేతం సైంధవంచకటుత్రికైః ।
బీజపూరరసైస్సార్ధం గంధూషఃకఫకేసరీ ॥

తా॥ ఆల్ఫురసమునందు సైంధవలవణము త్రికటుకములు మాదీఫలరసము వీటిని చేర్చిగంధూషముజేసిన స్వరభంగము నివర్తింను.

స్వరభేదమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ స్వేదోబస్తిహూమవానం విరేకఃకబళగ్రహః ।
నస్యంబాలశేరావేధో యవాలోహితశాలయః ।
హంసాటవీతామ్రచూడం కేకిమాంసరసాస్సురాః ।
గోకంటకఃకాకమాచీ జీవస్తీబాలమూలకం ।
ద్రాక్షౌపథ్యమాతులింగం లశునంలవణార్ద్రకం ।
తాంబూలంమరిచంసర్పిః పఞ్చాన్యనిస్వరభేదినాం ॥

తా॥ చమటతీయుట బస్తికర్మ ధూమపానము విరేకము జౌషధమును నోటిలోధరించుట నస్యము శిరస్సున చిటికెవ్రేయుట యనలు యెఱ్ఱవడ్లు హంస అడవి కోడి నెమలి వీటిమాంసరసము పల్లేరుఆకు కాచిఆకురసము జీవస్తికూర లేతముల్లంగి ద్రాక్ష కరక మాదీఫలము వెల్లులి పువ్వు ఆల్లము తాంబూలము మిరియాల నెయ్యి ఇవి స్వరభేదరోగమునకు పథ్యములని యెఱుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ ఆమ్రికపిత్థంవకుళం శాలకంజాంబవానిచ ।
తిందుకానికపాయూణి వమిస్వస్వంప్రజల్పతాం ।
అన్నపానంవిరుద్ధంచ స్వరభేదేవివర్జయేత్ ॥

తా॥ మామిడిపండు వెలగపండు వకుళము శాలకము జంబూఫలము నల్లతుమికి కపాయిములు వాంతి నిద్ర విశేషముగమాటలాడుట విరుద్ధాన్నపానములు ఇవి స్వరభేదమునకు అపథ్యములని తెలియవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధాన్లవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ శైవజ్య విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ వల్లభాచార్యవिरచిత వైద్యచింతామణౌ కాన క్యాగ హిక్కా స్వరభేద ప్రకరణన్నామ నవమోవిలాసః.

శ్రీ రస్తు.

వై ద్య చింతా మణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

ప్రమేహాకరణము.

ప్రమేహరోగకర్మవిపాకము.

శ్లో॥ చాండాలీగమనాత్సర్వః ప్రమేహవ్యాధిమాన్మవేత్ |
క్షుత్పిపాసాతుంశ్చైవ జాయతేతిస్యనిష్కృతిః |

చాండ్రాయణత్రయంకుర్యా ద్యవమధ్యంతథావరే |
జుహుయాత్సర్పిషాచై తా జవేన్మంత్రాస్సమాహితః ||
ఇదమాఃప్రవహతఇతి ద్వయో ర్మేధాతిథిఋషిః ||

తా॥ చండాలస్త్రీ సంపర్కముజేయువానికి మేహరోగము లేక తుద్ర
రోగము పిపాసారోగము ఇవి జనించు. చాండ్రాయణత్రయము లేక యవమధ్య
చాండ్రాయణముల నాచరించి పిదప (ఇది మాఃప్రవహత) ఇత్యాదిమంత్రజపము
జేసి నీమంత్రములతోడనే సహస్రాబ్యహోమములజేసిన నది నివర్తించు.

శూలమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ తిర్యగ్గామీసశూలేన ప్రమేహేనయతో భవేత్ |
కుర్యాత్సాంతపనాద్యంచ ప్రాయశ్చిత్తంయథావిధి |

తా॥ గుఱ్ఱము ఏనుగు మొదలగు తర్యగ్జంతు మైధునముజేసినవానికి శూల
మేహముజనించు. యథావిధిగ సాంతపనాది కృత్యంబులనాచరించిన నది నివర్తించు.

వాతమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ ప్యోష్యనాయూమనుజః కన్యాగామీతద్దేవచ |
నాతప్రమేహాయక్రస్నాస్య త్కుర్యాత్చాండ్రాయణవ్రతం ||

తా॥ ఆహవాన్య పూర్ణిమ మొదలగు శిథులయందు స్వస్త్రీగమనముజేసిన
వానికి కన్యాగమనముజేసినవానికిని వాతమేహము జనించు. చాండ్రాయణ ప్రాయశ్చి
త్తమునుజేసిన నది నివర్తించు.

మధుమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ మధుమేహీమాతృగామీ సతతంజాయతేనరః |
యోగచ్ఛేద్యగినింనిశ్య మిక్షుమేహీభవేన్నరః |
ప్రాయశ్చిత్తంక్రమాదత్ర వడ్వీర్నాన్యభవంచచ |
త్ర్యబ్దమిత్యాచరేత్సమ్యక్ తతోరోగాత్ప్రీముచ్యతే ||

తా॥ మాతృగమనముజేసినవానికి మధుమేహము చపతిత్తోగో పొందినవానికి
జలమేహము సహోదరీగమనముజేసినవానికి యిక్షుమేహమును జనించు. మధుమేహము
జలమేహము యిక్షుమేహము యివి గల వారలు క్రమముగ వడ్వీర్న భంచాబ్ద త్ర్యబ్ద
కృత్యంబుల నాచరించిన అవి నివర్తించు.

ప్రమేహ నిదానము.

శ్లో॥ ఆన్యాసుఖంస్వప్న సుఖందధీనిగ్రా మ్యోరకానూపరసాఃపయాంసీ |
నవాన్నపానంగుడవై కృతంచ ప్రమేహామేతుఃకఫకృచ్ఛసర్వం ||

తా॥ నిశ్చేష్టితుడుగ సుఖముగకూర్చుండుట మిగులనిద్రించుట పెరుగు
ద్రాగుట గ్రామము వుదకము జలప్రాంతము వీటియిండుండు జంతువులమాంసరసము
పాలు క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము క్రొత్తనీరు గుడపక్యులుగు భక్ష్యులు కఫకరములగు
సర్వపదార్థములు వీటిని మిక్కుటముగనేవించిన ప్రమేహము జనించు.

శ్లో॥ నవాన్నదధిమద్యాంబు గుడధూమనిషేనణాత్ |
దూషయంతిపలంమేద శ్శుక్లంమజ్జాంరసంరజః |
జాయంతేవింశతిశ్మేహాద శసాధ్యాఃకఫోత్థితాః |
పిత్తోత్థితాశ్చషడ్వ్యాప్యాశ్చ తురోమారుతాత్త్యజేత్ |
సాధ్యాన్యాప్యానసాధ్యాంశ్చ క్రమేణేత్థంవినిర్దిశేత్ ||

తా॥ క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము పురుగు మద్యము వుదకము గుడపక్యపదా
ర్థములు ధూమము వీటిని మిక్కుటముగనేవించుటచే మాంసము మేదస్సు శుక్రము
మజ్జా రసము రక్తము యివి దుష్టంబులై 20 మేహముల జనింపజేయు అందు కఫ
జనితంబులగు 10 మేహములు సాధ్యంబులనియు పిత్తజనితంబులగు 8 మేహములు

యావ్యంబులనియు వాతజనితంబులగు 4 మేహములు ఆసాధ్యంబులనియును క్రమముగ మేహరోగములయొక్క సాధ్య కష్టసాధ్య ఆసాధ్యములం దెఱిసికొనవలయు.

కఫాది మేహసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ మేదశ్చనూంసంచశరీరజంచ క్షేదంకిభోవస్తిగతఃక్రదూప్య | కరోతిమేహోస్సముద్దిగ్ణముష్టే స్తానేపసిత్తంసరి దూప్యచాపి |

క్షీణేషునోపేవ్యవృష్యభాతూస్సందూప్యమేహస్కురుతేని లశ్చ | సాధ్యాఃకబోత్థాదశశిత్త జాష్ణడాప్యాససాధ్యంపననా చ్చతుష్కం | సమక్రియత్వాద్విషమ క్రియత్వాన్మహాత్వయ త్వాచ్ఛయథాద్రిమంతే ||

తా॥ కఫము వస్తిగతమై ప్రకోపించి మేదస్సు మాంసము శరీరమునందలి రసము వీటినిజెరిచి కఫమేహమును గలుగంజేయు. ఇటులనే పుష్టపదార్థనేవనవలన పిత్తము ప్రకోపించి వైజెప్పించుడిన మేదాదులన్నిటినింజెరిచి వైత్తమేహమును గలుగం జేయు. లంఘనాదులచే వాత పిత్త శ్లేష్మములుక్షీణించిన వాతము ప్రకోపించి మజ్జాది ధాతువులనాకర్షించి వాటినింజెరిచి వస్తిముఖమునందుజేర్చి వాతజమేహమును గలుగం జేయు. అందు 10 మేహంబులు కఫజనితంబులుగనండు. అవి కఫహరములగు కటుతి క్తాదిసేవనక్రియలు మేదోమాంసాదులను జక్కపరుచు. కటుతిక్తాదిపదార్థనేవనక్రియలు వ్యాధిబలము యివి సమానంబులు గనుండుటచే సాధ్యంబులుగనండు. మరియు 6 మేహములు పిత్తజన్యములుగనండు. అవి పిత్తహరకరమగు శీతమధురాదిపదార్థనే వనచే మేద ఆది ధాతువృద్ధి మేద ఆది ధాతువులను జక్కపరుచు. కటుతక్తాదిపదార్థ నేవనచే పిత్తవృద్ధియుగలుగుగాన యావ్యములని యెరుంగవలయు. మరియు 4 మేహంబులు వాతజనితంబులుగనండు. అవి అతి గంభీరంబులుగనండు. మజ్జాది సప్తధాతువులనాకర్షించి మిక్కిలి బాధను గలుగజేయుటవలనన వైజెప్పినరీతిగ విషమ క్రియలగుటవలనన ఆసాధ్యంబులని యెరుంగవలయు.

పూర్వసూచనము.

శ్లో॥ దంతాదీనాంమలాధ్యత్వం ప్రాగ్రూపంపాణిపాదయోః | దాహాశ్చిక్కుణతాదేహేత్పట్ శ్వాసశ్చప్రజాయతే ||

తా॥ దంతములు నాలుక దనడలు నేత్రములు కళ్లములు వీటియందు పాచిచేరి యుండుట చేతులు కాళ్ళు యివి మండుట దేహము బంకగనండుట దప్పి శ్వాస యిట్టిలక్షణములు మేహరోగమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వింశతిమేహములయొక్క భేదములు.

శ్లో॥ ఉదకేక్షుసాంద్రసురా సికతాశుక్లశీతలం | పిష్టలాలాతిమూత్రంచ ఊరహారిద్రర క్తకం | మంజిష్టానీలకాలాశ్చ వసామజ్జామధూత్థితః | హస్తమేహాలావింశతిస్సుయ్ ధ్వాత్వానర్ణేనలక్షయేత్ ||

తా॥ ఉదకమేహము యిత్తుమేహము సాంద్రమేహము సురామేహము సికతా మేహము శుక్లమేహము శీతమేహము పిష్టమేహము లాలామేహము బహుమూత్ర మేహము ఊరమేహము హరిద్రామేహము రక్తమేహము మంజిష్టామేహము నీలమేహము కాలమేహము వసామేహము మజ్జామేహము మధుమేహము హస్తమేహము. యిటుల మేహరోగంబులు 20 విధంబులు. వాటివర్ణ భేదములచే యెరుంగవలయు.

→ కఫజనితదశమేహముల వివరము. ←

ఉదకమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ స్వచ్ఛంబహునితంశీతం నిర్గంధముదకోపమం | మేహాత్యుదకమేహేన కించిదావిలపిచ్ఛిలం ||

తా॥ నిర్మలముగను అధికముగను తెల్లగను చల్లగను గంధవిహీనముగను పుదక తుల్యముగను కొంచుకలుషముగను జిగటగను మూత్రము వెడలుటయే పుదకమేహ లక్షణమని యెరుంగవలయు.

ఇత్తుమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ ఇత్తోరసమివాత్యర్థం మధురంచేక్షుమేహతః ||

తా॥ చెరుకురసమువలె మధురముగ మిక్కుటముగ మూత్రము వెడలుటయే యిత్తుమేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

సాంద్రమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సాంద్రీభవేత్పర్యపితం సాంద్రమేహంతదుచ్ఛతే ||

తా॥ మూత్రమువిడిచిన 1 రూమునకుపిదప పేరినయడల దానిని సాంద్రమే హమని యెరుంగవలయు.

సురామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సురామేహీసురాతుల్యము పర్యచ్ఛమధోఘనం ||

తా॥ మూత్రము కల్లవలె వెడలుట మూత్రము పైభాగమున నిగ్మలముగను అధో భాగమున గట్టిగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సురామేహమని యెరుంగవలయు.

సికతామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రాణాన్నికతామేహీసికతారూపిణోమలాక్షణాః ॥

తా॥ మూత్రబిందువులు యిసుకవలె వెడలిన దానిని సికతామేహమని యెరుంగవలయు.

శుక్లమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాభంశుక్రమిశ్రంవా శుక్లమేహీప్రమేహతి ॥

తా॥ మూత్రము యింద్రియమువలెగాని యింద్రియము క్తముగగాని వెడలిన దానిని శుక్లమేహమని యెరుంగవలయు.

శీతమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శీతమేహీసుబహూశో మధురంచాతిశీతలం ॥

తా॥ మూత్రము మధురముగను మిగుల శీతలముగను పలుమారువెడలిన దానిని శీతమేహమని యెరుంగవలయు.

పిష్టమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సప్తాష్ట్రోమాపిష్టేన పిష్టవద్వహుళంసితం ॥

తా॥ మూత్రము పిండికలిపినటుల దట్టముగనుండుట తెల్లగనుండుట మూత్రము విడుచుకాలంబున రోమములు గగుర్పొడుచుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిష్టమేహమని యెరుంగవలయు.

శనైశ్చేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శనైశ్చనైశ్చనైశ్చేహీ మందంమందంప్రమేహతి ॥

తా॥ మెల్లమెల్లగను కొంచకొంచముగను మూత్రము వెడలిన దానిని శనైశ్చేహమని యెరుంగవలయు.

లాలామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ లాలాతంతుయుతంమూత్రం లాలామేహేనచిచ్ఛిలం ॥

తా॥ జొల్లవలె తంతియు క్తముగను జిగటగను మూత్రము వెడలిన లాలామేహమని యెరుంగవలయు.

—॥ పిత్తజస్య ప్రణేహములు. —॥

క్షౌరమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ గంధనిర్లరసస్పర్శైః క్షౌరేణక్షౌరతోయవత్ ॥

తా॥ క్షౌరదకమువలె గంధము వర్ణము రుచి స్పర్శములంగలదిగ మూత్రము వెడలుటయే క్షౌరమేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

హిరిద్రమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ హిరిద్రమేహీకటుకం హిరిద్రాసన్నిభందహత్ ॥

తా॥ కారముగను పసపువర్ణముగను తాపయుక్తముగను మూత్రము వెడలిన దానిని హిరిద్రామేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

రక్తమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ విస్రముష్టంసలవణం రక్తాభంరక్తమేహతః ॥

తా॥ దుర్గంధముగను వుష్ణముగను వుప్పుగను రక్తమువలె యొట్టిగను మూత్రము వెడలిన దానిని రక్తమేహమని యెరుంగవలయు.

మంజిష్ఠామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ విస్రంమాంజిష్ఠమేహేన మంజిష్ఠాసలిలోపమం ॥

తా॥ దుర్గంధముగను మంజిష్ఠాకషాయమువంటి వర్ణముగలదిగను మూత్రము వెడలిన దానిని మంజిష్ఠామేహమని యెరుంగవలయు.

నీలమేహ కాలమేహ లక్షణములు.

శ్లో॥ నీలమేహేననీలాభం కాలమేహీమషేనిభం ॥

తా॥ నీలవర్ణముగ మూత్రము వెడలిన దానిని నీలమేహమనియు బొగ్గవలె నల్లగ మూత్రము వెడలిన దానిని కాలమేహమనియును తెలిసికొనవలయు.

—॥ వాతజినితమేహ చతుష్టయము. —॥

మజ్జామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ మజ్జాభంవాసమజ్జంవా మజ్జామేహీముహూర్మూహుః ॥

తా॥ మజ్జాశోసముచుగు వర్ణముగలదిగగాని లేక మజ్జాయుక్తముగగాని పలు మారు మూత్రము వెడలిన దానిని మజ్జామేహమని యెరుంగవలయు.

వసామేహా లక్షణము.

శ్లో॥ వసామేహీవసామిశ్రం వసాభంమూత్రయేన్ముహలుః ॥

తా॥ వసతోగలసిగాని వసతోసమానముగగాని పలుమారు మూత్రము వెడలిన దానిని వసామేహమని యెరుంగవలయు.

హస్తమేహా లక్షణము.

శ్లో॥ హస్తీమత్తృణవాజస్రం మూత్రంవేగవివర్జితం ।

సలసీకంవిబద్ధంచ హస్తమేహీపమేహతి ॥

తా॥ మదపుటేనుగు మదమతో సమానముగను యెల్లప్పుడు వేగరహితముగను త్వక్మాంసమధ్యగత రసయు క్తముగను నిలిచినిలిచి మూత్రమువెడలిన హస్తమేహమని యెరుంగవలయు.

మధుమేహా లక్షణము.

శ్లో॥ మధుమేహేమధుసమం మధునాతెస్యలక్షణం ॥

తా॥ మూత్రము తేనెవలె వెడలినపిదప శామూత్రమును చీములు యీగలు యివి ముసురుకొనిన దానిని మధుమేహమని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మమేహాలాప ద్రవములు.

శ్లో॥ అతిహోరుచిశ్చర్ది ర్నిద్రాకాసస్సపీసః ।

ఉషద్రవాభవంత్యేతే మేహానాంకఫజన్మనాం ॥

తా॥ అజీర్ణము అరుచి వాంతి విద్ర దగ్ధ పడిశము యివి కఫజనితమేహోప ద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

వైత్యజమేహాలాప ద్రవములు.

శ్లో॥ వస్తమేహానయోస్తోవో ముష్కావదరణంజ్వరః ।

దాహస్తృప్తప్రాణ్నికామూర్ఛా విడ్వేదఃపిత్తజన్మనాం ॥

తా॥ పాత్తికడుపు మేఘాని పీటియందు నూనులతో పొడిచినటులభాగ గలుగుట వ్యవణములయందలి చగ్గముపగులుట జ్వరము తాపము దప్పి పులితేనుపులు మలము పలచవగవెడలుట యివి పిత్తజనిత మేహోపద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

వాతజమేహాలాప ద్రవములు.

శ్లో॥ వాతజానాముదావర్త కంఠహృద్భ్రహాలాలతాః ।

శూలమున్నిద్రతాశోషః కాసశ్వాసశ్చజాయతే ॥

తా॥ ఉదావర్తరోగము జనించుట కంఠము వక్షస్థలము యివి బంధించుట నటులనుండుట సర్వసములయందిచ్చు శూల నిద్రలేకయుండుట శోష పొడిదగ్ధ క్వాస యివి వాతజనిత మేహోపద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్యమేహా లక్షణము.

శ్లో॥ యథోక్తోపద్రవావిష్టం హ్యతిప్రస్ఫుతవేదసం ।

పిటికాపీడితంఘోరం ప్రమేహాలాహంతిమానసం ॥

తా॥ వైసజెప్పబడిన అవి పాకాద్యుపద్రవయుక్తుడై మూత్రమును మిగుల వేదనాసహితముగ విడుచువాడై ముందుజెప్పబోయెడు శరారికాదిపిటికాయుక్తుడై యుండు మేహరోగి మరణమునుజెందునని యెరుంగవలయు.

స్త్రీలకు ప్రమేహాలాత్పత్తి కలగకయుండుటకు కారణము.

శ్లో॥ రజఃప్రవర్తతేయస్మా న్మూసిమాసివిశోధయత్ ।

సర్వాశశరీరదోషాంశ్చ సప్రమేహోస్త్యతస్త్రియః ॥

తా॥ స్త్రీకి ప్రతిమాసమున శరీరమునందు సమస్తదోషములను శోధించుచు రజస్సుజైలువెడలుగాన ప్రమేహము జనించనేరదు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ జాతఃప్రమేహీ మధుమేహినాయోన సాధ్యరోగ స్సహీబిది

దోషాత్ । యేచాపికే చిత్కులజావికారా భవంతితాంశ్చ

ప్రనదంత్యసాధ్యైక ॥

తా॥ మధుమేహముగలపురుషునికి ప్రమేహముజనించినవానికి గలుగు మేహ రోగము బీజదోషమువలన జనించినదిగాన అసాధ్యము. మఱియు కుష్ఠాప స్మారాది రోగంబులసగా వంశానుక్రమముగ జనించెనేని నవియును అసాధ్యంబులని యెరుంగ వలయు.

మధుమేహాలాత్పత్తి కారణము.

శ్లో॥ ఏవంనర్షేప్రమేహాంశ్చ కాలేనాప్రతికారిణః ।

మధుమేహాత్వమాయాంతి తదాసాధ్యాభవంతిహి ॥

తా॥ వైసజెప్పబడిన సమస్తప్రమేహములు చికిత్సారహితంబులయ్యునేని కాలక్రమముగ మధుమేహముగ పరిణమిల్లి అసాధ్యంబులగు.

రెండవ ప్రకారము.

శ్లో॥ మధుమేహమధుసమం జాయ తేసకీలద్విధా ।

కృద్దేధాతుక్ష మూద్వాయా దోషావృతపథేధవా ॥

తా॥ మధుమేహమునందు మూత్రము తేనెతోసమానముగనుండిన నది ధాతుక్షయ జన్యవృత్తప్రకోపమనియు వాతాదిదోషములచే మూత్రమార్గము నడ్డగింపబడుట ఇటుల 2 కారణములచే 2 విధంబులుగ జనించు.

బహుమూత్ర లక్షణము.

శ్లో॥ శోషస్తాపోగకార్య గ్నించ బహుమూత్రంతృప్తాభ్రీమః ।

అస్యాస్థస్వస్వగోత్రేషు మేహాలాయంబహుమూత్రకః ॥

తా॥ శోష తాపము బహుమూత్రము దప్పి భ్రీమ ఇవిగలుగుట సర్వావయవములయందు సత్వహీనముగనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది బహుమూత్రకోగమని యెఱుంగవలయు.

బహుమూత్రమేహ నిదానము.

శ్లో॥ కార్యస్యేవోగగంధఃకరపద రసనానేత్రకణ్ఠోపదాహః ।

కానశ్శైథిల్యమంగేరుచిరపి పిటకాకంఠతాల్వోష్ణశోషః ।

దాహశ్శీతస్త్రియత్స్వంధనళిమ తనుతాశ్రాంతతాపీతమూత్రం ।

మూత్రస్థామక్షీ కాద్యాశ్చిరమపి బహుమూత్రాఖ్యరోగేవ్రవృద్ధే ॥

తా॥ బహుమూత్రము వృద్ధినిజెందనేని కృశత్యము స్వేదము శరీరమునందు దుర్గంధము ఆరికాళ్ళు ఆరిచేతులు నాలుక నేత్రములు కర్ణములు వీటియందు తాపము వ్యగ్ర శరీరము వదిలనటులనుండుట అరుచి పిటికములు ఇవి జనించుట కంఠము దవడలు వెడలి ఇయిండుట శరీరమునందు తాపము శీతపదార్థములయండిచ్చు శరీరము తెల్ల తాగుట బడలిక మూత్రము పసపువర్ణముగ వెడలుట మూత్రమునందు క్షుణ్ణము మొదలగునవి మునురుట ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

పిటికాభేదములు.

శ్లో॥ ప్రమేహీణాంప్రజాయంతే పిటికాస్సర్వసంధిషు శరావికాకచ్చ

పికా జాలినీవినతాలజీ మసూరికాస్సర్పికా పుత్రిణీనవిదారిణీ ।

విద్రవిశ్చేతిపిటికాః ప్రమేహాలాపే క్షయాదశ । సంధిమర్ష

సుజాయంతే మాంసలేషుచధామసు ॥

తా॥ మేహాగమునందు చికిత్సశ్చేయక ఉపేక్షజేసిన సకలసంధులయందు శరావిక కచ్చుపిక జాలినీ వినత అలజీ మసూరికా స్సర్పికా పుత్రిణీ విదారిణీ విద్ర ఇటుల 10 విధంబులుగ మేహపిటికలు జనించు.

పిటికా లక్షణము.

శ్లో॥ అంతోన్నతామధ్యనిమ్నా శ్యావాక్లేదరుజాన్నితా ।

మాససంస్థాన పిటికాస్యాచ్చరావికా । గౌరసర్షప సంస్థానా

తత్ప్రమాణాచస్సవీ । నదాహాకూర్మసంస్థానా జ్ఞేయాకచ్చ

పికాబుద్ధైః । జాలినీతీనదాహాతు మాంసజాలసమూత్రితా ।

అనగాఢరుజోష్ణేదా పృష్ఠేనాప్యవశేపివా । మహాపిటికా

నీలా నాబుద్ధైర్వి నతాస్మృతా । మహాశ్యాల్పచితాజ్ఞేయా

పిటికా సాతుపుత్రిణీ । మసూర దశసంస్థానా విజ్ఞేయాసామ

సూరికా । రక్తాసితాస్ఫోటయతా దారుణాత్స్వలజీమతా ।

విదారికందవృత్తాచ కఠినాచవిదారికా । విద్రధేర్షక్షణై ర్యక్తా

జ్ఞేయావిక్రధికాతుసా ॥

తా॥ చుట్టావున్నతముగను మధ్య పల్లము గను నలుపువ్వుముగలదిగను బంక పోట్లు యివిగలిగి మాకుడువలెనుండునది శరావికయనియును తెల్లఅవాలవలె జనించి వాటితో తుల్యములుగనుండిన స్సర్పికయనియును మంటలతోగూడి తాచేటి పెంకు వలెనుండునది కచ్చుపికయనియును మిగుల మంటలతోగూడి దుర్మాంసముచే నాక్రయింపబడియుండునది జాలినీయనియును పీపునగాని ఉదరమునందుగాని నీలపర్ణము గలదిగ పిటికజనించి లోపలపోట్లు బంక ఇవిగలిగి గొప్పగిగుండునది వినతయని యును సన్నపిటికలతో జాట్టబడి గొప్పగజనించిన నొకపిటిక పుత్రిణీయనియును చిఱుశనగ బేడలతో తుల్యముగనుండునది మసూరికయనియును ఎఱ్ఱ గ గాని లేక తెల్ల గ గాని జనించి సన్నపిటికలతోగూడి దారుణముగనుండునది అలజీయనియును నేలగుమ్మడుగడ్డవలె గుండ్రమై కఠినముగనుండిన విదారికయనియును విద్రధిలక్షణములుగలది విద్రధియనియును యెఱుంగవలయు.

అసాధ్యపిటికా లక్షణము.

శ్లో॥ గుదేహృదిశిరస్యంసే పృష్ఠేమర్మనుచోత్థితాః ।

సోపద్రవాదుర్బలాగ్నేః పిటికాఃపరివర్షయేత్ ॥

తా॥ అగ్ని పుష్టి లేని మనుజునికి గుదము హృదయము శిరస్సు వీపు మధ్య స్థానములు వీటియందు పుకడ్రవఃహితములుగ జనించిన పిటికలు అసాధ్యంబులని యెఱుంగవలయు.

పిటికోపద్రవములు.

శ్లో॥ తృప్తోశ్వానమాంసనంకోచ మోహహిక్మామదజ్వరః ।
విసర్పిమర్మసంరోధః పిటికానాముపద్రవాః ॥

తా॥ దప్పి శ్వాస మాంసనంకోచము మోహము ఎక్కిళ్ళు మదము జ్వరము విసర్పి మర్మస్థానములు బిగబట్టుట యివి పిటికోపద్రవములని యెఱుంగవలయు.

మర్మస్థాన వివరణము.

శ్లో॥ భ్రూమధ్యేమూర్ధ్ని మధ్యేచ కంఠేచశిరస్తథా ।
హృదయేనాభిమధ్యేచ ప్లక్షోర్వృషణయోరపి ।
గుల్ఫయోర్జంఘయోఃకట్యాం పాదాంగుష్ఠేవ్యవస్థితం
తర్జన్యాంబౌహుమూలేచ మర్మస్థానంచతుర్దశే ॥

తా॥ కనుబొమలమధ్య దేశము శిరోమధ్య దేశము కంఠము శిరస్సు హృదయము నాభిమధ్యము నేత్రములు వృషణములు చీలమంహళా పిక్కలు నడుము కాలిబొటన ప్రేలు తర్జని బాహుమూలము యీ 14 మర్మస్థానములయందుబుట్టిన మేహపిటికలు అసాధ్యములని యెఱుంగవలయు.

మేహరోగమునందు మూత్రపరీక్ష.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫమేహనముశ్శం మూత్రమగ్ని క్షయితంపరిపాకాత్ ।
పంచసప్తనవభాగశః క్రమాత్కల్కముగ్భవతిచేత్తదసాధ్యం ॥

తా॥ వాతజ మేహరోగియొక్క మూత్రమును వెడల్పుగల పెంచుయందుబట్టి సన్నపు శనగముకాచివ అదిచిక్కనై 5 వ భాగము మిగిలినను పిత్తజమేహరోగియొక్క మూత్రము అటులజేసిన 7 వ భాగము మిగిలినను కఫజమేహరోగియొక్క మూత్రము అదితిగనే 9 వ భాగము మిగిలినను అసాధ్యంబులని యెఱుంగవలయు.

మూత్ర పరీక్ష.

శ్లో॥ అతిక కంమేహరోగే ద్వరేహారిద్రవర్ణకం ।
రేవామేహరోగేవాప్య సాధ్యంబహుమూత్రకం ॥

తా॥ మూత్రము మేహరోగమునందు మిక్కిలి యెఱ్ఱిగను జ్వరమునందు చుసపు వర్ణముగనుండు. జ్వరమునందుగాని మేహరోగమునందుగాని బహుమూత్రము జనించేనేని అసాధ్యమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ యస్యమూత్రంస్రవేత్తైలం మధుమధ్యంస్రవేత్తదా ।
యమేననీయ తేశిఘ్రిం కారితఃపశుచాలకః ॥

తా॥ యేరోగియొక్క మూత్రము తైలము మధ్యము వీటివలెవెడలునో ఆరోగి యమునిచే శిఘ్రిముగ నాకర్షింపబడునని తెలియవలయు.

కఫజస్యమేహములకు లోధాది కషాయము.

శ్లో॥ లోధాభియాకట్టులముస్తకానాం విడంగపాఠార్జునధన్వకానాం ।
కదంబశాఖార్జునదీప్యకానాం విడంగదారీప్సునశామ్బలీనాం ।
చత్వారిపతేమధునాకషాయాః కఫప్రమేహేషునిపేవణీయాః ॥

తా॥ లొద్దగ కరక్కాయలు కాయఫలము తుంగముస్తలు వీటికషాయమునందు గాని వాయువిడంగములు వివబొద్దివేరు మద్దిపట్ట దూలగొండివేళ్ళు వీటికషాయము నందుగాని కడిమిపట్ట మద్ది వోమము వీటికషాయమునందుగాని వాయువిడంగములు మానిపసపు తుంగముస్తలు బూరుగపట్ట వీటికషాయమునందుగాని తేనెచేర్చి పుచ్చు కొనిన కఫజనితప్రమేహములు మానును.

కఫజనిత దశమేహములకు కషాయములు.

శ్లో॥ హారితకీకట్టులముస్తలోధాః పాఠావిడంగార్జునధన్వయాసాః ।
ఉభేహారిద్రేతగరంవిడంగం కదంబశాలార్జునదీప్యకాశ్చ ॥ ధార్యీ
విడంగంఖదిరోధనశ్చ సురాహ్వకుష్ఠార్జునచండనాని ॥ ధార్యీ
గ్నిమంధౌ త్రిఫలాస పాఠా పాఠాచ మూర్వాచ తథాశ్వ
దంష్ట్రా । యవాన్యుశీరాణ్య భయాగుడూచీ జంబూశివా
చిత్రకస్తపర్ణాః । పాదైఃకషాయాః కఫమేహిసాంతే దశోప
దిప్తామధుసంప్రయుక్తాః ॥ జలప్రమేహేషురసప్రమేహే సాంద్ర
ప్రమేహే చసురాప్రమేహే । పిష్టప్రమేహే పిచశుక్ర మేహే
క్రమాదమీన్యస్సికతాప్రమేహే । శీతప్రమేహే చశనైః
ప్రమేహే లాలాప్రమేహే పినుఖాయతేషాం ॥

తా॥ కరక్తాయ కాయఫలము తుంగముస్తలు లొద్దుగ వీటికషాయమునందుగాని విషబొద్దివేళ్ళు వాయువిడంగములు మద్దిచక్క దూలగొండి వీటికషాయమునందుగాని పసపు మానిపసపు గ్రంధితగరము వాయువిడంగములు వీటికషాయమునందుగాని కడిమివేరుపట్ట యేపెచెక్క మద్దిపట్ట వోమము వీటికషాయమునందుగాని మానిపసపు వాయువిడంగములు చండ్రచక్క ధన ధవన్మత్తము వీటికషాయమునందుగాని దేవ దారు కొప్పము మద్దిపట్ట చందనము వీటికషాయమునందుగాని మానిపసపు కూ ర నె ల్లి వేళ్ళు త్రిఫలములు విషబొద్దివేళ్ళు వీటికషాయమునందుగాని వోమము వ ట్టి వేళ్ళు కరక్తాయలు తి ప్ప తీ గ వీటికషాయమునందుగాని నేరేడుచక్క వుళిరికెపలుపు చిత్ర మూలము యేడాకులఅరటిగడ్డ వీటికషాయమునందుగాని తే న చేర్చి పుచ్చుకొనిన క్రమముగ కఫజనితంబులగు జలప్రమేహము ఇత్తుమేహము సాంద్రమేహము సురా మేహము సిప్తమేహము శుక్రమేహము సికతామేహము శీతమేహము శనైర్మేహము లాలామేహము యీ 10 మేహంబులు నివర్తింతు.

పిత్తజమేహ సామాన్య కషాయము.

శ్లో॥ లోధాద్దునోశీరకుచందనానా మర్రిష్టనవ్యామలకాభయానాం
ధాత్వాద్దునార్విష్టకవత్సకానాం నీలోత్పలాజాజినిశార్జునానాం ।
చత్వారివ తేవిహితాకషాయాః పిత్తప్రమేహేషుమధుప్రయుక్తాః॥

తా॥ లొద్దుగ మద్దివేరుపట్ట వట్టివేరు రక్తచందనము వీటికషాయమునందుగాని వేపయినెలు కురువేరు వుళిరికెపలుపు కరక్తాయ వీటికషాయమునందుగాని వుళిరికె పలుపు మద్దిపట్ట వేపయినెలు కొడిశపాల వీటికషాయమునందుగాని నల్లకటవకాడిలు జీలకఱ్ఱ పసపు మద్దివేరుపట్ట వీటికషాయమునందుగాని తేనచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ ప్రమేహములు మానును.

పిత్తజప్రమేహములకు విశేష కషాయములు.

శ్లో॥ ఉశీరలోధాద్దుసరచందనానా ముశీరముస్తామలకాభయానాం ।
పటోలనింబా మలకామృతానాం ముస్తాభయాపుష్కరవృక్ష
కాణాం । లోధాద్దుకాలీ యకధాతినీనాం విశ్వాద్దునానాం
మిశికొత్పలానాం । మాంజిష్టహోద్రకనీల ఔరకృష్ణాఖ్యురక్తే
క్రమశఃకషాయాః ॥

తా॥ వట్టివేళ్ళు లొద్దుగ చందనము వీటికషాయము వట్టివేళ్ళు తుంగముస్తలు వుళిరికెపలుపు కరక్తాయ వీటికషాయము చేదుపొట్ట వేపయినెలు వుళిరికెపలుపు

తిప్పతీగ వీటికషాయము తుంగముస్తలు కరక్తాయ అమదపువేళ్ళు వీటికషాయము లొద్దుగ కురువేరు మానిపసపు ఆరెపువ్వు వీటికషాయము వీటిని క్రమముగ మాంజిష్ట మేహము హరిద్రమేహము నీలమేహము ఔరమేహము కాలమేహము రక్తమేహము వీటియందు నేనించిన నివర్తింతు.

కఫవాతజమేహమునకు కషాయము.

శ్లో॥ పారీతీకేకల్పలముస్త్రోధి కుచందనోశీరకృతఃకషాయః ।
ఔద్రేణయుక్తఃకఫవాతమేహం నిహంతిపీతారజసాచవీతః ॥

తా॥ కరక్తాయ కాయఫలము తుంగముస్తలు లొద్దుగ రక్తచందనము వట్టి వేళ్ళు వీటిని కషాయమువెట్టి అందు తేనగాని పసపు చూర్ణమునుగాని చేర్చి పుచ్చు కొనిన కఫజవాతమేహము నివర్తింతు.

పిత్తవాతజమేహమునకు కషాయము.

శ్లో॥ విడంగంరజసిద్వంద్వం ఖదిరోశీరపూగజః ।
కావ్విధఃపీతస్రగేహంతి మేహంపిత్రానిలోద్భవం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు పసపు మానిపసపు చండ్రచాప వట్టివేళ్ళు పోకలు వీటిని కషాయమువెట్టి ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొనిన పిత్తవాతజన్య మేహము నివర్తింతు.

త్రిఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాదారుదార్యబ్జ కావ్విధఔద్రేణమేహహః ।
గుమాచ్యాస్వరసఃపీతో మధునాసర్వమేహజిత్ ॥

తా॥ కరక తాడి వుళిరికెలు మానిపసపు తుంగముస్తలు వీటిని కషాయమువెట్టి అందు తేనచేర్చిగాని తిప్పతీగ స్వరసమునందు తేనచేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన సర్వ మేహములు నివర్తింతు.

త్రిఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ ఫలత్రికందారునిశావిశాలా ముస్తాచనిపావ్విధ్యనిశాసమేతం ।
పిబేత్కషాయమధునాప్రయుక్తం సర్వప్రమేహేషునముత్థితేషు ॥

తా॥ కరక తాడి వుళిరికెలు దేవదారు మానిపసపు పాపరవేరు తుంగముస్తలు వీటిని కషాయమువెట్టి అందు పసపుచూర్ణము తేనచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తింతు.

విఘ్నశాస్త్రపుష్ప కమాయము.

శ్లో॥ పలాశ తరువుఘ్నాం క్వాభశ్శర్కరయాయుతః |
నిమేన తప్తవశేషాఘ్న హంతినానావిధానసి ||

తా॥ పాదగఘ్నాఘ్నాః సాయము బెట్టి అందు శర్కరకలిపి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

విఘ్నంగాది కమాయము.

శ్లో॥ విఘ్నరజనైః స్త్రీ గుణ్యాగోతురక్షైః కృతః |

కమాయోమధునాఘ్నాంతి ప్రమేహాదుస్తరానసి ||

తా॥ వాయువిఘ్నములు వసపు యష్టిమధుకము శ్రాంతి పల్లెరు వీటిని సమ భాగముల గ కమాయము బెట్టి రోగముచేర్చి పుచ్చుకొనిన దుస్తరములగు మేహములు నశించు.

విఘ్ననిర్వాస కమాయము.

శ్లో॥ కష్ఠవిర్యావనచాఘ్నాం చ కార్పాసగుంజాకతకాస్థిదార్వీ |

త్వక్ష్మింశుకంత్యైః క్రీడితకంచ సిద్ధంజలంమేహహరంమధూక్తం ||

తా॥ వెలగ బంక ముగ్గులముగ్గులు తుంగముస్తలు పత్తిగింజలు గురుగింజవేళ్ళు చిల్లగింజలు మాచిపనపు మోషింజులక్క చింతగింజలు వీటిని న్నియు సమభాగముల గ చేర్చి కమాయము బెట్టి అంతః రోగముచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

విఘ్నాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాశిలాజతుమాక్షికమధుకం వ్యోమవిశంగఫలత్రయయుక్తం |

తంకులజలేనవేతం ప్రమేహరోగం హరత్యాశు ||

తా॥ ఏలకలు శిలాజతు పిచ్చుళ్ళు పాషాణభేద (కొండపిండివేళ్ళు) వీటిని చూర్ణించి బియ్యపుకడుగుతో పుచ్చుకొనిన ప్రమేహములు నశించు.

విఘ్నాద్యుద్ధి చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్కటవీచసింధుగణ్ణా త్రిఫలాసమభాగికం |

వీతముష్ణాంభూసూక్ష్మం మూత్రరోధనివారయేత్ ||

తా॥ కంఠముల వైష్ణవము కరక తాడి పుళిరికలు వీటిని సమభాగము ల గ చూర్ణించి పుచ్చుకొనిన మూత్రనిరోధము నివర్తించు.

త్రిఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏకాహారీతీయోజ్యో ద్వాచయోజ్యోవిభీతకౌ |

చత్వార్యమలకాన్యేవ త్రిఫలై మాప్రకీర్తితా |

త్రిఫలాశోధమేహాఫ్ణి నాశయేద్విషమజ్వరాక్ |

దీపనీశ్లేష్మపిత్తఫ్ణి కుష్ఠహంత్రీరసాయనీ |

సర్పిర్మధుభ్యాంసంయుక్తా నేవ్యానేత్రామయాజ్జయేత్ ||

తా॥ కరక్కాయ 1 భాగము తానికాయ 2 భాగములు పుళిరిక వలు పు 4 భాగములు వీటినిచూర్ణించి నెయ్యి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాపు మేహము విషమ జ్వరము శ్లేష్మపిత్తము కుష్ఠము నేత్రరోగము వీటిని నశింపజేయుటయే గాక అగ్ని దీప్తినిసగా గలుగజేయు.

తలపోటక చూర్ణము.

శ్లో॥ తలపోటకపంచాంగం ఛాయాశుష్కంవిచూర్ణయేత్ |

తదర్థమప్యమలకం తదర్థంరజనీద్వయం |

మధుతక్రేణవావీతం సర్వమేహహరంపరం ||

తా॥ తం గేడుసమూలము నీడనుయొడించి చూర్ణించి చూర్ణమునకు సగము పునెరికచూర్ణము. పుళిరికచూర్ణములో సగము వసపు మాని వసపు వీటిచూర్ణము వీటినిన్నయు నేకముగకలిపి తేనెతోగాని మజ్జికతోగాని సేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

శిలాజతు చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలశిలాజతుమాక్షికమధుకం వ్యోమవిశంగఫలత్రయయుక్తం |

సర్వసమంతలపోటకవీచం చూర్ణమిదందశమేహమహోహేత్ ||

తా॥ ఏలకలు శుద్ధిజేసిన శిలాజతు శుద్ధిజేసిన హేమమాక్షికము యష్టిమధుకము త్రికటుకములు వాయువిడంగములు త్రిఫలములు వీటిని సమముగచేర్చి చూర్ణించి యీచూర్ణమునకు సమం తం గేడువిత్తులచూర్ణమునుజేర్చి కర్ణమువంతున తేనెతో సేవించిన సర్వమేహములు మానును.

బహుమూత్రమునకు తాలేశ్వరరసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంవంగం మృతంలోహాభ్రీకంసమం |

మర్దయేన్నధునాసాగ్ధం రసోయంతాలకేశ్వరః |

మూషైకంభక్షయేత్క్షేద్రే బహుమూత్రాపనుత్తయే ||

తా|| రసభస్మము వంగభస్మము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము వీటినిన్నియు సమముగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి తేనెవైచిమర్దించి తాలేశ్వరరసమునంబడు. దీని నోకమాపప్రమాణము తేనెతో పుచ్చుకొనిన బహుమాత్రము నివర్తించు.

సర్వమేహములకు వంగేశ్వరరసము.

శ్లో|| శుద్ధసూతంసమంగంధం వంగంచద్విగుణంభవేత్ |
ఏకత్రమర్దయేత్సర్వం వల్లమేకంప్రమేహీణాం |
శర్కరామధునంయుక్తం పథ్యంచక్షౌరవర్జితం |
ఏషవంగేశ్వరోనామ్నా సర్వమేహానికృంతనః ||

తా|| శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 1 భాగము వంగభస్మము, 2 భాగములు వీటిని నేకముగజేర్చి చూర్ణించి వల్లప్రమాణము తేనె శర్కరతోనేవించి పుచ్చు తులును మొదలగువాటిని వర్జించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

ప్రమేహబద్ధ రసము.

శ్లో|| సూతభస్మ మృతంకాంతం ముండభస్మ శిలాజతు | తుత్థం
తాప్యం శిలావ్యోషం త్రిఫలాంకోలబీజకం | కపిత్థంరజనీ
ఘ్నాన్లం భృంగరాజేనభావయేత్ | వింశద్వారంవిశోష్యాఫ
మధుయుక్తంలిహేత్సదానిష్కమాత్రం హారేశ్మేహా స్మేహా
బద్ధరసోమహాణ | సుహానింబస్యబీజాని పిష్ట్యాషట్కంమితా
నిచాపలతండులతోయేన ఘృతనిష్కద్వయేనచ | ఏకీకృత్య
పిబేచ్ఛాను హంతిమేహంచిరంతనం ||

తా|| రసభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము శిలాజతుభస్మము శుద్ధ భస్మము హేమమాక్షికభస్మము మనుశిలభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుశిరికలు ఊడుగువిత్తులు వెలగ పసపు వీటినిన్నియు సమభాగములుగజేర్చి చూర్ణించి గుంటగలగరరసముతో 20 భావనలుజేసి యొడించి తేనె ఆనాసముతో నిష్కప్రమాణము ఔషధమును నేవించిన మేహము నివర్తించు. పిదప మహానింబ వీజములు 6 చూర్ణించి 1 పలము బియ్యపుకడుగునందు కలిపి 2 నిష్కముల నెయ్యి చేర్చి నేవించిన చిరకాలముగనుండు మేహము నివర్తించు.

హరిశంకర రసము.

శ్లో|| సూతాభ్రమామలజలై స్సప్తవారంవిభావయేత్ |
హరిశంకరసంజ్ఞస్నాన్య ద్రవస్సర్వప్రమేహనుత్ ||

తా|| రసభస్మము అభ్రకభస్మము వీటిని ఉకిరికరసమునందు 7 మార్లు భావన జేసిన హరిశంకరరసమునంబడు. దీనిని నేవించిన సర్వమేహములు నశించు.

మేఘునాడ రసము.

శ్లో|| సూతంకాంతంగంధతీక్షణం తాప్యంవ్యోషంఫలత్రికం |
శిలాజతుశిలాంకోల బీజంరాత్రికపిత్థకం |
త్రిస్సప్తకృతోవ్యభృంగాద్భి ర్భావయేన్నిష్కమానకం |
మధునామేఘునాదోయం సర్వమేహాన్వినిశయేత్ ||

తా|| రసభస్మము కాంతభస్మము గంధకము ఉక్కుభస్మము హేమమాక్షిక భస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి ఉకిరికలు శిలాజతు మనుశిల ఊడుగు విత్తులు పసపు వెలగ వీటినిన్నియు సమభాగముగగ్రహించి గుంటగలగరక సాయముచే 21 మార్లు భావనచేసి 1 నిష్క ప్రమాణము తేనెతో నేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

మేహారి రసము.

శ్లో|| వంగభస్మమృతంసూతం తుల్యంక్షౌద్రేవిమర్దయేత్ |
ద్విగుంజలేహయేన్నిత్యం హంతిమేహంశ్చిరంతనాణ్ ||

తా|| వంగభస్మము రసభస్మము వీటిని సమముగ తేనెతో మర్దించి 2 గుంజ ములయొత్తు నేవించిన చిరకాలముగనుండు మేహములు నివర్తించు.

లఘుచంద్రోదయ రసము.

శ్లో|| అభ్రకంగంధకంసూతం వంగభస్మసమాంశికం |
ఏలాశిలాజతుంచైవ రంభాసారేణమర్దయేత్ |
ప్రమేహాన్వింశతింహన్యా త్కామిలాపిత్తనాశనః ||

తా|| అభ్రకభస్మము గంధకము సాదరసము వంగభస్మము ఏలకులు శిలాజతు వీటిని సమభాగములుగజేర్చి అకటిగడ్డరసముచే మర్దించిన చంద్రోదయరసమునంబడు. దీనిని నేవించిన వింశతిమేహమును కామిల పిత్తము ఇవి నివర్తించు.

వంగేశ్వర రసము.

శ్లో|| రసమేకంత్రయంవంగం వంగసామ్యంతంగంధకం | మర్దయేద్దిన
మేకంతు కుమార్యాస్వరసేబుధః | సంస్థాప్య గోలకంభాండే
రుంధ్వాచ్ఛైవదృఢంఘృణం | సాచయేద్వాలుకాయంత్రే దిన

మేకంద్యుణ్ణాగ్నినా । స్వాంగశీతలమాదాయ సంపూజ్యద్విజ
 దేవతాఃపిప్పలీమధునాయుక్తం సర్వమేహేషుయోజయేత్ ।
 క్షీరాన్నంయోజయేత్పితృభ్య మనల్పక్షారవర్జితం । రసోవంకే
 శ్వేతోనామ్నా సర్వమేహానికృంతనః ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము వంగభస్మము 3 భాగములు గంధకము 3 భాగ
 ములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి కలుబందరసముచే 1 దినము మర్దించి మాత్రలు జేసి
 గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి. వాలుకాయంత్రయన 1 దినము గాఢాగ్నిచే పచన
 చేసి సాంగశీతలమునదీసి దేవబ్రాహ్మణపూజలంజేసి పిప్పలీచూర్ణము తేనె ఈ ఆను
 పానమున నేలించి పాలుఆన్నముభక్షించి క్షారవర్జితముగనుండిన సర్వమేహములు
 నీనర్తించు.

మేహకుంజరకేసరీ రసము.

శ్లో॥ రసగంధాయసాభ్రాణి నాగవంగౌసువర్ణకం ప్రజకంవశాక్తికం
 సర్వ మేకీకృత్య విచూర్ణయేత్ । శతావరీరసేనైవ గోలకం
 శుష్కమాతపే । బద్ధాశుష్కంతముద్ధృత్య శరావేసుద్వధే
 షీపేత్ । సంధిలేపం మృదాకుర్యాత్ గర్తాయాంగోమయా
 గ్నినా । పుటేద్యానచ్చతుర్యాయ ముద్ధృత్యస్వాంగశీతలం ।
 శ్లత్సంఖలేపినిషీప్య గోలంతంమర్దయేద్దృఢం । దేవబ్రాహ్మణ
 పూజాంచ కృత్యావృత్యాచకూపికాం । ఖ్యాదేద్వల్లద్వయం
 ప్రాత శ్శీతంచామపిబేజ్జలం । అష్టాదశ ప్రమేహంశ్చ జయే
 న్నాసప్రయోగతః । తుష్టింతేజో బలంవర్ణం శుక్రవృద్ధించ
 దారుణం । అగ్నేర్బలంవితనుతే మేహకుంజరకేసరీ । దివ్యం
 రసాయనంశ్రేష్ఠం నాత్రకాత్యాచిచారణా ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము లోహభస్మము అభ్రాణిభస్మము సీసభస్మము
 వంగభస్మము సువర్ణభస్మము వజ్రభస్మము మాక్షికభస్మము వీటి నన్నియు సమాంశ
 ములుగజేర్చి పిల్లపీచరరసముతోమర్దించి బిళ్ళజేసి యెండించి మాకుటియందునిచి
 మాకుడుమాసి చీలజేసి యేరుపిడకలచే 4 యామములు పుటంబిడి సాంగశీతలమున
 దీసి ఖల్వమునందునిచి మర్దించి దేవబ్రాహ్మణపూజలంజేసి కుప్పెయందునిచి 2 వల్లముల
 చొప్పున నేలించి పిడక శితోదకమును పుచ్చుకొనవలయు. ఇటుల 1 మాసము

నేలించిన అష్టాదశ ప్రమేహములు నశించుటయేగాక తుష్టి తేజస్సు బలము వర్ణము
 శుక్రవృద్ధి ఆగ్నిసీక్తి యివిగలుగు.

పంచలోహ రసాయనము.

శ్లో॥ మృతాభ్రాంకాంతిలోహంచ నాగంవగంవిశోధితం । యథో
 త్తరంభాగవృథ్యా ఖల్వమధ్యేవినిషీపేత్ । తలపోటేనజారా
 హ్య శతావర్యాహిమాంబునా । భావనాత్ర ప్రకర్తవ్యా
 యామంయామంపృథక్ పృథక్ । చణమాత్రాం ఐటీంకృత్యా
 నవనీతేన నేవయేత్ । ప్రాతరుత్థాయ విధిసా సర్వమేహ
 కులాంతకః । శాల్యన్నంసపటోలంచ తంశులీయకవాస్తుకం ।
 మత్స్యాక్షీముద్గయాపంచ హ్యపకవంకదళీఫలం । అర్చ్యాసి
 గ్రహణీదోష మూత్రకృచ్చా శ్రీరీప్రణుత్ । కామిలా పాండు
 శోఫంచ హ్యతస్మారంక్షుతీక్షయమ్ । రక్తకాస వినాశాయ
 పంచలోహరసాయనం ॥

తా॥ అభ్రాణిభస్మము 1 భాగము లోహకాంతభస్మము 2 భాగములు నాగ
 భస్మము 3 భాగములు వంగభస్మము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి తంగేడు
 సమాలము నేలతాడి పిల్లపీచర చందనము వీటికమాయములచే ప్రత్యేకము వొక్కొక
 యామము భావన జేసి శనగగింజప్రమాణము మాత్రలుజేసి ప్రాతఃకాలమునందు
 చెన్నతోనేలించి శాల్యోదనము పొట్లకాయ చిట్టికూర చక్రవర్తికూర పొన్నగంటికూర
 పెసరకట్టు అరటిపిండలు వీటిని భుజించిన సర్వమేహములు అర్చ గ్రహణీదోషము
 మూత్రకృచ్చము ఆశ్మరీ కామిల పాండు శోఫ అపస్మారము క్షుతక్షయ రక్తకాస
 యివియన్నియు నశించు.

మహావంకేశ్వర రసము.

శ్లో॥ వంగంకాంతంచగగనం హేమపుష్పంసమంసమం । కుమారీ
 రసతోభావ్యం నప్తవారంభిషగ్వరైః । ఏషవంకేశ్వరోనామ
 ప్రమేహాన్వింశ తింజయేత్ । మూత్రకృచ్చం సోమరోగం
 పాండురోగం మహాశ్మరీం । రసాయనవరశ్శ్రేష్ఠో నాశార్డువ
 వినిర్మితః ॥

తా॥ వంగభస్మము కాంతభస్మము అభ్రాణిభస్మము నేలతంగేడు పుష్పములు
 (హేమపుష్పము) వీటి నన్నియు సమభాగములుజేర్చి కలుబందరసముతో 7 భావనలు

జేసి న వంశేశ్వరరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన వింశతి మేహములు మూత్రకృచ్ఛిము సోమరోగము పొందువు అశ్మరి యివి నశించు.

వసంతకుసుమాకర రసము.

శ్లో॥ పృథక్ ద్వైహాటకంచంద్రంత్రయోవంగాహికాంతజం | చత్యా రస్నూతమభిం చ ప్రవాళం మాక్తికంతథా | భావనాగవ్య దుగ్ధేక్షు వాసాశ్రీ ద్విజలైర్నిశా | మోచకం దరసైస్సప్త క్రమాద్భావ్యంపృథక్ పృథక్ | శతపత్రరసేనై వ మాలత్యాః కుసుమైస్తథా | పశ్చాన్మృగ మదైర్భావ్య సుసిద్ధోరస రాఢ్యవేత్ | కుసుమాకర వ్యఖాతో వసంత పదపూర్వకః | వల్లద్వయ మితసేవ్య సితాజ్యమధు సంయుతః | వలీవలిత హృన్మేధ్యః కామదస్సుఖదస్సదా | మేహహృత్సుప్తిదఃశ్రేష్ఠః పరంవృత్త్యోరసాయనం | ఆయుర్వృద్ధి కరంపుంసాంప్రజాజనన ముత్తమం | క్షయకాసత్ప్రోన్మాన శ్వాసర క్షవిమార్జిత | సితామందవసంయు క్త ముష్ణపిత్తాదిరోగజిత | హంతిపాండ్వా ఘయాన్మూల మూత్రఘాతా శ్మోర్నిర్మలేత్ | యోగవాహి త్విదంసేవ్యం కాంతిశ్రీ ర్బలవర్ధనం | సుసాత్మ్య మిష్టభోజీచ రమయేత్ప్రీమదాశతం | మదనంమదయన్మద ముజ్వలయన్ప్రీ మదానివహాసతివిహ్వలయన్ | సురతైస్సుఖదైర్గతి వివ్యచ నైర్భవసార జుషామయ మేపనుశ్చాత్ |

తా॥ సువర్ణభస్మము 2 భాగములు శావ్యభస్మము 2 భాగములు వంగభస్మము 3 భాగములు నాగభస్మము 3 భాగములు లోహకాంతభస్మము 3 భాగములు పారద భస్మము 4 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు ప్రవాళభస్మము 4 భాగములు మాక్షికభస్మము 4 భాగములు వీటినన్నియుజేర్చి ఆవుపాలు చెరుకురసము ఆ డ్డత ర పాకురసము చందనము కురువేరు పట్టివేరు పసపు అరటిగడ్డ ప్రత్యేకముగ వీటికషాయ ములు కమలరసము జాజిపూలరసము వీట్లచే ప్రత్యేకము 7 డేసి భావనలజేసి పిదప కస్తూరిచేర్చి భావనజేసిన వసంతకుసుమాకర రసమనంబడు. దీనిని తేనె చక్కెర నెయ్యి యీ అనుపానములతో 2 వల్లములయెత్తు సేవించిన ముదిమి మేహము క్షయ శ్వాసత్పృష్ఠ పుస్తాదము శ్వాస దుష్టర క్తము విషము పొందువు కూల మూత్రాఘాతము క్రశ్మరీ వీటిని నశింపజేయు. చక్కెర చందనము వీటిచూర్ణముతో సేవించి

అష్టపిత్తము నశించు, మఱియు శరీరశ్లేష్యము మేధ కామము మఖము పుష్టి వృద్ధ్యము ఆయుస్సు బుద్ధి పురుషులకు సంతానోత్పత్తి సామర్థ్యము కాంతి బలము మన్మథో ద్దీపనము వీటిని గలుగజేయు. మరియు నీ ఔషధమునుసేవించి సాత్మ్యముగ భుజించిన 100 గురుస్త్రీలతో రమించునట్టి సామర్థ్యముగలుగు.

జలజామృత రసము.

శ్లో॥ తవక్షీరంశిలాభాతు ర్వంగకుండలినత్వకం | మేహోరిచీజనంయు క్తం విచారీజననీరసైః | భావయేత్త్రి వారంతు సితోపలసమన్వితః | జలజామృతవిఖ్యాతో రసోయంమేహకృచ్ఛిమత్ |

తా॥ తవక్షీరి శిలాజతుభస్మము వంగభస్మము తిప్పసత్తు తంగేడువిత్తులు తెల్ల నేలగుమ్మడుగడ్డరసము పాలకురగరసము వీ టి తో 3 భావనలజేసి కలకండతో సేవించిన మేహకృచ్ఛిములు మానును.

మేహాంతక రసము.

శ్లో॥ రసభస్మత్రయోభాగాః చతుర్భాగంతుహాటకం | రావ్యం తీక్షణతామృకంచ నాగంవైక్రాంత మభ్రకం | శిలాగంధక చూర్ణంచ ప్రత్యేకంసూతతుల్యకం | సుముహూరైక్షిపేత్తల్యే త్రిఫలాద్రవమద్దితం | మోదకాఽఘాయశుష్కాంశ్చ త్రిపుటే చాంగశీతలం | ఉశీరచందనరసే చత్వారోభావనాస్తథా | చతుర్గుంజాప్రమాణేన శర్కరా మధుసంయుతం | మధుమే హంచేక్షుమేహం దాహతా పౌచనాశయేత్ | ఉడకంశుక్ల మేహంచ లాలాతంతువినాశనం | క్షయమేహంపాతమేహం కాసశ్వాసాన్నిహన్తిచ | అంగదాహశిరోదాహం నానా రోగాన్ని వారయేత్ | పండ్యాచల భతేగర్భం నష్టవీర్య ప్రసన్నకం | బలపుష్టికరంతేజో భక్షణాదమృతంభవేత్ | మేహస్తకరసోనామ్నా మూత్రరోగనివారణః ||

తా॥ రసభస్మము 3 భాగములు సువర్ణభస్మము 4 భాగములు రజితభస్మము పుక్కుభస్మము తామ్రభస్మము నాగభస్మము వైక్రాంతభస్మము అభ్రకభస్మము శిలాజతుభస్మము గంధకచూర్ణము వీ టి ని ప్రత్యేకము 3 భాగములుచేర్చి

సుముహూర్తమున ఖల్వమనందుశిచి. త్రిఫలకషాయముచే మర్దించి మాత్రలక్షణి నీడను యొందించి 3 ఫుటంబులిడి సాంగశీతలమునదిసి వట్టివేర్చు చందనము వీటికషాయముచే 4 భావనలుజేసి 4 గుంజులబ్రహ్మణ్యము శర్కర తేనె వీటితో పుచ్చుకొనిన మధు మేహము ఇత్తుమేహము దాహము తాపము పుడకమేహము కుక్కమేహము లాలా మేహము తంతుమేహము క్షయమేహము వాతమేహము కాస శ్వాస అంగదాహము శిరోదాహము సానారోగములు వీటిని నశింపజేయుటయేగాక పంధ్యాస్త్రీ సేవింపి గర్భమునుధరించు. మఱియు నష్టవీర్యవృద్ధి బలము పుష్టి తేజస్సు వీటిని గణగంజేయు.

మేహమృగాంక రసము.

శ్లో॥ పారదం గంధకంవంగం మృగనాభిశ్చ హింగుళం | ధాన్యకం కుంకుమంచైవ ధాత్రీచేలక చందనం | త్రికటుత్రిఫలాముస్తా కర్పూరంచసమంసమం | శ్రీగంధవారిణాచాపి మదయేద్యామ త్సుగ్మకం | రక్తమూత్రవికారాంశ్చ సర్వమేహకులానిచ | శర్కరాజ్యస్యపానేన మహాదాహంచ నాశయేత్ | మేహ మృగాంకనామాయంకాశ్యపేనవినిర్మితః ||

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము గంధకము వంగభస్మము కస్తూరి యింగిలీకము ధనియాణ తుంకుమపువ్వు పురికవలుపు (యేరుజాజిపువ్వు) యేలకులు శ్రీగంధము త్రికటుకములు త్రిఫలములు తుంగముస్తలు పచ్చకర్పూరము వీటిని సమభాగములుగ జేర్చి శ్రీగంధపుచక్క కషాయముతో 2 యామములు మర్దించి చిహ్న మెత్తు అనుపాన యుక్తముగ సేవించిన తక్తమూత్రము సర్వమేహములు నివర్తించు. శర్కర నెయ్యి యీ అనుపానముతో సేవించిన మహాదాహము నివర్తించు. ఇది కస్యవమునిచే నిర్మించ బడిన మేహమృగాంకరసమని యెరుంగవలయు.

మేహగజకేసర రసము.

శ్లో॥ మృతాభ్రీకాస్తత్త్వంచ మృతసూతంసముద్రకం | మృతనాగం మృతంసంగం మృతమంశూరమేవచ | సర్వతుల్యంవిచూర్ణ్యాభ మేహార్యాబీజకంతథా | దినాతుం త్రిఫలాద్రానే పంచాంగై రాకులీరసైః | కతకస్యరసేనైవ భావయేచ్ఛూర్ణయేద్భిషక్ | త్రివల్లసేవనాచ్చైవ గోతక్రేణదినేదినే | మేహానాంవిశేతించైవ మూత్రఘాతంచనాశయేత్ | గజకేసరినామాయం హరిపాచేన నిర్మితః ||

తా॥ అభ్రీకభస్మము కాంతభస్మము ఉక్కుభస్మము రసభస్మము సైంధవ లవణము సాగభస్మము వంగభస్మము మందూరము యివియన్నియు సమభాగములు వీటికి సమము తంగేడుచిత్తులమాల్చము వీటిని నేకముగజేర్చి కరక తాడి వుళికిల తంగేడు సమూలము చిల్లిగంజలు వీటిని ప్రత్యేకముగ కషాయములెట్టి యీకషాయ ములచే ప్రత్యేకముగా ఒక్కొక్కదినము మర్దించి ఆవుమజ్జిగయందు 3 వల్లముల ప్రమాణము సేవించిన విశేతి మేహములు మూత్రాఘాతము యివి నశించు.

నారికేళ రసాయనము.

శ్లో॥ నారికేళలంకీరం కూశ్మాండంచశతావరీ | మత్స్యాప్యూష్యం లకీవైశ కృష్ణరంభాచ మాసలీ | కనళీఫల శారశ్చ గోకంట కరస్తథా | పృథక్ ప్రస్థంసమాదాయ ఘృతప్రస్థంవిపాచయేత్ | మంజిష్ఠా కుక్షతగరం జాతిస్త్రీబేర చందనం | ఏలాచనాగ కుసుమం యష్టితక్కుల చోరకం | ఉశీరం పర్వటంముస్తా మృణాళం శారిదాద్వయం | సర్వంసంచూర్ణ్య కుడుపం ఘృతార్ధంశర్కరాంక్షీవేత్ | పిబేత్తజౌషధంమర్త్యస్సోమ రోగినివారణం ప్రమేహంమూత్రకృచ్ఛించ హ్యంగదాహంచ నాశయేత్ | కృశానాంపుష్టిజనకం రసాయనమిదంఘరం ||

తా॥ టెంకాయనీడు ఆవుపాలు పెద్దగుమ్మడికాయరసము పిల్లిగడ్డలరసము పొన్నగంటిరసము ఉశిరికరసము నల్లఅరటిపండ్లరసము నెలతాడిరసము అరటిపండ్ల రసము గోరింటఅకురసము నెయ్యి వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము ఒక్కొక్కప్రస్థముచేర్చి పండి అందు మంజిష్ఠ చెంగల్యకోష్ఠ గ్రంధితగరము జాజికాయలు కురువేరు చందనము యేలకులు లవంగాలు యష్టిమధుకము తక్కులములు కచోరములు వట్టివేరు పర్వట కము తుంగముస్తలు తామరతూండ్లు గూడపాల సుగంధపాల వీటిని ప్రత్యేకము 4 వలములు చూర్ణించి 1/2 ప్రస్థము చక్కెరవైచి రసాయనపాకముగపండి సేవించిన సోమరోగము ప్రమేహము మూత్రకృచ్ఛిము శరీరతాపము యివి నశించుటయేగాక కృశించియుండు మనుజునికి పుష్టియునుగలుగు.

శైలూషాది రసాయనము.

శ్లో॥ శైలూషంమధుకంద్రాతూ ప్రస్థంప్రస్థంపృథక్పృథక్ | ఖండ యిత్వాభాండగచ్ఛే జలద్రోణ ద్వయేపచేత్ | అష్టభాగావ

శేషంతు కషాయంచపరిశ్రితం । సర్విషఃప్రస్థయుగ్మంచ పచే
 త్తత్ప్రీకమాగ్నినా । చందసద్వితయంధాన్యం వరాళంనాగ
 కేసఃఽంకచోరంపత్రకంయష్టి ఙ్గాతీఫలకటుత్రయం । ద్రాక్షా
 ఖజ్జూరరాన్నాచ భార్జీమంజిష్ఠశారీభా । త్రిఫలామోచతక్తోల
 ముశీరద్వితయంతిధా. ఏకై కంపలయుగ్మంచసూక్ష్మమూర్ణంచ
 కారయేత్ । ఖండప్రస్థన్యంపక్వే మేళయిత్వాశనైశ్శనైః ।
 డ్రాప్రస్థంప్రదాతవ్యం శీతేచాపిప్రయత్నతః । ప్రాతరుద్ధాయ
 నేవేత కర్షమాత్రందినేదినే । రక్తమేహంసురామేహంమూత్ర
 మేహంచశర్కరాం । ఇక్షుమేహంమహామేహం వసామేహం
 హరిద్రకం । లాలామేహంతంతుమేహం మంజిష్ఠాంసికతాం
 తథాశుక్లమేహంశిలామేహం ఖజ్జలీంమేహదాహకం । సర్వా
 న్వింశతిమేహంశ్చ ప్రదరంరక్తపైత్తికంఽముతుశూన్యంచర్ష
 శూలం కరపాదవిదాహకం । వ్రణంచపిటకాం గ్రంధిం వాత
 మేహా విదాహకం । పిపాసా కంఠశోషంచ హృత్తాపం పాద
 శోషకం । కాసశ్వాసంకఫోద్రేకంమూర్ఛాంసర్వాంచవిద్రధిం
 త్షయాన్వింశతి కాన్ఠాన్యా జ్ఞిహ్వోపదన శోషణం । ఏతా
 న్సర్వాన్నిహంత్యాశు నాత్రకార్యావిచారణా । అశ్వీభ్యాం
 నిర్మితంపూర్వం శైలూషాదిరసాయనం ॥

తా॥ మారేడువేళ్ళు యష్టిమధుకము ద్రాక్ష వీటిని ప్రత్యేకము 20 పలములు
 వలియగొట్టి భాండమునందు 2 తూముల నీళ్ళయందువైచి 8 వ భాగము విగులునటుల
 కషాయముకాచి వడియకట్టి అందు ఆవు నెయ్యి 5 ప్రస్థములు ఖండశర్కర 2 ప్రస్థ
 ములుచేర్చి ముండాగ్నిచే పక్వముగవండి అందు చందసము రక్తచందసము ధనియాలు
 లవంగాలు వాగ కేసరములు కచోరములు ఆకుపత్రి యష్టి మధుకము జా. జి. కాయ
 త్రికటుకములు ద్రాక్ష ఖజ్జూరము దుంపరాన్న భారంగి మంజిష్ఠ సుగంధపాలవలుపు
 త్రిఫలములు బూరుగ తక్తోలములు కురివేరు వట్టివేరు వీటిని న్నియు ప్రత్యేకము
 2 పలములు మూర్ణించి వస్త్రఘౌలితమొనర్చిచేర్చి చల్లారినపిదప 1 ప్రస్థము తేనెచేర్చి
 కలియబెట్టి ప్రాతఃకాలమునందు కర్షప్రమాణమువంతున నేనించిన రక్తమేహము
 సురామేహము మొదలగు వింశతిమేహములు మేహమువలన జనించెడి తాపము
 ప్రదరము రక్తపైత్తికము గుతుశూన్యత రుతుశూల కరపాదతాపము వ్రణములు పిటిక

ములు గ్రంధులు వాతమేహతాపము దప్పి కంఠముయెండుట హృదయతాపము పాద
 శోష కాస శ్వాస కఫోద్రేకము మూర్ఛ విద్రధి వింశతిక్షయలు నాలుక నోరు
 యెండుట ఇవి నివర్తించు. సంజేహమువలదు. ఇది అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన
 శైలూషాదిరసాయన మనంబడు.

మధుస్నుహీ రసాయనము.

శ్లో॥ ఫలత్రయంకటుత్రయం సుయోజయేద్భిషగ్గిర స్త్రిజాతకం
 యవానియుగ్మవన్ఘాజీరకంతథా । రాస్త భార్జి వహ్ని చవ్యధాన్య
 యుగ్మజీరకం మాంసికుష్ఠవజ్రకేశ్యశారీభావరాహకం । అశ్వ
 గంధిసంయుతంవృథకృక్ష సంయుతం । మధుస్నుహీచతత్సమా
 సశర్కరాసమాక్షీకంఽగోఘృతంసుపక్వకంచ రసాయనంమనో
 హరం । మేహపైత్యవాతకుష్ఠ గుల్మశూలహారకం । సప్త
 ధాతువర్ధనంసుదీపనంయశస్కరం పూజ్యవాద నిర్మితంరసా
 యనంసుపూజితం ॥

తా॥ త్రిఫలములు త్రికటుకములు త్రిజాతకములు ఓమము కురాసానిఓమము
 చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ దుంపరాన్న భారంగి పిప్పళ్ళు చవ్యము ధనియాలు మెంతులు
 నల్లజీలకఱ్ఱ జటామాంసి శోఘ వట్టివేళ్ళు సుగంధపాలవేళ్ళవలుపు నేల తాడిగడ్డలు
 పెన్నేరుగడ్డ వీటిని ప్రత్యేకము 1 కర్ణముచొప్పనచేర్చి మూర్ణించి వీటికి సమముగ
 పరంగిచెక్క మూర్ణమునుజేర్చి 30 పలముల చక్కెరపాకముబట్టి ఆ పాకమునందు
 వైసుదహరింపబడిన మూర్ణమునుకలిపి ఆవు నెయ్యివైచి పక్వముగవండి అందు
 16 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి నేనించిన మేహపైత్యనాతము కుష్ఠువు గుల్మము శూల
 వీటిని నశింపజేయుటయే గాక సప్తధాతువృద్ధి దీపనము యశస్సు వీటిని గలుగంజేయు.

మహాపరంగాయది రసాయనము.

శ్లో॥ త్రింశత్పల్లంవృద్ధదారు వాతారి స్త్రిశతంతిథాహింప్రద్యయం
 చిత్రమూలంహింగుదీమూలకంతిథా । మరీచకాండ్రమూలంచ
 శరవుంఖంచపూతికా । అశ్వగంధాచ వరుణా ప్రత్యేకం పల
 షోడశం । తిదప్తగుణకంకృత్వా జలమాదాయ నిక్షిపేత్ । శనై
 ర్మృద్వగ్నినాసమ్యక్ పాచయేత్సప్తరాత్రికం । చతుర్భాగావ
 శేషేతు. కషాయేతుపరిశ్రితే । పురాణస్య గుడస్యాసి తులాః

కల్మానిదాపయేత్ | కషాయద్రవ్యమూలాని చూర్ణీకృత్య
 ప్రయత్నతః | ప్రత్యేకంద్విపలంగ్రాహ్యం | త్రింశద్బల్లాతిబీజకం |
 పరంగ్యష్టపలంచైవ వాతార్యాశ్చచతుష్పలం | కటుత్రయంచ
 ఖదిరం రాన్నాకోవ్థవిడంగకం | దీప్యద్వయంజాతిపత్రం తల్ఫలం
 తృటికేసరం | భార్జిటంకణమాసీనాం | ప్రత్యేకంపలమాత్రకం |
 గంధంచాష్టపలంచైవ చూర్ణీకృత్యయథావిధి | యోజయేద్రవ
 సిందూర మష్టనిష్క ప్రమాణకం | క్షౌద్రం తులార్ధకంచైవ
 తదర్థంఘృతమేవచ | లేహ్యపాకం తథాకృత్వా సుపక్వమపి
 కారయేత్ | విష్యక్సేనంసమభ్యర్చ ధన్వంతరిమధార్చయేత్ |
 దేవబ్రాహ్మణపూజాచ వైద్యభాగప్రదాపయేత్ | ప్రత్యహం
 ప్రాతరుద్ధాయ భక్షయే త్కర్షమాత్రకం | తదర్థం చైవసా
 యాహ్నా సేవయేన్మండలంక్రమాత్ | మేహన్రణానిసర్వాణి
 మేహరోగాణిసర్వశః | భగందరంచపిటకాః కాసశ్వాసారుచి
 న్నథా | సత్వినాతాకాహ రేచ్ఛాశు సర్వవ్రణనివారకం | పరం
 గ్యాదినామేదమ శ్వీభ్యాంసిర్మితంపురా ||

తా|| బాగుగనుదిరిన పరంగిచక్క 30 పలములు యొట్టువారుడుచెక్క 300
 పలములు తెల్లఉప్పివేళ్ళు 16 పలములు నల్లవుప్పివేళ్ళు 16 పలములు చిత్రమాలము
 16 పలములు గారవేళ్ళు 16 పలములు మిరపగండ్రచెక్క 16 పలములు వెంపలివేళ్ళు
 16 పలములు తపసిచక్క 16 పలములు పెన్నేరుగడ్డ 16 పలములు ఉలిమిడిచక్క
 16 పలములు వీటిని న్నిటిని నలియగొట్టి నేకముగచేర్చి వీటికి 8 దింతలు వుడకము
 వైచి మృద్దగ్నిచే 7 దినములు 4 వ భాగము మిగులనటుల కషాయముగాచి వడియ
 గట్టి అందు 100 పలముల పాతబెల్లముకలిపి పాకము గక్కాచి నల్లవుప్పి తెల్లవుప్పి
 చిత్రమాలము గారవేళ్ళు మిరపగండ్రచక్క వెంపలి తపసిచక్క పెన్నేరుగడ్డ
 ఉలిమిడిచక్క ఇవిప్రత్యేకము 2 పలములు జీడిగింజలు 30 పలములు పరంగిచక్క
 8 పలములు యొట్టువారుడుచక్క 4 పలములు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాల చంద్రచాప
 దుంపరాస్సు కోవ్థవాయులినంగాలు కురాసానీడుము వోమము జాపత్రి జాజికాయ
 వీలముల లవంగాలు లవంగపువక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు గంటుభారంగి వెలి
 గారముజటామాంసి ఇవి ప్రత్యేకము 1 పలము శుద్ధిజేసినగంధకము 8 పలములు
 తపసింహారము 8 పలములయొత్తు వీటినిన్నియు చూర్ణించి అందుచైచి వండి 50 పలములు

తేనె 25 పలముల నెయ్యిచేర్చి కలియబెట్టి చల్లారిపిదప విష్యక్సేనధన్వంతరి బ్రాహ్మణ
 పూజలంజేసి వైద్యభాగమునిచ్చి ప్రాతఃకాలమున 1 కర్ణము సాయంకాలమున
 1/2 కర్ణమువంతున సేవించిన మేహన్రణములు సర్వమేహరోగములు భగందరము పిటిక
 రోగము కాస శ్వాస అరుచి సర్వవాతములు ఇవియన్నియు నశించు.

మేహమునకు శిగువుప్ప రసాయనము.

శ్లో|| బాణకుండిశిగువుప్పం గోక్షీరంచచతుర్ధణం | శృతంపాదావ
 శిష్టంచ ద్రాక్షా ఖర్జూరకంతృటి | లవంగం విజయాదీప్యం
 అశేనంపోస్తుపత్రికా | భూశర్కరాగసగనం వ్యోషంజాతీఫలం
 తథా | మదనాశ్వత్థ యోర్బీజం బీజంచక్షురకకింశుకయోః |
 పృథక్పృథక్ కంచనిష్కం విదారీ కదళీఫలం | నారకేళంచ
 వారాహి ప్రత్యేకం పలపట్కం | సికతాఘోడశపలంఘృతం
 ద్వాదశకంపలం | తత్సమానంపుష్పరసం క్వాఢేనిక్షిప్య
 వచ్యతే | యోనరశ్రృద్ధ యూనిత్యం ప్రభాతే భక్షయేద్వది |
 శతస్త్రియ శ్చరమతే స్తంభనం దేహపుష్టిదం | వీర్యవృద్ధి
 కరం నృణాం మేహరోగ నివారణం | బహు మూత్రం
 మూత్రకృచ్చం పిత్తమూత్రా మయంజయేత్ | అశ్వీభ్యాం
 నిర్మితంపురస్వం శిగువుప్పరసాయనం ||

తా|| 5 కేర్లమునగపూలు 20 కేర్ల ఆవుపాలయందునిచి 4 వ పాలు మిగులు
 నటులకాచి అందు నేలగుమ్మడు గడ్డలరసము అనటిపండ్రరసము పెంకాయనీరు నేల
 తాడిగడ్డలరసము వీటిని ప్రత్యేకము 1 ప్రథమము 16 పలముల చక్కెర 12 పలముల
 ఆవునెయ్యిచేర్చి పక్వముగవండి అందు ద్రాక్ష ఖర్జూరము యేలకులు లవంగములు
 గంజాయివిత్తులు వోమము అభిని పోస్తుకాయ భూశర్కరగడ్డ గసగసాలు శొంఠి
 పిప్పలి మిరియాల జాజికాయ జాపత్ర మదనవిత్తులు రావివిత్తులు నీరుగొబ్బివిత్తులు
 నోడుగవిత్తులు వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులముచోప్పన చూర్ణించివైచి పక్వముగవండి
 చల్లారిపిదప తేనె 12 పలములుచేర్చి కలిపి ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన మేహ
 రోగము బహుమూత్రము మూత్రకృచ్చము పిత్తమూత్రము యివి నివర్తించుటయేగాక
 స్తంభనము దేహపుష్టి వీర్యవృద్ధి యివిగలవాడై 100 గురు స్త్రీలను రమించు. ఇది
 (అశ్వినీజేవతలచే నిర్మించబడిన శిగువుప్పరసాయనమనంబడు.)

మేహములకు చణకయోగము.

శ్లో॥ ద్వినిశాత్రిఫలాకల్క మాతపేధారయేత్ర్యహం ।
 మృద్భాండేఢోలికాయంత్రే చణకాన్ముష్టిమాత్రకాణ ।
 అపూరాత్రోషితాన్భాదే ద్వ్యగమానందినేదినే ।
 అన్యోసాధయేన్నేహం సిద్ధయోగఉదాహృతః ॥

తా॥ పసపు మానిపసపు త్రిఫలములు వీటిని కల్కముజేసి మృద్భాండమునందు
 చెచి 3 దినములు యెంజయించునిచి పిదప అం దు పిడికెడు శనగలను మూట గట్టి
 డోలాయంత్రమున 1 రాత్రి పగలనునిచి పిదప దానివీటిని ప్రతిదినము క్రమవృద్ధిగ
 భక్షించిన అసాధ్యమేహములు నశించు.

అంకోల్యాది యోగము.

శ్లో॥ అంకోలముకుళంధాత్రీ హరిద్రామధునాలిహేత్ ।
 వింశతిచప్రమేహానాం హంతిసత్యంనసంశయః ॥

తా॥ ఊడుగ మొగ్గలు వుశిరికవలుపు పసపు వీటిని చూర్ణించి తేనెతో నేచి
 చిన వింశతిమేహములు నశించు.

గంధక యోగము.

శ్లో॥ గంధకంగుడసంయుక్తం కర్షంభుక్త్యాప్రయఃబిబేత్ ।
 వింశతిస్తననశ్యంతి ప్రమేహాపిటికాఅపి ॥

తా॥ గంధకము బెల్లము వీటిని సమముగజేర్చి భక్షించి పాలుత్రాగిన వింశతి
 మేహములు మేహపిటికలు నివర్తించు.

శిలాజతు యోగము.

శ్లో॥ శిలాజతురజఃవీత్వా ప్రాతఃక్షీరసితాయుతం ।
 ముచ్యతేసర్వమేహాభ్యః త్రిస్సస్తదివసైర్నరః ॥

తా॥ శిలాజతుచూర్ణమునందు చక్కెర పాలుచేర్చి ప్రాతఃకాలముననే 21
 దినము పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

స్వర్ణమాఠీక భస్మయోగము.

శ్లో॥ మాఠీకంమధునాలీధం మేహంహరతిసర్వధా ।
 గుహాచినత్సినంయుక్తం పితృమేహంవ్యపోహతి ॥

తా॥ మాఠీకభస్మమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన మేహము నివర్తించు.
 తిప్పనత్తుచేర్చి పుచ్చుకొనిన పితృమేహము నివర్తించు.

త్రిఫలాది యోగము.

శ్లో॥ త్రిఫలావేణుపత్రాబ్ద పారామధుయుతైకృతః ।
 కుంభయోనిరివాంభోధిం బహుమూత్రంతుశోషయేత్ ॥

తా॥ త్రిఫలములు వెదురుఆకులు తుంగముస్తలు విషబొద్దివేరు వీటిని కషా
 యముబెట్టి అందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన బహుమూత్రము నివర్తించు.

చంద్రకలా వటుకములు.

శ్లో॥ ఏలాచకర్పూరశిలాచధాత్రీ జాతీఫలంగోతురశాల్యలీచ ।
 సూతేంద్రవంగాయసభస్మనర్వ మేతత్సమానంపరిభావయేచ్చ ।
 గుడూచికాశాల్యలికాకషాయై ర్నిష్కార్థనామధునాతతశ్చ ।
 బద్ధావటీచంద్రకలేతినామా సర్వప్రమేహాషునియోజయేత్తాం ॥

తా॥ ఏలములు పచ్చకర్పూరము శిలాజతు వుశిరికవలుపు జాజికాయలు పల్లెరు
 బూరుగబంక శుద్ధరసము వంగభస్మము ఆయోభస్మము వీటిని సమభాగములుగజేర్చి
 తిప్ప తీ గ బూరుగపట్ట వీటికషాయముతో మర్చించి భావనజేసి 1/2 నిష్కప్రమాణము
 మాత్రలుజేసి తేనెతో వాక్యకమాత్రచోష్ణన నేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

బహుమూత్రమునకు జాత్యాదివటుకములు.

శ్లో॥ జాతీఫలంత్వేకభాగం జాతీపత్రం తథామహత్ । అఫేసమేక
 భాగంతు ద్విభాగందీప్యకంతథా । గాంధార్యాశ్చతుర్భాగం
 ఖల్వమధ్యేవినిషీవేత్ । నారికేఫోదకేనాధ మర్దయేత్త్రిదినం
 దృఢం । చణకస్య ప్రమాణంతు మండలం భక్షయేన్నరః ।
 మధురాహారభోజీతు బహుమూత్రప్రశాస్తయే ॥

తా॥ జాజికాయ 1 భాగము జాపత్రి 1 భాగము పెద్దములక 1 భాగము
 అభిని 1 భాగము కురాసానివోము 2 భాగములు గంజాయిఆకు 4 భాగములు వీటిని
 ఖల్వమునందునిచి టెంకాయనీళ్ళతో 3 దినములు దృఢముగ మర్చించి 4 న గ లం త
 మాత్రలుజేసి 40 దినములు ప్రాతఃసాయంకాలములయందు నేవించి మధురాహారము
 లను భుజించిన బహుమూత్రము నివర్తించు.

—|| గుగ్గులు. ||—

శ్లో|| త్రికటుత్రిఫలాముస్తం గుగ్గులుంచనమాంశకం | గోక్షురక్వాభ
నంయుక్తాం వటికాం కారయేద్భుదః | దేశకాల బలాపేక్షీ
భక్షయేచ్ఛానులోమికాం | నచాత్రపరిహారోస్తి కర్మకుర్యా
ద్యధేస్థితం | ప్రమేహాన్వాతరోగాంశ్చ వాతశోణితమేవచ |
మూత్రాఘాతంమూత్రదోషం ప్రదరంచాపినాశయేత్ ||

తా|| శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు తుంగము స్తలు గుగ్గులము
వీటిని సమాంశములుగ చేర్చి వల్లెరువేళ్ళక మాయముచే మర్చించి మాత్రలుజేసి దేశకాల
బలానుసారముగ అనులోమముగ సేవించిన మేహములు వాతరోగములు వాత శోణి
తము మూత్రాఘాతము మూత్రదోషము ప్రదరము యివియన్నియు నశించు. ఇందుకు
యిచ్చావశ్యము.

గోక్షురాది గుగ్గులు.

శ్లో|| అష్టంవింశతి సంఖ్యాని పలాన్యానీయగోక్షురాక్ | విపచేత్
వల్లకేసిరే క్యాథోగ్రా హెచ్చార్థ శేషితః | తతఃపునఃచేత్తత్ర
పురంస వృషలంక్షీ పేత్ | గుడపాక సమాకారం జ్ఞాత్వాశత్ర
వినిఃక్షీ బేత్ | త్రికటు త్రిఫలాముస్తం మూర్ఛితంపలనస్తకం |
తతఃపిండికృతంచాస్య గుటికాముపయోజయేత్ | హన్యా
త్ప్రమేహం కృచ్చంచ ప్రదరం మూత్రఘాతకం | వాతాస్రం
వాతరోగాంశ్చ శుక్రదోషంతథాశ్శరీం ||

తా|| వల్లెరుసమాలము 28 పలములు 188 పలముల నీళ్ళయందువైచి సగము
మిగులనటులకాచి వడియగట్టి అందు 7 పలములు గుగ్గులచూర్ణమునువైచి గుడపాకము
వచ్చువరకు కాచి త్రికటుకములు త్రిఫలములు తుంగము స్తలు వీటిని ప్రత్యేకము
వొక్కొక్కపలమువంతున చూర్ణించివైచి కలియబెట్టి మాత్రలుజేసి సేవించిన ప్రమేహ
ములు మూత్రకృచ్చము ప్రదరము మూత్రాఘాతము వాతరక్తము వాతరోగములు
శుక్రదోషము ఆశ్మరి యివియన్నియు నశించు.

—|| చందనాది తైలము. ||—

శ్లో|| చందనంశారిబాముస్తా మధుకోశీరవాలుకం | బలాధాత్రీకేతకీచ
చంపకంచ వశంతథా | సర్వంసమం పేషయిత్వా జలద్రోక్షే

విపాచయేత్ | చాతుర్జాంచతకోలం తృటీతగరవాతకం |
గుఘాచీత్రిఫలావ్యోషం మేహారీబీజమూలకం | మృణాళం
చందనంకుమ్భంకస్తూరి ర్భృగనాభికా | కుంకుమాగరు కర్పూరం
పౌష్కరం జీవనీయకం | శతావరీ షీ పేత్త్విష్టా జలేక్షీరంచ
తత్సమం | తైలంప్రక్షీప్య విపచేత్ నానాపుష్పసువాసితం |
పానాభ్యంజనసన్యాద్యైః త్రిదోషోన్మృవమేహినాం | అంత
ర్దాహేంగదాహేచ జ్వరేమూత్రప్రవాహికే | వ్రణాంగేశుక్ల
మేహేచ మూత్రకృచ్చీవ్రణేషుచ | రక్తపిత్తేశిరోరోగే ప్రదరే
చిత్తవిభ్రమే శస్యతే తైలయోగశ్చ పురానారాయణోదితః||

తా|| చందనము సుగంధపాల తుంగము స్తలు అతిమధురము వట్టివేరు కురువేరు
పేరాముట్టి వుశిరికవలుపు మొగలివన్నులరసము సంపంగిమొగ్గులు కామంచిగ్డ్డి వీటి
నన్నియు సమభాగములుగజేర్చి బాగుగ నలియగొట్టి 4 తూముల నీళ్ళయందునిచి అష్ట
భాగావశేషముగకాచి వడియగట్టి అందు యే ల కు లు లవంగపత్రి నాగకేసరములు
తక్కిలములు పెద్దయేలకులు గ్రంధితగరము దోసవిత్తులు తిప్పతిగ కరక తాడి వుశిరి
కలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తంగేడువేళ్ళు దానివిత్తులు తామరతూండ్లు రక్తచంద
నము చంగల్యకోష్ఠ పుష్కరములము కూరపాలవేళ్ళు చల్లగడ వీటినిన్నియు సమముగ
చూర్ణించివైచి కమాయమునకు సమము ఆ పు పాలు పాలకుసమము మంచినూనెచేర్చి
కాచి పిదప కస్తూరి జవ్వాజి కుంకుమపువ్వు అగరు పచ్చకర్పూరము పిటిని చూర్ణించి
అందుచేర్చి పిదప సువాసనగల నానాపుష్పములనుజేర్చిన సిద్ధముగు. దీనిని పా న ము
అభ్యంజనము న స్య ము లేపనముచేసికొనిన సన్నిపాతమువలన జనించిన మేహరోగ
ములు అంతర్దాహము బహిర్దాహము జ్వరము మూత్రము ప్రవాహిక అంగవ్రణములు
కుక్లమేహము మూత్రకృచ్చీమ కురుపులు రక్తపిత్తము శిరోరోగము ప్రభరము చిత్త
భ్రమ యివియన్నియు నశించు.

అశ్వగంధాదిపాకము.

శ్లో|| పలాన్యస్తా వశ్వగంధాం విపాచ్యగో దుగ్ధేషట్శేరకే మంద
వహ్న్నా | దరీవ్రేపోయావదాస్తే సుపకళ్యాతుర్జాతంక్షీప్య
కర్షప్రమాణం | జాతీజాతంకేసరంవంశనత్వం మోచంమాంసీ
చందనంకృష్ణసారం | పత్రీకృష్ణా పిప్పలీమూలదేవ పుష్పం

కంకోల్లావికాక్షోటసారం | భల్లీబీజంశృంగటంగోక్షురాఖ్యం
 సిందూరాభ్రానాగవంగంచలోహం | కర్పూర్ధాంసర్వచూర్ణం
 ప్రకల్ప్యసంశోష్యాథో శర్కరాపక్వసాకే | పక్తావశీతంకార
 యేదశ్వగంధాపాకశ్చాయం హంతిమేహానశేషాః | జ్వరం
 జీర్ణంశేషగుల్మన్వికారా నైత్తాన్వాతాన్యుక్రవృద్ధిం కరోతి |
 పుష్టిందద్యాదగ్నిసందిపనోయం కాంతింకుర్యాత్సైమనస్యం
 నరాణాం ||

తా|| పెన్నెరుగడ్డచూర్ణము 8 పలములు 6 శేర్ల ఆ పు పాల యం దు ని చి
 మందాగ్ని చే పక్వముగువరకు కఱ్ఱివోకలియబెట్టి వండి అందు ల వం గ పట్ట ఏలకులు
 ఆకుపత్రి నాగకేసరములు యివి ప్రత్యేకము 1 కర్ణము జాజికాయలు కుంకుమపువ్వు
 వెదురుపప్పు బూదకబంక జటామాంసి చందనము రక్తచందనము జాపత్రి పిప్పళ్ళు
 పిప్పలిమూలము లవంగాలు కంకోలములు వద్ది ఆక్షోటసారము భల్లీబీజములు శృంగ
 టము పల్లెరు రససిందూరము నాగభస్మము వంగభస్మము లోహాభస్మము వీటిని
 ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ కర్ణమువంతున చూర్ణించి అం దు వై చి మందాగ్ని చే పక్వముగవండి
 చల్లార్చి నేవించిన సకలమేహములు జీర్ణజ్వరము గుల్మములు వైత్యవికారములు వాత
 ములు వీటిని నశింపజేయుటయే గాక శుక్రవృద్ధి పుష్టి అగ్నిదీప్తి కాంతి మనో
 నిర్మలత్వము వీటిని గలుగజేయు.

శాల్మపాకము.

శ్లో|| క్షీరద్రోణయుతంచశాల్య కుడవంమందాగ్నినాపాచితం |
 యావత్పాకముపాప్రజేత్పిరిహితంప్రసంగుడంనిక్షిపేత్ |
 చాతుర్జాతలవంగజాతీ ఫలకై ర్ముస్తాతుగాధాన్యకైః |
 శుంతిమాగధికోషణాశ్వమ భయాలోహైశ్చమిశ్రీకృతం |
 హృద్రోగక్షయశోషమారుత గదాన్విక్కామస్యకోషణం |
 వింశస్తేహాశిరోవికార శమనోరోగానశేషాన్జయేత్ ||

తా|| 1 ద్రోణము ఆపుపాలయందు 1 కుడువప్రమాణము మద్దిపట్ట చూర్ణమును
 జేర్చి అందు 16 పలముల బెల్లముచైచి పాకమువచ్చువరకు మం దా గ్ని చే వండి
 అందు లవంగపట్ట ఏలకులు తమాలపత్రి నాగకేసరములు ల వం గ ము లు జాజికాయ
 తుంగముస్తలు తపక్షిరి ధనియాలు కొంతి పిప్పళ్ళు మిరియాలు పెన్నెరుగడ్డకరక్తాయ

వలుపు లోహాభస్మము వీటిని నన్నియు సమముగ చూర్ణించి వైచి కలిపినేవించిన
 హృద్రోగము క్షయ శోష వాతరోగము ఎక్కిళ్ళు రక్తశోష వింశతి మేహములు
 శిరోవికారములు ఇవియన్నియు నివర్తించు.

ద్రాక్షాపాకము.

శ్లో|| ద్రాక్షాదుగ్ధసితాప్యధక్పరి మితాప్రస్థేనసంపాచితా|యుక్త్యా
 వై ద్యన రేణచూర్ణమధునాదేయంపలాధంపుథక్ | చాతుర్జాత
 కటుత్రయంమృగ మదంలోహాభ్రాకంకేసరం | పత్రీజాతీఫలం
 మృగాంక రజతంకుస్తుంబరీచందనం | సమ్యక్జాతరసంప్రభాత
 సమయేనేవ్యంద్వికర్షోన్మితం | స్నిగ్ధంశుక్రకరంప్రమేహాశమనం
 పిత్తామయధ్వంసనం | మూత్రాఘాత విబంధకృచ్చి శమనం
 రక్తార్తినేత్రార్తి హృత్పాదేహాణితలేవిదాహాశమనం సౌఖ్య
 ప్రదంపాణినాం ||

తా|| ద్రాక్ష పాలు చక్కెర వీటిని ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థమువంతునచేర్చి
 పక్వముగవండి అందు లవంగపట్ట ఏలకులు ఆకు పత్రి నాగకేసరములు కొంతి పిప్పలి
 మిరియాలు కస్తూరి లోహాభస్మము అభ్రాకభస్మము కుంకుమపువ్వు జాపత్రి జాజికాయ
 పచ్చకర్పూరము రజితభస్మము ధనియాలు చందనము వీటిని ప్రత్యేకముగ చూర్ణించి
 $\frac{1}{2}$ పలముచొప్పనచేర్చి బాగుగకలియబెట్టి సిద్ధపరచి ప్రాతఃకాలమున 2 కర్ణముల
 చొప్పన నేవించిన మేహములు పిత్తరోగములు మూత్రాఘాతము మలబంధము
 మూత్రకృచ్చిము రక్తపీడ నేత్రపీడ తొమ్మయందుమంట పాదదాహము హస్త
 దాహము వీటిని నివర్తించుజేయుటయే గాక శుక్రవృద్ధి మిగుల సౌఖ్యము వీటిని సగా
 గలుగజేయు.

మేహరోగములకు పథ్యములు.

శ్లో|| పురాణశాలిగౌధూమ పష్టిజాంగలజామిషం|పిణ్యాకంఠిలజం
 తక్రంనవనీతముపోతకీ | తండులీయక ధుత్తూరం జీవస్తీశిగ్రు
 పల్లవం | ముద్గయూషామృతాధాత్రీ పటోలంవత్సకంమధు|
 ఔదుంబరఫలంబౌల మిపక్వం కదళీఫలం | రంభాప్రసూనం
 గాంగేరీ ర్ఘరసీడుండుకంతథా|కపిత్థంమేషశృంగీచ ముష్ణకం

కతకంతథా| కారవల్యాఖుకర్ణి చ తిక్తవర్గాణియానిచ| వ్యాయా
మన్నానమభ్యంగం ప్రమేహేషుహితంసదా ||

తా|| పాతబియ్యము గోధుములు రిరి దినములకు పండెడివడ్లు జాంగలమాంస
రసము గానిగెసిండి మజ్జిగ వెన్న బచ్చలికూర మనుబాలకూర లేతముసగకూర పెసర
కట్టు తిప్పతిగె ఉళిరికకాయ పొట్లకాయ కొడిశకాయ లేనె అత్తికాయ లేతఆరటి
కాయ ఆరటిపువ్వు పులిచింత చాతరాసికూర దుందిలపుకాయ వెలగపండు వద్ది కూర
మొక్కపుకాయ ఇందుపుకాయ కాకరకాయ ఎలుకచెవికూర చేదుగలపదార్థములు
సంచారము అభ్యంజనము స్నానము ఇవి మేహరోగమునకు క్షయములని తెలిసి
కొనవలయు.

మేహరోగమునకు అపథ్యములు.

శ్లో|| దధిమధుగుడనర్పిః క్షీరమాప్లుంచ హింగులవణ శుసనిద్రా
సంగమంమత్స్యమాంసం| తిలస్ర్ష పశుంఠీనారికేరాంబు పిప్ప్లం
బృహతిపసనకందం మేహినాంశత్రునర్గః ||

తా|| పెరుగు కల్లు బెల్లము నెయ్యి పాలు పులుసు ఇంగువ ఉప్పు వెల్లులి
పొగటినిద్రా క్షీరసంగము మత్స్యమాంసము సున్నలు ఆవాలు శొంఠి బెంకాయనీరు
పిండివంటలు మలకకాయలు పసనపండు కందగడ్డ ఇవి మేహరోగముగలవారలకు
అపథ్యములని తెలియవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

అంధ్ర తాత్పర్యము.

—|| మూత్రకృచ్ఛి ప్రకరణము. ||—

మూత్రకృచ్ఛి కర్మవిపాకము.

శ్లో|| గురుజాయాభిగమనా న్యూత్రకృచ్ఛింప్రజాయతే |
తేనాపిసిఃస్కృతిఃకార్యా శాస్త్రదుష్టేనవర్తనా |
పశుయోనాచగమనా న్యూత్రకృచ్ఛింప్రజాయతే |
తిలపాత్రత్రయంచైవ సదద్యాదాత్మశుద్ధయే ||

తా|| గురుభార్యతో సంగమముజేసిన మనుజునికి మూత్రకృచ్ఛిము జనించు.
అది నివర్తించుటకై శాస్త్రమునందు జెప్పబడియుండు ప్రాయశ్చిత్తమును జేయ
వలయు. మరియు పశుసంగమముచేసినవానికిని మూత్రకృచ్ఛిము జనించు. అది నివ
ర్తించుటకై అత్మశుద్ధ్యముకి తిలపాత్రలను దానంబడవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభి ప్రాయము.

శ్లో|| జన్మకాలేయధాయస్య స్మరేభవతిభాస్కరిః |
రాహుయుక్తఃప్రకురుతే మూత్రకృచ్ఛిదికాంరుజం ||

తా|| ఏమనుజునికి జననకాలమునందు లగ్నమునకు సప్తమస్థానమునందు శని
రాహువుతో గూడియుండునో అమనుజునికి మూత్రకృచ్ఛినిరోగములు జనించు.

మూత్రకృచ్ఛి నిదానము.

శ్లో|| వ్యాయామ తీక్ష్ణౌషధ రూక్షమద్య ప్రసంగ నిత్యద్వైతవృత్త
యానాత్ | అనూపమత్స్యా ధ్యశనాదజ్జీర్ణా త్సుక్ష్మాత్ర
కృచ్ఛాణి నృణాంతథాష్టే ||

తా|| మిగుల మార్గసంచారము తీక్ష్ణము లేక రూక్షముగనుండు ఔషధసేవన
మిగుల మద్యపానము నిత్యము అశ్వాదులనెక్కి వేగముగ సంచరించుట జలసమీపము

నందుండు మత్స్యాదిహంసభక్షణ మిక్కటముగ భుజించుట అజ్ఞీకరముగ వదాళ్ల నేపన వీటివలన 8 విధంబులగు మూత్రకృచ్ఛిములు జనించునని యెరుంగవలయు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ పృథక్ మలాస్త్విః కుపితానిదానై స్స ర్వేభవాకోప ముపేత్య వస్తా । మూత్రస్యమార్గం పరివీడయంతి యదాతదామూత్ర యతీహాకృచ్ఛాత్ ॥

తా॥ వాతాదిదోషములు ప్రత్యేకముగగాని లేక అన్నియు నేకకాలమునందు గాని స్వస్వకారణముచే ప్రకోపించి పొత్తికడుపు నాశ్రయించి మూత్రమార్గమును అడ్డగించి మూత్రకృచ్ఛికోగమును గలుగజేయు.

వాతజమూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ తీవ్రాతిరుక్వంక్షణబ స్తిమేధేన్ద్రోల్పంముహూత్త్రయతీహావతాత్ ॥

తా॥ గజ్జలు పొత్తికడుపు శిశ్నము వీటియందు మిగుల వేదన అతికష్టముగ మాటిమాటికి కొంచకొంచముగ మూత్రమువెడలుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతజమూత్ర కృచ్ఛిమని యెరుంగవలయు.

పిత్తజమూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ వీతంసర క్తంసరుజంసదాహంమూత్రంముహూత్త్రయతీహాపిత్రాత్ ॥

తా॥ వసువువర్ణముగను రక్తమిశ్రముగను పోట్లు మంట వీటితోగూడి మాటిమాటికి మూత్రమువెడలుటయే పిత్తజమూత్రకృచ్ఛిలక్షణమని తెలిసికొనవలయు.

కఫజమూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తేస్సలింగస్యగురుత్వోఫా మూత్రంసపిచ్ఛంకఫమూత్రకృచ్ఛి ॥

తా॥ పొత్తికడుపు శిశ్నము వీటియందు బరువు వాపు వీటితోగూడి మూత్రము మాటిమాటికి చిక్కనగ వెడలుటయే క్లేష్మజ మూత్రకృచ్ఛిమని యెరుంగవలయు.

సన్ని వాతజ మూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాణిరూపాణితుసన్ని సాతాన్భవంతిత త్ప్రభృతమంహికృచ్ఛిం ॥

తా॥ వైజెప్పంబడిన వాత పిత్త క్లేష్మ మూత్రకృచ్ఛిలక్షణములన్నియు గలిగి యుండిన దానిని సన్నిపాతజ మూత్రకృచ్ఛిమని యెరుంగవలయు.

శల్యజ మూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రవాహిషుశల్యేన క్ష తేష్వభిహతేషుచ । మూత్రకృచ్ఛింతదాఘాతా జ్ఞాయతేభృశదారుణం । వాతకృచ్ఛిణతుల్యాని తస్యలింగానిలక్షయేత్ ॥

తా॥ మూత్రమునునహించు ప్రోతస్సులయందు శల్యముబ్రవేశించుటచే గాయ ముగాని లేక దెబ్బగాని తగులుటచే మిగుల దారుణముగు మూత్రకృచ్ఛిము జనించు వాతమూత్రకృచ్ఛిలక్షణంబులన్నియు గలిగియుండిన దానిని శల్యజ మూత్రకృచ్ఛిమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ ఆధ్మానవాతంశూలంచ మూత్రసంగంకరోతిచ । అశ్మరీహేతుకంపూర్వం మూత్రాఘాతోహ్యయంభవేత్ । సశుక్లంమూత్రయేత్కృచ్ఛా ద్వస్తిమేహానశూలవా ॥

తా॥ కడుపుబ్బుట శిశ్నమునందు శూలగలుగుట మూత్రమును బిగబట్టుట మూత్రముతో కుక్లముగలిసి కొంచకొంచముగ స్రవించుట యిట్టి లక్షణములుగలది శుక్లమూత్రకృచ్ఛిమని యెరుంగవలయు. మరియు నీమూత్రకృచ్ఛిమే అశ్మరీమూత్ర కృచ్ఛిమనకు కారణముగనుండుటచే దానియందును యిదే లక్షణములు గలిగియుండు నని తెలిసికొనవలయు.

వాతకుండలిమూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రమల్పంచరంధ్రా ర్ధి రాధ్మానంగురుకండుతా । సరుజంమూత్రరోధశ్చ కృచ్ఛియంచాతకుండలీ ॥

తా॥ మూత్రద్వారమున మూత్రమువెడలునపుడు చురుకుబుట్టి బొట్లుబొట్లుగ స్రవించుట కడుపుబ్బుట జడత్వము మిగుల దురదగలుగుట పొత్తికడుపుయందు వేదన మూత్రబంధము యిట్టిలక్షణములుగలది వాతకుండలీ మూత్రకృచ్ఛిమని యెరుంగవలయు.

పురీషమూత్రకృచ్ఛి లక్షణము.

శ్లో॥ శకృతస్తుప్రతీఘాతా ద్వాయుర్ద్విగుణతాంగతః । ఆధ్మానంచాతసంగంచ మూత్రసంగంకరోతిచ ॥

తా॥ మలమును బంధించుటచే వాతనిరోధనస్య వాత ప్రకోపమువలన ఆధ్మానమూ వాతశూల వీటితోగూడి జనించెడి మూత్రకృచ్ఛిమూ పురీషమూత్రకృచ్ఛిమనంబుడు.

వాతమూత్రకృచ్ఛి పచారములు.

శ్లో॥ అభ్యంజనం స్నేహనిరూపావస్తి స్వేదోపనాహణోత్తరవస్తిసేకాః ।
స్థిరాదిభిర్వాతహారైశ్చ సిద్ధాః దద్యాద్రసాంశ్చాన్విలమూత్రకృచ్ఛి॥

తా॥ అభ్యంజనము చమురుపూసికొనుట స్నేహపానము నిరూపాక్రియ వస్తి క్రియ చముటదీయుట వుపనాహాక్రియ ఉత్తరక్రియ సేకక్రియ వాతహారములగు స్థిరాది కషాయపానము యివి వాతమూత్రకృచ్ఛిమునందు వుపచారములని యెరుంగవలయు.

→ కషాయము. ←

శ్లో॥ అమృతానాగరంధ్రాశ్రీ వాజిగంధాత్రికంఠకం ।
నిమ్బాప్సధ్యప్రపిబేత్కాన్వధం మూత్రకృచ్ఛిసమీరణే ॥

తా॥ తిప్పతీగ శొంఠి వుశిరికపలుపు పెన్నెరుగడ్డ పల్లెరు వీటిని కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతజమూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

కుశకాశాది కషాయము.

శ్లో॥ కుశకాశంశరోదర్భ ఇక్షుశ్చేతితృణోద్భవం ।
పీత్రకృచ్ఛిహారం పంచమూలం వస్తివిశోధనం ।
ఏతే స్సిద్ధంపయఃవీతం మేఢ్విగంహంతిసోణితం ॥

తా॥ కుశ కాశ శర దర్భ చెరుకు వీటివేళ్ళను కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన పీత్రజమూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు. మరియు వీటిని పాలలోవైచికాచి నా పాలు పుచ్చుకొనిన శిశ్నమునుండి స్రవించెడి దుష్టరక్తము నివర్తించు.

త్రికంఠకాది కషాయము.

శ్లో॥ త్రికంఠకారగ్వధదర్భకాక్ష యవానధాత్రిగిమేదపత్థ్యాః ।
నిఘ్నంతిపీతామధునాశ్శ్రీంచ సనిూపమృణోరపిమూత్రకృచ్ఛిం॥

తా॥ పల్లెరువేరు రేలగిజరు దర్భవేరు కాశదర్భవేరు దూలగొండివేరు వు శిరిక పలుపు పాషాణభేది కరక్కాయవొలుపు వీటిని కషాయము బెట్టి అందు తేనెచేర్చి పుచ్చు కొనిన ఆశ్మరీ ప్రాణహారకమగు మూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

శతావరీ కషాయము.

శ్లో॥ శతావరీకాశకుశాశ్వదంస్త్యా విదారిశాలీక్షుకసేరుకాణాం ।
కాన్వధంసుసీతంమధుశర్కరాభ్యాంయక్తంపిబేత్సైత్తికమూత్రకృచ్ఛి॥

తా॥ పిల్లపీచర కాశదగ్గు కుశ పల్లెరు శేలగుమ్మడు చెరుకు క సి విం ద వీటిని కషాయము బెట్టి చల్లార్చి అందు తేనె చక్కరచేర్చి పుచ్చు కొనిన పైత్రజమూత్ర కృచ్ఛిము నివర్తించు.

పాషాణభేది కషాయము.

శ్లో॥ పాషాణభేదకృ తమాలకధన్వయాన పథ్యాత్రికంఠక కషాయ నిషేనణేన ।
మధ్వన్వితేన సహసావిలయం ప్రయాతిరుద్దాహ బంధసహితం కిలమూత్రకృచ్ఛిం ॥

తా॥ పాషాణభేది రేల దూలగొండి కరకపిండెలు పల్లెరు వీటిని సమభాగ ములుగ కషాయము బెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన శిశ్నమునుండి నొప్పి మంట మూత్ర నిరోధము వీటితోగూడియుండు మూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

గోక్షురాది కషాయము.

శ్లో॥ సమూలగోక్షురక్వాథ స్థితామాక్షికసంయుతః ।
నాశయేన్నూత్రకృచ్ఛిణి తథావోష్ణసమీరణం ॥

తా॥ పల్లెరుసమూలముగ కషాయము బెట్టి అందు చక్కర తేనెచేర్చి నేవించిన మూత్రకృచ్ఛిము పుష్టవాయువు యివి నివర్తించు.

హారీతక్యాది కషాయము.

శ్లో॥ హారీతకీదుగాలంభ కృతమాలకగోక్షురైః ।
పాషాణభేదసహితై క్వాథోమాక్షికసంయుతః ।
వింబంధేమూత్రకృచ్ఛిచ సదాహేనరుజేహితః ॥

తా॥ కరకపిండెలు దూలగొండి రేలగిజరు పల్లెరు పాషాణభేది వీటిని సమముగ కషాయము బెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన మల బద్ధము మంట నొప్పి వీటితోగూడి యుండు మూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

యవాది కషాయము.

శ్లో॥ యవోరుబూకంత్పణపంచమూలీ పాషాణభేదై స్సశతావరీకైః ।
కృచ్ఛిషుగుల్మేష్వభయావిమిశ్రైఃకృతః కషాయోగుడసంప్రయుక్తః॥

తా॥ యవలు ఆముదపువేరు దర్భ కాశ శర రెల్లు చెఱుకు వీటివేళ్ళు పాషాణ భేది చల్లగడ్డలు కరకవొలుపు వీటిని కషాయము బెట్టి అందు బెల్లము కలిపి పుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛిము గుల్మము ఇని నివర్తించు.

→= ఏలా చూర్ణము. =←

శ్లో॥ తక్రేణసురయావాపి కదళీస్వరసేనవా ।
కఫకృచ్చ)వినాశాయ సూక్ష్మాంకృత్వాత్పటీంపిబేత్ ॥

తా॥ ఏలకలు మెత్తగచూర్ణించి మజ్జిగ లేక మద్యము లేక కదళీఫలరసము వీటితో నేవించిన కఫజమాత్రకృచ్చ)ము నివర్తింను.

వాతమూత్రకృచ్చ)మునకు ఏలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాశ్మభేదకశిలాజతుగోక్షురాణామూర్వారుబీజలవణోత్తమ
కుంకుమానాం । చూర్ణానితండులజలేలులితానిపీత్వా ప్రత్య
క్షమృత్యురపిజీవతిమూత్రకృచ్చ) ॥

తా॥ ఏలకలు పాషాణ భేది శిలాజతు పల్లెరు దోసవిత్తులు నైంధవలవణము కుంకుమ పువ్వు వీటిని సమముగచూర్ణించి బియ్యపుకడుగులో కలిపిపుచ్చుకొనిన ఆసన్నమృత్యుపుగలవాడైనను మూత్రకృచ్చ)ముగల మనుజుడు జీవించు.

వస్త్రామయాస్తక చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రిభాతకంత్రిపుష్పంచ చందనోశీరవాలుకం । ఘనసారశ్శిలా
సారం కర్పూరకతకోత్పలంసితనామా కృష్ణరంభా ధాన్యకా
మృతశర్కరా । గోక్షురంచమృణాళంచ ఘడ్మకంపద్మకేసరం ।
సర్వేషాంతు సమాంకుర్యా నృద్వికాం త్రిఫలాంసితాం ।
ఘృతేన మధునావాపి పిబేత్సర్వప్రమేహనుత్ । మూత్రా
మయాన్మూత్రకృచ్చ) సోమరోగాన్నిహన్తిత్ । వస్త్రా
మయాస్తకంచూర్ణం సంభునానిర్మితంపురా ॥

తా॥ ఏలకులు లవంగచెక్క లవంగపత్రి లవంగములు శ్రీగంధము వట్టివేళ్ళు కురువేరు పచ్చకర్పూరము శిలాజతు కర్పూరము చిల్లగింజలు కలువదుంప పర్పాట కము నల్లఅరటిదుంప ధనియాలు తిప్పసత్తు పల్లెరువేళ్ళు తామరతూండ్లు తామర గడ్డలు పద్మకేసరములు వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకుసఘము ద్రాక్ష త్రిఫలములు వీటిచూర్ణము చక్కెరచేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితో పుచ్చుకొనిన సర్వప్రమేహములు మూత్రరోగములు మూత్రకృచ్చ)ములు సోమరోగములు ఇవి నివర్తింను. ఇది వస్త్రామయాస్తక చూర్ణమనియెదరు.

త్రిఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రిఫలానైంధనంకుష్ఠం చందనంచేవదారుకం ।
ముస్తాపర్పటకోశీరం సమాంశంచూర్ణితంఘృతే ।
పాయయేత్రిదినంమూత్ర కృచ్చ)ంహన్తినసంశయః ॥

తా॥ త్రిఫలములు నైంధనవలవణము చంగల్వకోష్ఠ చందనము చేవదారు తుంగ ముస్తలు పర్పాటకము వట్టివేళ్ళు వీటిని సమముగ చూర్ణించి నెయ్యికలిపి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్చ)ము నివర్తింను.

పురీషమూత్రకృచ్చ)మునకు ఖర్జూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఖర్జూరామలబీజాని పిప్పలీచశిలాజతు । ఏలామధుకపాషాణం
చందనోర్వారుబీజకం । ధాన్యకంశర్కరాయుక్తం పాతవ్యం
యప్తివారిణాఅంగదాహంలింగదాహం గుదవంక్షుణశుక్రజం ।
శర్కరాశ్మరిశూలఘ్నం బల్యంవృష్యకరంపరం ॥

తా॥ ఖర్జూరము ఉకిరికవోలుపు పిప్పళ్ళు శిలాజతు ఏలకలు యప్తిమధుకము పాషాణభేది చందనము దోసవిత్తులు ధనియాలు వీటినిచూర్ణించి చక్కెరచేర్చి ఆతి మధురకషాయముతో పుచ్చుకొనిన అంగదాహము లింగదాహము గుదదాహము గజ్జల యందుమంట కుక్రదాహము అర్కస్సు ఆశ్మరి కూల వీటిని నశింపజేయుటయేగాక బలము వృష్యము వీటిని గలుగంజేయు.

→= చంద్రకలా రసము. =←

శ్లో॥ ప్రత్యేకం కర్షణూత్రంస్యా త్సుతంతామ్రం తథాభి)కం ।
ద్విగుణంగంధకంచైవ కృత్వాకజ్జలికాంశుభాం । ముస్తాదాడిమ
దూరోవృత్తైః కేతకీస్తనజద్రవైః । సహదేవ్యాఃకుమూర్యాశ్చ
పర్పటస్యచవారిణా । రామశీతలికాతోయై శ్శతావర్యారసే
నచ । భావయిత్వాప్రయత్నేన దినసేదినసేపృథక్ । తిక్తాగుడూ
చికానత్వం పర్పటో శీరమాధవీ । శ్రీగంధం శారిబావైషాం
సమాసంసూక్ష్మచూర్ణితం । ద్రాక్షాఫలకషాయేణ సప్తధా
పరిభావయేత్ । తతఃపాత్రా శ్రయంకృత్వా వట్యః కార్యా
శ్చఘోషమాః । ఆయంచంద్రకలానామా రసేంద్రఃపరికీర్తితః ।
సర్వపిత్తగదఘ్నంసీ వాతపిత్తగదావహః । అంతిర్బాహ్యమహః

దాహ విధ్వంసన మహాఘనః । గ్రీష్మకాలే శరత్కాలే విశే
 షేణప్రశస్యతే । కురుతేనాగ్నిమాండ్యంచ మహాతాపజ్వరం
 హారేత్ । భ్రమంమూర్ఖాం నిహంత్యాశు స్త్రీణాంరక్తం
 మహాసోమం । ఊర్ధ్వాధోం కృత్తంచ రక్తవాంతివిశేషతః ।
 మూత్రకృచ్ఛాణిసర్వాణి నాశయేన్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము ఇవి ప్రత్యేకము 1 కర్ణము
 శుద్ధగంధకము 2 కర్ణములు వీటినిన్నియు నేకముగజేర్చి కజ్జలిజేసి తుంగము స్థలు
 దాడింబ గరిక మొగలించును సహదేవి కలుబంద పర్పాటకము రామశీతలికా పిల్ల
 పీచర వీటిరసములచే ప్రత్యేకము వొక్కొక్కదానిచే వొక్కొక్కదినము భావనజేసి
 కటుకరోహిణి తిప్పసత్తు పర్పాటకము వట్టివేరు గురింజిపేరు శ్రీగంధము సుగంధ
 పాల వీటిని సమముగ చూర్ణించి అందువైచి ద్రాక్షకషాయముచే 7 భావనలుజేసి
 పిదప శనగలంతమాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన స్వప్నిత్యోగములు సర్వవాతపిత్తములు
 అంతర్భాగ్యదాహము తాపజ్వరము భ్రమ మూర్ఖ స్త్రీలకు జనించెడి రక్తస్రావము
 ఊర్ధ్వాధోరక్తపిత్తము రక్తవాంతి స్వమూత్రకృచ్ఛిములు ఇవి నివర్తించుటయేగాక
 అగ్నిమాండ్యము యొప్పటికే జనించదు. మఱియు నిది గ్రీష్మశరత్కాలములయందు
 సేవించిన మిక్కిలి ప్రశస్తముగనుండు.

కృచ్ఛికాస్త రసము.

శ్లో॥ పారదాభ్రాకనైక్యాంత హేమకాంతానిగంధకం । మాక్షికం
 విద్రుమం చైవ ప్రత్యేకం స్యాత్సమం సమం । జంభారసేన
 సమ్మర్ద్య మూహాయాం నన్నిరోధయేత్ । పంచవింశ
 త్పుటందత్వా తతఃసూతం విచూర్ణయేత్ । మాషమాత్రం
 రసందద్వా స్థవసీతసితాయుతం । మూత్రకృచ్ఛాశ్శ్రీమేహ
 వాతిపిత్త కఫామయాక । క్షయానఖల రోగాంశ్చ నాశయే
 న్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము వైక్యాంతభస్మము హేమభస్మము కాంత
 భస్మము శుద్ధగంధకము మాక్షికభస్మము ప్రవాళభస్మము ఇవి ప్రత్యేకము సమ
 ములుగగ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మూసయందునిచి చీలమున్నుచ్చి
 ఇటుల 25 పుటంబులిడి పిదప ఔషధమును చూర్ణించి మాషమాత్రము వెన్న చక్కెర
 వీటితో నేవించిన మూత్రకృచ్ఛి అశ్మరి మేహవాతము పిత్తము కఫరోగము వింశతి
 క్షయలు అఖిలరోగములు ఇవి నివర్తించు.

లఘులోకేశ్వర రసము.

శ్లో॥ రసభస్మచ భాగైకం చతుర్భాగంతు గంధకం । పిష్టాన్వి
 వరాటకాకా పూర్వాద్రసపాదంచ టంకణం । క్షీరేణపిష్టాన్వి
 రుధ్వాన్యంభాండేరుధ్వాపుటేపచేత్ । స్వాంగశీతంవిచూర్ణ్యాఫ
 లఘులోకేశ్వరోరసః । చతుర్థంజోఘృతేదేయో మరీచైకోన
 వింశతిః । జాతీమూలం పల్లెకంతు వ్యాజాక్షీరేణపాచయేత్ ।
 శర్కరాభావితంచాను వీతంకృచ్ఛిహారంపరం ॥

తా॥ పాదరసభస్మము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 4 భాగములు వీటినిచేర్చి
 మర్దించి గవ్వలయందునిచి $\frac{1}{4}$ భాగము వెలిగారము పాలతోనూరి ఆగవ్వల ముఖమును
 బంధించి భాండమునందునిచి పుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి 4 గురింజిల
 యొత్తు నేతితోపుచ్చుకొని పిదప జాజివేరు 1 పలము మేకపాలతోవుడికించి అందు
 19 మిరియాలచూర్ణము చక్కెర ఇవి కలిపిపుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛిములు హరించు.
 ఇది లఘులోకేశ్వరరసమనంబడు.

వైక్రాంతగర్భ రసము.

శ్లో॥ రసేంద్రబలినైక్యాస్త న్నిర్ణంచాపిపృథక్సమం ।
 ఖల్యమధ్యేవినిక్షిప్య మర్దయేజంభజద్రవైః ।
 భూదరాఖ్యపుటేపక్త్వా వింశద్వారంవిచూర్ణయేత్ ।
 మాషైకంమధునాలేహ్యాం మూత్రకృచ్ఛిప్రశాస్తయే ।
 వైక్యాస్తగర్భనామాయం సర్వకృచ్ఛేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము శుద్ధగంధకము వైక్రాంతభస్మము సువర్ణభస్మము వీటిని
 సమముగజేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మూసయందునిచి భూధరపుటమిడి
 సాంగశీతలమునదీసి మి న ప గిం జ.లం త తేనెతోపుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛిములు
 నివర్తించు. ఇది వైక్రాంతగర్భరసమనంబడు.

బృహద్గోక్షురాది లేహ్యము.

శ్లో॥ గోకంబకంపలశతం కుశములంత్రిధైవచ । హామాణభేదోష్ట
 పలం గుమాచీపలపంచకం । ఏరండోఽబీరుష్టాచ మూలందశ
 ఫలంపృథక్ । బద్మమూలంచాశ్వగంధా ప్రత్యేకంపలవింశతిః ।
 సర్వమేకత్రసంకుట్య బలద్రోణీవిపాచయేత్ । పాదశేషంతు

సంగ్రాహ్యవస్త్రపూతంసమాక్షిపేత్ | గవ్యాజ్యంప్రథమేకంతు
 శిలాజంచతథాస్మృతం | ఘనీభూతేతుసంజాతే ద్రవ్యాణీమాని
 దాపయేత్ | తాలమూలీశతాహ్వచ త్రికటుత్రిఫలాతథా |
 సూక్ష్మలూభూతకేశీచ ప్రీ బేరంగాగకేసరం | పద్మకంజాతి
 షత్రత్వి జ్యఘయప్తిస్సరోచనా | జాతీఫలముశీరంచ బ్రివృతా
 రక్తచంసనం | ధాన్యకంకటుకాక్షౌరా నాగవల్లిచశృంగికా |
 పుష్కరాహ్వంసతీదారు సీసంలోహంచవంగకం | ద్రవ్యాణీ
 మానిసంగృహ్య ప్రత్యేకం పలమాత్రకం | ఖాదేద్భలాగ్ని
 సంప్రేక్ష్య పథ్యంసేవేతమానవః | స్నిగ్ధభాండే నిధాయాథ
 నిత్యంలిహ్యత్పలోన్మితం | అశ్మరీమూత్రకృచ్ఛించ మూత్రా
 ఘాతోవిబంధకః | ప్రమేహాలావింశతిశ్చైవ శుక్రదోషస్తధై
 వచ | ధాతుక్షయ శోష్ణవాశో వాత కుండలికాదయః |
 తేనర్షేప్రశమయాంతి భాస్కరేణతమోయథా | నాతఃపర
 తరంకించి తక్ష్ణస్థాత్రేయేణపూజితః ||

తా|| పల్లెరు 100 పలములు మశదర్బవేరు 100 పలములు పాషాణభేది 8 పల
 ములు తిప్పతీగ 5 పలములు ఆముదపువేరు 8 పలములు పిల్లిపీచర 10 పలములు
 తామరదుంపలు పెన్నేరుగడ్డ ఇవి ప్రత్యేకము 20 పలములు వీటినిన్నిటినిచేర్చి
 నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయము
 కాచి పడియగట్టి అందు ఆపునెయ్యి 1 ప్రస్థము శిలాజతుభస్మము 1 ప్రస్థము వీటిని
 చేర్చి లేవ్యాపాకముగవండి నేలతాడిగడ్డలు పిల్లిపీచర త్రికటుకములు త్రిఫలములు
 సన్నవీలములు జటామాంసి కురువేరు నాగకేసరములు తామరకాడలు జాపత్రి లవంగ
 పట్ట అతిమధురము వెదురుపప్పు జాజికాయలు పట్టివేరు తెగడ రక్తచందనము ధని
 యాలు కటుకరోహిణి యవక్షారము వెలిగారము నాగవల్లి కర్కాటకశృంగి పుష్కర
 మూలము కమ్మూరములు మానిపసపు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున చూర్ణించి
 నాగభస్మము లోహభస్మము వంగభస్మము వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలముచేర్చి అందు
 వైచి కలియబెట్టి దానిని నేతితోమాగిన కుండయందునిచి పూటకు 1 పలముచొప్పున
 నేవించిన అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛి మూత్రాఘాతము మూత్రబంధము వింశతిమేహ

ములు శుక్రదోషము నష్టవీర్యము ఆర్లుపిత్తము ధాతుక్షయము ఉష్ణవాతము వాతకుండలి
 ఇవి నశించు.

నారికేళ ఘృతము.

శ్లో|| నారికేళపలంక్షీరం కూష్మాండంచశతావరీ | ఏకైకమాఢకం
 సమ్యక్ ఘృతిప్రస్థేవిపాచయేత్ | జీవకర్షభకాయస్తి మృద్వి
 కోశిరశర్కరాః | పిష్టావకల్మషమాలోద్య శనై ర్మృద్విగ్ని
 నాపచేత్ | అష్టాచమూత్రకృచ్ఛాణి సద్యవవవినాశయేత్ |
 అంగదాహంశిరోదాహం పిత్తకోసం విశేషతః | అస్మద్గరం
 విశేషేణ యోనిరోగక్షయూపహం | నారికేళఘృతంనామ్నా
 శుక్లవర్ధనముత్తమం ||

తా|| టెంకాయనీళ్ళు ఆ పు పాలు గుమ్మడిపండ్లరసము పిల్లిగడ్డలరసము ఇవి
 ప్రత్యేకము 1 ఆఢకము నెయ్యి 1 ప్రస్థము జీవకము ఋషభకము యష్టిమధుకము
 ద్రాక్ష పట్టివేరు శర్కర వీటిని సమాంశములుగనూరి కల్మషుజేసి నేతికి 8 వ పాలు
 చేర్చి మృద్విగ్నితో ఘృతపక్వముగ వండి నేవించిన 8 మూత్రకృచ్ఛిములు అంగ
 దాహము శిరోదాహము పిత్తప్రకోపము అస్మద్గరము యోనిరోగముక్షయ ఇవినశించు.

శతావర్యాది ఘృతము.

శ్లో|| ఘృతప్రస్థం శతావర్యా రసస్వార్ధాఢ కేవచేత్ | అజాక్షీరేణ
 సంయుక్తం చతుఃప్రస్థాన్వితేనతుద్విగోక్షురామృతానంతా
 కాకకంటకీసీరసాక్ | కుడవార్ధంపుథక్ దత్వా పిష్టైర్వప్తికటు
 త్రికైః | శ్వదంష్ట్రాఫలనీదుగ్ధా శిలాజత్వశ్మభేదకైః | త్రిసు
 గంధాన్వితై రర్ధపలాంశై స్తద్భృతంపునః | శర్కరాద్విపలో
 సేతం త్షోద్రంపాదసమన్వితం | హంతికృచ్ఛాణిసర్వాణి మూత్ర
 దోషాశ్మశర్కరాః | శతావరీఘృతంచైత త్ప్రీక్తంప్రాజ్ఞ
 చికిత్సకైః ||

తా|| నెయ్యి 1 ప్రస్థము పిల్లిపీచరరసము 1/2 ఆఢకము పేకపాలు 4 ప్రస్థ
 ములు సన్నపల్లెరు పెద్దపల్లెరు తిప్పతీగ దూలగొండి కాశదర్బములక వీటిరసములు
 ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటినిన్నియు నేకముగ చేర్చి వండి యష్టిమధుకము త్రికటుక

ములు పల్లెరుకాయలు తరిగొట్టు దుగ్ధా శిలాజతు పాషాణభేది దాల్చిన్ని ఏలకులు తమాలపత్రి వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పులమువంతున చూర్ణించి అందువైచి శర్కర 2 పులములుచేర్చి పక్వముగవండినపిదప తేనెచేర్చి కలిపి సేవించిన మూత్రకృచ్ఛిము మూత్రదోషము శర్కర ఇవి నశించు.

—= త్రికంటకాఖ్య గుగ్గులు. =—

శ్లో॥ త్రికంటకానాంక్షధిజేష్టనిఘ్నే పురంపచేత్పాకవిధానయుక్త్యా ।
ఫలత్రికవ్యోమపయోధరాణాంచూర్ణంపు రేణప్రమితంవిదధ్యాత్ ।
వటీప్రమేహంచసమూత్రఘాతం సవాతకృచ్ఛించతథాశ్మరీంచ ।
శుక్రస్యదోషాన్సకలాంశ్చవతాన్ని హంతిమేఘానినవాయువేగః॥

తా॥ అష్టభాగావశేషముగ కాచిన పల్లెరుకపాయమునందు గుగ్గిలచూర్ణమును జేర్చి పక్వముగవండి అందు త్రికంటకములు త్రిఫలములు తుంగమస్తలు వీటినిచూర్ణించి గుగ్గిలమునకు సమముగచేర్చి కలిపి వటికలుజేసి సేవించిన ప్రమేహము మూత్రాఘాతము వాతమూత్రకృచ్ఛిము అశ్మరి శుక్రదోషము సర్వవాతములు ఇవియన్నియు నివర్తించు.

దాడిమాది రసపానము.

శ్లో॥ దాడిమాష్టయుతాంతృప్త్యాం శంబుజీరకసంయుతాం ।
వీశ్యాసురాంసలవణాం మూత్రకృచ్ఛాత్ప్రీముచ్యతే ॥

తా॥ పుల్లదానింబపండ్లరసము ఏలకలు జీలకఱ్ఱ వైంధవలవణము వీటిచూర్ణమును మద్యమునందుచేర్చి సేవించిన మూత్రకృచ్ఛిము మానును.

యవతొరపానము.

శ్లో॥ యవతొరసమాయుక్తం పిబేత్తక్రంచకామతః ।
మూత్రకృచ్ఛివినాశాయ తిద్ధై వాశ్శ్రుతినాశనం ॥

తా॥ యవతొరమునుచూర్ణించి మజ్జిగలోకలిపిపుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛిము ఆశ్మరి నివర్తించు.

శ్లో॥ మాషమేకంయవతొరం కూష్మాండస్వరసంపలం ।
శర్కరాకర్షసంయుక్తం మూత్రకృచ్ఛినివారణం ॥

తా॥ 1 పులము పెద్దగుమ్మడికాయరసమునందు మాషమెత్తు యవతొరము కన్న మెత్తు చక్కరచేర్చి సేవించిన మూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

శ్లో॥ ఏలాశ్శుభేదసశిలాజతు పిప్పలీనాం చూర్ణానితండులజలైర్గులి తానిపీత్వా ।
యద్వాగుడేనసహితాన్యనలేహ్యాధీమానానన్న మృత్యురపిజీవతిమూత్రకృచ్ఛి ॥

తా॥ ఏలకలు పాషాణభేది శిలాజతుభస్మము పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి బియ్యపు కడుగులోకలిపి పుచ్చుకొనినను లేక బెల్లముతోకలిపి పుచ్చుకొనినను అసన్నమృత్యువగు మూత్రకృచ్ఛిము నివర్తించు.

—= మూత్రకృచ్ఛిమునకు పథ్యములు. =—

శ్లో॥ వాతోద్భవేభ్యంగనిరూపావస్తిః స్నేహోవగాహూత్తరవస్తి సేకః ।
పైశ్చేనగాహుశ్శిశిరప్రదేహః ఇత్యాదిభిర్వస్తివిధిర్వ రేకః ।
శ్లేష్మోద్భవేస్వేదవిరేకవాతం త్సారోయవాన్నానిచ తీక్ష్ణమూలం
త్రిదోషజేభ్యంగపురస్స రాణిసర్వాణ్య మూని విమలోదితాని ।
అథోయధాదోషమయంగణోపిపురాతనా లోహితశాలయశ్చ ।
తక్రంపయోదధ్యపిగోప్రభూతం ధన్వా మిషం ముద్గరసాఃసితాచ ।
పురాణకూష్మాండఫలంవటోలం మహార్ద్రకం గోక్షురకంకుమారీ ।
ఏర్వారుఖర్జూరకనారికేళం తాలద్యమూణాంచశిరాంసిపథ్యం ।
సతండులీయేత్రపుసంత్పతిశ్చ శీతానిపానాన్యశానిచైవ ।
ప్రతీరసీరంహిమవాలుకాచమిత్రం నృణాంస్యాత్సతిమూత్రకృచ్ఛి ॥

తా॥ వాతమూత్రకృచ్ఛిమునందు అభ్యంగనము నిరూపావస్తి స్నేహోవగాహనము పుత్తరవస్తి వీటినిజేయవలయు. పిత్తజనిత మూత్రకృచ్ఛిమునందు స్నానము శీతల పదార్థములు మొదలగువాటిచే నస్తి విరేకము వీటిని జేయవలయు. కఫజనిత మూత్రకృచ్ఛిమునందు స్వేదము విరేకము వాయువు యవతొరము యవాన్నము తీక్ష్ణమూలము వీటిని చేయవలయు. త్రిదోషజ మూత్రకృచ్ఛిమునందు వైనుదహరింపబడిన వాటి నన్నిటిని అభ్యంగపురస్కరముగ నాయాదోషానుగుణ్యముగ జేయవలయు. మఱియు పాతయొట్టలిమ్యము అవుమజ్జిగ అవునెయ్యి అవుపాలు నిర్జలదేశమునందలి పశుమాంస

రసము పెసరకట్టుతేట చక్కెర బూడిదగుమ్మడికాయ పొట్ల కాయ శొంఠి పల్లెరు
కలుబంద ములుదోసకాయ ఖర్జూరము పెంకాయ తాటినుంగులు నక్కదోస యేలకలు
శీతలమగు అన్నపానములు నదీతీరమునందలి వృదకము-పచ్చకర్పూరము యివి
యన్నియు మూత్రకృచ్చిములని యెరుంగవలయు.

అపభ్యములు.

శ్లో॥ మధ్యంశ్రేమంనిధువనం గజవాజియానం సర్వంవిరుద్ధమశనం
విషమాశనంచ । తాంబూలమత్స్యలవణార్ద్రకతైలభృష్టం
పిణ్యాకహింగుతిల సపకపమూత్రవేగామామాకరీరమతి
తీక్ష్ణవిదాహిరూక్షమమ్లం ప్రముంచతుజనస్సతిమూత్రకృచ్చి॥

తా॥ మధ్యము శ్రమ మైధునము యేనుగ గుఱ్ఱము వీటినికొదిరుగుట విరుద్ధా
న్నములు విషమాన్నములు తాంబూలము మత్స్యములు లవణము ఆల్లము తిలతైలముచే
చేయబడిన పిండివంటలు యింగువ నువ్వులు ఆ వాలు మూత్రమును అడ్డగించుట మిను
ములు వెదురుమొలకలు ఆతితీక్ష్ణము విదాహము రూక్షము పులుసు యివిగల్పదాఢ
ములు వీటినిన్నిటిని మూత్రకృచ్చిరోగి విడువవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

—*—
—||— మూత్రాఘాత ప్రకరణము. —||—
మూత్రాఘాతరోగ నిదానము.

శ్లో॥ జాయంతేకుశితైర్దోషైర్ముత్రాఘాతాస్త్రయోదశ ।
ప్రాయోమూత్రవిఘాతాద్వైర్వాతకుండలికాదయః ॥

తా॥ మలమూత్రనిరోధమువలన వాత పిత్త క్లేషముల ప్రకోపించి తరుచుగ
వాతకుండలిక మొదలగు 18 మూత్రాఘాతముల గలుగంజేయు. మరియు మూత్ర
కృచ్చిము మూత్రాఘాతములయందు కొంచము భేదము గలిగియుండు. అది యెటులనిన
క్లేశము అధికముగను మూత్రనిరోధము కొంచముగనుంజిన మూత్రకృచ్చిమనంబడు.
నిరోధము అధికముగను క్లేశము అల్పముగనుంజిన మూత్రాఘాతమనంబడు.

వాతకుండలికా లక్షణము.

శ్లో॥ రాక్ష్యాద్యేగవిఘాతాద్వావాయుర్వపౌసవేదనః ।
మూత్రమాప్యత్యచరితి విగుణఃకుండలికృతః ।
మూత్రమల్పమధనా సరుజంసప్రవర్తతే ।
వాతకుండలికాంతాంతు వ్యాధింవింద్యాత్సుదారుణం ॥

తా॥ రూక్షపదార్థసేవన లేక మలమూత్రకుక్రనిరోధము వీటివలన వాతము
ప్రకోపించి పొత్తికడుపుయందు చేరి మిగులవేదనను గలుగంజేయుచు దుష్టమై కుండలా
కారముగ మూత్రమును ఆవరించి కొంచముకొంచముగ గాని వేదనతోగూడిగాని మూత్ర
మును వెడలింపంజేసిన దానిని వాతకుండలికా మూత్రాఘాతమని తెలిసికొనవలయు.

అస్థిలా లక్షణము.

శ్లో॥ ఆఢ్మాపయస్వస్తిగుదం రుధ్వావాయుశ్చలోన్నతః ।
కుర్యాత్తీవ్రా్రిష్టిలాం మూత్రమార్గావరోధినీం ॥

తా॥ వాతము పొత్తికడుపునుబింపజేసి గుదస్థానమునడ్డగించి ఊర్ధ్వముగ సంచరించుచు మూత్రమార్గనిరోధకముగు మిగుల పీడనుగలుగజేయునట్టి అష్టలను గలుగజేయు. దానిని అష్టిలామూత్రాఘాతమని తెలిసికొనవలయు.

వాతవస్తిక లక్షణము.

శ్లో॥ వేగంవిధారయేద్యస్తుమూత్రస్యాకుశలోనరః । నిరుణధ్ధిముఖం తస్య వస్తేర్వస్తి గతోనిలః । మూత్రసంగో భవేత్తేన వస్తి కుక్షీరుజాకరః । వాతవస్తిరితిజ్ఞేయ స్సవ్యాధిఃకృచ్ఛాసాధనః ॥

తా॥ మనుజుడు వివేకహీనుడై మూత్రమునుబంధించుటవలన పొత్తికడుపు యందుండు వాతము ప్రకోపించి వస్తిముఖమునడ్డగించి మూత్రమునుబంధించి పొత్తి కడుపు కుక్షీ పీటియందు పీడనుగలుగజేయుచుండిన దానిని వాతవస్తియనియెదరు. ఇదియ కస్తిసాధ్యము.

మూత్రాతీత లక్షణము.

శ్లో॥ చిరంఘోరయతో మూత్రం త్వరయానప్రవర్తతే । మేహనూనస్య మందంవా మూత్రాతీతస్పడచ్యతే ॥

తా॥ మూత్రమును చిరకాలమువరకు నిరోధించుటవలన శిఖ్రిముగ వెడలక మెల్లమెల్లగ వెడలిన దానిని మూత్రాతీతమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రజఠర లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రస్యవేగేభిహతే తదుదావర్తహేతుకః । అపానఃకుపితో వాయు రుదరంపూరయేద్భృశం । నాభేరథస్తాదాధ్మాసం జనయేత్ప్రవవేదనాం । తంమూత్రజఠరంవిద్యా దధోవస్తినిరోధజం ॥

తా॥ మూత్రవేగమును నిరోధించుటవలన పుదావర్తరోగమునకు హేతువైన అపానవాయువు ప్రకోపించి మిగుల కడుపుబ్బరను బొడ్డుక్రింద మిక్కిటమగు వేడతో గూడియుండెడి పుబ్బరమును గలుగజేయు. దానిని అధోవస్తినిరోధము వలన గలిగిన మూత్రజఠరమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రోత్సంగ లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తావావ్యధవానాథే మణౌ వాయస్యదేహినః । మూత్రోత్సంగో వస్తావేతసర క్తంవాప్రవాహతః ।

ప్రవేచ్ఛనై రల్పముల్పం సరుజంవాధనీరుజం । విగుణానిలజో వ్యాధి స్సమూత్రోత్సంగసంజ్ఞితః ॥

తా॥ వాతము దుష్టమైవెడలిన మూత్రమును వస్తిమధ్యమునందుగాని లేక శిశ్నమునందుగాని లేక శిశ్నాగ్రమణియందుగాని చేర్చి రక్తయుక్తముగను మెల్ల మెల్లగను కొంచకొంచముగను దాహయుక్తముగను లేక దాహవిహీనముగను మూత్ర మును వెడలింపజేయు. దానిని మూత్రోత్సంగమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ రూక్షస్యక్లాంతదేహస్య వస్తిసౌపిత్తమారుతౌ । మూత్రక్షయంసరుద్దాహం జనయేతాంతదాహ్యయం ॥

తా॥ ఉష్ణముచే కృశత్యముగలపురుషునియొక్క వస్తియందుండు పిత్త వాత ములు ప్రకోపించి చురుకు మంట పీటితో గూడియుండెడి మూత్రక్షయమును గలుగం జేయు. దానిని మూత్రక్షయమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రగ్రంధి లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్వస్తిముభేవృత్తః స్థిరోల్పస్సహసాభవేత్ । అశ్మరీతుల్యరుక్ గ్రంధిహూత్రగ్రంధిస్పడచ్యతే ॥

తా॥ వస్తియొక్క ముఖమునందు గుండ్రముగను స్థిరముగను అల్పముగను అశ్మరీ రోగమునకు సమానముగ పీడనుగలుగజేయుచు అకస్మాత్తుగ జనించెనేని దానిని మూత్రగ్రంధియని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రశుక్ర లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రితస్యస్త్రియంయాతో వాయునాశుక్రముద్ధతం । స్థానాచ్చ్యుతంమూత్రయతః ప్రాకృశ్చాద్వాప్రవర్తతే । భస్మోదకప్రతికాశం మూత్రశుక్రంతదుచ్యతే ॥

తా॥ మూత్రమువచ్చునపుడు యామూత్రమును విసర్జింపక స్త్రీ సంభోగము జేసెనేని వాతము శుక్రమును ఊర్ధ్వముఖముగ స్థానభృష్టముగునటులజేసి మూత్రము విడుచునపుడు ముందుగాని వెనుకగాని భస్మముచేగలవబడిన నీరువలె వెడలింపం జేయు. దానిని మూత్రశుక్రమని తెలిసికొనవలయు.

ఉష్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వ్యాయామూధ్వతపైఃపిత్తం వస్తిప్రాప్యానిలాయుతం ।

నస్తిమేఘం గుదంచైవ ప్రదహేత్సావయేదధః ।
 మూత్రం హారిద్రమధునా సరక్తం రక్తమేనవా ।
 కృచ్ఛాత్పుసఃపునర్జాతో రూక్షావాలంసదంతితం ॥

తా॥ మిగుల పనిచేయుట మిగుల దారినడచుట యెండయందు సంచరించుట వీటిచే పిత్తము ప్రకోపించి పొత్తికడుపునాక్రయించి వాతముతో గూడిన పిత్తి మేఘము గుదము వీటియందు మంటగులుగంజేయుచు పచ్చగును యెఱ్ఱగును రక్తసహితముగును మాటిమాటికి కష్టముచే మూత్రమును వెడలింపంజేయు. దానిని పుష్టవాతమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రసాద లక్షణము.

శ్లో॥ పిత్తకఘోవాద్వావాపి సంహస్యేతేనిలేనచేత్ ।
 కృచ్ఛాన్మూత్రంతదావీతం రక్తం శ్వేతంఘసంప్రవేత్ ।
 సదాహంరోచనాశంఖి మూర్ఛానర్ణంభవేచ్ఛతత్ ।
 శుష్కంసమస్తవర్ణంవా మూత్రసాదంవదంతితం ॥

తా॥ పిత్తకఘములు ప్రత్యేకముగగాని లేక కలిపిగాని వాతముతో జేరనేని పచ్చగును యెఱ్ఱగును తెల్లగును ఘట్టిగును మంటతో గూడినదిగును స్వల్పముగును మూత్రమును కష్టముగ వెడలింపంజేయు. మరియు మూత్రమును విడిచిన పిదప భూమిపై య్రొడనేని గోరోచనమువలెను శంఖిచూర్ణమువలెను లేక అనేకవర్ణములుగలదిగును పుండిన దానిని మూత్రసాదమని యెరుంగవలయు.

విడ్విఘాత లక్షణము.

శ్లో॥ యాక్షదుర్బలయోర్వాతా దుదాశర్తంశకృద్యదా ।
 మూత్రస్రోతోనుపద్యేత విటవిస్పృష్టంతదానరః ।
 విడ్గంధంమూత్రయేకృచ్ఛా ద్విడ్విఘాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ కారణవిశేషమువలన పుష్టము దౌర్బల్యము యివిగలపురుషునికి వాతము ప్రకోపించుటచే మలము మూత్రావాహినులగు నాడులంజెందెనేని మూత్రద్వారము నుండి మలముగాని మలముతో సమానగంధముగల మూత్రముగాని కష్టముగవెడలు. దానిని విడ్విఘాతమని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రాఘాతఃకఘోత్పన్నో నసిధ్యతికథంచన ।
 శోషగౌరవయుక్తిగ్గం శ్వేతం మేహతియోఘనం ॥

తా॥ కఘజన్యమూత్రాఘాతమునందు శోష గురుత్వము యివిగలిగి జిడ్డుగును చట్టముగును తెల్లగును మూత్రమువెడలిన అది అసాధ్యము.

వస్తికుండలికా లక్షణము.

శ్లో॥ ద్రుతాధ్యలంఘనాయూసై రభిఘాతాత్ప్రవీడనాత్ । న్స్థానా
 ద్వస్తిరుద్వ్యత్రః స్థూలస్థితిగర్భవత్ । శూలస్యందన
 దాహారోబిందుంబిందుంప్రవత్వపి । వీడితస్తుస్పృజేద్దారాంసం
 రంభో ద్వేష్టనార్తిమాణ । వస్తికుండలమాహుస్తంఘోరం
 శస్త్రవిఘోపమం పవనఃప్రబలంప్రాయో దుర్లి వారముబుద్ధిభిః ।
 తస్మిన్పిత్తాన్వితేవాహ శూలంమూత్రవివర్ణతా । క్లేష్మగ్నా
 గౌరవంశోఘస్నిగ్గం మూత్రంఘనంసితం । క్లేష్మరుద్ధబిలో
 వస్తిఃపిత్తోద్విగ్నేనసిధ్యతి । అవిభ్రాంతిబిలస్సాధ్యోనచయఃకుండ
 లీకృతః । స్యాద్వస్తికూండలీభూతేత్పణ్యోహాశ్వాసవవచ ॥

తా॥ త్వరితముగ మార్గమునడుచుట దుముకుట ఆయాసమునుజెందుట రాయి కష్టి వీటివలన ఘాతముజెందుట పిసుకుట యీ కారణమువలన మూత్రాశయము స్వస్థానమునందుండిలేచి పొర్లి పుబ్బి గర్భమువలె కఠినమైయుండుటవలన శూలకంపము తాపము వీటితో గూడ వొక్కొక బొట్టుగ మూత్రమువెడలుట వస్తినిబలాత్కారముగ పిసికిన మూత్రము ధారగవెడలుట వస్తియందు తొందరకలుగుట పొర్లాడుట వీడికలు గుట ఈలక్షణములుగలది వస్తికుండలి మూత్రాఘాతమని తెలియవలయు. ఇది శస్త్ర వివతుల్యంబై భయంకరముగనుండు. ఇందు వాతము ప్రబలముగనుండుటవలన మంద బుద్ధిగలవైద్యుండు దీనిని వివారింపచేయుట కసమర్థుడుగనుండు. మరియు దీనియందన్యదోషసంబంధమువలన గలుగు లక్షణంబులెవ్వియనిన పిత్తయ్యుక్తంబైన దాహము శూల మూత్రవివర్ణత యవిగలగు. కఘయ్యుక్తంబైన జడత్వము వాపు యివిగలిగిన మూత్రము జిడ్డుగును గట్టిగును తెల్లగును వెడలు. మరియు కఘముచే వస్తిముఖ మడ్డగింపబడి పిత్తోల్బణముగనుండిన యది యసాధ్యంబనియు వస్తిముఖమడ్డగింపబడక కుండలీకృతముగాయుండిన సాధ్యంబనియు మూత్రాశయము కుండలీభూతమై దప్పి మోహము శ్వాస వీటితో గూడియుండిన అసాధ్యంబని తెలియవలయు.

సాధ్యాసాధ్య విచారములు.

శ్లో॥ క్లేష్మరుద్ధగళోవస్తిః పిత్తోద్విగ్నేనసిధ్యతి । అవిభ్రాంతిబిలస్సాధ్యో
 నచయఃకుండలీకృతః । స్యాద్వస్తికూండలీభూతేత్పణ్యోహాశ్వాసవవచ ॥

తా|| వస్త్రముఖము క్షేపకము చే నడగించబడి పిత్తోద్దిక్తముగనుండిన యా మూత్రాఘాతమసాధ్యము. వస్త్రముఖము క్షేపకముచే నడగించబడకను వస్త్రకుండలీ కృతముగనుండిన నది సాధ్యము. మఱియు వస్త్ర కుండలీఘాతముగనుండిన దస్పి మోహము శ్వాస యివిగలుగు.

—|| త్రిఫలాది కషాయము. ||—

శ్లో|| వరాంబులవణంచైవ ససూతంయఃపిబేన్నరః |

తస్యనశ్యంతివేగేన మూత్రాఘాతాస్త్రయోదశ ||

తా|| త్రిఫలకషాయమునందు పుష్ప ర స భ స్మ ము పీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన 13 మూత్రకృచ్ఛములు మానును.

గోధావన్యాది కషాయము.

శ్లో|| గోధావన్యములంకృత్యితం ఘృతక్షైలగోరపోన్మిశ్రం |

పీతంవిరుద్ధమచిరాత్ భినత్తిమూత్రస్యసంఘాతం ||

తా|| ఋషభకముచేరును కషాయముబెట్టి అందు నెయ్యి నూనె ఆ పు పాలు పీటినిచేర్చిపుచ్చుకొనిన విరుద్ధముగు మూత్రఘాతము మానును.

దశమూలాది కషాయము.

శ్లో|| దశమూలీశ్యతంపీతం సశిలాజతుశర్కరం |

వాతకుండలీకాష్ఠీలా వాతవస్త్రహరంపరం ||

తా|| దశమూలకషాయమునందు శిలాజతుభస్మము చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనిన వాతకుండలీకాష్ఠీల వాతవస్త్ర ఇవి నివర్తించు.

గోక్షురాది కషాయము.

శ్లో|| వీతోగోకంటకత్వాభ సుశిలాజతుకౌశికః |

మూత్రక్షయోన్మాత్తశుక్రాన్మూతోత్సంగాద్విముచ్యతే ||

తా|| పల్లేరుకషాయమునందు శిలాజతుభస్మము గుగ్గిలము పీటినిచేర్చిపుచ్చు కొనిన మూత్రక్షయము మూత్రశుక్రము మూత్రోత్సంగము ఇవి నివర్తించు.

వరుణాది కషాయము.

శ్లో|| వరుణగోక్షురవిశ్వభృతంబలం గుడయవాగ్రజకల్కనమన్వితం |

జయతిసాశ్మరిమూత్రవినిగ్రహం విరజమస్యతివిస్తరసంచయం ||

తా|| పులిమిడిపట్ట పల్లేరు శొంఠి పీటిని కషాయముబెట్టి అందు బెల్లము యవ ఊరముకలిపిపుచ్చుకొనిన అశ్మరిసహితముగు మూత్రాఘాతము మూత్రవినిగ్రహము మూత్రశర్కర ఇవి నివర్తించు.

—|| కర్కటీబీజాది చూర్ణము. ||—

శ్లో|| కర్కటీబీజసింధూత్థ త్రిఫలాసమభాగికం |

పీతముష్ణాంభసాచూర్ణం మూత్రరోధనివారయేత్ ||

తా|| దోసవిత్తులు నైంధవలణము కరక తాడి ఉసిరికలు పీటిని సమము గ చూర్ణించి పుష్టాదకముతో పుచ్చుకొనిన మూత్రరోధము మానును.

స్వగుప్తాది చూర్ణము.

శ్లో|| స్వగుప్తాఫలమృద్వీకా కృష్ణేక్షురసితారజః |

సమానమర్దభాగాని క్షీరక్షౌద్రస్ఫుతానిచ |

సర్వంసమ్యగ్విమన్ద్యాక్ష మూత్రాంలీఘావయఃపిబేత్ |

హంతిశుక్రక్షయోత్థాంశ్చ దోషాన్స్వంధ్యాసుతప్రదం ||

తా|| తెల్లదూలగొండికాయలు గోస్తనీద్రాక్ష నల్లచెఱుకుచేళ్ళు సీలిచేళ్ళు పీటిని సమముగచూర్ణించి పిదప పాలు తేనె నెయ్యి పీటిని 1/2 భాగముచేర్చి మర్దించి పూటకు అక్షుప్రమాణముసేవించి పిదప పాలుద్రాగిన శుక్రక్షయమువలన జనించిన మూత్రదోషములు నివర్తించుటయే గాక వంధ్యాస్త్రీసేవించిన పుత్రవతియగు.

ఉశీరాది చూర్ణము.

శ్లో|| ఉశీరంవాలుకంపద్మ కుష్ఠంధా త్రీచమకాసలీ | ఏలాహారేణుకం

దాగ్రీక్షా కుంకుమంనాగ కేసరం | పద్మకేసరకంచైవ కర్పూరం.

చందనద్వయం|వ్యోషంమధుకలాజాశ్చ హ్యశ్వగంధా శతా

వరీ | గోక్షురంకర్కటాఖ్యంచ జాతీకంకోలచోరకం | ఏతాని

సమభాగాని ద్విగుణామృతశర్కరా | మత్స్యిండికా మధు

భ్యాంచ ప్రాతరేవచభక్షితం | క్షయంచరక్తపీత్తంచ పాద

దాహమస్పగ్ధరం | మూత్రాఘాతం మూత్రకృచ్ఛం రక్త

స్రావంచనాశయేత్ | అశీతింవాతజానోగ్గా న్విశేషాన్మేహ

నుత్పరం ||

తా|| పట్టివేరు కురువేరు తమాలపత్రి చెంగల్వకోపు ఉశిరికవలుపు నేలతాడి గడ్డలు ఏలకలు రేణుకలు ద్రాక్ష కుంకుమపువ్వు నాగకేసరములు పద్మకేసరములు పచ్చకర్పూరము చందనము రక్తచందనము త్రికటుకములు యష్టిమధుకము వరి పేలాలు పెన్నెరుగడ్డ పిల్లిగడ్డలు పల్లెరు కర్కాటకశృంగి జాజికాయలు కంకోలములు కచోరములు వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి మార్గముజేసి యీచూర్ణమునకు రెండింతలు తిప్పనత్తుగలిపి కలకండ తేనె యీఅనుపానముతో ప్రాతఃకాలమున భక్షించిన త్షయ రక్తపిత్రము పాదదాహము అస్మగ్ధరము మూత్రాఘాతము మూత్ర కృచ్ఛము రక్తప్రాసము అశీతివాతరోగములు మేహరోగము ఇవి నివర్తించు.

—|| గోక్షురాది వటుకములు. —||

శ్లో|| త్రికటుత్రిఫలాతుల్యం గుగ్గులుంచసమాంశకం |
 గోక్షురక్వాథసంయుక్తం గుటికాకారయేద్భవక్ |
 దోషకాలబలాపేక్షీ భక్షయేచ్ఛానులోమికాం |
 నచాత్ర పరిచారోస్తి కర్మకుర్యాద్వధేషితం |
 ప్రమేహాన్వాతరోగాంశ్చ వాతశోణిశిమేవచ |
 మూత్రాఘాతంమూత్రదోషం ప్రదరంచాశునాశయేత్ ||

తా|| త్రికటుకములు త్రిఫలములు ఇవి సమభాగములు వీటికిసమము గుగ్గులము ప్లిటిని నేకముగచేర్చి పల్లెరుక పాయముతో మర్చించి మాత్రలుజేసి దోషకాలబలాను పారముగ అనులోమముగ భక్షించిన ప్రమేహము వాతరోగము వాతరక్తము మూత్రాఘాతము మూత్రదోషము ప్రదరము ఇవి నివర్తించు. ఇందుకు ఇచ్చాపథ్యము.

ఉష్ణవాతమునకు యవాదియోగము.

శ్లో|| శృతంశీతంపయోమాంసీ చందసంతింశులాంబునా |
 పిబేత్సశర్కరంశ్రేష్ఠ ముష్ణవాతేనశర్కరే ||

తా|| పాలయందు జటామాంసి చందనము వీటిచూర్ణము బియ్యపుకడుగు వీటినిజీర్చికాచి చల్లార్చి అందు చక్కెరవైచివుచ్చుకొనిన మూత్రాఘాతసహితముగు ఉష్ణవాతము నివర్తించు.

—|| ఔద్రాద్య ఘృతము. —||

శ్లో|| ఔద్రాద్ధభాగఃకర్తవ్యో భాగస్సాస్యత్తి రసర్పిహః | శర్కరా
 యాశ్చ చూర్ణంత ద్రాక్షాచూర్ణంచ తత్సమం | స్వయం

గుప్తాఫలంచైవ త్తైవేక్షురకస్యచ | పిన్నలీనాంతథాచూర్ణం
 సమభాగంప్రదాపయేత్ | లక్ష్ణకస్థంమేళయిత్వా ఖల్వేనో
 న్మన్యచక్షణం | తచ్చపాణి తలంచూర్ణం లిహేత్త్వీరం తతః
 పిబేత్ | ఏతత్సద్యఃప్రయుంజాన శ్శుద్ధదేహలూనరస్సదా |
 శుక్రదోషాన్వయేత్సర్వానే వాతిభృశ దుర్జయా | జయే
 చ్చోణితిదోషాంశ్చ వంధ్యాస్త్రీగర్భనూపున్యాత్ ||

తా|| తేన $\frac{1}{2}$ భాగము పాలు నెయ్యి ప్రత్యేకము 1 భాగము శర్కర.
 ద్రాక్షాచూర్ణము దూలగొండివిత్తులచూర్ణము నల్లచెఱుకుచూర్ణము పిప్పలిచూర్ణము
 వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి ఖల్వమునందునిచి 1 త్షణము మర్చించి
 1 తులము చూర్ణమునభక్షించి పిదప పాలత్రాగిన శుక్రదోషము రక్తదోషము
 ఇవి నశింపటయేగాక దేహము పరిశుద్ధంబగు. మతీయు వంధ్యాస్త్రీ సేవించిన
 గర్భవతియగు.

చిత్రకాద్య ఘృతము.

శ్లో|| చిత్రకంసారిబాచైవ బలాకాలాచశారిబా | ద్రాక్షావిశల్యా
 పిప్పల్యాస్తథాచత్రిఫలాభవేత్ | త్తైవమమధుకం దద్యా
 ద్దద్యాదామలకానిచ | ఘృతాఢకం పచేదేతైః కల్కైరక్ష
 సమన్వితైః | క్షీరదోషజలదోషే తత్సిద్ధమవతారయేత్ |
 శీతంపరిశ్రుతంచైవ శర్కరాప్రస్థసంయుతంతుగాక్షీర్యాచ
 తత్సర్వం మతిమాస్పరిమిశ్రయేత్ | తతోమితంపిబేత్కాలే
 యథాదోషయథాబలం|మూత్రగంధింమూత్రసాద ముష్ణ
 వాతమస్మగ్ధరం | విడ్విఘాతం నిహంత్యేతత్ వస్తికుండలి
 మప్యలంసర్పిరేతత్ప్రీయుంజానా స్త్రీగర్భంలభతేచిరాత్ |
 అన్యగోషేయోనిదోషే శుక్రదోషే త్తైవచ | ప్రయో
 క్తన్యమిదంసర్పి శ్చిత్రకాద్యంసదాబుధైః ||

తా|| చిత్రమూలము సుగంధపాల చిట్టాముట్టి నీలి గూడపాల ద్రాక్ష తిప్ప
 తీగ పిద్దుళ్ళు త్రిఫలములు అతిమధురము వుశిరికెవలుపు వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులము
 వంతున చూర్ణించి ఆఢకఘృతము 1 ద్రోణము పాలు 1 ద్రోణము నీళ్ళు వీటి

నన్నియు నేకముగజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి చల్లార్చి 1 ప్రస్థము చక్కెర 1 ప్రస్థము జేదురుప్పు కలిపి దోపబలాబలముల నెరిగి నేవించిన మూత్రగ్రంధి మూత్రసాదము వృష్ణవాతము అస్మగ్ధరము మలబంధము వస్త్రకుండలి రక్తదోషము యోనిదోషము శుక్ర దోషము యివి నివర్తించుటయే గాక స్త్రీ నేవించిన గర్భవతియగు.

మూత్రాఘాతమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ అభ్యంజనస్వేదవిరేకవస్త్రీస్నేహదోషగాహూత్తరవస్తయశ్చ | పురాతనాలోహిత శాలయశ్చనూంసాని ధన్వప్రభవాని మద్యం | తిక్రంపయో దధ్యతిమాషయాషః పురాణ మాశ్మాండ ఫలంపటోలం | ఉర్వాదుఖ్జ్వారకనారికేళ తాల దృమాణామపిమస్తకానియథాబలం సర్వమిదంచ మూత్రాఘాతాతురాణాం హితమాదిశంతి ||

తా॥ అభ్యంజనము చఘటదీయుట విరేకము వస్త్రీకర్మ సేకము స్నానము పుత్తరవస్త్రీకర్మ పాతయెఱ్ఱనడబియ్యము నిర్జలదేశమునందుండు జంతుమాంసము మద్యము మజ్జిగ పెరుగు పాలు మినుములయాషము బూడిదెగుమ్మడిపండు పొట్ల కాయ నక్కదోసకాయ ఖర్జూరము పంకాయ తాటిముంజలు వీటినన్నిటిని రోగ బిలాబలంబులనెరిగి పథ్యంబిడవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ విరుద్ధాన్నానిసర్వాణి వ్యాయామంమార్గశీతలం | రూక్షంవిదాహివిప్లం భివ్యవాయంవేగధారణం | కరీరంపమసంచాపి మూత్రాఘాతీవివర్జయేత్ ||

తా॥ విరుద్ధాన్నము వ్యాయామము దారినడుచుట రూక్షపదార్థము విదాహ కరపదార్థము మలబద్ధకరపదార్థము మైధునము మూత్రాదివేగనిరోధము వెనుదు మొల కలు వమనము వీటినన్నిటిని మూత్రాఘాతరోగముగల మనుజుడు వర్జించవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

అశ్మరీ ప్రకరణము.

అశ్మరీరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ పరస్త్రీగామిహ్యపస్మా రీభవత్యశ్మరివాక్ | స్వర్ణదానంకార్యంతస్య సర్వరోగేదానస్యోక్తత్వాత్ || తా॥ పరస్త్రీగమనము జేయువానికి అపస్మారముగాని అశ్మరీరోగముగాని జనింకావున అవి నివారించుటకై స్వర్ణదానములను జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ శూలప్రమేహప్రవీడిత మశ్మరీరోగవహతమాససంచాపి | జనయతిరవిణాదృష్టోజీవగ్రహేచంద్రజఃపురుషం | గురుగ్రహ వర్తమానరవిదృష్ట బుధజనితాశ్మరీరోగ ప్రతీకారరూపం బుధప్రీతయే పూర్వోక్తమేవజపాదికంకుర్యాత్ ||

తా॥ జననకాలమునందు గురువుతోడ బుధుడుండి సూర్యునిచే జూడబడిన ప్రమేహము అశ్మరీరోగము యివి గలుగు. అది నివర్తించుటకై బుధగ్రహప్రీత్యధ్యయగపూర్వోక్త జపాదులం జేయవలయు.

అశ్మరీ సిదానము.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫైస్త్రిన శ్చతుర్థీశుక్రజామతా | ప్రాయశ్చేష్టాశ్మరీయాస్సర్వా హ్యశ్మర్యస్సు ఏర్యమోపమాః || తా॥ వాతాశ్మరీ పిత్తాశ్మరీ కఫాశ్మరీ శుక్లాశ్మరీ అని అశ్మరీరోగములు 4 విధంబులుగనుండు. ఇవి తరుచుగ కఫాశ్మరీతంబులై మృత్యుతుల్యంబులుగనుండు.

సంప్రీప్తి.

శ్లో॥ చిశోషయేద్వస్త్రిగతస్సశుక్రం మూత్రంసపిత్తంపవనఃకఫంవా | యదాతదాశ్మర్యుపజాయతేతుక్రమేణి తేష్వివరోచనాగోః ||

తా॥ వస్తిగతముగువాయువు కారణవిశేషమువలన ప్రకోపించి శుక్రమును మూత్రమును పిత్తమును కఫమును క్రమముగ శోషింపజేసి గోగర్భమునంధు గోరోచనోత్పత్తిక్రమముగ ఆశ్మరీరోగమును గలుగజేయు.

అశ్మరీపూర్వరూపము.

శ్లో॥ వైకదోషాశ్రయాస్పర్వాః అశ్మర్యాపూర్వలక్షణం ।
వస్త్వాధ్మానంతదాసన్న దేశేషుపరితోతిరుక్ ।
మూత్రే బస్తసగంధత్వం మూత్రకృచ్ఛోజ్జరోరుచిః ॥

తా॥ వాతాద్యనేకదోషజన్య ఆశ్మరీరోగములయందు మూత్రాణ్యమునందు పుబ్బరము దానినమిషజేశములయందంతట మిక్కిలిపీడ మూత్రమున మూత్రమువంటిగంధము మూత్రకృచ్ఛము జ్వరము అరుచి యివి పూర్వములని తెలిసికొనవలయు.

సామాన్య లక్షణము.

శ్లో॥ సామాన్యలింగంరుక్షాభి నేవసీపస్తిమూర్ధను ।
విశీర్ణ ధారంమూత్రస్నా త్రయామూర్ధనిరోధసీ ।
తద్వ్యసాయాత్సుఖం మేహేదచ్ఛంగోమేధకోపమః ।
తత్సంక్షోభాత్త తేసా సమాయాసాబ్చాతిరుగ్భవేత్ ॥

తా॥ వాభి ఆస్థిసంధులు వస్త్యగ్రభాగము వీటియందు కూల ఆశ్మరీసంబంధముచే మూత్రరంధ్రము అడ్డగింపబడి ధారవిచ్చిన్నమై మూత్రమువెడలుట ఆశ్మరీ, మూత్రద్వారమునుండి తొలగిన స్వచ్ఛముగను గోమేధికరత్నతుల్యముగను, సుఖముగ మూత్రమువెడలుట మూత్రాశయాంతమునందు ఆశ్మరీసంబంధముచే గాఢముతగిలినేని మూత్రము రక్తమిశ్రితముగవెడలుట బలాత్కారముగ మూత్రమువిడిచిన మిగుల పీడ యివి ఆశ్మరీసామాన్యలక్షణములని తెలిసికొనవలయు.

వాతాశ్మరీ లక్షణము.

శ్లో॥ తత్రనాతాద్భృశాత్త్వాన్దంతాఽఖాదతివేపతే
మృధ్నాతిమేహానానాభిం పీడయత్యనిశంక్యణాత్ ।
సానిలంముంచతిశక్యన్మృ హుశ్మోహతిబిందుశః ।
శ్యాపాహూశ్మరీచాస్య స్వాచ్ఛితాకంటకై రిషా ॥

తా॥ మిగులపీడగలుగుట సంధుపటపటకొరుకుట వణుకుట శిశ్నమును నలుపు కొనుట వాభియందు పిసికికొనుట బాధవలన రాత్రింబగలు అరుచుట అపానవాయువుతో మలమువెడలుట బిందువుల బిందువులుగ మూత్రమునువిడుచుట అందు ఆశ్మరీ నీలవర్ణముగను రూక్షముగను గరుకులుగనునుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతాశ్మరీ యని యెరుంగవలయు.

పిత్తాశ్మరీ లక్షణము.

శ్లో॥ పిత్తేక్షదహ్యాతేవస్తిః పచ్యమానఇవోష్ణవాత్ ।
భ్రూతకాస్థినంస్థానా రక్తాపీతాసితాశ్మరీ ॥
పాత్తికడుపుయందునుంట పాత్తికడుపుతాకిన పుడుకునటుల జేడిమిగ నుండి పిత్తాశ్మరీ నల్లగను యెఱ్ఱిగను పచ్చగను జీడిగింజలోని పప్పువలెనుండుట యిట్టి లక్షణములని పిత్తాశ్మరీయని యెరుంగవలయు.

కఫాశ్మరీ లక్షణము.

శ్లో॥ మ్నిస్తుద్యత్యివ స్లేష స్మణాశీతలాగురుః ।
నీమహాతిశ్లక్షణా మధువర్ణాధవానితా ॥
పాత్తికడుపుయందు పోట్లుగలిగి శీతముగను జడముగను గొప్పదిగను నున్నగను సువర్ణముగను లేక శుభ్రవర్ణముగనుండిన కఫాశ్మరీ యనియెరుంగవలయు.

బాలాశ్మరీ నిదానము.

శ్లో॥ ఏతాభవన్తిబాలానాం తేషామపిచభూయసా ।
అశ్రయోపచయాల్పత్వాద్భృహణాహరణేసుఖాః ॥
తా॥ గురువు మధురము శీతలము స్నిగ్ధములగు పదార్థముల నేవించుటవలన వాత వైత్య కఫాద్యశ్మరీలు బాలురకు తరుచుగజనించు. విషను వాల్మీక్యకృపస్తి స్వల్పముగను మిగుల వృద్ధిజెందకనుండుటవలన దానిని గ్రహించుటకును వైలు వెలుగింపజేయుటకును మిక్కిలి సులభముగనుండు.

శుక్రాశ్మరీ నిదానము.

శ్లో॥ శుక్రాశ్మరీతుమహతాం జాయతేశుక్రధారణాత్ ।
సానామ్స్పృతమముక్తం హిముష్కయోరంతరేనిలః ।
షయత్యుపసంగృహ్య శుక్రంతచ్ఛుక్రమశ్మరీ ॥

తా॥ యావనకాలమునందు శుక్రధారణమువలన శుక్రము ఘనీభవించి మైధున కాలమునందు స్వస్థానమునుండివెడలి పూర్తిగ మైధునము జేయబడకయుండుటచే బైలు వెడలక శిశ్నవృషణమధ్యములయందు వాతముచేచేర్చబడి శోషించు. దానిని శుక్రా శ్మరియని తెలిసికొనవలయు.

శుక్రాశ్మరి లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తిరుక్ కృచ్ఛమూత్రత్వం ముష్కశ్వయధుకారిణి ।

తస్యాముత్పన్నమానాయా శుక్రమేతివీలీయతే ॥

తా॥ వస్తియందుశూల మూత్రకృచ్ఛము వృషణములయందు వాపుగలిగి తక్షణమునందే శుక్రము వెడలుట ఇట్టి లక్షణములుగలది శుక్రాశ్మరియని తెలిసికొనవలయు.

శర్కరాశ్మరి నిదానము.

శ్లో॥ వీడితేత్వవకాశేస్మిన్న శ్మర్యేవచశర్కరా । అణుశోవాయునా

నాభిన్నాసాతస్మిన్ననులోమగేనిరేతినహామూత్రేణ ప్రతిలో

మేవిబధ్యతే । మూత్రస్రోతః ప్రవృత్తాసా సక్తాకుర్యాదుప

ద్రవాణాదార్బల్యంనదనంకార్బ్యం కుక్షీశూలమథారుచిః ।

పాండుత్వముష్ణవాతశ్చ తృష్ణాహృత్పిడనంవమిః ॥

తా॥ మేధ్రవృషణ మధ్యములయందడివిన అ అశ్మరి యే శర్కరాశ్మరిగ్లను సికతాశ్మరిగను పరిణమించు. అది కొంచము గొప్పగనుండిన శర్కరాశ్మరియనియును మిక్కిలి చిన్నదిగనుండిన సికతాశ్మరియనియును జెప్పబడు. నది వాయువుచే ప్రేరితమై అనులోమ మైనను మూత్రముతోడ బైలువెడలు. ప్రతిలోమ మైనను మూత్రమును బంధింపబడు. మూత్రముతో బైలువెడలునపుడు దౌర్బల్యము శ్రమ కృశత్వము కుక్షీయందుశూల అరుచి శరీరము తెల్లబారుట వుష్ణవాయువు దప్పి రొమ్మయందు నొప్పి వాంతి యిట్టి వుపద్రములు గలిగియుండు.

శర్కరాశ్మరి అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రశూననాభివృషణం బద్ధమూత్రంరుజాన్వితం ।

అశ్మరీక్షుపయత్యాశు శర్కరాసికతాన్వితా ॥

తా॥ సికతా శర్కరాశ్మరీలయందు నాభి వృషణములు వీటియందు వాపు మూత్రబంధము మిగులవేదన యివిగలిగియుండిన నసాధ్యంబులని తెలిసికొనవలయు.

→॥ వరుణమూల కషాయము. ॥←

శ్లో॥ క్వాఢోవరుణమూలస్య తస్యకల్కేనసంయుతః ।

శిగురీమూలస్యచక్వాఢః కదుష్ణశ్చాశ్మరీంజయేత్ ॥

తా॥ ఉలిమిడివేరుకషాయముబెట్టి అండు ఉలిమిడిమూలకల్కమునేకలిపి పుచ్చుకొనిన లేక మనగవేళ్ళకషాయము కొంచము వుష్ణముగపుచ్చుకొనినను వాతాశ్మరి నివర్తించు.

పిత్రాశ్మరికి పాషాణభేదికషాయము.

శ్లో॥ పీత్వాపాషాణభిత్కావ్యథం సశిలాజతుశర్కరం ।

పిత్రాశ్మరీంనిహంత్యాశు వృక్షమింద్రాశ్నిర్యథా ॥

తా॥ పాషాణభేదికషాయమునందు శిలాజతుచూర్ణము చక్కెరకలిపి పుచ్చుకొనిన పిత్రాశ్మరి నివర్తించు.

కఫాశ్మరికిశిగురీ కషాయము.

శ్లో॥ క్వాఢోవిపీతస్సక్షార శ్శిగురీత్వగ్వరుణత్వచోః ।

కఫజామశ్మరీంహంతి శక్రాశ్నిరీవదురీమం ॥

తా॥ మునగవేరుపట్ట పులిమిడివేరుపట్ట వీటిని కషాయముబెట్టి అండు యవక్షారముకలిపిపుచ్చుకొనిన కఫాశ్మరి నివర్తించు.

శర్కరాశ్మరికి వరుణాది కషాయము.

శ్లో॥ వరుణస్యత్వచంశ్రేష్ఠం శుంఠీగోక్షురసంయుతాం ।

యవక్షారంగుండందత్వా క్వాఢంకృత్వాపిబేద్ధిమం ।

అశ్మరీశర్కరామూత్ర కృచ్ఛాఘాతరుజాపహం ॥

తా॥ మావిలిగపట్ట శొంఠి పల్లెరు వీటిని కషాయముబెట్టి అండు యవక్షారము బెల్లముచేర్చిపుచ్చుకొనిన శర్కరాశ్మరి మూత్రకృచ్ఛము మూత్రాఘాతము యివి నివర్తించు.

ఏలాది కషాయము.

శ్లో॥ ఏలామధుకగోకంట రేణుకై రండవాసకాః ।

కృష్ణాశ్మభేదసహితాః క్వాఢపమాంసుసాధితః ।

శిలాజతుయుతఃపేయ శ్శర్కరాశ్మరికృచ్ఛాహం ॥

తా॥ వీలకలు 1 భాగము అతిమధునము 2 భాగములు పల్లేరు 3 భాగములు రేణుకలు 4 భాగములు ఆముదపువేరు 5 భాగములు అడ్డసరము 6 భాగములు పిప్పళ్ళు 7 భాగములు పాపాణభేది 8 భాగములు వీటిని కషాయము బెట్టి శిలాజతుమాగ్గమును జేర్చిపుచ్చుకొనిన శర్కరాశ్మరి నివర్తింతు.

శ్లో॥ వరుణాత్విక్కుమాయస్తు వీతోగుడసమన్వితః ।

అశ్మరీంపాతయత్యాశు పస్తీశూలంచనాశయేత్ ॥

తా॥ ఉలిమిడిపట్టకషాయమున బెల్లముకలిపిత్రాగిన ఆశ్మరిపడుటయే గాక పస్తీశూల నివర్తింతు.

శుంథ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ శుంథ్యగ్నిమంథాపామార్గ శిగ్రావరుణగోక్షురైః ।

అభయారగ్వధవలైః కాన్విధంకుర్యాద్విచక్షణః ।

రామశఙ్ఖారలవణ చూర్ణందత్వాపిబేన్నరః ।

అశ్మరీమూత్రకృచ్ఛ్ముం దీపనంపాచనంపరం ॥

తా॥ శొంఠి తూరనెల్లి ఉత్తరేణు మానగవేరుపట్టు వులిమిడిపట్టు పల్లేరు కరక్కాయవొలుపు రేలగిజరు వీటిని గమాంశములుగ కషాయము బెట్టి అలదు ఇంగువయవఙ్ఖారము సైంధవలవణము వీటినిచేర్చి నేవించిన ఆశ్మరి మూత్రకృచ్ఛము ఇవి నశింతుటయే గాక దీపనపాచనములు గలుగు.

పాపాణభేది కషాయము.

శ్లో॥ పాపాణభిద్వరుణ గోక్షురగోరుబూక డ్కుద్రాద్వయంక్షురక మూలకృతఃకషాయః । దధ్నాయతోజయతిమూత్రవిబంధ శుక్రముగాశ్మరీమపిశర్కరయాసమేతాం ॥

తా॥ పాపాణభేది వులిమిడిపట్టు పల్లేరు ఆముదపువేరు వాకుడువేరు మలకవేరు యేనుగుపల్లేరువేరు వీటిని కషాయము బెట్టి పెరుగుచేర్చి పుచ్చుకొనిన మూత్రాఘాతము శుక్రదోషము ఉగ్రముగు ఆశ్మరి శర్కరాశ్మరి ఇవి నివర్తింతు.

కులిత్త కషాయము.

శ్లో॥ పలద్వయమితేనోష్ఠే కులిత్తస్యశ్మతేత్వపః ।

లవణంశరీఘంభేన సార్థమాపద్వయోన్మితం ।

క్షీత్యాప్తిబేత్పతేత్తస్య మూత్రేణాగమమశ్మరీ ।
శర్కరాసికతాచాపి దృష్టమేతదనేకధా ॥

తా॥ 2 పలములు ఉలపలకషాయముగ్రహించి అందు సైంధవలవణము వెంపలి వేరు చూర్ణము వీటిని 2 మాషములయొత్తువంతున కలిపిపుచ్చుకొనిన ఆశ్మరి మూత్రముతో బెట్టికషాయటయే గాక శర్కరాశ్మరి సికతాశ్మరి ఇవి నివర్తింతు.

మంజిస్తాది చూర్ణము.

శ్లో॥ మంజిస్తాత్రాపునంబీజం జీరకశ్మతపుష్పికా ।
ధాత్రీఫలంబదరకం గంధకంచమనశ్శిలా ।
ఏతేహంసమభాగానాం చూర్ణంటంకమితంసరః ।
భక్షయేన్నధునాసార్థం పతేత్తస్యాశ్మరీధృవం ॥

తా॥ మంజిష్టములు దోసవిత్తులు జీలకఱ్ఱ సదాప ఉశిరకవలపు రేగుగిజరు శుద్ధి జీసిన గంధకము శుద్ధిజీసినమణుశిల వీటినిన్నియు సమభాగములుగచూర్ణించి టంక ప్రమాణము తేనెతోనేవించిన ఆశ్మరి బయలువెడలం.

త్రికంటకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రికంటకస్యబీజానాం చూర్ణంమూక్షికసంయుతం ।
అవిక్షీరేణసప్తాహం పిబేదశ్మరిభేదనం ॥

తా॥ పల్లేరుకాయలచూర్ణమునందు తేనె మేకపాలుకలిపి 7 దినములుపుచ్చుకొనిన ఆశ్మరి నివర్తింతు.

వరుణాది ఘృతము.

శ్లో॥ వరుణస్యతులాంక్షుణ్ణాం జలద్రోణేవిపాచయేత్ । పాదశేషం పరిశ్రావ్య ఘృతస్రస్థం విపాచయేత్ । వారుణీకతళీబిల్వం తృణజంపంచమూలకం । అమృతాత్విశ్మజందేయం బీజంచ త్రపునస్యచ । శతపర్వాతిలఙ్ఖారః సలాశఙ్ఖారంపవచ । యూధి కాయాశ్చమూలాని కర్షైకానినమర్పయేత్ । అస్యమూత్రాం పిబేజ్జంతు ద్రేశకాలాద్యపేక్షయా । జీర్ణేచానుపిబేత్సర్వ మజీర్ణే మస్తుమేనచ । అశ్మరీం శర్కరాంచైవ మూత్రకృచ్ఛంచ నాశయేత్ ॥

తా॥ ఉలీమిడిపట్ట 100 పలములు నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందు వైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి నడియగట్టి అందు 1 ప్రథమ నెయ్యిచేర్చి నెయ్యి మిగులునటులవండి (వారుణీ) అరటిగడ్డ బిల్వపండు తృణపంచ మూలములు తిప్పతీగ శిలాజతుభస్మము ములుదోసవిత్తులు గరికె వేరు తిలజక్షారము పలాశక్షారము అడవిమల్లవేరు వీటినిన్నియు ప్రత్యేకము 1 కర్ష ప్రమాణముచూర్చించి వైచి కలియబెట్టి దేశకాలముగుణ్యముగ జీర్ణశక్తికలిగియుండువాడు సేవించవలయు. జీర్ణశక్తిలేనివాడు దీనినిసేవించి పిదప పెరుగుమీడి తేటనుపుచ్చుకొనిన ఆశ్మరి శర్కర మాత్రకృచ్చము ఇవి నివర్తింను.

పాపాణభేది రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధం శిఖతుశ్శరసోపమం । శ్వేతాపుణ్ణా నావాసా గిరికర్ణీరసోద్భవైః । ప్రతిద్రావైస్త్ర్యహంమర్ద్యం శుష్కంతచ్చార్ధు సంపుటే । స్వేదయే ద్వాయికాయంత్రే దినై కంతంవిచూర్ణయేత్ । రసఃపాపాణభిన్నా మ ద్విగుంజ్యో హ్యశ్మరీహరః । గోపాలకర్కటీదుగ్ధే భూధాత్రీచాపివేషితా । కుశుత్థస్యా పిచక్వాభః స్తవనుపానం ప్రశస్యతే । సఘృతం గోక్షురక్వాభం రాత్రౌతై లేనలేహయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు శుద్ధమణుశిం 1 భాగము వీటినిన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి తెల్లగలిజేరు అడ్డసరము గంటెన పీచి రసములతో ప్రత్యేకము 3 మార్లు మర్చించి నీడనుయొడించి కాచకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినము మందాగ్నితోపండి సాంగశీతలమునదీసి చూర్చించి 2 గుంజములయొత్తు బుడమ నేలపుశిరిక వీటిని పాలతోనూరి ఈ అనుపానముతోగాని లేక ఉపవలకషాయముతోగాని పల్లెరుకషాయములో నెయ్యిచేర్చిగాని సేవించిన ఆశ్మరీరోగములు నివర్తింను. రాత్రులయందైనను పల్లెరుకషాయములో తెల్లనిఆవాల నూనె అనుపానముతో ఔషధమును సేవించవలయు.

శర్కరాశ్మరికి త్రివిక్రమ రసము.

శ్లో॥ తామ్రీభస్మత్వజాక్షీరే పాచ్యంతుల్యే ఘృతేపచేత్ । తత్తా మ్రీంశుద్ధసూతంచ గంధకంచసమంసమం । నిర్గుండుకృత్తద్రవై ర్మర్ద్యం దినంతద్దోళముద్ధరేత్ । దినై కంవాలుకాయంత్రేపాచ్యం యోజ్యంద్విగుంజకం । బీజపూరస్య మూలంతు పజలం

చానుపాయయేత్ । రసస్త్రి విక్రమోనామ్నా మ్నాసైకం చార్మరీప్రణుత్ ॥

తా॥ తామ్రభస్మమును మేకపాలయందువైచి బాగుగకాచి పాలకు సమముగ నెయ్యిచేర్చి పచనజేసి పిదప తామ్రభస్మమునకుసమము శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము చేర్చి వావిలాకుపసురుతో 1 దినము మర్చించి ఘుటికజేసి వాలుకాయంత్రమున 1 దినముపండి 2 గుంజములయొత్తు చొప్పన సేవించి మాదీఫలపువేరు కషాయము త్రాగిన ఆశ్మరీరోగము హరింను. ఇదియ త్రివిక్రమరసమనంబడు.

పాపాణనజ్రక రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంద్రవై శ్వేతపునర్జవైః । మర్దయి త్వాదినంఖల్వే రుధ్వాతంభూభరేపచేత్ । దినాంతేతత్ప ముద్ధప్యో చూర్ణయేదతిచిక్కణం । పాపాణభేదసంయోజ్య చూర్ణతుల్యం ద్విచూపకం । భక్షయేదశ్మరీంహృతి రసః పాపాణనజ్రకః । గోపాలకర్కటీమూల క్వాభంమధుయుతం పిచేత్ । గోకంటకశుభాభద్రా మూలక్వాభంపిబేన్నిశి ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వమునం దునిచి తెల్లగలిజేరు రసముతో 1 దినము మర్చించి గాజుకుప్పెయందునిచి మూతిని చూర్చించి 1 దినము భూభరపుటంబిడి చల్లారినిపిదప దీసి మెత్తగ చూర్చించి చూర్ణ మునకు సమము కొండపిండివేళ్ళ చూర్ణమునుచేర్చి పగటియందు బుడమవేరు కషాయ ములో తేనెచేర్చి 2 మాషములయొత్తు ఔషధమును రాత్రులయందు పల్లెరు వెదురుప్పక భద్రము స్తలు వీటికషాయముతోడను సేవించిన ఆశ్మరీరోగములన్నియు నశింను.

పథ్యములు.

శ్లో॥ కుశుత్థముద్గగోధూమా జిర్ణశాలీయవాహితాః । ధన్వామిషంతండులీయం జిర్ణంకూశ్మాండకంఫలం । ఆర్ద్రకంయవశూకశ్చ పథ్యమశ్మరిరోగిణాం ।

తా॥ ఉలవలు పెసలు గోధుములు పాతబివ్యము యవలు నిర్జలప్రదేశమునం దుండు జంతుమాంసము చిట్టికూర గుమ్మడిపండు అల్లము యవక్షారము ఇవి యన్నియు ఆశ్మరీరోగములయందు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ వస్తిర్విరేకో వమనంచలంఘనం స్వేదోపగాఘాఘా పిచవారి
 సేచనం । యవాఃకుభుత్థాశ్చ పురాణశాలోమద్యా నిధ
 న్వాండజ సంభవోరసః । పురాణ కూశ్మాండఫలంచడూలో
 గోకంటకోవారుణశాకమార్ద్రాకం । పాషాణభేదోయవశూక
 వైణవాః బిత్వాసమాకర్షణమశ్మనామపి । ఏతానిసర్వాణి
 భవంతి సర్వదాముదేశ్మరీ రోగనివీడితాత్మనాం ॥

1656

తా॥ వస్తికర్మ విశేచనము వమనము లంఘనము చమటదీయట స్నానము
 శరీరముపై వుజకము ప్రోక్షించుట యవలు ఉలవలు పాతసంబాదియ్యము మద్యము
 నిర్జలదేశమునందు జనించిన పక్షిమాంసరసము పాతగుమ్మడికాయ ఛిల్లీశాకము పల్లెరు
 వులిమిడి ఆల్లము కొండపిండివేరు యవక్షారము చెదురు మొలకలు ఇవి మూత్రస్థానము
 నందుండు ఆశ్మరినిభేదించి బైలుపరుచుటచే ఆశ్మరీరోగములకు హితకర పథ్యములని
 యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ మూత్రస్యశుక్రస్యమలస్యరోధం విష్టంభిరూక్షంగురుచాన్న
 పానం । విరుద్ధపానాశనమశ్మరీ వా స్ప్రివర్షయే త్సతతం
 చాప్రమత్తః ॥

తా॥ మూత్రము శుక్రము వీటివేగముల నడ్డగించుట మలమును బద్ధకముచేయు
 నట్టి ఆన్నము రూక్షాన్నము జడాన్నము ఇవియన్నియు అపథ్యములనియెరుంగవలయు

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబనూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
 సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ శ్లాషజ్య
 విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
 పల్లభాచార్యవिरचित వైద్యచింతామణౌ
 ప్రమేహ మూత్రకృచ్ఛ మూత్రా
 ఘాత ఆశ్మరీ ప్రకరణన్నామ
 దశమోవిలాసః.

1656

165b

165b

END OF
TITLE